MÜSİAD

Araştırma Raporları

MÜSTAKİL SANAYİCİ ve İŞADAMLARI DERNEĞİ

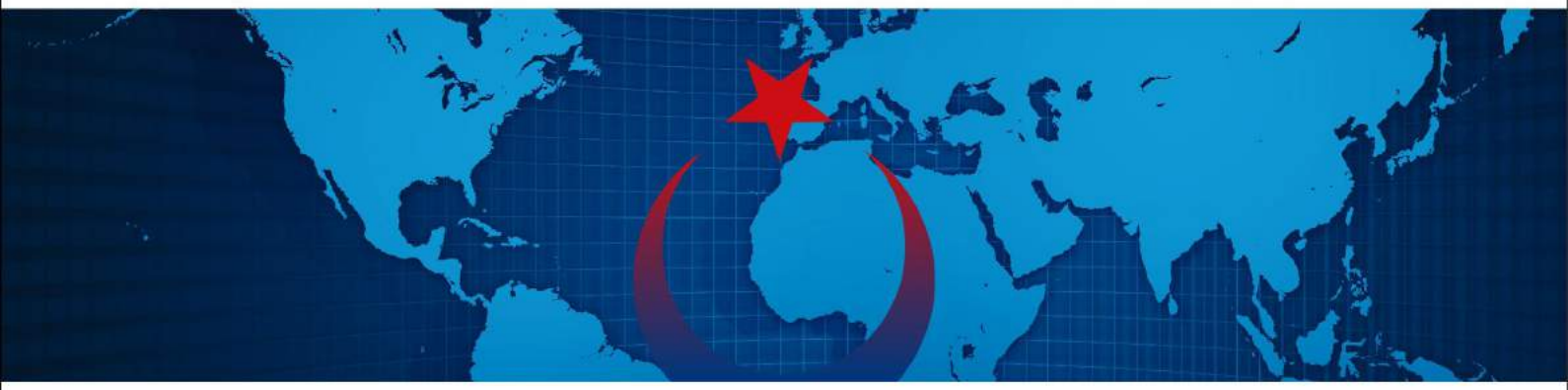

Turkey: The Rising Star

YÜKSELEN DEĞER TÜRKİYE

20 yıl

English Summary Included

67

Kitabın basımına katkılardan dolayı

AKSAN | Hukuk Bürosu

ÇINAR BORU

BETA-PAK

Olimpa BAŞAKŞEHİR AVM

ÇUKUROVA ISI SİSTEMLERİ

esimyazılım

teşekkür ederiz.

MÜSİAD

MÜSTAKİL SANAYİCİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ

Sütlüce Mah. İmrahor Cad. No: 28 34445 Beyoğlu-İSTANBUL Tel: +90 212 222 04 06 Faks: +90 212 210 50 82
www.musiad.org.tr E-posta: musiad@musiad.org.tr

Bu rapor MÜSİAD Araştırmalar ve Yayın Komisyonu tarafından hazırlanmıştır.

Genel Yayın Yönetmeni
Selahattin Esim

Editör
Doç. Dr. Ali Resul Usul

Yayına Hazırlık
Yavuz Türk
Hüseyin Kahraman
Abdullah Serenli

Ctp - Baskı ve Cilt
Mavi Ofset
BASIM YAYIN TİC. SAN. LTD. ŞTİ.
Organize Sanayi Bölgesi Eskoop Sanayi Sitesi
C1 Blok No: 25 İkitelli-İSTANBUL
Tel: (0212) 549 25 30 Fax: (0212) 549 26 84
www.maviofset.com

Grafik Tasarım
Mehmet KAMAN

Basım Yeri ve Tarihi
İstanbul, Ekim 2010

ISBN: 978-605-4383-03-0

©2010, Her türlü yayın hakkı MÜSİAD'a aittir.
MÜSİAD'dan izin almak veya MÜSİAD kaynak gösterilmek suretiyle alıntı yapılabilir.

YÜKSELEN DEĞER
TÜRKİYE

İÇİNDEKİLER

ÖMER CİHAD VARDAN 14
DOÇ. DR. ALİ RESUL USUL 20

1. BÖLÜM
ULUSLARARASI İLİŞKİLER / DIŞ POLİTİKA

PROF. DR. AHMET DAVUTOĞLU 33
PROF. DR. EKMELEDDİN İHSANOĞLU 41
İBRAHİM KALIN.....49
LORD ALF DUBS 67
MUSA KULAKLIKAYA 73
MUSTAFA ÖZEL 85
NECMİ SADIKOĞLU 99
SÜLEYMAN ŞENSOY 109
PROF. DR. RAMAZAN GÖZEN 115
ADNAN İSMAİLİ 145
DOÇ. DR. ALİ ENGİN OBA 153
DR. FİKRET ÜÇCAN 161
YARD. DOÇ. DR. MESUT ÖZCAN 167
NAMIK KEMAL ZEYBEK 183

2. BÖLÜM
EKONOMİ VE TİCARET

ALİ BABACAN 189
ZAFER ÇAĞLAYAN 199
DURMUŞ YILMAZ 207
M. RİFAT HİSARCIKLIOĞLU 215
DOÇ. DR. TEMEL KOTİL 226
MEHMET BÜYÜKEKŞİ 239
MURAT YALÇINTAŞ 247
ÜMİT BOYNER 257
RIZA NUR MERAL 263

SELAHATTİN ESİM 269
DOÇ. DR. İBRAHİM ÖZTÜRK 283
YARD. DOÇ. DR. KAHRAMAN ARSLAN 301
SALAH ABDULLAH KAMEL 309

3. BÖLÜM
KÜLTÜR

ÜMİT YAŞAR GÖZÜM 317
PROF. DR. ALİ FUAT BİLKAN 329
KUDSİ ERGUNER.....335
RABİA YALÇIN 341
PROF. DR. NACİ BOSTANCI 349
DOÇ. DR. MURAT GÜL 361
KEMAL KAHRAMAN 375
MAHMUT SAMİ KİRAZOĞLU 391
PROF. DR. İSKENDER PALA 397
BEŞİR AYVAZOĞLU 403
HAKAN ŞÜKÜR 409

Ömer Cihad Vardan
Genel Başkan
MÜSİAD

Önsöz

Yükselen Değer: Türkiye

Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD) olarak Türkiye'nin uluslararası arenada "yükselen bir değer" olduğuna inanmaktayız. Bu tarihi tespiti Türkiye ve dünya kamuoyu ile paylaşmayı amaçladığımızdan, "Yükselen Değer: Türkiye" projesinin bir an önce hayata geçmesi için çalışmalara başladık. Sonuçta, ortaya Türkiye'nin neden yükselen bir değer olduğunu değişik veçhelerden inceleyen analizler içeren bir eser ortaya çıkarmaya muvaffak olduk.

Hakikaten "tarihi" denilebilecek günler yaşamaktayız. Şu anda, içinde yaşadığımız zaman dilimi içerisinde, güncel siyasi tartışmaların gürültüsünde fark etmekte zorlansak da, ulusal, bölgesel, küresel siyasi, ekonomik, ticari ve toplumsal gelişmeler birbiri ardına yaşanmakta ve adeta tarih daha hızlı akmaktadır. Bilhassa Soğuk Savaş'ın bitmesi ile başlayan yeni dünya düzenini kurmayı amaçlayan küresel arayışlar ve bunların yerel izdüşümleri, birtakım siyasi, ekonomik ve kültürel yapılarda değişimleri bizlere dayatırlarken; siyaset adamları, bürokrasi ve işadamları bu yeni dünyayı anlamlandırmaya ve kendilerine uygun doğru yol haritaları bulmaya çalışmaktadırlar. Soğuk Savaş'ın bitmesi ile başlayan yeni dünya düzensizliğinde, yeni nizam arayışlarında, henüz bütün insanlığı kapsayan, huzur, refah ve mutluluğa gidecek rotalar keşfedilememiştir. 11 Eylül 2001 saldırıları ile dünyaya yeni nizam verme düşüncesi daha da marazi bir yola girmiş ve henüz bu yoldan tam olarak geri dönülememiştir.

Preface

Turkey: The Rising Star

As Independent Industrialists and Businessmen's Association (MÜSİAD) we believe that Turkey is "a rising star" in international arena. We came into action by putting "Turkey: The Rising Star" project into practice since we aim to share this historical verity with the public opinion of Turkey and the world as soon as possible. Consequently, we have succeeded in creating a work that examines why Turkey is a rising star via an analysis from different aspects.

It is a fact that we are experiencing days that we can call as "historical". Although we can hardly realize amidst the noise of the actual political discussions, regional, global, political, economical, commercial and social developments are experienced consecutively and the history is elapsing more rapidly during this period of time. While the global pursuits and their local projections aiming to establish "the new world order" which has started especially after the end of Cold War impose us the changes on some political, economical and cultural structures, the politicians, bureaucrats and businessmen are trying to give a meaning to this new life and find the right road maps suitable for themselves. In pursuit of a new system, amid the irregularity of the New World which has started after the finalization of the Cold War, the route to peace, prosperity and happiness concerning the whole humanity has not been discovered yet. The idea of giving a new order

Böyle bir küresel bunalım içinde Türkiye, Soğuk Savaş sonrası dünyada, Soğuk Savaş'ın kendisine dayattığı uluslararası yapıdan belli ölçüde kurtularak, dünya siyasetinde ve ekonomisinde, daha fazla manevra alanı bulacağı yeni siyaset arayışlarına 1990'larda başlamış olmasına rağmen, büyük ölçüde, içerideki siyasi, ekonomik ve toplumsal krizler, çalkantılar ve uygun siyaset oluşturacak zamanın, zeminin ve basiretinin yakalanamaması nedeni ile arzu edilen "kuantum sıçrayışını" gerçekleştirememiştir. Rahmetli Turgut Özal'ın "vizyoner" devlet adamlığı ile irtibatlı olarak, Türkiye'nin uluslararası konumunu geliştirilmeyi hedefleyen birçok inisiyatif zamanla gücünü yitirmiştir. İçeride ve dışarıda, Türkiye, büyük sorunlarla baş etmekte zorlanmıştır. İçeride yaşanan terör, siyasal şiddet, yaygın insan hakları ihlalleri, silahlı güçlerin demokratik denetiminde yaşanan zorluklar, ekonomik krizler, kısır siyasi çekişmeler ve yapay krizler Türkiye'nin enerjisini içeride beyhude harcamasına neden olmuştur. Sonuçta Türkiye, uluslararası arenada yapması gereken yükselişi, çözmekte zorlandığı iç sorunlar nedeniyle gerçekleştirememiş ve 2001 ekonomik krizi ile birlikte ülkemiz birçok alanda dibe vurmuştur.

Sonraki dönemde, AK Parti'nin tek başına iktidara geldiği 2002 yılı ise, değişik yönlerden Türkiye'nin bir değer olarak yükselmesinin başlangıcı olmuştur. Bu çalışmada sayın bakanlarımız, değerli bürokratlarımız, sivil toplum örgütleri başkanlarımız ve yetkin akademisyenlerimiz tarafından ortaya koyulduğu gibi; içeride ekonomik ve siyasi istikrarı yakalayan bir iktidarın doğru siyasi tercihleri ile Türkiye, son yıllarda uluslararası arenada yükselen bir yıldız ülke hüviyetini kazanmıştır. Aslında Türkiye'nin bu yükselişi bizim açımızdan şaşırtıcı değildir. Biz zaten içeride siyasi ve ekonomik istikrarı belli ölçüde yakalamanın dışarıda çarpan etkisi ile yansıması olacağını inanmakta ve bunu her ortamda söylemekteydik. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye, içerideki kısır siyasi çekişmelerin pençesine ne kadar düşerse, o denli uluslararası arenada irtifa kaybetmektedir. İç ve dış siyasetin birbirine çelik halatlarla bağlanmış olduğu gerçeğini hiçbir zaman aklımızdan çıkarmamamız gerekmektedir.

Son yıllarda ülkemizin nasıl uluslararası arenada itibar kazandığını en iyi gözlemleyenler arasında biz, işadamları da bulunmaktayız. Gittiğimiz birçok ülkede Türkiye'nin son yıllarda gerçekleştirdiği hamlelerin nasıl gıpta ile izlendiğinin şahitleriyiz. İşadamlarımız artık gerçek anlamda küreselleşmişler, Uzak Asya'dan Latin Amerika'ya, Afrika'nın en ucundan Rusya'nın en kuzeyine ulaşmışlardır. Artık kürenin her yerinde iş yapma potansiyelimiz, becerimiz, enerjimiz ve özgüvenimiz vardır. Dünyanın birçok bölgesinde Türkiye'de üretilen mallarının itibarları yüksektir. Şüphesiz bunda Türkiye'nin modern yapısının yanında demokratik siyasal rejiminin büyük önemi vardır. Ancak bu potansiyelin "kinetiğe"

to the World by September 11, 2001 attacks became even more morbid and it is not fully reversed yet.

Within such a global crisis, although Turkey started seeking new politics in 1990s in order to find more area for manoeuvre in world politics and economy, while getting out of the international structure imposed during the Cold War to a certain extent, could not succeed in realizing the desired "quantum jump" due to internal political, economical and social crises and the lack of time to create the background and perception for building suitable politics. Regarding the deceased "visionary" statesman Turgut Özal, many initiatives aiming to expand Turkey's international position lost their power in time. Turkey had difficulties in coping up with big problems occurring inside and outside. Internal terrorism, political violence, frequent abuse of human rights, difficulties in democratic control of the armed forces, economical crises, vicious political wrangling and artificial crises caused Turkey to waste energy in vain. Consequently Turkey could not realize the rising that should have been done in the international arena due to the internal problems which were difficult to resolve and with the economic crisis in 2001 Turkey hit the bottom in many fields.

In the next period in which AK Party came to power with a majority in 2002, it was the starting point of emerging, for Turkey, as a greater value in different aspects. As it was demonstrated in this study by the ministers, government officials, presidents of non-governmental organizations and qualified academics, with the correct political choices made by the ruling party that gained internal economic and political stability, Turkey has obtained the identity of being a rising star in international areas in recent years. In fact, the rise of Turkey is not surprising to us. We have always believed that maintaining the political and economic stability inside the country in a certain extent would be reflected with a multiplier effect outside and mentioned this in every environment. In this perspective, the more Turkey is in the clutches of the vicious political conflicts, the more the altitude is lost in the international arena. We should always keep in mind the fact that domestic and foreign policy are attached to each other with steel ropes.

We, as the businessmen, are among those who have been observing Turkey as earning reputation in the international arena in recent years. We have been the witnesses of how Turkey's recent moves are followed with envy in the countries that we have been visiting. Our businessmen are now truly globalized and reached from Far Asia to Latin America, from the tip of Africa to the far north of Russia. Now we have the potential, ability, energy and confidence to do business all over the globe. In many regions of the world, goods produced in

çevrilmesi için doğru siyasi yöntemlerin ve araçların kullanılması gerekmekteydi. İşte son dönemde Türkiye'de yaşanan ekonomik istikrarın dış siyasette doğru yönetim ile buluşması ortaya Türkiye'nin yükselmesi gerçeğini çıkarmıştır. Bizim açımızdan "doğru siyasi tercihler" şeklinde ifade ettiğimiz hakikat, Türkiye nehrinin doğru yatağını bulmasıdır. Evet, hakikaten, Türkiye, "doğru yatağını" bulduğu takdirde içerde ve dışarıda huzura, barışa, refaha, kalkınmaya, kardeşliğe, demokrasiye ve büyümeye doğru ilerlemektedir ve bundan sonra da ilerleyecektir. Yanlış veya kendisine ait olmayan bir yatakta akma durumunda kalan Türkiye'yi ise, tarih bize göstermiştir ki, daha karanlık, kısır siyasi mücadeleler, demokratik olmayan siyasi yönetimler, baskılar, ekonomik, mali, siyasi ya da toplumsal krizler ve kutuplaşmalar ile dolu bir gelecek beklemektedir. Daha demokratik, daha şeffaf, daha özgürlükçü, daha müreffeh, daha çağdaş, tarihi ve medeniyetinin değerleri ile daha barışık, komşuları ile iyi geçinen, küresel dengeleri gerçekçi okuyabilen ama içinde bulunduğu medeniyete ait etik değerlerini unutmayan bir Türkiye'nin uluslararası arenada yükselmesi kaçınılmazdır.

Türkiye'nin küresel yükselişi bir "emperyal" proje değildir. Dikkat edilirse bu nedenle, Türkiye'nin uluslararası arenada kademe atlaması komşularını tedirgin etmemektedir. Türkiye barışla daha çok büyür. Türkiye'nin yükselişi ise bölgesel ve küresel barışa hizmet etmektedir. Bunda, tabii ki, 2002 yılından bu yana uygulanan "koşularla sıfır sorunlu" dış politika ilkesinin büyük rolü vardır. Bu bağlamda, bölgesel ve küresel barış Türkiye'ye hizmet ederken; Türkiye de bölgesel ve küresel barışa hizmet etmek için varını yoğunu ortaya koymaktadır. Tabii ki, bu romantik bir "barışsever" olmaktan daha öteye giden derin stratejik hesaplamalar ile ortaya konulmuş bir projedir. Esasen, Gazi Mustafa Kemal "Yurtta sulh, cihanda sulh" şiarı ile daha önce bu gerçeği bize göstermiş olmasına rağmen, kısmen uluslararası siyasetin etkileriyle, kısmen de iç siyasetteki basiretsiz siyaset tercihleri ile bu şiardan hayli uzaklaşılmıştı. Zaman zaman bu hedefe tekrar dönmek için bazı adımlar atılmışsa da son dönemlere kadar bu meyanda arzu edilen sonuçlara ulaşılamamıştır. Son dönemlerde, "Türkiye nehrinin doğru yatağında akması" metaforu ile açıklayabileceğimiz hakikati Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu *Stratejik Derinlik* adlı eserinde etraflıca ortaya koymuş ve sadece entelektüel ve akademik katkı yapmakla kalmamış, önce Başbakan ve Dışişleri Bakanına dış politika danışmanı, sonra da Dışişleri Bakanı olarak ortaya koyduğu fikirlerin uygulamasını bizatihi kendisi gerçekleştirmiştir. Bu fikirlerin bilhassa Cumhurbaşkanımız Sayın Abdullah Gül ve Başbakanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan ve tüm ekibi tarafından kabul ve takdir görmesi, ardından da uygulama imkânının oluşturulması çok önemlidir. Bu bağlamda, bilhassa son zamanlarda komşularımızla hızlandırmaya çalıştığımız ekonomik ve toplumsal entegrasyon da, bölgemizde refah ve huzur getirmesi bakımından oldukça önem arz etmektedir.

Turkey have high reputation. Certainly Turkey's modern structure and democratic political regime has a major role on this. However, there was the need to convert this potential to "kinetic" by using right political methodology and tools. Meeting Turkey's economic stability and right management of foreign policy revealed the fact of the rising of Turkey. The truth that we mention as the "right political preferences" is Turkey's finding the correct riverbed. Indeed, truly, when Turkey finds the right "riverbed", it will proceed to peace, tranquillity, prosperity, development, brotherhood, democracy and growth inside and outside and will sustain these in the future as well. The history shows us that, in case Turkey chooses a riverbed which is wrong or not adapted, it will be expected to experience a future which is darker, including vicious political battles, non-democratic political governances, pressures, economic, financial, political or social crisis and polarizations. Turkey's rising in the international arena is inevitable through a society which is more democratic, more transparent, more liberal, more prosperous, more contemporary, more reconciled with its historical and civilized values and having good relations with the neighbouring countries, perceiving the global balances in a realistic way without forgetting its own ethical values of civilization.

The global rising of Turkey is not an "imperial" project. Therefore, upgrading the level of Turkey in the international arena is not disturbing the neighbouring countries. Turkey grows more with peace and its rise has been serving the regional and global peace. The foreign policy principle as "having no problems with the neighbouring countries" which has been implemented since 2002 has a great role in this. In this context, while regional and global peace is serving Turkey, Turkey is making utmost endeavour for regional and global peace. Certainly, this is a project which has been put forward with deep strategic calculations rather than being a romantic "pacifist". Essentially, although Gazi Mustafa Kemal demonstrated us this reality by his slogan "Peace at home, peace in the world", this was wandered away partly because of the effects of international politics and partly because of the short sighted political preferences. Even though necessary steps were taken from time to time to go back to the same objective, the desired result could not be reached recently. Lately, the reality that we mentioned above has been put forward by Prof. Ahmet Davutoğlu in his work called Strategic Depth and he did not only make an intellectual and academic contribution by this, but also, firstly as the foreign policy advisor to the Prime Minister and the Minister of Foreign Affairs and then as the Foreign Minister himself, he implemented the ideas that he asserted. It is essential that these ideas are accepted and appreciated especially by his Excellency our President Mr. Abdullah Gül and our Prime Minister Mr. Recep Tayyip Erdoğan, and their

MÜSİAD yıllardır bu siyasetin sözcüsü olmuş, bu coğrafyanın ihmal edilmemesi gerektiği defalarca dile getirmiştir. Özlemle beklediğimiz bu gelişmeleri görmek ülkemiz adına bizleri ziyadesiyle memnun etmektedir.

Bütün bunların yanında, Türkiye'nin yükselmesi anlamında yapılması gereken her şeyin yapıldığı ve her şeyin toz pembe olduğunu ileri sürmek ise gerçekçi olmaz. Gerek iç, gerekse de uluslararası platformda hâlâ atılması gereken birçok hamleler mevcuttur. İçeride, siyasi, sosyo-ekonomik ve toplumsal birçok konuda evimizi derlemeye düzenlemeye devam etmeliyiz. Demokratikleşme, yeni anayasa yapımı, işsizliğin ve yoksulluğun azaltılması bunlardan bazılarıdır. Uluslararası arenada ise daha önce ilkeleri atılmış olan proaktif ve barış eksenli dış siyasete devam ederken, komşularımızla olan ekonomik ve sosyal entegrasyonu da daha fazla derinleştirmek için yeni adımlar atmamız gerekiyor. Dış politikada zaman zaman sıkıntılar, inişler ve çıkışlar yaşanabilir. Bunlar, uluslararası siyasetin doğası gereği normal gelişmelerdir. Ancak, dış politika kararlarının kısa vadede değerlendirilmemesi ve kısır iç siyasi kapışmalara yem yapılmaması gerekmektedir. Dış siyaset doğası gereği uzun erimli düşünüldüğü için çok fazla popüler tartışmalara açık değildir. Bu açıdan hem iktidar hem de muhalefet partileri dış politika konularına ülkemizin âli menfaatleri çerçevesinde değerlendirerek bunları kısa vadeli siyasi kazanımlara feda etmemelidirler.

Ayrıca, dikkat edilirse bu raporun başlığı "Yükselen Değer: Türkiye"dir. Yani Türkiye'den bir "değer" şeklinde bahsediyoruz. Tam burada çok önemli bir saptama yapmak gerekiyor: Türkiye'nin yükselen bir "değer" olarak küresel barışa, adalete, medeniyete ve kültüre katkısı açısından göstermiş olduğu siyasi ve ekonomik başarı tek başına yeterli olamaz. Türkiye, mutlaka, sahip olduğu medeniyet ve kültür değerlerini insanlığın hizmetine sunması gerekmektedir. İnsanlığın bizim değerlerimize ihtiyacı olduğu bir hakikattir. Bu araştırma raporunda ele alınan hususlardan biri de şudur: Acaba uluslararası arenada siyasi ve ekonomik anlamda sıçrama yapan Türkiye kendi kültürel ve medeniyet değerlerini insanlığın hizmetine ne kadar sunmaktadır? Bu sorunun cevabı çok mühimdir. Görülen odur ki, özellikle bu alana daha fazla eğilmeliyiz. Estetik, moral ve felsefi değerlerimizi dünya halklarına daha fazla tanıtmalıyız.

MÜSİAD kurulduğu yıllardan bu yana "doğru yatağında akan Türkiye" metaforu ile anlatmaya çalıştığımız gerçeği savunmaktadır. Tarihi ve mensup olduğu medeniyetine sırt çevirmeden Yahya Kemal'in veciz ifadesiyle "kökü mazide olan ati" gerçeğini unutmadan, Türkiye'nin bölgesel ve küresel düzlemlerde yükselerek bölgesel ve küresel barışa, adalete ve moral değerlere hizmet etmesi bizim hedefimizdir. Bu hedefe ulaşmak için de ayaklarımızda bulunan her türlü

dedicated team. Especially the economic and social integration that we try to accelerate recently with our neighbours is also important for making peace and bringing prosperity into our region. MÜSİAD has become the spokesperson of this policy for years and stated the necessity of not neglecting this geography for several times. Witnessing these developments that we were looking forward to is pleasing us extremely on behalf of our country.

Besides all this, claiming that everything has been completed for Turkey's rise, and that everything is clear, would not be a realistic approach. There are still many moves to be taken in both internal and international platform. We should continue compiling and organizing our home in the areas such as political, socio-economic and social issues. Democratization, the new constitution, reducing unemployment and poverty are just some of them. While continuing with a proactive and peace oriented foreign policy in international arena, we have to take new steps to deepen the economic and social integration between our neighbour countries. We may face with some problems and ups and downs in foreign policy from time to time. These developments are normal due to the nature of international policy. Yet, foreign policy decisions should not be taken in a short-term basis and should not be subject to vicious internal political confrontations. Foreign policy is not open to popular discussions due to its long term nature. In this regard, both the ruling and opposition parties should evaluate foreign policy issues in the framework of the vital interests of our country and should not sacrifice them to short-term political achievements.

It is crucial to do a determination: it is not sufficient to mention only the political and economic success of Turkey as a rising star in the areas of global peace, civilization and culture. Turkey should absolutely offer its civil and cultural values to the service of humanity. It is a fact that the humanity needs Turkish values. Hence, one of the matters discussed in this research report is: How much does Turkey which has leaped forward by means of policy and economy in the international arena, offer its cultural and civil values to the service of humans? The answer of this question is very important. It is obvious that we have to pay special attention to this area. We must promote more and more our ecstatic, moral and philosophic values to the world nations.

Since its establishment, MÜSİAD has been supporting the fact that we try to explain here with the metaphor of "Turkey, following the right riverbed". Our aim is that Turkey would serve to the regional and global peace and to justice and moral values by rising in regional and global level without turning its back to its history and the civilizations it belongs to and also without forgetting the

prangalardan kurtulmamız gerekmektedir. Eleştirel düşünceye, siyasi tahammül ve toleransa, demokratik siyasi kültüre dayalı ve körleştirici toplumsal kutuplaşmalardan uzak, demokratik ve hakça paylaşımın esas alındığı müreffeh bir Türkiye için "yola devam" demekteyiz.

Sonuçta tarihe not düşmek ve gelecek nesillere bu önemli dönemi aktarabilmek adına ve yapılan tüm çalışmalara şükranlarımızın bir ifadesi olarak "Yükselen Değer: Türkiye" raporunu hazırladık. Bu vesileyle başta raporun akademik editörlüğünü yapan Bahçeşehir Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Ali Resul Usul'e, Araştırmalar ve Yayın Komisyonu Başkanı Selahattin Esim'in şahsında tüm komisyon üyelerine, görüşleri ile çalışmamızın oluşmasını sağlayan tüm yazarlarımıza teşekkür ediyor, çalışmamızın Türkiye'nin geleceğinin şekillenmesine yarar getirmesini temenni ediyorum.

Saygılarımla,

Ömer Cihad Vardan
Genel Başkan
MÜSİAD

reality of the lines of Yahya Kemal "the future which has roots in the past". In order to reach this aim we have to get rid of all the shackles that we have on. We have to "continue down the road" for a prosperous Turkey based on critical thinking, political acceptance and tolerance, democratic policy as well as democratic and equitable sharing, being away from dull social polarization.

As a result, we have prepared "Turkey: The Rising Star" report to make a note in the history, explain this important period to future generations and express our gratitude to all the work which has been done. Hereby, I thank the Bahçeşehir University Department of Political Science and International Relations instructor Assoc. Prof. Dr. Mr. Ali Resul Usul, who edited this report academically and the Researches and Publication Commission Chairman Mr. Selahattin Esim as well as all the commission members and the writers contributing with their opinions and wish that our work will help to shape Turkey's future.

Best Regards,

Ömer Cihad Vardan
Chairman
MÜSİAD

Doç. Dr. Ali Resul Usul[1]

Sunuş
Türkiye: Yükselen Uluslararası Bir Değer

Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği'nin (MÜSİAD) "Yükselen Değer Türkiye" projesi, esasında, diğer bütün önemli eserler gibi, bir ihtiyaçtan doğmuştur: Türkiye'nin son dönemlerde uluslararası arenada gösterdiği performansı bütün veçheleri ile ortaya koymak. Hakikaten de bazı yazarların "aktivizm" şeklinde ifade ettiği Türkiye'nin bölgesel ve küresel ekonomi ve siyasetindeki artan performansı, hem ulusal hem de uluslararası seviyede siyasetçiler, bürokratlar, akademisyenler ve gazeteciler tarafından yoğun bir şekilde tartışılmaktadır. Türkiye'nin, daha önceki dönemlerle kıyaslandığında, son dönemde, bölgesel ve küresel siyasette ve ekonomide ağırlığını hissettirmeye başladığı hemen hemen herkesin kabul ettiği bir gerçektir. Bununla birlikte, bazı yazar, akademisyen ve gazeteciler ise, bu gerçeği kabul etmekle birlikte, Türkiye'nin bu "aktivizm"in olması gereken minval üzere olmadığı düşüncesindedirler. Kısaca, "eksen tartışmaları" şeklinde ifade edilen bu görüşler ve tartışmalar hem ülkemizde hem uluslararası arenada sıkça görülmektedir. Bununla birlikte, Türkiye'nin sözünü ettiğimiz performansını anlamak ve izah etmek için daha geniş ve kapsayıcı bir perspektiften bu konuya eğilmenin yararlı olduğunu düşünmekteyiz. Bu nedenle de, Türkiye'nin ekseninin kayıp kaymadığı gibi müphem bir mevzuya

1. Bahçeşehir Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi (*Associate Prof., University of Bahçeşehir*), arusul@bahcesehir.edu.tr.

Introduction
Turkey: A Rising International Value

The project "Turkey: The Rising Star" of Independent Industrialists and Businessmen's Association has come into being as a result of a necessity like other all important studies: To expose Turkey's performance in every respect in the international arena recently. Indeed, Turkey's rising performance in its regional and global economy and policy that some writers define as "activism" is discussed densely by some politicians, bureaucrats, academicians, and journalists both in national and international area. It is a fact accepted by almost everyone that Turkey has become a country which bears down in regional and international policy and economy recently when the situation is compared to former terms. However, some scholars, academicians, and journalists, even if they accept that fact, believe that Turkey's "activism" is not on the way of what it ought to be. These views and arguments defined as "axis discussion" shortly, are seen frequently both in our country and international area. Therefore, we think it is useful to study the issue from a broader and more comprehensive perspective in order to understand and explain Turkey's performance we've just mentioned. Thus, instead of focusing on a vague subject whether Turkey's axis has slid or not, (because answering would be needed the questions like: Is really there such an axis? If there is, where is it? What are its coordinates? If what you do, you will slide axis? If what you do not, you will not?) we believe analyzing new parameters of Turkey as a rising value comprehensively, not only being contented with just academic

kilitlenmektense (çünkü gerçekten böyle bir eksen var mıdır, varsa nerededir, koordinatları nedir, ne yaparsanız eksenden kayarsınız ne yapmazsanız eksenden kaymazsınız gibi soruların cevaplarını vermek gerekir) yükselen değer olarak Türkiye'nin yeni parametrelerinin kapsamlı bir analizini yapmanın ve bunu yaparken de sadece akademik değerlendirmeler ile iktifa etmeyip, bizatihi sürecin içinde rol oynayan siyasi karar vericiler, bürokratlar ve süreç içinde son derece önemli olan sivil toplum örgütleri temsilcilerinin görüşlerini bu çalışmada ortaya koymanın çok daha önemli olduğu kanaati taşımaktayız.

Bu meyanda, bu çalışmayı üç genel alanda toparlamaya gayret ettik. Bunlar, uluslararası siyaset ve dış politika; ekonomi ve ticaret ile sanat, kültür ve edebiyat boyutlarıdır. Tabii ki, günümüz dünyasında iç içe geçmiş bu üç alanı birbirinden kesin çizgilerle ayırmak mümkün değildir. Ancak, gene de çalışmanın daha derli toplu olması açısından, kitaptaki yazıların ele aldığı konunun ağırlık merkezine göre belli bir sınıflandırma yapmamız kaçınılmazdı.

Hakikaten, uluslararası arenada yükselmek isteyen ülkelerin öncelikle dış politikalarındaki değişikliklere ve uluslararası siyasetteki yeni arayışlarına bakmak gerekmektedir. Bu anlamda, Türkiye'nin dış siyasetinde var olan değişiklikler, yeni arayışlar, yeni siyaset araçları ve yeni manevralar bir müddettir tartışılmaktadır. Yeni dönem dış politika anlayışının "mimarı" olduğuna kimsenin itiraz etmediği Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu'nun görüşleri bizim açımızdan çok önemlidir. Profesör Davutoğlu, bir özelliği ile diğer dış politika yürütücülerinden ayrılmaktadır. Sayın Davutoğlu, hem yeni dönem Türkiye'nin dış politikasına bir entelektüel ve akademisyen olarak fikirleri ile yön vermiş, hem de, önce Başbakan ve Dışişleri Bakanı dış politika danışmanı olarak, daha sonra da Dışişleri Bakanı olarak, bizatihi fikirlerini eyleme dönüştürebilen, nadir akademisyen ve siyasi karar verici olma niteliğini haiz olmuştur. Bu eserde, Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu'nun Türk dış siyaseti ile ilgili taze görüşlerini bulabilirsiniz. Bu yazıdan, önümüzdeki dönem Türk dış politikasının yönelimi konusunda birçok ipucu elde etmek mümkündür.

Türk dış siyasetinde, üzerinde en çok durulmaya başlayan konularında biri de Türkiye'nin sahip olduğu "yumuşak (ya da ince) güç" ve bu gücün etkin bir şekilde uluslararası arenada kullanmayı hedefleyen "kamu diplomasisi" arayışları olduğunu gözlemlemekteyiz. Bu konuda Başbakan Başdanışmanı İbrahim Kalın'ın makalesi bizleri bu konuda aydınlatmaktadır. Türkiye'nin "yumuşak gücü"nü daha operasyonel kılma anlamında Başbakanlık'ta ve Dışişleri Bakanlığı'nda ciddi çalışmalar yapılmaktadır. Türkiye'nin dış siyasetinin "ince" boyutunu oluşturan en önemli kurumlardan biri de TİKA' dır. 1992 yılında kurulmuş olmasına rağmen TİKA faaliyetlerinin son dönemde büyük artış gösterdiği ve çeşitlendiği TİKA

evaluations while doing this, but also putting forward opinions of political decision makers, bureaucrats who act roles in the process personally, and representatives of non-governmental organizations who are extremely important in the process, is much more important in this study.

We tried to gather this study in three common areas. These are dimensions of international politics and foreign affairs; economy and trade; and art, culture and literature. Surely, it is not possible to separate these three areas with definite lines in today's world. However, in respect of this study to be systematic, such a classification is inevitable in accordance with gravity center of the subject the writings will take up in the book.

Indeed, there is a need to look for changes in their foreign policy and searches in international policies of the countries which want to increase their influence in the international arena. By this mean, changes, new searches, new political instruments, and new maneuvers in Turkey's foreign policy have been discussed for a while. Opinions of Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu, nobody objects that he is the founder of new era political understanding, are very important to us. Professor Davutoğlu with one of his features diverges from other foreign ministers. Mr. Davutoğlu has not only guided with his thoughts to Turkey's new term foreign policy as an intellectual and academician, but also had a feature to become a rare academician and political decision maker who could turn his ideas to action, as the foreign affairs advisor to the Prime Minister and the Minister of Foreign Affairs at first, and then as the Minister of Foreign Affairs himself. Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu's recent opinions related to Turkish foreign politics can be found in this study. It is possible to find lots of clues from this writing related to the tendency of Turkish foreign policy.

We observe that, one of the topics, which is started to be given importance in Turkish foreign policy is the "subtle" Turkey has, and the "public diplomacy" searches whose target is to use this power effectively in the international arena. The article of İbrahim Kalın, who is the Head advisor to the Prime Minister, is enlightening us in this subject. In order to make Turkey's "soft power" more efficient and operational, serious studies have been made in the Prime Ministry and the Ministry of Foreign Affairs. One of the most important institutions which constitutes Turkey's foreign policy's soft dimension is TİKA. Although it was founded in 1992, chairman of TİKA, Mustafa Kulaklıkaya demonstrates in our research report that the activities of TİKA have been increasing and varying recently.

Dr. Mustafa Özel makes an important contribution to this study with his article (The Central State is Rising), in which he has showed new "facts" of Turkey and the world policy. Yes, by Mustafa Özel's saying, even if new political, economical,

Başkanı Musa Kulaklıkaya tarafından araştırma raporumuzda gösterilmektedir. Çalışmamıza önemli bir katkıda bulunan Dr. Mustafa Özel, "Merkez Devlet Yükseliyor" başlığı ile Türkiye'nin ve dünya siyasetinin yeni "gerçeklerini" kaleme aldığı makalesinde göstermektedir. Evet, Sayın Özel'in ifadesi ile artık yeni siyasi, ekonomik ve toplumsal gerçeklerden bahsedilmesi gerekse de "tarihi derinliğimiz", yani "köklerimiz" istikbalimizdir. Türkiye'nin yükselmesini, Mustafa Özel, tarihi derinlikten bakarak, vaktiyle "durdurulmuş bir medeniyetin" tekrar yükselmeye başlaması şeklinde değerlendirmektedir.

"İslam dünyası" Türkiye'nin dış politikasında artan bir önemi haizdir. Her ne kadar, bazı yazarlar bu durumu Türkiye'nin "ekseninde" kayma şeklinde yorumlasalar da, biz bu son derece müphem eksen tartışmaların uluslararası siyasete kavramsal bir katkıda bulunduğuna şüpheyle yaklaşmaktayız. Türkiye'nin Müslüman ülkelerle güçlü ilişkiler geliştirmesi tarihi, kültürel ve coğrafi bir zorunluluktur. Türkiye'nin izlediği realist-barışçıl dış siyasetin İslam dünyasında yaygınlaşması hem bölgesel hem de küresel barışın güçlenmesi ile neticelenebilir. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'nin, İslam dünyasının en önemli temsilcisi olan İslam Konferansı Teşkilatı (İKT) ile ilişkileri, çok önemli ve hassas bir mahiyet arz eder. Bu çerçevede, İKT'nin başkanı değerli bilim adamı Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu, "Yükselen Ülke Türkiye" başlıklı makalesinde İKT'nin rolünü hem İslam dünyası hem de Türkiye'nin dış siyaseti açılarından değerlendirmektedir. Ayrıca, bu konuya ilişkin olarak Yard. Doç. Dr. Kahraman Aslan, Türkiye'nin diğer Müslüman ülkelerle olan ticareti ve bu ticaretin önündeki engeller ve çözüm yolları konusundaki analizi ile çalışmamıza katkıda bulunmuştur.

İslam Dünyası Sivil Toplum Kuruluşları Birliği (İDSB) Genel Sekreteri olan Necmi Sadıkoğlu da bize Türkiye'nin son dönem siyasetinin İslam ülkelerinde ne şekilde algılandığına ilişkin görüşler sunmaktadır. Sayın Sadıkoğlu, Türkiye'nin artan prestijine bakıldığında, "İslam dünyasında" birleştirici bir güç olabileceği düşüncesine ulaşmaktadır

Türkiye'nin uluslararası arenada sürdürdüğü aktif siyasete paralel olarak dış siyaset konularında önemli fikirler üreten, toplantılar tertipleyen ve bu konuda kamuoyunu bilgilendirirken hükümete ve bürokrasiye önerilerde bulunan düşünce üretim kurumları artık daha fazla ülkemizde görülmektedir. TASAM da bu kurumlar arasında ilk anda akla gelenlerdendir. Her yıl bu kurumda uluslararası siyaset bağlamında birçok önemli faaliyet (toplantı, kongre, çalıştay gibi) yapılır ve birçok önemli rapor kamuoyuna sunulur. TASAM Başkanı Süleyman Şensoy çalışmamıza yapmış olduğu analizde "değişen dünya siyasi dengelerini" değerlendirerek bu bağlamda Türkiye'nin yeni konumunu ortaya koymaktadır.

and social facts must be mentioned from now on, our "historical depth", namely our "roots" are our future. Mustafa Özel interpretes the rising of Turkey as the start of the re-rising of "an arrested civilization" once upon a time, by the aspect of historical depth.

The "Islamic world" possesses an arising importance in Turkey's foreign policy. Even though some authors interpret the situation as a shift on the axis of Turkey, we are sure that such extremely vague discussions of axis do not make a contribution to the discipline of international relations. It is a historical, regional, and cultural necessity for Turkey to establish strong relationships with the Muslim countries. Penetration of Turkey's foreign policy onto the Muslim world can be eventuated in gaining strength of both regional and global peace. With this perspective, the relationship between Turkey and Organization of Islamic Conference (OIC) which is the most important representative of the Islamic world is very important. In this context, Secretary General of the OIC, the well-known scholar Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu evaluates the role of the OIC in terms of both the Islamic world and Turkey's foreign policy, in his article named "Turkey: The Rising Country". Besides, related to the subject, Assist. Prof. Kahraman Aslan makes a contribution to this study with his analysis about Turkey's trade with the other Islamic countries and the obstacles of this trade as well as the solutions to these obstacles.

Necmi Sadıkoğlu, the Secretary General of the Union of NGOs of the Islamic World presents us his views concerning how Turkey's recent epoch policy is perceived in the Islamic countries. Mr. Sadıkoğlu thinks Turkey can be a connective power considering the increasing prestige of Turkey.

In parallel with Turkey's active policy in the international arena, "think-tanks", which produce important ideas about foreign policy, arrange meetings, inform public opinion about the subject, and propose ideas to the government and bureaucracy, are now found more in our country. TASAM is one of these institutions that flash into one's mind. Every year, many important activities (meetings, congress and workshops) are performed at this institution in the context of international politics and many important reports are presented to the public opinion. The chairman of TASAM, Süleyman Şensoy puts forward the new position of Turkey by evaluating the "changing balances in world politics" in his analysis for our study.

The briskness in the Turkish foreign policy is also closely followed in the academic world by professors of International Relations discipline. Among other things, Prof. Dr. Ramazan Gözen, Assoc. Prof. Ali Oba, Assist. Prof. Mesut Özcan and Dr. Fikri Üçcan take their places in the Turkish foreign policy discussions with academician objectivity and a scientific method and terminology. While Prof.

Türk dış politikasındaki hareketlilik akademi dünyasında uluslararası ilişkiler disiplinine mensup öğretim üyeleri tarafından da yakından takip edilmektedir. Bu meyanda, Prof. Dr. Ramazan Gözen, Doç. Dr. Ali Engin Oba, Yard. Doç. Dr. Mesut Özcan ve Dr. Fikret Üçcan akademisyen objektifliği ile Türk dış politikası tartışmalarına bilimsel bir üslup ve terminoloji ile katılmaktadırlar. Prof. Gözen, Türk dış siyasetinin son dönemini genel bilimsel ve kavramsal çerçeve içine oturtarak ele alırken, Dr. Özcan, daha ziyade, son dönemde en fazla ilgi çeken Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik yeni yaklaşımlarını analiz etmektedir. Doç Dr. Ali Engin Oba ise Türk dış siyasetinin ve kamuoyunun yeni ilgi sahası olan Afrika hakkında bir makale kaleme almıştır. Kaleme aldığı yazıda, Dr. Fikret Üçcan ise güncel Türkiye-AB ilişkilerini analiz etmektedir. Aynı şekilde İngiliz Lordlar Kamarası üyesi Lord Alf Dubs ise, çalışmamızdaki yazısında, Türkiye'nin muhakkak AB üyesi olması gerektiğini ileri sürerken bu konuda en büyük engellerden birini teşkil eden Kıbrıs konusunda, sorun çözülmeden Güney Kıbrıs'ı üyeliğe kabul eden AB'nin yanlış yaptığını ifade etmektedir. Adnan İsmaili bu tartışmalara Balkanlar'dan katılmakta ve Türkiye'nin yeni Balkan siyasetini Türklerin "Balkanlar'a dönüşü" şeklinde değerlendirmektedir.

Bu bölümün son yazısı tecrübeli siyasetçi/devlet adamı Namık Kemal Zeybek tarafından kaleme alınmıştır. Sayın Zeybek, Türk işadamlarının bilhassa Orta Asya Türk Cumhuriyetlerindeki başarılarını kendi tecrübeleri ışığında ifade ederken bu yolda "devam" edilmesi gerektiğinin altını çizmektedir.

Kitabımızın ikinci bölümünde ise yükselen Türkiye'nin ekonomik ve ticari boyutu ele alınmış ve bu konuda siyasi karar vericiler, bürokrat, işadamları dernekleri ve akademisyenlerden görüş alınmıştır. Türkiye ekonomisinde 2001 krizinden bu yana yaşanan derlenme, toparlanma ve gelişme esasen Türkiye'nin uluslararası platformda gittikçe daha belirgin ve sözü geçer ülke olmasının belli ölçüde temelini oluşturmuştur. Dünya'da Türkiye'nin artan bir itibarı söz konusu ise bunda Türkiye'nin artan ekonomik ve ticari kapasitesinin büyük önemi vardır. Ekonomiden ve dış ticaretten sorumlu bakanlarımız Ali Babacan ve Zafer Çağlayan, Türkiye'nin ekonomik anlamda nasıl bir sıçrayış içinde olduğunu ve bunun dış ticaret boyutunu birinci elden bizlere bu çalışmada sunmaktadırlar. Sayın Başbakan Yardımcısı Ali Babacan, kaleme aldığı yazıda, Türkiye'nin genel makroekonomik görüntüsünü verirken, 2002'den bu yana ekonomide reform çalışmalarını, bilhassa Türkiye'nin rekabet gücü, mali sektör, sanayi politikası, yatırım ortamının iyileştirilmesi ve işgücünün eğitilmesi konularındaki reformlara dikkat çekerek izah etmektedir. Dış ticaretten sorumlu bakanımız Sayın Zafer Çağlayan da kaleme aldığı yazıda son on yılda Türkiye'nin dış ticaretinin nereden nereye geldiğini açıklamaktadır. Bilindiği gibi, hükümet komşularımızla olan dış ticarete önemli

Gözen is handling the Turkish foreign policy's recent epoch by placing it within a general scientific and conceptual framework, Dr. Özcan is analyzing, a fortiori, Turkey's new approaches regarding the Middle East, which arouses much more interest recently. Also, Assoc. Prof. Ali Engin Oba has written an article about Africa; which is the new interest area of the Turkish foreign policy and public opinion. In his article, Dr. Fikret Üçcan has analyzed the current relationship between Turkey and the EU. Similarly, the member of the House of the Lords, Lord Alf Dubs has brought forward that Turkey definitely must be a member of the EU, in his article in this study. He also states that the EU had a mistake by accepting the membership of the Southern Cyprus without a solution of the Cyprus problem, which is one of the most important obstacles of Turkey's accession into the EU. Adnan İsmaili has joined the discussion from the Balkans and interpreted Turkey's new Balkan policy as Turks' "returning to the Balkans".

The last article of this part has been written by Namık Kemal Zeybek, who is an experienced politician/statesman. Mr. Zeybek has spelled the successes of the Turkish businessmen especially in Turkic Republics in the Central Asia in the light of his experience and underlined the necessity of continuing down the road.

In the second part of our book, economical and commercial dimension of the rising Turkey has been handled, and the views of political decision makers, bureaucrats, businessmen associations and academicians on our subject have been received. The development and recovery experienced in the Turkish economy after the 2001 crisis, has set the basis for Turkey to become a distinct and important country in the international platform. The economical and commercial capacity of Turkey plays a critical role in the increasing prestige of Turkey throughout the world. Ali Babacan and Zafer Çağlayan, the ministers in charge of economy and foreign trade, respectively, have presented at first hand in this study, the great leap of Turkey and its foreign trade dimension. In his article, The Deputy Prime Minister Ali Babacan, draws a general macroeconomic picture of Turkey and explains the reform efforts in the economy since 2002, by drawing attention to those related to healing Turkey's competitive power, financial sector, industry policy, investment atmosphere and the education of labor force. In his article, Zafer Çağlayan, the minister in charge of foreign trade, discusses Turkey's foreign trade development in the last ten years. As it is well-known, the government attaches much importance to foreign trade with the neighbor countries and executes a policy fulfilling some kind of liberal "peace and integration by trade". This fact is declared by the Secretary General of the Istanbul Chamber of Commerce (ICOC), Dr. Murat Yalçıntaş. In his article, Dr. Yalçıntaş deals with "commercial diplomacy", by drawing attention to niceties of commercial diplomacy and also analyses the ICOC's place in Turkey's commercial diplomacy.

anlamlar yüklemekte ve bir çeşit liberal "ticaret yoluyla barış ve entegrasyon" politikasını yürütmektedir. Bu gerçek, İstanbul Ticaret Odası (İTO) Başkanı Dr. Murat Yalçıntaş tarafından da ifade edilmektedir. Dr. Yalçıntaş, yazmış olduğu makalede "ticari diplomasi"yi ele almakta, ticari diplomasinin inceliklerine dikkat çekmekte ve İTO'nun Türkiye'nin ticari diplomasisindeki yerini incelemektedir.

Ekonominin en önemli ve en hassas kurumlarından biri olan Merkez Bankası Başkanı Sayın Durmuş Yılmaz ise kendi kurumunun perspektifinden Türkiye ekonomisini değerlendirmekte ve Türkiye'nin ekonomisindeki son dönem önemli gelişmeleri ele almaktadır.

Hükümetle işadamları arasında çok önemli vazifeler gören TOBB ve TİM'in Türkiye'nin ekonomik anlamda uluslararası platformda yükselen gücünü bizlere değerlendirmeleri çok önemlidir. TOBB başkanı Rifat Hisarcıklıoğlu Türkiye ekonominin geçirdiği evrelere değinerek, var olan birçok soruna rağmen, Türkiye'nin geleceğinin aydınlık olduğunu vurgulamaktadır. TİM başkanı Mehmet Büyükekşi de Türkiye'nin gelişen ihracat gücünü analiz ederken, ihracatın Türkiye'nin gelişmesinde motor rol oynadığını düşüncesindedir. İhracatın Türkiye'nin geleceği olacağı fikrine Doç. Dr. İbrahim Öztürk de katılmaktadır. Öztürk, yeni bir dünyanın eşiğinde olduğumuzu ve bu yeni dönemde "yaratıcı yıkımın" başladığı düşünmektedir. Öztürk ayrıca makalesinde Türkiye'nin yeni düzenden ne şekilde etkileneceğini analiz etmektedir.

Türk Hava Yolları'nın son yıllıdaki başarısı aslında Türkiye'nin gelişmesi ile paralel düşünülmesi gereken bir süreç olarak görülebilir. THY Başkanı Doç. Dr. Temel Kotil, THY'nin bu çerçevedeki gelişmesini ve büyümesini, kaleme aldığı makalede analiz etmektedir.

Ekonomi ve ticaret alanında Türkiye'nin en önemli bağımsız derneklerinin ya da sivil toplum örgütlerinin başkanlarının bu çalışmaya vermiş oldukları katkıların çok önemli olduklarını ve bunun da bu araştırmanın en güzel taraflarından birini teşkil ettiğini düşünmekteyiz. Hakikaten, farklı siyasi, toplumsal ya da ekonomik görüşlere sahip olsalar da, bu değerli sivil toplum örgütlerimizin, söz konusu Türkiye olunca ortak bir noktada bir araya gelebilecekleri aşikârdır. Zaten, TÜSİAD ve TUSKON başkanları, Ümit Boyner ve Rıza Nur Meral'in yazmış oldukları metinlere bakıldığında ortak paydanın kurulduğu görülmüştür: Daha demokrat ve müreffeh bir Türkiye arayışı. Hedefler aynı olsa da bu hedefe varılacak yollarda, yöntemlerde ve araçlarda farklılıklar olabilir ki demokrasi bu farklılıkları korumak için vardır aslında.

Mr. Durmuş Yılmaz, the governor of Turkey's Central Bank, which is one of the most critical and crucial institutions, assesses the Turkish economy from his own institution's perspective, talks about the recent important developments in Turkey's economy.

The interpretations of TOBB and TİM, which have very important functions between the government and businessmen, about Turkey's increasing economic power in the international platform, are very important. The president of the Union of Chambers and Commodity Exchanges of Turkey (TOBB), Mr. Rifat Hisarcıklıoğlu, touches on the phases that Turkey has experienced and, despite many existent problems, he emphasizes that Turkey's future will be bright. In his analysis of Turkey`s developing power, the president of TİM, Mehmet Büyükekşi, thinks that export plays an "engine role" in respect of Turkey's development. Dr. İbrahim Öztürk agrees with the thought that exports will be Turkey's future. Öztürk thinks that we are on the threshold of a new world, and in this new period, a "creative destruction" has begun. Öztürk also analyses, in his article, how Turkey will be influenced by the new order.

Recent successes of the Turkish Airlines (THY) can be seen as a process which needs to be thought parallel with Turkey's development, indeed. In his article, Temel Kotil, the president of THY, analyses the development and growth of the enterprise in this framework,

We think that the contributions of the presidents of Turkey's most important independent associations or non-governmental organizations, to this work are so important. And this constitutes one of the most wonderful sides of our work. Indeed, it is clear that those valuable civil society organizations can meet at a mutual point when it is about Turkey, even if they have different political, social and economical views. Anyhow, when the texts written by Ümit Boyner and Rıza Nur Meral, the presidents of TÜSİAD and TUSKON, respectively are looked at, it will be understood that the common denominator is already set: A more democratic and prosperous Turkey. Even if the targets are the same, it is very natural to have some differences in the ways, methods, and instruments used towards them. And, democracy exists indeed to protect these differences.

The recent performance of Turkish businessmen in international trade is utterly amazing. In terms of international trade, Turkish goods and services enhance both in quality and quantity. Depending on this, Turkish businessmen could access most markets of the world, and has become engaged in business with these regions. We see a directly related example of this in the article of Selahattin Esim, a member of the Board of MÜSİAD and at the chief of MÜSİAD Research

Türk işadamlarının uluslararası ticaretteki son yıllarda gösterdiği performans tek kelime ile muazzamdır. Uluslararası ticarette, Türk mal ve hizmetleri hem kemiyet hem de keyfiyet açısından artmaktadır. Buna bağlı olarak da Türk işadamları dünyanın birçok bölgesine erişebilmekte ve bu bölgelerde ticaret yapabilmektedirler. Bunun doğrudan bir örneğini MÜSİAD Yönetim Kurulu üyesi ve aynı zamanda MÜSİAD Araştırmalar ve Yayın Komisyonu Başkanı olan Selahattin Esim'in son yıllardaki yurtdışı tecrübelerini anlattığı samimi ve coşkulu yazısında görmekteyiz. Sayın Esim'in Kamboçya'dan Romanya'ya kadar birçok ülkede karşılaştığı olaylar ve tecrübeler aslında yalnızca kendisinin değil Türkiye'nin de macerasıdır aynı zamanda. Selahattin Esim'in, meseleye yalnızca Türkiye'nin gelişmesi ve büyümesi perspektifinden değil insani yeni bir küresel düzen arayışı noktasından bakmakta olduğu, kaleme aldığı yazıdan anlaşılmaktadır.

Bu bölümde ayrıca Cidde Ticaret Odası Başkanı Şeyh Salah Abdullah Kamel ile yapılmış bir mülakat da bulunmaktadır. Şeyh Kamel (ya da bizim daha alışkın olduğumuz şekli ile Şeyh Kâmil) Türk Arap dostluğunun altını çizmekte ve Türklerle Araplar arasında ekonomik, ticari ve soysal ilişkilerin daha fazla gelişmesinin gerektiğini ifade etmektedir.

Bu kitapta bilhassa altı kalınca çizilerek vurgulanan bir hakikat okuyucuların dikkatlerinden kaçmış olamaz: Eğer uluslararası arenada yükselen bir değer olarak Türkiye'den bahsediyorsak, bu yükselme yalnızca siyasal ve ekonomik düzlemlerde olması yeterli olamaz. Türklerin mutlaka dünyaya sanat, edebiyat ve kültür alanlarında katkılarda bulunması gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye'nin müzikten mimariye, edebiyattan sinemaya ve felsefeye bütün entelektüel faaliyetleri, ekonomik ve siyasi performansı kadar önemlidir.

Türkiye vatandaşları yukarıda saydığımız birçok alanda son yıllarda uluslararası arenada ses getirecek başarılara imza atmışlardır. Edebiyatta ilk kez bir Türk'ün Nobel ödülü alması; sinemada birçok Türk filminin uluslararası prestijli ödülleri kazanabilmesi, Türk mimarlarının bazı önemli uluslararası projeye imza atabilmeleri bunlardan sadece birkaç tanesidir. Ancak, bu çalışmadaki makale ve mülakatlara bakıldığında, bu alanda yapılması gereken birçok önemli iş olduğunu öğrenmekteyiz. Siyaset/devlet adamlarının kültürel alana daha fazla eğilmelerinin gerekliliği bu eserde ortaya konulmaktadır.

Bu çerçevede, Ümit Yaşar Gözüm Türk edebiyatının yurtdışında daha fazla tanıtılmasını hedefleyen TEDA Projesi hakkında önemli bilgileri bizlerle paylaşmaktadır. Türkiye'de tasavvuf musikisinin en önemli icracılarında olan Kudsi Erguner ise veciz bir şekilde kendi öz kültürümüze daha fazla sahip çıkma

and Publication Commission, in which he mentions his recent experiences abroad. Experiences and incidents Mr. Esim had encountered in many countries from Cambodia to Romania are not only his but also Turkey's adventure at the same time. It is understood from his article that Selahattin Esim examines the topic not only from the perspective of Turkey's development and growth, but also from the aspect of searching a new humanitarian global order.

In this part, there is also an interview with Salah Abdullah Kamel, who is the president of Jeddah Chamber of Commerce. Sheikh Kamel underlines the Turk-Arab friendship, and declares that economical, commercial and social relationships between Turkey and Arabs must be developed more.

In this book, a strongly emphasized fact must not have been overlooked by the readers: If we talk about Turkey as a rising star in the international arena, this rise is not adequate only with political and economical platforms. Turks must make contributions to the world in the areas of art, literature, and culture, as well. In this respect, all of Turkey's intellectual activities, from music to architecture, from literature to cinema and philosophy, are as crucial as its economical and political performance.

During the last years, Turkish citizens have been very successful in the international areas we have enumerated above. Winning a Nobel Prize in literature by a Turk for the very first time, receiving international prestigious awards by Turkish movies, fulfilling some important international projects by Turkish architects are only some of them. Yet, when the articles and interviews in this book are studied, we figure out that there are still a lot of works needed to be done in this area. The necessity for politicians/statesman to look more into the cultural area is put forward in this work.

In this framework, Ümit Yaşar Gözüm shares an important amount of information with us about the TEDA project whose target is to introduce the Turkish literature more abroad. Kudsi Ergüner, who is one of the most important maestros of the Turkish mystical music, stresses in a concise style, on the need of attending more to our culture. He also underlines the annoyance he feels about the excessive and careless popularization of the culture. Rabia Yalçın, who has strong business relationships abroad, declares that fashion is in fact an art, and point out the place of Turkey in this context. Assoc. Prof. Murat Gül summarizes the phases of Turkish architecture, and analyzes what the architecture in the recent period could or could not achieve in both Turkey and abroad. Sami Kirazoğlu, as an architect whose works are globally widespread, shares his cozy feelings with us.

gereğini ortaya koyarken, bu kültürün aşırı ve özensiz bir şekilde popülerleşmesinden duyduğu rahatsızlığın altını çizmektedir. Yurtdışında da önemli faaliyetleri olan Rabia Yalçın, modanın aslında bir sanat dalı olduğunu deklere etmekte ve Türkiye'nin bu bağlamdaki yerini bize göstermektedir. Doç Dr. Murat Gül ise "Türk mimarisinin" geçirdiği evreleri özetle bize sunmakta ve bilhassa son dönem Türk mimarisinin hem Türkiye'de hem de dış dünyada başardıklarını ve başaramadıklarını analiz etmektedir. Yine bir mimar olan ve yurtdışında onlarca mimari esere imza attığını bildiğimiz Mahmut Sami Kirazoğu ise bu konudaki samimi duygularını bizlerle paylaşmıştır.

Türk dili, kültür ve medeniyetini uluslararası arenaya açmaya çalışan ve bu şekilde Türkiye'nin "ince gücünü" nün gelişmesine de hizmet etmekte olan Yunus Emre Enstitüsü hakikaten çok önemsenecek bir projedir. İngiliz British Council, Alman Goethe Enstitüsü tarzı çalışmaya başladığı anlaşılan Yunus Emre Enstitüsü'nün başkanı Prof. Dr. Ali Fuat Bilkan'ın, çalışmamıza olan katkısı çok önemlidir. Önümüzdeki günlerde Yunus Emre Enstitüsü'nün çalışmamalarının gündemimizi daha fazla meşgul edeceğini tahmin etmekteyiz.

Yurtdışındaki Türk okulları, Türkiye dışında verdikleri eğitim ile yurtdışında Türkiye'nin en iyi tanıtımını yapan kurumlar arasındadır. Bu okullar sadece Türkiye'nin değil bütün dünyanın dikkatini çekmektedir. Bu konuda değerli sosyal bilimci Prof. Dr. Naci Bostancı bu çalışmaya yaptığı katkıda, yurtdışındaki Türk okullarını incelemekte ve bizlere bu okulların "arka planı" ve bazı özelliklerini sunmaktadır.

Türkiye'nin son yıllarda ne tür siyasi, ekonomik ve uluslararası gelişmelerden geçtiği tarihsel bir perspektifte sunulursa daha iyi anlaşılabilir. Bu açıdan, Kemal Kahraman, bu çalışmamıza yaptığı katkıda, son dönem Türk siyasetini tarihsel bir açıdan değerlendirmiş ve bize panaromik bir perspektif sunmuştur.

Ayrıca, bu bölümde Türk edebiyatının iki çok önemli ismi ve futbolumuzun hem içeride hem de dışarıda en çok tanınan isimlerinde biri olan Hakan Şükür ile yapılmış mülakatlar bulunmaktadır. Beşir Ayvazoğlu ve Prof. Dr. İskender Pala, son dönem edebiyat ve kültür hayatımızla ilgili olarak çarpıcı tespitlerde bulunmaktadırlar. Her iki değerli edebiyatçımızın varmış olduğu netice bizim açımızdan son derece düşündürücüdür: "Türkiye, ekonomi ve dış siyaset alanında gerçekleştirmiş olduğu atılımları henüz kültür ve siyaset alanında yeterince gerçekleştirememiştir."

MÜSİAD'ın "Yükselen Değer Türkiye" çalışmasının bu konuda var olan önemli bir boşluğu dolduracağı inancındayız. Bu eser ortak bir çalışmanın ve ortak aklın

The Yunus Emre Institute which tries to spread the Turkish language, culture, and civilization to the international arena, and thus serves the development of Turkey's "subtle" power is really an important project. It seems that The Yunus Emre Institute has started to operate like English British Council, and German Goethe Institute. The contribution of the president of the Institute, Prof. Dr. Ali Fuat Bilkan to our project is very important. We believe that the works of the Yunus Emre Institute will occupy our agenda more in the future.

The Turkish schools in foreign countries are among the institutions which introduce Turkey best via the education system they offer. These schools are not only drawn attention to by Turkey, but also by the entire world. Regarding the subject, the social scientist Prof. Dr. Naci Bostancı has investigated the Turkish schools abroad, and as as contribution to our work, he has presented us a background and some features of these schools.

Turkey's recent developments in political, economical and international areas can be better understood with an evaluation from a historical perspective. So, Kemal Kahraman evaluates the recent Turkish policy within historical aspects and presents us a panoramic perspective.

Also, in this part, there are interviews with two major names of the Turkish literature as well as one of the most well-known faces of Turkish soccer both home and abroad, Hakan Şükür. Beşir Ayvazoğlu and Prof. Dr. İskender Pala have expressed remarkable findings related to our literature and cultural lives in the last period. The conclusion they have derived is extremely thought-provoking: "In the cultural and political area, Turkey could not yet realize the leaps it has achieved in the economic and foreign policy.

We believe that this work of MÜSİAD, named as "Turkey as a Rising Star" will fill up an important gap. This work is the product of a common reason and study. In choosing the writers who have written in this book, Selahattin Esim, who is the president of MÜSİAD Research and Publication Commission and all the members of the commission have spared no efforts. Selahattin Esim has also been very kind to invite me to this project. If the commission and its members did not exist, this project would not exist, either. Besides, if the coordinators of MÜSİAD Research and Publication Commission, Yavuz Türk, Hüseyin Kahraman and Abdullah Serenli had not worked vigorously, it would have been so difficult to publish this work. Of course, the helps, impulsions, and encouragements of the President of MÜSİAD, Ömer Cihat Vardan, are also so important for this work's coming into being. Finally, Eyüp Vural Aydın, the General Secretary of MÜSİAD, has not withheld his helps in creating the process of the project. We appreciate them all.

ürünüdür. Bu kitapta yer alan konuların ve yazarların seçilmesinde başta MÜSİAD Araştırmalar ve Yayın Komisyonu Başkanı Selahattin Esim olmak üzere, bütün komisyon üyelerinin büyük yardımları olmuştur. Selahattin Esim ayrıca beni bu projeye davet etme nezaketini göstermiştir. Komisyon ve üyeleri olmasa idi, bu eser ortaya çıkmazdı. Ayrıca, MÜSİAD Araştırmalar ve Yayın biriminin koordinatörleri, Yavuz Türk, Hüseyin Kahraman ve Abdullah Serenli'nin gayretli çalışmaları olmamış olsaydı bu eserin zamanında yayımlanması oldukça güç olacaktı. Tabii, bu çalışmanın ortaya çıkmasında MÜSİAD Başkanı Sayın Ömer Cihad Vardan'ın yardımları, teşvik ve cesaretlendirmesi çok önemlidir. Son olarak, MÜSİAD Genel Sekreteri Eyüp Vural Aydın, projenin gerçekleşmesi konusunda bizlere yardımlarını hiç esirgememiştir. Hepsine şükranlarımızı sunarız.

1. BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ve DIŞ POLİTİKA

Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu[1]

DAHA GÜÇLÜ BİR TÜRKİYE

ABSTRACT

More Powerful Turkey

Contemporary nations bear big responsibility in changing the course of developments to the positive, making the future more livable compared to present day and most importantly realizing the goal of peace.

Within framework of Atatürk's "Peace at home, peace in the world" principle, Turkey does its part as required by its national interests, along with global expectations and priorities. We work hard to keep pace with the serious developments in the international system and regional balances and moreover to give direction to these developments.

Turkey is a central country in the international arena that comes to forefront with its strategic position and importance; historical, geographical and cultural depth; increasing power and most important than all the great potential it possesses.

The driving force of the progress we have made in foreign policy is a visionary strategy aimed at peace and stability, a strong economy,

1. T.C. Dışişleri Bakanı (Foreign Minister of Republic of Turkey).

an all-embracing approach and an effective implementation. The main of goal of these efforts of us is to make Turkey one of the most important actors of Eurasia in order to protect peace and stability in a vast area extending from the Balkans to the Middle East and to Central Asia, and to create and oversee a belt of wealth based on freedom, plurality, good governance, respect for humans rights, superiority of law and democracy.

Being aware of the fact that historical and cultural heritage we share with the countries in our region lays new responsibilities on us and at the same time offers new opportunities of cooperation, we work on both surrounding regions and global scale to boost awareness of regional identity.

As a result of all of these efforts of us, Turkey could be elected with a record number of votes as a non-permanent member to the UN Security Council in 2008, after 50 years. Achievement of this position which is a right of Turkey was an evidence of world's trust in Turkey, crowned our sincere efforts in the international arena and boosted our reputation.

All this progress clearly shows that Turkey's weight and footprint in the economic field is rapidly developing. Interaction between our economic power and foreign policy performance is continuously strengthening.

1990 yılı, küreselleşme olgusunun yeni evresinin yaşama geçmeye başladığı yeni bir dönemin miladı sayılabilir. Baş döndürücü bir hızla ardı ardına meydana gelen gelişmeler, sonraki on yılların nasıl bir seyir izleyeceği hakkında farklı görüşlerin dile getirilmesine yol açmıştır. İki kutuplu dünya düzeninin yarattığı müzmin tedirginlik ortamı tarih olurken, hızla gelişen teknolojiyle de beslenerek filizlenen iyimserlik, daha mutlu yarınlar için herkesi ümitlendirmiştir.

Ancak, geride bırakılan küresel yapının yerini nasıl bir düzene terk edeceği konusundaki belirsizlik, büyük bir soru işareti olarak karşımıza çıkmıştır. Aradan geçen yirmi yıllık sürede de bu yeni düzenle ilgili arayışlar sonuçlanmamıştır. Tarihsel açıdan baktığımızda bunu doğal bir olgu, bir evre olarak görmek gereklidir; zira yaşlı dünyamız, benzer değişimleri geçmişte de yaşamıştır.

İşte bu noktada, gelişmeleri olumluya doğru yönlendirebilmek ve yarınları bugünlere kıyasla daha yaşanır kılmak için tüm insanlığa, ama en çok da barış ülküsünü hayata daha fazla geçirmeyi amaç edinmiş çağdaş toplumlara büyük sorumluluklar düşmektedir.

Bu, önemli ve gerçekten zor bir görevdir. Azami dikkat ve çabayı gerektirmektedir. Zira 1990'ı izleyen yılların bizlere sunduğu pakette, yeni işbirliği olanakları bulunduğu gibi ister tanıdık, ister yeni yeni aşina olmaya başladığımız çok sayıda tehdit ve güvenlik sorunu da bulunmaktadır.

Üstelik iletişim ve ulaşım imkânlarının ulaştığı boyut, meseleyi daha da hassas hale getirmiştir. Bu alanlardaki ilerlemenin nimetlerinden hepimiz, her gün ve artan oranda yararlanmaya devam ediyoruz. Bir bireyin yaşamı içinde dahi kısa sayılabilecek bir süre öncesine kadar akla gelmeyecek teknolojik yenilikler, bugün kitlelerin vazgeçilmezleri arasındadır.

Diğer taraftan, bu yüksek etkileşim seviyesi, sorunların daha hızlı yayılmasına, birbirlerini tetiklemesine, iç içe geçerek daha karmaşık hale gelmesine ve türevlerini yaratarak çözümlerinin daha da zorlaşmasına da neden olmaktadır. Bugün kalkınma ve çevre sorunları ile bölgesel çatışmalar, küreselleşme ile ekonomik krizler arasındaki korelasyon ve sebep-sonuç ilişkisi tarihte hiç görülmemiş boyutlara ulaşmış durumdadır.

Bu girift yapı, meselelere toplu bir bakışı, seçici olmayan ve aktif katılımı gerektiren bir yaklaşımı zorunlu kılmaktadır. Esasen bu anlayış, yeni düzenin kurulmasındaki temel hareket noktasını da oluşturmaktadır. Gayretler, tüm kulvarlarda birlikte ilerletilmelidir. Siyasi alanda daha fazla diyalog, güven ve işbirliği, ekonomik alanda artan karşılıklı bağımlılık ve daha adil ve kapsayıcı bir küresel finans yapısı, kültürel alanda ise kucaklayıcılık ve ötekileştirmeme temel öncelikler olarak dile getirilebilir.

Türkiye, Atatürk'ün "Yurtta sulh, cihanda sulh" şiarı doğrultusunda, hem ulusal çıkarlarının, hem küresel beklenti ve önceliklerinin gereği olarak üstüne düşeni kararlılıkla yapmaktadır. Uluslararası sistemde ve bölgemizdeki dengelerde yaşanmakta olan ciddi değişimlere ayak uydurabilmek ve dahası onları yönlendirebilmek amacıyla yoğun bir tempoda çalışıyoruz. Reform sayılabilecek bir tarzda, dış politika konularında kriz odaklı yaklaşımı terk ederek, bunları vizyon odaklı bir yaklaşımla ele almaya, öncelikle komşularımız olmak üzere, hangi ülkeyle olursa olsun, sorunlarımızı geride bırakma yolunda kararlı bir dış politika izlemeye başladık. Uluslararası alanda stratejik konumu ve önemi; tarihi, coğrafi ve kültürel derinliği; artan reel gücü ve en önemlisi, gelecek için vaat ettiği büyük

potansiyelle giderek ön plana çıkan merkezi bir ülke durumundayız. Küresel barış ve güvenliğe artan şekilde katkıda bulunuyoruz. Artık sadece krizlere tepki veren bir ülke değil, krizleri olmadan fark edebilen, bunlara etkin bir şekilde müdahale edebilen, hedeflediği düzeni inşa etme yönünde harekete geçip fark yaratabilen bir ülke haline geldik. Sahip olduğumuz demokratik, hukukun üstünlüğüne ve insan haklarına dayalı çoğulcu rejimle, bir hayata geçirdiğimiz köklü reformlarla, ulaştığımız ekonomik seviyeyle ve gelişmiş insan kaynaklarımızla hem uluslararası alanda etkin roller oynamayı, hem de başkalarına iyi örnek olmayı, geldiğimiz noktada bizim için önemli bir görev ve sorumluluk olarak görüyoruz.

Diğer taraftan, Türkiye'nin küresel ekonominin karar mekanizmalarındaki büyüyen profilinin, doğrudan, artan ekonomik gücünün bir sonucu olduğu da unutulmamalıdır. Türkiye'nin gayrı safi milli hasılası bir trilyon dolar sınırına hızla yaklaşmaktadır. Dünyanın 17. ve Avrupa'nın 6. büyük ekonomisi haline geldik. 2002 yılında 36 milyar dolar civarında seyreden ihracatımız, 2008 yılında 132 milyar dolar olmuş; 2009'da da, ekonomik krizin tüm olumsuzluklarına rağmen, 100 milyar doları geçmiş; kişi başına düşen gelirimiz, alım gücü paritesi temelinde 10 bin dolara yaklaşmıştır. Yapısal reformlar sayesinde Türk ekonomisi, küresel finans krizinin olumsuz etkilerinden de büyük ölçüde korunmuş ve temellerinin sağlam olduğunu göstermiştir. Bu kriz ortamında birçok ülkenin kredi notu düşerken, Türkiye'nin notunun üst üste dört kez yükseltilmesi de bunun en açık göstergesidir. Ekonomimizin sağlamlığının bir diğer göstergesi de, IMF gibi uluslararası finans kuruluşlarına olan ihtiyacın giderek azalmasıdır. Nitekim IMF'ye olan borç stokumuz, 2002 yılında 16 milyar SDR düzeyinden, bugün 5 milyar SDR'ye düşmüştür. Uluslararası kuruluşlar, ekonomisi önümüzdeki yıllarda en hızlı büyüyecek ülkeler arasında Türkiye'nin de bulunduğunun altını çizmektedirler.

Özetlemek gerekirse, dış politika alanında kat ettiğimiz mesafenin itici gücü barış ve istikrar yolunda vizyoner bir politika, güçlü bir ekonomi, kucaklayıcı bir yaklaşım ve etkin bir uygulamadır. Bu gayretlerimizin temel amacı; Balkanlar'dan Ortadoğu'ya, oradan da Orta Asya'ya kadar uzanan geniş bir coğrafyada barış ve istikrarın sağlanıp korunmasını, ayrıca özgürlük, çoğulculuk, iyi yönetişim, insan haklarına saygı, hukukun üstünlüğü ve demokrasinin hâkim olduğu bir refah kuşağı oluşturulmasını sağlamak ve gözetmek üzere Türkiye'yi Avrasya'nın en önemli aktörlerinden biri haline getirmektir.

Bu bağlamda, ulaştığımız seviyenin daha iyi anlaşılması bakımından, belli başlı dış politika konularındaki faaliyetlerimize, ana hatlarıyla da olsa değinmekte yarar görüyorum.

Yıllarca ulaşmayı beklediğimiz bir hedefi hayata geçirerek, AB'yle tam üyelik müzakerelerini 2005 yılında başlattık. Kararlı bir şekilde hak ve hukukumuzu takip ederek bugüne kadar 13 faslı açtık. Müzakerelerdeki ivmeyi korumayı ve müzakerelerin sürati ile her dönem başkanlığında açılan fasıl sayısını artırmayı hedefliyor, katılım sürecinin gerekli kıldığı iç reformları sürdürüyoruz. Bazı AB üyelerince müzakere sürecine çıkarılmak istenen engeller, önkoşullar ve zaman zaman gündeme gelen tam üyelik dışı ilişki formülleri, bu tarihi ve doğal bütünleşme sürecinin arzulanan şekilde sonuçlanmasını ve yakın gelecekte tam üye olmamızı engelleyemeyecektir. Tam üyelik treni, son istasyonuna doğru kararlılıkla yol almaya devam etmektedir.

NATO müttefiki olarak, Batı'nın savunma ve güvenliğinin en temel unsurlarından biri olmaya devam ediyor, günün koşullarına uygun, gerçekçi ve kalıcı şekilde çatışmaların çözümüne yönelik çabalarda diplomatik ve siyasi girişimlerle giderek artan biçimde etkin bir rol oynuyoruz. Bu bağlamda NATO'nun Soğuk Savaş sonrası dönemde üstlendiği yeni işlevleri desteklemeyi sürdürüyor, bunlara katılıyor, yeni stratejik konseptin oluşturulmasında etkin rol oynuyoruz.

AB'ye aday ülke ve İKÖ üyesi kimliğiyle AB ile Müslüman çoğunluklu ülkeler arasındaki ilişkilerde "onarıcı" ve "kaynaştırıcı" rol oynama konumuna geldik. Bu çerçevede, kültürel alanda zaman zaman doğan gerilimlerin aşılmasına önemli katkılar sağlıyoruz. Yenilenen İKÖ Şartı'nda demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları gibi kavramların yer almasında da belirleyici rol oynadık.

Medeniyetler İttifakı'nın İspanya ile birlikte iki ana itici gücünden biriyiz. Açılım politikalarımız çerçevesinde, Asya, Afrika ülkelerinin yanı sıra Pasifik ada devletleri ve Karayip ülkeleri ile yeni ilişkiler kurduk, bu çerçevede 21 yeni başkonsolosluktan bir kısmını açtık. Asya'nın devleri Çin, Hindistan ve Japonya ile ilişkilere üst düzey ziyaretlerle yeni bir ivme verdik. Afrika Birliği'nin üç stratejik ortağından biri haline geldik; Arap Ligi'yle yeni kurumsal ilişkiler kurduk ve geniş enerji ve finansman imkânlarına sahip Körfez İşbirliği Konseyi'yle stratejik diyalog tesis ettik.

Uluslararası alanda birçok kilit göreve Türklerin seçilmesini sağladık. Nitekim İslam Konferansı Örgütü Genel Sekreterliğini, Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisi Başkanlığını, Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü Genel Direktörlüğünü, Enerji Şartı Konferansı Başkanlığını ve NATO ile Akdeniz için Birlik'te birer Genel Sekreter Yardımcılığı'nı, her biri son derece yetenekli ve bilgili vatandaşlarımız yürütmektedir veya yakında bu görevleri üstlenecektir. Ayrıca, AGİT Genel Sekreterliği için de bir büyükelçimizi aday gösterdik.

Bölgemizdeki ülkelerle paylaştığımız tarihi ve kültürel mirasın bizlere hem yeni sorumluluklar yüklediği, hem de yeni işbirliği imkânları sunduğunun farkında olarak, bölgesel sahiplenme bilincinin hem mücavir bölgelerde, hem de küresel seviyede güçlenmesi için çalışıyoruz. Bu çerçevede, önemli bölgesel sorunların taraflarının değişik platformlarda bir araya gelmelerine ve görüşmelerine imkân sağlayan güvenilir bir buluşma noktası rolünü; bir diyalog köprüsü olarak zor meselelerin çözümünde "kolaylaştırıcı" bir rol üstleniyoruz. Bu proaktif tutumun somut meyvelerini Lübnan, Irak ve Balkanlar'daki siyasi krizlerin aşılmasından, Afganistan-Pakistan ilişkilerinin geliştirilmesine kadar pek çok alanda aldık ve almaya devam ediyoruz.

Gerek NATO ve AB, gerek BM çatısı altında askerimiz, polisimiz ve gözlemcilerimizle barış, istikrar ve güvenliğin korunmasına önemli katkılar sağlıyoruz.

Artan dış yardımlarımızla, artık "yükselen donör ülke" olarak kabul ediliyoruz. En az gelişmiş ülkelerin sorunlarıyla yakından ilgileniyor, kalkınma meselelerinin çözümünde, doğal afetlerle mücadelelerinde onlara destek oluyor, insanlık vicdanının gereğini her vesileyle yerine getiriyoruz.

İşte tüm bu çabalarımızın sonucundadır ki, Türkiye 2008 yılı sonunda, 50 yıllık bir aradan sonra BM Güvenlik Konseyi'ne, rekor sayılabilecek bir oy oranıyla geçici üye olarak seçilebilmiştir. Türkiye'nin hakkı olan bu konuma ulaşması, hem dünyanın bize olan güvenini gösteren, hem de uluslararası alandaki samimi gayretlerimizi taçlandıran ve itibarımızı pekiştiren bir gelişme olmuştur. Türkiye'nin Konsey'de bugüne kadar sergilediği başarılı performans, bu güvenin haklılığını göstermiştir. Bundan sonraki dönem için hedeflerimiz, Türkiye'nin bu göreve daha sık aralıklarla gelmesini sağlamaktır.

Hedef ve çabalarımızın ekonomi hayatıyla ilgili olanlarının, en az siyasi ve güvenlik alanındakiler kadar önemli olduğunun ve bunları tamamladığının bilinciyle hareket ediyoruz.

Kyoto Protokolü'ne katıldık. Küresel ısınma ve iklim değişikliğiyle mücadele çalışmalarında bundan sonra da daha etkin biçimde yer almayı sürdüreceğiz.

Çok sayıdaki resmi-siyasi toplantıya, ayrıca IMF ve Dünya Bankası yıllık toplantıları, Su Forumu gibi toplantıların yanında, birçok uluslararası konferans, seminer, panel ve benzeri etkinliğe ev sahipliği yaparak adeta uluslararası her konunun ele alındığı ve tartışıldığı bir kongre merkezi ülke haline geldik.

Marmaray, Karadeniz Sahil Yolu, Bakü-Tiflis-Kars demiryolu gibi projelerle Doğu Batı yönündeki ulaştırma ve ticaret hareketlerinde ülkemize merkezi bir konum kazandırıyoruz.

Komşu ve çevre ülkelerle ticaretimiz toplam ticaretimizin üçte biri civarına yükselmiştir. Çoğunluğu yakın çevremizde bulunan 15 ülke ve ayrıca EFTA ile ayrı ayrı Serbest Ticaret Anlaşmaları akdettik. Ayrıca diğer bazı bölge ülkeleriyle de buna yönelik müzakereler sürdürüyoruz. Buna ilaveten, son dönemde, özellikle komşularımız başta olmak üzere, bir dizi ülkeyle ilişkilerimizde Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyleri yoluyla yeni bir modeli uygulamaya soktuk. Sağlanan vize muafiyetleri ve diğer kolaylıklarla, başta işadamlarımız olmak üzere, toplumun tüm kesimlerinden vatandaşlarımızın yabancı ülkelerdeki muhataplarıyla daha kolay etkileşime girmelerini sağlayacak koşulları oluşturma, böylelikle merkezinde yer aldığımız geniş bir coğrafyada; mal, hizmet, sermaye ve insan hareketliliğini çok daha üst seviyelere çıkarma yolunda adım adım ilerlemekteyiz. Bu şekilde Türkiye'nin yakın çevresinde tedricen bir "serbest ticaret bölgesi" oluşturuyoruz.

İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, D-8 ve G-20 gibi birçok farklı kuruluş ve gruba üye olmamız, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında bir köprü rolü oynamamızı kolaylaştırmaktadır. Bu çerçevede, G-20 üyeliğimizden de azami şekilde yararlanıyor, günümüzün ihtiyaçlarına cevap vermekten giderek uzaklaşan küresel finans mimarisinin daha sağlıklı, sürdürülebilir ve adil bir yapıya kavuşturulması için faaliyette bulunuyoruz.

Uluslararası alandaki önemini her geçen gün arttıran ve bu alandaki gelişmeleri doğrudan yönlendirme imkânına sahip bir konu olan enerji politikaları, had safhada dikkatle ve yakından izlediğimiz bir konudur. Tespit edilmiş enerji kaynaklarının yüzde 70'inin bulunduğu bölgelere yakınlığı ve Hazar Denizi havzasında çıkarılan petrol ve doğal gazın Batı pazarlarına taşındığı ana güzergâh üzerindeki stratejik konumu nedeniyle, Türkiye, küresel enerji arzının çeşitlendirilmesi ve güvenliğinin sağlanmasında kritik bir role sahiptir. Bu çerçevede, enerji alanında AB'nin dördüncü ana arteri haline gelme yolunda hızla ilerliyor, çok boyutlu bir enerji stratejisi çerçevesinde Türkiye'nin, doğu-batı ve kuzey-güney eksenlerindeki transit rolünü güçlendirme ve ülkemizi uzun vadede bir enerji merkezine dönüştürme yolunda kararlılıkla yürüyoruz. Nitekim bu anlayışla, Bakü-Tiflis-Ceyhan, Bakü-Tiflis-Erzurum, Mavi Akım, Kerkük-Yumurtalık, İran-Türkiye ve Türkiye-Yunanistan gibi doğalgaz ve petrol boru hatlarını hayata geçirdik. Daha kısa bir süre önce Azerbaycan'la doğalgaz alanında geniş bir işbirliğini öngören bir dizi mutabakat zaptını imzaladık. Diğer taraftan, doğalgazın Türkiye-Bulgaristan-Romanya ve Macaristan üzerinden Avusturya'ya taşınmasını öngören Nabucco Boru Hattı Projesi'nin Hükümetler arası Anlaşması, ev sahipliği yaptığımız bir törenle imzalandı.

Tüm bu ilerlemeler, Türkiye'nin ekonomik alandaki ağırlığının ve ayak izinin ne denli hızlı biçimde büyümekte olduğunun açık göstergeleridir. Ekonomik gücümüz ile dış politika performansımız arasındaki etkileşim de giderek kuvvetlenmektedir. Dış politika açılımlarımız girişimcilerimize yeni alanlar açarken, gelişen ekonomik ve ticari bağlarımız diplomasimizin ve dış politika pratiğimizin etkinliğini çarpan etkisiyle daha da üst seviyelere taşımaktadır.

Sözlerimi tamamlarken, Türkiye'nin, gücünün ve taşıdığı potansiyelin bilincinde olarak bu kararlı ve yapıcı dış politika yaklaşımını bundan sonra da sürdüreceğini vurgulamak isterim. Bu yolda sebatla ilerleyen bir Türkiye'nin, mücavir bölgelerde belirleyici ve düzen kurucu, küresel alanda da etkin ve yönlendirici bir stratejik aktör haline gelmesi kaçınılmazdır. Bu süreç içinde vatandaşlarımızın tek tek ve milletimizin bir bütün halinde güvenlik, özgürlük ve refahı da çağdaş standartlarda en üst düzeyde sağlanmış olacaktır. Cumhuriyetimizin kuruluşunun 100. yıldönümüne gelindiğinde ise Türkiye, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel ölçütlere göre dünyanın rekabet kapasitesi en yüksek ilk on gücü arasında hak ettiği yeri almış bir ülke konumuna gelecektir.

Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu[1]

YÜKSELEN ÜLKE TÜRKİYE

ABSTRACT

Turkey, the Rising Country

Turkey has been an active member of the world community since the mid-20th century and in more recent times it has also become an influential agent of peace and a leading economy in its region. Turkey was among the first countries to join international organizations in the West and the East. Today Turkey assumes active roles within the framework of the European assemblies, has a non-permanent seat in the UN Security Council, and is among the G-20 countries. Back in 1969, Turkey was one of the 25 founding members of the Organization of the Islamic Conference (OIC) which presently groups 57 countries. It has been an increasingly active member of the OIC ever since.

Turkey took a significant step by joining the Islamic Development Bank, which was formally established in 1975. Finally, regarding its participation in the OIC, Turkey, in the context of its "multi-dimensional" foreign policy outlook adopted since the mid-1960s, gave high priority to fostering economic and commercial relations with the Middle Eastern, African and Asian countries. Meantime, Turkey also became

1. İslam Konferansı Teşkilatı (İKT) Genel Sekreteri (*Secretary General of Organisation of the Islamic Conference*).

the host country of two OIC subsidiaries: the Research Centre for Islamic History, Art and Culture – IRCICA in Istanbul, and the Statistical, Economic and Social Research and Training Centre for Islamic Countries – SESRIC in Ankara.

The later decades have increasingly witnessed Turkey's growing role and weight in the OIC economic sphere. The Chairmanship of the OIC Standing Committee for Economic and Commercial Cooperation (COMCEC) was entrusted to the President of Turkey as of 1984. OIC's Ten-Year Programme of Action, which was adopted by the Extraordinary Islamic Summit held in Mecca in December 2005, entrusted the COMCEC some further aims and responsibilities that are in line with the established objectives of the COMCEC such as the promotion of measures to increase the trade among the OIC member countries and to raise the share of OIC members among their trade partners, and the possibility of establishing a Free Trade Area among the Member States.

Turkey's engagement with the OIC and its relations with the other Member States have remarkably increased since the last decade, owing to its renewed foreign policy activism in both the political and economic spheres. While Turkey has used its acknowledged regional stature and influence, on the mediation of the political differences among its Middle Eastern and Central Asian neighbors, its leading role in the economic domain within the OIC has become evident, too.

Turkey's Economic Variables at a Glance

Presently Turkey, together with the two other G-20 members, namely Indonesia and Saudi Arabia, ranks at the top of the Muslim countries that are relatively more advanced in the process of economic development. The total population of Turkey has increased from around 45 million in the early 1980s to over 72 million in 2010, becoming the second largest in Europe and the 17th in the world. In this respect, Turkey has an increasing productive population with a greater potential to contribute to her economic development.

Gross Domestic Product (GDP) of Turkey grew by an annual average of 3.8 percent in the last ten year period of 2000-2009 despite the

economic crises in 2001 and 2009. The crisis in 2001 was one of the worst economic downturns the country has ever experienced but the country has managed to recover fast from it and recorded robust growth rates in the following years that averaged 5.9%.

Turkey moved from an import-substitution strategy to an export-oriented one in the beginning of the 1980s. Trade volume, particularly exports, increased significantly in the following years. Amounting to $2.9 billion in 1980, exports increased to $27.8 billion in 2000 while imports, amounting to $7.9 billion in 1980, increased to $54.5 billion. However, the recent years have witnessed a more impressive growth in trade as exports and imports reached $132 billion and $202 billion, respectively, in 2008.

Moreover, Turkey's trade with the OIC countries has also shown a significant progress in the last decade. Turkey's exports to OIC member countries increased from $602 million in 2000 to 28.7 billion in 2009, accounting respectively for 12.9% and 28% of her total exports. Similarly, Turkey's imports from OIC member countries increased from $6.3 billion to $18 billion in the same period, accounting respectively for 11.6% and 12.8% of her total imports.

While the total foreign direct investment inflows to Turkey in the 20-year period of 1980-1999 have amounted to only $9.4 billion, these inflows have totaled up to $87.9 billion for the last decade of 2000-2009. The tourism sector has recently been playing a significant role in the economy of Turkey. Having amounted to only $7.6 billion in 2000, tourism receipts have increased up to $21.3 billion in 2009.

Türkiye, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünya milletler topluluğunun aktif bir üyesi olagelmiş ve son dönemde etkin bir barış ülkesi ve bölgesinin önde gelen ekonomilerinden biri olmuştur. Türkiye, Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası, Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) gibi Batı'da ve Doğu'daki uluslararası örgütlere ilk katılan ülkelerden biri olmuş, Merkezi Antlaşma Teşkilatı (CENTO) ve bunun yan ürünü Bölgesel İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (RCI) kurucu üyeleri arasında yer almıştır. Türkiye bugün Avrupa içi ittifaklarda aktif roller üstlenmekte, BM Güvenlik Konseyi'nde geçici üyeliğe sahip bulunmakta ve G-20 üyesi ülkeler arasında yer almaktadır. Türkiye, 1969 yılında, bugün 57

üyesi bulunan İslam Konferansı Örgütü'nün (İKÖ) 25 kurucu üyesi arasında yer almıştır. O tarihten itibaren İKÖ içindeki etkinliği giderek artmıştır.

İKÖ'ye üye devletler, Güneydoğu Asya'dan Batı Afrika'ya kadar uzanan geniş bir coğrafyaya yayılmış durumdadır. Müslümanların çoğunluğa sahip olduğu ülkelerden müteşekkil olan İKÖ üyeleri, siyasi ve hukuki rejimleri, ekonomik kalkınma şekilleri, demografik ve sosyal yapıları ile birbirilerini tamamlayıcı diğer farklı özellikleri bakımından çeşitlilik arz ederken, başta Kudüs ve Filistin olmak üzere ortak siyasi davalara ve her biri "gelişmekte olan" ülkeler arasında bulunduğu için sanayi, teknolojik, finansal, ticari ve diğer sahalardaki yansımalarıyla birlikte ortak ekonomik meselelere sahiptirler. İKÖ başlangıçta ekonomik saiklerle kurulmuş olsa da, faaliyet çerçevesi ilk yıllardan itibaren tüm ekonomik ve kültürel alanları kapsayacak ve tüm bu alanlarda gelişme için üyeleri arasında işbirliği oluşturacak şekilde genişlemiştir. Bunu destekleyen faktörlerden biri de Türkiye dahil üye ülkeleri, İKÖ'yü kendilerine ait çeşitli dış politika ve kalkınma sorunlarını dile getirecekleri ve destek arayacakları temel uluslararası forumlardan biri haline getirme yönünde teşvik eden 70'li ve 80'li yılların küresel siyasi ve ekonomik gelişmeleri olmuştur.

Yıllar boyunca Türkiye bazı dış politika meselelerini İKÖ forumlarında seslendirmiştir. Bunlar arasında (İKÖ konferanslarında Türkiye'nin lehinde düzenli gündem başlıklarından biri haline gelen) Kuzey Kıbrıs, 1980'li yılların ortalarında Bulgaristan'daki Türk kökenli vatandaşların isimlerinin değiştirilmesi politikası ve (İKÖ'nün düzenli gündem maddelerinden bir başkası olan) Batı Trakya Türk Toplumu sayılabilir. İKÖ-içi işbirliğini ilk kuruluş yıllarından itibaren güçlendiren bir başka faktör, ödemeler dengesini ve tüm ekonomiyi olumsuz etkilediği için Türkiye'nin petrol ithal eden İKÖ üyeleri ile aynı pozisyonu paylaştığı 1973-74 ve 1979 petrol fiyat artışları ya da bilinen ismiyle "petrol patlamaları" idi. Petrol ihraç eden üye ülkelerden sağlanan fonları içeren İKÖ-içi işbirliği programları, açık veren ülkeler için öngörülen az sayıdaki çözüm alternatifinden biriydi. Uluslararası ortamda "gelişmekte olan ülkeler arasındaki işbirliği" olgusunun hız kazanmaya ve uygulanmaya başlıyor oluşu da bu trendi destekleyen faktörlerden biriydi. Bu gelişmelerle bağlantılı olarak Türkiye 1975 yılında İslam Kalkınma Bankası'na üye olarak önemli bir adım attı. Bu adımla Türkiye, İKÖ'ye katılımıyla bağlantılı olarak, 1960'lı yılların ortalarından itibaren benimsediği "çok boyutlu" dış politika bağlamında Ortadoğu, Afrika ve Asya ülkeleri ile ekonomik ve ticari ilişkileri büyütmeye nihayet yüksek öncelik veriyordu. Bu görünüm sonraki yıllar boyunca ve günümüze değin devam etti, ancak dünya sahnesinde görülen büyük dönüşümlerin getirdiği gereksinimlere bir cevap olarak zaman zaman değişikliğe uğradı ve güçlendirildi. Bu arada, Türkiye iki İKÖ alt kurumunun da ev sahipliğini üstlendi: İstanbul'da yerleşik İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi

(IRCICA) ve Ankara'da yerleşik İslam Ülkeleri İstatistik, Ekonomik ve Sosyal Araştırma ve Eğitim Merkezi (SESRIC).

Sonraki yıllarda Türkiye İKÖ içindeki rolünü ve ağırlığını giderek artırdı. İKÖ İktisadi ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi (İSEDAK) başkanlığı 1984'ten bu yana Türkiye Cumhurbaşkanı tarafından üstlenilmektedir. Bu, Türkiye'nin takip eden yıllarda üstleneceği öncü rol için bir kilometre taşı olarak görülebilir. İSEDAK bünyesinde çeşitli ekonomik ve ticari işbirliği programları başlatılmıştır: Tercihli Ticaret Sistemi ve Tercihli Gümrük Tarifeleri, 2000'li yıllarda başlatılan programlara örnek verilebilir ve halen geliştirme aşamasında olanları da vardır. Halihazırda ortasında bulunduğumuz İKÖ 10 Yıllık Eylem Programı kapsamında bir dizi ekonomik kalkınma yönergeleri ve tedbirleri hayata geçirilmiştir. Aralık 2005'te Mekke'de düzenlenen Olağanüstü İslam Zirvesi'nde benimsenen Program, İSEDAK'a, kendi kuruluş hedefleri paralelinde, İKÖ üyeleri arasındaki ticaretin artırılması ve ticari ortaklar arasında İKÖ üyelerinin payının artırılması ve üye ülkeler arasında bir serbest ticaret alanının kurulması olasılığı gibi başka hedefler ve sorumluluklar yüklemiştir. Son on yılda daha önce görülmedik ölçüde krizler yaşandığını dikkate alan zirve, zorlayıcı durumlarla baş edebilmek için İKÖ faaliyetlerinin kapsam ve içeriğini genişletme kararı almış olup, bu karar İSEDAK toplantı gündemlerine de girmiş durumdadır.

İSEDAK, üye ülkeler arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin artırılmasında etkili bir araç olduğunu ispatlamıştır. Türkiye Cumhurbaşkanının başkanlığındaki İSEDAK, İKÖ üyesi ülkeler arasındaki aktif ekonomik işbirliğinin desteklenmesinde ev sahibi ve gerçek bir aktör haline gelmiştir. İki alt birimi olan IRCICA ve SESRIC kendi alanlarında İslam dünyasının merkezi kurumları olarak dünyaca tanınmaktadır. Türkiye'nin İKÖ'nün ekonomik ve kültürel alandaki faaliyetleri ve işbirliğindeki rolü ile arabuluculuk faaliyetleri ve bölgesel barışa katkı sağlayacak diğer siyasi çabalarının önümüzdeki yıllarda daha fazla artması beklenmektedir. Türkiye'nin İKÖ'ye katılım ve angajmanının en başından itibaren ve özellikle de 2000'li yıllarda düzenli olarak artan yoğunluğu ve çeşitliliği bu tahminin dayanaklarını oluşturmaktadır. Gerçekten de, son on yıldır siyasi ve ekonomik alanlarda dış politika aktivizminin yeniden canlanmasıyla, Türkiye'nin İKÖ'ye ilgisi ve diğer üye ülkeleri ile ilişkileri dikkat çekici derecede artmıştır. Türkiye, kabul gören bölgesel statüsü ve etkinliği ile, Ortadoğu ve Orta Asya'daki komşuları arasındaki siyasi ayrılıklarda arabuluculuk yaparken, İKÖ içinde ekonomik alandaki öncü rolü de ön plana çıkmıştır. Şükür ki, Türkiye'nin dış politika aktivizmi Müslüman liderlerin İKÖ'yü yeniden konumlandırma kararıyla örtüşmekte, böylece İKÖ'nün bu yeni dönemde İslam dünyasının karşı karşıya olduğu çeşitli sosyo-ekonomik ve siyasi zorluklarda üstün bir rol oynamasının önü açılmaktadır.

Yukarıdaki gözlemlere Türkiye'ye ait bazı ekonomik değişkenlere bir bakışın eklenmesi, Türkiye'nin İslam dünyasındaki artan siyasi etkisi ve güçlü ekonomik konumunu çevreleyen ekonomik ortamın tasavvur edilmesine yardımcı olacaktır.

Türkiye'nin Ekonomik Değişkenlerine Bir Bakış

Halihazırda Türkiye, diğer iki G-20 üyesi Endonezya ve Suudi Arabistan'la birlikte ekonomik kalkınma sürecinde daha ileri mesafe kat etmiş Müslüman ülkelerin başında gelmektedir. Bu durum, ülkeden ülkeye değişen bir dizi faktörün bileşiminin bir sonucudur. Türkiye bağlamında, diğer faktörler yanında 1980'lerden sonra başlayan ekonomik serbestleşme politikaları, özel sektörün ciddi ekonomik büyüme göstermesi ve rekabet gücündeki artış siyasi ve ekonomik istikrara katkı yapmıştır.

Yukarıda bahsedilen dönemde Türkiye'nin toplam nüfusu 1980'lerin başında 45 milyonken 2010 yılına gelindiğinde 72 milyon olmuş ve Avrupa'nın ikinci ve dünyanın 17. kalabalık ülkesi haline gelmiştir. Bu süre zarfında, nüfus artış oranı % 2,5'un üzerinde iken % 1,2'nin altına inmiş, (15-64 yaş arası) aktif nüfus ciddi bir artışla % 67'ye yükselmiştir. Bu bağlamda, Türkiye ekonomik kalkınmasına daha fazla katkı yapma potansiyeli taşıyan, giderek büyüyen bir üretken nüfusa sahiptir.

Bu arada, 2001 ve 2009 yılındaki krizlere rağmen Türkiye'nin gayri safi yurtiçi hasılası 2000-2009 arasındaki son on yıllık dönemde yıllık ortalama % 3,8 büyümüştür. 2001 yılındaki kriz, ülkenin tarihi boyunca yaşadığı en büyük krizlerden biri idi, ancak ülke bu krizden hızla çıkmayı başardı ve sonraki yıllarda ortalama % 5,9'a ulaşan güçlü büyüme oranları kaydetti, ta ki 2009 yılındaki son krizde % 4,7 oranında küçülünceye dek. Bu dönemde Avrupa Birliği Türkiye ile tam üyelik müzakerelerini başlatırken ve Uluslararası Para Fonu Türkiye'yi bir başarı hikâyesi olarak ilan ederken, 2001 krizinden sonra gerçekleştirilen reformların Türkiye'nin bu yüksek oranları yakalamasına yardımcı olduğu açıktır.

Türk ekonomisi 2004 yılında dünyanın en büyük 17. ekonomisi olmuş ve bugüne dek bu sırayı korumuştur. Türkiye'nin İKÖ içindeki en büyük ekonomi olduğunu da belirtmek gerekir.

Dış ticaretteki hızlı genişleme, Türkiye'nin büyüme performansının başlıca itici güçlerinden biri olmuştu. 1980'li yılların başında ithal ikameci bir stratejiden ihracat-merkezli bir stratejiye geçiş yapan Türkiye, bir dizi reform gerçekleştirdi ve dış ticaretini serbestleştirecek politikalar izledi. Bu bağlamda, ticaret hacmi

sonraki yıllarda önemli ölçüde artış gösterdi. 1980 yılında 2,9 milyar dolar olan ihracatı 2000 yılında 27,8 milyar dolara çıkarken, ithalatı da 1980'de 7,9 milyar dolardan 54,5 milyar dolara yükseldi. Ancak, son yıllarda ihracat ve ithalat daha etkileyici bir performans göstererek 2008 yılında sırasıyla 132 milyar dolar ve 202 milyar dolar oldu. İhracat ve ithalat, krizin küresel ticareti daraltması nedeniyle dünyadaki pek çok ülkede olduğu gibi 2009 yılında sırasıyla 102,1 ve 140 milyar dolara geriledi. Ancak, Türkiye 2009 yılında İKÖ üyesi ülkeler arasında hâlâ 4. büyük ihracatçı ve 2. büyük ithalatçı konumunda idi.

Dahası, Türkiye'nin İKÖ ülkeleriyle ticareti de son on yılda büyük gelişme gösterdi. Türkiye'nin İKÖ üyesi ülkelere ihracatı 2000 yılında 602 milyon dolar iken, 2009 yılında 28,7 milyar dolara ulaştı; toplam ihracatı içindeki payı da % 12,9'dan % 28'e çıktı. Benzer şekilde, Türkiye'nin İKÖ ülkelerinden ithalatı aynı dönemde 6,3 milyar dolardan 18 milyar dolara, toplam ithalatı içindeki payı da % 11,6'dan % 12,8'e yükseldi. Sonuç olarak, Türkiye'nin İKÖ ülkeleriyle ticareti 2009 yılında toplam ticaretinin % 19,2'sini oluşturdu ve İKÖ "On Yıllık Eylem Programı" kapsamındaki İKÖ-içi ticaretin % 20'ye çıkarılması hedefini gerçekleştirmeye çok yaklaşmış oldu. Türkiye'nin İKÖ-içi ihracat ve ithalat hacminde en üstte yer alan ülkelerden biri olduğunu belirtmek gerekir.

Diğer taraftan, Türkiye son dönemde yabancı yatırımlar için önemli destinasyonlardan biri haline geldi. 1980-1999 arasındaki on yıllık dönemde Türkiye'ye giren toplam doğrudan yabancı yatırımların miktarı sadece 9,4 milyar dolar iken, 2000-2009 arasındaki on yıllık dönemde bu yatırımların toplamı 87,9 milyar dolara ulaştı. Bu rakamla Türkiye toplam yabancı yatırım girişinde son yirmi yılda 49., son on yıl dikkate alındığında ise 27. oldu.

Turizm sektörü Türkiye ekonomisinde son yıllarda önemli bir rol oynamaya başladı. 2000 yılında 7,6 milyar dolar olan turizm gelirleri 2009 yılında 21,3 milyar dolara ulaştı; bu rakam toplam mal ihracatının % 20'sine ve GSYİH'sinin % 3,5'ine tekabül ediyor. Türkiye'nin turizm gelirlerinde ve toplam uluslararası turist sayısında dünyanın ilk 10 ülkesi arasında yer aldığını da vurgulamak gerekir.

İbrahim Kalın[1]

TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE KAMU DİPLOMASİSİ

ABSTRACT

Turkish Foreign Policy and Public Diplomacy

Turkey's rising profile, increasing coverage in the international media, increase in the number of foreign journalists registered in Turkey, intensification of Turkish studies in the academic circles, high-profile visits to Turkey and reflections of these on the world public opinion and many other similar factors in the last 10 years have rendered "Turkey's story" one of the most important global narratives from East to the West.

Turkey's Ottoman heritage enables it to establish close ties in a vast area extending from the Balkans to the Middle East and play an active role in the region. As a result of this, the emotional and political distance between Turkey and the Arabic world is narrowing each day and their relationship finally normalizes after a long period of time.

Center-periphery relationship is being redefined in Turkey, new social classes and elites emerge, the gap between different social classes

1. Başbakan Başdanışmanı (*Senior Advisor to Prime Minister*).

narrows and the areas of interaction between them expand, multiple experiences are simultaneously lived and issues that were once taboos are easily discussed. This social and political transformation does not completely eliminate the traditional values and networks, but moves them to new contexts and make them the founding and bearer elements of modernity. In this respect, the course of Turkish modernization in the recent years contains change and continuity simultaneously. And this attracts attention of different nations to Turkey's unique and dynamic experience.

Success of Turkish foreign policy and public diplomacy depends on consistent and effective use and reproduction of these elements. There is wide spectrum of actors behind the implementation of this program, including state institutions, NGOs, business circles, artists, members of the media, scientists, intellectuals, academics, humanitarian aid organizations and human rights organizations. Turkey's rise as a power relies on the contribution of all these actors to this historical process.

Türkiye'nin iç ve dış değişim dinamiklerinin son yıllarda sergilediği ivme, ekonomiden dış politikaya, bilim ve teknolojiden sanata kadar geniş bir alanda cereyan etmekte ve yeni risk ve fırsat alanlarının doğmasına imkân tanımaktadır. Kendi tarihi ve coğrafyasıyla yeniden barışmaya çalışan Türkiye, küreselleşen dünyada bu iki unsuru yani zaman ve mekânı stratejik bir değer haline getirmekte ve soğuk savaş döneminin tek boyutlu ve indirgemeci ayrımlarını hızla geride bırakmaktadır. Dış politikadan ekonomiye Türkiye'nin yeni aktörleri, kendilerini tarihin bir seyircisi değil aktörü olarak konumlandırmakta ve küresel merkez-çevre ilişkilerinin değişmesini ve daha demokratik ve adil bir yapıya kavuşturulmasını talep etmektedirler. Ekonomik kaynaklar, uluslararası kurum ve kuruluşlar, medya, popüler kültür, girişim ve seyahat özgürlüğü gibi jeopolitik sistemi oluşturan unsurların tek bir merkezden ve tek bir model üzerinden tanzim edilmesinin ürettiği maliyet, giderek ileri sanayi toplumları tarafından da taşınamaz hale gelmektedir.

Bu maliyetin bir diğer temel kaynağı, siyasi meşruiyet meselesidir. Küresel sistem içerisinde meşruiyeti olmayan herhangi bir politikayı temellendirmek ve uygulamak mümkün değildir. Bu meşruiyetin sağlanamadığı durumlarda sistem her zaman krize girmiş ve büyük maliyetler üretmiştir. Dünya kamuoyu, ülkelerin dış politikalarını belirlerken ve uygularken dikkate almak zorunda oldukları önemli

referans noktalarından biri haline gelmiştir. Modernitenin meşruiyet krizi büyük oranda kendini merkeze alan ve bunu başkalarına izah etme ihtiyacı duymayan tutumundan kaynaklanmaktaydı. Bugün küresel sistemin temel meşruiyet sorunlarından biri, mevcut önceliklerinin ve yöntemlerinin dünya kamuoyunun kahir ekseriyeti tarafından benimsenmemesidir. Meşruiyetin birinci şartı adil paylaşımdır ve bu ilke, uluslararası sistem için de geçerliliğini muhafaza etmektedir. Küresel sistemin meşruiyet krizinin aşılması, dünyanın ekonomik, siyasi ve kültürel kaynaklarının adil bir şekilde paylaşılması ve etno-sentrik hiyerarşilerin terk edilmesi ile mümkün olacaktır.

Küresel ekonomik sistemin giderek derinleşen bağımlılık ilişkileri üretmesi, küresel siyasal sistemin tek bir merkezden kontrol edilmesinin ağırlaşan maliyeti ve çoğul modernite tecrübesi, ulusal ve bölgesel dinamikleri doğrudan etkilemekte ve yeni ilişki biçimlerinin doğmasına imkân sağlamaktadır. 11 Eylül sonrasında ortaya çıkan "kaotik düzen" hali, merkezkaç güçlerin merkezi güçler üzerinde doğrudan etki yapabilmesini mümkün hale getirmektedir. Soğuk savaş döneminin başlıca aktörü olan ulus-devletlerin ve bölgesel blokların yanına medya, kamuoyu araştırmaları, insan hakları örgütleri ve sivil toplum kuruluşları (STK'lar) gibi yeni aktörler eklenmekte ve bu, küresel sistemin daha dinamik, çok boyutlu ve daha az kontrol edilebilir bir nitelik kazanmasını zorunlu hale getirmektedir.

Bu baş döndürücü gelişmelerin en önemli sonuçlarından biri, yeni bir jeopolitik muhayyilenin ortaya çıkması ve Avrupa-merkezci tarih ve toplum tasavvurunun aşılmasına yönelik çabaları güçlendirmesidir. Modernitenin Batı medeniyeti içinde yaşadığı kırılmalar ve Batılı olmayan toplumlarda sergilediği zikzaklı tarihi süreçler, yeni bir küresel düzen fikrini hem zorunlu kılmakta hem de mümkün hale getirmektedir. 21'inci yüzyılda Aydınlanma anlatısının ve Fransız Devrimi'nin insanlığın tarih ve coğrafya, zaman ve mekân, birey ve toplum, akıl ve din, ben ve öteki, merkez ve çevre arasındaki dinamik ilişkiye yön veren tek anlatı olduğunu söylemek artık mümkün değildir. Yeni bir "coğrafi muhayyile" kendini her gün biraz daha hissettirmektedir.[2]

Güçlü bir özgüvenle derinlik kazanan bu yeni zaman ve mekân tasavvuru, Türkiye'nin kendine özgü kavramlar üretmesine ve yeni bir dil evreni inşa etmesine de imkân sağlamaktadır. Semiyolojik açıdan bakıldığında Türk siyasetinin ve dış politikasının yeni kelimeleri ve kavramları, derindeki zihinsel dönüşümün kayda değer göstergeleri olarak not edilmelidir. Bu yeni tasavvur ve idrak düzlemi,

2. Bkz. Bülent Aras ve Hakan Fidan, "Turkey and Eurasia: Frontiers of a New Geographic Imagination", *New Perspectives on Turkey*, No. 40, 2009, s. 195–217.

Türk bilim adamlarının, aydınların ve politika yapıcıların kendi kavramlarını ve kuramlarını üretmelerine imkân tanımakta ve Türk düşünce hayatının ufkunu genişletmektedir. Ufuk metaforunun işaret ettiği gibi, bu değişim sürecinin sağladığı "açık ufuk", Türkiye'nin temel meselelerinin yeni bir gözle ele alınmasını sağlamaktadır. Ahmet Davutoğlu'nun *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu* adlı çalışmasında ortaya koyduğu dünyaya Türkiye'den bakma gayreti, giderek normal bir söylem haline gelmekte ve yeni kavramsallaştırmaların önünü açmaktadır.[3] Türkiye'nin bir Üçüncü Dünyacılık hevesine kapılmadan böyle bir zihinsel çabanın içinde olması, kaydedilmesi gereken önemli bir gelişmedir.

Türkiye toplumunda ve dış politikasında yaşanan bu değişim, Türkiye'de olduğu kadar bölgede ve küresel sistemde meydana gelen büyük kırılmalar aracılığıyla da tetiklenmektedir. Küresel sistemin önemli aktörlerinden biri haline gelen Türkiye, bu değişimi aynı zamanda kendi özgün şartlarında yaşamaktadır. Bu manada "yeni bir Türkiye hikâyesi"nin zuhur etmekte olduğunu söylemek yanlış olmaz. Türkiye'nin iç dinamiklerinden kaynaklanan bu değişim ve bunun dış politikaya yansıması, Avrupa'dan Amerika'ya, Ortadoğu'dan Asya'ya kadar geniş bir coğrafyada ve uluslararası ilişkilerden siyaset bilimine ve kültür çalışmalarına kadar farklı zeminlerde yeni bir Türkiye tartışmasının doğmasına da neden olmaktadır.[4] Türk modernleşmesinin bu son evresinde ortaya çıkan yeni dinamikler, Türkiye'nin Avrupa ve Amerika'yla olan geleneksel ilişkilerine de yeni boyutlar eklemektedir.[5] Bir başka yazımızda ele aldığımız üzere Türkiye'nin sergilediği bu değişim, bir tarafta yeni bir jeopolitik tasavvurun ve küresel muhayyilenin, öbür tarafta Türkiye'nin ekonomik ve güvenlik temelli önceliklerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu manada Türk dış politikasında değişim ne tek başına ideolojik mülahazalara ne de realpolitik kaygılara indirgenebilir.[6]

---

3. Türk bilim dünyası; tarih, siyaset, sosyoloji, uluslararası ilişkiler, felsefe yahut antropoloji alanlarında kendine özgü bir kavram ve kuram dünyası inşa etmede henüz arzu edilen noktada değildir. Bu konunun interdisipliner bakış açısıyla ayrı bir çalışmada detaylı olarak ele alınması gerektiğini ifade etmekle yetinelim. Bu yönde dikkat çeken birkaç çalışma olarak şu eserler zikredilebilir: İsmail Kara, *Bir Felsefe Dili Kurmak: Modern Felsefe ve Bilim Terimlerinin Türkiye'ye Girişi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2001), Cüneyt Kaya (haz.), *Türkiye'de/Türkçede Felsefe Üzerine Konuşmalar* (İstanbul: Küre Yayınları, 2009) ve Ersel Aydınlı, Erol Kurubaş, Haluk Özdemir, *Yöntem, Kuram, Komplo: Türk Uluslararası İlişkiler Disiplininde Vizyon Arayışları* (Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2009).
4. Örneğin son yıllarda Arap dünyasında Türkiye'ye duyulan ilgi bu dinamiklerin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu konuda bkz. benim "Debating Turkey in the Middle East: The Dawn of a New Geopolitical Imagination", *Insight Turkey*, Vol. 11, No 1 (2009 Kış), s. 83-96.
5. Türk-Amerikan ilişkilerine bu açıdan yaklaşan bir değerlendirme için bkz. benim "US-Turkish Relations under Obama: Promise, Challenge and Opportunity in the 21st Century", *The Journal of Balkan and Near East Studies*, Vol. 12, No 1, (2010), s. 93-108.
6. Türk dış politikasının değer ve real-politik eksenli dönüşümünün bir analizi için bkz. benim "Turkey and the Middle East: Ideology or Geopolitics?", *Private View*, (Autumn 2008), s. 26-35.

Bu yazıda Türk dış politikasının iki önemli unsuru olan "ince güç" (soft power) ve "kamu diplomasisi" kavramlarını, özet olarak işaret ettiğimiz bu dönüşüm bağlamında ele alacağız. Türkiye'nin ince güç kapasitesi, onun tarihinin, coğrafyasının, kültürel derinliğinin, ekonomik gücünün ve demokrasisinin sağladığı imkânların bileşkesi olarak değerlendirilecek ve dış politikadaki yerine işaret edilecektir. İnce gücün bir uygulanım alanı olan kamu diplomasisi, Türkiye'de yeni bir kavramdır ve Başbakanlık bünyesinde bir Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü'nün kurulmasından sonra yaygın bir şekilde tartışılmaya başlanmıştır. Dünyanın önde gelen ülkelerinin etkin bir siyasi iletişim dili olarak kullandığı kamu diplomasisi, bir ülkenin dünyayla paylaşmak istediği hikâyesinin tutarlı ve ikna edici bir şekilde ortaya konma çabasıdır. Yazının ikinci bölümünde kamu diplomasisine ilişkin kavramsal bir çerçeve sunulacak, dünya pratiklerinden kısa örnekler sunulacak ve Türkiye'nin kamu diplomasisi konsepti üzerinde bazı gözlemlerde bulunulacaktır.

TÜRKİYE'NİN İNCE GÜCÜ

"İnce güç" kavramını ilk olarak 1980'li yıllarda kullanmaya başlayan Joseph Nye, uluslararası ilişkilerde ekonomik ve askeri yığınak yapmanın ötesinde farklı güç biçimlerinin bulunduğu düşüncesinden hareket eder. Nye'a göre istediğiniz bir şeyi elde etmenin üç yolu var: Karşınızdakini kaba kuvvetle tehdit etmek ve gerekirse savaşmak; muhatabınızı çeşitli biçimlerde "satın almak"; ve "ince güç" kullanarak ikna etmek. İnce güç, "istediğiniz bir şeyi, kaba güç kullanarak değil, başkalarının sizin hedeflerinizi kabul etmesini sağlayarak elde etmenizdir". Bu, karşı tarafı inandırıcı argümanlar ve rasyonel politikalarla ikna ederek mümkündür. Burada inandırıcılık ve ikna kabiliyeti, temel güç unsurlarıdır. Bunlar aynı zamanda güç kullanımına meşruiyet sağlayan unsurlardır.

Bir ülkenin izlediği politikaların doğruluğu ve etkinliği kadar, sahip olduğu ince güç potansiyeli de kamu diplomasisinin başarısını belirleyen unsurlar arasındadır. "Değer-merkezli" bir güç tanımına dayanan ince güç, bir ülkenin başkaları tarafından ne kadar cazip ve örnek alınmaya değer görüldüğünü ifade eder. Kavramı formüle eden Joseph Nye'a göre ince güç, "bir ülkenin kültürünün, siyasi fikirlerinin ve politikalarının çekiciliğini" ifade eder.[7] Bir ülkenin izlediği politikaların başkaları nezdinde meşru kabul edilmesi, o ülkenin ince güç kapasitesini de arttırır.

7. Joseph S. Nye, *Soft Power: The Means to Succeed in World Politics* (New York: Public Affairs, 2004), s. x.

Nye, Amerika'nın soğuk savaşın ardından ve özelikle 11 Eylül'den sonra inandırıcılığını, ikna kabiliyetini ve cazibesini kaybettiğini, bunun maliyetinin ise hiçbir ekonomik göstergeyle ölçülemeyeceği görüşündedir. Ona göre Amerika'nın soğuk savaş dönemindeki başarısını devam ettirebilmesi, Afganistan ve Irak gibi ülkeleri işgal etmesine değil, kaybettiği ince gücünü yeniden kazanmasına bağlıdır. Amerikan karşıtlığının küresel bir olgu haline geldiği bir dünyada Amerika'nın tercih edilen ve güvenilen bir siyasi güç ve cazibe merkezi olması giderek zorlaşmaktadır. Barak Hüseyin Obama'nın 2008 yılında başkan seçilmesiyle Amerikanın küresel algısında önemli bir değişiklik yaşanmış ancak son bir buçuk yılda yaşanan hadiseler ve Obama'nın bu sürede beklentileri karşılayacak düzeyde büyük başarılara imza atamaması, Amerikan algısının tekrar negatife doğru kaymasına neden olmuş görünmektedir.[8]

"Kaba güç"ün (*hard power*) tersine ince güç, askeri ve ekonomik göstergelerin ötesinde farklı nüfuz ve çekim alanlarını ifade eder. İnce gücü pek çok unsur besler: Kültür, eğitim, sanat, yazılı ve görsel medya, film, şiir, edebiyat, mimari, yüksek öğretim (üniversiteler, araştırma merkezleri, vd.), sivil toplum kuruluşları, bilim ve teknoloji altyapısı ve inovasyon kapasitesi, turizm, ekonomik işbirliği platformları ve diplomasi. Bu unsurların bileşkesinden ortaya çıkan ince güç, bir ülkenin sosyal sermayesinin derinliğini de ortaya koyar.

Bunların yanı sıra bir ülkenin ince güç kapasitesini belirleyen en önemli unsurlardan biri de sahip olduğu siyasal sistemdir. Özgürlüklerin önünü açan, paylaşımcı, insanı merkeze alan, adil, şeffaf ve demokratik bir siyasal düzen, bir ülkenin ince güce sahip olmasını sağlayan unsurların başında gelir. Bu manada Türkiye'nin ince gücünün temel dayanaklarından biri, onun demokrasi tecrübesidir. İnişli çıkışlı tarihine rağmen Türkiye'de demokrasinin her gün biraz daha kurumsallaşması ve halk arasındaki meşruiyetinin güçlenmesi, Türkiye'nin bölgesel ve küresel bir aktör olmasını sağlayan dinamiklerin başında gelmektedir.

Bu meyanda ince güç, bir ülkenin askeri ve ekonomik kuvvetinin dışında ürettiği bütün değer unsurlarını ihtiva eder. Kaba güçle ince güç arasında zorunlu bir oran ilişkisi yoktur. Kaba gücün varlığı, ince gücün garantisi değildir. Nye, sınırlı ekonomik ve askeri gücüne karşın etkin ince gücü olan ülkelere örnek olarak Kanada, Hollanda ve İskandinav ülkelerini gösterir. Bu ülkeler, ürettikleri değerler, organizasyon kapasitesi, eğitim, inovasyon ve uluslararası platformlardaki iş tutma biçimleri sayesinde askeri ve ekonomik güçleriyle orantılı olmayan bir etki alanına sahipler.

8. Joseph Nye ve Richard Armitage'ın yürüttüğü ince güç projesi için bkz. http://www.csis.org/smartpower.

Türkiye'nin sahip olduğu ince güç, hem biçimi hem de kapsamı itibariyle diğer ülkelerden farklılıklar arz eder. Balkanlarda başlayıp Orta Asya'nın içlerine kadar uzanan Türkiye'nin ince güç potansiyeli, askeri yahut teknolojik üstünlükten ziyade, tevarüs ettiği tarih ve kültür derinliğinden kaynaklanmaktadır. Türkiye'nin bu coğrafyada temsil ettiği değerler, tarihi birikim ve kültürel derinlik, bir tarafta bölge dinamiklerini harekete geçirmekte, öbür tarafta yeni etkileşim alanlarının doğmasına imkân sağlamaktadır. Balkanlardan Ortadoğu'ya ve Asya'nın içlerine uzanan geniş coğrafyada Türklerin, Kürtlerin, Boşnakların, Arnavutların, Çerkezlerin, Abazaların, Arapların, Azerilerin, Kazakların, Kırgızların, Özbeklerin, Türkmenlerin ve diğer etnik grupların ortak paydası, paylaştıkları ve beraber inşa ettikleri Osmanlı tecrübesidir. Bu farklı grupları bir araya getiren, onların ortak bir zaman ve mekân tecrübesini idrak etmelerini sağlayan, bu Osmanlı mirasıdır. Bugün Türkiye bu mirasın merkez coğrafyasını temsil etmektedir. Fakat bu, bazılarının iddia ettiği gibi "yeni-Osmanlıcılık" adı altında ortaya çıkan yeni bir emperyal güç macerası değildir. Tersine, şu anda tecrübe edilen şey, yukarıda işaret ettiğimiz yeni jeopolitik tasavvurun ve küresel muhayyilenin bölge insanının kendi referanslarıyla barışık hale gelmesine imkân tanımasıdır. Bu tecrübenin yeniden hatırlanması, bugüne ve yarına ilişkin ince güç alanlarının teşekkülü açısından önemli bir işleve sahiptir.[9]

Bütün bu unsurlara ilaveten, Türk demokrasisi ve Türk sivil toplum sektörünün canlı yapısı, Türkiye'nin ince gücünün en önemli dayanaklarını oluşturmaktadır. Çok partili hayata geçtiğimiz 1950 yılından bu yana Türk demokrasisi inişli çıkışlı bir tarihi serüven yaşamıştır. Türk toplumunun farklı kesimlerinin adil paylaşım, katılım, temsil, şeffaflık ve hesap verebilirlik talebi, Türk demokrasisini besleyen ve gelişmeye zorlayan en önemli saiklerdir. Türkiye'nin doğal coğrafi hinterlandı olan Balkanlarda ve Ortadoğu'da bir cazibe merkezi haline gelmesi, özgürlük-güvenlik dengesini tutarlı bir şekilde kurabilmesine ve demokratik fırsat alanlarını genişletebilmesine bağlıdır.

Bu noktada Türkiye son derece önemli kaynaklara ve değerlere sahiptir. Joseph Nye'ın formüle ettiği ince güç kavramı, son tahlilde Amerikan gücünün dayandığı "havuç-sopa" diyalektiğine dayanmaktadır. Oysa Türkiye'nin merkezinde yer aldığı coğrafyada her şeyi havuç-sopa diyalektiğinde izah etmek mümkün değildir. Ortak hafızanın, vicdanın ve kelimenin en geniş manasıyla efkâr-ı umumiyenin sunduğu tahayyül ve idrak düzeyi, içinde yaşadığımız coğrafyanın en büyük

9. İnce güç kavramının uluslararası literatürdeki yeri ve Türkiye açısından anlamı için Bilgin, Elis, Beng, Altunışık ve Altınay'ın *Insight Turkey*, Cilt 10, No 2 (Nisan-Haziran 2008) ince güç özel sayısındaki makalelerine bakınız.

imkânları arasında yer almaktadır. Bu imkânların doğru ve etkili bir şekilde kullanılması halinde sorunların çözümünde yeni imkânlar devreye girecek ve yeni fırsat alanları doğacaktır. Türkiye ve Türkiye gibi ülkelerin gerçek ince güç kapasitesine ulaşması, bu dinamikleri harekete geçirmesine bağlıdır. Bunun için Türkiye'nin yeni hikâyesinin ne olduğunu ve nasıl anlatmamız gerektiğini bilmemiz gerekmektedir. Kamu diplomasisi, bu hikâyenin mahiyetine ve aktarılmasına ilişkin bize önemli ipuçları sunmaktadır.

Kamu Diplomasisi

Stratejik bir iletişim aracı olarak kamu diplomasisi, "kamuoyunun anlaşılması, bilgilendirilmesi ve etkilenmesi" faaliyetlerinin toplamı olarak tanımlanmaktadır.[10] Bu sürecin önemli bir parçacı olan siyasi iletişim ise "siyasi bir imkân ve kaynak olarak bilginin devletler, örgütler yahut bireyler tarafından üretilmesi, dağıtılması, kontrolü, kullanımı ve proses edilmesi" olarak tasvir edilmektedir.[11] Kamu diplomasisinin amacı propaganda değil, nesnel verilere ve gerçeklere dayalı stratejik bir iletişim dili inşa etmek ve farklı kesimlerin hizmetine sunmaktır.

Kamu diplomasisi faaliyetleri, "devletten-halka" ve "halktan-halka" iletişim olmak üzere iki ana çerçevede yapılmaktadır. Devlet-halk eksenindeki faaliyetler, devletin izlediği politikaları, yaptığı faaliyet ve açılımları resmi araçları ve kanalları kullanarak kamuya anlatmasıdır. Halktan halka doğrudan iletişim faaliyetlerinde ise STK'lar, araştırma merkezleri, kamuoyu araştırma şirketleri, basın, kanaat önderleri, üniversiteler, mübadele programları, dernek ve vakıflar gibi devlet dışı sivil araçların kullanılması esastır. Bu manada kamu diplomasisi, kavramın orijinal anlamında mündemiç olan "diplomatlar" ile "yabancı kamuoyları" arasında cereyan eden iletişim faaliyetlerinin ötesine geçer.[12] Kamu diplomasisi "diplomatik iletişim"den daha geniş bir alanı kapsar.

Kamu diplomasisi çift taraflı bir iletişim ve etkileşimi öngörür. Öncelikli hedef, muhatap kitlenin dinlenmesi ve önceliklerinin tespit edilmesidir. İkinci olarak bilgilendirme, paylaşım, ikna ve etkileme amaçlanır. Bu yüzden kamu diplomasisi,

---

10. Peter Krause ve Staphen van Evera, "Public Diplomacy: Ideas for the War of Ideas", *Belfer Center for Science and International Affairs*, Harvard Kennedy School (Eylül 2009).
11. Jarol B. Manheim, "The War of Images: Strategic Communication in the Gulf Conflict", Stanley A. Renshon (ed.), *The Political Psychology of the Gulf War. Leaders, Publics, and the Process of Conflict* içinde (Pittsburgh/Londra: University of Pittsburgh Press, 1993), s. 166-7.
12. Jan Melissen (ed.), *The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations* (New York: Palgrave MacMillan, 2005), s. xix.

dinamik ve çok boyutlu bir iletişim sürecidir. Konuşmak kadar dinlemek, anlatmak kadar anlamak, iletmek kadar iletişime açık olmak önemlidir.

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi ince güç, kamu diplomasisinin en önemli araçlarından biridir. Kamu diplomasisinin bir diğer önemli unsuru, ulusal ve küresel politikaların belirlenmesinde giderek daha merkezi bir rol üstlenen, kamuoyudur. Ulusal ve uluslararası politika süreçleri, yakından izlenmekte ve basın aracılığıyla dünya kamuoyuna duyurulmaktadır. Kamuoyunun belli bir desteğini almadan ekonomi, dış politika, enerji yahut çevre konularında bir politika belirlemek ve uygulamak mümkün değildir.

Fakat başarılı bir kamu diplomasisinin en temel şartı, izlenen politikaların rasyonel, ikna edici ve savunulabilir olmasıdır. Evrensel hukuk kurallarını ihlal eden, adaletten uzak, tehdit, zorbalık ve işgal gibi gayr-ı meşru yöntemlere dayanan ve benzer çağrışımlar yapan bir politikayı ne savunmak ne de dünya kamuoyuna anlatmak mümkündür. Örneğin insan haklarını sistematik bir şekilde ihlal eden yahut bir başka ülkeyi işgal altında tutan bir ülkenin başarılı bir kamu diplomasisi izlemesi mümkün değildir. Çin'in Doğu Türkistan bölgesindeki politikaları, İsrail'in Filistin topraklarını işgal etmesi ve Bush döneminde Afganistan ve Irak'ın işgal edilmesi ve Guantanamo ve Ebu Gureyb hapishanesi gibi skandalların ortaya çıkması, birbirinden farklı siyasi ve coğrafi özelliklere sahip bu ülkelerin başarılı bir kamu diplomasisi yapmasını imkânsız hale getirmektedir. Aşağıda temas edeceğimiz gibi Türkiye de izlenen yanlış politikalar yüzünden uzun yıllar negatif bir imaja sahip olmuş ve fiilen kamu diplomasisi yapabilecek bir noktaya gelememiştir.

KAMU DİPLOMASİSİNDE DÜNYA PRATİKLERİ

Dünyada çeşitli ülkeler farklı biçim ve tarzlarda kamu diplomasisi yapmakta ve kendi görüş, politika ve tezlerini ulusal ve uluslar arası kamuoyuna anlatmaktadırlar. Her ülkenin kullandığı dil ve araçlar, şüphesiz önemli farklılıklar arz etmektedir. Bu farklılıklar ülkelerin izlediği politikalar kadar, sahip oldukları tarihi ve kültürel birikimle de yakından ilgilidir. Aşağıdaki örneklerin de gösterdiği gibi, Avrupa'nın kamu diplomasisi hem öncelikleri hem de kültürel-toplumsal kodları itibariyle Çin'in yahut İsrail'in kamu diplomasi faaliyetlerinden farklıdır. Bu yüzden kamu diplomasisinde genel ilke ve kurallar olmakla beraber, ülkeden ülkeye değişen ve zengin bir tecrübe alanının doğmasına imkân tanıyan unsurlar da bulunmaktadır. Aşağıdaki birkaç örnek bu hususu aydınlatacaktır.

Avrupa Birliği

Alman Dışişleri Bakanlığının 2002 yılında hazırladığı bir rapora göre, "kamu diplomasisi Avrupa'da bütün meselelerin yanında en öncelikli konu olarak değerlendirilmektedir".[13] Kendini etkin bir "ince güç" olarak konumlandırmaya çalışan Avrupa Birliği, hem Avrupa kamu oylarına hem de Balkanlar, Ortadoğu, Kafkaslar ve Afrika gibi yakın komşu bölgelerinde kamu diplomasisi faaliyetleri yürütmektedir. Avrupa Komisyonunun 1999 yılında yaptığı yenilikler sonucunda AB, hem iç hem de dış kamuoyuna yönelik etkin bir iletişim politikası geliştirmiş bulunmaktadır.

Bu iletişim stratejisi, ilk başarısını 1 Ocak 2002 yılında hayata geçirilen yeni para birimi Euro'nun lansmanında göstermiştir. 1999'da kurulan AB Basın Genel Müdürlüğü (Director-General Press), Avrupa ülkelerinde var olan AB şüpheciliğine karşı çeşitli programlar uygulamaktadır. Bu politikaları uygularken AB Basın Genel Müdürlüğü, üye ve üye olmayan ülkelerde var olan çeşitli basın kuruluşlarını ve iletişim ajanslarını sürece dahil etmekte ve onların kaynaklarından faydalanmaktadır.[14]

Avrupa Birliği, harici iletişim alanına da büyük kaynaklar ayırmakta ve AB dışındaki kamuoylarına yönelik iletişim ve diplomasiyi, dış politikasının stratejik bir unsuru olarak görmektedir. Ortak bir AB dış politikası oluşturma sürecinin zorluklarına rağmen Avrupa Komisyonu ve ona bağlı iletişim birimleri, AB'nin dış politikasını hem AB hem de yabancı kamuoyuna etkin bir şekilde anlatmaya çalışmaktadır. AB ülkelerinin 2003 Irak işgali sırasında sergilediği bölünmüşlük, ortak bir dış politika vizyonunun geliştirilmesi ihtiyacını açık bir şekilde ortaya koymuş ve bu konudaki çabalara hız kazandırmıştır. Bu durum, Kasım 2003 tarihinde yeni bir "Avrupa Güvenlik Stratejisi"nin kabul edilmesine yol açmıştır.

İngiltere

Bir zamanlar "üzerinde güneşin batmadığı imparatorluk" olarak bilinen İngiltere'nin kamu diplomasisi ve stratejik iletişim alanındaki çalışmaları, İngiltere'nin görece azalan gücüne rağmen yoğun ve etkin bir şekilde devam etmektedir. İngiliz kamu

13. Ambassador K. T. Paschke, Report on the Special Inspection of 14 German Embassies in the Countries of the European Union (Berlin: Auswärtiges Amt, 2002).
14. Anna Michalski, "The EU as a Soft Power: The Force of Persuasion", Jan Melissen (ed.), T*he New Public Diplomacy* (New York: Palgrave Macmillan 2007) içinde, s. 128.

diplomasisi, siyaset, dış politika, ticaret, kültür, dil, eğitim, turizm ve "markalaşma" gibi unsurları başarılı ve dengeli bir şekilde mezceden bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. İngilizcenin dünyanın en fazla rağbet edilen lingua franca'sı haline gelmesi, İngiliz kamu diplomasisi faaliyetlerine muazzam bir avantaj sağlamakta ve dil öğretimi üzerinden kültürel diplomasi ve sosyal empati yapılmaktadır.

İngiltere'nin kamu diplomasi faaliyetleri, başlıca üç kurum tarafından yürütülmektedir: İngiliz Dışişleri Bakanlığı, British Council ve BBC Dünya Servisi. Son iki kurum resmi hüviyet taşımasına ve kamu kaynaklarını kullanmasına rağmen, özerk bir niteliğe sahiptir ve hükümetin propaganda amaçlı kontrolüne tabi değildir. Bu kurumlar arasında etkili bir iş bölümü vardır: Dışişleri diplomatik iletişimi, British Council kültürel iletişimi, BBC medya iletişimini sağlamaktadır. Bu üç kurumun dışında İngiliz kamu diplomasisine katkı veren pek çok kurum daha bulunmaktadır.[15] Bu kurumların etkin kullanımı, İngiliz kamu diplomasisinin başarısında önemli bir rol oynamaktadır.

Çin Halk Cumhuriyeti

Çin Halk Cumhuriyeti, kamu diplomasisini etkin bir şekilde kullanmaya çalışan ülkelerden biridir. Her ne kadar "kamu diplomasisi" kavramı Çin siyasi literatüründe yaygın bir şekilde kullanılmasa da, Çin devletinin bu yönde pek çok faaliyet yaptığı bilinmektedir. Çin kendini "barışçıl, kalkınmakta olan, güvenilir, işbirliğine açık ve devasa nüfusuna hizmet eden bir ülke" olarak takdim etmeyi hedeflemektedir. Bu amaca ulaşmak için Çin, ASEAN'daki etkinliğini arttırmış, Kuzey Kore nükleer silah krizinde sorumlu bir arabulucu rolü oynamaya çalışmış ve 2008 Dünya Olimpiyatları'nı büyük bir PR aracı olarak kullanmıştır. Aynı şekilde Çin, kendisinden korkmamaları gerektiği konusunda komşularını ikna etmek için diplomatik araçları kullanmaktadır.

Otoriteryen bir şekilde ve tek bir komünist parti tarafından yönetilen Çin'in iç ve dış kamuoyuna yönelik olumlu bir Çin imajı çizmesinin zorlukları ortadadır. İnsan hakları ihlalleri, Tibet ve Hong Kong sorunları ve son olarak Uygur Özerk Bölgesi'nde yaşananlar, bu imajın ne kadar kırılgan olduğunu ve Çin yönetiminin işinin zorluğunu göstermektedir. Ekonomik kalkınmasını dış politikasının ve kamu diplomasisinin merkezine yerleştiren Çin, "demokratik değerler olmadan

15. Ali Fisher, "Four Seasons in One Day: The Crowded House of Public Diplomacy in the UK", Nancy Snow ve Philip M. Taylor (ed.) *Routledge Handbook of Public Diplomacy* (New York: Routledge, 2009) içinde, s. 251-261.

ekonomik kalkınma olmaz" diyen Batı devletlerine de dolaylı bir cevap vermekte ve iç işlerine karışmamalarını garanti altına almaya çalışmaktadır.

Batılı devletlerden ve kamuoylarından gelen eleştirilere rağmen, Çin Halk Cumhuriyeti'nin bu alandaki propaganda ve diplomasi çalışmaları, yakın bölgesinde etkili olmaktadır. Ekonomi, ticaret ve diplomasi ağırlıklı bir imaj çalışmasına yoğunlaşan Çin, şu andaki komünist yönetimine rağmen geleneksel Çin kültürünün zengin imkânlarından yararlanmaya çalışmaktadır. Bu noktada Çinli sanatçılar, edebiyatçılar ve özellikle Çin sineması, yeni bir Çin imajının inşa edilip yaygınlaştırılmasında kayda değer bir rol oynamaktadır.[16] Çinli yöneticilerin modern dönemden önce de Çin kültür ve medeniyetinin tarihi derinliğini ve zenginliğini yabancıları etkilemek için etkin bir şekilde kullandığı bilinmektedir.[17]

Amerika Birleşik Devletleri

Amerika Birleşik Devletleri, kamu diplomasisi alanında dünyanın en geniş imkânlarına sahip ülkesidir. Diğer ülkelere göre Amerikan kamu diplomasisinin uzun bir tarihi vardır. Mevcut literatürde Amerikan tecrübesinin soğuk savaş dönemindeki propaganda faaliyetlerinden yakın zamanlardaki stratejik iletişime nasıl evrildiği geniş bir şekilde tartışılmaktadır. Ayrıca 11 Eylül sonrasında Amerika'nın imajını düzeltmesi ve itibarını yeniden kazanması için çeşitli tavsiyelerde bulunulmaktadır.

ABD, kamu diplomasisi başlığı altında yapılan faaliyetleri, beş kurum aracılığıyla yürütmektedir. Bunlar Broadcasting Board of Governors (Amerikanın Sesi gibi askeri olmayan bütün yayın faaliyetleri bu birim tarafından yürütülmektedir), Dışişleri Bakanlığı, Beyaz Saray, USAID (Amerika'nın teknik yardım kuruluşu) ve Savunma Bakanlığı'dır. Bu kurumlar arasında koordinasyon sağlayan herhangi bir birim yoktur. Fakat faaliyetler hem planlama hem de uygulama aşamasında belli bir işbirliği içerisinde yapılmaktadır.

Doğrudan kamu diplomasi faaliyetlerine 2008 yılı Amerikan bütçesinde toplam 1,6 milyar dolar ayrıldığı tahmin edilmektedir. Bu rakam 2003 yılında 1,3 milyar olarak belirlenmiştir.[18] İslam ülkelerine yönelik faaliyetlere ayrılan ödeneğin 400

16. Gary D. Rawnsley, "China Talks Back: Public Diplomacy and Soft Power for the Chinese Century", Snow ve Taylor (ed.) *Routledge Handbook of Public Diplomacy*, s. 284.
17. Ingrid d'Hooghe, "Public Diplomacy in the People's Republic of China" Jan Melissen (ed.), T*he New Public Diplomacy* içinde, s. 88-9.
18. Richard Armitage ve Joseph Nye, "A Smart Funding Strategy?", 24 Nisan 2009, http://www.csis.org.

milyon dolar civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bu bütçeye Amerikan ince gücünün ve kamu diplomasisinin diğer unsurları, örneğin Fullbright, üniversite ve araştırma bursları, mübadele programları ve medya faaliyetleri dahil değildir. Faaliyet alanları olarak televizyon ve radyo, uluslararası değişim programları, araştırma ve eğitim projeleri, dil eğitimi programları ve diplomatların görev yaptıkları ülkelerde yürüttüğü faaliyetler öne çıkmaktadır.

Dünyanın en büyük kamu diplomasi faaliyetini yürütmesine rağmen 11 Eylül sonrasında ABD'nin imaj ve güvenilirlilik sorunu var olmaya devam etmektedir. Bu noktaya dikkat çeken Amerikan Genel Kurmay Başkanı Mike Mullen, "politikalarımızı değiştirmediğimiz müddetçe yapacağımız hiçbir iletişim faaliyeti başarılı olmayacaktır" diyerek izlenen politikalar ile kamu diplomasisi arasındaki ilişkinin altını çizmektedir. Bu, bizim yukarıda işaret ettiğimiz başarılı bir kamu diplomasisinin ancak makul ve savunulabilir politikalar izlendiği zaman mümkün olduğu gerçeğini teyit etmektedir.

TÜRKİYE VE KAMU DİPLOMASİSİ

Aynı anda hem küreselleşen hem de yerelleşen (*glocalization*) dünyamızda benzerliklerin ve farklılıkların aynı anda tecrübe ediliyor olması, uluslar arası ilişkiler ve kamu diplomasisi faaliyetlerini doğrudan etkilemektedir. Bu manada Türk kamu diplomasisi, hem küresel verileri hem de kendi hikayesinin öngördüğü hususi özellikleri dikkate almak durumundadır.

Bu noktada Türkiye'nin kamu diplomasisini, üç soru etrafında ele almak mümkündür. Kamu diplomasisi Türkiye için bir öncelik midir? Türkiye'nin yürütmesi gereken kamu diplomasisinin kavramsal çerçevesi, muhtevası ve öncelikleri nelerdir? Türk kamu diplomasisinin araçları nelerdir?

Bu sorulara cevap vermeden önce Türkiye algısı hakkında birkaç noktaya değinmek yerinde olacaktır. Yukarıda başarılı bir kamu diplomasisinin ancak makul ve ikna edici politikalar izlenmesi halinde mümkün olduğunu ifade etmiştik. Bugün Türkiye hakkındaki olumsuz algılar, Türkiye aleyhine yürütülen propaganda faaliyetleri kadar, geçmişte izlenen yanlış politikaların da bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. 12 Eylül darbesinden sonra yaşanan fail-i meçhul cinayetler, hapishanelerdeki işkenceler, Kürt meselesinde izlenen politikaların ürettiği maliyet, insan hakları ihlalleri ve din ve vicdan hürriyeti sorunları, Türkiye'nin içerde baskıcı ve otokratik bir ülke olduğu söylemini güçlendirmiştir. Yurt dışındaki bazı çevrelerde ise Türkiye Kıbrıs'ı işgal eden, Ermenileri katleden ve PKK ile mücadele adı altında komşu ülkelerin topraklarına askeri operasyon düzenleyen bir ülke olarak takdim edilmektedir.

Bugün Türkiye bu alanlarda hızla mesafe aldığı için bu algının değişmeye başladığını söyleyebiliriz. Bazı diyaspora topluluklarının keskin tutumu dışında bugün Türkiye'yi işgalci, baskıcı, inkârcı, vs. olarak tanımlayan çevrelerin sayısı azdır. Doğudan batıya dünya kamuoyu Türkiye içinde yaşanan sosyal değişime, ekonomik büyümeye ve bunların dış politikadaki yansımalarına odaklanmaktadır. Ulusal olanla uluslararası olan arasındaki çizginin giderek belirsizleştiği dünyamızda, Türkiye algısının düzelmesi ve bir başarı hikayesi haline gelmesi, iç ve dış politikasını doğru kurgulaması ve tutarlı bir şekilde uygulamasına bağlıdır.

Fakat yaşadığımız çağda imajın, hakikatin önüne geçtiği de bir gerçektir. Bir ülkenin ve izlediği politikaların nasıl algılandığı, hangi anahtar kelimelerle tahlil edildiği, hangi atıf çerçevesine yerleştirildiği, genellikle o ülkenin nesnel gerçekliğinden daha önemlidir. Moda dünyasının "imaj her şeydir" sözü, sadece bireyler için değil, toplumlar, ülkeler ve bölgeler için de geçerlidir.

Yüzlerce yıla kök salmış bir imajı ve tasavvuru bir anda değiştirmek şüphesiz mümkün değildir. Örneğin Avrupa'nın bilinç dünyasında yer etmiş olan Türk-Osmanlı imajını değiştirmek, "güncellemek" ve bugünün gerçekleriyle uyumlu hale getirmek, zor bir görevdir. Türkiye'nin iki asırlık modernleşme tecrübesine, küreselleşmenin sunduğu yeni iletişim imkânlarına, Avrupa'da yaşayan beş milyona yakın Türkün varlığına ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'nin üyesi olma çabalarına rağmen Avrupa toplumlarının çoğunda Türk, Osmanlı, Müslüman ve Ortadoğulu imajı, ortaçağlardan tevarüs edilen algı ve tutumlar tarafından beslenmeye devam etmektedir. Gadamer'in de işaret ettiği gibi tarih, kullandığımız dilde, kelimelerde, remizlerde, zihnimizdeki resimlerde ve anlattığımız hikayelerde yaşamaya devam etmektedir. Bu unsurlar Avrupa'nın Türkiye algısında hâlâ etkin bir rol oynamaktadır.[19]

Bu noktada bölgesel bir güç ve önemli bir küresel aktör haline gelen Türkiye'nin, yeni dinamizmini ve gelişme trentlerini ulusal ve uluslararası kamuoyuna doğru ve etkin bir şekilde anlatabilmesi, izlenen politikalar kadar stratejik önemi haizdir. Dünya kamuoyunun bu politikaları nasıl algıladığı, çoğu zaman hakikatin önüne geçmektedir zira "kamuoyu" uluslararası ilişkilerin ve küresel eğilimlerin belirleyici etkenlerinden biri haline gelmiştir. Küçük büyük, açık kapalı, demokratik otokratik, Doğulu Batılı hiçbir toplumun kamuoyunun gücüne bigane kalması artık mümkün görünmemektedir. Ekonomi politikalarından enerji kaynaklarının kullanımına, çevre sorunlarından göç politikalarına, medyadan ulusal ve bölgesel ihtilaf ve çatışmalara kadar çok geniş bir alanı kapsayan dünya siyasetinin şekillenmesinde,

19. Bu konuda bkz. benim *İslam ve Batı* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2007).

takip edilen politikaların uygulanmasında ve sonuç alınmasında yahut başarısız olunmasında, ulusal ve uluslararası kamuoyunun rolü her gün biraz daha artmaktadır. Bu gerçeğin farkında olan ülkeler, uluslararası örgütler, STK'lar ve diğer kuruluşlar, kamu diplomasisini etkin bir şekilde kullanmaya çalışmaktadırlar.

Türkiye, BM Güvelik Konseyi'nden G-20'ye, İslam Konferansı Örgütü'nden Avrupa Konseyi'ne, NATO'dan AGİT'e kadar bölgesel ve küresel pek çok platformda aktif bir rol oynamakta, bölge ve dünya siyasetini belirleyen gelişmelerin merkezinde yer almaktadır. Türkiye ile ilgili son yıllarda meydana gelen iç ve dış gelişmeler, kendine özgü yeni bir "Türkiye hikâyesi"nin doğmakta olduğunu göstermekte ve bu, dünya kamuoyunun ilgisini her geçen gün biraz daha Türkiye'ye yöneltmektedir. Bu hikaye Türkiye toplumunun kendisi kadar çok katmanlı ve dinamik özelliklere sahiptir. Türkiye'nin yeni kimliklerini, "ben"tasavvurunu, hayal ve vizyonunu, açık ve geniş ufkunu, iç mücadelelerini, sorunlarını ve açılımlarını, müzakereci demokrasi süreçlerini, çok boyutlu sosyal ve siyasal dönüşümünü ve bütün bu konulardaki başarı ve başarısızlıklarını, sevinç ve hüzünlerini, heyecan ve hayal kırıklıklarını tek bir hikaye, söylem ve anlatı üzerinden anlatmak mümkün değildir.

Çoğul modernite ve çok-merkezli küreselleşme süreçleriyle eş zamanlı olarak Türkiye'nin yeni kimlikleri de çoğulluk, çeşitlilik ve farklılık arz etmektedir. Bu da Türkiye'ye duyulan ilgiyi her gün biraz daha arttırmakta ve bu ilginin çeşitlenmesini sağlamaktadır. Son on yılda Türkiye'nin yükselen profili, uluslar arası basında artan görünürlüğü, Türkiye'de kayıtlı yabancı gazeteci sayısının artması, akademik çevrelerde çağdaş Türkiye çalışmalarının hız kazanması, Türkiye'ye yapılan üst düzey ziyaretler ve bunların dünya kamuoyundaki yansımaları ve benzer pek çok unsur, "Türkiye hikayesi"ni doğudan batıya küresel anlatıların en önemlilerinden biri haline getirmiştir.[20]

Bu dinamik sürecin hem iç hem de dış kamuoyuna doğru bir şekilde anlatılması, Türkiye'nin bundan sonra sergileyeceği değişim ve izleyeceği politikalar açısından büyük önemi haizdir. Yükselen bir güç olarak Türkiye'nin stratejik iletişim ve kamu diplomasisi alanlarında etkin ve başarılı olması, ulusal çıkarlarının, bölgesel etkinliğinin ve küresel sorumluluklarının vazgeçilmez bir unsurudur. Bu hususlar göz önüne alındığında kamu diplomasisinin Türkiye için stratejik bir öncelik olduğunu söyleyebiliriz.

20. Örneğin Türkiye'de kayıtlı yabancı gazeteci sayısı 2002 yılında sadece 36 iken, bu sayı 2009 yılında 265'e çıkmıştır. Yabancı basın mensupları arasındaki ulusal ve bölgesel çeşitlilik de Türkiye'ye duyulan ilginin farklı kesimler arasında paylaşıldığını göstermektedir.

TÜRK KAMU DİPLOMASİSİNİN İMKÂNLARI

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi Türk kamu diplomasisi, Türkiye'nin yeni "hikâyesi"nin etkin ve kapsamlı bir şekilde dünya kamuoyuna anlatılması faaliyetidir. Bu faaliyetlerin muhtevasını belirleyen, Türkiye'nin tarihinden ve coğrafyasından tevarüs ettiği birikimidir. Türk dış politikasının derinlik kazanması, bu birikimi stratejik bir değer haline getirmesiyle doğrudan orantılıdır. Adalet, paylaşım, meşruiyet, temsilde eşitlik, şeffaflık, hesap verebilirlik, farklılıklara saygı, erdemli toplum, din ve vicdan hürriyeti, insan onurunun korunması ve temel hak ve hürriyetlerin anayasal güvence altına alınması, Türkiye'nin yeni toplumsal muhayyilesinin kurucu unsurlarıdır. Türkiye'yi hem doğuda hem de batıda bir cazibe merkezi haline getiren bu unsurlar, aynı zamanda Türk dış politikasına ve kamu diplomasisine mukayeseli üstünlük sağlamaktadır.

Son yıllarda görsel ve yazılı medyadan düşünce kuruluşlarına, ekonomi platformlarından akademik çalışmalara kadar geniş bir alanda giderek zenginleşen Türkiye tartışması, bu değerler etrafında şekillenmekte ve Türkiye'nin sınırlarını aşarak modernite ve küresel düzen hakkında daha kapsamlı ve dinamik bir söylemin oluşmasına imkân tanımaktadır. Örneğin gelenek-modernite bağlamında Türkiye, Osmanlı-İslam kültürünün temsil ettiği gelenek ile çağdaşlaşmanın temsil ettiği moderniteyi görece başarılı bir şekilde mezcedebilmiş bir ülke olarak görülmektedir. Türk modernleşmesi, klasik modernite, çoğul modernlikler, çok kültürlülük ve küreselleşme tartışmalarının içinde ele alınmakta, bu da Türkiye tartışmalarını ulusal sınırların ötesine taşımaktadır. Gelenek ile modernite arasında kurulan ilişki, aynı zamanda muhafazakar değerlerle modern araçlar arasında bir denge ilişkisi kurulması fikrini ve idealini de ihtiva etmektedir. Türkiye, geleneksel-muhafazakar değerlerine sahip çıkarak moderniteyi dönüştüren bir ülke olarak öne çıkmaktadır.

Türkiye'nin tarihi birikimine dayanarak etkin bir dış politika izlemesi, yeni Türkiye tasavvurunun temel unsurlarından biridir. Türkiye'nin Osmanlı tecrübesini tevarüs eden bir ülke olması, Balkanlar'dan Ortadoğu'ya uzanan geniş coğrafyada doğal ünsiyetler kurmasını ve bölge politikalarında etkin bir rol oynamasını sağlamaktadır. Bunun bir sonucu olarak Türkiye ile Arap dünyası arasındaki duygusal ve siyasi mesafe giderek azalmakta ve ilişkiler uzun bir süre sonra yeniden normalleşmektedir. 20. yüzyılda uğradığı hezimetlere rağmen bölgesel Arap milliyetçiliğinin hâlâ etkin olduğu göz önünde bulundurulursa, Türkiye'nin Arap kamuoyu tarafından yakından takip edilen bir ülke haline gelmesi, kayda değer bir gelişmedir. Türkiye'nin bu özelliği, sadece Araplar değil, Avrupalılar, Ruslar, Amerikalılar, Afrikalılar, Japonlar ve diğer Asyalılar tarafından dikkatle izlenmektedir.

Yeni Türkiye tasavvurunun bir diğer önemli unsuru, değişim-süreklilik ekseninde ortaya çıkan dinamiklerdir. Türkiye'de merkez-çevre ilişkileri yeniden tanımlanmakta, yeni sosyal sınıflar ve elitler ortaya çıkmakta, farklı sosyal sınıflar arasındaki mesafe azalmakta ve etkileşim alanları artmakta, çoğul tecrübeler eş-zamanlı olarak yaşanmakta ve tabu kabul edilen konular özgürce tartışılmaktadır. Bu toplumsal ve siyasal dönüşüm, geleneksel değerleri ve ilişki ağlarını bütünüyle ortadan kaldırmamakta, onları yeni bağlamlara taşımakta ve modernliğin yeni kurucu ve taşıyıcı unsurları haline getirmektedir. Bu manada Türk modernleşmesinin son yıllardaki seyri, değişim ile sürekliliği aynı anda içinde barındırmaktadır. Bu da Türkiye'nin yaşadığı özgün ve dinamik tecrübenin farklı kamuoylarının ilgi alanına girmesine imkân sağlamaktadır.

Burada son olarak kısaca temas edeceğimiz tahlil unsuru, küreselleşme ve yerelliktir. Türkiye'deki yeni sosyal sermaye ve hareketlilik, bir tarafta köksüz, kimliksiz ve ulusal değerleri yok sayan küreselleşme modellerini reddetmekte, öbür tarafta dünyaya kapalı bir kimlik tasavvurunu ve aidiyet duygusunu yetersiz bulmaktadır. Türkiye'de son yıllarda modernleşmenin ve küreselleşmenin aktörleri çeşitlenmiş ve çok farklı kesimleri ve unsurları ihtiva eder hale gelmiştir. Bu aktörler artık sadece bürokratik elitlerden yahut patron sınıfından ibaret değildir. Çok farklı sosyal bağlara ve kimlik temellerine sahip yeni aktörler sürecin başat unsurları haline gelmektedir. Bu da dünyadaki küreselleşme-yerellik tartışmaları açısından özgün bir nitelik arz etmektedir.

Kısaca temas ettiğimiz bu hususlar, Türkiye'nin kamu diplomasisi konseptini ve pratiğini temellendiren ve farklı biçimlerde şekillendiren unsurlardır. Türk dış politikasının ve kamu diplomasisinin başarısı, bu unsurları tutarlı ve etkin bir şekilde kullanabilmesine ve yeniden üretebilmesine bağlıdır. Bu programın hayata geçirilebilmesi için Türkiye'nin elinde devlet kurumlarından STK'lara, iş çevrelerinden sanatçılara, medya mensuplarından bilim adamlarına, aydınlardan akademisyenlere, insani yardım kuruluşlarından insan hakları örgütlerine kadar geniş bir aktörler manzumesi bulunmaktadır. Türkiye'nin yükselen bir güç olması, bütün bu aktörlerin bu tarihi sürece yapıcı katkı vermelerine bağlı olacaktır.

Lord Alf Dubs[1]

TÜRKİYE VE AB

ABSTRACT

Turkey and the EU

The UK has long been one of the strongest supporters of Turkey eventually joining the EU. However, nobody believes it will be easy and we are inevitably looking at some time ahead. What is important is that there should be a clear path towards Turkish accession and that negotiations should be conducted in an atmosphere of goodwill, honesty and transparency.

The recent referendum in Turkey has received mainly favourable responses in Britain. Mr. Erdogan has been quoted as saying: 'We have crossed a historic threshold toward advanced democracy and the rule of law'. This represents progress but more needs to be done. The challenging issues are likely to include Cyprus, human rights, the constitution and minorities. Besides, in contrast to the UK's positive support for Turkish accession, there are some EU countries that are lukewarm to say the least. They fear that the EU could not easily contain a country that would easily be the largest member state and are generally uneasy about what it would mean to have an Islamic country in the EU. However, I believe that Turkey has had a long

1. Lordlar Kamarası (*House of Lord*).

European tradition, has been involved in Europe for centuries and would add significantly to European culture and traditions.

There are also concerns that Turkish membership would mean a large flow of people from Turkey seeking employment in Western Europe. In any case, if one takes the longer term view, Western Europe faces an aging population and will need more young people to provide the necessary labour. We must also assume that Turkish entry will eventually lead to increasing prosperity and lesser pressure to find employment in the West. Nevertheless, we must take seriously the opposition to Turkish accession in countries such as France, Germany and Austria.

Perhaps the most significant contribution Turkey can make to the EU is based on its links in the Middle East. Turkey would be an important asset to the EU in developing relationships in the region and hopefully contribute to ending the conflict between Israel and its neighbours.

There are tough challenges ahead but I am hopeful that both Turkey and the EU will rise to them and we shall all benefit from an enlarged Europe.

İngiltere uzun süreden beri Türkiye'nin er ya da geç AB'ye girmesinin en güçlü savunucularından biri olageldi. İşçi Partili hükümet buna önem veriyordu ve yakın zaman önce Başbakan David Cameron'un da bu fikre coşkulu desteğini verdiğini görmekten büyük mutluluk duydum.

Ancak, hiç kimse bunun kolay olacağını düşünmüyor ve kaçınılmaz biçimde ileride bir tarihe bakıyoruz. Önemli olan, Türkiye'nin üyeliğe katılımı için yol açık olmalıdır ve müzakereler de iyi niyet, dürüstlük ve şeffaflık temelinde yürütülmelidir. Aynı şekilde, Türk hükümetinin de katılım müzakerelerinin başarılı bir sonuca ulaştırılabilmesi için daha fazla değişiklik gerekeceğini kabul ettiğinden eminim. Bu değişikliklerden bir kısmı zor olabilir.

G-8 ülkelerinden birinin müzakerecisi ile müzakereler devam ederken konuştuğumu hatırlıyorum. Bu kişi bana AB'nin şartlarının zaten yapmak istedikleri değişiklikleri içerdiğini, ancak Brüksel'den gelen baskıyla bunların daha hızlı gerçekleştiğini söyledi. Türkiye'nin de AB müzakere fasıllarına aynı gözle bakacağını umut ediyorum.

Bu arada, Türk kamuoyunun görüşü meselesi var. Elbette, sürecin uzun olduğu ve bazı AB üyesi ülkelerden olumsuz seslerin yükseldiği bir ortamda bir hükümet için kamuoyu desteğini sağlamak zordur. AB'nin bu meseleye hassasiyet göstermesi ve Türkiye'ye güvence verecek mesajlar göndermek için elinden geleni yapması gerektiğine inanıyorum.

Türkiye'deki son referandum İngiltere'de daha çok olumlu tepkiler aldı. Sayın Erdoğan'ın "ileri demokrasi ve hukukun üstünlüğü yolunda tarihi bir eşiği aştık" sözüne atıfta bulunuldu. Bu bir ilerleme anlamına geliyor, fakat daha fazlası gerekli. Olası zor konular arasında Kıbrıs, insan hakları, anayasa ve azınlıklar sayılabilir.

Bunlar arasında en zoru, büyük olasılıkla Kıbrıs. Adadaki bölünmüşlüğe son verecek ve Kıbrıs'ın bütününün tam ve etkili bir üye olmasını güvence altına alacak açık bir ilerleme sağlanmadan, Kıbrıs'ın AB üyeliğine alınmış olmasının bir hata olduğuna inanıyorum. AB'nin bir daha sınırları net olarak çizilmemiş bir ülkeyi üyeliğe kabul etmeyeceği neredeyse kesin. Öte yandan, Kıbrıs sorununun çözümü Türkiye'nin gelecekteki üyeliği fikrinden pek hoşlanmayan ülkelere önemli ve pozitif bir sinyal gönderecektir. AB yolunda önemli bir adım teşkil edecektir.

Bu yolda ilk adımlardan biri Türkiye limanlarının Kıbrıs Cumhuriyeti'ne açılması olabilir. Gazimagosa Limanı'nın AB kontrolünde tüm Kıbrıs için ticaret kapısı olarak açılması yardımcı olacaktır.

Türkiye'deki insan hakları bir süre endişe kaynağı oldu. Son zamanlarda, idam cezasında olduğu gibi, net bir ilerleme sağlandı ancak daha yapılacak işler var. Burası, bunun detaylarına girmek için uygun değil, fakat Türk arkadaşlarımdan birçoğu yazarların hapse girme korkusu olmaksızın yazabilmesi ve yayın yapabilmesi için Anayasa'nın değişmesi gerektiğini söylüyorlar. Sanırım en büyük kaygıyı Ceza Kanunu'nun 301. Maddesi oluşturuyor... Bu konu, başta Kürtler olmak üzere azınlıkların haklarıyla da ilgili.

İngiltere'nin Türkiye'nin katılımına pozitif desteğinin aksine, bazı AB üyeleri en hafifiyle kayıtsızlık sergiliyorlar. AB'nin kolayca en büyük üye devlet olabilecek bir ülkeyi hazmetmesinin zor olacağından korkuyorlar ve genel olarak AB içinde bir İslam ülkesinin ne anlama geleceği konusunda endişeliler. Bu konuşmaların bir kısmı politik laflardan ibaret olup, aslında üzerinde düşünülmüş bir fikri ifade etmiyor. Elbette Türkiye'nin üyeliğinin Türkiye'den Batı Avrupa'ya iş aramaya gidecek büyük bir insan hareketine neden olacağına dair endişeler var. Benim

cevabım, bunun kontrol edilebileceği yönünde. Örneğin, göçün ancak istihdam teklif edilenlerle sınırlı tutulacağı bir ara dönem söz konusu olabilir. Neticede, Bulgaristan ve Romanya'dan göçlerle ilgili olarak da kısıtlamalar yürürlükte.

Yine de meseleye uzun vadede bakarsak; Batı Avrupa'nın nüfusu yaşlanıyor ve gerekli işgücünü sağlamak için daha fazla genç insana ihtiyaç duyacak. Ayrıca, Türkiye'nin katılımının sonuçta refahı artıracağı ve Batı'da iş bulmak için insanlar üzerinde daha az baskı olacağını da varsaymamız gerekir. AB'ye katılan bazı daha yoksul ülkelerde yaşanan tam da buydu, ve aynı şey G-10 ülkelerinde söz konusu olabilir.

Bununla birlikte Türkiye'nin üyeliğine karşı Fransa, Almanya ve Avusturya gibi ülkelerdeki muhalefeti ciddiye almalıyız. Fransız hükümetleri zaman zaman Türkiye'nin üyeliğine ilişkin referandum yapacaklarını ifade ettiler. Almanya'nın Londra Büyükelçisine göre, ülkesi, AB'nin müzakerelerin sürmesi yönündeki politikasına bağlı ve düşüncem o ki Almanya'nın muhalefeti aşılabilir.

Diğer bir sevimsiz görüş de AB'nin yeni üyeleri hazmetme sınırının sonuna geldiği şeklindedir. Balkanların batısındaki bazı küçük ülkelerin üyeliği ile baş edilebilir ancak Türkiye daha büyük zorluklar içeriyor. Öte yandan, "hazmetme kapasitesi" ifadesi rasyonel değil, duygusal bir tepkiye işaret ediyor. Lordlar Kamarası Avrupa Birliği Seçilmiş Komitesi üyesi iken, bu itirazları ele aldık. Bizim fikrimiz, katılım başvurularının, AB'nin yeterince büyük olduğu ve bu nedenle yeni üyeliklerden vazgeçmek gerektiği şeklinde gelişigüzel bir karar yerine olgu bazında değerlendirilmesi gerektiği yönündeydi.

Zaman zaman duyulan bir diğer itiraz da Türkiye'nin ne Hıristiyan olduğu ne de "yeterince Avrupalı" olduğu şeklindedir; artık ne anlamda ise. Benim cevabım AB içinde zaten milyonlarca Hıristiyan olmayan kişinin yaşadığı ve üyelik için dini bir testten geçmenin kabul edilebilir olmadığı yönündedir. Türkiye uzun süreli bir Avrupa geleneğine sahip, yüzyıllar boyunca Avrupa'nın bir parçası oldu ve Avrupa kültürü ve geleneklerine katacağı çok önemli şeyler var.

Şimdi de Türkiye'nin siyasi konumunun geniş yansımalarına ve bunun AB üyelerinin katılıma ilişkin tavırlarını nasıl etkileyebileceğine bakalım. Türkiye yıllardır NATO'nun önemli bir üyesi oldu ve bu nedenle uzun süredir Batı savunma politikasına katkı sağlayan kabul edilmiş bir ortak oldu.

Türkiye'nin Ortadoğu'daki bağlantıları, AB'ye yapabileceği belki de en büyük katkıyı oluşturuyor. Gazze filosuna yapılan son saldırılara kadar Türkiye, Arap ülkeleri ve İsrail arasında bir arabulucu olarak iyi konumlanmıştı. Türkiye'nin

İran'la ilişkisi önemli. Bu sayede, Türkiye AB için bölgede ilişkiler geliştirebileceği önemli bir kazanım olabilir.

AB düşünülemeyeni yapar ve Türkiye'nin katılımını reddederse, Türkiye'nin doğuyla siyasi bağlarını yakınlaştırmaktan başka çaresi kalmayacak. Diğer yandan, Türkiye AB içinde Batı ile Ortadoğu arasındaki ilişkileri kurmak için bir güç olacak ve bu da umulur ki İsrail ve komşuları arasındaki çatışmaya bir son verecek.

AB üyeliğinin Türkiye'ye faydaları ne olacak? Ülke, dünyanın en büyük pazarının bir parçası olacak ve bundan ekonomik kazanımlar sağlayacak. Türk ürünleri Batı Avrupa'ya kolayca girecek. Türkiye'nin etkisi, inanıyorum ki, üyelikle birlikte artacak ve AB ile Ortadoğu ve başka bölgeler arasında köprü olacak.

Önümüzde zorluklar var fakat hem Türkiye'nin hem de AB'nin bunları aşacağından umutluyum ve inanıyorum ki hepimiz genişlemiş bir Avrupa'dan fayda sağlayacağız.

Musa Kulaklıkaya[1]

YÜKSELEN DONÖR ÜLKE TÜRKİYE VE TİKA'NIN TÜRKİYE KALKINMA YARDIMLARINDAKİ ROLÜ

ABSTRACT

The Rising Donor Country Turkey and TIKA's Role in Turkey's Development Aids

Turkey has demonstrated a good performance in recent years with its development aids and was designated as the "rising donor country" by the international community. The biggest role in this is played by the development aid activities launched in parallel to the foreign policy initiatives on the global scale. Turkey's development aids have increased continuously in the last 10 years. The increase in the number of countries and activity areas along with the amount of aid is remarkable. In international politics, development of "Technical Assistance Cooperation" and provision of "Development Support" have become the most important tools of the modern diplomacy. Development aid opens economic, cultural and similar additional domains to the classical areas of diplomacy and provides significant contribution to the effectiveness of the foreign policies of countries. In order to serve this purpose, TIKA (Turkish International Cooperation and Development Agency) was established in 1992 following the collapse of the Soviet Union.

1. TİKA Başkanı (Chairman of TİKA).

It is the goal of TIKA to assist the development of developing countries, Turkish-speaking countries and neighboring countries in particular, and to develop economic, commercial, technical, social, cultural and educational cooperation with these countries through projects and programs.

TIKA maintains its activities through 26 Program Coordination Offices in 23 countries, including Afghanistan, Albania, Azerbaijan, Bosnia Herzegovina, Ethiopia, Palestine, Georgia, Montenegro, Kazakhstan, Kirgizstan, Kosovo, Macedonia, Mongolia, Moldova, Uzbekistan, Senegal, Serbia, Sudan, Syria, Tajikistan, Turkmenistan, Ukraine-Crimea and Pakistan. In places where there is no Program Coordination Offices (Bulgaria, Romania, some autonomous republics under the Russian Federation, Sanjak and some African countries), projects planned at the central office are implemented by the nearest Program Coordination Offices, Turkish Embassies or consulates, central units or civil society organizations. As of today, 111 countries have benefited from TIKA activities.

TIKA serves to transfer the development aids of Turkey on a local, national and global scale with an increasing pace. Within scope of this, TIKA improves cooperation with other governmental institutions in Turkey with projects like “Institutional Capacity Database Program” (KAP), implements common projects with civil society organizations to develop their capacity, cooperates with international institutions and transforms its own experience to international cooperation, follows and contributes to the development and technical assistance literature and adopts up-to-date trends to its own projects, and shares its experience on the international platforms. Turkey’s development aids have surpassed the 700 million dollars mark annually and these aids are transferred to all parts of the world under coordination of TIKA. By transferring Turkey’s development aid to more than 100 countries, TIKA undertook the role of being Turkey’s hand of global assistance and friendship.

Türkiye son zamanlarda kalkınma yardımları ile ilgili iyi bir performans sergilemiş ve bu nedenle uluslararası toplum tarafından “yükselen donör ülke” olarak ilan edilmiştir. Bunda en önemli rolü, Türkiye’nin global bir çerçeveye oturan dış politika açılımlarına paralel olarak hayata geçirilen kalkınma yardımı çalışmaları

oynamaktadır. Bu çalışmalar kapsamında ilgili ülkelerde gerçekleştirilen proje ve programlar ile bu ülkelerin kalkınmasına katkıda bulunulmaktadır. Türkiye'nin kalkınma yardımları, özellikle son 10 yılda devamlı olarak artmaktadır. Bu yardımlar aynı zamanda sadece miktar olarak değil, aynı zamanda ülke sayısı ve faaliyet gösterilen alanlardaki artan çeşitlilik bakımından da dikkat çekicidir. Bu yazıda Türkiye'nin uluslararası sahada "yükselen donör ülke" olarak ilan edilmesine neden olan kalkınma yardımlarını koordine eden kuruluş olarak Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı'nın (TİKA) sözü edilen yükselişteki rolü ve kalkınma yardımlarının genel görünümü söz konusu edilecektir.

Bilindiği gibi uluslararası ilişkilerde "Teknik Yardım İşbirliği"nin geliştirilmesi ve "Kalkınma Desteği"nin sağlanması, modern diplomasinin en önemli aracı olarak kullanılmaktadır. Kalkınma yardımı, klasik diplomasi alanlarına; ekonomik, kültürel ve benzeri ilave alanlar açmakta ve ülkelerin dış politikalarının etkinliğinin arttırılmasına önemli katkılar sağlamaktadır. Söz konusu fonksiyonun yerine getirilmesi maksadıyla TİKA, Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'nın dağılmasını müteakip, 1992 yılında kurulmuştur.

TİKA'nın amacı; başta Türk dilinin konuşulduğu ülkeler ve Türkiye'ye komşu ülkeler olmak üzere, gelişme yolundaki ülkelerin kalkınmalarına yardımcı olmak ve bu ülkelerle ekonomik, ticari, teknik, sosyal, kültürel ve eğitimle ilgili alanlarda işbirliğini projeler ve programlar aracılığı ile geliştirmektir. TİKA, kuruluşunun ilk yıllarında dönemin şartları gereği, her şeyin her miktarda ihtiyaç olduğu bölge ülkelerinin devletleşme ve kurumsallaşma süreçlerine katkıda bulunmuştur. Ayrıca eğitim başta olmak üzere her konuda acil ihtiyaçlar ile malzeme ve ekipman taleplerinin karşılanmasına ağırlık vermiştir. Ancak geçen sürede bölge ülkelerinde kaydedilen gelişmeler yeni ihtiyaç ve talepler doğurmuştur. Bu ihtiyaç ve talepler ise teknik yardım faaliyetlerine ağırlık verilmesini gerektirmektedir.

TİKA, faaliyetlerini 23 ülkede (Afganistan, Arnavutluk, Azerbaycan, Bosna-Hersek, Etiyopya, Filistin, Gürcistan, Karadağ, Kazakistan, Kırgızistan, Kosova, Makedonya, Moğolistan, Moldova, Özbekistan, Senegal, Sırbistan, Sudan, Suriye, Tacikistan, Türkmenistan ve Ukrayna-Kırım ve Pakistan) bulunan 26 Program Koordinasyon Ofisi aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Program Koordinasyon Ofislerinin bulunmadığı yerlerde (Bulgaristan, Romanya, Rusya Federasyonu bünyesinde yer alan bazı özerk cumhuriyetlerde, Sancak ve bir kısım Afrika ülkelerinde) merkezden planlanan projeler bu ülkelere en yakın Program Koordinasyon Ofisleri, Türk büyükelçilikleri veya konsoloslukları ile merkez birimleri ve sivil toplum örgütleri tarafından uygulanmaktadır. Bugün itibariyle TİKA'nın faaliyetlerinden yararlanan ülke sayısı 111'i bulmaktadır.

TİKA, işbirliğinin geliştirilmesi, kalkınma desteği sağlanması ve insani yardım kapsamında;

- Bütün sektörlerde kurumsal yapıların oluşturulmasına,
- Tarım ve hayvancılığın geliştirilmesine,
- Altyapıların iyileştirilmesine,
- Sosyal kalkınma ve yaşam standartlarının iyileştirilmesine,
- Meslek edindirme ve istihdam sağlanmasına,
- Ortak tarih ve kültür varlıklarının korunmasına,
- Türkçenin kullanımının yaygınlaştırılmasına,
- Kültürel ilişkilerin geliştirilmesine katkı sağlamıştır.

TİKA tarafından gerçekleştirilen kalkınma yardımları, yeni dönemde tamamen proje tabanlı olarak gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bu şekilde ilgili ülkelerdeki kurum ve kuruluşlara finansal aktarım yoluyla proje yapılması anlayışına son verilmesi suretiyle yapılan yardımların ilgili halklara ulaştırılmasında en etkili ve en doğrudan yöntem benimsenmiştir. Bu yeni yaklaşım sayesinde ilgili ülkelerde görünürlüğü olan ve doğrudan halka yansıyan projeler gerçekleştirilebilmektedir. Ülkemizce taahhüt edilen hibe yardımları Afganistan, Filistin ve Gürcistan örneklerinde olduğu gibi TİKA vasıtasıyla proje tabanlı olarak gerçekleştirilmektedir. TİKA tarafından bu doğrultuda geliştirilen yeni proje uygulama ilkeleri ve harcama esasları ile çalışılan coğrafyada hızlı bir genişleme yakalanabilmiştir.

Bunun yanında TİKA tarafından kurum ve kuruluşlarımızın kalkınmakta olan ülkelere yaptıkları bütün yardımların envanterinin çıkarılmaya başlanması ile ülkemizin bütün kalkınma yardımlarının kayıt altına alınması sağlanmıştır. Bu amaçla geliştirilen Elektronik Bilgi Forumu (EBF) ile kalkınma yardımı verileri devlet organları, sivil toplum kuruluşları ve ilgili diğer kuruluşlar tarafından uzaktan erişimle doldurulabilmektedir. Bu şekilde ilgili kurumlar tarafından verilerin düzenli aralıklarla güncellenmesi sayesinde projelerin maliyetleri, uluslararası standartlara göre değerleri ve projelerden faydalanan kişi sayıları net bir biçimde ortaya konabilmiştir. Kısacası bu şekilde Türkiye'nin kalkınma yardımları paydaşların da katılımıyla bütünlüklü olarak derlenebilmekte ve istatistiklere dökülebilmektedir. Aynı zamanda OECD/DAC'ın üyelik ölçütlerinden biri olan kalkınma yardımı ile ilgili düzenli ve ayrıntılı raporlama yapılması kriteri de bu çalışma ile sağlanmıştır. Bu verilere ulaşmanın kolaylaşması, kalkınma yardımlarının tanıtımı ile ilgili hazırlanan yayınlar için önemli veri desteği sağlayarak yardımların tanıtımını hızlandırmıştır.

Yeni dönemde hayata geçirilen bir diğer yenilik ise kalkınma yardımları konusunda Türk dış politikası ve ekonomisinin öncelikleri ışığında proaktif bir yaklaşımın

benimsenmesidir. TİKA, kurulduğu günden beri faaliyet gösterdiği ülkelerin önceliklerini benimsemiş ve bu önceliklere uygun projeler geliştirmeye özel bir önem vermiştir. Bununla birlikte TİKA son yıllarda alıcı ülkenin ihtiyaçlarıyla Türkiye'nin önceliklerinin harmanlandığı bir yaklaşım geliştirerek uygulamaya başlamıştır. İlgili ülkelerin tarım, hayvancılık, sanayi ve turizm gibi alanlarında bir öncelikler sıralaması oluşturan TİKA, kendi ülke önceliklerine göre bu alanlarda projeler üretmekte ve uygulamaktadır. Bu şekilde TİKA tarafından talep endeksli proje uygulama anlayışından ülkemizin göreceli olarak üstünlüğe sahip olduğu sektörlerde bilgi birikimi, tecrübe ve teknoloji aktarımı ve yararlanıcı ülkelerde söz konusu alanlara ilişkin talep yaratılması yoluyla proaktif bir anlayış hayata geçirilmiştir.

Kalkınma yardımı projelerinin planlama ve uygulamasında sadece devlet merkezli bir yaklaşımın yetersiz kaldığı fikrinden hareketle, özel sektör ve sivil toplum örgütleriyle geliştirilen işbirliği ile ülkemizin kalkınma yardımlarında katılımcı bir yaklaşım ve sinerji oluşturulması hedeflenmektedir. Özel sektörün yurtdışında faaliyet gösterdiği alan ve coğrafyalarda ekonomik potansiyelin araştırılması ve arttırılması için çalışmalar yürütülmektedir. Ayrıca sivil toplum kuruluşlarınca gerçekleştirilen kalkınma yardımı ve teknik yardım faaliyetleri Başkanlığımızca desteklenmekte ve sivil toplum örgütleri arasındaki koordinasyon ve işbirliğini arttırmak amacıyla Başkanlığımızca periyodik toplantılar düzenlenmektedir. Bu şekilde TİKA'nın sahadaki deneyimlerinin STK'lara ve özel sektör kuruluşlarına aktarılması sağlanmaktadır.

Global krizlere anında müdahale etmeyi kendine ilke edinen TİKA, aynı zamanda uzun vadeli planlama ve yatırımla çözülebilecek krizlere karşı da hassas bir duruş sergilemektedir. Örneğin, küresel gıda krizine karşı Afrika ülkelerinin çabalarına katkıda bulunmak amacıyla TİKA, Türkiye Tarım ve Köyişleri Bakanlığı işbirliğinde uzman eğitimleri, uygulamalı eğitimler ve politika yapıcıları ile istişareler gibi çeşitli düzeylerde uygulamalar içeren 13 Afrika ülkesine yönelik TİKA - Afrika Tarımsal Kalkınma Programını hazırlayarak uygulamaya koymuştur.

TİKA, kalkınma ve teknik yardım ile ilgili dünyadaki trendleri takip etmektedir. Özellikle Birleşmiş Milletler Bin Yıl Kalkınma Hedefleri, TİKA çalışmalarında yol gösterici olmuştur. Örneğin, 8 numaralı bin yıl kalkınma hedefi kapsamında, kalkınma için küresel ortaklık geliştirilmesi çalışmaları çerçevesinde TİKA'nın Afrika'da gerçekleştirdiği çalışmalarla ilgili sürekli bilgilendirdiği ve çeşitli projelerle desteklediği merkezi Addis Ababa'da bulunan ve Afrika'daki en üst düzey uluslararası platform niteliği taşıyan Afrika Birliği, Türkiye'yi stratejik ortak ilan etmiştir. Bu kapsamda ilgili ülkelerin devlet ve hükümet başkanlarının katıldığı Türk - Afrika Zirvesi 2008 yılında gerçekleştirilmiştir.

Türkiye'nin kalkınma yolundaki birikimini gelişmekte olan ülkelere aktarırken proje uygulamanın yanı sıra TİKA, Türkiye'deki devlet kurumlarının ilgili ülkelerdeki muadilleriyle işbirliği alanları/imkânları geliştirmesi ve deneyimlerini paylaşması için de aracılık etmektedir. TİKA, faaliyetlerinin büyük bir kısmını kamu kurum ve kuruluşlarıyla işbirliği içinde gerçekleştirmektedir. Bu çerçevede Dışişleri Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, KOSGEB, GAP İdaresi Başkanlığı, TSE, TÜBİTAK-UME, Devlet Personel Başkanlığı, Kamu İhale Kurumu gibi birçok kurum ve kuruluşla, uzmanlık alanlarıyla ilgili teknik yardım çalışmalarının yürütülmesi kapsamında ikili işbirliği yapılmaktadır. Bu sayede teknik yardım faaliyetleri, ülkemiz kurumlarının oluşturduğu sinerji ile daha az maliyetle ve etkin bir şekilde yürütülmektedir. Bu çerçevede kamu kurum ve kuruluşlarımızın yurtdışına yönelik uzmanlık ve danışmanlık desteği kapasitelerinin belirlenmesine yönelik olarak "Kurumsal Kapasite Veri Tabanı Programı" (KAP) hazırlanmıştır. Bu şekilde, kamu kaynaklarının daha etkin ve verimli kullanılması amaçlanmaktadır.

TİKA Başkanlığı tarafından gerçekleştirilen kalkınma yardımı çalışmaları, ilgili ülkelerde çok olumlu tepkilerle karşılanmaktadır. Türkiye'nin tamamen hibe olarak gerçekleştirdiği bu yardımlar, Türk dış politika hedeflerinin gerçekleştirilmesine de katkıda bulunmaktadır. Örneğin, Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi (BMGK) Geçici Üyeliğine adaylığı kapsamında TİKA'nın kalkınma yardımı çalışmaları, lobi faaliyetleri kapsamında etkin olarak kullanılmıştır. BMGK Geçici Üyelik oylamasında Türkiye, Batı Avrupa grubunda Avusturya ve İzlanda ile yarışmış ve 17 Ekim 2008 tarihinde yapılan gizli oylama sonucu BM Genel Kuruluna üye 192 ülkeden 151'inin oyunu alarak, 2009-2011 yılları arasında BMGK Geçici Üyeliğine seçilmiştir.

Sonuç olarak, TİKA gerek yerel, gerek ulusal, gerekse küresel düzeyde yükselen bir ivme ile Türkiye'nin kalkınma yardımlarını ulaştırmaktadır. TİKA bu kapsamda, "Kurumsal Kapasite Veri Tabanı Programı" (KAP) gibi projelerle Türkiye'deki devlet kurumlarıyla işbirliğini geliştirmekte, Türk sivil toplum kuruluşları ile ilgili yaptığı ortak çalışmalarda bu kurumların kapasitesinin artırılmasını sağlamakta, uluslararası kuruluşlarla işbirliği yaparak kendi tecrübesini küresel işbirliğine dönüştürmekte ve kalkınma ve teknik yardım ile ilgili literatürü takip ederek ve bu literatüre katkıda bulunarak da kalkınma yardımlarında güncel yaklaşımları kendi projelerine taşımakta, kendi tecrübesini de uluslararası sahada paylaşmaktadır. Türkiye'nin kalkınma yardımları yıllık 700 milyon ABD doları çizgisini aşmış durumdadır ve bu yardımlar dünyanın dört bir yanına TİKA'nın koordinasyonunda ulaştırılmaktadır. Türkiye'nin kalkınma yardımlarını 100'ün üzerinde ülkeye ulaştıran TİKA, bu manada Türkiye'nin global yardım ve dostluk eli rolünü üstlenmiştir.

TİKA'NIN ÖNEMLİ PROJELERİNDEN BAŞLIKLAR

RESTORASYON PROJELERİ

Kazakistan'da Hoca Ahmet Yesevi Türbesi'nin restorasyonu yapılmıştır: Türk-İslam kültür tarihinde önemli bir yeri olan 600 yıllık bu eser, 8 yıllık bir çalışma süreci sonunda, yaklaşık 17 milyon doları bulan bir proje bütçesiyle onarılmış ve kültür hayatımıza kazandırılmıştır.

Moğolistan'da Orhun Abideleri'nin restorasyonu gerçekleştirilmiş ve Türk Kültür Varlıkları Teşhir Salonu ve Müzesi açılmıştır: Türklerin yaklaşık 1300 yıl önceki devlet sistemi ve sosyal hayatı ile ilgili önemli bilgiler içeren Bilge Kağan Yazıtları, 4 yıllık bir proje çalışması sonucunda yaklaşık 1,5 milyon dolarlık bir proje bütçesiyle onarılmış ve kültür hayatımıza kazandırılmıştır. Kopyalama ve alan tanzim çalışmaları halen sürdürülmektedir. Kazılardan elde edilen kültür varlıkları Moğolistan Milli Tarih Müzesi içerisinde yapılan teşhir salonunda sergilenmiştir. Daha sonra depo olarak kullanılan bina müzeye dönüştürülmüştür.

Türkmenistan'da Sultan Sancar Türbesi'nin restorasyonu: Selçuklu İmparatorluğu tarihinde önemli bir yeri olan 850 yıllık bu eser, 3 yıllık bir çalışma süreci sonunda, yaklaşık 2,1 milyon dolarlık proje bütçesiyle onarılmış ve Sultan Sancar Uluslararası Sempozyumu etkinlikleri kapsamında açılışı yapılarak, kültür hayatımıza kazandırılmıştır.

Bunun yanında halen devam eden bazı projeler de şunlardır:

- Bosna-Hersek, Türkmenistan ve Gagauz bölgesinde 4 adet Türkçe eser kütüphanesi kurulması,
- Kırım, Türkmenistan ve Tacikistan'da el yazma eserlerinin restorasyonunun gerçekleştirilmesi,
- Kırım Bahçesaray Zincirli Medrese ve Hacı Giray Han Türbesi restorasyonunun tamamlanması,
- Bosna-Hersek Tarihi Konjic Köprüsü'nün restorasyonunun tamamlanarak görkemli bir törenle açılması,
- Bosna-Hersek Sokollu Mehmed Paşa (Drina) Köprüsü'nün restorasyon projesi,
- Makedonya Mustafa Paşa Camii restorasyonu,
- Kosova Prizren Sinan Paşa Camii restorasyonu,
- Kosova Priştine Fatih Camii restorasyonu,
- Lübnan'da Sayda Travma ve Rehabilitasyon Merkezi ile Trablusşam Mevlevihanesi'nin restorasyonu,
- Suriye Şam Süleymaniye Külliyesi restorasyonu.

ÖNEMLİ EĞİTİM PROJELERİ

Bölge ülkeleri ile işbirliğinin geliştirilmesi ve kalkınma desteğinin sağlanması öncelikle insan kaynaklarının geliştirilmesine bağlıdır. TİKA bu maksatla eğitim projelerine de ağırlık vermiştir. Bu çerçevede;

- Öğrencilerinin yüzde 95'ini Kırım Tatarlarının oluşturduğu ve ülkede hizmet veren Zuya Okulu, inşa ettirilen ek bina ile 4 dersliğe, bir laboratuvara, birinci sınıf öğrencileri için, içinde banyo ve tuvaleti olan 2 yatakhaneye, mutfak, çamaşırhane, öğretmen odası ve sağlık odası gibi bölümlere kavuşturulmuştur. Bugüne kadar 9 milli mektep onarılmıştır.
- Kosova'nın güneydoğusunda bulunan Hani Elezit'in merkezinde yer alan İlaz Thaqi İlköğretim Okulu ile İskenderay şehrinde bulunan Anton Çeta Teknik Lisesi'nin bakım, onarım ve donanımı gerçekleştirilmiştir.
- Arnavutluk'un Berat şehrinde 1970'li yıllarda inşa edilen "Çlirim 2 Anaokulu" tadilat ve onarımı tamamlanarak düzenlenen törenle açılmıştır. Şehrin en büyük anaokulu olan okulda yaklaşık 200 öğrencinin hizmet alması sağlanmıştır.
- Filistin'de Batı Şeria'nın kuzeyinde bulunan Tulkarem'de 7 sınıflı okul ile 90 bin nüfuslu Kalkilya şehrinde 'Kalkilya Türk Okulu' inşa edilerek, eğitime hazır hale getirilmiştir.
- Gürcistan'da Azerilerin yoğun olarak yaşadığı Marneuli bölgesinde bulunan Hacılar Köyü Kamu Okulu ile Sabirkent Köyü Kamu Okulu ek bina inşaatı ile yenilenerek, düzenlenen törenle yetkililere teslim edilmiştir.
- Afganistan'ın yeniden imarı çerçevesinde Kabil vilayetinde 16 sınıflık Mahmud Tarzi Lisesi'nin inşası tamamlanarak törenle hizmete açılmıştır. Bugüne kadar Afganistan'da 70 okul inşa edilmiştir.
- Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği yapılarak genel eğitime destek sağlanmıştır. Yine Türkoloji Projesi kapsamında 33 üniversite ile işbirliği yapılarak, toplam 12 Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türkçenin öğrenilmesine yönelik olarak da 21 Türk Dili ve Kültürü Merkezi ve 1 Türkçe Sınıf Öğretmenliği Bölümü açılmıştır.

Bu kapsamda 3.500 öğrencinin Türkçeyi öğrenmesi sağlanmıştır.

BARINMA VE KONUT PROJELERİ

Kırım Tatar Toplumu'na Konut Edindirme (Bin Konut) Projesi: Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından anavatanlarına dönen Kırım Tatarlarının Kırım'a entegrasyonuna yardımcı olunması ve acil ekonomik ve sosyal sorunlarının çözülmesine katkıda bulunulması amacıyla, 1997 yılında başlatılan "Kırım Tatar

Toplumu'na Konut Edindirme (Bin Konut) Projesi" 2007 Mart ayı itibariyle tamamlanmıştır. Proje kapsamında, sürgünden dönen 1.000 aileye konut satın alınmış veya konut yapmaları için yardımda bulunulmuştur.

Gürcistan'da Savaş Mağdurlarına 100 Konut: Başkanlığımız tarafından Gürcistan'ın Gori kenti yakınlarında savaşta evsiz kalanlar için inşa edilen 100 kalıcı konut, 2010 yılında tamamlanarak resmi törenle sahiplerine teslim edilmiştir. Her biri kendine ait araziler içinde inşa edilen konutların, yol, su, elektrik ve sulama kanalı gibi altyapı düzenlemeleri de yapılmıştır.

Bosna-Hersek Gorazde'deki Savaş Mağdurlarına Konut Projesi: Doğu Bosna'da yer alan ve 1992-1995 savaşı sırasında tamamen kuşatma altında kalan Gorazde'deki savaş mağdurlarının barınma ihtiyacını gidermek amacıyla Gorazde ve Saraybosna'da 90 gazi evinin tadilatı gerçekleştirilmiş, 5 gazi ailesi için de yeni ev yapılarak teslim edilmiştir.

İÇME VE KULLANMA SUYU PROJELERİ

Gürcistan'da İçme Suyu ve Sulama Hatlarının Rehabilitasyonu Projesi: Gürcistan Dmanisi Rayonunda bulunan 215 haneli Kemerli Köyü içme suyu sorununun çözülebilmesi amacıyla, 2 km mesafedeki komşu Şahmarlı köyündeki su hattından, Kemerli Köyü'ne kadar plastik borularla su getirilmiştir. Ayrıca, Kemerli köyünde dört adet çeşme yapılarak mevcut su, köy halkının kullanımına sunulmuştur.

Moldova Gökoğuz Yeri İçme Suyu Projesi: Gökoğuz Yeri Özerk Bölgesi'nde bulunan Çadır Lunga şehrinde yaşayan halkın içme suyu probleminin çözülmesi ve bölge halkına sağlıklı içme ve kullanma suyu temini amacıyla çalışmalar Başkanlığımızca 2004 yılında başlatılmış ve 2008 yılı Eylül ayında tamamlanmıştır.

Makedonya Jupa İçme Suyu Projesi: Merkez Jupa Belediyesi İçme Suyu Projesinin tamamlanması ile 2030 yılına kadar bölgenin su sıkıntısının giderilerek, bölgede tarım ve hayvancılığın ve dolayısıyla ekonominin iyileştirilmesine katkıda bulunulması amaçlanmaktadır. Bu şekilde su paylaşımından kaynaklanan sosyal sorunlar ve sağlık sorunları gibi diğer problemlerin de önüne geçilmiş olacaktır.

Etiyopya'nın Tigray Bölgesi Suya Kavuştu: Başkanlığımız ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi işbirliğinde Etiyopya'da yürütülen "Su Kuyuları Açma Projesi" çerçevesinde ilk olarak Tigray Bölgesi'nde bulunan ve İslam tarihinde önemli bir yeri olan Necaşi köyü ile Mekele halkı suya kavuşturulmuştur.

SAĞLIK PROJELERİ

Orta Asya'nın ilk kemik iliği nakli merkezi: Kırgızistan'ın Başkenti Bişkek'te, Orta Asya'nın ilk ve tek Kemik İliği Nakli Merkezi kurulmuştur. Ayrıca 2010 yılı Nisan ayında Kırgızistan'da yaşanan olaylar sonrasında ülkeye ambulans gönderilmiş ve yararlılar tedavi için Türkiye'ye getirilmiştir.

Özbekistan Sağlık Bakanlığı'na 900.000 doz aşı desteği: Özbekistan Sağlık Bakanlığı'nın çocuklara yönelik düzenli olarak yürüttüğü aşı kampanyaları kapsamında 500.000 doz AKDS (Difteri-Boğmaca-Tetanos) üçlü karma aşısı ile 400.000 doz "Kızamık-Kızamıkçık-Kabakulak" üçlü kombine MMR aşısı Başkanlığımızca alınarak, Özbekistan Sağlık Bakanlığı Devlet Sıhhi Epidemiyoloji Merkezi'ne teslim edilmiştir.

Afrika'da ücretsiz sağlık taramaları: 2007 yılında Nijer ve Senegal'de, 2008 yılında Etiyopya, Gine, Kongo, Moritanya, Tanzanya ve Nijer'de ücretsiz olarak 50.000 civarında hasta muayene edilmiş, katarakt operasyonları yapılmış ve ücretsiz olarak ilaç dağıtılmıştır.

5 bin 800 Etiyopyalıya sağlık taraması: TİKA Başkanlığı ile Van Tıp Araştırmaları Derneği (TAD) işbirliğinde Etiyopya'da gerçekleştirilen ve iki hafta süren sağlık taraması projesi kapsamında, Etiyopya'nın Afar eyaletinin Awash kasabasında 5 bin 400 hasta muayene edilmiştir. Proje kapsamında ayrıca diş hekimlerince 300 kişi muayene edilmiş, 100 diş çekimi yapılmıştır.

10 bin Etiyopyalı Işığa Kavuşuyor: Başkanlığımız ile İnsani Yardım Vakfı (İHH) işbirliğinde Etiyopya'nın Tigray Eyaleti'nde bir yıl sürecek olan ve 10 bin katarakt hastasının ameliyat edileceği sağlık projesi kapsamında Quiha Zonal Hastanesi ve Fitsum Berhan Göz Hastanesi'nde gerçekleştirilecek ameliyatların başarıyla yapılabilmesi için gerekli olan ilaç ve tıbbi malzeme desteği sağlanmıştır.

Etiyopya'da 9 bin 500 aileye acil gıda yardımı: Etiyopya'nın Somali Bölgesi'nde yaşayan 9 bin 500 aileye acil gıda yardımı yapılmıştır. Bu çerçevede temin edilen 2.400 adet kavurma, 237 ton mısır ve 19 ton mısır özü yağı ihtiyaç sahiplerine dağıtılmıştır.

Nijer'de 1900 kişiye sağlık taraması: Afrika'nın en fakir ülkesi olan Nijer'de Kutup Yıldızı Sağlık Gönüllüleri Derneği tarafından 10 gün boyunca katarakt ve fıtık başta olmak üzere çok sayıda cerrahi operasyon gerçekleştirilmiş ve bu çerçevede 1.900 hastaya müdahale edilmiştir.

Senegal'de genel sağlık taraması gerçekleştirilmesi: TİKA ve Sağlıklı Yaşamı Destekleme Derneği (SAYMER) işbirliğinde Senegal Sağlık Bakanlığı ile koordineli olarak Senegal'in 4 büyük ili olan Dakar, Saint-Louis, Kaolack ve Djourbel'e bağlı Touba'da kadın doğum, göz, ortopedi, gastroenteroloji, aile hekimliği, çocuk cerrahisi, fizik tedavi, genel pratisyenlik, genel cerrahi, göğüs hastalıkları, nefroloji, dahiliye, diş hekimliği gibi muhtelif branşlarda toplam 8.566 Senegalli hasta muayene edilmiştir.

Batı Şeria ve Gazze'deki hastaneler için ambulans alımı: Batı Şeria ve Gazze'de son dönemde ölümlerin artmasına neden olan acil ambulans aracı eksikliğinin giderilmesi amacıyla, Batı Şeria kesiminde bulunan hastanelere tam teçhizatlı 15 ambulans aracının temin edilmesi Başkanlığımızca karara bağlanmıştır.

Mustafa Özel[1]

MERKEZ ÜLKE YÜKSELİYOR

ABSTRACT

The Rising Central Country!

Those who cannot comprehend Turkey's domestic and international initiatives in recent years are those who are stuck desperately with delusions of rise. Turkey is on the way to becoming a "Central Country" as a whole. Great nations resemble slowly flowing rivers: As they flow, many streams and creeks yearn to join it. Fahmi Huwaidi, a leading intellectual in the Arabic world, said in his article in the Ash-Sharq newspaper (September 6, 2009) that "Turks' realities are our dreams":

"During the three days the Turkish Foreign Minister spent in Cairo, the man not only left us with longing and sadness, but also dazzled us. I heard that he visited Syria 36 times in the last 6 years. I would almost turn my face away out of embarrassment. That is because; I knew that the Egyptian Foreign Minister had visited Sudan, which is a very important country for Egypt, just twice during this period."

If the precondition of being a Center Country is to unite strategic depth

1. Dr., Şehir Üniversitesi Öğretim Görevlisi (*Dr., Şehir University).*

with historical depth, the indispensable condition of retaining this position is moral depth. The world-renowned political scientist Richard Falk wrote an article titled "The best Foreign Minister of the Republican era." Falk concluded his long article with the following paragraph: "Turkey is lucky for having a Foreign Minister like Mr. Davutoglu. It is praiseworthy that Ankara's elected leaders gave such extent of responsibility to someone with no party affiliation and with an independent character and wise temperament. Lots of things have been said about the Strategic Depth emphasis of Mr. Davutoglu up to date. But I believe that Mr. Davutoglu will be remembered most with his "Moral Depth". What I mean with moral depth is the quest to resolve disputes with reconciliation and rapprochement, bilateral respect for rights, and commitment to justice and fairness. Uniting strategic depth with moral depth will be the dimension of Mr. Davutoglu's legacy that will be printed in memories." (Today's Zaman, September 2, 2009)

In Toynbee's classification, Ottomans were an arrested civilization. In his novel Yol Ayrımı, Kemal Tahir frowned upon the hasty elimination of the Ottoman heritage with the same view. One day this heritage would impose itself.

Businessman Ahmet Çalık, who addressed young entrepreneurs at the Kandilli Club meeting, attributed their Turkmenistan (and Central Asia in general) initiatives to the motivation by Turgut Ozal: "He told us to go to those places. If we do not go, they cannot become states!"

Central Asia was not part of the Ottoman system, but spiritually they were no different than the parts of the system. One day Central Asian, Middle Eastern and African people would incline to the Ottoman center. This was not about a specific dynasty, regime or party but the cause of the "revival of a civilization". This was the integration of a style of feeling and thinking with an economic and political organization.

People of Turkey have a great responsibility to masses of people on a vast geography from Middle East to Balkans, from Caucasus to Yemen and North Africa in the context of a shared history. If we cannot somehow reach out to them, "they cannot become states!" If we think that our country is enough for us and we should not mess with dangerous games, I fear that we cannot protect our state here, either. We said "Freedom or death" a century ago; we now have to say "Opening out to the world, or death!"

I. TÜRKLERİN YENİ GERÇEKLERİ

Yükseliş ve düşüş, tarihte bildiğimiz bütün toplum sistemlerinin kaderidir. Düştüğünüzün farkındaysanız, yükseliş ümidi vardır. Ama düşüşü yükseliş zannediyorsanız, size kimsenin faydası olmaz. Türkiye'nin son yıllardaki iç ve dış açılımlarına akıl erdiremeyenler, düştükleri yerde hâlâ yükseliş vehmi içinde kıvrananlardır.

Londra'da Arapça yayımlanan *el-Kuds el-Arabî* gazetesinin bundan tam bir yıl önceki (19 Eylül 2009) tarihli başyazısı "Osmanlılar, Suriye kanalıyla dönüyor" başlığını taşıyordu. Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esad'ın "İki ülke arasındaki stratejik işbirliği anlaşmalarıyla sonuçlanan Türkiye ziyareti, İran, Suriye ve Türkiye arasında bölgenin çehresini değiştirebilecek yeni siyasi ve ekonomik koalisyonun nüvelerini oluşturuyor."

Arap(ça) gazetenin üslubuna dikkat ediniz: Bölgenin çehresini değiştirebilecek yeni bir siyasi ve ekonomik koalisyon! Daha beş-altı yıl önce, Türkiye Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer Lübnan kriziyle ilgilenen hükümeti uyarıp, "Bizim Ortadoğu ile hiçbir işimiz yoktur" diyordu. Tipik Cumhuriyet aydın ve bürokratına göre, Türkiye üç kenarı denizle, dört kenarı düşmanla çevrili bir ülkedir. "Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur!" Gazeteye göre, bu paranoya sona ermiş gözüküyor: "Bu yeni koalisyonun işaretleri Türklerin ve Suriyelilerin doksan yıldan fazla bir süre ve özellikle de Osmanlı İmparatorluğu'nun düşüşünden bu yana devam eden ve genişleyen iki taraf arasındaki çatlağı onarmaları sonrası hızlı şekilde belirmeye başladı. Yeni Türkiye-Suriye koalisyonu siyasi ve ekonomik alanlarda stratejik ortaklığı, iki ülke vatandaşlarının giriş vizelerinin iptal edilmesini ve İstanbul'u yüz yıl önce Hicaz'daki kutsal topraklara bağlayan eski hac demiryolunun yeniden canlandırılmasını öngörüyor. Demiryolu 2012 yılında çalışmaya hazır hale gelecek."

Mesele sadece Türkiye-Suriye ilişkileri değildir elbette. Türkiye bir bütün olarak "Merkez Ülke" olma yolundadır. Büyük milletler, ağır akan nehirlere benzer: Aktıkça, sayısız dere ve çay onlara katılmaya can atar. Arap dünyasının en önde gelen aydınlarından Fehmi Hüveydi, Katar'da yayımlanan *eş-Şark* gazetesinde (6 Eylül 2009) "Türklerin gerçekleri bizim hayalimizdir" diyordu: "Türk Dışişleri Bakanı'nın Kahire'de geçirdiği üç gün zarfında bu adam bizi hasret ve hüzünle bıraktığı oranda gözümüzü kamaştırdı. Son altı yılda komşu Suriye'yi 36 kez ziyaret ettiğini duydum. Neredeyse utançtan yüzümü çevirecektim. Çünkü Mısır Dışişleri Bakanı'nın Mısır için oldukça önemli Sudan'ı aynı süre zarfında sadece iki defa ziyaret ettiğini biliyordum. Bu ziyaretler de Sudan için değil, Arap ve Afrika zirvelerine katılmak içindi. Davutoğlu'na göre Türkiye, Mısır gibi kendi

içine kapanamıyor ve her ikisinin tarih ve coğrafik yapı gereği kaderin çizdiği rolleri var. Bir ülke kendi politikalarında ve yürüyüşünde çok şey değiştirebilir; ancak tarih veya coğrafyayı değiştiremez. Fakat tarihe ve coğrafyaya bakışını veya ilişki biçimini değiştirebilir. Türkiye içeride daha fazla demokrasi, özgürlük ve ekonomik güçlenme peşinde koşarken; dışarıda da 'Sıfır Sorun'a dayalı bir bölgesel istikrar peşindedir. Konuşmanın bitiminde Prof. Dr. Davutoğlu, ülkesinin bu başarıları, demokrasiyi yerleştirdiği, iradesini bağımsız kıldığı ve açık stratejik vizyona sahip olduğu için elde etmesiyle övünüyordu. Bu sözleri duyduğum zaman beni bir hüzün aldı. Çünkü Türklerin pratiğe geçirdiği siyaset, bizde halen özlem duyduğumuz bir umut ve ulaşılması uzak bir hayal."

Önce "Ahlaki" Derinlik!

Merkez ülke olabilmenin temel şartı stratejik derinliğini tarihî derinlikle bütünleştirmek ise, bu konumu muhafaza etmenin olmazsa olmazı ahlakî derinliktir. Dünya çapında bir siyaset bilimci olan Richard Falk aynı günlerde "Cumhuriyet döneminin en iyi Dışişleri Bakanı" başlıklı bir makale yazdı. Makalenin en önemli yanı, ahlakî derinliğe işaret etmesiydi:

"Davutoğlu'nu Malezya'da öğretim üyeliği yaptığı yıllarda tanıdım ve onun 'uluslararası ilişkilerin yürütülmesinde kültür ve medeniyetin önemine dair derin kavrayışı' beni sarstı. Makyavelli'den Kissenger'a uzanan Batı siyaset geleneği uluslararası ilişkilerde sadece güce vurgu yapagelmişti. Davutoğlu da elbette realistti ve gücün önemini kavrıyordu. Fakat onu diğerlerinden ayıran husus, Batı-dışı düşüncenin çağdaş dünyanın meydan okumalarına karşı bir ülkenin politika oluşturmasında taşıdığı önemi vurgulamasıydı. Davutoğlu Türkiye'ye dönünce üniversitede dersler vermeye başladı. Bir yandan da ülkesinin genç sosyal bilimcilerini eğiten gönüllü bir program başlattı. Bu amaçla bir sanat, kültür ve bilim vakfı kurdu ve orada katılımcılara bilgi aşkı aşılamaya çalıştı. Bu çabanın gözettiği bir amaç da Türkiye'nin ulusal, bölgesel ve küresel bir aktör olarak sahip olduğu potansiyeli değerlendirir bir konuma getirilmesiydi. Davutoğlu derslerinde bir makro-tarih perspektifiyle medeniyetlerin yükseliş ve düşüşlerini değerlendiriyor, Türkiye'nin rolünü Cumhuriyet'in kuruluşu ile sınırlı olmayan geniş bir tarihî çerçeveye yerleştiriyordu. Bu bağlamda Osmanlı İmparatorluğu'nun çoğulcu sosyo-kültürel yapı ve siyasetinden Türkiye'nin hayati dersler çıkarması gerektiğini vurguluyordu."

Richard Falk uzun yazısını şu paragrafla bitiriyordu: "Türkiye, Davutoğlu gibi bir dışişleri bakanına sahip olduğu için talihlidir. Ankara'nın seçilmiş liderlerinin ise parti bağlantısı olmayan, bağımsız bir karakter ve alimâne bir mizaca sahip birine

bu kadar sorumluluk vermiş olmaları takdire şayandır. Davutoğlu'nun 'Stratejik Derinlik' vurgusu hakkında bugüne kadar çok şey söylendi. Fakat inanıyorum ki nihayetinde Davutoğlu en fazla 'Ahlaki Derinliği' ile anılacaktır. Ahlaki derinlikten kastım, çatışmaları arabuluculuk ve uzlaşma ile çözmeye çalışmak, haklara karşılıklı saygı duymak ve kendini adalete, hakkaniyete adamaktır. Stratejik derinliği ahlakî derinlik ile bütünleştirmek, Davutoğlu mirasının hatıralara nakşedilen bir boyutu olacaktır." (*Today's Zaman*, 2 Eylül 2009)

TARİHDAŞ, AYAĞA KALK!

Ahmet Davutoğlu 21. yüzyıla üç kitap hazırlığı ile girmişti: "Tarihî Derinlik", "Siyasi Derinlik" (Merkez Ülke), "Stratejik Derinlik". Malzemenin dörtte üçü hazırdı ve kitaplar yukarıdaki sıraya göre yazılacaktı. Ben İstikbal Köklerdedir başlıklı bir kitapçık hazırlamış biri olarak aslında "Tarihi Derinlik" kitabına öncelik veriyordum. Fakat daha pratik nedenlerle "Stratejik Derinlik" çalışmasının daha önce yayınlanmasını önerdim; başka arkadaşlar da bana katılınca önce Stratejik Derinlik yayımlandı.

İstikbal Köklerdedir, Tanpınar'ın Yahya Kemal'e dair eserinde, 20. yüzyıl başı aydınlarımızın tarihe karşı tavırlarını tasvirle başlıyordu: "Tarihiliği, fert için olduğu kadar millî hayat için de çok lüzumlu ve zarurî olan ve hepimizi bir ağacın kökleri gibi asırların içinden doğru besleyen düşünceyi kaybetmiştik." Tam yüz yıl sonra, Davutoğlu'nun bizi "bir ağacın kökleri gibi asırların içinden doğru besleyen düşünceyi" keşfetmeye çalışıyor olması şaşırtıcı değildi. Tarihi derinlik keşfedilmezse, boşlukta yüzmeye devam ederdik:

"Zaman ve hadiselerin okyanusunda, birtakım isimlere ve müphem duygulara, müphem hatıralara tutunarak, döğüşerek yüzüyorduk. Burada yüzüyorduk kelimesini tesadüf olarak kullanmadım. Köksüz şeyler daima yüzer, daima beyhude yere bir karşı sahil arar. Halbuki millî hayat devamdır. Devam ederek değişmek, değişerek devam etmektir." (Ahmet Hamdi Tanpınar, *Yahya Kemal*, 1982, s. 124)

Ulusluk unutmaya, milletlik hatırlamaya dayanır. Ernest Renan 19. yüzyıl sonlarında, bir ulusun oluşumunda en temel etkenin unutma olduğunu söylüyor ve ekliyordu: Tarih araştırmaları bir ulus için çoğu zaman tehlikelidir. Niçin? Çünkü tarih gerçeği ortaya çıkarabilir. Oysa ulus (*nation*) kökü gerilere uzanmayan, kurulmuş bir devletin kurguladığı sanal topluluktur. "İtalya uğradığı bozgunlar sayesinde birleşiyor, Türkiye zaferleri yüzünden dağılıyor. Çünkü İtalya bir ulustur, Türkiye ise Anadolu dışında ulus değildir." Renan'a göre, milliyetleri dine göre ayırma siyaseti Şark'ı mahvetti. "Selanik veya İzmir gibi şehirleri ele alınız. Oralarda, her

birinin kendine ait hatıraları olan ve aralarında hemen hemen müşterek bir şey bulunmayan beş altı cemaat bulursunuz. Halbuki bir ulusun esası, bütün fertlerinin birçok müşterek şeyleri olması ve hepsinin birçok başka şeyleri unutmuş bulunmalarıdır."

Gerçek şu ki, Şark'ı mahveden uluslaşamama değil, tam aksine, emperyalizmin baskı ve desteği ile zorla uluslara ayrışma idi. Renan'ın 1882 yılında sözünü ettiği bu tekbiçimleştirici kurgu süreci, dünyamıza yüzyıllık bir sürede 200 ulus kazandırdı; yılda ortalama iki ulus! Merkezdeki uluslar, "Selanik veya İzmir'deki cemaatlerden" bazılarını kendi ulusal çıkarlarına hizmet edecek biçimde yönlendiriyor, diğerlerini de birbirlerine karşı kışkırtıyorlardı. "Arapların Türkleri arkadan hançerlemesi" bu sürecin meyvesidir.

Tekrar ediyorum: Avrupalılar, unutarak uluslaştılar; biz ise hatırlayarak millet olmaya mecburuz. Avrupalılar unutmaya mecburdu, çünkü Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından sonra binlerce küçük parça halinde yaşamaya mahkum olmuşlardı. Uluslaşmak, kapitalist evrede daha güçlü ve güvenli bir sosyal sistem içinde yaşamak demekti. Renan, ulusluğun ideal değil, bir araç olduğunun farkındaydı: "Uluslar ebedî bir şey değildir. Başlamışlardır, biteceklerdir. Onların yerini belki Avrupa Konfederasyonu alacaktır." (Renan, *Nutuklar ve Konferanslar*, MEB, 1946, s. 122)

2009 yılının Avrupa Birliği, Renan'ın 1882'de sözünü ettiği Avrupa Konfederasyonu'ndan başka bir şey değildir. Avrupa'nın tarihî derinliği, stratejik ihtiyaçlarıyla birleşmiş ve ortaya bir Avrupa Birleşik Devletleri taslağı çıkarmıştır. Avrupa'yı yüz yıldır Türklere örnek gösterenlerin ise bugün Türkiye'nin benzer yönelişini anlamada zorlanmaları "zaman ve hadiselerin okyanusunda, birtakım isimlere ve müphem duygulara, müphem hatıralara tutunarak yüzüyor olmalarındandır". Beyhude yere bir karşı sahil arıyorlar!

II. YENİ DÜNYANIN YENİ TÜRKİYE'Sİ

Yeni Dünya'nın Yeni Türkiye'sinin anlaşılması için, önce Yeni Dünya'nın tasvir ve tespitinde anlaşmamız lazım. Eski dünya tek kutupluydu. Çift kutupluluk bir görüntüden, bir maskeden ibaretti. Sol Kutup (gibi gözüken) Rusya, kendisine terk edilen bir alanı sömürmekle meşguldü. Ne o daha fazlasını talep edebiliyordu, ne de Sağ Kutup ona bıraktığı "dünyanın üçte birini" kapitalist sistemle bütünleştirme gücüne sahipti. Sistemin zamana ihtiyacı vardı. Rivayet edilir ki, berberi tıraş sırasında Churchil'e "Demir Perde'nin kalkışını dünya gözüyle görüp göremeyeceğini" sorar. O da çırağı gösterip, "İkimizin görmesi zor, fakat muhakkak ki şu velet

duvarın yıkılışına şahit olacaktır!" der. Türkiye, bu "şaşı gözlere çift gözüken" tek kutuplu dünyanın edilgen bir parçasıydı. Halkına ve komşularına karşı huysuz, merkeze karşı pasif. Yurtta sulh, cihanda sulh!

Soğuk Savaş'ın sonu, bir anlamda tek kutupluluğun sonuydu. Dünya ekonomik olduğu kadar siyasal ve kültürel bakımlardan da çok kutupluluğa doğru yol almaya başladı. Yeni sermaye birikim merkezleri oluştu ve bu (yüksek nüfuslu) merkezler dünyanın doğal kaynakları üzerinde ilave baskı yarattılar. Görece gerileyen hegemonik güç (ABD), askerî kudretini öne çıkararak dünyanın doğal kaynak akışına yeni bir düzen vermeye çalışacaktı.

Soğuk Savaş'ın pasif bölgesel gücü Türkiye, yeni dönemde aktif olmaya mecbur ve mahkumdu. Fakat "tarihî derinliğe" sahip bir bölgesel güç, ister istemez küresel bir oyuncu haline geliyordu. Henüz küresel güç olmasa da, küresel bir oyuncu. Davutoğlu 1990'larda bu gelişmelerin teorisiyle meşguldü, 2000'lerde kendini uygulamanın içinde buldu.

Türkiye'nin küresel oyuncu rolünün içeride ve dışarıda sayısız gerilimlere yol açması kaçınılmazdı. Dış gerilimler sırasıyla ABD, AB ve bölge ülkeleriyle (bilhassa Rusya, İsrail ve İran); iç gerilimler ise Köktendinci Laikler, Köktenırkçı Türkçüler ve Gücün Büyülediği Dindarlar ile olacaktı. Oldu.

ABD ile gerilim çok erken başladı. Irak'ı işgal etmeyi kafasına çoktan koymuş olan Bush çetesi, 1 Mart Tezkeresi'nin reddi ile küplere bindi. Amerikalı yetkililer ilk defa sadece sivil yöneticilerimizi değil, ordu komutanlarımızı da eleştirmeye (azarlamaya diyecektim!) başladılar. Onların gözünde Türkiye hâlâ Soğuk Savaş yıllarının pasif partneriydi ve merkezin her emrine uymak zorundaydı.

Türkiye-ABD gerilimi daha Obama başkan olmadan hal yoluna girmeye başladı. Türkiye'nin kararlılığı ve "demokrat" Amerikalıların değişen dünyayı daha iyi okumaya başlamaları buna katkıda bulundu. (Davutoğlu'nun ABD'deki bu tutum değişikliklerini daha 2001'den öngörmesi ve siyah bir başkanın kaçınılmazlığını tahmin etmesi için bkz. *Küresel Bunalım*, s. 55.) ABD, Avrasya'nın coğrafî bakımdan çok uzağındaki küresel bir güç, Türkiye ise Avrasya'nın kalbindeki bölgesel güç/küresel oyuncudur. Bu iki gücün stratejik çıkarları çatışıyorsa, taraflardan en az biri yanlış hesap yapıyor demektir!

Avrupa Birliği ile gerilim için herhangi bir yeni gelişmeye ihtiyaç yoktur. Türklerin bizzat varlığı birçok Avrupalı için gerilim kaynağıdır. Ne yazık ki, kıtaların da kaderi vardır: Avrupalılar "içeride" Almanlarla yaşamaya ne kadar mecbursa, "dışarıda" Türklerle yaşamaya o kadar mecburdurlar. Son zamanlarda Avrupa

basınında dozu artan "Türkiye Avrupalı mıdır, yoksa İslam Dünyası'na geri mi dönüyor?" tarzındaki sorular oportünizmin olduğu kadar cehaletin de eseridir. Avrupa küresel bir güç olmak istiyorsa, Türklerle uyumlu hareket etmek ve kendini çok-kültürlülüğe, çok-dinliliğe açmak zorundadır.

Rusya ile gerilimi her iki tarafın da şimdiye kadar iyi yönettiği söylenebilir. Ruslar yeni dönemde Çin'in yapabildiğini beceremeyeceklerini anladıkları anda çark ettiler ve yeni bir Çarlık için kolları sıvadılar. Geleceğin mücadelesi büyük ölçüde enerjiye ve doğal kaynakların bölüşümüne odaklanacağından, Rusya ile uzun vadeli rasyonel ilişkiler geliştirmeye hem biz hem de Ruslar mecburdur. Türkiye'nin Rusya ile doğru ilişkisi, AB ve ABD'nin makul olmayan taleplerini dengelemek bakımından da elzemdir.

Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerindeki gerilimin; demokrasinin bir fonksiyonu olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye (veya herhangi bir Ortadoğu ülkesi) demokrat olduğu ölçüde İsrail'e anormalliğini hatırlatmaktadır. İsrail'in var olduğu günden bu yana başlıca üç tutamağı olmuştur: Askerî/teknolojik güç, "günah çıkartma arayışındaki" Batılı yönetimlerin hesapsız desteği, halka dayanmayan bölgesel yönetimler. Demokratikleşme son iki desteği zayıflatmakta ve radikal Yahudiler maço-militarizmleriyle baş başa kalmaktadırlar. Türkiye'nin yükselişi bütün hesaplarını bozuyor ve alabildiğine hırçınlaşıyorlar. Oysa bir Müslüman okyanusu içindeki küçücük Yahudi adası, Müslümanları yok sayarak varlığını sürdüremez.

Türkiye'nin bölgesel/küresel yükselişinin yol açtığı en ilginç gerilim İran ile yaşanıyor. İran nükleer kulübün dışında kalmak istemiyor ve risk alarak birinci sınıf bir bölgesel güç olmaya çalışıyor. Türkiye olmasaydı Irak üzerinde çok daha rahat hâkimiyet kuracaktı. Belki de tüm Ortadoğu üzerinde. Onun da çıkarları ABD ile hem çatışıyor hem örtüşüyor. Belki de Amerikalıların son 30 yıldaki beceriksizlikleri yüzünden, iki güç arasında olması gereken denge kurulamıyor. Fakat Çin ve Hint'in yükselişi önümüzdeki 30 yılda değişik denklemlerin kurulmasını zorunlu kılacaktır.

Türkiye bölgesel rekabete rağmen İran'ı kolluyor, çünkü kendisi de nükleer kulübe bir şekilde yaklaşmak istiyor. Fransa, enerji ihtiyacının onda dokuzunu nükleerden sağlarken, İran'ın aynı yöndeki politikasına karşı çıkıyor. Türkiye aynı tutumu takınırsa, kendi ayağına kurşun sıkmış olur.

İç Gerilimler Cehaletimizin Eseridir

Köktendinci Laikler, Türk devletinin mülkiyet haklarına sahiplermiş gibi davranıyorlar. Mustafa Kemal diye olağanüstü bir varlık 1920'lerde birden ortaya çıkıyor ve bu

devleti, daha da önemlisi bu milleti onlar için "yaratıyor"! Bu hizipçi Narsisizm onları hâlâ gözü bağlı tutuyor ve dünyada olan bitenleri anlamakta zorluk çekiyorlar. Türk Dışişleri 2000'lerde Lübnan'daki iç olaylarla ilgilenmeye başlayıp da talep üzerine arabuluculuğa girişince, zamanın Cumhurbaşkanı "Biz laik bir ülkeyiz, Müslümanlar arasındaki kavgalardan bize ne?" diye açıklama yapmıştı. Oysa her şey bir yana, Lübnan dünyanın küçük bir modelidir; orada sayısız dil, din ve kültür bir arada yaşamaya çalışmaktadır. Arabuluculuk için Türkleri seçmiş olmaları, sistemin merkezinden umut kestiklerini; bölgenin asıl düzen kurucu gücünün kim olduğunu işaret etmektedir.

Köktenırkçı Türkçüler, tıpkı Arap ve Kürt benzerleri gibi, bu toprağa ait doğal birer varlık değil, modern çağın yapay ürünüdürler. Onlar için Araplar düşman, Kürtler ise yoktur. Olsa olsa dağ Türküdürler. *Kâbusnâme*'nin Osmanlıca tercümesindeki bir ifadeyi hatırlıyorum; gelip şehre yerleşenler için deniyordu ki: "Türklükte durmadılar, dağdan indiler." Dağdan inmeyenler, Türklükte hâlâ ayak diretenler olsa gerek!

Alman, Fransız, İngiliz ve İtalyanların "Avrupalılığı" nasıl hiçbirinin "milli" kimliğine zarar vermiyor, aksine onları büyütüp zenginleştiriyorsa, bizim de Türk, Arap ve Kürtlüğümüz en azından "Avrupalılığa eşdeğer" bir medeniyet aidiyetiyle perçinlenmek zorundadır. Laikçi Kürtçülerin ayrı bir devlet peşinde koştukları gerçeği, bizim "Papaza kızıp oruç bozmamızı" gerektirmez. Türklük doğru mecrasında akarsa, Kürtlük baş ağrıtmak yerine, düzen kuruculuğun kapısı olur.

"Gücün Büyülediği Dindarlar" ifadesinin en yakınlarım arasında bile gürültü koparacağının farkındayım. Dindarlık evvel emirde manevi olanın her bakımdan üstünlüğüne inanmaktır. Fakat siyaset yaptığını zanneden bazı dindarlar maddi gücü gözlerinde öylesine büyütmektedirler ki, ağzınızla kuş tutsanız fayda vermez. Onlara göre dünyada olup bitenleri "Amerikalılar", "Siyonistler", "Para Babaları" öyle düzenlemektedirler ki, şu anda Türkiye Irak'ta ne yapıyorsa, Amerika istediği için yapıyordur; Demokratik Açılım bir Siyonist projedir; Soroslar istemese Türkiye hiçbir mali (hatta siyasi) adımı atamaz!

Türkiye'nin son on yılı Köktendinci Laiklik ve Köktenırkçı Türkçülük kadar, Gücün Büyülediği Dindarların da iflasıyla noktalanmıştır. Bunlar ne Türkiye ve Türkler için, ne de Kürtler ve dindarlar için dikkate alınabilecek bir söz söyleyebilmişlerdir.

Yeni Dünya'nın Yeni Türkiye'si yeni bir dile muhtaçtır!

III. KİMLİK, MEDENİYET VE SİYASET

Karışık duygular içindeyiz. Bir yanda, Kuveyt'e giden Türkiye Cumhurbaşkanı ve beraberindeki işadamları heyeti orada "ev sahibi" sıfatıyla karşılanıyor. "Size hoş geldiniz demek uygun düşmez, çünkü burası sizin mülkünüz!" diyorlar. Beyrut'ta Arap kitapçıdan satın aldığı kitaplara fazla indirim isteyen ağabeyimle kitapçı arkadaşına, Arap tüccar öfkelenerek "One Minute, One Minute!" diye çıkışıyor. Şam'da Suriye Devlet Başkanı Esad ile yürüyen Başbakan Erdoğan'a ahali o kadar ilgi gösteriyor ki, Osmanlı Sultanı Şam valisiyle dolaşıyor hissine kapılıyorsunuz.

Diğer yanda, içerideki "şer kuvvetleri" son kozlarını oynuyor. Ulusçu Kürtler, gerilim yaratmak maksadıyla küfürler savuruyor; ulusçu Türkler "dağa çıkma sırası bizde!" demeye başlıyor. Bu toz duman içinde suikast planları birbirini kovalıyor; bulanık suda balık avlamak isteyenlere gün doğuyor. Ben ise oturmuş ancak bu yazıyı yazabiliyorum. Bilginin dönüştürücü gücüne inanmasam herhalde onu da yapmazdım. Peki, kime hitap ediyor, ne elde etmek istiyorum? Bir yazar olarak neyi değiştirebilirim?

"Başlangıçta logos vardı," diyor kitap. "Logos" yani kelam, kelime. İsa aleyhiselam Allah'ın bir kelimesi idi. Kelime-i tevhid "la ilahe" ile başlıyor, "illa-Allah" ile bitiyordu. Sonra kelimeler çoğaldı; gece gündüz beynimize üşüşmeye başladılar. "Beni deli etti bunlar" diyordu Shakespeare. Kişiler gibi, toplumları da deli eden kelimeler var. Bir topluma şifa olan kelime, diğerini uçuruma sürükleyebiliyor.

Medeniyetler ve Evrensel Devlet

"Dünya toplumu" hâlâ bir ütopya ise, medeniyet en kapsamlı kimlik alanımızdır. Bugünkü sorunların mahiyetini kavrama ve bir çözüm tarzı geliştirmede düşüncemize derinlik ve bütünlük kazandırır. Soğuk Savaş döneminde medeniyet kimliklerimiz, daha doğrusu aidiyetlerimiz, baskı altına alındı. Soğuk Savaş'tan hemen sonraysa çocukça fikir (!) tezgâhları kuruldu. Fukuyama, 19. yüzyıl Avrupalısının kibrini okşayan "Tek Medeniyet" anlayışını yeniden canlandırdı. "Tarihin Sonu"ndaydık: Liberal-Kapitalist sistem, beşer arayışının ufkuydu. Her toplum, insan yaratıcılığının zirvesi olan bu sistemi benimsemeli ve tepe tepe kullanmalıydı. Huntington daha tecrübeli, gerçekçi ve lütufkârdı: Bir değil, birkaç medeniyet vardı. Fakat bunlardan bilhassa İslam ve Konfüçyen medeniyetler potansiyel birer kötülük kaynağıydı. Bu ikisi arasındaki muhtemel ittifak dünyayı terörize edebilir, dehşete sürükleyebilirdi. Tuhaf olan şuydu ki, "ana-akım" siyaset bilimi veya uluslararası ilişkiler kuramlarında

medeniyet kavramı o vakte kadar nadiren kullanılıyor; Spengler ve Toynbee benzeri "medeniyet tarihçileri" birer romantik kâhin sayılıyordu. Aslında tuhaflık, medeniyet(ler) kavramının birdenbire canlandırılmasındaydı; yoksa bu kavrama fazla itibar edilmemesi normaldi. Cevdet Paşa'ya kadar (o dahil) Osmanlı tarihçilerinin İbn Haldun'un *Mukaddime*'sinin, medeniyetlerin çöküşüne dair son bölümlerini atlamaları gibi, Batılı siyasal bilimciler de "medeniyetlerinin son nefesini vermekte olduğunu" haber veren Spengler'i ciddiye alamazlardı.

Toynbee daha iyimserdi: Dinî ihya sayesinde medeniyetlerin "dirilişi" mümkündü. Medya patronu Henry Luce, fırsatı kaçırır mı? *Life*, *Time* ve *Fortune* gibi dergilerin yayımcısı olan Luce, Toynbee'nin "medeniyetin nihai aşaması olan evrensel devlet" kavramını öyle bir diline doladı ki, hiç kimsenin "Avrupa medeniyetinin çeperinde" gelişmeye başlayan ABD'nin sözü edilen "evrensel devlet" olduğuna şüphesi kalmadı. Henry'nin *Life*'ı 1941 yılında özel bir sayı yayımladı: "Amerikan Yüzyılı". Tecritçilere karşı Amerikan beynelmilelciliğini göklere çıkaran yarı-entelektüel medyatör, Toynbee'den işine geleni alıyor; ama mesela onun dinin kurtarıcılığına dair analizlerinden hiç bahsetmiyordu.

"Durdurulmuş Medeniyet" Durdurulamıyor

Toynbee'nin tasnifinde Osmanlılar durdurulmuş (*arrested*) bir medeniyetti. Şık bir ifade. Kemal Tahir, *Yol Ayrımı*'nda Lozan'da Osmanlı mirasının apar topar tasfiye edilmesine aynı düşünceyle karşı çıkıyordu. Gün gelecek, bu miras kendini dayatacaktı.

Aralık sonlarında Kandilli Kulübü toplantısında genç girişimcilere hitap eden işadamı Ahmet Çalık, Türkmenistan'a (genelde Orta Asya'ya) açılışlarını Turgut Özal'ın teşvikine bağlıyordu: "Bize, oralara gidin, dedi. Biz gitmezsek, devlet olamazlar!"

Orta Asya, Osmanlı sisteminin parçası değildi, fakat ruhen sistemin parçalarından farksızdı. Orta Asya toplumları da, Ortadoğu ve Afrika toplumları da vakti geldiğinde Osmanlı merkezine meyletmeye başlayacaklardı. Bu, belirli bir hanedan, rejim veya parti meselesi değil, bir "medeniyeti ihya" meselesiydi. Bir duyuş ve düşünüş tarzının, ekonomik ve siyasal örgütlenmeyle bütünleşmesiydi.

Kendilerini 68 değil 78 Kuşağı diye nitelendiren Ahmet Çalık'ların serüveni bu bütünleşmenin seyrini çok iyi yansıtıyor. Bir yandan tekstil yatırımlarıyla Türkmenistan ekonomisine canlılık kazandırıyor; diğer yandan "zorla" bakan yapılıyor. "Bölgenin bize ihtiyacı var. Dünyanın bize ihtiyacı var. Bu yüzyıl bizim

yüzyılımızdır. Bizim gönlümüz farklı; biz vermeyi biliyoruz."
Komşularla sıfır sorun stratejisi, ortaya atıldığında birçok Soğuk Savaş kafalının ileri sürdüğü gibi "bir entelektüelin fantezisi" değil, çeyrek asırdır süregitmekte olan ekonomik ve kültürel bir açılımın, siyasal ifadesini bulmasıydı. Genç Türk girişimci ile genç Türk öğretmen el ele, Buhara'dan Nairobi'ye, Aşkabat'tan Dakar'a kadar geniş bir coğrafyada "Türk Yüzyılı"nın işaretlerini veregelmişlerdi zaten. Mesele yeni bir Osmanlıcılık filan değil, belki son temsilciliğini Osmanlıların yaptığı yeni bir "vermeyi bilen" siyasa geliştirmektir. Oralara gitmek zorundayız, çünkü biz gitmezsek "oralar devlet olamaz"!

Baş Belamız Ulusçuluktur!

Aşikârdır ki, tasvire çalıştığım bölgesel hatta küresel açılımın anahtarı iç açılımın başarılmasıdır. Ulusçuluğu bir kurtuluş reçetesi sayan Türkler/Kürtler bizi ütopyacılıkla ve reel sorunları görmezden gelmekle suçlayacaklardır. Türkçüler, bütün meselenin "dış güçlerin tasarladığı bir Kürt devletinin kurulması" olduğunda ısrar ederken; Kürtçüler bu topraklardan dünyaya açılımın neden sadece "Türk" damgası taşıması gerektiğini; siyasal ve kültürel bir varlık olarak Kürtlüğün neden kâle alınmadığını sorgulayacaklardır.

Ulusçu bakış açısıyla her iki argüman da haklı gözükebilir. Fakat öncelikle kurtulmamız gereken bu "arkaik" bakış açısıdır zaten. Birey, aile ve cemaat bağlamında elbette her insan dilediği "kimliği" seçip kullanabilir: Mehmet, Musaoğulları, Urfalı, Nakşî, Türk/Kürt/Arap gibi. Siyasî cemiyet bağlamında, yani ayakları üzerinde durabilir, kendini dış kuvvetlere karşı savunabilir, ekonomik bakımdan gelişebilir bir toplumsal ünite bağlamında ise insanların daha kapsamlı bir kimliğe ihtiyaçları vardır.

Bu daha kapsamlı kimlik hususunda görünürde iki tercihimiz vardır: 1. Ulus-devlet anlayışını sürdürmek, fakat "Türkiyelilik" veya benzeri bir kavram üreterek alt kimliklerin kendilerini ifade etmesine imkan vermek. Yani daha demokrat, çoğulcu, grup haklarına saygılı vb. olmak. 2. Bu kozmopolit demokratlıkla yetinmeyip, tarihin derinliklerinden süzülüp gelen ortak bir kimliği yeniden üretmek; tarihdaşlığı ete kemiğe büründürmek.

Türkiye'deki insanların tarihdaşlık bağlamında Orta Asya'dan Balkanlara, Kafkasya'dan Yemen'e ve Kuzey Afrika'ya kadar geniş bir coğrafyadaki insan kütlesine karşı büyük bir sorumluluğu/yükümlülüğü vardır. Oralara bir şekilde uzanamazsak, "devlet olamazlar!" Bize burası yeter, boyumuzdan büyük işlere bulaşmayalım dersek, korkarım ki buradaki devleti de elde tutamayız. Yüz yıl önce "Ya istiklal,

ya ölüm!" demiştik, bugün "Ya açılım, ya ölüm!" demek zorundayız.
Hasip Saygılı adlı bir arkadaşın bir hafta öncesine ait gözlemlerini paylaşmanın tam vaktidir: 25 Aralık 2009 günü Kosova'nın kuzey ucunda Leposaviç'ten Sırbistan'ın Yeni Pazar şehrine giden dağ yolu üzerinde bir köye uğradık. Adı Hrvatska. Bu köy, Mitroviça kuzeyinde nüfusunun tamamı Müslüman olan tek köy. Bölgedeki tek camii de bu köyde. Dilleri Sırpça, mezar taşları Arap, Kril ve Latin harfleriyle de olsa istisnasız ay yıldızlı. Halk kendisini Boşnak, Arnavut vs. olarak görmüyor. Tedirgin bir şekilde olsa da Türk görüyor. Etraf bunlara Müslüman Sırplar diyor.

Mehmetçik bu köye, doktor ve ilaç yardımı sağlıyor. Askerimizin bölgeye gelmesi büyük bir moral olmuş. Köyde tercüman aracılığıyla konuştuğumuz yaşlı bir kadının feryadı yürekler yakan cinsten: "Dağ başında sürüsünü kaybetmiş sahipsiz koyuna döndük."

Ya bu "koyunları" güdecek, ya bu diyardan gideceğiz!

Necmi Sadıkoğlu[1]

TÜRKİYE, İSLAM DÜNYASININ BİRLEŞTİRİCİ GÜCÜDÜR

ABSTRACT

Turkey Is the Uniting Power of the Islamic World

Perception of Turkey and reflections of its actions in the Islamic world in recent years clearly show that Turkey possesses the capability to transform and unite the Islamic world.

Now, when one says "Islamic world", this covers all the geographies where Muslims live instead of being merely composed of Islamic countries. Muslims have reached a population of millions in non-Muslim countries. This does not only add cultural depth to the notion of Islamic world, but also paves the way for an unprecedented interaction and offers important opportunities to and lays serious responsibility on the Muslim populations in Europe and the US as well as the older centers of the Islamic world.

In contrast to previous years, Turkey has recently been pursuing a constructive foreign policy based on the principle of justice in the surrounding region, Middle East and the Balkans in particular.

1. İslam Dünyası Sivil Toplum Kuruluşları Birliği (İDSB) Genel Sekreteri (*Secretary General of IDSB*).

The deteriorating image of the US, which has a liberal-looking but realist foreign policy, opens room for Turkey to act, and Turkey persistently expresses that it seeks a new order in the Middle East.

In recent years, Turkey has been using its soft power in its historical and cultural sphere of influence and shaking the old structures and building new ones.

The Islamic world is faced with a new test after 9/11. We can summarize this test with the formula of "effective representation" and "correct communication." The Islamic world should explain what it is instead of what it is not, with suitable instruments, and eliminate the prejudices about the Islamic culture and civilization with carefully chosen and established representation mechanisms. Sustainable cooperation and dialogue platforms should be established in order to show the West the true picture of the Islamic world. This promotional activity should be proactive but not reactive and reflexive.

In this regard, the "Alliance of Civilizations Initiative", which is a United Nations project pioneered by governments of Turkey and Spain, has prevented or contained some crises after 9/11 with political and diplomatic attempts.

Turkey is a candidate to be the uniting power of the Islamic world with the political and economic stability it has achieved and the peaceful and multi-dimensional foreign policy and exemplary civil structures it has developed in recent years. In fact, rendering this task permanent, which is served on a regional basis and from time to time, and carrying it to the global scale requires stability and development of Turkey in all areas. Fulfilling this task is not only an expectation and a goal of Turkey, but also an important need and a great dream of the Islamic world.

1. GİRİŞ

Türkiye öncelikle, tarihi ve kültürel zenginlikleri ile mayalanmış siyasi ve ekonomik bir istikrar yakalar ve adil ve meşru yönetimlerle güven ve kimlik krizlerini çözmüş müreffeh bir sosyal yapı inşa ederse, bu netice, sadece Türkiye'nin başarısı olmayacak tüm İslam dünyasının geleceğinin teminatı olacaktır.

Son yıllarda, Türkiye'nin İslam dünyasındaki algılanma şekli ve icraatlarının İslam dünyasındaki yansımaları açıkça göstermektedir ki Türkiye, İslam dünyasını dönüştürecek ve birleştirecek bir kabiliyete sahiptir.

Türkiye'nin bu potansiyelini harekete geçirmesi son dönemde yakaladığı istikrarın devam etmesine ve buna paralel olarak vizyoner ve çok yönlü dış politikasına derinlik kazandırıp sivil, siyasi, ekonomik ve kültürel araçlarla zenginleştirerek, kartografik değil, insanı esas alan bir söylemle, birleştirici, barışçı ve inşa edici faaliyetlerine bağlıdır.

Soğuk Savaş sonrası değişimler ve küreselleşmenin etkisiyle coğrafi ve demografik dönüşümler geçiren ve bu sebepler hem genişlik hem derinlik kazanan İslam dünyasının karşı karşıya olduğu sorunlar ve meydan okumalar, fazlasıyla birleştirici bir güce, ön açıcı bir modele, kucaklayıcı bir bakış açısına olan ihtiyacını göstermektedir.

Bu yazıda, bu perspektifle, İslam dünyasının son yüzyılda geçirmiş olduğu dönüşüm, Türkiye'nin etki sahası, sivil toplumun Türkiye'nin olumlu dış politikasına etkisi ve 11 Eylül sonrası İslam dünyasının önündeki fırsatlar ve problemler ele alınacak ve Türkiye'nin bu şartlarda nasıl ve niçin "birleştirici bir güç" olduğu yahut olması gerektiği üzerinde durulacaktır.

2. İSLAM DÜNYASINDAKİ DÖNÜŞÜM

"İslam dünyası" kavramı 20. yüzyılda beş önemli dönüşüm geçirdi. Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar olan birinci dönemde İslam dünyası, Osmanlı Devleti ve sömürge ülkelerinden ibaretti. Bu dönemde İslam dünyasının temsilcisi Osmanlı Devleti idi. Osmanlı Devleti'nin kuvvetli olması veya zayıflaması doğrudan İslam dünyasını etkilemekte idi.

Birinci Dünya Savaşı'ndan İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar olan ikinci dönem, İslam dünyasının tarihin en karanlık ve kötü devresini yaşadığı dönemdir. Zira bu dönemde Osmanlı Devleti yıkıldı ve İslam dünyası neredeyse tamamen sömürgeleşti. Türkiye, İran ve Afganistan hariç bağımsız ülke kalmadı.

1970'e kadarki üçüncü dönemde ise Pakistan'ın bağımsızlığı ile başlayan süreç diğer ülkelerin bağımsızlık kazanmalarıyla devam etti ve İslam dünyası 45 ülkenin oluşturduğu ve dünyanın en önemli stratejik bölgelerini kontrol eden bir dünyaya dönüştü. Bununla birlikte, İslam dünyası denildiğinde yekvücut bir yapı değil, birbirinden ayrı ve iki kutuplu dünyada; bir kısmı Batı Bloğuna diğer bir kısmı

Doğu Bloğuna eklemlenmiş, birbiriyle rekabet halinde ulus-devletler anlaşılıyordu. 1969'da, İslam Konferansı Teşkilatı'nın (İKT) kurulmasından sonra, İslam dünyasını teşkil eden her bir ulus-devlet Batı ile sorunlar yaşamaya başladı. Kudüs ve Filistin meselesi ile Araplar, Kıbrıs meselesi ile Türkiye, Keşmir sebebiyle Pakistan, Doğu Timor yüzünden Endonezya Batı'nın kontrolündeki uluslararası sistemle sorunlar yaşadı. Sonuçta, İslam dünyasında uluslararası sistemin İslam dünyasına karşı olduğu ve bu dünyaya çifte standart uyguladığı fikri yaygınlaştı.

Soğuk Savaş sonrası beşinci dönemde ise İslam dünyası iki dönüşümü on yıl arayla yoğun bir şekilde yaşadı. Önce İslam dünyasına Avrupa ve Asya'dan yeni devletler eklemlendi. Bosna, Kosova, Makedonya ve Orta Asya devletlerinin bağımsızlık kazanmasıyla İslam dünyası yeni bir boyut kazandı. Bir diğer dönüşüm ise İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan ve Soğuk Savaş sonrası ciddi bir ivme kazanan demografik hareketler sonucunda Batı dünyasında önemli oranda bir Müslüman nüfus ortaya çıktığında yaşandı.

Sonuçta artık İslam dünyası denildiğinde İslam ülkelerinden ibaret bir dünyadan ziyade Müslümanların yaşadığı her coğrafya İslam dünyası kavramına dahil oldu. Müslümanlar, Müslüman olmayan ülkelerde milyonlarla ifade edilebilecek nüfus yoğunluklarına ulaştılar. Bu durum İslam dünyası kavramına kültürel derinlik kazandırdığı gibi, tarihte olmayan bir etkileşimi meydana getirerek hem Avrupa ve ABD'deki Müslüman nüfusa hem de İslam dünyasının eski merkezlerine hem önemli fırsatlar sundu hem de ciddi sorumluluklar yükledi.[2]

3. TÜRKİYE'NİN ETKİ SAHASI

Yukarıda çerçevesi çizilen İslam dünyası, tarihi özelliklerinden dolayı az veya çok Türkiye'nin etki sahasındadır. Uzak coğrafyalardan yakın çevreye kadar doğru orantılı bir şekilde artan bu etki, suni ve ayrıştırıcı değil, doğal ve birleştirici bir etkidir.

Bu etki sahası, son yıllardaki dış politika anlayışının özelliklerinden dolayı çok bariz bir şekilde ortaya çıkmış ve yeni tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

Türkiye, son dönemde özellikle Ortadoğu ve Balkanlar başta olmak üzere yakın çevresinde daha önceki dönemlerin aksine, tarihi ve kültürel bağları dikkate alan,

2. "İslam dünyası" kavramının dönüşümü hakkındaki ayrıntılı analiz için bkz. Ahmet Davutoğlu, *Küresel Bunalım*, Küre Yayınları.

hakkaniyet prensiplerine dayalı ve hepsinden önemlisi inşacı bir dış politika izlemektedir. Bunu yaparken, çok kanallı, çok kulvarlı ve ritmik bir diplomasi takip etmektedir ve hiçbir aktörü ihmal etmeden, tüm diyalog ve müzakere kapılarını açık tutarak kriz odaklı değil çözüm odaklı ve vizyoner bir dış politika tarzı sergilemektedir. İzlenen bu dış politika tarzı Türkiye'nin etki sahasını her geçen gün daha da artırmaktadır.

Ortadoğu üzerinden bu dış politikayı analiz edecek olursak; aslında Türkiye'nin bu siyaseti, Ortadoğu'da bölgesel bir gücün çıkmasını engellemeyi temel dış politika hedefi kabul eden ABD'nin dış politika anlayışı ile çelişmektedir. Liberal görünümlü realist bir dış politika anlayışına sahip olan ABD'nin bölgede azalan imajı Türkiye'ye manevra sahası kazandırmakta ve Türkiye de ısrarla Ortadoğu'da yeni düzen arayışında olduğunu ifade etmektedir.

Nükleer silahlar konusunda İsrail ile birlikte İran'a karşı adil tutumu, Arap ülkeleri ile devamlı yükselen bir grafik arz eden münasebetler, özellikle yakın komşularla sıfır sorun ve karşılıklı bağımlılık hedefli sonuç alan dış politika anlayışı, mevcut krizlerle birlikte muhtemel gerilim alanlarına da zamanında ve uygun diplomatik araçlarla müdahale gibi araçlar kullanarak Türkiye, dış politikadaki hedeflerine ulaşmaya çalışmaktadır.

Türkiye Dışişleri Bakanı, "Biz Ortadoğu'da yeni bir düzen olsun istiyoruz. Bu düzenin burada yaşayan halklar tarafından gerçekleştirileceğini düşünüyoruz." diyerek aslında Ortadoğu'daki aktörleri ve kimlikleri sosyal yapıların değiştireceği mesajını vermektedir. Türkiye'nin bu tarz konstrüktivist politikası realist veya ABD Dışişleri Bakanının bir konuşmasında kullandığı etik realist anlayışıyla çelişmektedir.

Konstrüktivime göre sosyal yapılar ve aktörler arasında karşılıklı bir inşa ilişkisi söz konusudur. Sosyal yapılar sosyal kimliklerle aktörleri, aktörler de ilişkilerle sosyal yapıları inşa ederler.

Türkiye, son yıllarda, tarihi ve kültürel etki sahasında yumuşak gücünü kullanarak, eski yapıları sarsmakta ve yeni yapılar inşa etmektedir. Bunun için hem yakın çevredeki toplumlara hitap eden politikalar geliştirmekte hem de aktörlerle sık, düzenli, dostane ve ısrarcı ilişkiler kurarak iki yönlü bir inşa politikası takip etmektedir. İzlenen bu politika da etki sahasına kuvvet vermektedir.

4. İSLAM DÜNYASI STK'LARI BİRLİĞİ (İDSB) TECRÜBESİ

Türkiye'nin "birleştirici güç" oluşunun önemli bir neticesi 2005 yılının Mayıs ayında ortaya çıktı. İstanbul'da 1 Mayıs 2005 tarihinde, 40 ülkeden üç yüzü aşkın

sivil toplum temsilcisinin bir araya geldiği "Uluslararası İslam Dünyası STK'ları Konferansı: Değişen Dünyada Yeni Bir Vizyon Arayışı" başlıklı bir konferans Türkiye Gönüllü Teşekküller Vakfı (TGTV) tarafından tertip edildi. İki günlük bu konferans sonucunda İslam Dünyası Sivil Toplum Kuruluşları Birliği'nin (İDSB) kurulmasına karar verildi. Konferans katılımcıları İstanbul'un merkez, Birlik Genel Sekreteri'nin de Türkiye'den olmasına ittifakla karar verdiler.

İDSB'nin Türkiye Cumhuriyeti kanunlarına göre Aralık 2005'te uluslararası birlik olarak kurulmasından günümüzde kadar geçen sürede 45 ülkeden 185 sivil toplum kuruluşu bu çatı altında bir araya geldi. Her geçen yıl süratle genişleyen bu birlik projesi bir kez daha Türkiye'nin etki sahasının genişliğini ve derinliğini gösterdiği gibi siyasi sahadaki birleştirici gücünün sivil izdüşümünü ortaya çıkarmaktadır.

İkinci bölümde esas prensiplerine dikkat çekilen Türk dış politikasını, gücü ve kapasitesi gittikçe artan sivil toplum kuruluşları gibi, İslam dünyasının en büyük çatı kuruluşlarından birisi olan İDSB de sivil boyutta etkilemekte ve derinlik kazandırmaktadır.

Günümüzde dış politikanın hem aktörleri hem de yapım süreci büyük oranda değişime uğramıştır. Bu değişim sonucunda uluslararası ilişkilerin temel aktörü olan devletlerin klasik anlamdaki işlevleri zayıflamış, ilave olarak hükümet dışı aktörler dış politika yapım süreçlerinde daha çok devreye girmişlerdir. Bu aktörler içerisinde sayıları her geçen gün artan sivil toplum kuruluşları önemli bir yere sahiptir.

Türkiye'de siyasi ve sosyo-ekonomik yapının gelişimine paralel biçimde dünyadaki değişimden etkilenen sivil toplum kuruluşları, özellikle Soğuk Savaş'tan sonra, artan oranda hem iç hem de dış politikada kendilerine etkinlik sahası aramışlardır. Avrupa Birliği (AB) üyelik süreci ve İslam dünyasındaki bazı gelişmeler sivil toplum kuruluşlarının dış politikaya ilgisini artırmış ve STK'lar, dış politikaya müdahale yollarına daha çok başvurur olmuşlardır.

Hükümet dışı aktörlerin Türkiye'deki etkinliği henüz Batı toplumlarına kıyasla yeterince güçlü değildir. Türkiye'de vakıf geleneğinden kaynaklanan gönüllü teşekkül mantığı kuvvetli ama yönü daha çok sosyaldir. Modern anlamda, yönetimlere müdahale eden sivil toplum kuruluşlarının gelişimi Türkiye'nin kültürel, siyasi ve sosyal yapısı ile de doğrudan etkilidir.

Tüm bu faktörlere rağmen, özellikle son sekiz yıldır, Cumhuriyet tarihine kıyasla, hükümet dışı aktörler olumlu ve olumsuz anlamda dış politikaya etki etmişlerdir.

Kürt meselesinden AB üyeliğine, kadın haklarından çevre sorunlarına, İslam dünyasının sorunlarından insan hakları ihlallerine, iş dünyasının meselelerinden insani yardım faaliyetlerine kadar pek çok sahada faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları, Türk dış politikasına gittikçe daha çok güç ve yön vermektedirler. Bu gelişim, Türkiye'nin yumuşak gücünü öne çıkardığı, çok kanallı, çok kulvarlı, çok boyutlu ritmik dış politika anlayışına da oldukça uygundur.

Türkiye'nin yükselen bir güç oluşunun en önemli göstergelerinden birisi son dönemde sivil toplum kuruluşlarının aldıkları inisiyatiflerdir ve İDSB projesi bunun küresel çapta açık bir örneğini teşkil etmektedir.

Beş yıl boyunca başta Türkiye olmak üzere dünyanın önemli merkezlerinde gerçekleştirilen onlarca uluslararası organizasyonda İDSB çatısı altında ortaya çıkan sinerji, İslam dünyasının birlik ihtiyacının kuvvetini gösterdiği kadar, Türkiye'nin bu zemini sağlamaktaki avantajını da gözler önüne sermektedir.

5. 11 EYLÜL SONRASI SÜREÇ

90'lı yıllarda ortaya çıkan ve 11 Eylül sonrası özellikle Batı'da tırmandırılan "İslamofobia", gerek İslam ülkelerindeki siyasi yapılara gerekse özellikle küresel ölçekte faaliyet gösteren Müslüman sivil toplum kuruluşlarına yeni sorumluluklar yüklemiştir. Zira İslam dünyası 11 Eylül'den sonra yeni bir sınavla karşı karşıya kalmıştır. Bu sınavı kısaca "etkin temsil", "doğru tebliğ" formülü ile özetleyebiliriz. Yani İslam dünyası ne olmadığından çok ne olduğunu en doğru ve zamana uygun araçlarla anlatabilmeli ve iyi seçilmiş ve kurulmuş temsil mekanizmaları ile de İslam kültür ve medeniyeti hakkındaki önyargıları gidermelidir. Sürdürülebilir işbirliği ve diyalog zeminleri kurarak Batılı insana İslam dünyasının gerçek fotoğrafı gösterilebilmelidir. Bu tanıtım faaliyeti, reaksiyoner değil aksiyoner, refleksif değil proaktif olmalıdır.

11 Eylül sonrasında hem İslam dünyasındaki haksız ve hukuksuz işgallere zemin hazırlamak hem de Batı toplumlarındaki yabancı düşmanlığını körüklemek için kimi odaklarca körüklenen İslamofobik politika, tavır ve yayınlar sonucunda İslamla terörü eşdeğer gösteren, İslam dünyasının yanlış algılanmasına sebep olan önyargılar Batı toplumlarında yayılmaya başlamıştır. Bunun yanında İslam dünyası ile Batı arasında kimi zaman ve zeminlerde dozu ve şiddeti ürkütücü boyutlara ulaşan gerginlik alanları ortaya çıkmıştır. Özellikle bu süreçte 2005'te Danimarka'da ortaya çıkan ve Avrupa'ya yayılan karikatür krizi, 2008'de Hollanda'da "Fitne" isimli bir filmle başlatılan kampanya ve Ağustos 2010'da ABD'de New York'ta cami inşa projesi vesilesiyle yeniden gündeme gelen İslamofobik eylem

ve yayınlar, İslam dünyasının çözmesi ve aşması gereken problemleri olduğunu ve yeni ve ortak bir dil geliştirmesinin zorunluluğunu ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda 2005 yılında Türkiye ve İspanya hükümetleri öncülüğünde hayata geçirilen ve bir Birleşmiş Milletler projesi olan "Medeniyetler İttifakı İnisiyatifi", 11 Eylül sonrası bazı krizleri siyasi ve diplomatik teşebbüslerle önlemiş yahut daha da büyümesine engel olmuştur. Medeniyetler İttifakı, kültür ve medeniyetler arasında hoşgörü, diyalog ve işbirliğini geliştirmeyi, ihtilaf, gerginlik ve çatışmaların çözümüne yardımcı olacak zemini hazırlamayı hedeflemektedir. İttifak, Birleşmiş Milletler'e üye 100'den fazla ülke ve uluslararası kuruluştan oluşan Dostlar Grubu tarafından desteklenmektedir.

Medeniyetler İttifakı girişimi ve İslam Konferansı Teşkilatı'nın (İKT) 11 Eylül sonrası ortaya çıkan krizleri önleme ve çıkan krizleri yönetme ile ilgili çalışma ve gayretleri etkili olsa da, bu yalnızca siyasi ve diplomatik ölçekli olmaktadır. Önceki bölümde kısaca kuruluş amacı ve fonksiyonu hakkında bilgi verilen İslam Dünyası STK'ları Birliği (İDSB) ise aynı misyonu sivil toplum ölçeğinde gerçekleştirmekte ve İslam kültür ve medeniyetinin prensiplerini en doğru kaynaklardan ve en uygun araçlarla dünya kamuoyuna sunmaktadır. İslamofobia ile mücadele için çeşitli organizasyonlar gerçekleştiren İDSB, üyeleri, komisyonları ve sadece bu saha için kurduğu özel komiteleriyle İslam dünyasının sivil ölçekte temsilciliğini deruhte etmiştir.

Tüm bu girişimlere zemin hazırlamak ve öncülük etmek, Batı'da İslam dünyasının mesajını Batı'ya, Batı'nın mesajını İslam dünyasına aktarmak gibi rolleri doğal olarak en iyi icra eden son yıllarda Türkiye olmuştur.

İslam dünyasının haklarını korumak, İslam dünyasının mesajlarını kimi zaman dünya kamuoyuna taşımak ve İslam dünyasının özellikle 11 Eylül sonrası süreçte siyasi ve diplomatik olarak karşı karşıya olduğu zorluklarla mücadele etmesinde yardımcı olan Türkiye'nin yakın gelecekte de "yükselen bir değer" olduğu gözükmektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi, bu süreç, başta Türkiye olmak üzere tüm İslam dünyasına yeni fırsatlarla birlikte ağır sorumluklar da yüklemektedir.

6. SONUÇ

İslam dünyası, son yirmi yıldır tarihindeki en büyük meydan okumalarla karşı karşıyadır. Coğrafi ve demografik bir genişlik ve kültürel bir derinlik kazanan İslam dünyasının bu meydan okumalara karşı her sahada ve her ölçekte birlik ve koordinasyon mekanizmalarını harekete geçirerek cevap verme mükellefiyeti

ve ödevi vardır. Zira siyasi, ekonomik ve sosyal yönlerden pek çok kriz ve sıkıntılarla birlikte haksız ve hukuksuz işgallere ve çatışmalara da sahne olan İslam dünyasının mevcut durumda tek çıkış yolu ortak hareket etmektir. İstikrar, refah ve barışın tesis edildiği, siyasi meşruiyet sorunlarını çözmüş ve ortak hareket edecek mekanizmaları geliştirmiş bir İslam dünyasının dünya barışına yapacağı çok ciddi katkılar vardır. Keza, küresel birçok bunalımla mücadele eden insanlığa, İslam medeniyetinin, geçmişte olduğu gibi bugün de sunacağı ciddi ve tecrübe edilmiş çözüm önerileri mevcuttur.

İşte bu potansiyeli harekete geçirecek ve İslam dünyasını özlediği ve ulaşmaya çalıştığı "birlikte hareket edebilme" kapasitesine ve kabiliyetine eriştirecek güç ve oluşumlar bugün, düne göre daha şiddetli bir ihtiyaç haline gelmiştir.

Türkiye, son yıllarda yakaladığı siyasi ve ekonomik istikrarı ve geliştirdiği barışçı ve çok yönlü dış politikası ve model olacak sivil yapılanmaları ile İslam dünyasının birleştirici gücü olmaya adaydır. Zaten, bölgesel ve kimi zaman icra edilen bu vazifenin sürekli ve küresel ölçeğe taşınması Türkiye'nin her yönden istikrar ve kalkınmasına bağlıdır. Bu vazifenin icrası, sadece Türkiye'nin bir beklenti ve amacı değil, İslam dünyasının da önemli bir ihtiyacı ve büyük bir rüyasıdır.

Süleyman Şensoy[1]

DEĞİŞEN DÜNYA DENGELERİNDE TÜRKİYE'NİN KONUMU VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI

ABSTRACT

Turkey's Place in The Changing World Balances and Turkish Foreign Policy

As we all know, a bipolar world system prevailed up to 1990s and Turkey chose the Western Block in this system. Although after dissolution of the Soviet Union it was thought that the United States of America would be the only superpower in the world, especially after 11 September 2001 it is understood that this is not true. Today, we see that new powers such as Russia, China and India emerge other than USA and EU. Also, some regional powers like Brazil, Turkey and Mexico started to make their presence felt in the international arena.

With the development of globalization, interdependency among countries increased. Also, international terrorism, organized crimes, injustices in distribution of income, global warming, epidemic diseases, mass destruction weapons and similar other problems started to top the agenda and interdependency among nations gained a whole new outlook. Therefore, we have a new concept today: "Public diplomacy". Today, business organizations, civil society organizations, universities and cultural institutions undertake roles that support the political

1. TASAM Başkanı (*Chairman of Turkish Asian Center for Strategic Studies*)

decisions of foreign ministries and governments in international relations and they kind of build the ground.

Two points are becoming more visible in the global economy recently. First of all, the world economy can no longer carry the burden of the big mistakes arising from instability. Secondly, economic pie in the world is quickly shifting towards East.

Turkey occupies an important position in terms of geostrategic importance and civilization perspective as it is one of the few countries with a powerful history and state tradition. Turkey tries to pursue a multi-dimensional policy lately, in parallel to the emerging multi-polar international system. It has noticed that the world balances have been shifting in the last ten or more years. Choices, investments and gains in terms of human resources in the years to come will define the position of Turkey in the rest of the century.

One can talk about 7 parameters in order for a country to reinforce its power in the international arena. First, a country should avoid foreign trade deficit; second, it should avoid budget deficit; third, its borrowing ratio should not surpass 25 % of the GNP; fourth, it should have product portfolio of high technology; fifth, it should have peaceful nuclear technology; sixth, it should have a self-sufficient defense industry and make exports in this field if possible; seventh, its income per capita should be around that of the developed world countries and have the capacity for a just distribution of income among its people.

If Turkey can strengthen itself in these 7 aspects and develop a multi-dimensional foreign policy, it can become a significant regional power which has a say in global issues.

1990'lara kadar, hepimizin bildiği gibi iki kutuplu bir dünya sistemi hüküm sürmekteydi ve Türkiye bu sistemde Batı Bloğunu tercih etmişti. Büyük oyuncuların ne yaptığına göre de herkes kendine bir rol biçmekteydi ve büyük oyuncuların dışındakilerin yapabilecekleri oldukça sınırlıydı.

1990'lardan sonra, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Amerika Birleşik Devletleri'nin tek süper güç olduğu düşünülmeye başlanmışsa da özellikle 11 Eylül 2001'den

sonra bunun doğru olmadığı anlaşılmıştır. 11 Eylül olayları, dünyada çok boyutlu bir sistemin şekillenmekte olduğunu ve yeni güç dengelerinin kurulmakta olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde ABD ve AB dışında Rusya, Çin, Hindistan ve Rusya gibi teknoloji ve insan kaynağı olarak benzer donanımlara sahip güçlerin ortaya çıktığını görüyoruz. Ayrıca Brezilya, Türkiye, Meksika gibi birtakım bölgesel güçler de uluslararası alanda kendilerini hissettirmeye başlamışlardır. Bu çok kutupluluk uluslararası ilişkileri çok bilinmeyenli denklem haline getirmiş ve uluslararası alandaki oyuncuları çok boyutlu politikalar geliştirmeye zorlamıştır. Küreselleşmenin gelişmesiyle birlikte ülkeler arasındaki karşılıklı bağımlılıklar artmıştır. Kendi iç dinamikleri sağlam olan ülkelerde bu bağımlılık görece daha düşüktür. Söz konusu bağımlılıklar pazar paylarını artırma, enerji ve mineral kaynaklardan daha fazla pay alma mücadelelerini ve bölgesel düzeylerde ekonomik ya da stratejik ittifak arayışlarını hızlandırmaktadır.

Küreselleşme sürecinin hızlanmasıyla ile birlikte uluslararası terörizm, örgütlü suçlar, adaletsiz gelir dağılımı, küresel ısınmaya bağlı iklim değişikleri, demokrasi ve insan hakları ihlalleri, enerji arz güvenliği, etnik ve dinsel çatışmalar, küresel salgın hastalıklar, kitle imha silahları vb. sorunlar uluslararası gündemi daha fazla işgal etmeye başlamış, güvenlik konseptinin yeniden ele alınmasını gerektirmiş ve bu durum da ilişkiler ağını biraz daha karmaşık hale getirmiştir.

Küresel ekonomi açısından son dönemde iki nokta ön plana çıkmaktadır: İlk olarak, dünya ekonomisi aç gözlülükle yapılan büyük hataları artık taşıyamaz hale gelmiştir. İkincisi ise, dünyadaki iktisadi pasta hızla Doğu'ya doğru kaymaktadır. Doğu'da yükselen güçlerin iktisadi anlayışlarındaki ve uygulamalarındaki farklılıklar durumu daha da karmaşıklaşmaktadır. Doğu'daki ekonomik güçler ekonomik gelişmelerini ivme kaybetmeksizin agresif olarak sürdürmeye çalışırlarken, Batılı ekonomiler küresel alanda sahip oldukları ekonomik mevzileri koruma arayışındadırlar. Dünya ekonomisinin geleceği ile ilgili analizlerden anlaşılacağı üzere, 21. yüzyılın önemli finans, mal ve bilgi akışı ABD-Avrupa-Asya üçgeni üzerinde yoğunlaşacaktır. 4,5 trilyon dolarlık ekonomik büyüklüğü ile Latin Amerika, Karayipler ve 53 ülkenin bulunduğu Afrika ise ekonomik fırsat alanı olarak çok boyutlu güç sistematiğinde büyük bir rekabete sahne olmaktadır. Genelde Avrupa'nın ve özelde AB'nin ekonomik alan temelinde küresel bir güç olarak diğer bölgelerle rekabet edebilmek için giriştiği mücadelenin ana güzergâhlarından birisi olan Asya, Afrika ve Latin Amerika gibi bölgelere yönelik kısa-orta ve uzun vadeli planlamaları beraberinde getirmekte ve bu bölgelere dönük özgün stratejik politikalar geliştirmeyi mecbur kılmaktadır.

Bu çok boyutlu güç sistematiği ve insan kaynağına dayanan yine çok boyutlu rekabet içerisinde her dönem çok güçlü olan ama 10 yıldır çok daha güçlü ve

stratejik hale gelen bir kavram ön plana çıkmıştır: Kamu diplomasisi. Artık uluslararası ilişkilerde devletlerin belirleyici rolü devam etmekle birlikte iş dünyasına bağlı örgütler, sivil toplum kuruluşları, düşünce kuruluşları, üniversiteler, sportif veya kültürel kurumlar dışişleri bakanlıklarının ve hükümetlerin aldıkları siyasi kararları destekleyici ve hızlandırıcı; adeta zemini inşa eden işlevler üstlenmektedirler. Ulusal, bölgesel ve küresel kuruluşlar aracılığıyla kamu diplomasisini daha etkin olarak kullanmak önümüzdeki dönem açısından büyük önem kazanmıştır.

Türkiye çok güçlü geçmişi ve devlet geleneği olan birkaç ülkeden birisi olması itibarıyla kendi bulunduğu coğrafya içerisinde hem jeostratejik hem de medeniyet perspektifi olarak çok önemli bir konum işgal etmektedir. Balkanlar, Kafkaslar ve Ortadoğu bölgeleri ile doğal coğrafi, ekonomik, kültürel bağlara sahip olan Türkiye yaklaşık 200 yıldır sürdürmekte olduğu Batı tecrübesi de göz önünde bulundurulduğunda Asya, Afrika ve Avrupa kıtaları ile doğrudan ve özgün ilişkiler ağına sahip belki de tek ülke konumundadır.

Türkiye son dönemde filizlenmekte olan çok kutuplu uluslararası sistemle paralel olarak çok boyutlu dış politika izlemeye çalışmaktadır. Bu bağlamda bazı Asya-Afrika ülkeleri ve Ortadoğu ülkeleri ile ani bir canlanma yaşandığı görülmektedir. Çok kutupluluk rekabetin çok fazla arttığı sofistike bir dönemi peşinden getirmektedir. Türkiye son on yıldan fazla bir süredir, dünyada dengelerin değiştiğini görmüş durumdadır. Önümüzdeki yıllarda yapılacak olan tercihler, yatırımlar ve insan kaynağı konusundaki kazanımlar, yüzyılın kalanında Türkiye'nin nasıl bir konum kazanacağı konusunda belirleyici olacaktır. Son iki yüzyıllık içe kapanma Türkiye'de aşılması gereken çok sayıda "zihinsel eşik" inşa etmiştir. Hem kurumsal hem de sosyal olarak bu zihinsel eşiklerin sağlıklı geçilmesi, ancak aynı misyonu ve vizyonu benimseyen sofistike insan kaynağı ile mümkün olacaktır.

Girmiş olduğumuz bu dönemde Türkiye, Soğuk Savaş koşullarının dayattığı kendi içinde donuklaşmış ve sürekli denge politikaları izleyen bir ülke konumundan uzaklaşmak ve çok boyutlu dış politikanın gereklilikleri doğrultusunda kendi gelişimini, yakın kuşağından başlamak üzere Kafkaslar'da, Balkanlar'da, Ortadoğu'da, Afrika'da, Orta Asya'da, Asya'nın diğer bölgelerinde, Latin Amerika ve Karayipler'de, yani Batı Avrupa ve ABD dışındaki bölgelerde de kademeli olarak güçlendirmek durumundadır. Bu çerçevede Türkiye kendi gücünün sınırlarını da çok iyi belirlemeli ve elindeki imkânları optimum verim alacak şekilde kullanmalıdır. İçinde yaşadığımız yüzyılda uluslararası ilişkilerin çok kutuplu bir dünya düzeni çerçevesinde işleyeceğini kabul edersek, Türkiye'nin hem iç hem de dış dinamiklerinin, bu dengelerin değişimine paralel biçimde oluşan tabloya iyi uyum

sağlayacağı ön görülebilir. Eğer Türkiye bu iç ve dış dinamikleri doğru okuyamaz ve enerjisini kendi içindeki gerilim ve kırılma alanlarında tüketecek olursa, uluslararası güç dengelerinin değişmesi halinde yeni ortaya çıkan güçlerin etkisi altında kalabilir. Dolayısıyla Türkiye'nin saygın, etkin bir devlet olarak gücünü artırabilmesi ve uluslararası alanda kendine yakışan bir konum elde edebilmesi için iç dinamikleri ile uluslararası konumu arasında anlamlı bir bütünlük oluşturması ve sağlam bir duruş sahibi olması gerekmektedir. Bunu sağlayacak en temel unsurlar ise, ekonomi ve kültürdür. Sermaye birikiminin oluşması ve çalışma çağındaki 49 milyon beş yüz bin kişiye istihdam sağlanabilmesi için ihracat ekonomisi olmak ve öncelikleri iyi belirlenmiş çok boyutlu politika izlemek zorundayız. Yine engin medeniyet tecrübesine sahip olduğumuz kültürel değerleri yaşanılarak temsil edilen bir hayat tarzına dönüştürebilirsek Türkiye'yi dünyanın cazibe merkezi olarak inşa etmemiz mümkün olacaktır.

Bir ülkenin uluslararası alanda gücünü pekiştirebilmesi ve güç olabilmesi için 7 parametreden söz etmek mümkündür. Birincisi, dış ticaret açığı vermemesi, ikincisi bütçe açığı vermemesi, üçüncüsü, borçlanma oranının GSMH'nin % 25'ini mümkünse geçmemesi, dördüncüsü yüksek teknoloji ürün gamına sahip olması, beşincisi barışçıl amaçlarla nükleer teknolojiye sahip olması, altıncısı savunma sanayinin kendine yeterli olması, mümkünse ihracat yapabilme durumunda olması, yedincisi ise kişi başına düşen milli gelirin gelişmiş dünya ekonomilerine yakın bir durumda olması ve milli gelirini adaletli bir şekilde kendi halkına dağıtabilecek kapasiteye sahip olması. Bu hem ülkemiz, hem başka ülkeler için bir değerlendirme vasıtası olabilir. Biz bu yedi parametrenin ne kadarında sağlamsak, o kadarında bölgesel gücüz, ne kadar eksiğimiz varsa, o kadar gitmemiz gereken yol var; sessiz ve gereksiz gürültülerden uzak olarak… "Türkiye'nin bu parametreleri kazanması gerekiyor ve bu kazanım sürecini de ısrarlı bir şekilde ve toplumsal katılımla sağlaması gerekiyor. Çünkü Doğu geleneğinde çok başarılı yönetimlere ya da liderlere olan güven ve ihtiyaç, çoğu zaman aleyhte sonuçlanıyor. Başarılı bir yönetici, parti, hükümet; toplumsal katılımı sağlamadan belli bir ilerleme kaydetmiş olsa da, halk katılımı olmadığı için ondan sonra gelen ve söz konusu sinerjiyi paylaşmayan bir başka yönetici ya da yönetim tarafından bu kazanımlar bir süre sonra kaybedilebiliyor. Türkiye'nin yakın tarihi bu anlamda birçok örnekle dolu."

Türkiye, eğer saydığımız yedi noktada güçlenir ve çok boyutlu bir dış politika anlayışı geliştirebilirse, küresel sorunlarda da sözü dinlenen, hatırı sayılır bölgesel bir güç haline gelebilir. Türkiye'nin bu çok boyutlu güç sistematiği oluşurken dünyanın diğer bölgeleriyle ilgili önceliklerini doğru sıralaması gerekir. Avrupa Birliği üyeliği bizim için bir devlet politikasıdır ve birinci önceliktir. Aslında hiçbir

ülkenin çok kutuplu şekillenen dünya sistematiği içinde tek boyutlu politika yapmak gibi bir lüksü yoktur; bu intiharla eş anlamlıdır. Türkiye'nin sadece AB merkezli bir dış politika izlemesi, orta ve uzun vadede Türkiye'nin intiharı demektir ve hiçbir ülke bu riski almaz.

Türkiye dış politikasındaki öncelik sıralamasını sağlıklı bir biçimde tespit etmeli ve bunun için sürdürülebilir bir uygulama zemini oluşturmalıdır. Türkiye, son dönemde bu anlamda epey mesafe almıştır. Ama bu amacın gerçekleştirilebilmesi için kurumsal altyapı ile ilgili eksikliklerin giderilmesi, hem sivil hem resmi, bütün kanalların etkin olarak çalışması gerekmektedir. Türkiye, 21. yüzyıla girdiğimiz bu dönemde geçmişin klasik anlayışını bir tarafa bırakarak siyasetçilerine, iş adamlarına, akademisyenlerine, sanatçılarına ve yeni yetişen nesillerine dış dünyaya açılmaları konusunda ciddi destek vermek durumundadır. Kuşkusuz dışa yönelik açılımların gerekliliği kadar yurtdışından içe doğru bir çekim gücü oluşturulması da kaçınılmaz bir zorunluluktur. Yine Türkiye; tüm bu dönüşüm ve değişim süreci yönetilirken "devlet aklı"nı korumalı ve millet-devlet olmanın parametrelerini hem fiziksel hem de zihinsel olarak güçlendirmelidir.

Prof. Dr. Ramazan Gözen[1]

SON DÖNEM TÜRK DIŞ POLİTİKASININ ANALİZİ: KİMLİK, STRATEJİ VE SİYASET

ABSTRACT

Recent Turkish Foreign Policy Analysis: Identity, Strategies And Politics

It is possible to study the Turkish foreign policy under several periods, by taking national and international conditions and changes into consideration. From this perspective, the "latest period" corresponds historically to the 1999-2010 interval, and politically to the AK Party government.

However, even the recent Turkish policy has not shown a uniform and unidirectional performance; it has its own sub-periods.

The first sub-period covers the years between 1999 and 2002, in which 1999 represents the Helsinki Summit where Turkey was nominated for membership in the EU while 2002 represents the end of the Ecevit coalition and the rise of the AK Party government. Another critical development in this period was the September 1, 2001 terrorist attack, new international conditions and relations in its aftermath, and Turkey's new position under these conditions.

1. Çankaya Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi (*Prof., University of Çankaya*).

The second sub-period covers the interval of 2002-2007. In this period, Turkey implemented domestic and foreign policy reforms championed by the AK Party government in order to comply with the Copenhagen criteria, and especially the support provided to the Annan Plan regarding the Cyprus issue gave impetus to the Turkish-EU relations. This was crowned by initiation of the full-membership talks with the EU on October 3, 2005. A critical development that took place in this sub-period was Turkey's refusal of providing support to the US occupation of Iraq and the resulting crisis in the Turkish-US relations.

During the sub-period starting from November 5, 2007 to date, the Turkish-American relations improved quickly whereas the Turkey-EU negotiations stalled, and the Turkish foreign policy focused on the Middle East. Turkey exerted intense diplomatic efforts to find solutions to the crises in countries like Iraq, Lebanon, Iran, Palestine and Afghanistan at one hand, and tried to pursue an active and efficient role in the Middle East, Caucasus and Balkans in parallel to the Turkish-American cooperation on the other hand.

During the AK Party period, Turkey's reliability has increased not only in the eye of the Western actors but also in the eye of the Middle East and the Islamic world. AK Party's managers attracted the sympathy of the Islamic world due to their close contact with the global system and their cultural and political identity. Major actors of the Islamic world explored an intimacy with AK Party and supported it with the hope that it will bring stability and peace to the Middle East region, which Turkey is a part of. For these countries, Turkey had three important roles: The first one was in terms of eliminating Islamophobia that developed in the aftermath of 9/11 and defending a true Islamic perception; while the second one dealt with "being a bridge and an intermediary" between the Islamic world and the West and contributing to the resolution of the problems, and hence was very important in the context of a full EU membership and the Alliance of Civilizations. Lastly, the third one was in terms of the "balancing role" Turkey would play in the Middle East and the Islamic world.

It is definitely true that Turkey is a rising value on the global scene in the recent period. It cannot be underestimated that Turkey achieved this by successfully combining Turkey's cultural and modern values with Islamic-liberal values and incorporating them into international

politics. During this period, intellectuals, authors, politicians and, of course, AK Party and its government had significant roles in the mentioned harmonization. However, in no democracy, support and contribution of people and politics in the foreign policy can be neglected, because governments and politicians are able to secure the votes and support of people and implement their (domestic and foreign) policies to the extent they communicate them to people and convince them.

Türkiye'nin son dönem dış politikasını analiz edeceğim bu çalışmada, önce "son dönem"den neyi kast ettiğimi, ardından bu dönem "performansının" değerlendirmesini, daha sonra dönemin dış politikasının "özelliklerini" ve "sorunlarını" ortaya koymaya çalışacağım.

Türkiye'nin dış politika anlayışının kökleri, tarihsel olarak Osmanlı dönemine ve elbette ki Cumhuriyet'in kuruluş yıllarına kadar uzanır. Bu nedenle, Türk dış politikasını anlayabilmek ve açıklayabilmek için bu tarihi tecrübeyi ve günümüze etkilerini birlikte ele alarak incelemek gerekir. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e ve günümüze kadar devam eden süreçte Türkiye'nin dış politika anlayışında, oluşumunda ve uygulanmasında önemli kırılmalar ve değişimler olmuştur elbette. Kısmen Türkiye'nin kendi iç siyasal şartlarında, ama büyük oranda uluslararası sistem şartlarında meydana gelen değişimler, Türkiye'nin dünya politikasındaki konumunu, ilişkilerini ve oynadığı rolü etkilemiş, zaman zaman da dikte etmiştir. Dolayısıyla Türk dış politikasını, bu uzun süreçteki ulusal ve uluslararası şartlar ve değişimler göz önünde bulundurularak farklı alt dönemler halinde incelemek mümkündür. Bu açıdan baktığımızda, "son dönem", tarihsel olarak 1999-2010 yıllarına, siyasal olarak da AK Parti'nin iktidarda olduğu döneme tekabül eder.

TÜRKİYE'NİN SON DÖNEM DIŞ POLİTİKASININ PERFORMANSI

Ancak son dönem Türk dış politikası bile, yekpare ve doğrusal bir performans sergilememiş, bazı alt dönemler halinde gelişmiştir. Öncelikle bu alt dönemleri ve temel özelliklerini ortaya koyalım: İlk alt dönem 1999-2002 yıllarını kapsar ki, burada 1999 yılı Türkiye'nin AB'ye tam üye olmaya aday bir ülke olduğu kararının alındığı Helsinki Zirvesi'ni temsil ederken, 2002 yılı Ecevit Koalisyon hükümetinin sona ermesi ve yerine AK Parti hükümetinin kurulmasını temsil

eder. Bu dönemde çok kritik bir başka gelişme, 11 Eylül 2001 terör saldırıları ve sonrasında gelişen yeni uluslararası şartlar ve ilişkiler ile Türkiye'nin bu şartlarda sahip olduğu yeni konumdur.

İkinci alt dönem, 2002-2007 yıllarını kapsar ki, bu süreçte AK Parti hükümeti öncülüğündeki Türkiye'nin Kopenhag Kriterleri bağlamındaki iç ve dış politika reformları ve özellikle Kıbrıs konusunda Annan Planı'na verdiği destek, Türkiye-AB ilişkilerinde büyük bir ilerlemeye yol açmıştır. Bu durum, 3 Ekim 2005 tarihinde tam üyelik müzakerelerinin başlamasıyla taçlandırıldı. Bu alt dönemde meydana gelen bir başka kritik gelişme, Türkiye'nin ABD'nin Irak'ı işgaline askeri destek vermemesi ve bunun sonucunda Türkiye-ABD ilişkilerinde ortaya çıkan krizdir. Türkiye-ABD krizi, 1 Mart 2003'ten 5 Kasım 2007'ye kadar devam etmiş olup, Türkiye ve ABD'nin birbirine karşı güvensizliğinin derinleşmesine yol açmıştır. O kadar ki, bu yıllarda özellikle Irak sorunuyla ilgili olumsuz gelişmeler nedeniyle muhtemel bir ABD-Türkiye "savaşını" senaryolaştıran *Metal Fırtına* gibi kitaplar üretildi.[2] Hem Bush yönetimi ve Yeni Muhafazakârlar (Neocons) hem de Türkiye'de sivil, askeri ve toplumsal kesimler karşılıklı olarak birbirini ağır şekilde suçlayıcı açıklamalar yaptılar; bunlar arasında hükümet partisi AK Parti'nin milletvekilleri de vardı.[3] Bu dönem, 5 Kasım 2007'de Başbakan Erdoğan ile Başkan Bush'un sivil ve resmi heyetleriyle birlikte Oval Ofis'te yaptıkları görüşme ve sonucunda ortaya çıkan PKK terörüne karşı istihbarat desteği anlaşması ile sona erdi.[4]

5 Kasım 2007'den günümüze (Ağustos 2010) kadar süren alt dönemde, Türkiye-ABD ilişkileri hızla düzelirken ve diğer yandan Türkiye-AB müzakere süreci rölantiye alınırken, Türk dış politikası Ortadoğu'ya yoğunlaştı.[5] Türkiye, bu dönemde, bir yandan Irak, Lübnan, Filistin, İran, Afganistan gibi ülkelerdeki krizlere çözüm bulabilmek amacıyla yoğun bir diplomasi uygularken, diğer yandan da hızla gelişen Türkiye-ABD işbirliğine paralel olarak Ortadoğu'da, Kafkaslar'da ve Balkanlar'da etkin ve aktif bir rol oynamaya soyundu.

---

2. Orkun Uçar, Burak Turna, *Metal Fırtına* (İstanbul: Timaş Yayınları, 16. baskı, 2010). Kitabın ilk baskısı Aralık 2004'te yapıldı.
3. Örneğin, AK Parti Milletvekili ve dönemin TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Başkanı Mehmet Elkatmış, ABD'nin Irak'taki insan hakları ihlallerini şiddetle kınadı; ABD'nin artık bardağı taşırdığını ifade etti, 05.06.2004. www.yenisafak.com.tr.
4. Örneğin, http://arsiv.sabah.com.tr/2007/11/05/haber,3F42A4BD7DEA4B51AE9E5CBD6AC9C9CA.html; ve Murat Yetkin, "Dönüm Noktası", 5 Kasım 2007, *Radikal*, 2 Kasım 2008.
5. Türkiye'nin Ortadoğu'ya ilgisi bağlamında önemli bir resmi görüş: Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı, Büyükelçi Ertuğrul Apakan, "Middle East in a Changing Context", TEPAV-SAM Konferansı konuşma metni, 11 Eylül 2008.

Bu minvalde çok önemli iki gelişme oldu: Önce ABD'de Bush'un yerine Barack Hussein Obama başkan seçildi. Obama, 2009'un başında göreve başlamasından hemen sonra (6-7 Nisan 2009 tarihlerinde) Türkiye'ye tarihi bir ziyaret yaparak Türkiye-ABD işbirliğinin "model ortaklık" olduğunu ilan etti. Obama'nın Türkiye ziyaretinden sonra çok daha kritik bir gelişme, 2002'den beri hükümetin dış politika başdanışmanlığını yapan Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu'nun 1 Mayıs 2009'da Dışişleri Bakanlığına atanması idi. Davutoğlu, 2007'de başlayan Ortadoğu politikasını daha da güçlendiren, derinleştiren ve hareketlendiren bir performans sergiledi.[6] Bu süreçte gözlemlenen Türkiye-ABD ilişkilerindeki balayının en tipik göstergesi, Davutoğlu ile Clinton arasında görülen yoğun görüşme ve diyalog trafiğidir.[7]

Davutoğlu'nun Dışişleri Bakanı olmasından sonra Türk dış politikasında en önemli gelişme, öncelikle terör sorununa bir çözüm bulmak amacıyla, ama aynı zamanda bölgede barış ve istikrarın gelişmesi amacıyla yaptığı dış politika açılımları oldu. Dış politika açılımları, özünde PKK terörünün kaynağını kurutmak, ama aynı zamanda Türkiye ile komşu ülkeler arasındaki "sıfır sorun" politikasını derinleştirmek amacını güdüyordu. Bu açılımlardan başlıcaları şunlardır: Dış politikayı kısmen ilgilendiren "demokratikleşme açılımı"; Suriye, Irak, İran, Pakistan ile "Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyleri"nin kurulması ve bu çerçevede 100'ün üzerinde anlaşmanın imzalanması; birçok ülke ile vizelerin kaldırılması; Ermenistan ile sınırın açılmasını sağlamak ve böylece ilgili sorunları çözmek amacıyla iki protokolün imzalanması; Rusya ile enerji, nükleer reaktör inşası, ticaret, turizm, vizelerin kaldırılması gibi pek çok alanda anlaşmalar imzalanması.

Türkiye'nin bu dönemde izlediği dış politikanın (AB ile müzakerelerin başlaması yanında) bir başka olumlu meyvesi, 2009-2011 yılları için BM Güvenlik Konseyi geçici üyeliğine uzun yıllardan sonra ikinci defa seçilmesidir. BM Güvenlik Konseyi üyeliği nedeniyle Türkiye'nin üzerine düşen güvenlik ve barış sağlama sorumluluğu artarken ve bu çerçevede Ortadoğu mesaisi giderek yoğunlaşırken, bazı krizler ya da yol kazaları yaşandı. Bunlardan ilki, İsrail ile Türkiye arasında uzun zamandır derinden devam eden anlaşmazlıkların, 31 Mayıs 2010 tarihinde Mavi Marmara İnsani Yardım Gemisi olayı sonrasında krize ve hatta çatışmaya dönmesi; diğeri de Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi'nde İran'a karşı ambargo oylamasında "hayır" oyu kullanmasıdır. Bu iki olay, ABD ile yeni bir krizin

6. Ramazan Gözen, "Türkiye'nin ABD Politikası 2009", Burhanettin Duran, Kemal İnat, Muhittin Ataman, *Türk Dış Politikası Yıllığı 2009*, yayıma hazırlanıyor.
7. Örneğin, Ahmet Davutoğlu'nun CNN Türk'te "Ne Oluyor?" programında gazetecilere verdiği mülakat, 28.07.10, saat 21.00-23.20.

doğması ihtimalini ortaya çıkardı. Türkiye'nin ve dış politikasının Batı'dan uzaklaşarak İran ve Hamas gibi aktörlere doğru eksen kayması içinde olduğu ileri sürülmeye başladı.[8] Ancak tüm bu iddialara ve olumsuzluklara rağmen, Türkiye-ABD ilişkilerindeki 5 Kasım 2007 atmosferi ve Model Ortaklık algısı hâlâ devam ettiği için, çok büyük bir kopma olmadı.

1999'dan (özellikle 2002'de AK Parti'nin hükümet olmasından) 2010'a kadar devam eden dönemle ilgili olarak Türkiye'nin genelde siyaseti, özelde dış politika performansı konusunda farklı değerlendirmeler yapılmış, olumlu ve olumsuz görüşler ve iddialar ileri sürülmüştür. Akademi, medya, siyaset ve toplumsal mensupların çoğu, Türkiye'nin yükselen bir değer olduğunu düşünmektedir. Türkiye'nin iç ve dış politika performansı hakkında olumlu kanaate sahip olanlara göre, Türkiye son yıllarda bölgesinde ve dünyada ışıltısı giderek artan ve algılanabilen bir yıldız haline gelmiştir. Örneğin, Graham Fuller'in tabiriyle, bu dönemde ortaya çıkan "Yeni Türkiye Cumhuriyeti"[9] eskisinden daha "büyük oynamaktadır" ve gerektiğinde Batı'ya bile kafa tutabilmektedir.[10] Fuller gibi daha birçok Batılı, Doğulu ve Türkiyeli yazar, Türkiye'nin son yıllarda izlediği dış politikanın geçmişe göre daha dinamik, aktif, girişimci, düzenleyici bir özellikte olduğunu ileri sürmüştür.[11]

Buna karşın, hem Türkiye'de hem de Türkiye dışındaki bazı yazarlara göre, Türkiye siyaseti ve dış politikası başarılı ve parlak bir gelişme göstermemiştir, hatta birçok konuda olumsuz bir performans sergilemiştir.[12] Olumsuz kanaate sahip olan bu kesime göre, son on yıldaki tüm atılımlara rağmen Türkiye'nin iç ve dış sorunları çözülemediği gibi daha da içinden çıkılmaz hale gelmiş; geleneksel dış politika çıkarlarına ve ihtiyaçlarına uygun bir ilerleme kaydedilememiş; bu konularda çok ciddi tavizler verilmiş ve Türkiye'nin geleneksel dış politika değerleri ve hassasiyetleri feda edilmiştir.[13]

Bu iki uç görüşe alternatif üçüncü bir görüş ise orta yol bir değerlendirmedir. Bizim de katıldığımız bu görüşe göre, son dönem Türk dış politikası, büyük

8. Örneğin, Cengiz Çandar, "Türkiye'nin Eksen Kayması Söz Konusu mu?", *Referans* gazetesi, 22 Ekim 2009.
9. Graham Fuller, *Yeni Türkiye Cumhuriyeti*, Türkçesi: Mustafa Acar (İstanbul: Timaş Yayınları, 2008).
10. Graham Fuller'in BBC Türkçe Servisine verdiği mülakat, *Radikal*, 11.11.2009.
11. Stephen Kinzer, "Türkiye büyük oynamaya başladı", *Radikal*, 16.10.2009.
12. Örneğin, Soner Cagaptay, "Turkey Lost Turkey", *The Wall Street Journal*, 13 July 2010.
13. Örneğin, Şanlı Bahadır Koç, "Stratejik Dehlizlerde Derinlik Sarhoşluğu: Bir AKP Dış Politika Eleştirisi", *21. Yüzyıl*, Sayı 19, Temmuz 2010.

ideallere sahip olmuş ve önemli başarılar elde etmiş, ama uygulamada görülen eksiklikler ve aksaklıklar nedeniyle hedefe tam olarak (henüz) varamamıştır. Bu görüş, pragmatik ve ehvenci bir orta yol yaklaşım değil, gözlemlerim sonucunda ortaya çıkan objektif değerlendirmeye dayanmaktadır. Bu iddiayı, çok önemli üç somut örnekle ispatlamaya çalışacağım.

Birinci örnek, Türkiye-Avrupa Birliği (AB) ilişkileridir. Türkiye, büyük sorunlarla dolu bir geçmişine rağmen, uzun yıllardan sonra (43 yıl sonra) 3 Ekim 2005 tarihinde AB ile tam üyelik müzakerelerine başladı. Böylece Türkiye-AB ilişkilerinde tarihi bir adım atılmış ve bunun sonucunda Türkiye'ye önemli kazanımlar sağlanmıştır. Demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü, sivilleşme, ekonomik gelişme gibi alanlarda kayda değer ilerlemeler olmuştur. Bu öylesine tarihi bir gelişmeydi ki, sadece AB ve Türkiye taraflarını değil, dünyanın büyük bir bölümünü olumlu yönde şaşırtmıştı. Batı'dan Doğu'ya, İslam dünyasından Türk dünyasına hemen herkes bu gelişmeden etkilendi ve Türkiye'nin başarısından kendileri adına sonuçlar çıkardı.[14] Zira bu gelişme, uzun zamandır tartışmalı olan Türkiye'nin "öteki" pozisyonunun, AB için artık geçerli olmadığı şeklinde bir kanaat doğurdu. AB'nin Türkiye'yi tam üye olarak almaya (en azından o tarih itibarıyla) karar vermiş olması Türkiye'nin AB nazarında yükselen değerini gösteriyordu.

Ancak kabul etmek gerekir ki, Türkiye-AB üyelik süreci çok kısa bir süre sonra kısmen AB'den kaynaklanan nedenlerle ama büyük oranda Türkiye'nin kendi iç politika dinamiklerinin de etkisiyle yavaşlamıştır. Müzakere süreci resmen yürümeye devam etse de Türkiye'nin demokratikleşme ve gelişme yönündeki reformlarında görülen ivme kayboldu. Türkiye'nin uygulaması gereken birçok dosya açılamadı; bir kısmı da dondurulduğu için tamamen açılamaz hale geldi. Diğer yandan, 2005'ten sonra Türkiye'de AB üyeliğini destekleyen kamuoyu oranı hızla düştü, hatta AB karşıtlığı arttı.

Türkiye'nin son dönem dış politika performansında öne çıkan ikinci gelişme, İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) tarihinde ilk defa bir Türkiye vatandaşının (Prof. Dr. Ekmeleddin İhsanoğlu'nun) Genel Sekreterliğe seçilmesidir. Genel Sekreterin seçimle işbaşına gelmesi de Örgüt tarihinde bir ilkti. Bu gelişme, Türkiye'nin

14. Örneğin, Ruşen Çakır, "Arap Medyasının Gözünden AB Maceramız", *Vatan* gazetesi, http://haber.gazetevatan.com/haberdetay.asp?Newsid=249021&Categoryid=4&wid=73; Türkiye, AB ve Ortadoğu bağlantısı için bir çalışma: Bülent Aras ve Salih Bıçakcı, "Europe, Turkey and the Middle East", *East European Quarterly*, XL, No. 3, September 2006, s. 367-381.

sadece AB'de değil, İslam dünyası ve özellikle İKÖ içinde de yükselen bir değer haline geldiğini gösteriyordu. İhsanoğlu'nun seçimi aslında Türkiye'nin İKÖ içinde giderek artan görünümünün ve etkinliğinin bir sonucu idi. Zira Türkiye özellikle son dönemde İKÖ'de giderek daha aktif olmaya, İslam dünyasının karşı karşıya bulunduğu ekonomik, siyasi, sosyal, eğitim ve diğer sorunların çözümü için yeni fikirler geliştirmeye başlamıştı. Türkiye'nin cumhurbaşkanı, başbakan ve dışişleri bakanı düzeyinde İKÖ toplantılarında ortaya koyduğu fikirler, İslam dünyasında demokrasi, hukukun üstünlüğü, kadın ve insan hakları, ekonomik işbirliği, barış ve istikrar gibi değerleri vurguluyordu. Bir Türkiye vatandaşının Genel Sekreter olarak atanması, Türkiye'ye olan desteği göstermekteydi ki, aynı zamanda Türkiye'nin fikirlerinin uygulamaya koyulabilmesi için çok iyi bir fırsattı.

Ancak, bu konuda da (henüz) çok somut ve güçlü bir performans gösterilememiş ve ciddi bir başarı elde edilememiştir. Türkiye'nin İKÖ'nün hem kendi yapısında hem üye ülkelerde değişim olması gerektiği yönündeki görüşleri ve politikası olumlu sonuçlar doğurmadı. İKÖ ülkelerinin yapısal sorunlarını çözme kapasitesinde önemli bir gelişme gözlemlenemedi. Her ne kadar İKÖ, İslamafobya (İslam düşmanlığı-korkusu) ve Medeniyetler İttifakı gibi konularda önemli adımlar atmışsa da, İslam dünyasının demokrasi, hukukun üstünlüğü, ekonomik kalkınma ve toplumsal gelişme alanlardaki temel sorunlarının çözümüne dönük kayda değer bir süreç başlatamadı.

Türkiye'nin uluslararası ilişkilerde yükselen bir değer oluşunu gösteren diğer önemli gelişme, 2008 yılında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Geçici Üyeliğine uzun bir aradan sonra ikinci kez seçilmesidir. Türkiye'nin, Genel Kurul'da yapılan oylamada 199 ülkeden 153 üyenin oyunu alarak bu konuma seçilmesi, aslında Türkiye'nin bölge ve dünya politikasındaki yeni konumunu göstermekteydi. Türkiye, Güvenlik Konseyi'nin temel amacı olan "dünyada güvenlik ve barış sağlama" görevini üstlenmek üzere yeni bir göreve ve role sahip oluyordu. İki yıllığına da olsa, Türkiye'nin bu konuma seçilmesi önemli bir başarıdır. Türkiye'nin bu görevi ve rolü kapsamında ciddi girişimler yaptığı da gözlemlendi. Örneğin, Gazze'nin abluka altından kurtulması, İran'ın nükleer programının barışçı yollarla çözülmesi ve Irak'ta istikrarlı bir hükümet kurulması yönündeki çabaları gibi.

Ancak bu girişimlerin de en azından içinde bulunduğumuz tarih itibarıyla henüz ciddi bir sonuç ortaya çıkarmadığı görülmektedir. Gazze ablukası hâlâ devam etmekte; Türkiye'nin tüm girişimleri, BM Güvenlik Konseyi'nde İran'a karşı ağır bir ambargo kararının alınmasını durduramadı. Türkiye'nin İran'a karşı ambargo kararını önlemek amacıyla Brezilya ile birlikte yürüttüğü barış diplomasisinin

istenen sonucu vermemesi, Türkiye'nin dış politika tercihlerinin ve girişimlerinin özellikle büyük güçler tarafından pek dikkate alınmadığını göstermektedir.

Dolayısıyla, Türkiye'nin son dönem dış politika performansı her ne kadar olumlu ve başarılı bir resim ortaya koymuşsa da, tamamen onaylamak mümkün görünmemektedir. Bu performansın artılarının ve eksilerinin varlığını birlikte kabul etmek ve bunun nedenlerini objektif olarak araştırmak gerekir. Türkiye'nin AB, İKÖ ve BM örneklerindeki çarpıcı başarılarının nedeni ya da nedenleri nelerdir? Batı'da, İslam dünyasında ve dünya çapında Türkiye'nin yükselen bir değer hale gelmesinin anlamı nedir? Türkiye ne tür bir katkı yapmıştır ki böylesi bir konuma gelmiştir? Diğer yandan, Türkiye'nin başarılı ve olumlu performansı, niçin istenen sonuçları alamamıştır? Bu konudaki engeller, problemler ya da sorunlar nelerdir? İzleyen bölümde, önce olumlu performansın kaynaklarını, ardından da olumsuzluğa yol açan nedenleri ortaya koymaya çalışacağım.

TÜRKİYE'NİN KİMLİĞİ: TÜRKİYE KİMDİR VE NERESİDİR?

Türkiye siyaseti ve dış politikası üzerinde yapılan tartışmaların merkezinde, ilgili aktörlerin Türkiye'nin siyasal kimliği ve dünya siyasetindeki yeri ya da konumu konusundaki anlaşmazlığı yatar. İlgili aktörlerden kastımız; öncelikle devletin yönetiminde görev alan politika ya da karar yapıcılar, ikincisi bu politikaları uygulayan (uygulaması gereken) sivil-asker bürokratlar, son olarak sivil toplum aktörleri ve genel olarak tüm toplumdur. Dolayısıyla, Türkiye kimdir ve neresidir sorusunun cevabı, iktidardaki hükümetin, bürokratik ve toplumsal kesimlerin görüşlerine göre farklılık gösterir. Bu farklılıkları, ideolojik ve siyasi görüşlere göre, yani sağcı, solcu, İslamcı, milliyetçi, Batıcı, Doğucu gibi sıfatlarla sınıflandırabileceğimiz gibi; devlet paradigmasına yaklaşımlarına göre "Statükocu-Klasik" yani mevcut paradigmaya bağlı olanlar ve "Dönüşümcü" yani mevcut paradigmayı reform ederek geliştirmek isteyenler şeklinde ikiye sınıflandırabiliriz.

Soğuk Savaş yıllarında, yani ideolojilere dayalı sınıflandırmaların geçerli olduğu dönemde Türkiye'de genellikle sağcı, solcu, milliyetçi ve bazen de siyasal İslamcı gibi sınıflandırmalar yaygındı. Ancak, Soğuk Savaş sonrası dönemde bu tür ideolojiler eski önemini büyük ölçüde kaybetti. Örneğin bir solcu (parti) ile bir sağcı (parti) ve hatta İslamcı (parti)nin, Türkiye'nin kimliği, siyasi kararları ve dış politikası konusunda birbirine çok yakın ve hatta aynı görüşler ve duruşlar sergilediği görülebiliyor. Diğer yandan, normalde birbirine zıt olması beklenen, örneğin liberal, solcu veya İslamcı (partilerin) birbirine yakın durdukları ve eski

tip bir sağcı (parti) ile farklılaştığı görülebiliyor. Dolayısıyla, Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan uluslararası ve ulusal şartlarda, tarafların Türkiye Cumhuriyeti'nin ideolojisi, politikaları, dış politikası, dünya sistemindeki konumu, komşuları ve dünyayla ilişkileri ile ilgili görüşleri, ideolojiye göre değil devletin paradigması konusundaki duruşlara göre şekilleniyor.

Statükocu grup, Türk devlet paradigmasının hiçbir değişikliğe uğramadan devamını ya da sürekliliğini savunan kişiler, örgütler ve partilerden oluşuyor. Bu grubun anlayışa göre Türkiye, 29 Ekim 1923 yılında kurulmuş olan bir ulus-devlettir. Türkiye Cumhuriyeti, modernleşme değerleri üzerine inşa edilmiş olan bir devlet olarak yönünü Batı'ya çevirmiştir. İdeolojik olarak Cumhuriyet öncesi dönemler ve siyasi aktör olan Osmanlı devleti "eski"dir; Osmanlının yıkılması döneminde sorun yaratan Yunanlılar, Rumlar, Ermeniler, Araplar ve hatta Kürtler "öteki"dir; Kutsal öneme sahip Misak-ı Milli sınırlarının dışında yer alan ülkeler ve halklar Türkiye'nin ilgi alanının ve çıkar tanımlamalarının "dışında"dır; hatta popüler olan "etrafımız düşmanlarla çevrili" sloganına göre Türkiye'nin etrafındakiler "düşman"dır". Statükoculara göre, Türkiye'nin siyaseti ve dış politika anlayışı bu algılamalar üzerine inşa olmalıdır. Statükocular, her ne kadar Batıcılık iddiasında bulunsalar da, özellikle son yıllarda ortaya çıkan "ulusalcılık" gibi akımların etkisiyle gerçek anlamda bir Batı yanlısı oldukları da söylenemez; çünkü ulusalcıların dayandığı ilkelerden biri "Ne ABD ne AB" gibi bir slogan olup, Batıcılık anlayışıyla uyumlu değildir.

Dönüşümcüler grubuna göre ise, Türkiye, hem özellik olarak farklı bir aktördür/aktör olmalıdır, hem de daha büyük bir alanı kapsamı içine alır/almalıdır. Türkiye tarihinde 1950'lerden itibaren gelişen sürece baktığımızda Dönüşümcüler grubunun başlıca aktörleri; 1950'lerde Menderes hükümetleri, 1980'lerde Özal hükümetleri ve 2000'lerde Gül-Erdoğan hükümetleridir. Bu listeye bir dereceye kadar 1960'lardaki Demirel hükümetleri de dahil edebileceği gibi; Gül-Erdoğan'ın kurduğu AK Parti hükümetleri listedeki diğerlerinden daha ileri noktada olup, büyük farklılıkları vardır.

Burada, hem son dönem dış politikasının değerlendirilmesi açısından hem de diğerlerine göre daha "sıkı ve ileride" olması nedeniyle Dönüşümcülerin en son halkası AK Parti örneğine yoğunlaşmak gerekiyor. Dolayısıyla, izleyen bölümde; AK Parti kimdir, nedir ve nasıl bir Türkiye ve dış politika anlayışına sahiptir? AK Parti'nin gücünün kaynakları nereden gelmektedir? AK Parti dönemi Türk dış politikası nasıl gelişmiştir? gibi sorular üzerine yoğunlaşacağım.

AK Parti, üç sütun üzerinde yükselen bir siyasi oluşum ve partidir. Bu oluşumda öncelikli ve en önemli sütun, AK Parti'nin kurucu kadrosu/çekirdeği ile bu

kadronun sahip olduğu siyasi görüş ve felsefidir ki, bunun adı kısaca Milli Görüş'tür. Özetle, Osmanlı-Türk geleneğine dayalı bir siyasal İslam görüşünü savunan Milli Görüş'ün partileri (Milli Selamet ve Refah Partileri) içinden gelen bu kadro, din ve gelenek konusunda duyarlıdır. Ancak bu kadro, ulusal ve uluslararası gelişmelerin ve tecrübelerin sonucu olarak, klasik Milli Görüş anlayışını deforme ederek yeni bir siyasi çizgiye girmiştir. Bu süreçte ulusal şartlar bakımından özellikle Türkiye'deki 28 Şubat 1997 postmodern darbesinin ve sonuçlarının, uluslararası şartlar bakımından ise özellikle 11 Eylül 2001 olayının ve sonuçlarının etkisi ve katkısı çok belirleyici rol oynamıştır. Dolayısıyla, AK Parti'nin oluşumunda rol oynayan sütunlardan ikincisi Türkiye'nin ulusal şartları, üçüncüsü de uluslararası konjonktürdeki şartlardır.

Bu şartların da etkisiyle, AK Parti kendisini "Muhafazakâr Demokrat" olarak tanımlamış olmakla birlikte, gerçekte bu tanımlamayı "İslami liberal" şeklinde yorumlamak mümkündür. Zira bu yorumlama, partinin hem yapılanması açısından hem ideolojisi ve politikaları bakımından daha doğrudur. Zira parti ve yapılanması, her ikisi de devlet paradigmasında "Dönüşümcülüğü" savunun İslami ve Liberal düşünce ekollerine dayanır. İslami açıdan; İslami değerleri ve yaşam standartlarını benimsemiş; mütedeyyin insanların inanç, ibadet ve örgütlenme serbestliğine sahip olmayı isteyen; dini ve kültürel konularda hassas olan; uluslararası ilişkilerde ise İslam kardeşliğine inanan ve büyük ölçüde bu çerçevede bir dünya algılamasına sahip bir düşünce ve kadrodur. Bu kadronun kurduğu AK Parti ve siyaseti, bu İslami değerleri liberal değerlerler ile örtüştürmeye çalışmıştır. Liberalizmin temelleri olan; bireycilik, özgürlükler, piyasa ekonomisi, demokrasi, hukukun üstünlüğü, çoğulculuk gibi değerleri benimsemiş; liberalizmin savunucusu olan uluslararası aktörler ve örgütlerle ilişkiler geliştirerek güçlenmeye çalışmıştır.

AK Parti, özetle belirttiğimiz bu İslami-liberal karışımı değerler üzerine inşa ettiği siyasetle, öncelikle Türkiye'nin dönüşümüne yoğunlaşmıştır. Parti, genel olarak tüm toplumun, ama özelikle zorda kalmış olan bireylerin ve halkın yaşama kalitesinin, din-düşünce-girişim özgürlüğünün, ulusal bütünlük ve güvenliğin ve elbette ülkenin uluslararası ilişkilerinin ve dünyadaki konumunun geliştirilmesi amacını taşıdığını kabul etmek gerekir. Bu amaçlara varmak için, Türkiye'nin siyasal kurumlarının, hukuki yapısının, ekonomik düzeninin ve diğer alanlarının köklü reformlar yapılarak dönüştürülmesi için çalışmıştır.

Bu niteliklere sahip AK Parti, sadece Türkiye toplumundan destek alarak 2002 ve 2007 yıllarında iki kez tek parti hükümetleri kurmamış, ama daha önemlisi 11 Eylül sonrası ortaya çıkan uluslararası şartlarda Batı'dan, özellikle AB'den ve ABD'den büyük bir sempati görmüştür. AK Parti'nin yönetimindeki Türkiye'nin 11 Eylül konjonktüründe öne çıkmasının, yıldızının parlamasının ve yükselen bir

değer haline gelmesinin temel nedeni, büyük ölçüde bu partinin İslami ve liberal değerleri uyumlaştırma çabasıdır. Diğer bir deyişle, AK Parti'nin 11 Eylül'de gerçekleşen terör eylemlerine destek veren ya da sempati gösteren "radikal" bir akım değil, ABD ve Batı ile birlikte teröre karşı mücadele etmek isteyen "ılımlı" bir hareket olması, ABD'de ve Batı'da büyük bir ilgi doğurmuştur. AK Parti'nin Batı'nın temel değerleri olan kapitalizm, liberalizm, modernizm, demokrasi ve bunların temsilcisi olan ABD ve AB gibi aktörlerle diyalog ve işbirliği kurmak istemesi, bu ilgide önemli bir faktördür. Daha çarpıcı bir ifadeyle, Batılı ülkeler, AK Parti'nin hem Türkiye'nin kendi iç siyasetinin reformunda ama aynı zamanda Türkiye'nin etrafında yer alan Ortadoğu, Kafkaslar, Balkanlar ve hatta Avrupa bölgesinde yeni bir düzenin oluşumunda rol olmasının yararlı olacağını düşünmüşlerdir. AK Parti'nin İslami yönü Ortadoğu'daki radikal İslami hareketlere ve teröre karşı mücadelede yardımcı bir unsur olarak, liberal yönü ise Türkiye'de ve özellikle Ortadoğu'da liberal anlayışa göre bir dönüşümün sağlanmasında rol oynayacak bir faktör olarak değer kazanmış ve cazibe bulmuştur.

Buradan, bazılarının iddia ettiği gibi, AK Parti'nin ABD veya AB'nin kur(dur)duğu bir parti ve Türkiye'de ve bölgesinde ılımlı İslam rolü oynayan taşeron bir oluşum şeklinde bir sonuç çıkarmak doğru değildir. Aksine, Türkiye'nin ve dünyanın şartları göz önünde bulundurularak kurulan ve hem Türkiye'de hem de dünyada dönüşümü isteyen bir parti olarak kabul etmek gerekir. Zira AK Parti'nin gerek iç gerekse dış politikalarının hem Türkiye'de hem de Batı'da (ABD) büyük destek gören özellikleri olduğu gibi, hiç destek bulmayan ve hatta karşı çıkılan yönleri de olmuştur. Örneğin, AK Parti hükümetinin 2003'te ABD'nin Irak'ı işgaline dönük politikası, bu konuda çok tipik bir durumdur. Gül Hükümetinin, ABD askerlerinin Türkiye üzerinden geçmesine izin isteyen tezkeresinin 1 Mart 2003 tarihinde AK Partili milletvekillerinin de karşı oyuyla TBMM'de reddedilmesi, hem Türkiye siyasetinde önemli bir kırılma doğurmuş, hem de AK Parti ile ABD yönetimi arasında büyük bir krizin doğmasına yol açmıştır. Bush Yönetimi ve Yeni Muhafazakârlar, tezkerenin reddi nedeniyle Türkiye'ye büyük eleştiriler yapmışlar ve bu olay sonucunda Türkiye-ABD ilişkilerinde derin gerginlikler ortaya çıkmıştır.[15] 2003'ten 2007'ye kadar olan dönemde yani AK Parti'nin iktidarda olduğu yıllarda, Türkiye-ABD ilişkileri tarihinin en sıkıntılı dönemine şahit olmuştur. Her ne kadar bu dönemde Türkiye ile ABD arasındaki diplomatik ve siyasi diyalog devam etmiş ve Türkiye, Irak konusunda ABD'ye dolaylı destek vermiş olsa da, kriz atmosferi dağılmamıştır; ta ki 5 Kasım 2007'de Erdoğan ve Bush'un Oval Ofis'teki görüşmesi ve anlaşmasına kadar.

15. Ramazan Gözen, "Causes and Consequences of Turkey's Out-of-War Position in the Iraq War of 2003", *The Turkish Yearbook of International Relations*, Vol. 36, 2005, s. 73-99.

Bu örnek olay, AK Parti'nin Irak politikası bağlamında dış politikasının ABD ile tam uyuşmadığını göstermektedir. Buradan hareketle, AK Parti'nin ve dönemindeki Türk dış politikasının ABD ile veya diğer Batılı aktörlerle her zaman tam bir uzlaşma içinde olmadığını, bu nedenle taşeron tanımlamasının doğru bir değerlendirme olmayacağını iddia etmek mümkündür. Daha objektif bakarsak, doğal olarak her hükümetin olduğu gibi AK Parti hükümetinin de kendine ait bir dış politika stratejisi, vizyonu ya da projesinin olduğunu ve Türkiye'nin uluslararası konumunu bu vizyona göre geliştirmeye çalıştığını kabul etmek gerekir. AK Parti'nin ABD veya diğer Batılı ülkeler tarafından sempatiyle bakılması ve iyi bir diyalog kurulmasının nedeni, bu parti ve kadrosunun yukarıda bahsettiğimiz özellikleri ile ABD-AB'nin çıkarları ve politikalarının örtüşüyor olmasından dolayıdır. Bu örtüşmenin ise bilinçli ve planlı bir gelişme değil, daha çok Türkiye'nin iç politika şartlarının ortaya çıkardığı bir durum olduğunu söyleyebiliriz. Yani bir komplo senaryosu değil, doğal süreçlerin ve zorunlulukların ortaya çıkardığı bir işbirliği durumudur.

Türkiye'nin kimliği ile ilgili önemli bir nokta; son dönem Türkiye'sinin hakim aktörü her ne kadar AK Parti olsa, tüm iç ve dış politikanın oluşumunu ve uygulanmasını sadece bu partiyle ve hükümetleriyle sınırlandırmak mümkün değildir. Zira AK Parti halkın en çok tercih ettiği siyasi parti olmasına rağmen, gerek devlet bürokrasisi içinde gerekse toplumda AK Parti'nin siyaset anlayışını kabul etmeyen pek çok kesimler vardır. Bu kesimlerin son dönem Türkiye dış politikasının oluşum ve uygulama sürecine bazen olumlu bazen de olumsuz rol oynadığını kabul etmek gerekir. Kısaca belirtmek gerekirse; Türk siyasetinin başlıca aktörleri olan silahlı kuvvetler, iş dünyası, medya, sivil toplum grupları ve entelektüeller, AK Parti'yi ve hükümetini başlangıçta tereddütle karşılamış olsalar da, zaman içinde benimseme noktasına gelmişlerdir. En azından AK Parti hükümetinin AB üyeliği ve Batı'yla ilişkiler konularında gösterdiği olumlu performansa sıcak bakmışlardır. AK Parti'nin Türkiye'nin Batılılaşması ve modernleşmesi yönünde yaptığı katkı nedeniyle, dış politika icraatlarına büyük oranda destek vermişlerdir. Özellikle 2002-2005 döneminde, yukarıdaki aktörler arasında yer alan ulusalcı grupların muhalefeti ve tepkisi dışında, genelde bir destek olmuştur. Örneğin, AB'ye tam üyelik müzakere süreci bağlamındaki gelişmeler, halk düzeyinde yüzde 75 oranında destek görürken, sivil ve asker bürokratların çoğunluğu tarafından da onaylanmıştır.[16]

16. Örneğin, silahlı kuvvetlerin desteğiyle ilgili olarak, Ersel Aydınlı, Nihat Ali Özcan ve Doğan Akyüz, "The Turkish Military's March Toward Europe", *Foreign Affairs*, Jauary/February 2006.

Bu nedenledir ki, son dönem Türkiye'nin dış politikasını AK Parti'nin liderliğinde ve öncülüğünde oluşan, ama aynı zamanda toplumda ve devlette geniş bir konsensüse dayanan bir dış politika olarak görmek mümkündür. Bu yüzden bu dönemin dış politikasını AK Parti'nin dış politikası olarak değil, Türkiye'nin dış politikası olarak tanımlamak doğrudur. Ancak bu demek değildir ki, AK Parti'nin tüm dış politika düşünceleri tamamen kabul edilmiş ve uygulanabilmiştir. Bunun nedenlerine ve boyutlarına aşağıda tekrar döneceğiz. Bundan önce, AK Parti'nin dış politika performansının "başarı boyutunda" başlıca role sahip olan proaktif stratejisini analiz edeceğim.

PROAKTİF DIŞ POLİTİKA STRATEJİSİ

Statükocu (Geleneksel) Türk dış politikanın en temel özelliklerinden biri, statükoyu korumak amacıyla reaksiyoner/tepkisel olmaktır; uluslararası gelişmelerden oluşan etki ve baskılardan uzak kalmak amacıyla olayların ortaya çıkmasından sonra oluşan şartlara göre pozisyon almak ya da davranmaktır. Statükocu paradigmanın değişimine karşı olmaktır. Bazen "bekle-gör", bazen "kraldan fazla kralcı olmamak", bazen de "bizi ilgilendirmez" şeklinde beliren bu reaksiyoner dış politika anlayışı, çoğu durumda Türkiye'nin olaylar ve gelişmeler karşısında pasifliğine ve etkisizleşmesine yol açmıştır. Böyle bir dış politika anlayışının tabi ki "istikrar", "maceralardan uzak olmak" ve "barışı korumak" gibi olumlu ve yararlı yönleri ve sonuçları da olabilir. Ancak çalkantılı uluslararası şartların ortaya çıktığı dönemlerde ve durumlarda, reaksiyoner dış politika izlemek, temel ulusal çıkarları korumak açısından hem mümkün hem de doğru değildir.

Son dönem Türk dış politikası, uluslararası şartların ve gelişmelerin en çalkantılı olduğu bir ortamda oluşmuş ve uygulanmıştır. Soğuk Savaş'tan ama özellikle 11 Eylül 2001'den sonra Türkiye'nin hinterlandında oluşan krizler, savaşlar, çatışmalar ve belirsizlikler, Türkiye'nin eski pozisyonunu ve dış politika anlayışını gözden geçirmesini zorunlu kılmıştır. Bu nedenle Türkiye kaçınılmaz olarak aksiyoner ya da proaktif bir dış politika izlemeye başlamıştır. AK Parti'nin gerek İslami-liberal düşüncesi gereği dönüşümcülüğü savunan bir anlayışa sahip olması, gerekse bu düşünce ile ulusal ve uluslararası şartları dönüştürme çabası, Türk dış politikasının proaktif bir stratejiye sahip olmasına yol açmıştır.

Proaktif dış politika stratejisini, Türkiye'nin ulusal çıkarlarını geliştirebilmek ve etkinliğini artırabilmek için kapsamlı ve uzun erimli planlar yapmak ve uygulamaya çalışmak amacıyla kendi potansiyelini kullanarak inisiyatiflerde bulunması şeklinde tarif edebiliriz. "Stratejisi" kavramı klasik olarak askeri güvenliği ilgilendiren konular bağlamında kullanılmasına rağmen, biz burada Davutoğlu'nun *Stratejik*

Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu başlıklı kitabından[17] da esinlenerek, dış politika hedeflerine varmak için sahip olunan uzun dönemli planlar, hedefler, ilkeler ve uygulamalar şeklinde geniş bir anlam vermekteyiz. Aşağıda, Türkiye'nin dış politika stratejisinin özellikle uygulamasında görülen değişik boyutları ortaya koyacağım. Bu analiz, hem Türk dış politikasının dönüşümünü hem de başarılı bir performansın nedenlerini göstermesi açısından önemlidir.

AK Parti'nin dış politika stratejisi, statükocu Türk dış politikasından en azından dört noktada farklılaşır. Birincisi, dış politikanın vizyonu ya da kapsam alanı, Misak-ı Milli sınırlarının ötesine uzanır. Aynen Özallı yılların dış politikasında olduğu gibi, başta Davutoğlu olmak üzere partinin ve hükümetin büyük çoğunluğu, Türkiye'nin dış politika kapsam alanına öncelikle bölgesel düzeyde "Osmanlı coğrafyasını" ardından aşamalı olarak da tüm dünyayı dahil eder. Davutoğlu'nun *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu* başlıklı kitabı bu perspektifin temel eseri gibidir. Kısmen "Yeni Osmanlıcılık", kısmen de "(Osmanlı) Medeniyet algılamasına" dayanan bu perspektif, Türkiye'nin ulusal sınırlarının ve algılamalarının ötesine geçerek etrafındaki tüm ülkeleri ve bölgeleri (havzaları) içine alır; Türkiye'nin dış politikasını bu alanlara yoğunlaştırmak ve bu alanlardaki ülkelerle çok yönlü ilişkilerini güçlendirmek ister. Tabi bunun sonucunda Türkiye ile eski Osmanlı bölgeleri arasında dayanışma ve entegrasyon oluşturmayı hedefler.

İkincisi, yine örneğin Menderes'ten Özal'a uzanan gelenekte olduğu gibi, AK Parti hükümetleri, Türkiye'yi liberal/neoliberal kurumlar ve politikalarla uyumlu tutmaya ve bu çerçevede iç ve dış politikayı dönüştürerek geliştirmeye çalışmıştır. Bu dönüşüm, büyük oranda klasik ulus-devlet modelinin ötesine geçerek kozmopolit ve transnasyonel (ulus-aşırı) bir uluslararası ilişkiler düzeni içinde sağlanmıştır. Siyasal alanda AB'nin Kopenhag Kriterleri'nin uygulanması, ekonomik alanda IMF-Dünya Bankası ve küresel sermaye ile yapılan sıkı işbirliği, bunun tipik iki örneğidir. 1999'da AB ile, 2001'de IMF-Dünya Bankası ile başlayan dönüşüm sürecinde Türkiye, AB ve dünya ekonomisine daha çok açılmış ve entegre olmuştur. Neoliberal politikalar, Türkiye'nin iç düzeninde büyük dönüşümler yaparken, beraberinde uluslararası konumunda ya da rolünde de önemli bir değişime yola açmıştır. Türk iç politikasında kapsamlı ve köklü reformlara eşgüdüm halinde Türkiye'nin uluslararası sistemdeki rolünde çok büyük bir genişleme olmuştur. Bu sürece toplu olarak bakıldığında, Türkiye'nin Batı dünyasına entegrasyonunda önemli mesafeler kat edilmiştir; paralel olarak

17. Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu* (İstanbul: Küre Yayınları, 2009).
18. Davutoğlu'nun dış politika anlayışı ile ilgili olarak: Ahmet Davutoğlu, "Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007", *Insight Turkey*, Vol. 10, No. 1, 2008, s. 77-96; Bülent Aras, "Davutoğlu Era in Turkish Foreign Policy", *SETA Policy Brief*, No. 32, May 2009.

Ortadoğu ve İslam dünyasıyla da yakınlaşma gerçekleşmiştir. Türkiye'nin Batı'daki ve Doğu'daki imajında ve konumunda olumlu bir gelişme olmuştur.

Üçüncüsü, Türkiye'nin uzun yıllardır devam eden, kronikleşmiş ve daha önceki dönemlerde dokunulamayan bazı iç ve dış politika sorunlarını çözmek için oldukça farklı ve cesaretli bir politika izlenmiştir. Geleneksel Türk kimliğinde derin izleri olan Yunan, Kürt, Ermeni, Rum (Kıbrıs) ve hatta Arap imajını ve ilgili sorunlarını çözmek için radikal girişimlerde bulunulmuştur. Bu girişimlerin ana argümanı, "sorunları çözerek kamburlardan kurtulmak" şeklinde tanımlanabilir. Bu iddiayı başarabilmek için kısmen İslam inancından kısmen de liberal anlayıştan kaynaklanan barış, işbirliği, kardeşlik, dostluk gibi "yumuşak güç" *(soft power)* yöntemleri ve araçları kullanılmıştır. Türkiye'yi "yumuşak güç" şeklinde öne çıkararak, tüm sorunlara proaktif bir şekilde çözüm bulmak için çabalanmıştır. Bu süreçte sık sık kullanılan "sorunların çözümünde bir adım önde olmak" söylemi, bu noktayı özetlemektedir.

Böylece, dördüncüsü, Türkiye'nin ulusal çıkar tanımlaması ve geliştirme yöntemleri yenilenmiştir. Türkiye'nin temel ulusal çıkarlarını; ülkenin güvenliğini, refahını ve değerlerini geliştirmek şeklinde üç alana ayırmak mümkündür. Objektif bir bakışla söyleyelim ki, Türkiye'de iktidarda hangi hükümet veya lider olursa olsun Türk dış politikasının birincil hedefi, Türkiye'nin ulusal çıkarlar şeklinde tanımladığımız bu konularda başarılı olmaktır. Ancak, bu genel çıkarların nasıl gerçekleşeceği konusunda Statükocular ile Dönüşümcüler arasında çok ciddi farklar vardır.

AK Parti anlayışı, klasik dar/askeri güvenlik anlayışından farklı olarak, geniş/çok boyutlu güvenliğe önem vermiştir. Türkiye'nin güvenliğinin sadece Misak-ı Milli sınırlarını askeri yöntemlerle koruyarak değil, ama komşularla ve çevredeki bölgelerle daha çok işbirliği geliştirilerek sağlanabileceği düşüncesini uygulamaya çalışmıştır. Daha çok liberal düşünceden esinlenen ama İslam anlayışının da kabul edebileceği "yumuşak (askeri olmayan) güvenlik" anlayışına uygun bir strateji izlemiştir. Bu anlayışın en somut önekleri; Türkiye'nin etrafındaki tüm bölgelerle çok yoğun ve çeşitli ilişkiler geliştirerek yakınlaşma sağlanması ve "komşularla sıfır problem" anlayışı çerçevesinde tüm komşu ülkelerle ikili sorunları çözme ve diyaloğu güçlendirme hedefidir. AK Parti dönemi Türkiye'si; demokrasi, hukukun üstünlüğü, ekonomik kalkınma, sosyal gelişme ve diğer alanlarda Batı standartlarına sahip bir ülke haline gelmeyi, bu özellikler üzerinden tüm dünya ile yakın ilişkiler geliştirmeyi, dış politika sorunlarının çözümünde diplomasi, müzakere, uluslararası hukuk, normlar ve örgütler gibi araçları kullanmayı tercih etti. Bu çerçevede ulusal çıkarları geliştirmek için Avrupa'dan Çin'e, Rusya'dan Afrika'ya kadar geniş bir alana açıldı. Bu ilişkiler ve gelişmeler, Türkiye'nin diğer

ülkelerle çatışma veya savaş ihtimalini ortadan kaldırdığı için, sonuç itibarıyla ülkenin ve toplumun güvenlik algılamasını da "büyük ölçüde" artırdı.

"Büyük ölçüde" dememizin nedeni, tüm gelişmelere rağmen terör sorununun hâlâ halkın güvenliğini tehdit etmeye devam ediyor olmasıdır. Son dönemde bu sorunun "yumuşak güvenlik" yoluyla çözülmesi için de ciddi açılımlar ve reformlar yapıldı; önemli düzeyde kültürel, siyasal, idari, ekonomik ve dış politikalar uygulandı. Bunlardan en önemlileri, 2007-2010 yıllarında Türkiye'nin ABD ve Irak ile birlikte Kuzey Irak'a dönük geliştirdiği "Üçlü Güvenlik Mekanizması" ve Türkiye'nin kendi imkânlarıyla başlattığı "Kürt ya da demokratikleşme açılımı" idi. Bu açılımın amacı da terör sorununu yumuşak (silahlı kuvvetler dışı) yöntemlerle çözmekti. Ancak bu süreç, bir sonuç vermeden gündemden düştü.

Proaktif dış politika stratejisinin bir başka boyutu, küresel aktör olma çabalarıdır.[19] Burada küresel aktör olmayı coğrafi ve fonksiyonel anlamda kullanıyorum. Coğrafi anlamda; AK Parti hükümetleri dış politikada sadece Türkiye'nin geleneksel dış bağlantıları olan AB, ABD, Rusya, Ortadoğu, Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Asya bölgeleri ve ülkeleriyle sınırlı kalmamış, bunlara ilave olarak Afrika ve Latin Amerika gibi yeni kıtalara ve ülkelere yönelmiştir. Böylece Türkiye, kısmen ulusal çıkarlarını gerçekleştirmek amacıyla ama kısmen de bu bölgelerde "sorun çözücü" rolü oynamak üzere küreselleşmeye çalışmıştır. Fonksiyonel anlamda ise AK Parti hükümetleri, küresel aktörler olan IMF-Dünya Bankası'na ve küresel sermayeye açık olmuş, küresel kapitalizm ve neoliberal sistemin kurallarına ve taleplerine göre hareket etmeye çalışmıştır. Oyunu kuralına göre oynayarak küresel politikalarda var olmak istemiştir. Bu sayede ve amaçla G-20'ler içinde yer almıştır.

Türkiye'nin küresel bir aktör olmasının diğer bir boyutu da, Türk dış politikasının ilgi ve kapsam alanının, daha önceki dönemlerde hiç olmayan kıtalara ve ülkelere doğru genişlemesidir. Son dönemde, Türkiye yetkililerinin gitmedikleri ve ilgilenmedikleri bir bölge ve ülke neredeyse hiç kalmadı. Bunlardan ikisinin yoğun bir şekilde Türkiye'nin kapsamına girdiği görüldü: Öncelikle Afrika kıtasının derinliklerindeki ülkelerle ticaret, diplomasi, eğitim, ekonomi ve siyaset alanlarına açılımlar sağlandı. Özellikle sivil toplum gruplarının da katkısıyla yapılan bu girişimler sonucunda Türkiye'nin Somali'den Sudan'a Libya'dan Kenya'ya kadar birçok ülkeyle üst düzey ilişkileri gelişti. Diğer yandan, Türkiye, tarihinde ilk defa Latin Amerika'da Brezilya başta olmak üzere birçok ülkeyle çok yönlü ilişkiler geliştirmeye başladı. Böylece yeni kıtalarda rol ve etki arayışı içine girerek ufkunu genişletmiş oldu.

---

19. Ramazan Gözen, *İmparatorluktan Küresel Aktörlüğe Türkiye'nin Dış Politikası* (Ankara: Palme Yayınları, 2009).

Bu süreçler hem Türkiye'yi küresel sistemin bir parçası haline getirmiş yani Türkiye toplumunu, ekonomisini ve insanını küresel süreçlere entegre etmiş, hem de kendisi bu süreçte söz sahibi ve etkili olabilmek için çalışmıştır. Bu süreç, Türkiye'nin İslami ve ulusal değerleri ile küresel değerlerini buluşturmak suretiyle aslında İslami yaşam tarzlarının küreselleşmesini sağlamıştır. Örneğin, AK Parti yetkililerinin dış gezilerinde başörtülü eşlerinin de yer alması, İslami bir değer olan başörtüsünün küresel görünümünü artırmıştır. Ancak bu süreç, aynı zamanda, Türkiye'de son dönemde sık sık gündeme gelen, başörtülü ve mütedeyyin kişilerin 4x4 araçlar kullanması, havuzlu ve akıllı villalarda oturması, lüks yaşam, eğlenme ve tatil hayatına sahip olması gibi İslam-kapitalizm ilişkisi bağlamında tartışmalara da yol açmıştır.

Türkiye'nin küreselleşme/küresel aktör olma çabaları özellikle uluslararası alanda güvenirlilik düzeyini artırmıştır. Güvenirlilik; dünyayla eşgüdüm içinde olmak, özellikle AB ilkeleri ve ABD/IMF/NATO ile uyumlu olmak sayesinde duyulan güven ya da itimat şeklinde özetleyebileceğimiz bir durumdur. AK Parti'nin çekirdeğindeki yöneticilerin çoğununun Milli Görüş'ün mensupları iken Batı karşıtı olduğu, AB'ye, ABD'ye ve Batılı kurumlara ve kurallara, karşı değilse bile şüpheyle baktıkları göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'nin dünya siyasetindeki konumu ve dış politikası açısından en önemli soru(n) ne kadar güvenilir olduğu konusuydu. Parti ilk kurulduğunda hem Batı'da hem de diğer ilgili bölgelerde ve ülkelerde en çok sorulan soruların başında, AK Parti hükümetinin Batılılaşma, kapitalizm, ABD-NATO-AB gibi konularda nasıl hareket edeceği ve Türkiye'yi bu konularda nasıl yöneteceği konuları geliyordu.

Bu ve benzeri soruların cevabı, AK Parti'nin Türkiye'nin ve Türk dış politikasının mirasına sahip çıkacağı ve devamlılık ilkesi çerçevesinde hareket edeceği yönünde oldu.[20] AK Parti, Türkiye'nin geleneksel dış politika bağlantıları konusunda hiçbir değişim ya da sorgulama yapmadı. Türkiye'nin NATO üyeliği, ABD ile stratejik-askeri ilişkileri, IMF-Dünya Bankası gibi kuruluşlarla mali-ekonomik ilişkileri, AB ile tam üyelik ilişkisi gibi konularda hiçbir şekilde geriye gidiş veya kırılma olmadı. Tam tersine, AK Parti hükümetleri, Türkiye'nin bu bağlarını daha çok güçlendirdi ve ileriye götürdü. Bunlar dünya sisteminin ve aktörlerinin AK Parti dönemindeki Türkiye'ye ve Türk dış politikasına olan teveccühünü ve desteğini artırmıştır. Zira bu aktörler AK Parti'yi istikrar, düzen ve devamlılık açılarından "güvenilir" bir partner olarak görmüşlerdir. AK Parti'nin Batılı, kapitalizme açık, modernleşmeyle barışık, mevcut uluslararası sistemi rahatsız etmeyen özellikleri ve uygulamaları, endişeleri bertaraf etmiştir.

20. Mesut Özcan ve Ali Resul Usul, "Understanding the New Turkish Foreign Policy: Changes within Continuinty, Is Turkey departing form the West", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 6, Sayı 21, 2010, s. 101-123.

AK Parti dönemi Türkiye'sinin güvenirliliği sadece Batılı aktörler bakımından değil, aslında en az onun kadar önemlisi, Ortadoğu ve İslam dünyası bakımından da artmıştır. AK Parti yöneticilerinin hem dünya sistemiyle yakın temas içinde olması nedeniyle hem de sahip oldukları kültürel ve siyasi kimlik nedeniyle İslam dünyasından da ciddi bir sempati toplamıştır. İslam dünyasının başat aktörleri, AK Parti'yi kendilerine yakın bulmuşlar, kendilerine ve içinde bulundukları Ortadoğu bölgesine istikrar ve barış getireceği düşüncesiyle destek vermişlerdir. Bu ülkeler açısından Türkiye'nin üç önemli rolü vardı: Birincisi, 11 Eylül konjonktüründe gelişen İslamafobyanın giderilmesi ve doğru bir İslam anlayışının "savunulması" bakımından; ikincisi, İslam dünyası ile Batı dünyası arasında "köprü ve aracılık yapma" ve sorunların çözümüne katkı yapma potansiyeli bakımından, ki bu AB'ye tam üyelik ve Medeniyetler İttifakı bağlamlarında çok önemlidir. Üçüncüsü, Türkiye'nin Ortadoğu ve İslam dünyasında oynayacağı "dengeleyicilik rolü" açısından. Dengeleyici rolü bakımından; Arap-İsrail sorununda İsrail'in saldırganlığının durdurulması, Ortadoğu genelinde İran'ın yükselen etkinliğinin (Şii Hilalin) kırılması ve nihayet İslam dünyasında demokratik ve liberal bir İslami anlayışın geçerli olmasını sağlaması rolleri çok önemliydi. AK Parti döneminde Türkiye'nin İKÖ'deki rolünün güçlenmesini ve bir Türk vatandaşının İKÖ Genel Sekreterliğine seçilmesini, bu güvenin bir sonucu olarak görmek mümkündür.

Türkiye, bu güvenirliliğini, ulusal, bölgesel ve küresel düzeylerde, Davutoğlu ve yakınındaki akademisyenlerin sık sık belirttiği gibi bölgesel düzen kuruculuğu yaprak sağlamaya çalışmıştır.[21] AK Parti dönemi Türk dış politikasının bölgesel düzen bağlamındaki çabalarını iki döneme ve bölgeye ayırmak mümkündür: Birinci dönemde (2002-2005 arasında) Türkiye, Avrupa düzeninin oluşumunda etkili olmuştur. Türkiye'nin AB'ye tam üyelik süreci ve sonuçları, aslında AB'nin bütünleşme sürecinde kritik bir etki doğurmuştur. Türkiye'nin AB'ye üye olmak için müzakerelere başlaması ve bu arada AB Anayasasının imzalayıcılarından biri olması, AB üyeleri arasında Türkiye konusundaki tartışmaları artırmıştır. Türkiye AB'nin bir parçası mıdır? AB Anayasası Türkiye'nin de üye olmasına yol açacak mıdır? gibi sorular AB içinde bölünmelere neden oldu ve bunun sonunda AB Anayasası başta Fransa ve Hollanda'da olmak üzere reddedildi. AB Anayasasının reddedilmesi, AB bütünleşmesinin geleceğini belirsiz bir hale getirdi. Böylece, Fransa eski Cumhurbaşkanlarından Valerie Giscard D'Estaing'nin belirttiği gibi, Türkiye daha AB'ye üye olmadan AB'yi parçalamaya başladı! Zira AB'de bazı ülkeler (örneğin İngiltere) Türkiye'nin üyeliğini hararetle desteklemeye devam ederken, diğerlerinin (özellikle Fransa ve Almanya) şiddetle karşı çıkması, AB içinde kırılmalara yol açmaktadır. Halen devam eden bu sürecin AB'yi ilerde

21. Davutoğlu, "Turkey's Foreign Policy Vision"; Aras, "Davutoğlu Era in Turkish Foreign Policy".

nasıl etkileyeceği ve Avrupa'da nasıl bir düzen oluşturacağı belirsizliğini korumaktadır.

Türkiye'nin bölgesel düzen bağlamındaki ikinci dönemi 2007-2010 yıllarında öncelikle Ortadoğu'da ama aynı zamanda Kafkaslar'da istikrar, barış ve denge kurma şeklinde kendini gösterdi. Türkiye'nin Ortadoğu'da İran, Irak, Suriye, Lübnan, Filistin, İsrail ve diğer ülke sorunlarına çözüm bulmak için yaptığı girişimler, açılımlar, anlaşmalar, projeler, aslında bölgede yeni bir düzen kurmayı amaçlıyordu. Bu çabanın birinci hedefi bu sorunları çözmek ya da çözümüne yardımcı olmak iken, ikinci ve daha önemli hedefi bölgede işleyen bir istikrar ve barış sağlamaktı. Burada sorunun kaynağını, ABD'nin Irak ve Afganistan işgali sonrasında bu ülkelerde ve tüm Ortadoğu'da gelişen krizler oluşturuyordu. Bu krizler konuyla ilgili olan pek çok ülkeyi içine çekmişti: İran, İsrail ve Türkiye'nin yanında Lübnan, Suriye, Filistin de krizin aktörleri idi. Irak'ın parçalanması riski, İran'ın tüm bölgede artan etkinliği, Filistin'de İsrail'in saldırganlığı gibi konular, Türkiye'yi de etkilemişti. İşte bu ortamda temel sorun, bu krizlerin nasıl ve kimler tarafından çözüleceği konusuydu. Türkiye bu konuda öne çıktı ve ABD ve Batılı aktörlerle diyalog halinde bölgesel sorunları çözmek amacıyla aktif bir dış politika izledi. Bu konuda Türkiye'nin avantajı, İslami ve Liberal değerleri kabul etmiş ve bunu bölgeye taşımaya niyetli olan bir ülke olarak görülmesiydi. Bu noktada Türkiye'nin AB üyelik sürecinden edindiği tecrübenin ve gelişmelerin de çok büyük katkısı vardı.

Türkiye'nin düzen kurma rolünde en önemli avantajı, son dönem Türkiye'sinin ve dış politikasının barışa dayalı olmasıdır. Türkiye'nin klasik "yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesinin bu dönem dış politikasının temel kılavuzlarında biri olduğunu söylemek mümkündür. Türkiye, bu dönemde sahip olduğu "barış vizyonu" ile öncelikle kendi komşularıyla sorunlarını diplomasi, diyalog ve görüşmeler yoluyla çözerek, aynı zamanda potansiyel çatışma, kriz ve savaşları önleyerek barış ortamı yaratma çabası göstermiştir. Bu çerçevede en önemli örnekler: "Komşularla sıfır problem" politikası; ABD'nin Irak'ı işgaline karşı çıkması ve sorunun hukuki yollardan çözülmesi yönündeki politikası; bu konuda geliştirdiği Irak'a Komşu Ülkeler Toplantıları; Filistin sorununda İsrail'in savaş ve işgallerinin sona erdirilmesi yönündeki çabaları ki, bunlardan en önemlisi Gazze sorunundaki girişimleridir; Rusya'nın Güney Osetya'ya saldırması sonrasında devreye girerek savaşın hem bir an önce durması hem de bölgede istikrar, güvenlik ve barışın kurulması için öneriler ortaya koyması; Balkanlarda ve özellikle eski Yugoslavya cumhuriyetlerinden Bosna, Sırbistan ve Hırvatistan arasında barışın gelişmesi için çaba sarf etmesi; en kritik ve önemli olanı da, İran'ın nükleer programı konusunda Batı ile İran arasındaki krizin ve anlaşmazlığın bir savaşa dönüşmemesi için çok yoğun bir diplomasi ve siyaset izlemesi ki, Brezilya ve İran ile imzaladığı Takas/Tahran

Anlaşması ve BM Güvenlik Konseyi'nde İran aleyhine ambargonun genişletilmesi kararına "hayır" oyu kullanması bu yöndeki çabalardır. Bunlara ilave olarak, Türkiye, barış ortamını geliştirmek için, Irak, Suriye, İran, Pakistan ve nihayet Ermenistan'a dönük dış politika açılımları yapmış, ekonomik anlaşmalar imzalamış, vizeleri kaldırarak ilgili ülkelerle işbirliğini güçlendirmeye çalışmış ve Kürt sorunun çözülmesi için demokratik açılım başlatmıştır.

Son dönem Türk dış politikasının, sorunların çözümüyle ilgili temel referansı, mevcut uluslararası hukuk (anlaşmalar, normlar ve kurallar) olmuştur. Türkiye'nin sorunların uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde çözülmesi yönündeki çabalarının kritik iki örneği, İran'ın nükleer programı sorunu ve İsrail'in Gazze'ye abluka ve ambargo sorunudur. Normal şartlarda, bu iki sorun mevcut uluslararası pozitif hukukun kapsamındadır. İran'ın nükleer program konusu, BM NPT (Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması'na göre), Gazze konusu ise BM Güvenlik Konseyi'nin 1860 sayılı karar ile çözülmesi beklenir ve gerekir. Ancak, gerçek şu ki, başta bu antlaşmanın ve kararın altında imzası olan büyük devletler olmak üzere hiçbir devlet bu konuda gereken hassasiyeti göstermedi. İşte bu nedenle Türkiye, BM Genel Kurulu üyeliğinin de bir gereği olarak bu iki sorunla ilgili BM kurallarının uygulanması için dünyanın dikkatini çekmeye çalıştı.

Türkiye'nin, İran'ın barış amaçlı nükleer teknoloji sahibi olmaya hakkı olduğunu, ancak hem İran'ın ama hem de İsrail'in nükleer silahlara sahip olmaması gerektiğini vurgulaması, NPT'ye dayanıyordu. Aynı şekilde, ABD'nin ve diğer ilgili ülkelerin NPT'yi imzalamış olan (yani nükleer silaha sahibi olmayacağını taahhüt etmiş olan) İran'a baskı yaparken, NPT'yi imzalamamış ve hatta elinde nükleer silahlar olduğu bilinen İsrail'e ses çıkarmamalarının eşit ve adil olmadığını dillendirmesi de, uluslararası hukuka, hakkaniyete ve adalete olan bağlılığın bir gereğiydi. Zaman zaman ABD başta olmak üzere tüm Batılı ülkeleri karşısına alma riskiyle yürütülen bu politika, Türkiye'nin lehine bir gelişmeydi; en azından Doğu ve Batı'daki sağduyu sahibi devletler ve halklar için.

Türkiye'nin İsrail'in Gazze'yi işgaline ve ambargo koymasına karşı yürüttüğü politika da (bu konuda en çarpıcı gelişme Başbakan Erdoğan'ın İsrail Devlet Başkanı Peres'e Davos'ta yaptığı "One Minute" çıkışı ve Mavi Marmara gemisinin insani yardım girişimi sırasında 9 Türkiye vatandaşının açık denizlerde yapılan bir saldırı sonucu öldürülmesi olayına gösterdiği sert tutum), tamamen uluslararası hukuka dayanıyordu. Özellikle Mavi Marmara konusundaki dayanakları en azından iki taneydi: Birincisi, BM Güvenlik Konseyi'nin İsrail'in Gazze'ye uyguladığı işgal, abluka ve ambargoyu kaldırılmasını isteyen 9 Ocak 2009 tarihli 1860 sayılı kararı; diğeri de açık denizlerde seyrüsefer kurallarını düzenleyen 1982 tarihli BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'dir.

Objektif olmak gerekirse, Türkiye'nin uluslararası hukuk konusundaki haklı ve meşru politikası, sadece kuralların uygulanması konusundaki "etik" hassasiyetinden kaynaklamıyordu elbette. Türkiye'nin gerek İran ve Gazze konularına gerekse genel olarak Ortadoğu konularına yoğun ilgisi, bölgesel barış ve istikrarın sağlanması hedefi yanında bölgeyle olan "kültürel, dini, tarihi ve insani" bağlarından kaynaklanmıştır. AK Parti hükümetinin yukarıda bahsettiğimiz kimliğinin her iki yönü de (İslam ve liberalizm), bu konuda etkiliydi. İslami açıdan "dini kardeşlik" bağlarının ve (aynı zamanda liberalizm açısından) "barış vizyonunun" da etkisi gözden uzak tutulmaması gerekir. AK Parti hükümetlerinin ve mensuplarının, belki ilk, açık ve en önemli kaynak olmasa da, İslam ülkelerindeki "Müslüman kardeşlerinin" daha fazla savaş, yoksulluk, baskı, acı, sıkıntı ve problem yaşamaması konusundaki endişelerinin de etkili olduğu açıktır.

Proaktif dış politika stratejisinin bu idealist hedeflerinin ve amaçlarının başarılı olabilmesi için kullandığı araçlar da, bir o kadar çarpıcı ve önemliydi. AK Parti dış politikasının dayandığı araçların başında Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun da sık sık vurguladığı ritmik diplomasi gelir. Dünyanın her bölgesindeki ülkelerle ve bölgelerle geliştirilen yoğun iletişim ve görüşme trafiği şeklinde tarif edebileceğimiz ritmik diplomasi, Türkiye'nin dünyadaki görünürlüğünü ve etkinliğini artırıcı bir katkı yaptı. Devletin her kademesindeki yetkililerin, yani Cumhurbaşkanı, Başbakan, Dışişleri Bakanı ve ilgili bürokratların ve yetkililerin dünya çapında yapmış oldukları geziler ve temaslar, gerçekten baş döndürücü bir nitelik kazandı. Küreselleşmenin ve günümüz ulaşım teknolojisinin sunduğu avantajların da yardımıyla, bu yetkililerin çağdaş Evliya Çelebi gibi dolaştıkları, ilgili kişilerle/liderlerle yüz yüze görüşmek için binlerce kilometre mesafeler kat ettikleri, gece gündüz, uzak yakın demeden ve duraksamadan uçaklarla seyahat ettikleri biliniyor. Kimisi Türkiye'nin ikili konuları, kimisi bölgesel konuları, kimisi de dünya toplumunun konularını ilgilendiren görüşmeler yaptılar. Yurtdışı seyahatleri o kadar yoğundu ki, halk arasında "Erdoğan/Davutoğlu arada bir Türkiye'ye de uğruyor" şeklinde latifeler doğurdu.

Ritmik diplomasi, sadece Türk yetkililerin yurtdışı seyahatlerini değil, aynı zamanda dünyanın değişik bölgelerindeki ülke liderlerinin Türkiye'ye yaptıkları diplomatik ziyaretleri de içeriyordu. Bu ziyaretler de Türkiye'yi dünya siyasetinin önemli merkezlerinden biri haline getirdi. Bu konuda en çok öne çıkan konu, Türkiye'de ve özellikle İstanbul'da yapılan çok sayıda uluslararası toplantılar ve konferanslardır. İstanbul'da zirve toplantısı yapan birkaç uluslararası kuruluş örneği olarak NATO, AGİT, IMF, Dünya Bankası, İKÖ, BM'yi verebiliriz. Yüzlerce devlet ve hükümet başkanının, bakanın ve yetkilinin katılımıyla yapılan uluslararası örgütlerin konferansları ve diğer toplantılar, İstanbul'u dünya çapında bir konferans merkezi haline getirdi.

Türkiye'nin böylesi bir merkez haline gelmesinde etkili olan faktörlerin başında, Türkiye'nin birçok uluslararası sorunda oynadığı arabuluculuk rolü geliyordu. Türkiye'nin kısmen bölgesel düzen kurma misyonu çerçevesinde kısmen de barışçı vizyonu bağlamında rol aldığı arabuluculuklardan bazıları şunlardır: Kısmen Filistin sorununa çözüm amacıyla kısmen de Suriye-İran dengesini ve böylece bölgesel dengeleri etkilemek amacıyla Suriye'nin İsrail ile yakınlaşması için yürüttüğü arabuluculuk;[22] El Kaide terörüyle mücadele ve bölgesel istikrar amacıyla Afganistan ve Pakistan arasında diyaloğu geliştirmek amacıyla Cumhurbaşkanı düzeyindeki arabuluculuk; Filistin sorununun çözümü amacıyla bir yandan İsrail ile Filistinliler arasında, diğer yandan da Hamas ile El Fetih arasında barışın sağlanması için yapılan girişimler; Balkanlarda Bosna-Sırbistan-Hırvatistan arasında diyalog için arabuluculuk; Irak'ta mezhepler arası savaşın önlenmesi ve istikrarlı, düzenli ve toprak bütünlüğünün sağlandığı bir Irak'ın kurulması amacıyla, Sünni, Şii, Kürt, Arap ve diğer ilgili siyasi liderler ve partiler arasında yapılan arabuluculuk; Lübnan'da istikrar için ilgili aktörler arasında arabuluculuk; nihayet ABD ve diğer P+5 ülkeleri ile İran arasında görüşmeler ve müzakere yapılması amacıyla yürütülen arabuluculuk.

Arabuluculuk ve barış vizyonu bağlamında Türkiye'nin dahil olduğu bir başka süreç Medeniyetler İttifakı'dır. BM kapsamında kurulan ve eşbaşkanlığını Türkiye ve İspanya'nın yaptığı Medeniyetler İttifakı, Hıristiyan dünyası ile İslam dünyası arasında diyalog ve işbirliğini artırmayı, böylece Huntington'un ortaya attığı "Medeniyetler Çatışması" teorisini ve ABD'nin 11 Eylül sonrası İslam ülkelerine saldırıları sonucu gelişen Hıristiyan-İslam çatışma sürecini ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Türkiye bu süreçte iki dünya arasındaki yakınlaşmayı ve diyaloğu sağlamak için bir nevi arabuluculuk rolü oynamaktadır.

Tüm bu diplomasi ve arabuluculuk araçlarına ilave olarak, Türkiye'nin son dönemde kullandığı çok boyutlu ekonomik, kültürel, eğitimsel, medyatik, akademik ve diğer araçları da belirtmek gerekir. Ayrıntılarına çok girmeden bir örnek olarak TİKA (Türk İşbirliği Kalkınma Ajansı) faaliyetleri gösterilebilir. TİKA'nın Balkanlar'dan Orta Asya'ya, Rusya'dan Afrika'ya kadar uzanan geniş bir alanda, çok sayıda ve yelpazede yapmış olduğu faaliyetlerin, öncelikle muhatap ülkelerin gelişmesi açısından, ama aynı zamanda Türkiye'nin bu bölgelerdeki çıkarlarını ve etkinliliği geliştirmesi açısından çok önemli katkılar yaptığı açıktır. TİKA çalışmalarını Türkiye'nin dış politikadaki yumuşak gücünün önemli bir aracı olarak kabul etmek mümkündür.

22. Türkiye'nin İsrail ile Suriye arasında arabuluculuğu için: Bülent Aras, "Turkey between Syria and Israel: Turkey's Rising Soft Power", *SETA Policy Brief*, No 15, May 2008.

DIŞ POLİTİKANIN SINIRLARI: İDEALLER, GERÇEKLER, SİYASET

Son dönem Türk dış politikası ya da AK Parti kimliğinin yansıması olan proaktif strateji, ilk bölümde verdiğimiz üç örnekte belirtildiği şekilde karma bir performans sergiledi: Yani hem başarılı oldu, yani Türkiye'yi yükselen bir değer haline getirdi; ama aynı zamanda beklenen sonuçları tam olarak, en azından şu ana kadar vermedi. Bu durumun nedenlerini incelemeye geçmeden önce, yukarıda verdiğimiz AB, İKÖ ve BM Güvenlik Konseyi üyeliği bağlamındaki sorunlara ilave bazı sorunları özetlemekte yarar var.

Öncelikle komşularla sıfır problem hedefinin tam anlamıyla gerçekleşmediğini kabul etmemiz gerekir. AK Parti hükümetlerinin her türlü (iyi niyetli) girişimlerine rağmen Kıbrıs, Irak, Ermenistan ve hatta Yunanistan'la sorunların kalıcı ve makul bir şekilde çözülemediği ortadadır. Bu durum Türkiye'nin proaktif dış politika performansına gölge düşürmüştür. Örneğin, Yunanistan ile son dönemde gelişen olağanüstü olumlu atmosfere rağmen, ne Ege Denizi'ndeki sorunlarda, ne Batı Trakya'daki Türklerin konumunda ve ne de Kıbrıs sorununda barış, istikrar ve güvenliği garanti ve konsolide edecek bir düzenleme yapılamamıştır. Bu nedenle, son dönemde Türkiye-Yunanistan ve Türkiye-Kıbrıs ilişkilerinde nispi olarak ortaya çıkan olumlu hava geçici nitelikte olup, içinde bulunduğumuz uluslararası ve bölgesel şartlar gereği dondurulmuş şekilde potansiyel bir risk kaynağı olmaya devam etmektedir.

Aynı durum aslında Irak sorunuyla ilgili olarak da devam etmektedir. Irak'taki istikrarsızlık ve belirsizlik, Kuzey Irak Kürt bölgesinin olumsuz şartları, Türkiye'nin hem Irak'la ilişkilerini gölgelemeye hem de terör, güvenlik tehdidi, ekonomik zarar ve toplumsal huzursuzluk şeklinde Türkiye'yi rahatsız etmeye devam etmektedir. Benzeri bir sorun Kafkaslar bölgesi için de geçerlidir. Ermenistan açılımı, Türkiye'nin tüm iyi niyetine rağmen başarılı şekilde sonuçlandırılamadığı için, beklenen yararlar da elde edilemedi. Daha kötüsü, Türkiye en yakın dostu olan Azerbaycan ile ilişkilerinde gerginliklere yol açtı. Ne de Türkiye'nin Kafkas politikası, bölgedeki çatışma kaynaklarını, (Rusya'nın) dış müdahaleler ihtimalini ve diğer istikrarsızlık kaynaklarını tamamen elimine edebilmiştir. Sonuç olarak, Türkiye'nin "sıfır problem" hedefi burada da bir ideal olarak kalmaya devam etmektedir.

Diğer yandan, Türkiye'nin ülkesel ve bölgesel düzen kurma çabalarının sonuçları da (henüz) elde edilmemiştir. Türkiye'nin tüm çabalarına rağmen Irak'ta barış ve düzen kurulamadı; Filistin ve Gazze'deki İsrail işgalleri ve ambargoları durdurulamadı; Afganistan'da barışın ve huzurun gelebildiğini söylemek ise zaten mümkün değil; İran'ın nükleer program ile ilgili tatmin edici bir sonuç doğmadı.

Her ne kadar, Türkiye bu ve başka ülkelerde çok hayati ve olumlu katkılar yapmış olsa da, bu katkılar proaktif dış politika stratejisinin ideallerini ve ruhunu yansıtmadı. Türkiye'nin etrafındaki bölgelerde, özellikle Ortadoğu'da, Kafkaslarda ve Orta Asya'da çatışma ve savaş potansiyeli hâlâ devam ediyor. Her gün medyada İran'a karşı bir ABD veya İsrail askeri saldırısının olabileceği, İsrail'in Lübnan'a bir operasyon yapabileceği, Rusya'nın Kafkaslara (özellikle Gürcistan'a tekrar) müdahale edebileceği gibi haberleri duyuyoruz. Bunun anlamı şudur ki, Türkiye'nin etrafındaki ateş çemberi bitmiş değil.

Daha birçok örneklerini verebileceğimiz bu sorunlar bize, son dönem Türk dış politikası performansının bazı sınırlarının ya da zaaflarının olduğunu ortaya çıkarıyor. Bu sınırlar ve engeller nelerdir? Doğal olarak, her örnek durumun kendine özgün nedenleri vardır; bunları ayrıntısıyla incelemek gerekir. Ancak bu yazının sınırları nedeniyle teorik bir yaklaşım kullanacağım.

Bahsettiğimiz sorunların nedenlerini dört grupta cevaplandırmak mümkündür. Birincisi, poaktif Türk dış politikasının niteliği ve oluşumundaki zafiyetler. İkincisi, Türkiye'nin dışındaki ülkelerin ve bölgelerin yapısal sorunları. Üçüncüsü, Türkiye'nin uluslararası sistem yapısı içindeki konumu ve rolüyle ilgilidir. Dördüncüsü de, Türk iç politikasındaki demokratikleşme sorunlarıdır. Özetle belirtmek gerekirse, tüm bu sorunlar, uluslararası politikanın doğası ile bu doğanın ya da sistemin bir parçası olan Türkiye siyasetinin işleyiş süreçlerinden kaynaklanmaktadır.

Bir dış politikanın performansı öncelikle o politikanın niteliğine, gücüne ve güncelliğine bağlıdır. Türkiye'nin son dönem Türk dış politikası, her ne kadar içinde benim de bulunduğum pek çok kişiyi ve uzmanı olumlu yönde etkilemiş ve cezbetmiş olsa da, yani bir ideal olarak çok güzel olsa da, kendi içinde zaaflar ve eksikler barındırmaktadır. Her şeyden önce, bu strateji, özü itibarıyla başında Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu'nun olduğu bir ekip tarafından ortaya konulmuş "lider merkezli-elitist" bir projedir.[23] Dolayısıyla bu karar alıcıların sahip olduğu zihin dünyalarının, algılamalarının ve tasavvurlarının bir ürünüdür. Elbette her hükümetin ve kadronun bir ideal projesi olur ve olmalıdır; ancak bunların akademik, entelektüel ve toplumsal alana açık, sorgulanmaya ve geliştirilmeye elverişli ve en önemlisi uygulanabilir, yani gerçek dünyayla uyumlu olması gerekir.

Herkesi cezbedecek çarpıcı iddiaları, idealleri, vizyonları "teorik" olarak üretmek mümkündür; ancak bunların uygulanabilir olması için reel durumu göz ardı

23. Özcan ve Usul, "Understanding the New Turkish Foreign Policy: Changes within Continuinty, Is Turkey departing form the West".

etmemesi, sürdürülebilir olması ve gelenekleri revize ederek dönüştürebilecek düzeyde olması şarttır. Örneğin, aynen "yurtta sulh, dünyada sulh" ideali insanlık tarihi boyunca ütopya olmaktan öteye gitmediği gibi, "komşularla sıfır problem" ideali de öyledir. Elbette bu her iki ideal de güzeldir ve olumludur; ancak insanları hayal ve ütopya havasına sokmamak gerekir. Zira geçekleşmemesi durumunda ortaya çıkan sonuçlar, çok acı hayal kırıklıkları doğurabilir, büyük maliyetler ortaya çıkarabilir ve eskisinden çok daha kötü olabilir. Hükümetin dış politika hedefleri konusunda oluşturduğu atmosfer eğer gerçekleşemez veya başarılı sonuçlar üretemez ise, hem Türkiye'de hem de ilgili bölge ve ülkelerde büyük bir hayal kırıklığı ve yılgınlık doğurabilir ki, bu, orta ve uzun dönemde daha olumsuz olur.

Diğer yandan, AK Parti dış politikasının bazı temel unsurlarının, bugünün dünya ve bölge siyasetiyle ne kadar uyumlu olduğunu sorgulamak gerekir. Örneğin, her ne kadar son dönem Türk dış politikası yapıcı aktörleri resmen kabul etmeseler de, Yeni Osmanlıcık veya başka bir ad altındaki Osmanlı bağlantılı bir dış politika, ne kadar gerçekçidir? Türkiye'nin yöneldiği ve düzen kurmaya çalıştığı bölgeler Yeni Osmanlıcılık projesine elverişli midir? Balkanlardan Ortadoğu'ya kadar uzanan pek çok ülkede, Türkiye'nin tarihiyle yani hem Osmanlı hem de Cumhuriyet dönemleriyle ilgili muhalefeti, endişesi veya çekincesi olan kişilerin, grupların veya iktidarların sayısı ve etkinliği az değildir. Her ne kadar bu muhalefet, devletlerarası diplomatik düzlemde ortaya konmamış olsa da, birçok bölge ülkesinde (özellikle İran, Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan, Mısır, vb.) Türkiye'nin tarihiyle ilgili olumsuz görüşlerin ve duruşların olduğu bilinmektedir.

Ayrıca, AK Parti hükümeti her ne kadar bağımsız ve kendi iradesiyle bir dış politika oluşturmuş olsa da, Türkiye'nin NATO, ABD ve İsrail bağlantısı bölgedeki birçok ülkenin Türkiye'ye bakışını hâlâ olumsuz etkilemektedir. Özellikle ABD merkezli bazı think-tankların ve stratejistlerin, Türkiye'nin "yeni" rolüyle ilgili görüşleri ve iddiaları da burada önemli bir rol oynamaktadır. Birçok ülkede Türkiye hâlâ ABD'nin bölgedeki uzantısı gibi görülmektedir. Hele bir de buna, Türkiye'nin bölge ve dünya politikasında rol oynanmasını isteyen think-tankların ve stratejistlerin Yeni Osmanlıcılık projesini öven görüşleri dahil edildiğinde, bu ülkelerde Türkiye'nin imajı sorgulanır hale gelmektedir. Bunlardan bazılarının Türkiye'yi "Ilımlı İslam'ın temsilcisi", bazılarının da "Kapitalist-Batılı bir aktör" olarak gördükleri dikkate alındığında, Osmanlı değerleri üzerinden bir dış politikanın uygulanması neredeyse imkânsız hale geliyor.

Çünkü Türkiye'nin etrafındaki bölgelerde belki de en girift sorun, bölgesel siyasi aktörlerin ve çıkarların ortaya çıkardığı hassas dengelerdir. Osmanlı Devleti'nin yıkılması sonrasında ortaya çıkmış olan Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkasların siyasi yapısında yer alan derin çıkar ilişkileri, Türkiye'nin ideal dış politika hedeflerinin

kolayca kabul edilmesini engellemektedir. Bölgesel ve yerel aktörler ile bölge dışı büyük devletlerin politikalarının yarattığı sorunlar, Türkiye'nin bu bölgelere dönük açılımlarına engel oluyor. Filistin, Irak, Lübnan, Bosna, Lübnan ve diğer birçok bölge ülkesi, içinde yerel, ulusal, bölgesel ve global aktörlerin iç içe geçtiği rekabet ve çatışma unsurları taşımaktadır. Tüm bu unsurların kontrol altında tutulabilmesi gerçekten çok zordur. Süpergüç ABD'nin bile içinden çıkamadığı Irak'ta, Afganistan'da, Filistin'de ve diğerlerinde, tarihi ve jeopolitik avantajları ne olursa olsun Türkiye'nin etkin olabilmesi, en azından günümüz şartlarında, hayal düzeyinde bir idealdir. Zira, bu sorunlar ABD'yi de aşan ve başarısız kılan derin global boyutlar taşımaktadır. Diğer bir ifadeyle, bu sorunlar, içinde Avrupa devletlerinin, Rusya'nın, Çin'in ve diğer aktörlerin de yer aldığı cari uluslararası sistemin ürünleridir. Ve bu sistem devam ettiği sürece, Türkiye dahil hiçbir ülkenin tam anlamıyla başarılı olabilmesi pek mümkün değildir.

Dolayısıyla, proaktif Türk dış politikasının (olumlu ve olumsuz) performansında Türkiye'nin de içinde yer aldığı dünya sisteminin yapısal şartları ile bu şartların doğurduğu engeller ve problemler rol oynamıştır. Burada özellikle vurgulanması gereken nokta; Türkiye'nin son dönem iç ve dış politikasının da, aslında 11 Eylül sonrasında oluşan uluslararası ilişkiler düzeninin bir parçası, hatta çok önemli bir kesiti olduğudur. 11 Eylül sonrasında ABD'de Başkan Bush Yönetimi ve Yeni Muhafazakârların oluşturmaya çalıştığı Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi ile, bu düzene itiraz eden veya karşı çıkan, ama zaman zaman da çıkarları gereği destek veren Rusya, AB, Çin ve Japonya gibi aktörlerden oluşan bir düzensizlik ortaya çıktı. Ekonomik, askeri ve siyasi rekabet ve işbirliğinin kıyasıya yaşandığı bu düzensizlikte Türkiye de çok kritik bir konumda yer aldı.

Türkiye'nin ve elbette ki AK Parti'nin bu dönemdeki konumu; stratejik, kurumsal, ekonomik, siyasi ve tarihi nedenlerle ABD'nin politikasına yakındır. Türkiye, yakın tarihi ve stratejik nedenlerle ABD'nin etki alanı altında olmaya devam etmektedir. Bunun en somut kanıtı olarak, proaktif dış politikanın niteliğini göstermesi açısından da çok anlamlı bir örnek olarak, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ile ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton arasındaki sıkı işbirliği, iletişim, danışma ve uzlaşma trafiğini verebiliriz. Sadece sembolik olarak verdiğimiz bu örnek, son dönem Türkiye-ABD ilişkilerinin içinde bulunduğu durumu gösterir. Türkiye-ABD ilişkileri son dönemde elbette birçok krizlerle karşılaşmıştır (örneğin 1 Mart sonrası dönem gibi), ancak hiçbir zaman ciddi ve resmi olarak kopma noktasına gelmemiştir. Bilakis, örneğin ABD Dışişleri Bakanlığının 2010 yılında yayımladığı bir raporda, ABD'nin 2002-2010 arası dönemdeki Türk dış politikasına genel olarak destek verdiği ve olumlu bulduğu kaydedilmiştir. Türkiye'nin hem kendi sınırlarında hem de ötesinde istikrar kurmaya çalışan bir ülke olduğu övgüyle bahsedilmiştir. Rapora göre, Türkiye'nin demokratik açılım, Irak, Kıbrıs,

İran, Ermenistan ve İsrail politikaları olumludur, yani ABD dış politika çıkarlarına ters düşmemektedir.[24]

Dolayısıyla, geçmişte birçok örneklerde olduğu gibi, 1 Mart krizi de yapısal değil, konjonktürel idi; özellikle ABD'nin Irak'ı işgali nedeniyle iki ülke arasında yaşanan anlaşmazlıklardan doğmuştu. İşte bu nedenle, bu kriz dönemi çok kısa bir sürede sona erdi ve Türkiye-ABD ilişkileri tekrar hızla ve güçlü bir şekilde gelişmeye devam etti. Ve en sonunda Başkan Obama, Türkiye-ABD ilişkilerini "Model Ortaklık" şeklinde tanımladı ki bu, çok daha üst düzey ilişkilerin gelişmesine yol açtı. Türkiye ve ABD, hâlâ birbirine ihtiyaç duymaya devam etmektedir. ABD'nin Türkiye'den rol beklentileri, Türkiye'nin de ABD'den ikili, bölgesel ve global düzeyde ekonomik, askeri, stratejik ve siyasi beklentileri vardır. Türkiye'nin proaktif dış politika stratejisi de aslında bu karşılıklı bağımlılık mekanizmasına dayanmaktadır denilebilir. Bu stratejinin hemen hemen tüm unsurları ve uygulamaları bu mekanizmanın kapsamı içinde işlemektedir.

Nihayet, Türkiye'nin proaktif dış politikasının uygulanmasında etkili olan bir başka engel, Türkiye'nin iç politikasından kaynaklanan sorunlardır. Proaktif dış politikanın başarılı olabilmesi için Türkiye'deki devlet ve sivil aktörlerden de destek alması ya da en azından karşı çıkılmaması beklenir(di). Halbuki AK Parti'nin siyaset ve dış politika anlayışı, statüko yanlısı resmi ve sivil bürokratlar, siyasi partiler ve ilgili ekonomik, toplumsal ve siyasi aktörler tarafından karşı çıkılmış ve engellenmeye çalışılmıştır. Medyada, siyasi arenada, akademyada, eğitimde ve toplumsal düzeyde yoğun şekilde aleyhte yayın ve gösteri faaliyetleri yapılmıştır. Bu konuda en çarpıcı örnek, 2007 yılında yapılan Cumhuriyet Mitinglerinde "AB ve ABD'ye hayır" sloganlar ve pankartlarıdır.

Ulusalcı akımlar, Türkiye'nin AB üyeliğine karşı kampanyalar ve konferanslar yürüterek halkın tam üyelik yönündeki görüşünün değişmesine neden oldular. Bunlardan özellikle üniversitelerde gençlere dönük yapılan AB karşıtı propaganda faaliyetleri çok etkili oldu. Üniversite gençleri; kitaplar, konferanslar, geziler vb. faaliyetler sonucu ideolojik bir şekilde içine kapanırken, başta AB olmak üzere dünyadan ve uluslararası ilişkilerin idealizm boyutundan uzaklaştılar. Gençlerin ve halkın; Anayasa değişikliği, sivilleşme, hukukun üstünlüğü gibi reformlara olan tepkisi arttı. Tüm bu çabaların, aslında ülke çapında yürütülen kapsamlı bir kampanyanın ürünü olduğu ise daha sonraki yıllarda ortaya çıkmaya başladı. Ağustos 2010 itibarıyla, halen mahkeme süreci devam eden Ergenekon ve Balyoz

24. http://www.trtenglish.com/trtworld/en/newsDetail.aspx?HaberKodu=ae210a9b-b3b5-4d5b-b5da-13f92a2bfdac.

gibi askeri darbe planları da aslında AK Parti'nin izlediği hem iç hem de dış politikayı ortadan kaldırmak için yapılmıştı. AK Parti hükümetinin AB performansının zayıflamasında bu gelişmelerin etkisi göz ardı edilmemelidir.

Türkiye'nin Irak'ın işgali sonrasında Irak'a dönük dış politikası da yükselen ulusalcı baskının altında kaldığı için, AK Parti hükümetleri uzun dönem Irak'la ilişkilerde çekingen veya temkinli bir tavır takınmıştır. Hükümet, kamuoyunun baskısından da çekinerek, Irak'taki Kürt gruplar, Kürt bölgesel yönetimiyle ve hatta Kürt olduğu için Cumhurbaşkanı Talabani ile ilişki kurmaktan uzak durmuştur. Milliyetçi ve statükocu aktörlerin eleştirisine uğramamak ve böylece seçimlerde milliyetçi oyları kaybetmemek amacıyla, Irak'a dönük statükocu bir yaklaşım sergilemiştir. Aynı şekilde, aradan uzun bir zaman geçtikten sonra Irakla ilişkiler gelişmeye başlaması sonrasında ortaya konan Kürt ya da demokratikleşme açılımı da, yine bu kaygılar nedeniyle başarılı bir şekilde uygulanıp sonuçlandırılamamıştır. Demokratikleşme açılımı bu nedenlerle askıya alınmıştır.

SONUÇ

Türkiye'nin son dönemde dünya çapında yükselen bir değer olduğu görüşü elbette doğrudur. Bu başarılı gelişmede Türkiye'nin kültürel ve çağdaş değerlerini, yani İslami-liberal değerleri mezcederek uluslararası politikaya uygulamasının çok büyük bir rolünün olduğu yadsınamaz. Bu süreçte, öncelikle ve özellikle bu uyumlaştırmayı başaran dönemin entelektüel, yazar, siyasetçi ve elbette AK Parti ve hükümetlerinin rolü olmuştur. Ancak, özellikle demokrasiyle yönetilen ülkelerde hiçbir dış politikanın halktan ve siyasetten gelen katkıları göz ardı edilemez, çünkü hükümetler ve siyasetçiler ancak halka anlatabildikleri ve ikna etmeyi başarabildikleri oranda oy veya destek alabilirler ve (iç ve dış) politikalarını uygulamaya koyabilirler.

AK Parti'nin dış politikası esasında temelleri Türkiye toplumunda var olan, en azından algılanan bir anlayışın ürünüdür. Bu nedenledir ki bu politikayı Türkiye'nin sosyal, kültürel, tarihi, siyasi ve kurumsal şartları çerçevesinde "inşa olmuş" fikirler, öneriler ve planlar olarak kabul etmek mümkündür. Bu "inşa" faaliyetinde elbette bazı öncü entelektüeller ve siyasetçiler vardır. Başbakan Erdoğan, Cumhurbaşkanı Gül ve Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun yanında ona destek veren doğrudan veya dolaylı fikir sahiplerini ihmal etmemek gerekir. Bu politika bu idealist kadro tarafından oluşturulmuş; ancak, farklı düşüncelere ve önerilere genellikle kapalı olmuştur. Bu yönüyle elitist bir dış politika niteliğindedir. Farklı düşünen, alternatif üreten, pozitif ve yapıcı eleştiri yapan görüşler genellikle dikkate alınmamıştır.

Tabii bir de, proaktif dış politikaya yıkıcı eleştiri yapanlar vardır. Bu grup içinde, hem Türkiye'den hem de uluslararası alandan kişilerin olduğu biliniyor. Bu gruplar, ideolojik, siyasi, kültürel veya şahsi nedenlerle proaktif dış politikayı sarsmaya ve etkisizleştirmeye çalıştılar. Türkiye'nin dönüşümünü istemeyen, endişe duyan ve gelecekle ilgili belirsizlik doğuracağını düşünen bu kesimler, çoğu zaman doğrudan dış politika yerine dolaylı olarak hükümetin ve mensuplarının iktidardan uzaklaşması için çalıştılar. Türkiye'nin AB üyelik sürecini, İKÖ içindeki konumunu, Irak politikasını ve çok sayıdaki dış politika açılımlarını Türkiye için bir iyi bir fırsat olarak değil, kötü bir tehdit ve tehlike olarak gördüler.

Proaktif Türk dış politikası, Türkiye'ye ne gibi katkılar ve yararlar getirmiştir? Bu sorunun cevabını en azından şu üç soru etrafında verebiliriz: Ulusal sorunların çözümüne ne kadar hizmet etti? Bölge ve dünya sorunlarının çözümüne ne kadar yardımcı oldu? Türkiye'nin bölgedeki etkinliğini ne kadar artırdı?

İlk olarak, son dönem Türk dış politikası, Türkiye ekonomisinin, siyasetinin, yaşama standartlarının ve genel olarak güvenlik şartlarının gelişmesine ciddi bir katkı yapmıştır. Bu gelişmede genel olarak Türkiye'nin dünyayla ilişkilerinin özel olarak da AB üyelik sürecinin rolü yadsınamaz bir gerçektir.

İkincisi, Türkiye'nin özellikle bölgesel sorunların çözümünde önemli girişimler ve katkılar yaptığı açıktır. Irak'ın parçalanmamasında, Filistin ve Gazze konusunda İsrail üzerinde baskının artmasında, İran'ın nükleer programı konusunda İran'ın Batı'yla diyalog kurmasında, Kafkaslarda Rusya'nın frenlenmesinde, nihayet ABD'nin Afganistan ve Irak'taki gibi bir saldırı daha yapmamasında, Türkiye'nin etkili bir rol oynadığı göz ardı edilemez.

Üçüncüsü, tüm çabaların ve katkıların, geçmişle kıyaslandığında Türkiye'yi hem bölgesinde hem de dünyada daha iyi bir konuma getirdiğine şüphe yoktur. Yukarıda verdiğimiz AB üyeliği, İKÖ Genel Sekreterliği ve BM Güvenlik Konseyi üyeliği örnekleri, bu durumu net bir şekilde ispat etmektedir. Diğer yandan, Türkiye, örneğin 1990'lar ve hatta tüm Cumhuriyet dönemi ile karşılaştırıldığında, hem komşularında, hem bölgesinde ve hem de tüm dünyada çok daha iyi bir noktada ve görünümdedir.

Bununla birlikte, gerçekçi olmak ve her şeyin çok olumlu ve başarılı olduğu gibi bir yanılsama içine girmemek gerekir. Son dönem dış politika performansının elbette daha ilerisi ve iyisi de olabilirdi, olmalıydı. Daha iyisi ve ilerisi için daha uzun bir zamana, daha çok sinerjiye ve daha çok çalışmaya ihtiyaç olduğu da açıktır elbette.

Adnan İsmaili[1]

GAZİMESTAN'DAN SARAYBOSNA'YA: BALKANLARA YENİDEN DÖNÜŞ

ABSTRACT

From Gazimestan to Sarajevo: Back to the Balkans

After recovering itself, Turkey achieved its return to Balkans in a short period of 15 years by developing peaceful, reconciliatory and active policies. Of course, hardly established balances needed to maintain friendship with societies whose wounds of war are still fresh requires a diplomatic flexibility desired by everyone. Yet, great efforts and investments are needed to maintain this positive environment. It is hoped that full integration to Afro-Atlantic organizations will put an end to current problems. Strengthening of friendship between Turkey and the Balkans will help Turkey play a more influential role in this region, which suffered from egoism of and disputes between great powers, instead of eliminating differences between Balkan countries.

If Turkish investments continue with the same pace in the economic field, considering that countries of the region have smaller economies compared to Turkey, Turkey will become the country with the largest capital in the Balkans. It is highly probable that this will be reflected

1. Merhamet Kültür ve Yardımlaşma Derneği Başkanı – Üsküp (*Chairman of "Merhamet" Culture and Solidarity Association - Skopje*)

in the other fields as well. This means that Balkan countries and Turkey are creating new investment areas, new economic perspectives and continue to work with the aim of strengthening current investments.

After achieving success in the political and economic fields, this will pave the way for reflections in the cultural and educational fields. Turkish schools, including universities, and Yunus Emre culture centers opened in some Balkan countries recently are evidences that Turkey is taking quick steps in the Balkans. What is more, as they contribute to restructuring of the regional values and re-integration of the region, these steps allow for a transition to a new integration and cooperation period after freeing from the "medieval ages" of the 20th century.

28 Haziran 1389'da Kosova'nın Gazimestan bölgesinde Avrupalı, Sırp ve Macar askerler ile çarpışan ve şehit olan Sultan I. Murad; aslında tüm Batı dünyasına bir mesaj vermek istiyordu. Zira sultanların Avrupa'ya bu şekilde gelişi bir işgalci mantığı ve rasgele bir olay değildi. Bu insanlar buraya yeni bir dünya ve yeni değerler sistemi getirmek için meydan savaşında çarpışacak ve kahramanca şahadeti tercih edecek kadar ciddi ve kararlıydılar.

Bu olay; Balkan toplumları tarihinde Osmanlıların Balkanlar'a ilk gelişini işaret ederken, aynı zamanda birçok savaş ve baskılardan sonra yüzyıllarca süren zulüm, çatışma ve kanın ardından yeni bir Balkan'ın inşa edilmesini simgelemektedir.

Osmanlı, bu coğrafyaya gelince bölgeyi istikrara kavuşturdu. Altyapı, bürokrasi, kültür, sanat ve bilim gelişmeye başladı; dinlere özgürlükler verildi. Ortaçağ gibi zor ve karanlık bir dönemden sonra bu bölgenin istikrara kavuşmasının zamanı gelmiş, bu bölgelerde medeniyetin filizlenmesi için gereken koşullar oluşmaya başlamıştı.

Oysa Gazimestan'daki Sultan Murad'ın türbesi, Osmanlı'nın diğer tüm fedakârlık ve iyilikleriyle birlikte bu topraklara bir sultan feda ettiğini sergileyen ebedi bir simge olarak kaldı. Bu, yeni bir dünya kurmak için paha biçilmez bir ödüldü.

23 Ekim 2009'da resmi bir ziyaret için Saraybosna'ya gelen Türk Dışişleri Bakanı Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu'nun seçkin dinleyicilere yaptığı muhteşem bir konuşmada, "Bu bölge sadece Osmanlı hâkimiyeti döneminde istikrarlı ve gelişmiş haldeydi," diyerek bir gerçeğe dikkat çekmişti.

Osmanlı'nın Balkanlar'a ilk gelişine bağlı olarak Türk Dışişleri Bakanı, bunun günümüz Türk dış politikasının amacı olduğunu belirtmişti. Dolayısıyla Balkanlar'da bu değerlerin yeniden oluşturulması, işlevsel çokuluslu devletlerin ve toplumların tesis edilmesi, çok kültürlü ortamın ve diyaloğun gelişmesi ve son 20 yılda Balkanlar'ı mahveden güç kullanımları ve yahut güç endeksli siyaset yerine herkesin hak ettiği konumda olabileceği yeni bir iklim ve yeni bir dünyanın oluşturulmasını hedeflediğini belirtti. Bu, dünyanın gelişmiş ülkelerinin de reel olarak sunduğu bir politikadır.

Haziran 1389 ve Ekim 2009 arasında benzer filizlenmelerin olduğu ve aynı zamanda ciddi sıkıntıların yaşandığı 620 yıllık bir zaman dilimi var. Özellikle son yüzyıl o kadar fazla sayıda savaşa şahit olundu ki, bir şekilde Balkanlar; Sultan I. Murad'ın ilk geldiğindeki hale dönüştürüldü.

Türklerin Balkanlara Yeniden Dönüşü

Türkiye Cumhuriyeti'nin iç sorunlarını çözüp istikrara kavuşmasından sonra özellikle de 20. yüzyılın sonunda ülke ekonomisinin hızlı bir şekilde gelişmesi, Türkiye'nin kapılarını dünyaya açacak ufuklara sahip yeni bir siyasetçi jenerasyonunun yetişmesine ortam hazırladı. Böylece yaklaşık yüz yıldır uyuyan değerlere yeniden sahiplenmek için de imkânlar oluşmaya başladı. Geçen yüzyılın sonu ve yeni yüzyılın başı Türklerin yeniden dirildiğine, yükselen bir güç olduğuna ve dört tarafa yayıldığına şahitlik yaptı. Bunu Afganistan'dan Kafkaslar'a, Ortadoğu'dan Balkanlar'a Sultan Murad'ın tahakkümü altında olan tüm toplumlar hissetmeye başladı. Şimdi neredeyse Avrupa'nın kapılarını titreten Kanuni Sultan Süleyman döneminden bile daha güçlü bir şekilde sahneye NATO'nun üyesi olarak dönen Türkiye, artık gelişmelerin iyi yöne doğru gittiğini düşünmeye başlayan Balkan toplumlarının da yeni umudu oldu.

Türk Politikasının Balkanlar'daki Kabulü

90'lı yılların başında zihnimizden atamadığımız Bosna Hersek savaşı başladığında, Amerikalıların, Türklerin Boşnaklara yardım etmesine müsaade etmesi, politik analizlerde neredeyse Amerikan yardımı gibi yansıtılmaktaydı. Fakat analistler, o savaş bugün gerçekleşseydi, Boşnakların ve Müslümanların pozisyonu ve savaşın sonucu farklı olurdu, demekteler. Oysa Amerikalılar bugün, savaşta çok hasar gören Boşnakları, çok hassas bir politik konuma soktular. Halbuki 2008 yılında Kosova bağımsızlığını ilan ettiğinde Türkiye Kosova'yı ilk tanıyan devlet olurken, aynı zamanda Kosova Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının diğer Doğu ve

Afrika ülkeleri tarafından tanınması adına en büyük lobi desteğini veren ülke idi. Diğer taraftan bölge güçleri arasında dengeyi yakalamak adına Türk Başbakanı 2010 yılı boyunca Sırbistan'a birkaç günlük bir ziyaret gerçekleştirmişti. Zira bildiğimiz üzere Türkiye, Bosna'nın NATO'ya dahil edilmesini en fazla isteyen ülkedir. Çünkü bununla Bosna'nın bölgesel bütünlüğü güvence altına alınacaktır. Arnavut, Boşnak ve Sırplar arasında dengeleyici bir tavır sergileyen Türkiye Cumhuriyeti geçen yüzyıldan farklı olarak çok dinli, çok kültürlü, çokuluslu yapılı ve birlikte yaşamaya alışılabileceği yeni bir Balkan'ın inşa edilmesine yardımcı olmak için yeniden sahneye çıktı. Komşularla sıfır problem politikasını tanıtan, Amerika'nın küresel dostu ve Rusya ile de iyi ilişkiler kuran Türkiye, herkes tarafından kabul edilecek bir şekilde Balkanlar'ın yeni lideri olmak için ortam hazırlamakta. Bu politika bugün hem Sırbistan, hem Bosna, hem Karadağ, hem Kosova, hem Arnavutluk hem de Makedonya tarafından kabul edilmeye başlandı. Bu durum uzun zamandır hiçbir gücün başaramadığı bir şey oldu.

Balkanlar'da Türk Ekonomisi

Artık gelişmiş ekonomi olmadan politik veya kültürel etkiden bahsedilemeyeceğini, gelişmekte olan ülkeler arasında bunu en iyi anlayan Türkiye'dir. Türkiye'nin az gelişmiş ülke olarak anıldığı dönemlerden itibaren, yarım yüzyıldan daha az bir sürede, Türkiye dünyanın en gelişmiş 17 ekonomisi arasına girmeyi başardı. Rus gazının Avrupa'ya ulaşmasını sağlayacak anlaşma ile Afganistan'dan Bosna'ya kadar uzanan diğer büyük Türk boru hatları akla geldiğinde bu gelişmelerin toplumların gelişimi adına diğer sahalara da yansıması doğaldır.

Balkanların bölge planına göre; 90'lı yıllardan sonra başlayan Türk yatırımları biraz geç kalmış olsa bile kısa zamanda bu bölgede daha önce hiç yapılmadığı kadar ciddi bir seviyeye ulaştı. Mesela Arnavutluk'taki Draç-Morina otobanının inşası ile (bir Türk-Amerikan yatırımı) Kosova'nın (hatta Sırbistan'ın) denize çıkışını sağlamak gibi ekonomik bir kazanım elde edilirken bu ulaşımın tarihsel boyutlu olmasına da imkân sağlandı. Her şeyi bir kenara bırakacak olursak bu bölgenin, ilk defa gerçek anlamda gelişmek için bir fırsat yakaladığı söylenebilir. Arnavutluk'ta iletişim sektöründeki yatırımlar çok önemli iken bu yatırımların en büyüğü ve Makedonya'da hava ulaşımının gelişmesi için birkaç yıllık ve birkaç milyon dolarlık yatırım olan TAV'ın yatırımını hatırlamak gerekir. Doğal olarak burada bankacılık (Ziraat Bankası'nın Üsküp şubesi), sağlık sektörü (hastaneler), akaryakıt (ALPET), gıda sektörü (Ülker vs.), mobilya, tekstil ve diğer sektörlerdeki küçük ve orta ölçekli yatırımları hiç mevzubahis etmek istemiyorum. Bu meseleyi bir bütün olarak ele alırsak Balkanlarda Türk ticareti; özellikle Yunanistan ekonomik krizinin bir imkan olarak karşımıza çıktığı bir dönemde bu temayül ve gidişat devam ederse gerçek anlamda en büyük ekonomik güç olarak karşımıza çıkabilir.

TİKA – Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı

Elçilikler ile yapılan, Türkiye Cumhuriyeti'nin standart politik temsilinin dışında Balkanlar'ın değişik bölgelerinde TİKA'nın ofislerinin açılması çok önemli bir adımdı ve epey verimli oldu. Hatta Balkanlar'daki bu ofisler "Türk USAID"i[2] şeklinde de algılandı. Bu kurumun kanalıyla kültür, eğitim ve diğer alanlarda bölgenin gelişmesine yönelik projeler gerçekleştirildi. Bu adımlar bölgedeki Türk imajını güçlendirmekten öte, bölgedeki toplumlara yeni bir hava gelmesini sağladı. TİKA'nın ofisleri tam da bölgede yıkılmaya yüz tutmuş Osmanlı tarihi eserlerine, en fazla ihtiyacı olduğu dönemlerde imdada yetişti.

Böylece TİKA'nın aracılığıyla Bosna, Karadağ, Sırbistan (Sancak ve Preşova), Arnavutluk ve Makedonya'da birçok eğitim ve kültürel projesinin gerçekleşmesi için imkânlar sunuldu. Bununla birlikte şu an bölgede geleneksel, kültürel, bilimsel ve eğitim projelerinin çoğu bu Türk devlet kurumunun imzasını taşımakta. Bu projelerde okullara yapılan yardımlar, sempozyum ve seminerler, özel olarak basılan kitaplar, Türkoloji ve Şarkiyat bölümlerinin gelişmesi için verilen destek, camilerin, medreselerin, hanların, hamamların, çeşmelerin, köprülerin, altyapı projelerinin vs. inşa ve onarımı için yapılan yardımlar sanki Osmanlı'nın bu topraklara ilk gelişini andırıyor.

Özetle TİKA tarafından gerçekleştirilen bu projeler, yaklaşık bir asırdır Türk karşıtlığı empoze edilen Balkan toplumlarının Türkiye Cumhuriyeti'ne olan tavırlarını da değiştirdi. Şimdi Türk yardımını hisseden birçok ailede eskiden olduğu gibi Türk dünyasına karşı önyargı ve nefretin olmadığını gözlemliyoruz. Bu başarıya neredeyse 10 yıldan az bir sürede ulaşıldı. Bu hızla devam edilirse uzun vadeli olarak düşünüldüğünde gerçekçi beklentilerle, yarım asırdan daha az bir dönem içerisinde Balkan toplumlarının Türklere olan tavırlarında köklü değişiklikler olabileceğini ifade edebiliriz.

Perspektifler

Her ne kadar soğuk savaşta olduğu gibi toplumsal süreçler uzun vadeli olmayı gerektiriyorsa da, Balkanlar'da olayların akışının ters yöne doğru evrilmesi çok kısa zamanda oldu. Türkiye, kendini toparlayıp barışçıl, uzlaşmacı ve aktif politikalar üreterek Balkanlar'a geri dönüşünü 15 yıl gibi kısa bir sürede gerçekleştirdi.

2. USAID; ABD Uluslararası Yardım Ajansı (y.n.)

Tabii ki savaş yaraları henüz taze olan toplumlarla dostlukları sürdürmek için güçlükle kurulan dengeler herkesin sahip olmak istediği bir diplomatik esnekliği gerektirir. Fakat bu olumlu havanın devam ettirilmesi için bu anlamda büyük emek ve yatırımlar gerekli. Umulur ki Afro-Atlantik kurumlarına tam entegrasyon, mevcut meselelerin son bulmasını sağlayacaktır. Balkanlar ile Türkiye arasındaki dostluğun gelişmesi ve güçlendirilmesi Balkan ülkeleri arasındaki farkı azaltmaktan ziyade büyük güçlerin bencilliği ve anlaşmazlıklarından dolayı yıllarca çok sıkıntı yaşamış olan bu bölgede Türkiye'nin daha etkin bir rol oynamasına katkı sağlayacaktır.

Ekonomik anlamda Türk yatırımlarının artışı aynı hızla devam ederse, bölge ülkelerinin Türkiye'ye kıyasla daha küçük ölçekli olduğunu da göz önünde bulundurursak, sadece birkaç yılda Türkiye Balkanlar'daki sermayenin en büyük sahibi olacaktır. Bunun etkisinin diğer alanlara da yansıması kuvvetli bir ihtimaldir. Bu da Balkan ülkeleri ile birlikte Türkiye'nin, yeni yatırım alanları, yeni ekonomik perspektifler oluşturması ve mevcut yatırımların güçlendirilmesi adına daha fazla çalışmaya devam etmesi gerektiği anlamına geliyor.

Politik ve ekonomik alanda başarı elde edildikten sonra bunun asıl etkisinin kültürel ve eğitim alanına yansımasının yolu da açılmış olacak. Üniversiteler de dahil olmak üzere Türk okullarının ve son zamanlarda bazı Balkan ülkelerinde "Yunus Emre" adlı kültür merkezlerinin açılması Türkiye'nin Balkanlar'da hızlı adımlarla yürüdüğüne delalet eder. Hatta bu adımlar; Balkanlar'ı 20. asrın ortaçağından kurtarıp, yeni bir bütünleşme ve işbirliği dünyasına geçişine imkân sunarken, bölge değerlerinin yeniden yapılandırılması ve bölgenin yeniden entegrasyonu için katkıda bulunduğunun göstergesidir.

Ayrıca din anlayışının devamlılığını sağlamak amacıyla, uzun vadede Türkiye Diyanet Vakfı aracılığıyla bölgede imam hatip liselerinin ve ilahiyat fakültelerinin kurulması elzemdir. Kısa vadede ise hiçbir teknik sorunlarla karşılaşılmadan bütün bölgeden imam hatip ve ilahiyat fakültelerine yüzlerce talebe kabul etme ihtiyacı vardır. Böylelikle asırlarca süren Osmanlı din anlayışınında canlı kalması sağlanmış olacaktır.

2009'da Saraybosna'da Davutoğlu'nun ifade ettiği gibi, "Bizler Balkanlar'ı, Kafkaslar'ı ve Yakın Doğu'yu sadece kendimiz için değil, tüm insanlık adına bölgesel ve küresel barış ilkelerini esas alarak yeniden bütünleştireceğiz."

1389'un yazından 2009'un sonbaharına kadar şüphesiz 6 asır geçmiştir. Lakin bu uzun yılların ardından iki önemli noktaya değinilebilir: Birincisi; bu yıl (2010) 10 Ağustos'ta birçok Arnavut, Türk ve Boşnak, Gazimestan'daki Hüdavendigâr

Türbesi'ni ziyaret edip bu topraklara 5 asırlık sulh mesajını ve refahı getirmiş Sultan'ın ruhu için dualar ettiler. Ayrıca yine bu sene o evrensel mesajın teorik ve bilimsel bir metni sayılabilecek, Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu'nun *Stratejik Derinlik* adlı kitabı, Osmanlı döneminde Balkan milletlerin en sadığı olan Arnavut halkının, bugünkü Balkan Müslümanlarının en kalabalığı olan 6 milyonluk Arnavut toplumunun dilinde (Arnavutça) yayımlandı. Sanki tamamen bir tevafuk gibi!

Doç. Dr. Ali Engin Oba[1]

TÜRKİYE AFRİKA'YI YENİDEN KEŞFEDERKEN

ABSTRACT

As Turkey Re-Discovers Africa

Africa has become a competing ground for the new powers of the globalizing world in the post-cold war period and has attracted the attention of the world opinion. Those who closely monitor the continent say that the 21st century will be the "rebirth" of Africa and the pessimistic views on Africa are incorrect.

Turkey has been pursuing an effective policy to improve its relations with the African countries and the African Union, from the beginning of the 21st century. For this purpose, the "African Initiative Policy" has been implemented by the Foreign Ministry since 1998. Turkey's African initiative resulted in rapidly enhancing trade relations with Africa. Our trade volume with Sub-Saharan Africa Countries increased to 5.7 billion dollars in 2008, up from 742 million dollars in 2000.

Today, Turkey's visibility in Africa has increased considerably. Turkish diplomacy tries to develop relations with all African countries in all fields. This provides dynamism to the Turkish foreign policy and makes Africa a good market for Turkish products.

1. Atılım Üniversitesi Öğretim Üyesi (*Associate Prof., Atılım University*)

There is much to be done by Turkish businessmen in order to further enhance the Turkish-African relations fostered by the Turkish diplomacy. Having a close interest in Africa and monitoring the developments in this continent in cooperation with Turkish think-tanks, and establishing close relations with its people will increase the influence of the Turkish-African relations. -Within this framework, it is very important that our businessmen and economic organizations establish close contacts with the African countries, encourage Turkish investments there and channel Turkish entrepreneurs to Africa.

Afrika'ya Kısa Bir Bakış

Afrika, Soğuk Savaş sonrası dönemde, küreselleşen dünyada ortaya çıkan yeni güçlerin rekabet ettikleri bir alan haline gelmiş ve dünya kamuoyunun ilgisini çeken bir kıta olmuştur.

Uluslararası toplum; 30 milyon kilometrekare yüzölçüme sahip (AB'den 7, ABD'den 3 kat büyük), 54 ülkenin yer aldığı (Afrika Birliği tarafından tanınan Batı Sahara Cumhuriyeti bu sayıya dahil edilmiştir), 2000 mahalli dilin konuşulduğu, bir milyara yakın insanın yaşadığı Afrika ile, yüzyılımızda, başta ekonomik alan olmak üzere, her sahada ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır.

21. yüzyılda Afrika'nın sömürgeci güçleri İngiltere, Fransa, Portekiz, Belçika; başta Çin olmak üzere, Hindistan, Brezilya, Güney Afrika Cumhuriyeti, Güney Kore ve Japonya'nın yarattıkları yeni rekabet ortamıyla karşı karşıya kalmışlardır. Özellikle Çin'in, Afrika'nın başta petrol olmak üzere, diğer doğal kaynaklarına gösterdiği ilgi ve birçok Afrika ülkesine yaptığı yardımlar ve altyapı projeleri ile siyasal rejimlere bakmaksızın verdiği krediler, başta ABD olmak üzere, diğer Batılı ülkelerin Afrika rejimlerine yönelik politikalarını etkilemektedir. Bugün bu ülkeler, Afrika'da yeni ortaya çıkan rekabet şartlarına uymak amacıyla eski sömürgelerine karşı yeni ve daha gerçekçi politikalar izlemeye başlamışlardır.

Afrika günümüzde, iç ve dış sorunlarını çözmeye çabalamaktadır. Bu kıtayı yakından izleyenler, 21. yüzyılın, Afrika'nın "yeniden doğuşu" olacağını ve Afrika ile ilgili kötümser değerlendirmelerin doğru olmadığını ileri sürmektedirler. Afrika'da etnik ve diğer çatışmaların sona ermesi, demokrasinin yerleşmesi ve çok partili hayatın gelişmesi konuları tartışılmaktadır. Tek parti hükümetleri ve askeri diktatörlükler Afrika ülkeleri kamuoyları tarafından kabul edilmez hale gelmiş bulunmaktadırlar. Ancak, Afrika'nın sorunlarını çözebilmesi için dış yardım

ve yatırıma ihtiyaç duyulmaktadır. Kıta bugün, dünya için en önemli kalkınma sorununu oluşturmaktadır.

Türkiye ve Afrika

Türkiye, 21. yüzyılın başından itibaren, Afrika ülkeleri ve Afrika Birliği (AfB) ile ilişkilerini geliştirmek için etkin bir politika izlemeye başlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti, aynı zamanda bir Afrika gücü olan Osmanlı İmparatorluğu'nun mirasını yeni yüzyılda yeniden keşfetmektedir. Gerçekten, Türkiye'nin bir imparatorluk varisi oluşu, zengin devlet geleneği, Afrika gibi büyük bir kıta ile ilgilenmesini kaçınılmaz hale getirmiştir. Bu devlet geleneği ve Osmanlı Afrika'sı tecrübesi Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerini geliştirmesine katkıda bulunmuştur. Kıtanın daha iyi tanınması, sorunlarının anlaşılarak çözümlerine yardımcı olunması ve bir bölgesel güç olarak bu kıtada daha görünür hale gelinmesi fikri, Türk dış politikası karar vericileri tarafından paylaşılan bir görüş olmuştur.[2]

Türkiye, irili ufaklı 53 Afrika ülkesinin (Batı Sahara Cumhuriyeti Birleşmiş Milletlere üye olarak kabul edilmemiştir), Birleşmiş Milletler'deki oylamalarda kendi milli çıkarları bakımından önem taşıdığının bilinci içindedir. Ankara'nın bu ülkelerle ilişkilerini geliştirmek amacıyla yaptığı çeşitli girişimler yakın zamana kadar, Afrika'nın çeşitli yerlerinde hüküm süren iç savaş ve çeşitli karışıklıklar, istikrarsızlıklar nedenleriyle bir sonuç verememiştir. Ancak, Türkiye'nin Afrika'ya yönelik politikaları, 1998'den beri ciddi bir dönüşüm göstermiş ve Dışişleri Bakanlığı'nca bu tarihten itibaren "Afrika'ya Açılım Politikası" uygulanmaya konulmuştur.

Türkiye - Afrika ilişkilerini etkin bir hale getirmek amacıyla yapılan bu açılım, bir müddet sonra Türkiye'nin dış politika önceliklerinin etkisinde kalarak yeniden ihmale uğramış ve bu durum, Kasım 2002'de Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelmesine kadar devam etmiştir. Afrika'nın Türk dış politikasının yeniden ilgi alanına girmesi Sayın Abdullah Gül'ün dışişleri bakanlığı dönemine rastlamaktadır. Nitekim Adalet ve Kalkınma Partisi Hükümeti Afrika'yla olan ilişkilerin daha da geliştirilmesi için 2005 yılını "Afrika Yılı" ilan etmiş ve bu bağlamda, Başbakan Erdoğan Mart 2005 başında Etiyopya ve Güney Afrika Cumhuriyeti'ni, Mart 2006'da

2. Bu konuda bakınız: Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti: Habeş Eyaleti*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1996; Ahmet Kavas, *Osmanlı-Afrika İlişkileri*, TASAM Yayınları, İstanbul, 2006; Dr. İdris Bostan, "Orta Afrika'da Nüfuz Mücadelesi ve Osmanlı İmparatorluğu (1893-1895)", *Belleten, LIV*, 210 (1990) sayfa 665-697; Numan Hazar, *Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2003.

Sudan'ı ziyaret etmiştir. Sayın Başbakan daha sonra Afrika Birliği Komisyonu Başkanı Konare'nin davetlisi olarak AfB'nin Addis Ababa'daki 8. Olağan Zirvesi'nin açılış oturumuna katılmış ve 29 Ocak 2007'de de burada Türkiye - Afrika ilişkileri açısından önemli bir konuşma yapmıştır. Sayın Başbakan bu konuşmasında, Türkiye'nin Afrika'ya bakışını izah etmiş ve ülkesinin AfB ile Afrika uluslarının barış, demokrasi, kalkınma ve refah çabalarına destek olmak istediğini bildirmiş, Afrika halklarının bir dostu olarak, Türkiye'nin bölgesel işbirliği, barış ve sürdürülebilir kalkınma için çalışmak istediğini kaydetmiştir. Başbakan devamla, Türkiye'nin Afrika'nın her sorunla mücadelesine destek vermeye kararlı olduğunu ve Afrika'ya açılımın devam edeceğini bildirmiştir. Dışişleri Bakanı Sayın Abdullah Gül de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 22 Eylül 2006'daki oturumunda yaptığı konuşmada, Afrika ve sorunlarına önemli atıflarda bulunarak, Afrika'nın kaderinin bizim ortak kaderimiz olduğunu ifade etmiştir. Bu arada, Türkiye tarafından, kuraklık ve açlık sorunu ile karşı karşıya kalan Afrika ülkelerine de insani yardımlarda bulunulmuştur.

Türk dış politikasının şimdiye kadar görülmemiş şekilde Afrika'ya olan bu ilgisi, 2. Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde de devam etmiştir.

Afrika açılımımız, 2009 – 2010 BM Güvenlik Konseyi Geçici Üyeliğine adaylığımız, Afrika ülkelerinin Genel Kurul'daki oylamada lehimize verecekleri desteği sağlamak için de canlı tutulmaya çalışılmıştır. Bu dönemde, Afrika ile geliştirilen ekonomik ilişkiler ve 2006'dan itibaren İstanbul'da TUSKON tarafından düzenlenen "Türkiye - Afrika Dış Ticaret Köprüsü toplantıları", Afrika'da hızlı bir biçimde yaygınlaşan "Türk Okulları" zinciri ile Kasım 2005'ten itibaren devamlı olarak her yıl Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM) tarafından düzenlenen Uluslararası Türk-Afrika Kongreleri, Afrika'ya olan ilginin devamını sağlamıştır.

Türkiye'nin Afrika'ya açılımı bu kıta ile ticari ilişkilerimizin artmasına da yol açmış ve ticari ilişkilerimiz hızlı bir şekilde gelişmiştir. Sahra Altı Güney Afrika (SAGA) ülkeleri ile 2000 yılında 742 milyon ABD doları olan ticaret hacmimiz, 2008 yılında 5,7 milyar ABD dolarına yükselmiştir. Ayrıca, Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı'nın (TİKA) Afrika'daki etkinliği de Türkiye'nin Afrika'ya açılımı çerçevesinde zikredilmeye değerdir. TİKA'nın 2005'te Addis Ababa, 2006'da Hartum ve 2007'de Dakar'da açtığı Ofisler ve bu kurumun Afrika'daki çalışmalarını ve maddi yardımlarını arttırması, Afrika açılım politikamıza çok olumlu etkide bulunmuştur. Bu şekilde TİKA, Afrika'ya yönelik dış politikamızın önemli bir aracı haline gelmiş bulunmaktadır.

Diğer taraftan, Türkiye'nin Afrika ile olan ilişkilerine Genelkurmay Başkanlığımız da katkıda bulunmuştur. Bu vesileyle, Gambiya, Mali, Senegal, Burkina Faso,

Kongo Cumhuriyeti, Etiyopya ile imzalanmış "Askeri Alanda Eğitim, Teknik ve Bilimsel İşbirliği Çerçeve Anlaşmaları" zikredilebilir. Sağlık Bakanlığımız da Darfur'da Nyala'da 50 yataklı ve yıllık işletme masrafı 14 milyon ABD doları bulan bir sahra hastanesini de hizmete sokmuştur.

Türk – Afrika ekonomik ilişkilerini daha da geliştirmek amacıyla Türk müteahhitlerini ve diğer yatırımcılarını kıta ile ilgilenmelerini sağlamak için, Türkiye'nin, Afrika Kalkınma Bankası ve Afrika Kalkınma Fonu'na üyeliği için yapılan başvuru sonucunda, Türkiye'nin Afrika Kalkınma Bankası'nın bölge dışı 25. üyeliği Mayıs 2008 tarihinde Mozambik'te düzenlenen bu bankanın guvernörler toplantısında kabul edilmiştir.

Türk – Afrika İlişkilerinde Yeni Bir Dönem: Afrika, Türk Dış Politikasının İlgi Alanı Haline Geliyor

Türk – Afrika ilişkilerinin gelişmesi açısından en önemli merhaleyi, 18-21 Ağustos 2008 tarihlerinde, İstanbul'da, 49 Afrika ülkesi ve 11 uluslararası ve bölgesel örgüt Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Başbakan, Başbakan Yardımcısı, Dışişleri Bakanı, diğer Bakanlar ile üst düzey yöneticilerinin katılımıyla gerçekleşen Birinci Türkiye – Afrika İşbirliği Zirvesi teşkil etmiştir. Bu Zirve ile Türkiye – Afrika ilişkilerinde yeni bir dönem başlamış ve böylelikle Afrika Türk Dış Politikası'nın yeni bir ilgi alanı haline gelmiştir.

Zirve sonunda kabul edilen "Ortak Bir Gelecek İçin İşbirliği ve Dayanışma" başlıklı İstanbul Deklarasyonu ve "Türkiye – Afrika Ortaklığı İçin İşbirliği Çerçeve Belgesi", Türkiye - Afrika ilişkilerinde yeni bir dönemi başlatmıştır. Bu dönem, Türkiye'nin Afrika ilişkilerinde "İşbirliği ve Stratejik Ortaklık" şeklinde tanımlanabilir. Ayrıca zirve ile, Türkiye – Afrika ilişkilerine sürdürülebilir bir işbirliği yapısının kavuşturulması da hedeflenmiştir.[3]

Bu zirve sırasında ayrıca, 18–20 Ağustos 2008 tarihlerinde Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) tarafından düzenlenen Türkiye – Afrika İş Forumu da, "Türkiye – Afrika İş Forumu İstanbul Deklarasyonu'nu" kabul etmiştir. Bu deklarasyona göre Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında ticaretin geliştirilmesi, yatırımların artırılması söz konusudur. Ayrıca, bu toplantı kapsamında, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) ve Afrika Ticaret – Sanayi – Ziraat ve Meslek Odaları

3. Bu konuda bakınız: Ali Engin Oba, "Çok Boyutlu Türk Dış Politikası ve Afrika", *Stratejik Analiz*, S. 99, Temmuz 2008; Ali Engin Oba, "Türkiye – Afrika İlişkilerinde Yeni Bir Dönem Başlarken", *Stratejik Analiz*, S. 102, Ekim 2008.

Birliği (UACCIAP) arasındaki işbirliğini kurumsallaştırmak amacıyla, Türkiye – Afrika Odası'nın (TAC) kurulması da kararlaştırılmıştır.

Bunlara ilaveten, zirve ile ilişkili olarak, Afrika ülkelerinin önde gelen sivil toplum kuruluşları da 14-16 Ağustos 2008 tarihlerinde Türk Asya Stratejik Araştırma Merkezi (TASAM) tarafından düzenlenen Türkiye – Afrika Sivil Toplum Kuruluşları Forumu'nda Türk Sivil Toplum Kuruluşları ile bir araya gelerek, 15 Ağustos'ta Türkiye Afrika Sivil Toplum Kuruluşları İstanbul Deklarasyonu'nu kabul etmişler ve işbirliği alanlarını tespit etmişlerdir.

Bu zirveden sonra, Türk – Afrika ilişkileri hızlı bir şekilde gelişmeye başlamıştır. Sayın Ahmet Davutoğlu'nun dışişleri bakanı olmasından itibaren, Türkiye – Afrika ilişkilerinin ivme kazandığı görülmektedir. Bu çerçevede, Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'daki mukim büyükelçiliklerinin sayısını arttırması ve yeni 8 büyükelçilik[4] açması dikkat çekicidir. Bu sayının daha da artırılması söz konusudur.

Türk dış politikasının Afrika'ya olan ilgisinin en önemli adımını 26 Mart 2010 tarihinde Sayın Başbakan Erdoğan'ın 2010/7 sayılı Genelgesiyle yayımlanan "Afrika Strateji Belgesi" teşkil etmiştir. Bu belge, Türk – Afrika ilişkilerinin geliştirilmesi bağlamında, zirve ve forumlarda alınan kararların uygulanması amacıyla gerekli mekanizmaları öngörmektedir.

Netice

Türk diplomasisi, Afrika'yı Türk dış politikasının ayrılmaz bir parçası haline getirmeyi başarmış ve adeta Afrika'yı yeniden keşfetmiştir.

Sayın Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün yıllık dış programlarına Afrika ülkelerini de eklemesi, Türk – Afrika ilişkilerinin gelişmesinde önemli bir unsurdur. Sayın Cumhurbaşkanı'nın 2009'da Tanzanya ve Kenya'dan sonra, 2010 içinde Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Kamerun ile Nijerya'yı ziyaret etmesi ve Afrika liderlerinin de Ankara'yı ziyaret etmeleri, Türk – Afrika ilişkileri bakımından çok olumlu gelişmelerdir.

Türk – Afrika ilişkilerindeki bu olumlu gelişmenin topluma mal edilebilmesi için de Türkiye'de Afrika'yı tanıyan, Afrika'daki gelişmeleri yakından takip eden bir zümrenin oluşmasını da sağlamak icap eder. Bu çerçevede, Türk üniversitelerinin

4. Angola, Fildişi Sahili, Gana, Kamerun, Mali, Madagaskar, Tanzanya, Uganda.

ve düşünce kuruluşları ile diğer kurumlarının Afrika incelemelerine önem vermeleri zikredilmesi gereken bir husustur. Ankara Üniversitesi'nin Afrika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi'ni (AÇAUM) kurması takdire şayan bir gelişmedir. Medya da Afrika'yı Türk insanına tanıtmak için kendine düşen rolü gereği gibi oynayarak, Türk halkını Afrika konusunda aydınlatmak ve eğitmek görevini yerine getirmelidir.

Bugün artık, Türkiye'nin Afrika'da görünürlüğü artmıştır. Türk diplomasisi kıtanın tüm ülkeleriyle her alandaki ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır. Bu durum, çok boyutlu Türk dış politikasına yeni bir dinamizm sağlamakta ve Afrika'yı Türk ürünleri için iyi bir pazar haline de getirmektedir.

Böylelikle bir Afrika gücü de olan Osmanlı İmparatorluğu'nun mirası geç de olsa Türkiye Cumhuriyeti tarafından yeniden keşfedilmektedir. Türkiye'nin Afrika ile olan ilişkilerini her alanda geliştirerek derinleştirmesi, milli çıkarları bakımından da önem arz etmektedir. Bu çerçevede, işadamlarımızın ve ekonomik alanda faaliyet gösteren kurumlarımızın, Afrika ülkeleri ile yakın bir ilişki kurarak, buralara Türk yatırımlarını teşvik etmeleri ve Türk girişimcilerini Afrika'ya yönlendirmeleri çok önemlidir. Türk girişim ruhunun, birçok bakir alan ihtiva eden Afrika'da önemli imkânlar sağlayarak hem mahalli halkın, hem de Türkiye'nin yararına önemli teşebbüsler gerçekleştirebileceğine inanıyorum.

Türk diplomasisinin geliştirdiği Türk – Afrika ilişkilerinin daha da ileriye götürülmesi amacıyla, Türk işadamlarına önemli görevler düşmektedir. Bu kıta ile yakından ilgilenilmesi, Türk düşünce kuruluşları ile işbirliği halinde, bu kıtadaki gelişmelerin izlenmesi ve Afrika ülkelerine ziyaretler gerçekleştirilmesi, bu kıtanın insanı ile yakın ilişki kurulması, Türk – Afrika ilişkilerinin etkin bir konuma gelmesini sağlayacaktır.

Dr. Fikret Nesip Üçcan[1]

YÜKSELEN DEĞER TÜRKİYE AVRUPA BİRLİĞİ YOLUNDA

ABSTRACT

Turkey as a Rising Value on the Way to the European Union

As a member of the European Council as well as NATO, Turkey shares contemporary civilization's ideals of democracy based on human rights, freedom and liberal economy. Yet, the members of the European Union, which we share seats with in the European Council, show reluctance to see our citizens in their countries and resort to restrictions. Let us now look at the source of this contradiction: Europe's memories of the Ottomans, slanders in the west that boost nationalist tendencies (including attitude of the churches), continuous works and propaganda of the separatist organizations and several terror sources and countries that support them against Turkey, reactions to rural people that migrated to Europe, claims of violation of human rights, and vulnerability of the investment environment, are some reasons why Europe has always had a prejudiced view of Turkey.

We need to work, in order to turn this negative image to positive. Expecting the state to undertake the task of improving Turkey's image

1. Bilkent Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Görevlisi, Diplomat, Kültür Bakanlığı ve Başbakanlık eski Müsteşarı (*Lecturer at Department of History of Bilkent University, Diplomat, Former Undersecretary of Ministry of Culture and Prime Ministry*).

alone will not lead to desired results. Civil society has to take part in these efforts. Within this context, professional organizations, associations, foundations, universities, private sector organizations and media have their own responsibilities. There are many fields that can be included in the "continuous and sustainable strategies" to be developed: Geopolitical position of our country, cultural and historical background of Anatolia, young population etc.

Therefore, we should work to develop "quality of our people" and increase quality and qualifications of our human resource. Instead of trusting the age and dynamism of our youths, we have to support their occupational and professional skills and capabilities and enhance their knowledge. Today, any Turkish citizen with internationally-sought conditions and suitable qualifications will have no difficulty getting a visa from or working in a European country, except for a few special cases. We should quickly deal with this issue today. We need to rearrange our home first.

Today, Europe is perhaps still far from being a United States of America and filling in the vacuum created by the collapse of the Soviet bloc. We do not know if they want this, though. Besides, we do not even know whether they have the capacity to do so. But we need to see that our future is closely tied to that of Europe. We need to remember that our ancestors had seen this as early as the beginning of the 14th century.

Türkiye, Avrupa Konseyi ve NATO üyesi olarak çağdaş medeniyetin insan haklarına dayalı demokrasi, hürriyet ve liberal ekonomi ideallerini paylaşmaktadır. Oysa müttefikimiz ülkelerin yanı sıra, Avrupa Konseyi'nde yan yana oturduğumuz Avrupa Birliği üyesi devletler, vatandaşlarımızı kendi ülkelerinde görmek konusunda isteksizlik gösteriyor, kısıtlamalara başvuruyor.

Bu çelişki, hem Avrupa Konseyi'nin hem Kuzey Atlantik ittifakının varlık nedenlerinin inkârı anlamına gelir. Üstelik, saldırıya uğradığı zaman birbirinin imdadına koşmak üzere sözleşilen bir milleti, barışta ülkesine sokmaktan kaçınmak ne derece akıl ve mantıkla izah edilebilir?

Bu çelişkinin nereden kaynaklandığına bakalım:

İlk olarak bir "stereotip imaj" sorunu var. Başka bir deyişle Batı ülkelerindeki bireylerin çoğunluğunun bizimle ilgili düşünceleri ve değer yargılarını şekillendiren etkenleri gözden geçirmeliyiz.

Olumlu imaj yetmezliğinin altındaki belli başlı nedenleri şöyle sayabiliriz:

- Avrupa'daki Osmanlı hatırası,
- Batı'daki ırkçı duyguları körükleyen iftiralar (Kiliselerin tutumu dahil),
- Bölücü örgüt ile çeşitli terör odaklarının ve onlara arka çıkan devletlerin dünya kamuoyunu Türkiye aleyhinde biçimlendirmeye yönelik sürekli ve etkin çalışma ve propagandaları,
- Yurtdışına göç eden kırsal kesim insanlarına karşı tepkiler;
- İnsan hakları ihlalleri iddiaları (son olarak, uluslararası alanda tanınmış bir şarkıcının bu bahane ile, KKTC'ye konser vermeye gelmekten caydırılmasına kadar etkili olan iftira ve tezvirleri düşünelim),
- Yatırım ortamının kırılganlığı (finansal durumu Türkiye ile mukayese edilemeyecek kadar bozuk olan Avrupa Birliği ülkelerinin bazı rating kuruluşlarınca hâlâ bizden daha iyi durumda gösterilmelerine ne demeli?),

Stereotip imaj başka ülkeler için de bahis konusu değil mi? Tabii ki öyle. Ama onlardan farklı olarak "rekabet gücü yetmezliğimiz" de bu olumsuzluğu körüklüyor:

- Dünya Ekonomik Forumu 2009-2010 Küresel Rekabet Gücü Endeksinde 61'inciyiz (131 ülke arasında 2007-08 de 53'üncü iken),
- BMKP 2010 Beşeri Kalkınma Endeksinde 94'üncüyüz (2008'de 76'ncı iken).

Oysa küreselleşen dünyada hiçbir ülkenin insanları, "Benim için ne düşünülürse düşünülsün. Onlar dönüp kendi hallerine baksınlar... Sanki, benden daha mı iyiler?" umursamazlığı içinde olamaz! Olmamalıdır.

Yani hem bu imajı sırtımızda taşıyacak hem de başkalarının bizi doğru tanımayışı nedeniyle onları tenkit mi edeceğiz? Bunu yapamayız.

Olumsuz ve zarar verici şekilde oluşmuş imajı olumlu şekle dönüştürmek, iyileştirmek için çalışmamız gerekir. Belki kemikleşmiş peşin hükümleri kolay kolay değiştiremeyiz, ama aynı peşin hükümlerden bizde de yok mu? İmaj iyileştirme işini sadece devletten beklemek istenen sonucu almayı sağlayamaz. Bugüne kadar sağlamadı. Sivil toplumun da bu gayretlere katılması gerekir. Bu bağlamda, meslek kuruluşlarına, dernekler ve vakıflara, üniversitelere, özel sektör

kuruluşlarına ve medyaya düşen görevler var. Bunlar ayrı bir yazı konusu olacak kadar kapsamlıdır.

Bu çerçevede ortaya konacak "sürekli ve sürdürülebilir stratejiler"in içeriğini oluşturacak birçok alan var. Bunlara kısaca göz atalım:

Ülkemizin Jeopolitik Konumu

Batı'nın çevre ülkeleriyle ilişkilerine bağlı olarak jeopolitik konumun önemi artıyor ya da azalıyor. Soğuk Savaş dönemindeki durum ile Sosyalist Bloğun yıkılmasından sonraki durum farklı; İran ve Irak gibi ülkelerle ilişkilerinden bile etkileniyor.

Bundan böyle de jeopolitik konumumuz dolayısıyla Avrupa Birliği'ne girmemiz lehindeki argümanların güçleneceğini ummamalıyız. Hatta aleyhimize bile sonuç verebilmekte (AB'nin İran, Irak gibi ülkelerle sınırdaş olmasını istemeyenler az değil).

Medeniyetler Beşiği Anadolu

Kültürel ve turistik zenginlikler iyi güzel, ama insanımızın Avrupa Birliği ülkelerine seyahatlerini ve orada serbest dolaşımını kolaylaştırmıyor. Sadece gelen yabancıların kendi ülkelerinde medyada ya da bazı müfteri çevrelerde anlatılanlardan farklı bir Türkiye bulduklarını söylemelerini sağlıyor. Bu da faydalı, ama yetersiz kalıyor.

Ekonomik ve malî sorunlarla mücadelede başarı azmimiz, AB uyum çalışmaları ve üyelik için siyasal iradenin mevcudiyeti belki Avrupalı elitleri etkiliyor, ama bugünkü AB politik çevrelerinin çoğunluğunun ikna olmasına yetmiyor.

Doğal ve beşeri kaynaklarımızı ortaya koyan stratejilere gelince, kanımca, bundan böyle üzerinde ısrarla çalışmamız gereken en önemli alan budur:

Yaşlanan Avrupa'nın genç nüfusumuza nasıl olsa ihtiyaç duyacağı safsatasıyla kendimizi aldatmaktan vazgeçelim. Oturup gençlerimize ihtiyaç duyacakları günü bekleyerek günü geçirmek kadar hatalı bir davranış olamaz.

O halde, "insanımız"ın niteliklerini geliştirmeye, beşeri kaynağımızın kalitesini, yani vasıf dokusunu yükseltmeye bakmalıyız. Gençlerimizin yaşına ve gençlik enerjisine güvenmek yerine, mesleki ve profesyonel beceri ve yeteneklerini, donanımlarını arttırmayı amaç edinmeliyiz.

Günümüzde uluslararası düzeyde aranan şartlara, uygun kalifikasyonlara sahip geçerli bir becerisi olan bir vatandaşımızın ne vize almak ne de bir Avrupa Birliği ülkesinde çalışabilmek hususunda, çok özel bazı şartlar dışında, pek sıkıntısı olmaz. O halde sorun beceri yetmezliği olan kişileri etkiliyor.

Vize uygulaması kalktığı takdirde, herkesin Avrupa'ya gidip yerleşmeyi isteyeceği kadar akıl dışı bir düşünce olamaz. Bunu söyleyenler ya halkını aldatan bazı politikacılar ya da medyada "Türk akını"[2] korkusu yaratmaktan çıkar uman bazı çevrelerden ibarettir.

Fransa'da görevli olduğum yıllarda, Türkiye'de işi gücü, düzeni olan hiçbir kimsenin dünyanın başka bir yerinde yaşamayı arzu etmeyeceğini, bazı macera meraklıları dışında, hiç kimsenin, Avrupa'ya koşmayacağını, geçim derdine çözüm bulan insanlarımızın Türkiye'den dışarı bir adım bile atmayacaklarını söylüyordum.

Avrupa Birliği içinde de, serbest dolaşımın çeşitli sorunları var. Birçok ülkenin çalışanları ya beceri standartlarının birbirine uymayışı ya da diğer bazı etkenler[3] yüzünden başka ülkelerde engelsizce rahatça çalışamıyor.

Şimdi bu konuda Avrupa'da muhtelif gayretler var. Özellikle, sağlıkta, hizmet sektöründe meslek standartları arasında birlik sağlanmaya çalışılıyor.

Biz bu alanda Dünya Bankası destekli bir projeyi 1990'ların başlarında uygulamaya koyduk, fakat nedense o proje karakolda bitti...

Bugün bu hususu süratle ve ısrarla ele almalıyız. Önce, kendi evimizin içini düzenlemeliyiz.

Meslek eğitimini hızla programa bağlayıp bütün gücümüzü bu alanda yoğunlaştırmalıyız.

Krizler bittiği zaman herkes kafasını deliğinden çıkarırken dünyaya yepyeni ve beceri yüklü bir insan kaynağını hazır eden Türkiye herkesin bir araya gelip işbirliği yapmak için arayacağı ve ilişkilerinde vazgeçemeyeceği bir ülke olmalıdır.

---

2. "Mamma li Turchi" sendromu.

3. Bazı güçlü AB devletleri kendi emek piyasalarını koruma konusunda çifte standart uygulama ikiyüzlülüğünü üzerlerinden hâlâ atabilmiş değiller.

Beşeri kaynağımızın niteliğinin yükseltilmesi sonucunda elde edilecek yeni durum, ekonomik engelleri aşmanın anahtarını da ortaya çıkarmaktadır: İnovasyona[4] dayalı, kaliteli ve ucuz mal üretmek. Uluslararası ticaretin en geçerli kurallarından biri; bir malın fiyat ve kalitesinin uygun olması halinde, siyaset ne dese dinlemeden mutlaka hudut değiştireceğidir. Türkiye'yi 70 milyonluk bir müşteri gücü gibi görenlere kabul ettireceğimiz gerçek bu olacaktır.

Ben, "Canları isterse AB'ye alsınlar! Biz yeter ki kendimizi geliştirelim, Avrupa Birliği'ne giremesek bile önemi olmaz," diyenlerden değilim. Bugünkü ortam ve şartlarda, Avrupa Birliği'ne girmemiz gerektiğini düşünenlerdenim.

Belki Avrupa bugün hâlâ Avrupa Birleşik Devletleri olmaktan, Sovyet Bloğunun devreden çıkmasıyla ortaya çıkan boşluğu dolduracak bir süper güç olmaktan uzaktır. Bunu isteyip istemediğini bilmiyoruz. Kaldı ki, istese becerip beceremeyeceğini bile bilemiyoruz. Ama bizim geleceğimizin Avrupa'ya sıkıca bağlı olduğunu görmezden gelmemek gerekir. Atalarımızın daha 14. yüzyılın başlarında bu gerçeği gördüklerini hatırlamalıyız.

4. İnovasyona dayalı olmayan bir üretim sürecinin rekabet edebilir olması düşünülemez.

Yard. Doç. Dr. Mesut Özcan[1]

TÜRKİYE'NİN ORTADOĞU POLİTİKASININ DÖNÜŞÜMÜ

ABSTRACT

The Transformation of Turkey Middle East Policy

Turkey's rise as a leading actor in foreign policy in the recent years is acknowledged by the friend and foe alike. The most striking feature of this rise is that Turkey has a more tangible presence in the Middle East compared to previous years. This presence shows itself in many fields, including trade relations, politics and cultural realm. Politically, Turkey has become one of the actors that first come to mind in helping with many of the problems of the region. Turkey's relations with Israel and Syria, different groups in Lebanon, groups in Palestine and different actors in Iraq make it an actor whose help is sought in finding solution to problems.

We also see in the economic domain that Turkey's trade with the region and the Turkish investments in the region have increased considerably. Taking the facilitating effect of the loosening of the visa regimes, we can predict that Turkey's increasing influence in Iraq and Syria and in the other countries of the region will have more lasting consequences. As a result of the strengthening ties and Turkey's rising

1. İstanbul Ticaret Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi (*Dr., Istanbul Commerce University*); mozcan@iticu.edu.tr.

profile, more investments come to Turkey from the region, along with the Turkish investments in the region.

Another indicator of the rising profile of Turkey in the region is the cultural influence. Aside from the fact that Turkish politicians are the most popular leaders in the region, increasing audience of Turkish TVs and serials in the region will help reinforce the foundations of a Turkish influence in the region. In relation to this cultural interaction, there is a remarkable increase in the number of tourists visiting Turkey from the region. Similarly, more Turks are visiting the region and the boost in bilateral contacts helps people of the region better know each other.

Türk dış politikasında yaşanan gelişmeler ve Türkiye'nin bölgesinde yükselen ülke konumu, pek çok yorumcu tarafından dile getirilen bir gerçekliği işaret ediyor. Türkiye'nin yakın çevresinde, ama özellikle de Ortadoğu'da, daha önemli ve belirleyici bir aktör haline geldiği genel kabul gören bir durum. Yaklaşık 10 yıllık bir zaman içerisinde, Türk dış politikasının Ortadoğu bölgesi bağlamında devrimsel değişimler yaşadığı söylenebilir. 1999 yılında PKK lideri Öcalan'ın yakalanması öncesinde kanlı bıçaklı olan Türkiye ve Suriye, 2009 yılı itibariyle karşılıklı olarak vize uygulamalarını kaldırarak, iki ülke Bakanlar Kurulu'nun bazı üyelerinin, altı aylık dönemlerde ortak toplantılar yapmasını kararlaştırdılar. Benzer şekilde 1990'lı yıllarda Türkiye'nin Irak politikası daha çok güvenlik konuları bağlamında şekillenirken, son yıllarda bu ülkeye karşı izlenen siyasette çok farklı araçların kullanılmaya başlandığı dikkati çekmektedir. Türkiye, Lübnan'daki siyasi farklılıkların aşılması ve hükümetin kurulması için devreye girebiliyor. Benzer şekilde, İran'ın nükleer programı ile ilgili tartışmalarda ilk akla gelen ve tarafların farklı tutumlarını uzlaştırma noktasında politika geliştiren bir Türkiye söz konusu. Yakın zamana kadar, İsrail ile Suriye arasında barış görüşmeklerine ev sahipliğini Türkiye yaptı. Türkiye'nin geleneksel Ortadoğu politikası, bu bölgeye mümkün olduğunca mesafeli yaklaşmayı, hatta hiç bulaşmamayı hedeflerken, günümüzde Türkiye bölgedeki sorunların çözümünde ilk akla gelen aktörlerden biri haline geldi. Yaklaşık on yıl öncesine kadar elden geldiğince mesafeli durulan bir bölgede Türkiye'nin artık tam anlamıyla müdahil olduğunu görebiliyoruz.

Türkiye'nin 'Yeni' Ortadoğu Politikası

Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleri ile (özellikle de Arap ülkeleri ile) ilişkilerinin yakın zamana kadar bazı sorunların etkisi altında olduğunu biliyoruz. Bir yandan

kökenleri 1. Dünya Savaşı'na kadar giden olumsuz tarihsel algılamalar bölgeye yönelik olarak Türk halkının genel bakışını şekillendirirken, diğer yandan Cumhuriyetin kuruluş yıllarında yeni rejimin sağlamlaşması amacıyla hızlı bir Batılılaşma siyaseti sürecinde Ortadoğu bölgesi genelde ihmal edilmiştir. Türk elitleri açısından Ortadoğu bölgesi kültürel olarak geri bir bölgeyi temsil ediyordu ve bu nedenle Türkiye, mümkün olduğunca bu bölgenin siyasetinden uzak durmalıydı.

Tüm bunlara rağmen, geçmiş yıllarda Türkiye'nin bölgeye yönelik politikalarını değerlendirmeliyiz. Cumhuriyetin kuruluşunun ardından Türkiye'nin bölgeyle ilişkileri ideolojik farklılıklar, Sovyet tehdidi, Amerikancılık gibi farklılıklar ve Arap ülkelerinin Türkiye'den aşağı görülmesi gibi unsurlar etrafında şekillendi. Soğuk Savaş döneminde Türk dış politikasında kararlar bilinçli bir şeklide Batı yanlısı olarak alınıyordu. Demokrat Parti, Türkiye'yi Batı ile Doğu arasından bir köprü olarak görüyor ve Ortadoğu'da barışın korunmasına büyük önem veriyordu. Bununla bağlantılı olarak, Türkiye Sovyet tehdidine karşı Ortadoğu'nun Müslüman ülkelerinin Bağdat Paktı'na katılması için büyük çaba harcadı. Türkiye, Soğuk Savaş döneminde dünya sisteminde meydana gelen değişimleri takip ederek bunlardan çıkar elde etmek ve bölgesinde lider bir rol oynamak istiyordu. Soğuk Savaş yıllarındaki önemli bir gelişmeyi Türkiye yeterince doğru okuyamadı, bu da; sömürge karşıtı hareketler ve Avrupa devletlerinin pek çok eski sömürgesinin bağımsızlıklarını kazanmaları idi. Türkiye bu yeni bağımsız devletlerle ilişkilerini yeterince geliştiremedi. Pek çok ülke Türkiye'yi emperyalizmin sözcüsü olarak gördü. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte, Türkiye'nin İran-Irak Savaşı sırasındaki aktif tarafsızlık politikası, Kuzey Irak'a müdahaleler, Suriye ile sorunlar ve İsrail ile stratejik işbirliği gibi gelişmeler, aktif müdahaleye dönüşme noktasında işaretler vermeye başladı.

Son yıllarda, özellikle de AK Parti döneminde izlenen politikayı incelediğimizde Türkiye'nin bölge politikasında bir aktivizmin olduğu açıktır. Bu durumun Türkiye'nin bölgeye yönelik geleneksel politikasından önemli bir sapma olduğu farklı yorumcular tarafından dile getirilmektedir. Türkiye'nin bölgeye yönelik olarak kullandığı araçlar ve uyguladığı stratejilerde bir çeşitlenmenin olduğu kabul edilmektedir. Soğuk Savaş sonrasında pek çok hükümet Türkiye'nin Ortadoğu'da barış inşasında bir rol oynayabileceğini dile getirse de, sadece AK Parti hükümetinin bunu bölgeye yönelik politikasında önemli bir unsur haline getirdiği söylenebilir.

Dışişleri Bakanı Davutoğlu, Türkiye'nin Ortadoğu'daki tutumunu dört temel üzerine inşa ettiğini belirtiyor: Birincisi, herkes için güvenlik, sadece belirli bir

grup insan veya ülke için değil. İkincisi, sorunların çözümünde öncelik diyalogda olmalı. Buna uygun bir şekilde, Türk Başbakanı ve Cumhurbaşkanı'nın bölge ülkeleri ile yakın temasları bu bölgedeki meşruiyetlerinin bir göstergesidir. Üçüncü prensip ise, ekonomik karşılıklı bağımlılıktır. Dördüncü ve son prensip de, etnik ve mezhepsel ayrışmalara karşı, kültürel çoğulculuk ve bir arada yaşamadır.

Dönüm Noktaları

Bu prensipler ışığında, Türkiye'nin son yıllarda Ortadoğu'da izlediği politikayı daha çok Suriye, Irak, İran ve Filistin-İsrail politikalarında ortaya çıkan değişim üzerinde ele almaya çalışacağım. Bu bağlamda ele alınan yaklaşık 10 yıllık dönem içerisinde mesafeden müdahaleye doğru geçişte çeşitli noktalar ön plana çıkmaktadır. Bir anlamda dönüm noktası olarak değerlendirebileceğimiz bu tarihler ve olaylar ise, PKK lideri Öcalan'ın Şubat 1999'da yakalanması, Irak'ın müttefik güçlerce işgal edilmesi öncesinde TBMM'den Türkiye'den asker geçişi için gerekli tezkerenin 1 Mart 2003'te reddedilmesi ve Ekim 2008'de Aktütün Karakolu'na gerçekleştirilen saldırı ve sonrasında uygulanan politika olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine son on yılda Türkiye'nin dış politikasını ve tabii ki bu bağlamda Ortadoğu politikasını etkileyen diğer önemli bir gelişme de, PKK lideri Öcalan'ın yakalandığı 1999 yılında Türkiye'nin AB'ye aday ilan edilmesidir.

Bu tarihlerin etkilerini kısaca değerlendirecek olursak, 1999 yılı, Türkiye'nin Ortadoğu politikasında gerçek anlamda bir dönüm noktasını oluşturdu. 1990'lı yıllar boyunca Kürt sorunu Türkiye'nin iç ve dış siyasetini ciddi şekilde etkiledi. Dış politika bağlamında bu sorun, tercihleri şekillendirmiş ve güvenlik ağırlıklı bir yaklaşımın hem bölge ülkeleri ile hem de uluslararası aktörler ile olan ilişkilerde etkili olmasına neden olmuştur. Ayrıca 1991 yılındaki Körfez Savaşı Irak'ın Kürt bölgesinde bir otorite boşluğuna yol açmış ve PKK'nın bu bölgeyi militanları için bir güvenli bölge olarak kullanmasına neden olmuştur. Tüm bunların sonucunda, 1990'lı yıllar boyunca güvenlik ağırlıklı bir yaklaşım, Türkiye'nin Irak'a yönelik politikasını şekillendirmiştir.

1999 yılına gelindiğinde ise, 15 yıldır devam eden PKK terörünün lideri yakalanmış ve terör örgütüne aleni olarak destek veren Suriye bu politikasından vazgeçmiş, bu yeni tutum Adana Protokolü ile kayıt altına alınmıştı. 15 yıl boyunca büyük ölçüde güvenlik endişeleri temelinde şekillenen Türkiye'nin Ortadoğu politikasında artık başka unsurlar da devreye girmeye ve ekonomik unsurlar önem kazanmaya başladı. Aynı yıl içerisinde Türkiye'nin AB adayı ilan edilmesi, iyi komşuluk ilişkileri prensibi çerçevesinde bu bölgeye yönelik politikalarını da etkiledi.

Bu türden iç siyasi ve bölgesel gelişmelerin yanında, Türkiye'nin politikasını etkileyen diğer önemli bir gelişme ise 11 Eylül 2001'de New York'a gerçekleştirilen saldırılar oldu. Bu saldırıların Ortadoğu dahil tüm uluslararası sistemi etkilediği açıktır. Bunun sonucunda, her aktör kendi dış politika hedeflerini ve araçlarını yeniden değerlendirdi. Bu dönüşüm ile Türkiye "tarafsız gözlemci" pozisyonunu terk ederek, "proaktif bölgesel oyuncu" haline geldi. Bu dönüşüm 1999 yılında başlamakla birlikte Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik politikasındaki farklılık Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2002 yılında işbaşına gelmesi sonrasında daha belirgin hale geldi. Bu dönemde izlenen dış politikanın Dışişleri Bakanı Davutoğlu tarafından tanımlanan temel prensipleri şu şekildeydi: İç siyasette güvenlik ve demokrasi arasında hassas bir denge; komşularla sıfır sorunlu ilişki; Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkaslar ile yakın ilişki; ABD ve AB gibi aktörlerle rekabetten ziyade tamamlayıcı bir ilişki; uluslararası örgütlerde ve barış inşa çabalarında aktif bir diplomatik yaklaşım. Bu prensipler, yukarıda anılan Ortadoğu'ya yönelik prensiplerle birlikte değerlendirildiğinde, son dönemde dış politikada yaşanan dönüşüm daha iyi anlaşılacaktır. Burada ön plana çıkan unsurlar, güvenlik endişelerinin karşılıklı güven inşası sonrasında azaltılması, karşılıklı ekonomik bağımlılığın sağlanması, uluslararası hukuku ve kurumları önceleyen bir tutum izlenmesi ve öncelikli olarak yakın çevre ile sorunların diplomatik yollarla aşılmasıydı.

Küresel ve Bölgesel Etkiler

Bush yönetiminin Saddam Hüseyin'i devirme planı çerçevesinde Irak'ı işgal etmesi öncesinde Türkiye'den asker geçirilmesine yönelik tezkerenin 1 Mart 2003'te Meclis'te reddedilmesi, yine bölgeye yönelik politikayı etkileyen önemli bir gelişmedir. 1 Mart Tezkeresi, yeni dönemde demokratik süreçlerin dış politika yapımında etkili olacağının bir göstergesiydi. Aynı gelişme AB adaylığının etkisinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Üyelik müzakerelerinin başlatılması için gerekli değişimlerden birisi olan olağanüstü hal uygulamasının kaldırılmasından hemen sonra, Güneydoğu Anadolu bölgesine 60 bin civarında Amerikan askerinin konuşlandırılması talebi üzerine, yeniden olağanüstü hal uygulamaları gündeme getirildi. Bu türden bir gelişmenin dış politikanın temel boyutlarından olan AB konusunda Türkiye'ye ciddi sorunlar çıkaracağının bilincinde olan hükümet, bu talebe çekinceli davrandı. ABD'nin tutumuna tepki gösteren Almanya ve Fransa yönetimlerinin Türkiye'ye gönderdikleri mesajlar da, zaten ABD'nin önceliklerini paylaşmayan Türkiye'nin tutumunu derinden etkiledi. 1 Mart kararı, dış politika yapımında demokratik meşruiyetin temel belirleyicilerden birisi olduğunu gösterdi. Bu gelişme sonrasında bölge ülkelerinin Türkiye'ye karşı bakışları da değişmeye başladı.

Bu dönemde genel kabul gören kanı, ABD'nin politikalarına karşı çıkan Almanya ve Fransa'nın konumu ve Türkiye'ye gönderdikleri mesajların Ankara'nın tutumunu etkilediği yönündeydi. Bu çerçevede, bazı yorumcular Almanya ve Fransa'nın AB üyelik süreci bağlamında üstü örtük tehditlerinin Türkiye'nin Irak'ın işgali öncesinde ABD koalisyonuna katılmama kararında etkili olduğunu ileri sürmekteydiler. Gerçekten de o dönemde Fransa Cumhurbaşkanı olan Jacques Chirac, Irak'ın işgali öncesinde ABD'nin politikalarını destekleyen bir deklarasyonu imzalayan Avrupa ülkelerini eleştirerek, Romanya ve Bulgaristan'ın kendi üyelik perspektifleri için daha kötü bir şey yapamayacaklarını söylemişti.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 1 Mart 2003'te aldığı karar, demokratik meşruiyetin dış politika yapımında belirleyici bir faktör halini aldığını göstermekteydi. Türkiye'nin bölgesel politikasını şekillendirirken geleneksel ittifak politikasından ayrılabileceğinin sinyallerini veren bu gelişme sonrasında, komşu ülkelerin Türkiye ile ilgili algıları değişmeye başladı. Bunun bir örneği olarak, dönemin Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, "1 Mart kararına kadar Türkiye, bağımsız bir aktör olarak kabul edilmeyi hak etmiyordu. Gerektiğinde Türkiye ile görüşmektense, ABD ile görüşmek daha faydalıydı. Ama parlamentonun bu kararının ardından, Türkiye bir aktör haline geldi," demekteydi.

ABD öncülüğündeki koalisyon, Türkiye'nin katılımı olmaksızın Irak'ın işgalini gerçekleştirdi. Meclis'in kararı kamuoyunun talepleri ile uyumlu olmakla birlikte, Türk-Amerikan ilişkileri ve Türkiye'nin PKK ile olan mücadelesi bakımından olumsuz yansımaları olan bir karardı. Örneğin, bu karardan birkaç ay sonra 4 Temmuz 2003'te Süleymaniye kentindeki Türk özel kuvvetlerine mensup askerler, yerel siyasetçilere suikast hazırlığı içinde oldukları iddiası ile tutuklandılar ve iki ülke arasında çok ciddi bir kriz yaşandı. Türkiye'deki pek çok kişi bu gelişmeyi ABD'nin bir NATO müttefikine karşı Iraklı Kürtleri desteklemesi olarak yorumladı. 1999 yılında PKK lideri Öcalan'ın yakalanmasının ardından terörist faaliyetlerde bir azalma meydana gelmişti. Ama 2003 yılında Irak'ın işgal edilmesinin ardından PKK, Türkiye topraklarına olan saldırılarını yeniden artırdı. Bu teröristlerin bazıları Kuzey Irak'ta konuşlanmaktaydı ve bu bölgeyi Türkiye'ye karşı bir üs olarak kullanıyorlardı. İşgal sonrasında Irak'ta ortaya çıkan kaotik durum, PKK mensuplarının bu şartlardan yararlanmasına imkân verdi. Türkiye kamuoyu da, PKK ile olan mücadelede ABD'nin yeterince destek vermediğini düşünüyordu.

2007'deki Dağlıca ve 2008 Ekim ayındaki Aktütün karakollarına gerçekleştirilen PKK baskınlarının ardından Türkiye'nin takındığı tavır da, yeni dönemdeki politikanın temel özellikleri bakımından önemlidir. Bu saldırılar ile PKK'nın amacı, Türkiye'nin yeniden ciddi güvenlik endişelerine kapılarak sert bir tutum içine girmesi, bölgedeki aktörlerle görüşerek sorunları aşmak yerine, askeri araçlara

başvurması, bir anlamda şiddetin yeniden tırmanmasını sağlamaktı. Ama Türkiye PKK'nın bu provokasyonuna rağmen sadece askeri operasyon yaparak soruna çözüm bulmaya çalışmadı, diplomasinin diğer imkânlarını da kullanmaya çalıştı. Örneğin, PKK'nın saldırılarının ardından Şubat 2008'de Kuzey Irak'a bir askeri operasyon gerçekleştirildi, ama bunun süresi kısaydı ve yerel ve bölgesel aktörlerden gelen eleştiriler zayıftı. Bunun sebebi ise Türkiye'nin önceden Iraklı yetkilileri amaçları hakkında bilgilendirmesi ve Ankara'nın Irak'ın egemenliğine karşı bir tutumu olmadığına onları ikna etmesiydi. Bu bağlamda, diplomatik çabaların olumlu bir yansıması olarak Irak Cumhurbaşkanı Talabani, operasyondan sadece bir hafta sonra Türkiye'yi ziyaret etti. Talabani'nin ziyaretinden iki hafta sonra da, Türkiye'nin Irak Özel Temsilcisi Murat Özçelik Bağdat'ı ziyaret ederek iki ülke arasında çeşitli işbirliği konularını görüştü. 2009 sonunda Irak'taki Kürt bölgesini ziyaret eden Dışişleri Bakanı Davutoğlu, saldırılar sonrasındaki bu dönemde Türkiye tarafından izlenen politikayı tarif ederken, saldırılardan yeni bir tutumun temellerini atacak bir yorum çıkardıklarını ve kısırdöngüyü kırdıklarını ifade ediyordu. Bu yeni dönemde uygulanan politikanın temel prensipleri her düzeydeki aktörlerle temas kurma, sadece askeri araçları kullanarak hareket etmekten kaçınma, kendi güvenlik endişelerini diğer aktörlere aktararak soruna çözüm bulmaya çalışmaktı. Bu bağlamda, ABD'nin yanında, Irak merkezi yönetimi ve Kuzey Irak'taki Kürt yetkililer ile gerçekleştirilen temaslar aracılığıyla sorunların çözülmesine yönelik bir tutum geliştirildi.

PKK'nın terörist faaliyetlerindeki sessizlik 2003'te Irak'ın işgali sonrasında büyük ölçüde sona ermiş olmakla beraber, bu dönemde gerçekleştirilen saldırılar daha çok mayınlama şeklindeydi ve 1990'lı yıllarla karşılaştırıldığında pasif denilebilecek nitelikteydi. Ama 2007 ve 2008'e gelindiğinde PKK 1990'lı yıllara benzer şekilde saldırılar düzenlemeye başladı. Bu defa saldırılar daha çok askeri hedeflere yoğunlaşıyordu ve PKK'nın hâlâ güçlü olduğu mesajı verilmek isteniyordu. İç kamuoyunda teröre verilecek cevabın niteliği ile ilgili olarak bir uzlaşmanın olmayışının yanı sıra, Türkiye'nin Irak'taki Kürt yetkililer ve ABD ile farklı yaklaşımı, bu iki aktörün Türkiye'nin güvenlik endişelerine yeterince cevap vermedikleri düşüncesine neden oluyordu. Bu yıllarda, 2003 yılında, Meclis'in ABD askerlerinin geçişine izin vermemesinin olumsuz yansımaları görüldü. 1990'lı yıllarda PKK Türkiye'ye karşı ciddi bir güvenlik tehdidi oluşturduğunda, Ankara Kuzey Irak'a ABD'nin yeşil ışığı ile çeşitli askeri operasyonlar düzenliyordu. Ama 2003 yılında Irak'ın işgal edilmesi sonrasındaki şartlar Türkiye'nin manevra alanını daraltmıştı.

Türk yetkililer Irak'ın işgali sırasında bu ülkedeki Amerikan yanlısı gruplara, özellikle de Kürtlere verilen silahlar konusundaki endişelerini dile getirdiler ve PKK bu türden silahları Türkiye'ye karşı kullanmaya başlayınca bu eleştirileri arttı. Türkiye kamuoyundaki Amerikan karşıtlığı artmaktaydı, çünkü insanlar

eskiden beri ittifak ilişkisi içinde olunan ABD'yi desteklemiyordu ve ABD yapımı silahlar PKK tarafından Türkiye'ye karşı kullanılıyordu. Türkiye ile ABD arasındaki gerginliğin artmasının sebeplerinden birisi de PKK'nın saldırılarının sayısında ve büyüklüğünde görülen artıştı. PKK'nın Dağlıca ve Aktütün karakollarına gerçekleştirdiği saldırılar böylesi bir atmosfer içerisinde gerçekleşti.

Bu saldırılar sonrasında PKK beklentilerinin tam tersine bir tutum sergileyen Türkiye, yeni bir yaklaşımı uygulamaya koydu. Bu bağlamda ABD'nin yanında Iraklı ve Kürt yetkililer ile temas kuran Ankara, tüm aktörlerle diyalog kurmaya çalışan bir politika uygulamaya çalıştı. Örnek olarak, Irak Başbakanı Maliki'nin Ankara ziyareti sırasında 2007 yılında iki ülke bir protokol imzalayarak terörle mücadelede ortak tutum benimseme sözü verdiler. Taraflar arasında bu protokollerin görüşülmesi sırasında çeşitli sorunlar yaşansa da, bu protokol Türkiye'nin PKK ile mücadelesine destek oldu. Protokole göre taraflar Irak kaynaklı tüm terör faaliyetlerinin sona erdirilmesi konusunda uzlaştılar. Başbakan Erdoğan'ın öncelikli olarak terör konusunda görüşmek üzere Kasım 2007'de gerçekleştirdiği Washington ziyareti ve bu ziyarette Genelkurmay İkinci Başkanı'nın yer alması bu konunun Ankara tarafından ne kadar ciddiye alındığını bir göstergesi idi. Başbakan Erdoğan'ın Kasım 2007 başındaki Washington ziyareti ile iki ülke arasındaki gerilim azalmaya başladı ve ABD Türkiye'ye PKK'nın faaliyetleri ile ilgili olarak anlık istihbarat sağlama sözü verdi ve Türkiye ile ABD arasında terörle mücadele konusunda atılacak adımlar kararlaştırıldı.

ABD'li yetkililer yanında, Irak'taki merkezi yönetim ve Kürt yetkililer ile daha fazla temas kurulmaya başlandı. 21 Ekim 2007'deki Dağlıca saldırısının ardından hükümet yetkilileri bir yandan PKK'ya karşı askeri operasyon hazırlıklarını başlatırken, diğer yandan da diplomatik çabalarını devam ettirdi. Dönemin Dışişleri Bakanı Ali Babacan Bağdat'a bir ziyaret gerçekleştirdi ve Türkiye'nin Irak tarafından terörle mücadele noktasındaki beklentilerini aktardı. Bu diplomatik çabalar bağlamında, İstanbul'da 2 Kasım 2007'de toplanan "Irak'a Komşu Ülkeler" toplantısında Türkiye'nin talepleri ve endişeleri ABD Dışişleri Bakanı Rice ve BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon'a iletildi. Bu toplantı sırasında tartışılan önemli konulardan biri Türkiye'nin Kuzey Irak'a bir askeri operasyon gerçekleştirmesini engelleyebilmek için diğer aktörlerin atması gereken adımlar oldu. Önceki zamanlarda Türk yetkililer genellikle Kürt muhatapları ile doğrudan temas kurmaktan kaçınıyorlardı. Ancak, Kürt yetkililerin desteği olmaksızın Türkiye'nin Irak politikasında çeşitli zorluklarla karşılaştığı anlaşılmıştı. Kuzey Irak kaynaklı güvenlik sorunlarının aşılabilmesi için, Türk yetkililer ve siyasetçiler Kürt liderler ile temas kurdular ve bu yeni atmosfer bölgedeki güvenlik ortamına yardımcı oldu.

Dışişleri Bakanı Davutoğlu tarafından Ortadoğu'ya yönelik siyasetin dayandığı

temelleri ortaya koyan ve yukarıda ele almaya çalıştığımız prensiplerden bazıları, Türkiye'nin geleneksel Ortadoğu politikasından ciddi bir sapma gösteriyordu. "Komşularla sıfır sorun" politikası, Türkiye'nin Irak, Suriye, Yunanistan ve Ermenistan gibi ülkelerle sorunlarını ortadan kaldırmayı hedefliyordu. Dışişleri Bakanı Davutoğlu, bu prensip çerçevesinde komşu ülkelerin politika yapıcıları arasında güven ilişkisi tesis edildikten sonra, artık "komşularla maksimum işbirliği"ne geçileceğini dile getiriyordu. Bu bağlamda Suriye, Irak, Yunanistan ve Rusya ile imzalanan "Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği" anlaşmaları, adı geçen prensibin uygulamaya konulması olarak değerlendirilebilir. Benimsenen bu prensip, ülkenin güvenlik ağırlıklı dış politikasının dönüştürülmesinde ve sadece Türkiye'nin komşu ülkelerle olan sorunlarının çözümünde değil aynı zamanda Türkiye'nin komşu ülkeler arasında arabuluculuk çabalarına da katkı sağladı. Son yıllarda çeşitli örneklerini gördüğümüz Türkiye'nin bu rolü, Ağustos 2009'da Bağdat'ta meydana gelen bombalı saldırıların ardından Irak ile Suriye arasında ortaya çıkan sorunların aşılmasında da görülebilir. Irak içerisinde Başbakan Maliki'nin oluşturmaya çalıştığı güvenliği sağlayan güçlü lider imajına ciddi zarar veren bu saldırılar sonrasında, Bağdat yönetimi, saldırıların Suriye kaynaklı terör grupları tarafından gerçekleştirildiğini iddia ederek özür dilenmesini istedi. Suriye ise bu iddiaları reddetti ve iki ülke arasındaki ilişkiler iyice gerildi. Türkiye, Bağdat ile Şam arasında arabuluculuk görevi gördü ve Irak ve Suriye Dışişleri Bakanlarının katılımı ile İstanbul'da sorunun çözümüne yönelik görüşmelere ev sahipliği yaptı. Ankara yönetimi, her iki tarafa da sürtüşmeyi sona erdirmeleri ve gelecekte benzer sorunların ortaya çıkmasını engellemek için istihbarat alanında işbirliği mekanizmalarının oluşturulmasını teklif etti.

Ankara tarafından son yıllarda Ortadoğu'da izlenen politikada dönüşüm, bu dönüşümün ardında yatan prensipler ve dönüşümün ortaya çıktığı süreci kısaca değerlendirmeye çalıştık. Şimdi de, bu dönüşümün ülkeler ve bazı sorunlu konularda ne gibi gelişmelere yol açtığını inceleyelim.

Türkiye-Suriye İlişkileri

Son yıllarda Türkiye'nin Ortadoğu'da ilişkilerinin en dramatik şekilde dönüştüğü ülke Suriye'dir. Soğuk Savaş'ın hemen ardındaki yıllarda, Türkiye'nin Suriye ile ilişkileri büyük ölçüde güvenlik ve su konuları etrafında şekillendi. 1990'lı yıllar boyunca Türkiye'nin bölgede en sorunlu olduğu ülke Suriye idi. Suriye PKK'yı destekliyordu ve bu desteğini 1990'ların ikinci yarısında artırmıştı. PKK'nın ana destekçisi olarak Suriye, Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrasındaki politikasında odak noktasını oluşturuyordu. Bu yıllarda Türkiye Suriye'ye yönelik tutumunu çeşitli sebeplerle sertleştirdi. Bunlar; Suriye'nin PKK'ya artan desteği, Suriye'nin iki ülke

arasındaki su sorununu uluslararasılaştırma çabası, Türkiye ile bir sorun yaşaması durumunda Yunanistan'ın hava sahasını kullanmak üzere anlaşma yapılmasıydı.

Türkiye'nin baskıları sonrasında PKK lideri Öcalan'ın Suriye'den sınır dışı edilmesinin ardından, iki ülke güvenlik konularını ele alan bir anlaşma imzaladılar. 1999 yılından sonraki gelişmeler iki ülke arasında yeni bir dönemi işaret ediyordu ve yeni dönem AK Parti göreve gelmeden başladı. Ama iki ülke arasındaki ilişkiler, AK Parti'nin hükümette olduğu dönemde önceki yıllara kıyasla çok daha iyi bir düzeye ulaştı.

Türkiye 2003 yılında Irak'ın işgal edilmesinin ardından adı bir sonraki hedef olarak anılan Suriye ile iyi ilişkiler kurarak bir risk aldı. Suriye'ye karşı ABD'nin takip ettiği izolasyon politikasına katılmadı ve tam tersine Suriye ile eskisine oranla daha fazla temas kurdu. Bu tutum sayesinde Suriye'nin güveni kazanılarak, Suriye ile İsrail arasındaki görüşmeklere arabuluculuk yapılabildi. Önceleri ABD yönetimi Türkiye'nin bu politikasını ciddi bir biçimde eleştirdi ve son dönemde ortaya çıkan tartışmalara benzer şekilde eksen tartışmaları ortaya atıldı. Ama süreç içerisinde Bush yönetimi dahi Türkiye'ye hak vermeye başladı ve ABD yönetimi bu konudaki eleştirilerinin tonunu düşürerek, Türkiye'nin konumundan faydalanmaya çalıştı.

Yukarıda adı geçen bölgeye yönelik yeni politikanın temel prensipleri çerçevesinde, Türkiye ile Suriye arasında gelişen ilişkilerin olumlu sonuçları 2003 yılında Irak'ın işgali sırasında açıkça görüldü. Sadece her iki ülkenin yetkilileri arasında değil, halklar arasında da temaslar arttı ve ticari ilişkiler gelişti. Türkiye ve Suriye 2004 yılında bir serbest ticaret anlaşması imzaladılar ve 1999 yılında iki ülke arasındaki ticaret hacmi 184 milyon dolarken, bu rakam 2006 sonunda 797 milyon dolara yükseldi. 2009 sonunda ise 1.752 milyon dolara ulaştı. İki ülke arasında artan ilişkilerin bir başka göstergesi de, 16 Eylül 2009 tarihinde imzalanan Üst Düzey Stratejik İşbirliği Anlaşması idi. Bu anlaşma ile iki ülke çeşitli bakanların katılımı ile 13 Ekim 2009 tarihinde ortak kabine toplantıları gerçekleştirdiler ve eğitim, ticaret, ulaştırma ve sulama gibi çeşitli alanlarda işbirliği anlaşmaları imzaladılar. Bu toplantıların yapıldığı tarihteki önemli bir gelişme de, her iki ülkenin karşılıklı olarak vize uygulamasını kaldırmış olmalarıydı. Böylece, kalıcı ve sağlıklı bir komşuluk ilişkisinin temelini oluşturacak halklar arası etkileşim artmaya başladı.

Türkiye- Irak İlişkileri

Türkiye'nin Irak'a yönelik siyaseti daha çok Kuzey Irak merkezli olarak şekillenmektedir. Uzun yıllar devam eden güvenlik endişeleri ve muhtemel bir Kürt devletinin oluşması ihtimali, Türkiye'nin politikasını etkileyen başlıca faktör olageldi. Bu endişeler 2003 yılındaki işgalden sonra daha da arttı. Kürtlerin ABD ile işbirliği yapmalarının ardından Irak siyasetindeki ağırlıkları arttı. Irak'ta oluşan yeni anayasal ve siyasi yapıda da taleplerinin önemli bir kısmını elde ettiler. Türk siyaset yapıcılar, kısa bir geçiş döneminin ardından politikalarını bu yeni gerçekliğe uygun hale getirme yönünde adımlar attılar.

Türkiye'nin son yıllarda Irak'a yönelik olarak izlediği politikalardaki en önemli değişiklik, AK Parti dönemi içersinde Ankara'nın 'Türkmen ağırlıklı' bir politikadan yavaş yavaş uzaklaşarak, 'Türkiye'nin Kuzey Irak'taki Kürt, Arap, Türkmen tüm gruplar ile ilişkisinin' olduğu yeni bir politika izlemeye başlamasıdır. AK Parti yöneticileri pek çok kez Kuzey Irak'taki tüm etnik grupların; Kürt olsun, Türk olsun, Arap olsun, Türk halkının akrabaları olduğunu dile getirdiler. Türk siyaset yapıcılar, Irak'taki en küçük gruplarla bile temas kurma çabası içinde oldular. Bu yeni retorik, Türk dış politikasında bir yeniliğe işaret ediyordu, çünkü Ankara'nın genel tutumu önceki yıllarda büyük ölçüde Türkmenler bağlamında şekilleniyordu. Ama özellikle 2005 yılındaki seçimlerde Türkmen Cephesi'nin yeterli performansı gösterememesinin ardından, Başbakan Erdoğan, Türkmen siyasi örgütlerinin performansı noktasındaki memnuniyetsizliğini açıkça dile getirdi.

Türkiye'nin Irak Kürtleri ile ilişkileri, PKK'nın Kuzey Irak kaynaklı faaliyetleri konusunda Türkiye, Iraklı Kürtler ve ABD arasında az çok bir uzlaşı sağlanmasının ardından gelişme işaretleri verdi. Toprak bütünlüğüne saygı noktasında karşılıklı garantilerin ardından, Türkiye Iraklı Kürtler ile daha fazla işbirliğine dayalı bir tutum izliyor. Şubat 2008'de Kuzey Irak'a gerçekleştirilen geniş çaplı bir askeri operasyonun ardından Türkiye, bölgesel Kürt yönetimi ile temaslarını artırmaya başladı. Kürt bir siyasetçi olan Irak Cumhurbaşkanı Talabani, 2009 başında Türkiye'ye bir ziyaret gerçekleştirirken, Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül de yaklaşık 30 yıllık aradan sonra Irak'ı ziyaret eden ilk Türk Cumhurbaşkanı oldu. 2008 yılından itibaren Türkiye, Iraklı Kürtler ile temaslarını artırdı ve bu durum Ankara'nın Ortadoğu siyasetinde bir yeniliği işaret ediyordu, çünkü önceki yıllarda Türkiye Kuzey Irak'a güvenlik açısında bakıyordu ve burayı askerlerin etki alanına terk etmişti. Irak ile ve özellikle de Kürt bölgesi ile ticarette önemli gelişmeler kaydedildi. Küresel ekonomik kriz nedeniyle Türkiye'nin ihracatı 2009 yılında genel bir düşüş gösterirken, Irak'a yapılan ihracat % 25 oranında artarak yaklaşık 5 milyar dolara ulaştı.

Ekonomik ve ticari ilişkiler alanında yaşanan bu gelişmeler siyasi gelişmelerle de yakından ilgiliydi. Geçtiğimiz yıl ilk defa bir Türk dışişleri bakanı Kürt Bölgesini ziyaret ederek Bölgesel Yönetimin Başkanı Mesud Barzani ile görüştü. Bunun yanında Türkiye, Erbil'e bir konsolosluk açarak bu bölgedeki siyasi ve ekonomik gelişmeleri daha yakından takip etme ve çıkarlarını daha fazla koruma yönünde adımlar attı. Bu şekilde yeni dönemde dile getirilen bütün gruplar ile yakın temas içinde olma şeklindeki politikanın sadece sözden ibaret olmadığı, bunun uygulamaya da yansıdığı görülmüş oldu.

Türkiye- İran İlişkileri

Türkiye ile İran arasında bazı dönemlerde sorunlar olsa da, genel olarak iki ülke arasındaki ilişkiler çok fazla çatışma içermiyordu ve karşılıklı anlayışa dayanıyordu. AK Partili politika yapıcılarının benzer çizgiyi sürdürdüğü söylenebilir. Ankara-Tahran ilişkilerinde belirli değişikliklerden ziyade sürekliliğin ön plana çıktığı söylenebilir. Bazı gözlemciler, İran ile Türkiye arasındaki iyi ilişkilerin AK Parti'nin 'İslami' kimliği ile ilgili olduğunu söyleseler de, genel olarak iki ülke arasındaki ilişkilerin normal seyrini sürdürdüğü söylenebilir.

Son dönemde Ankara ile Tahran ilişkilerinde en önemli faktörler Irak'ın 2003 yılında işgal edilmesi sonrasında ortaya çıkan sorunlar ve İran'ın nükleer programı ile ilgili konular oldu. Türkiye, İran'ın nükleer programından ve muhtemel bir nükleer silahlı komşudan memnun olmasa da, bu konuda dikkatli bir siyaset izleyerek İran ile doğrudan çatışmacı bir tutum izlemedi. Tam tersine, İran ile Batı ülkeleri arasında, bu ülkenin nükleer programına yönelik endişelerin barışçıl bir şekilde aşılması için kolaylaştırıcı rol oynadı. Bu rol nedeniyle son dönemlerde ciddi eleştirilere maruz kalsa da, bu politikasında değişikliğe gitmedi. Tahran yönetimine karşı BM'de alınan ambargo kararlarına katılmayan Ankara'nın tutumu, bazı yorumcular tarafından Türkiye'nin Batı'dan kopmasının bir örneği olarak gösterilse de, Türkiye ilkesel hareket ettiğini dile getirerek, siyasetini devam ettirdi. Bu tutum, özellikle ABD ile bazı zorlukların yaşanmasına neden oldu.

İki ülkenin ekonomik ve stratejik açılardan birbirlerine ihtiyaçları var. Her iki ülke de, Irak'taki Kürt Bölgesinin bağımsızlık ihtimali noktasında benzer kaygıları taşımakta. Yukarıda bahsedilen unsurlar bağlamında, İran da Türkiye'yi kendinde uzaklaştırmak istememiştir ve PKK ile mücadelesinde Türkiye'ye eskisine oranla daha fazla destek vermektedir. Özellikle nükleer programı dolayısıyla son dönemde daha fazla eleştiriye maruz kalan ve artan bir izolasyon tehlikesi ile karşı karşıya olan İran, Türkiye'yi kendisinden uzaklaştırmak istememektedir. Bu tutum bazı durumlarda verilen resimler nedeniyle Türk siyaset yapıcılarını zor durumda

bıraksa da devam etmektedir. Türkiye de, PKK'ya karşı İran'ın desteğini sürekli kılmak için ve doğalgaz ithalatı sonrasında artan karşılıklı ekonomik bağımlılığın bir yansıması olarak, İran'ın nükleer programı konusunda askeri seçeneklere karşı çıkarak sorunun diplomatik araçlarla çözülmesi için çaba harcamakta. Türkiye sürekli olarak tüm Ortadoğu bölgesinin nükleer silahlardan arındırılması gerektiğini vurguladı ve Başbakan Erdoğan, nükleer programı dolayısıyla sadece bir ülkeyi (İran'ı kastediyor) suçlamanın ahlâki bir davranış olmadığını dile getirdi.

2000'li yılların başlarından itibaren Türkiye'nin İran'la ilişkileri sorunlardan büyük ölçüde uzak şekilde devam etti ve son birkaç yıldır daha da güçlendi. İran Cumhurbaşkanı Ahmedinecad Türkiye'yi Ağustos 2008'de ziyaret ederken, Türk Cumhurbaşkanı Gül de Mart 2009'da Tahran'ı ziyaret etti. Bu ziyaretler sırasında ikili ilişkilerin yanında, bölgedeki gelişmeler de gündemde önemli yer tuttu. Ama tüm bunlara rağmen, iki komşunun bölgede potansiyel lider konumları nedeniyle, tarafların oldukça dikkatli bir tavır izledikleri dikkatlerden kaçmamaktadır. Irak konusunda, Lübnan konusunda ve diğer bazı bölgesel konularda iki ülkenin genel tercihlerinin birbiriyle pek uyumlu olmadığı ihmal edilmemesi gereken bir gerçekliktir.

İsrail ve Filistin'le İlişkiler

1948 yılında İsrail'in bağımsızlığını ilan etmesinden sonra, Tel Aviv yönetimini tanıyan ilk Müslüman ülke Türkiye oldu. O dönemlerde Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkileri şekillendiren temel faktör Soğuk Savaş şartlarında her iki ülkenin de ABD'nin temel müttefikleri olmalarıydı. ABD'nin İsrail'e desteği ve Türkiye'nin SSCB'den algıladığı tehdit nedeniyle Batılı organizasyonlara üye olması, küresel ittifak ilişkileri çerçevesinde iki ülkeyi bölge siyasetinde yakınlaştırdı.

Tüm bu unsurlara rağmen, Türkiye İsrail'i Arap-İsrail çatışmasının her aşamasında desteklemedi ve özellikle 1964 sonrasında tutumunu değiştirmeye başladı. Türkiye'nin 1967 ve 1973 savaşı sırasındaki tutumu Türk dış politikasında Arap-İsrail çatışmasında Arap yanlısı bir değişimin başlangıcını gösteriyordu. Türkiye, Filistin'deki İsrail işgalinin sona erdirilmesi noktasında BM'de Arap devletleri ve uluslararası toplumun diğer pek çok üyesi ile birlikte hareket etti. Bununla bağlantılı olarak, İsrail'in Kudüs'ü başkent ilan etmesinin ardından Türkiye'nin bu ülkedeki temsilciliği ikinci kâtip düzeyine indirildi.

Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkiler 1990'lı yılların ikinci yarısında ise, özellikle güvenlik alanında, mükemmel olarak tanımlanabilecek bir düzeye ulaştı. Bu noktada İsrail ile Türkiye arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinde ordunun öncü

rolü oynaması dikkat çekiciydi. 1996 yılında iki ülke arasında imzalanan askeri eğitim anlaşması bir müddet kamuoyunun bilgisinden uzak kaldı. Sivil yetkililer anlaşmanın tam içeriği hakkında sınırlı ölçüde bilgi sahibi olabildi. Türk tarafı kamuoyuna anlaşmayı Nisan 1996'da duyurdu ama Dışişleri Bakanlığı ve Savunma Bakanlığı'nın bile anlaşmanın bazı yönleri hakkında bilgisi yoktu. Bu durum bazı yorumcular tarafından siyasi bir mesaj vermek üzere şekillendirilmiş bir politikanın varlığına işaret olarak gösteriliyordu. İç siyaset bakımından tüm siyasi partilere, özellikle de Refah Partisi'ne, iktidarda kim olursa olsun Türk ordusunun Türk dış politikasının stratejik yönelimini kontrol edecek kudreti elinde tuttuğu mesajı veriliyordu. Dış politikada, özellikle Suriye'ye verilen mesaj da eğer terörizmi desteklemek gibi uluslararası alanda kabul edilemez bir siyaseti sürdürmeye devam ederse her iki cephede birden güçlü askeri yapılarla mücadele etmeyi göze alması gerektiği idi. Bu örnek, Türk ordusunun dış politika yapımında artan etkisinin bir göstergesi olmanın yanında, bu etkinin güvenlik tehditlerini kullanarak nasıl meşrulaştırıldığını da ortaya koyuyordu.

Türkiye'nin, Ortadoğu'da Arap ülkeleri ile ilişkileri geliştiği dönemlerde, İsrail ile ilişkilerinin momentumunu kaybettiği görülmektedir. Bu durum Türkiye'nin veya İsrail'in dış politika önceliklerinin tamamen değişmesinden ziyade başka unsurların etkisiyle ilişkilerin normalleşmesi olarak da değerlendirilebilir. 1999 yılında PKK lideri Öcalan'ın yakalanması sonrasında güvenlik tehdidinin azalması ve Türkiye'nin AB'ye adaylığının ilan edilmesi ile başlayan trend, AK Parti hükümeti döneminde de devam etti. Bu yıllarda, Bülent Ecevit gibi Türk siyasetinin önemli figürleri İsrail'in Filistin politikasını güçlü ifadeler ile eleştirmeye başladılar.

Ama önceki hükümetlerden farklı olarak AK Parti hükümeti risk almaya daha hazır gözüktü ve Filistin'de FKÖ'nün yanında Hamas gibi daha tartışmalı örgütlerle de muhatap olmayı tercih etti. Son birkaç yıl içerisinde Türkiye'nin tutumu daha fazla küresel kamuoyunda dikkat çekmeye başladı. İsrail'in 2009 başında Gazze'ye saldırması ve hemen akabinde Davos'ta Erdoğan ile Peres arasında yaşananlar dikkatleri Türkiye'nin tutumuna çevirdi. Önceki yıllarda daha çok arka planda kalan bir aktör olan Türkiye'nin artan etkinliği, bölgedeki diğer bazı aktörlerde farklı endişelere yol açtı.

İsrail gazeteleri, Türkiye'nin yukarıda bahsi geçen krizler sırasındaki tutumunu eleştirerek, Ankara'nın tek taraflı, İsrail karşıtı bir tutum izlediğini ve tarafsız bir ülke gibi hareket etmediğini ileri sürdüler. Bu türden eleştiriler daha sonra Türkiye ile Suriye arasında küçük çaplı bir tatbikatın İsrail Savunma Bakanı tarafından eleştirilmesi sonrasında da ortaya çıktı. Bu eleştiriler karşısında dönemin Genelkurmay Başkanı yaptığı açıklamada, "Bu tatbikatın iki komşu arasında gerçekleştirildiğini ve İsrail'in eleştirilerinin kendilerini ilgilendirmediğini," belirtti.

Bu yaklaşım ise, Türkiye'nin son dönemde komşuları ile ilişkilerini diğer aktörlerden bağımsız şekilde geliştirmek istediğinin bir göstergesi olarak okunabilir.

2009 yılının sonbaharında Türkiye ile İsrail arasında bir dizi başka kriz yaşandı. Bu sefer Türkiye ve İsrail'in katıldığı bir NATO tatbikatı, Türkiye tarafından İsrail'in Gazze operasyonu sırasındaki tutumu ve operasyon sonrasında bölgede yıkılan evlerin inşası için Türkiye tarafından gönderilen malzemenin girişine izin verilmemesi sonrasında iptal edildi. Anadolu Kartalı isimli tatbikata İsrail tarafının katılımının Türkiye tarafından engellenmesi iki ülke arasındaki yakınlığın sona ermesinin bir göstergesi olarak yorumlandı. Askeri tatbikata İsrail'in katılımının engellenmesinin yol açtığı sürtüşmenin ardından, Türk televizyonlarında İsrail'in Filistin'deki uygulamalarını temsil eden dizilerin yayınlanması İsrail tarafından ciddi eleştirilerin gelmesine neden oldu. İsrail Dışişleri Bakanı, Türkiye'nin maslahatgüzarını çağırarak durumu protesto etti.

2010 yılında ise Türkiye'nin Filistin ve İsrail politikasındaki tutumu, Tel Aviv ile Ankara'nın arasının daha da açılmasına neden oldu. İsrail'in Gazze'ye karşı uyguladığı ablukaya dikkat çekmek ve bunu sona erdirmek amacıyla Türk STK'ların başını çektiği uluslararası bir girişimin Gazze'ye götürdüğü konvoy Türkiye-İsrail ilişkilerinde ciddi bir krize neden oldu. 6 Türk vatandaşının ölmesinin ardından iki ülke ilişkileri oldukça gerildi; Türkiye büyükelçisini geri çağırdı ve İsrail'den ölenlerin yakınlarına tazminat, özür dileme ve yaşanan olayın uluslararası bir komisyon tarafında sorgulanmasını içeren bir dizi talepte bulundu. İsrail ilk başta bu talepleri kategorik olarak reddetse de, zaman içerisinde bunlardan bazılarını yerine getirme noktasında adımlar attı.

Yukarıda da bahsedildiği üzere, Türkiye'nin İsrail'le ilişkilerindeki iniş-çıkışlar, Filistinlilerle ve Arap ülkeleri ile ilişkilerini etkilemektedir. İsrail ile 1990'lardaki yakın ilişkiler bozulurken, Arap ülkeleri ile ciddi bir yakınlaşma sağlandı. Türkiye'nin Filistin sorunundaki politikası hem Türk siyasetçilerin, hem de Türk halkının Arapların gözündeki imajını değiştirdi. Arap dünyası ile olan ticari ve insani ilişkilerde büyük bir artış yaşanırken, son birkaç yılda Türkiye'ye gelen Arap turist sayısında ciddi artışlar yaşandı.

Sonuç

Türkiye'nin son yıllarda dış politikada yükselen bir aktör olduğu, taraflı tarafsız hemen herkesin dikkat çektiği bir gerçektir. Bu yükseliş sırasında en fazla dikkat çeken unsur ise şu: Ankara'nın, Ortadoğu bölgesinde önceki yıllara göre çok daha belirgin bir varlığı sözkonusu. Bu varlık ticari ilişkilerde, siyasi konularda,

kültürel alanda pek çok noktada ortaya çıkmaktadır. Siyasi bakımdan Türkiye artık bölgedeki sorunların pek çoğunda çözüm noktasında akla gelen aktörlerden biri haline gelmiştir. Türkiye'nin İsrail-Suriye, Lübnan'daki farklı gruplar, Filistin içi farklı gruplar, Irak içerisindeki değişik aktörlerin her biriyle ilişkisi nedeniyle sorunların çözümünde desteğine başvurulan bir oyuncu haline geldiğini görüyoruz.

Ekonomik anlamda da önceki yıllarda oranla Türkiye'nin bölge ile ticaretinin ve bölgedeki Türk yatırımlarının arttığını görüyoruz. Özellikle vize rejimindeki kolaylıkların da etkisi dikkate alınırsa, özellikle Irak ve Suriye'de, ama aynı zamanda bölgenin diğer ülkelerinde artan Türk ekonomik etkinliğinin daha kalıcı sonuçları olacağını öngörebiliriz. Bölgeye giden Türk yatırımcıların yanında, artan ilişkiler ve Türkiye'nin yükselen profilinin bir sonucu olarak bölgeden de yatırımların Türkiye'ye geldiğini çeşitli özelleştirme örneklerinde görmekteyiz.

Türkiye'nin bölgedeki yükselen grafiğinin bir diğer göstergesi de kültürel etkidir. Türk siyasetçilerin Arap dünyasında en popüler liderler olmalarının yanında, Türk televizyonlarının ve dizilerinin bölgede daha fazla takip edilir hale gelmesi, Türkiye'nin etkinliğini daha sağlam temellere oturtacaktır. Bu kültürel etkileşimle ilintili olarak, bölge ülkelerinden son yıllarda ülkemizi ziyaret eden turist sayısında ciddi bir artış yaşanmıştır. Benzer şekilde, çok daha fazla sayıda Türk vatandaşı bölge ülkelerini ziyaret etmekte ve karşılıklı temasların artması insanların birbirlerini daha iyi tanımalarını önünü açmaktadır.

Önceki yıllarda Türkiye'nin bölgeye yönelik genel politikası mümkün olduğunca uzak durma yönündeydi. Bir tutum geliştirilmesi gerektiğinde de bu daha çok güvenlik konuları etrafında şekilleniyordu. Son dönemde Türkiye'nin bölgede önceki yıllara göre çok daha müdahil bir tutum izlediğini görüyoruz. Bu aktif tutumun yanında dikkat çeken diğer bir gelişme de, artık sadece güvenlik endişelerine dayanmayan, çok boyutlu ve daha kalıcı zemine oturan bir politikanın izlendiğini görüyoruz.

Namık Kemal Zeybek[1]

YOLA DEVAM

ABSTRACT

Keep Going

The interest shown in Turkish businessmen in Turkic Republics is not only because they are Turks. If they were not successful, who would make deals with them? The latest incident I have experienced made me have a little taste of happiness. When I went to Turkestan city from Kazakhstan, I needed to buy a pillow for home. I went to the bazaar and the seller asked me "Turkish or Chinese product?" I responded that I wanted a Turkish product and he gave me one. It was twice more expensive than the Chinese one. I asked "Why are there people who buy the Turkish product?" He said "Turkish products have quality. People seek quality." When I examined to see the difference, I saw the phrase "Made in Turkey" on the Chinese product. The seller said that "the Chinese do that frequently..."

This was an example from the textiles. I have come across similar examples from the machinery sector too.

Well, have you seen the Safavi passage in Tehran of Iran? They wrote "Turkish products are sold here" on all shop windows.

1. Siyasetçi (*Politician*).

At a dinner in Constanza, Chinese Ambassador led the conversation up to that point and said "We buy our needs from Turkey. They are both cheap and more quality than the European..."

One reason behind the success of the "Turkish Schools" spreading to the world is a decision of the mind that encourages these schools. Those schools are company schools. Each school belongs to businessmen in a city and it is under their support and direction. This is an achievement of the great entrepreneurial power of our people. Of course there is also a spiritual dimension, which is another issue.

I see the emergence of the reality of Turki Republics as the greatest opportunity presented by God to our nation. Unity should immediately be achieved. Immediately!

Turkey's foreign policy from now on should be based on the "layers of Turkish history, means provided by the Ottoman geography and gains of the Republic", and so it will be!

1989 yılında Kültür Bakanı olarak atandığımda yeni bir dünyanın ayak sesleri duyulurdu. İki kutuplu dünyanın doğu kısmından yükselen; önce "Yeniden Kurulma", sonra "Açıklık", daha sonra da "Demokrasi" sözleri, kolektivist blokun, Varşova Paktı'nın ve Sovyet İmparatorluğu'nun sonunu anlatıyordu.

Tam bu dönemlerde; Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan ve sonra da Kırgızistan'a "resmi" gezilerim olmuştu. Henüz ülke isimlerinin sonunda "Sovyet Sosyalist Cumhuriyet" ifadesi sürüyordu, ama sosyalizmle çoktan koptukları açıkça ortadaydı.

1990 yılının Aralık ayında Kazakistan S.S.C.'nde Komünist Parti Birinci Hatçı (sekreter) iken artık Elbası (Devlet Başkanı) sanını almış olan Nursultan Nazarbayev ile ilginç bir görüşmemiz oldu. Konulardan birisi de "pazar ekonomisi" idi. Kazak Türkçesinde buna "narhlık ekonomisi" diyorlardı. "Size işadamları gönderelim," dediğimde yüzünde muzip bir gülümsemeyle yarı şaka karşılık verdi: "Çok iyi olur, bizi savda (ticaret) öğretsizler yoksa Sartlar bizi kandırır." Sartlar dediği Özbeklerdi ve Özbekçede sert sözünden hoşlanmazlar. Şaka tarafı bu... İşadamlarının gitmesine o yıllarda yardımcı da olduk, destek de verdik. Şimdilerde ise artık yardıma ihtiyaçlar kalmadı ama destek elbette devam etmeli.

"Niye yardıma ihtiyaç yok?" diye sorarsanız; "Çünkü," diye başlayıp bir iki örnek vermek isterim:

1997 yılında Azerbaycan'da Başbakan Hassan Hasanof ile yemekteyiz. Yemeğe geç gelen bir bakan söz sırası kendisine gelince dedi ki: "Çok sevinçliyim... SSCB Başbakanı biraz önce Moskova'dan televizyonda konuşuyordu. Enka'yı ve Şarık Tara'yı övüyordu. Petroskaye Pasajı'nın vaktinden önce bitirildiğini ve çok kaliteli olduğunu anlatıyordu. 'İşleri zamanında ve kaliteli yapmak konusunda Türkleri örnek almalıyız' dedi."

Bizim de koltuklarımız kabarmaz mı?

Bugün Türk Cumhuriyetlerinde, Türk işadamlarına gösterilen ilgi elbette sadece Türk olduklarından gelmiyor. Başarılı olmasalardı kim onlara yeni işler verirdi? Aşağıda anlatacağım bir örnek de bana küçük bir sevinç tattırdı: Kazakistan'dan Türkistan'a gidince kaldığım eve bir yastık almam gerekti. Çarşıya gittim. Satıcı; "Türk malı mı? Çin malı mı?" diye sordu. "Türk malı" dedim. Türk malını çıkardı; Çin malından üç kat daha pahalı. "Peki, niye Türk malı alanlar oluyor" dedim. "Türk malları kaliteli, insanlar kaliteli mal istiyor" dedi. İkisi arasındaki farkı anlamak için incelerken Çinlilerin yaptığında da "Made in Turkey" yazısını gördüm: "Çinliler bunu çok yapıyor," dedi satıcı…

Bu örnek dokuma sanayiinden. Makine sektöründe de benzer örneklere rastladım.

Peki, Tahran'da Safevi Pasajı'nı gördünüz mü hiç? Bütün dükkânların camlarına; "Burada Türk malları satılır" diye yazmışlar.

Köstence'de bir yemekte, Çin Büyükelçisini sözü oraya düşürmüş ve Türkiye'yi öve öve bitirememişti: "Biz ihtiyaçlarımızı Türkiye'den alıyoruz; Türk malları hem ucuz hem de Avrupa'dan daha kaliteli…"

Türk Cumhuriyetlerinde başlayıp sonra bütün dünyaya yayılan "Türk Okulları" olgusunun başarısının sebeplerinden birisi de bu okulları teşvik eden iradenin doğru kararıdır. Okullar, şirket okullarıdır. Her okul bir ildeki işadamlarınındır ve onların destek ve yönlendirmesi altındadır. Bu da bizim halkımızın büyük girişim gücünün bir başarısıdır. Elbette işin manevi yönü ayrı bir bahistir.

Türk Cumhuriyetleri gerçeğinin ortaya çıkmasını Yaratıcı'nın milletimize tanıdığı en büyük fırsat olarak görüyorum. Bu "birlik" bir an önce gerçekleştirilmelidir. Hem de bir an önce…

Türkiye'nin bundan sonraki dış siyaseti "Türk tarihinin katmanlarıyla Osmanlı coğrafyası imkânları ve Cumhuriyetin kazanımları" temel bakış açısından olmalıdır ve olacaktır.

Türk Cumhuriyetlerinin varlığı Yaratıcı'nın Türkiye'nin önüne koyduğu büyük fırsattır ve iş dünyamız bu büyük fırsatın farkında. Tereciye niye tere satayım: Rakamları ben de yazarım, ama işadamlarımız benden iyisini bilirler; bilmeseler de hemen öğreniverirler. Ben sadece "devam" diyorum. Devam…

Ey Türkiye insanının büyük girişim yeteneği… Yolun açık!

2. BÖLÜM

EKONOMİ VE TİCARET

Ali Babacan[1]

GENEL MAKROEKONOMİK GÖRÜNÜM

ABSTRACT

Overall Macroeconomic View

In 2002, Turkey entered into a radical change process. This was underpinned by people's will and eagerness of all sections of the society for change, development, opening out to the world and access to knowledge and technology. We have taken a sensitive and determined stance from the very first day to achieve and maintain confidence and stability. We have implemented structural reforms aimed at improving living standards of our people, rendering macroeconomic stability permanent and achieving an effective, flexible and productive economic structure. As a result of all these reform programs and policies, Turkish economy gained stability and confidence, and has entered into a period of radical restructuring.

In the last seven years, Turkey has achieved a breakthrough in its economic history, and as a result of this, it has become the sixth largest economy of Europe and the seventeenth largest one in the world. However, this is not enough for Turkey, which is a country with a young and dynamic population, qualified workforce, geopolitical advantages, rapidly growing and developing economy, dynamic

1. T.C. Devlet Bakanı (*State Mihister of Republic of Turkey*).

entrepreneurs and a strong regulatory framework in the financial sector with service and application diversity. As a matter of fact, researches designate Turkey as one of the countries that will leave its mark on the next few decades.

1990'lı yıllarda makroekonomik yapıda artan kırılganlıklar, siyasi belirsizlik ve iç çekişmeler Türkiye ekonomisini istikrarlı büyüme ortamından uzaklaştırmıştır. Nitekim kısa aralıklarla yakalanan yüksek büyüme performansını ekonomik daralma veya düşük büyüme dönemleri takip etmiştir. Bu dönemde, istikrarsız bir büyüme performansının yanı sıra yüksek enflasyon, artan kamu açıkları ve kamu borç stoku, yüksek faiz giderleri ile verimsizlik ekonomimizin temel sorunları haline gelmiştir. Yaşanan bu sorunlara kısa vadeli çözümler üretilmiş fakat ekonomiyi içinde bulunduğu darboğazdan kurtaracak yapısal dönüşüm bir türlü sağlanamamış ve 1990'lı yıllar Türkiye açısından kayıp yıllar olmuştur.

2002 yılında ise Türkiye'de köklü bir değişim süreci başladı. Bunun temelinde halkın iradesi, toplumun tüm kesimlerinin değişim, gelişim, dış dünyaya açılma, bilgiye, teknolojiye kavuşma ve kalkınma arzusu yatıyordu. Biz, daha ilk günden itibaren güven ve istikrar ortamının oluşması ve sürdürülmesi için son derece hassas ve kararlı bir tavır sergiledik. Halkımızın yaşam kalitesini arttıracak, makroekonomik istikrarı sürekli kılacak ve ekonominin etkin, esnek ve üretken bir yapıya kavuşmasını sağlayacak olan yapısal reformları bir bir hayata geçirdik. Tüm bu reform çabalarının ve uyguladığımız politikaların sonucunda Türkiye ekonomisinde istikrar ve güven ortamı oluşmuş, ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik köklü bir değişim sürecine girilmiştir. Yine bu dönem içerisinde Avrupa Birliği'ne (AB) tam üyelik müzakerelerini başlattık. Bu kapsamda da AB müktesebatına uyum konusunda somut ilerlemeler sağlayarak ekonomik ve sosyal alanda uluslararası işbirliklerini artıracak ve yeni pazarlara ulaşmaya imkân verecek açılımlar gerçekleştirdik. Tüm bunlar sayesindedir ki ekonomimiz 2003–2007 döneminde, yıllık ortalama % 6,9 gibi yüksek bir büyüme performansı sergiledi. Bu büyüme vatandaşımızın cebindeki paraya, dolayısıyla da sosyal yaşantısına yansıdı. Fert başına milli gelirimiz 2002 yılında sadece 3.529 dolar iken Cumhuriyet tarihinde ilk defa 2008 yılında 10.000 doların üzerine çıktı. Diğer yandan da kamu maliyesi alanında ekonomi kitaplarına geçecek bir başarı hikâyesine imza attık. Yıllık ortalama olarak, gayri safi yurt içi hasılanın (GSYH) yüzde 4,6'sı gibi yüksek bir oranda kamu faiz dışı fazlası verdik. 2002 yılında yüzde 10,2 olan AB tanımlı genel yönetim bütçe açığının GSYH'ya oranını 2007 yılında yüzde 1'e düşürdük. AB tanımlı genel yönetim nominal borç stokunun GSYH'ya oranını ise yüzde 73,7'den yüzde 39,4'e indirmeyi başardık.

Makroekonomik dengelerin sağlanması konusundaki kararlılığımız, almış olduğumuz önlemler, oluşan istikrar ve güven ortamı sayesinde ekonomimize ilişkin endişeleri teker teker giderdik. Merkez Bankamızın başarılı para politikası uygulamaları ve yakalanan mali disiplinle birlikte ise Türkiye kabuklaşmış, kronik hale gelmiş yüksek enflasyon ve faiz sarmalından kurtuldu. 2002 yılında yüzde 30'lar mertebesinde bulunan tüketici fiyatları yıllık enflasyonu 2010'nun Temmuz ayı itibarıyla yüzde 7,6'ya düşmüştür. Enflasyon ve risk primlerindeki gerileme kredi faizlerine de yansımıştır. Örneğin 2002 yılının Ocak ayında yüzde 56 seviyesinde olan ortalama konut kredisi faiz oranı bugün yüzde 10, yüzde 11 civarındadır. Benzer şekilde taşıt kredisi faiz oranları da yüzde 61'den bugün yüzde 12'ye gerilemiş durumdadır. Bugün üreticimiz tek haneli faiz oranları ile kredi kullanabilmektedir. Ortalama ticari kredi faiz oranları yüzde 9'a düşmüş durumda. Bu rakam 2002 yılında yüzde 55 civarındaydı. Başka bir ifade ile Türkiye on yıllardır özlemini çektiği tek haneli enflasyon ve faiz oranlarına kavuşmuştur. Enflasyonun gerilemesiyle birlikte ihracatçımızın yurtdışındaki rekabet gücü artmış, üreten, tüketen, yatırım yapan kesimlerin ekonomi politikalarına olan güveni güçlenmiştir.

Son yedi yıllık dönem içerisinde Türkiye, ekonomi tarihinde bir dönüm noktası yaşamış ve bunun neticesinde de ülkemiz Avrupa'nın altıncı, dünyanın ise on yedinci büyük ekonomisi konumuna gelmiştir. Ancak bu; genç ve dinamik nüfusa, nitelikli işgücüne, jeopolitik avantajlara, hızlı büyüyen ve gelişen ekonomiye, dinamik girişimci sınıfına, kültürel ve tarihsel birikime, gelişmiş piyasalara, finansal ürün, hizmet ve uygulama çeşitliliği ile finans sektöründe güçlü düzenleme çerçevesine sahip bir ülke olan Türkiye için yeterli değildir. Nitekim yapılan uluslararası araştırmalar da Türkiye'yi önümüzdeki otuz, kırk yıla damgasını vuracak ülkeler arasında göstermektedir.

Rekabet Gücü

Gelişmekte olan ülkelerin küresel arenada rekabetçi konumlarını sürdürebilmeleri ve güçlendirilebilmeleri, büyümelerini verimlilik artışlarına dayandırmalarına ve yeni mukayeseli üstünlük alanları yaratabilmelerine bağlıdır. Ekonomiye rekabet gücü kazandırılması kalkınma açısından hayati önem taşıdığından önümüzdeki dönemde Türkiye ekonomisindeki öncelikli politika alanları; güçlü bir finansal ve mali yapıya, etkin işleyen piyasa mekanizmasına, elverişli yatırım ortamına ve kurumsal yapıya, küresel ölçekte rekabet edebilecek yetkinliklerle donatılmış işgücüne, girdileri nitelikli ve ucuz sağlayan altyapı sektörlerine ulaşmak olarak ön plana çıkmaktadır.

Ekonominin rekabet gücünü artırmada en önemli faktörler hiç şüphesiz makroekonomik istikrarın sağlanması ve ekonomik aktörlerin maruz kaldığı belirsizlik ortamının ortadan kaldırılmasıdır. Makroekonomik istikrarın ön koşulu ise mali disiplindir. Uygulamış olduğumuz yüksek faiz dışı fazla vermeye dayalı maliye politikası neticesinde bütçe açığını kontrol altına alarak borç göstergelerinde kayda değer bir iyileşmeye imza attık. Bütçe disiplininin sağlanması ve borç stokunda meydana gelen düşüş, borç sürdürülebilirliğine ilişkin kaygıları gidermiş ve Türkiye'nin risk priminin düşmesini sağlamıştır. Buna bağlı olarak borçlanmanın maliyeti de ciddi biçimde azalmış ve vadesi uzamıştır. Bununla birlikte kamu maliyesinde krizden önce yaratılan alan krizin etkilerini en aza indirgeyecek önlemlerin alınabilmesini sağlamıştır.

Finansal Sektörde Yapılan Reformlar ve Hedefler

Ekonomik işleyişin sürdürülebilirliği, istikrarı için sağlıklı bir finans sistemine ihtiyaç duyulmaktadır. Sağlıklı işleyen ve yeterli derinliğe sahip bir finans sektörü reel kesimin atılımlarında katalizör rolü oynarken, sağlıksız bir finansal işleyiş ise reel kesimi ve faktör piyasalarını krize sürüklemektedir. Bu tür krizleri, bankacılık kesimindeki dengesizliklerin neden olduğu acı tecrübeleri yakından tecrübe eden bir ülke olarak çok iyi biliyoruz. Kaynakların toplanması ve etkin bir şekilde dağıtılmasını sağlayan, küresel piyasalarla entegre ve bünyesinde çeşitli alt sektörleri bulunduran, katma değeri yüksek ürün/hizmet üretme kapasitesine sahip olan finans sektörü ise önümüzdeki dönemde ekonomideki büyümenin itici gücü olacaktır.

Türkiye'de 2001 yılında yaşanan kriz sonrasında bankacılık sektöründe gerçekleştirdiğimiz dönüşüm bankacılık sektörümüzün sağlıklı bir yapıya kavuşmasını sağlamıştır. Bu reform neticesinde sektörün sermaye yapısı iyileşmiş, aktif kalitesi artmış, risk yönetimi konusunda ciddi bir ilerleme sağlanmış ve bunların sonucunda da sektör çok daha güçlü ve istikrarlı bir konuma gelmiştir. Sektörün mevcut güçlü ve sağlıklı yapıya kavuşmasında bilhassa iki faktör büyük rol oynamıştır. Bunlardan birincisi, 2001 krizi sonrasında bankacılık sektörümüzdeki yeniden yapılanmadır. İkincisi ise bağımsız bir yapı olarak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun kurulması ve bu kurumun, düzenleme, özellikle de denetim alanlarında sektörü geçmişe kıyasla daha iyi kapsamasıdır. Geçen zaman zarfında kamu finansman dengesinde yaşanan iyileşmeler de bankacılık sektörünün asli vazifesini yerine getirmeye başlamasında etkili olmuştur. Tüm bu çabaların, çalışmaların, reformların meyvelerini bugün kredi hacmi, istihdam ve kârlılıktaki artış olarak topluyoruz. Öte yandan ülkelerin bankacılık sistemlerindeki sermaye yeterlilik oranı sıralamasına bakacak olursak, Türkiye yüzde 20 civarındaki

sermaye yeterliliği ile ilk sıralarda yer aldığını görmekteyiz. Yaşanan küresel kriz, bankacılık sektörümüzün ne kadar dayanıklı hale gelmiş olduğunun bir manifestosudur. Küresel finans piyasalarında yaşanan aşırı dalgalanmalara, belirsizliklere ve olumsuzluklara rağmen ülkemizde bankacılık sektörü herhangi bir devlet yardımı almadan güçlü sermaye yapısını devam ettirmiş ve küresel krizin ülke ekonomisine etkilerini azaltmada önemli bir rol üstlenmiştir. Tabi sektörün sağlıklı yapısını muhafaza etmek, rekabet gücünü artırmak için yapmamız gerekenler var. Zira uluslararası en iyi uygulamalar ve standartlar her gün daha ileri seviyelere taşınmaktadır. Bu bağlamda, finans sektörümüzün düzenleme ve denetleme yapısının AB, G–20, Finansal İstikrar Kurulu (Financial Stability Board) gibi uluslararası kuruluşların çizdiği çerçeveye taşınması büyük önem arz etmektedir. Biz de G–20, Finansal İstikrar Kurulu gibi platformlardaki üyeliğimiz kapsamında şekil vermekte olduğumuz bu yeni standart ve uygulamaları yakından takip etmekte ve ülkemizin yeni döneme ve standartlara uyum düzeyini daha da ileri taşıyacak politikaları hayata geçirmekteyiz.

Gerçekleştirdiğimiz yapısal reformlarla daha sağlam zemin üzerine oturan ekonomimiz artık önemli atılımlar yapmamıza olanak verecek olgunluğa ulaşmış durumdadır. Ekonomi alanındaki gelişmelerin yanı sıra dış politika vizyonundaki açılım ülkemizin yapacağı ekonomik atılımlara destek olmaktadır. Özellikle komşu ülkelerle tesis ettiğimiz yakın ilişki, hem ülkemizin hem de bölge ülkelerinin refah artışına ivme kazandıracaktır. Ekonomik büyüklüğü, komşu ülkelerle geliştirdiği dostane ilişkiler, bölgesinde sahip olduğu öncü rol, ekonominin birçok alanında kat ettiği mesafe, orta ve uzun vadeli hedefleri ile diğer birçok unsur bir arada değerlendirildiğinde Türkiye finans merkezi olma potansiyeline sahiptir. Buna bir de mevcut iktisadi ve finansal konjonktürün bu hedefin gerçekleştirilmesi açısından yapacağı katkıyı da eklersek önemli bir fırsat penceresi açılmış durumdadır. Önemli olan bunu değerlendirebilmek için nelerin yapılması gerektiğini gerçekçi bir plan çerçevesinde ortaya koymak ve bunu kararlılıkla uygulamak için gereken iradeyi sergilemektir. Bunun bilinci içerisinde bu potansiyelin kapsamlı bir şekilde analiz edilmesi ile finans merkezi çalışmalarımıza başladık ve strateji belgemizi hazırladık. İstanbul'u öncelikle bölgesel, nihai olarak da küresel bir finans merkezi yapmak vizyonu çerçevesinde İstanbul Uluslararası Finans Merkezi Projesi çalışmalarını sürdürüyoruz.

İstanbul Finans Merkezi Projesi aslında bir açıdan da ülkemizde sermaye piyasalarının geliştirilmesi açısından önemli bir fırsat sunmaktadır. Bu bağlamda Türk sermaye piyasalarının gelişimi için doğrudan finans piyasalarına yönelik bazı eylemleri hayata geçireceğiz. Şeffaflığı artıracak ve yatırımcıları bilgilendirecek mekanizmalar üzerinde çalışıyoruz. Ayrıca Türkiye'de mevcut olduğu halde, rekabet üstünlüğü yurt dışı piyasalara kaymış olan finansal ürün ve hizmetlerin

belirlenmesi ve bu durumun düzeltilmesine yönelik tedbirler alacağız. Öte yandan henüz ülkemizde olmamasına karşın gelişme potansiyeli yüksek finansal ürün ve hizmetler için gerekli altyapı oluşturulacak ve bu ürünlerin ülkemizde de kullanılmasının önü açılacaktır. Vergi düzenlemelerimizin daha basit, anlaşılır, öngörülebilir ve sürdürülebilir olması için gerekli çalışmalar da sürdürülmektedir. Bir diğer önemli konu başlığı ise sermayenin tabana yayılmasıdır. Bu kapsamda daha çok şirketimizin borsaya kote olmasını sağlamayı hedefliyoruz. Bütün bu çabalarımızın yavaş yavaş meyvelerini vermeye başladığını görüyoruz. Bir yandan halka açılan firma sayısında bir kıpırdanma yaşanırken diğer yandan birçok uluslararası finansal kuruluş İstanbul'da bölge ofisi ya da temsilcilik açmak için girişimlerde bulunmaktadır. Bu da demek oluyor ki bir dünya kenti olan İstanbul'un potansiyeli her gün daha fazla anlaşılmaktadır.

Sanayi Politikası ve Hedefler

Son yıllarda küresel ekonomide ve Türkiye ekonomisinde yaşanan gelişmeler sanayi politikalarının amacının değişmesine ve dönüşmesine neden olmaktadır. Geçmiş dönemlerde ülkelerin temel amacı "sanayileşme" iken, artık günümüzde "rekabet gücünü artırmak" politikaların temel amacı haline gelmiştir. Küresel ekonomiye hızlı bir şekilde entegre olan Türkiye ekonomisi de bu süreçten etkilenmektedir. Türk imalat sanayinin değer zincirinde üst aşamalara çıkacak yatırımları gerçekleştirmeden orta ve uzun vadede rekabette zorlanacaktır. Bu nedenle orta-uzun vadeli perspektifte Türk imalat sanayisinin, değer zincirinde daha üst seviyelerde konumlanarak rekabet gücü kazanması kalkınma açısından hayati önem taşımaktadır. Bu çerçevede katma değeri yüksek, istihdam yaratan, uluslararası rekabet gücümüzü artıracak, yüksek teknolojiye sahip ve Ar-Ge bileşeni bulunan, bölgesel kalkınmışlık farklarını azaltan ve çevre ile barışık yatırımların desteklenmesi ve artırılması gerekmektedir. Bu amaca yönelik olarak, bölgesel gelişmişlik farklılıklarını azaltmayı, rekabet gücünü artıracak teknoloji ve Ar-Ge içeriği yüksek büyük ölçekli yatırımlara destek olmayı, sektörel kümelenmeyi desteklemeyi ve yatırım konularında ekonomik ölçek kriterlerini öne çıkarmayı amaçlayan yeni teşvik sistemini 16 Temmuz 2009 tarihinde uygulamaya koyduk. Bu yeni teşvik sistemi; vergi indirimi, SSK primi işveren hissesinin hazine tarafından karşılanması, faiz desteği, yatırım yeri tahsisi, KDV istisnası, gümrük vergisi muafiyeti gibi uygulamalardan oluşmaktadır.

Öte yandan sanayinin rekabet gücünün artırılmasında başarılı bir yöntem olarak kümelenme yaklaşımının son yıllarda oldukça yaygınlaştığını görmekteyiz. Türkiye'de başta Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) olmak üzere kümelenme potansiyeli taşıyan oluşumlar bu açıdan önemli roller üstlenmişlerdir. Diğer

taraftan sanayinin rekabet gücünü geliştirmek amacıyla orta ve uzun vadeli bir perspektifle genel ve sektörel sorunların değerlendirilmesini ve öneriler getirilmesini, politikalar oluşturulmasını sağlamak üzere 2007 yılında kurulmuş olan "Sanayinin Rekabet Gücünün Geliştirilmesi Daimi Özel İhtisas Komisyonu" çalışmalarına 2008 ve 2009 yıllarında da devam etmiştir. KOBİ'lerin üniversiteler ve büyük ölçekli firmaların bilgi kapasitesinden yararlandırılması amacıyla işbirliğinin geliştirilmesi ve ana-yan sanayi ilişkilerinin artırılması da gelecek dönemde desteklenecektir.

Dünya ticaretinde payı en yüksek grup orta-yüksek teknolojili sektörlerdir. Bu grup içinde yer alan otomotiv, makine ve teçhizat ile elektrikli makine ve cihazlar sektörleri ihracatında hızlı artışlar yaşanmakla birlikte Türkiye'nin ihracatı daha çok düşük ve orta teknolojili sektörlerde yoğunlaşmaktadır. Bu noktada Türkiye için ihracata dönük üretim stratejisi kaçınılmaz bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır. İhracata yönelik üretimi sağlıklı ve sürdürülebilir bir yapı üzerine inşa etmek amacıyla 2010 yılı Mayıs ayında Başbakanlık genelgesiyle İhracata Dönük Üretim Stratejisi Değerlendirme Kurulu oluşturulmuştur. İhracata Dönük Üretim Stratejisi'nin amacı; sürdürülebilir ihracat artışını sağlamak, ihracatta pazar ve ürün çeşitlenmesini gerçekleştirmek, ihracata dönük üretimin teknolojik gelişimini sağlamak, yurtiçinde yaratılan katma değerin artırılmasını sağlamak ve üretimle ihracatın birlikte ele alındığı "ihracata dönük bir üretim stratejisi" geliştirmektir. Bu bağlamda 2023 yılında dünya ticaretinden alacağımız payın artırılması ve ihracatın 500 milyar dolara çıkarılması için, imalat sanayi ile hizmet üretim potansiyelinin ihracat odaklı olarak değerlendirilmesi, düşük ve orta-düşük teknoloji sektörlerinde katma değeri yüksek ürünlere geçiş ve üretimin artırılması, orta-yüksek teknolojili sektörlerde üretim artışı ve yüksek teknolojili sektörlerde yeni yatırımların artırılması, yüksek performanslı pazarlarda tüketici tercihlerindeki eğilime dönük yurtdışı pazar araştırmalarının desteklenmesi ve teknoloji yoğun sektörlerde pazara giriş faaliyetlerinin desteklenmesi amaçlanmıştır.

Yatırım Ortamının İyileştirilmesi

Günümüzde özellikle gelişmekte olan ülkeler, ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirmek, işsizliği azaltmak ve teknolojik gelişmişlik düzeylerini artırmak için daha fazla yatırıma ihtiyaç duymaktadır. Yatırım çekme alanında artan rekabet ise ülkelerin yatırım ortamlarını iyileştirme faaliyetlerinin önemini de kaçınılmaz bir şekilde ön plana çıkarmıştır. Biz de Türkiye olarak yatırım ortamının iyileştirilmesi amacıyla önemli adımlar attık. Hükümetimiz, yasal çerçevenin sadeleştirilmesine yardımcı olacak yasal reformların yürürlüğe konulmasına ve pilot projeler yoluyla

düzenlemelerin kalitesini iyileştirmeye yönelik bir dizi düzenlemenin uygulamaya konulmasına özel önem vermiştir. Yatırım Ortamının İyileştirilmesi Koordinasyon Kurulu (YOİKK), özel sektörün de yatırım ortamının iyileştirilmesi sürecine katkıda bulunduğu kilit bir yapı haline gelmiştir. YOİKK, Türkiye'deki yatırım ortamıyla ilgili görev ve sorumluluğu bulunan kurum ve kuruluşları bir araya getirerek, yatırımcılar açısından daha elverişli bir ortamın oluşturulması ve ülkemizin verimlilik ve rekabet gücünün artırılması amacıyla idari ve bürokratik engellerin çözümüne yönelik faaliyet göstermektedir.

YOİKK bünyesinde yatırım ortamının iyileştirilmesine yönelik yürütülen çalışmalar ile diğer kurum ve kuruluşların yürüttüğü çalışmalar sonucunda birçok temel düzenleme hayata geçirilmiştir. Böylece Hükümetimiz yatırımcıları doğrudan ilgilendiren, istihdam ve vergiye ilişkin hayata geçirdiği düzenlemeler ile ülkemizi iş yapma açısından daha avantajlı bir hale getirmeyi amaçlamıştır. Bu düzenlemeler arasında, ülkemize gelen yatırımların artmasını sağlamak ve uluslararası doğrudan yatırımlar alanındaki düzenlemeleri rasyonelleştirmek amacıyla yürürlüğe konan Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu; Temmuz 2006 tarihinde Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı'nın kurulması; iş kurmak için gerekli aşamaları azaltarak süreci kısaltan, tescil ve şirket kuruluşu işlemlerini bir güne indiren Şirket Kuruluşu Kanunu; işyeri açma ve çalışma ruhsatları sürecinin iyileştirilmesi sayılabilir. Benzer şekilde yatırımcıları doğrudan ilgilendiren, istihdam ve vergiye ilişkin hayata geçirilen düzenlemeler ile ülkemizi iş yapma açısından daha avantajlı bir hale getirmeyi hedefledik. Bu kapsamda, kurumlar vergisi oranını yüzde 30'dan yüzde 20'ye; gelir vergisi tarifesindeki dilim sayısını ise beşten dörde indirdik. Bazı sektörlerde katma değer vergisi oranlarında indirim yaptık ve asgari geçim indirimi uygulamasına geçtik. Bu gelişmeler sonucunda, Türkiye 2000'li yıllarda, önceki yıllara göre uluslararası yatırım çekme açısından büyük başarılara imza atmış ve bu konuda küresel ekonomi içerisindeki cazibesini artırmıştır. 90'lı yıllarda Türkiye'ye gelen toplam uluslararası doğrudan yatırımlar 7,7 milyar dolar iken, 2002–2009 döneminde bu tutar 83,9 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir

Türkiye, çektiği uluslararası doğrudan yatırımlar ve uluslararası sermayeli şirket sayılarıyla AB ülkeleri tarafından cazip bir yatırım yeri olma konumuna gelmiştir. Aynı zamanda Türkiye, yatırım yeri seçimi aşamasında yatırımcıların göz önünde bulundurdukları önemli referanslardan olan yatırım yeri endeksleri içerisinde de büyük gelişmeler sağlamıştır. Bu kapsamda Türkiye'nin 2006 yılından itibaren gelişimine bakıldığında; Heritage Vakfı tarafından yayımlanan Ekonomik Özgürlük Endeksi'nde 25, Forbes dergisi tarafından yayımlanan İş Yapmak İçin En İyi Ülkeler Endeksi'nde 20 ve Dünya Bankası tarafından yayımlanan İş Yapma Kolaylığı Endeksi'nde 11 basamak ilerleme sağlandığı görülmektedir. Yatırım ortamı ile ilgili reformların devam ettirilmesi hiç şüphesiz gelecek dönemde

gelişmiş ülkelerle gelir farkının kapatılmasında kilit bir rol oynayacaktır. Bunun bilinci içerisinde çalışmalarımızı sürdürmekteyiz.

İşgücünün Eğitimi ve İşgücü Piyasası Reformları

İşsizliği ve küresel rekabet baskısının ortaya çıkardığı sorunları azaltmak için nitelikli işgücü arzını arttırmamız gerektiğinin bilincindeyiz. Zira Türkiye'de işsizliğin en önemli nedenleri arasında işverenlerin aradığı vasıflar ile iş arayanların sahip olduğu becerilerin tam anlamıyla örtüşmemesi gelmektedir ki bundan kaynaklanan arz-talep dengesizliği de işsizliğe yol açmaktadır. Bu kapsamda eğitim sistemimizi "fırsat penceresi" olarak adlandırılan ülkemizin sahip olduğu genç nüfus potansiyelini en iyi şekilde değerlendirerek, işgücü piyasasının ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde tasarlamamız ülkemizi dünya rekabet yarışında üst sıralara taşıyacak kritik faktörlerden biridir.

Türkiye özellikle gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında oldukça genç bir nüfusa sahiptir. AB nüfusuna ilişkin olarak yapılan projeksiyonlarda önümüzdeki dönemde AB ülkelerinde nüfus artışının çok zayıf düzeyde kalacağı, yaşlı nüfus oranının giderek artacağı öngörülmektedir. Hatta Bulgaristan, Romanya ve Baltık ülkelerinin önümüzdeki yarım yüzyılda toplam nüfuslarının yüzde 15 ile 30'unu kaybedecekleri tahmin edilmektedir. Söz konusu kayıp oranının AB'nin lokomotif ekonomisi olan Almanya'da yüzde 14'ü bulacağı öngörülmektedir. 60 yaş üstü nüfusun yüzde 20'ler seviyelerine ulaştığı OECD ülkelerine göre yüzde 7'lik yaşlı nüfus payı ile Türkiye genç bir ülke olarak değerlendirilmektedir. Bu oranın 2030 yılında yüzde 16'ya, 2050 yılında yüzde 23'e çıkması beklendiğini göz önünde bulundurduğumuzda ülkemizin sahip olduğu bu genç nüfus potansiyelini kullanması için önünde yirmi, otuz yıllık bir zaman dilimi bulunmaktadır.

Türkiye'nin, demografik yapısı itibarıyla artan çalışma çağı nüfusuna istihdam yaratabilmesi ve bilgi toplumuna dönüşebilmesi için işgücünün eğitim ve beceri setinin rakip ülkelerle rekabet edebilir ve yurtiçinde şirketlerin taleplerini karşılayacak konuma getirilmesi gerekmektedir. İstihdam ve eğitim arasındaki bağın yeterince kurulamaması ve mesleki eğitimin işgücü piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda istenilen ölçüde verilememesi, işgücünün niteliği ile işgücü piyasasının talebi arasında dengesizliklere yol açmakta ve eş zamanlı olarak hem işsizliğe, hem de boş iş pozisyonlarına neden olmaktadır. Bu durum, mesleki eğitimin işgücü piyasasının talepleri doğrultusunda şekillendirilmesini ve oluşturulan mesleki yeterlilikler sisteminin tamamlanarak hayata geçirilmesini gerekli kılmaktadır. Kısa ve orta vadede, değişen ekonomik yapıya uygun işgücü ihtiyacını karşılayacak,

gençlerin mesleki becerilerinin artırılması ve özellikle yüksek katma değer üretilmesini sağlayacak olan bilgi ve iletişim teknolojilerinin sunduğu imkânlardan yararlanılması, hem insan kaynağının geliştirilmesini sağlayacak hem de bilgi toplumuna dönüşümde ihtiyaç duyulan itici gücü ortaya çıkaracaktır. Bu çerçevede eğitimin işgücü talebine olan duyarlılığının artırılması amacıyla hazırlanan hayat boyu eğitim stratejisi dikkate alınarak, ekonominin talep ettiği alanlarda insan gücü yetiştirilmesi ve eğitim ile işgücü piyasasının daha esnek bir yapıya kavuşturulmasını hedefliyoruz. İş dünyasının talep ettiği nitelikteki işgücünün yetiştirilmesi ve eğitim ile işgücü arasındaki işbirliği güçlendirilmesi amacıyla önümüzdeki dönemde ortaöğretimde mesleki ve teknik açıdan modüler sistem geliştirilecek ve yükseköğretimdeki mesleki ve teknik eğitim programları da bu yapıyla uyumlu hale getirilecektir. Ayrıca mesleki eğitim ve öğretim stratejisi hazırlanacak, ulusal mesleki yeterlilikler sisteminin güçlendirilmesi ve öncelikli sektörlerde meslek standartları geliştirilmesi çalışmalarına da hız verilecektir.

Aktif işgücü politikalarının işgücü piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ve bu kapsamda sunulan hizmetlerin kalitesinin yükseltilmesi de önümüzdeki dönemde temel amaçlarımızdan biri olacaktır.

Özetle, orta vadede, özel sektörün ekonomideki rolünü ve rekabetçiliğini güçlendirecek, yatırım ve iş ortamını iyileştirecek, kayıt dışı ekonomiyi ve bölgesel gelişmişlik farklılıklarını azaltacak, inovasyonu özendirecek ve finansal sektörü güçlendirecek reform alanlarına ağırlık verilecektir. Ayrıca büyümeyi ve mali dengelerdeki iyileşmeyi kalıcı hale getirecek politikalar da uygulanmaya devam edilecektir. Bu alanların Türkiye ekonomisini küresel ekonomide rekabetçi ve dinamik bir piyasa ekonomisine dönüştürmesi açısından kilit rol oynayacağını düşünüyoruz.

Zafer Çağlayan[1]

SON 10 YILDA DIŞ TİCARETİMİZDE YAŞANAN GELİŞMELER

ABSTRACT

Foreign Trade Developments in the Last Ten Years

Since 2000, Turkey has achieved many successes in foreign trade, which is an indispensable part of our economic policy. In the period of 2000-2009, our foreign trade increased by 195 %, from 82.3 billion dollars to 243 billion dollars.

Our foreign trade volume was 334 billion dollars in 2008, when exports surpassed 132 billion dollars. However, under the effect of the global crisis, foreign trade volume dropped to 243 billion dollars.

In the year 2000, Turkey's exports had amounted to 27.8 billion dollars, which in the last 10 years have increased by 268 % and reached 102.1 billion dollars in 2009. The ratio of exports to GDP rose from 10.5 % in 2000 to 16.5 % in 2009. Thus, exports have reinforced a role as the driving force of growth in the mentioned period.

On the other hand, while Turkey's merchandise imports were 54.5 billion dollars in 2000, the figure rose to 140.9 billion dollars in 2009, implying a rise of 159 % in imports in the last 10 years.

1. T.C. Devlet Bakanı (*Republic of Turkey State Minister*).

It is seen that in the period of 2000-2009, exports have recorded a higher growth than imports. For this reason, the ratio of exports to imports increased from 50 % in 2000 to 72 % in 2009.

As of the first 7 months of 2010, Turkey's foreign trade volume has amounted to 163.7 billion dollars. In the mentioned period, our exports have risen to 64.4 billion dollars and imports to 99.3 billion dollars, where foreign trade deficit was calculated as 34.9 billion dollars. According to the figures of the exporter unions, which are the leading indicators for exports, the exports in the first 8 months of the years have climbed up to 73 billion dollars, with 8.6 billion dollars recorded in August.

When one looks at the figures of the last one year, the conclusive figure of exports for the last 11 months as disclosed by Turkish Statistics Institute is 101.94 billion dollars. When we add the tentative figure for August as declared by the exporter unions, it is seen that exports in the last 12 months have risen to 110.5 billion dollars.

When we look at the breakdown of the exports, we see that in the year 2000, 82 % of the exports were industrial goods, 14 % were agricultural products and 4 % were mining products. In the year 2009, we observe that 77 % was industrial goods, 11 % was agricultural products, 7 % was mining products and 5 % was others. Within this context, we see that the share of agricultural products has decreased in the last 10 months, whereas mining products have increased their share.

Turkey is advancing rapidly to become one of the star countries of the world with its praise-worth performance in foreign trade in the period of 2000-2009. Maintaining "an environment of political stability and confidence" is an indispensable condition of this. This will allow Turkey to achieve a sustainable export growth, maintain its economic growth and become one of the 10 largest economies of the world.

İhracata dayalı büyüme stratejisi çerçevesinde dış ticarette liberal politikalar benimseyen Türkiye, Gümrük Birliği ile birlikte AB ile ticari entegrasyonunu gerçekleştirmiş, dünyanın önemli bir kısmına ticari anlamda açılma sürecini hızlandırmış ve geleceğe yönelik dış ticaret ilişkilerini şekillendirecek yeni bölgesel yapılanmaların kapısını aralamıştır.

1980'lerden bugüne ihracata dayalı büyüme stratejisi çerçevesinde dış ticarette liberal politikalar benimseyen Türkiye, Gümrük Birliği'ne geçişle birlikte önemli bir mesafe kat etmiştir. Türkiye bu süreçte aynı zamanda dünyanın önde gelen pazarlarından olan AB ile ticari entegrasyonunu büyük ölçüde tamamlamıştır. Bu çerçevede, ekonomi politikamızın vazgeçilmez bir parçası olan dış ticaretimizde 2000 yılından bu yana sayısız başarılara imza atılmıştır. 2000-2009 döneminde dış ticaret hacmimiz % 195'lik artışla 82,3 milyar dolardan 243 milyar dolara yükselmiştir.

2008 yılında dış ticaret hacmimiz 334 milyar dolar civarında gerçekleşmiş, ihracatımız ise 132 milyar doları aşmıştır.

Küresel krizin etkisiyle dış ticaretimiz 2009 yılında 243 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

2000 yılında 27,8 milyar dolar ihracata sahip Türkiye, son 10 yıllık süreçte ihracatını % 268 oranında artırarak, 2009 yılında 102,1 milyar dolarlık ihracat hacmine ulaşmıştır. 2000 yılında % 10,5 olan ihracatın GSMH'ye oranı, 2009 yılında % 16,5'e yükselmiştir. Böylece söz konusu dönemde ihracat, büyümenin itici gücü olma yolundaki rolünü güçlü bir şekilde pekiştirmiştir.

Diğer yandan, Türkiye, 2000 yılında 54,5 milyar dolarlık mal ithalatı yaparken, söz konusu değer 2009 yılında 140,9 milyar dolara ulaşmıştır. Bu çerçevede ithalat, son 10 yılda % 159'luk bir artış göstermiştir.

2000-2009 döneminde ihracatımızın görece olarak ithalattan daha fazla arttığı gözlenmektedir. Bu nedenle 2000 yılında % 50 olan ihracatın ithalatı karşılama oranı, 2009 yılında % 72'ye yükselmiştir.

2010 yılının ilk 7 ayı itibarıyla dış ticaret hacmimiz 163,7 milyar dolar olmuştur. Söz konusu dönemde, ihracatımız 64,4 milyar dolara, ithalatımız ise 99,3 milyar dolara yükselmiş ve dış ticaret açığımız da 34,9 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Öncü gösterge niteliği taşıyan ihracatçı birlik rakamlarına göre, bu yılın ilk 8 ayındaki ihracatımız, Ağustos ayında gözlenen 8,6 milyar dolarlık ihracatla 73 milyar dolara yükselmiştir.

Geriye dönük son bir yıllık değerlere bakıldığında ise, TUİK'in açıkladığı 11 aylık kesinleşmiş ihracatımız 101 milyar 940 milyon dolardır. Bu rakama ihracatçı birliklerinin Ağustos 2010 kayıt rakamı olan 8 milyar 561 milyon doları eklediğimizde 12 aylık ihracatımızın 110,5 milyar dolara yükseldiği gözlenmektedir.

İhracatımızın bileşenlerine bakıldığında, 2000 yılında gerçekleştirilen ihracatın % 82'sinin sanayi, % 14'ünün tarım ve % 4'ünün madencilik ürünlerinde gerçekleştirildiği görülmektedir. 2009 yılında yapılan toplam ihracatın ise % 77'sinin sanayi, % 11'inin tarım, % 7'sinin madencilik ve % 5'inin de diğer ürünlerde gerçekleştirildiği gözlenmektedir. Bu çerçevede, son 10 yıllık dönemde tarım ürünlerinin ihracattaki payının azaldığı ve madencilik ürünlerinin payının arttığı görülmektedir.

İthalatımızın kompozisyonuna bakıldığında ise, 2000 yılında yapılan toplam ithalatın % 71'i sanayi, % 21'i madencilik ve % 8'si tarım ürünlerinden oluşmaktadır. 2009'da ise toplam ithalatın % 64'ü sanayi, % 28'i madencilik ve % 7'si de tarım ürünlerinden gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, söz konusu dönem içerisinde ithal ettiğimiz mal bileşenlerinin sıralaması açısından bir değişiklik söz konusu olmazken, sanayi ürünlerinin payının düştüğü ve madencilik ürünlerinin payının arttığı görülmektedir.

Ülkemiz, söz konusu dönemde ekonomisinde yaşanan yapısal dönüşüme paralel olarak, dış ticaretinde de sektörel açıdan ciddi bir yapısal dönüşüm süreci içerisinde olmuştur. Bu kapsamda uzun yıllar ihracatta tarımsal ürünlerdeki ağırlığıyla öne çıkan ülkemiz, tarım ürünleri ihracatındaki kilit rolünü de koruyarak, otomotiv, demir-çelik, tekstil ve konfeksiyon gibi sektörlerde sanayileşmesini hızlandırmaya yönelik politikalar geliştirmiştir.

Söz konusu dönemde, sanayileşme süreciyle birlikte ihracatımızdaki payı sürekli artan ve ihracat artışında kilit rol oynayan tekstil ve konfeksiyon sektörünün, bu rolünü yavaş yavaş otomotiv, oto-yan sanayi, elektrik-elektronik ve makine-teçhizat gibi yeni ve rekabet gücü yüksek sektörlere bıraktığı görülmektedir.

Bu kapsamda Türkiye'nin 2009 yılı toplam ihracatında yüksek ve orta kalite teknolojik ürünlerin oranı % 31,7'ye yükselmiştir. Böylece ülkemiz son yıllarda hızla emek yoğun sektörlerden, sermaye ve hatta teknoloji yoğun sektörlere doğru kaymakta, diğer bir ifadeyle sanayileşmekte, dış ticaretimiz de buna paralel olarak yapısal olarak değişim yaşamaktadır.

Ülkemizin genel ekonomi politikasına ve uluslararası yükümlülüklerine paralel olarak uygulanmakta olan ithalat politikasına değinmek gerekirse, ülkemiz ithalat politikasıyla kalkınmayı hızlandırma, ihracata dönük üretim yapısını destekleme, iç pazara dünya standartlarında ucuz ve kaliteli mal girişini sağlayarak piyasaları düzenleme, tüketiciyi ve çevreyi koruma hedeflerini gütmektedir. Bu çerçevede, yerli sanayinin artan ithalattan ve haksız dış rekabetten korunmasını sağlayan dampinge karşı vergi ve korunma önlemleri, etkin bir şekilde uygulanmaya

devam edilmektedir. Bununla birlikte ihracatçılarımızın rekabet gücü yurtdışından ucuz girdi temini yoluyla artırılmaya çalışılmaktadır.

İhracatımızın son 10 yıllık süreçte ülkelere dağılımı incelendiğinde, 2000 yılında ilk beşte sırayla Almanya, ABD, İngiltere, İtalya ve Fransa'nın yer aldığı gözlenmiştir. 2000'de bu ülkelerin hepsine 1 milyar doların üstünde ihracat gerçekleştirilmişken, diğer ülkelere bu miktarın altında bir ihracat yapılmıştır. 2009 yılına gelindiğinde ise ihracatımızda ilk beş ülke Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya ve Irak olarak sıralanmıştır. Bununla birlikte, ülkemizin 2009 yılında 1 milyar doların üzerinde ihracat gerçekleştirdiği ülke sayısı 26'ya yükselmiştir. Ayrıca gelinen noktada Türkiye'nin dünyada ihracat yapmadığı ülke neredeyse kalmamıştır.

Bu noktada Irak, Suriye gibi komşu ülkelerimize yaptığımız ihracatta büyük artışların olduğu gözlenmektedir. Örneğin, ülkemizin, Suriye'ye 2000 yılında yaptığı ihracat 184 milyon dolar iken, bu ülkeye 2009 yılında yaptığı ihracat 1,43 milyar dolara yükselmiştir.

Türkiye'nin ülke bazında gerçekleştirdiği ithalata bakıldığında, 2000 yılında ilk 5 ülkenin Almanya, İtalya, ABD, Rusya ve Fransa şeklinde sıralandığı görülmektedir. 2009 yılı ithalatımızda ise ilk beşte Rusya, Almanya, Çin, ABD ve İtalya yer almıştır. Ülkemizin 1 milyar dolar seviyesinin üzerinde ithalat yaptığı ülke sayısı 2000 yılında 15 iken, bu sayı 2009'da 2 katına çıkarak 31'e yükselmiştir.

2000 yılından bu yana sadece ihracatımız değil, hem firma hem de il olarak ihracatçımız da katlanarak artmıştır. Türkiye'de 2000 yılında 25 bin olan ihracatçı firma sayısı 2009 yılında yaklaşık 2 katına çıkarak 49 bine yükselmiştir. Ülkemiz, 2000 yılında sadece 4 ilde 1 milyar doların üzerinde ihracat gerçekleştirmişken, bu sayı 2009'da 11'e yükselmiştir. Ayrıca, söz konusu dönemde ihracat yapmayan bir ilimiz kalmamıştır. Böylece, dış ticaret bilinci ülke genelinde paylaştığımız bir olgu haline gelmiştir. Diğer yandan, ithalatçı firma sayımız, ihracatçı firma sayısından fazla olmayı sürdürmektedir. Ülkemizde 2000 yılında 40 bine yakın ithalatçı firma bulunurken, bu firmaların sayısı 2009'da 55 bine yükselmiştir.

2000 yılında 1 milyon doların üzerinde ihracatı olan 3 bin 55 firma söz konusu iken, 2009'da bu firmaların sayısı 8 bin 817'ye yükselmiştir. Bununla birlikte, 2000'de 39 firma 100 milyon doların üzerinde ihracat gerçekleştirmişken, bu sayı 2009'da 108'e çıkmıştır. Ayrıca Türkiye, 2000 yılında 1 milyar doların üzerinde ihracatı olan hiçbir firmaya sahip değilken, 2009 yılında 8 firma söz konusu değerin üzerinde ihracat yapma başarısı göstermiştir.

2000 -2009 yılları arasında ihracatımız, ortalama % 15,6'lık artış oranı yakalamıştır. Bu çerçevede, Türk ihraç ürünleri dünyanın dört bir yanına yayılmaya devam etmektedir. Ayrıca ülkemiz 2009 yılında dünyanın en büyük 22. ihracatçısı konumuna yükselmiştir.

Son dönemde yaşanan küresel krizle birlikte daralma yaşayan pazarlar, pazar bağımlılığını aşmanın ülke ekonomileri açısından önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Bu noktada özellikle 2000-2009 döneminde dışa açılmada önemli mesafe kat eden Türkiye, AB pazarlarına olan bağımlılığını belirgin bir şekilde azaltmıştır. 2000 yılında ihracatımızın % 56,4'ü AB ülkelerine yapılırken, bu oran 2009'da % 46'ya gerilemiştir.

Türkiye söz konusu dönemde komşularıyla olan ticaretini hızla geliştirmiştir. Bu kapsamda, gerek coğrafi gerekse kültürel ve tarihsel yakınlığımız bulunan ve belirli bir nüfus ve ekonomik potansiyeli olan ülkelerle ticari ilişkilerimizin artırılması hedeflenmiş ve son dönemde özellikle yakın komşularımızdan Irak, Suriye ve İran ile ticari ilişkilerimizin geliştirilmesi yönünde önemli adımlar atılmıştır. Diğer yandan, son dönemde Kuzey Afrika'ya yapılan ihracatta da belirgin artışlar yaşanarak, ülkemizin dış ticaretinde pazar ve ürün çeşitliliğini artırması sağlanmıştır. Bu çerçevede, 2000 yılında % 5 olan Afrika ülkelerinin toplam ihracatımızdaki payı, 2009 yılında % 10'a yükselmiştir. Aynı şekilde, Asya ülkelerinin toplam ihracatımızdaki payı aynı dönem içerisinde % 14'den % 25,4'e artış kaydetmiştir. Bu noktada özellikle Yakın Doğu ve Ortadoğu ülkelerinin payı 2 katına çıkarak % 9,3'ten % 18,8'e yükselmiştir.

Küresel krizle birlikte görülen talep daralması ve mal fiyatlarındaki düşüş sonrasında 2009 yılı ihracatımız, 2008'e göre % 22,6'lık bir azalmayla 132 milyar dolardan 102,1 milyar dolara gerilemiştir. Ancak, yaşanan küresel krizle birlikte daralan dünya ithalatının uluslararası rekabeti daha da artırdığı ve ayrıca dünya ihraç fiyatlarının gerilemesine neden olduğu görülmektedir. Bu sebeple ihracattaki gerilemenin büyük bir bölümü fiyatlardaki gerilemeden dolayı yaşanmıştır. Ancak ülkemiz, yaşanan tüm olumsuzluklara rağmen, 2009 yılında ihracatını 100 milyar doların üzerine çıkarmayı başarmıştır.

Bu kapsamda, Türkiye'nin 2009 yılında bir önceki yıla göre dünyaya 4'lü GTİP bazında en çok ihracatın yapıldığı ilk 25 ürün içerisindeki sıralamasında, ülkemiz lehine olumlu gelişmelerin yaşandığı görülmektedir. Ülkemizin söz konusu ürünler kapsamındaki sıralamasında, 2009 yılında 2008'e göre 19 üründe ilerleme kat etmiş, 5 üründe gerileme göstermiş ve 1 üründe de sıralamadaki yerini korumuştur.

Diğer yandan, ülkemiz 2009 yılında dünyaya 4'lü GTİP bazında yapılan ihracatta toplam 344 üründe ilk 15 içerisinde yer almıştır. Bununla birlikte, Türkiye'nin bu ürünlerde gerçekleştirdiği 75,1 milyar dolarlık ihracat, toplam ihracatımızın % 73,6'sını oluşturmaktadır. Türkiye ayrıca, toplam 14 üründe dünya sıralamasında ilk sıraya yerleşirken; 47 üründe de ilk 3'te yer almıştır.

Bunun yanı sıra Türkiye, 2009 yılında toplam 15 üründe 1 milyar doların üzerinde ihracat gerçekleştirmiştir. Türkiye, 2009'da en fazla ihracatı 6,087 milyar dolar ile 8703- Otomobil, steyşın vagonlar, yarış arabaları ürününde gerçekleştirirken, bu ürün kapsamında yapılan ihracatta dünya genelinde 11. sırada yer almıştır. Bu ürünü ise sırayla, 4,639 milyar dolar ile 7108- Altın (ham, yarı işlenmiş, pudra halinde) ve 3,92 milyar dolar ile 7214- Demir/çelik çubuklar (sıcak haddeli, dövülmüş, burulmuş, çekilmiş) ürünleri takip etmiştir.

2009 yılında 4'lü GTİP bazında Avrupa'ya gerçekleştirilen ihracata bakıldığında ise, ülkemiz toplam 854 üründe ilk 15 içerisinde yer almıştır. Ayrıca, Türkiye'nin söz konusu ürünlerde Avrupa'ya gerçekleştirdiği 48,75 milyar dolarlık ihracat, toplam ihracatımızın % 47,7'sini oluşturmaktadır. Bununla birlikte Türkiye, toplam 69 üründe ilk sıraya yerleşirken; 196 üründe ilk 3 sırayı paylaşmıştır.

Bununla birlikte ülkemiz, 2009 yılında Avrupa'ya yapılan ihracatta toplam 8 üründe 1 milyar doların üzerinde ihracat gerçekleştirmiştir. Bu çerçevede ülkemiz 2009 yılında, Avrupa'ya en fazla ihracatı 4,451 milyar dolar ile 8703- Otomobil, steyşın vagonlar, yarış arabaları kapsamında gerçekleştirirken; bu ürünü sırayla 2,479 milyar dolar ile 8704- Eşya taşımaya mahsus motorlu taşıtlar ve 2,237 milyar dolar ile 6109- Tişört, fanila, diğer iç giyim eşyası (örme) takip etmiştir.

Bahsi geçen tüm bu değerlendirmelerin ışığında, Türkiye'nin sürdürülebilir ihracat artışını sağlaması için yeni bir ihracat stratejisi uygulamaya konulmuştur.

Dönemsel olarak incelendiğinde Türkiye imalat sanayi eğrisi üzerinde ilerlemek yerine, düşük ve orta düşük teknolojili sanayilerde genişlemeyi tercih etmek zorunda kalmıştır. Bu sektörlerin özelliği ise üretim yerinin hızlı değişmesi, katma değerin çok sınırlı artması veya azalması, üretim ve ihracat fiyatları düşen sektörler olmasıdır. Bu çerçevede "Yeni İhracat Stratejisi" kapsamında getirilen "İhracata Dönük Üretim Stratejisi" ile, sürdürülebilir ihracat artışını sağlamak, ihracatta pazar ve ürün çeşitlenmesini gerçekleştirmek, ihracata dönük üretimin teknolojik gelişimini sağlamak, yurtiçinde yaratılan katma değerin artırılmasını sağlamak, üretimle ihracatın birlikte ele alındığı bir üretim stratejisi geliştirmek hedeflenmektedir.

Türkiye açısından irdelenmesi gerekli diğer bir konu da sanayi üretimi ile ara malı ithalatı ilişkisinin oldukça güçlü ve sanayi üretiminin ara malı ithalatına bağımlılığının yüksek olmasıdır. Ülkemizde ihracatın gelişimi yıllar itibarıyla değerlendirildiğinde, ihracat ile ara malı ithalatının paralel seyir izlediği görülmektedir. Bu nedenle, ara malı ithalatında daha düşük maliyetli ve daha etkin bir tedarik zinciri oluşturulması ihracatımızın artmasına büyük katkı sağlayacaktır.

Bu çerçevede, "Yeni İhracat Stratejisi" kapsamında, "Girdi Tedarik Stratejisi" oluşturulmuştur. "Girdi Tedarik Stratejisi"yle, girdi kaynaklarındaki belirsizliklerin, girdi ithalinde ülke/bölge bazlı coğrafi dağılımdaki aşırı bağımlılık gibi dengesizliklerin, hammadde niteliğindeki doğal kaynakların geleceğine dair risklerin saptanması ve riskleri minimize etmeye dönük eylem planları geliştirilmektedir.

Ülkemizin belirlenen ihracata dayalı büyüme modeli çerçevesindeki hedefi, potansiyel büyüme hızını artırarak yüksek büyüme oranlarını yakalamak ve sürdürülebilir kılmaktır. Bu kapsamda, dış ticaretimizin ihracata dönük üretim sistemi çizgisinde etkili olması sağlanarak, ülkemizin, Cumhuriyetimizin yüzüncü kuruluş yıl dönümü olan 2023'te 500 milyar dolar ihracata ve dünya pazarlarında % 1,5'lik paya sahip bir ülke yapılması hedeflenmektedir. Bunu yakalamasında, ülkemizin özel sektör kamu işbirliği işlevselliğini artırmasının, orta ve uzun vadede koyduğu hedefleri yakalamasında kritik role sahip olacağı muhakkaktır.

Türkiye, 2002-2009 yılında dış ticarette yakaladığı övgüye değer performansla dünyanın yıldız ülkelerinden biri olma yolunda hızla ilerlemektedir. Bunun içinde olmazsa olmaz koşullardan biri "siyasi istikrar ve güven ortamının" devam ettirilmesidir. Bu sayede sürdürülebilir ihracat artışı sağlanacak, ekonomik büyüme devam ettirilecek ve Türkiye dünyanın en büyük 10 ekonomisinden biri olma hedefine ulaşacaktır.

Durmuş Yılmaz[1]

YÜKSELEN DEĞER TÜRKİYE

ABSTRACT

Turkey as a Rising Value

Turkey achieved a 4,5 % average growth rate in the last half century. Capital accumulation had a high share around 75 % in this growth rate. However, the increase in employment had a share of 20 % and the increase in efficiency had a very limited share of 5 %. It is expected for capital accumulation to play a leading role in the growth of a developing country. However, when the economic transformation of countries like Japan and South Korea, which achieved a rapid growth, is looked into, it is seen that in these countries capital accumulation had a smaller share (50 %) but employment and total efficiency improvements had larger shares (25 %) compared to Turkey. In other words, Turkey tries to increase its present production resources instead of using them more effectively and efficiently. In a country with a low saving tendency, a growth initiative via capital accumulation causes high levels of current account deficit and restricts the employment increase. Within this context, it is very important that by the support of reforms and structural transformation after 2001, the share of total factor efficiency in economic growth increased to 30 %.

1. T.C. Merkez Bankası Başkanı (*Governor of the Central Bank of the Republic of Turkey*).

One of the other important problems of Turkey is the high unemployment rates. At the same time, the working population constantly increases in Turkey due to the high population growth rate. However, the limited existence of the educational means to meet the qualified workforce demanded for this rise, prevents the unemployment rate to decline in parallel with the increase in the employment. Within this framework, implementation of structural reforms that will heal the chronic problems in the labor market will prevent solidification of the unemployment rates that have risen during the global crisis and will allow an increase in the potential growth rate of the economy. Having said that, reforms aimed at eliminating the unregistered economy, increasing the flexibility of the labor market through improved educational opportunities and boosting the efficiency in the agricultural sector should be given priority.

It is anticipated that the distinctive features of countries will become prominent and within the scope of this, economies with low risks, strong economic foundations, high growth potential and more importantly, high efficiency gains will achieve a positive performance. Protection of macro-stability and implementation of structural reforms will enable Turkey to take its place among these countries, support the growth of social wealth, and raise Turkey to the league of the developed countries in the medium and long run.

Ekonomik refah, ancak sürdürülebilir büyüme sağlanırsa artar. Sürdürülebilir büyüme ise fiyat istikrarının bozulmadığı, potansiyel büyüme seviyesine yakın büyüme oranlarının kalıcı olarak sağlandığı bir süreci ifade eder. Türkiye, 90'lı yıllar boyunca süregelen siyasi ve iktisadi belirsizlikler nedeniyle küresel ekonomideki dalgalanmalara en duyarlı ekonomiler arasında yer almıştır. Bu dönem, kalıcı yüksek enflasyon ve sürekli artan kamu açıkları ile özdeşleşmiştir. Bankacılık sisteminin kamu açıklarını kısa vadeli ve döviz cinsi kredi kullanarak finanse etme çabası kamu maliyesindeki disiplinsizlikle birleşince, reel faizler % 30'lara kadar çıkmış, enflasyon ise % 70 dolaylarında seyretmiştir. Öte yandan bankaların bilançolarında taşıdıkları döviz cinsi açık pozisyonları, varlık ve yükümlülükler arasındaki vade uyumsuzluğu ve bankacılık sistemine ilişkin düzenleme ve denetim faaliyetlerinin yetersizliği finansal sektörü kırılgan bir hale getirmiştir. Mali baskınlık nedeniyle özel sektör finansal piyasalardan dışlanmış ve krediye erişim imkânından yoksun kalmıştır. Makroekonomik istikrarın tesis edilememesi özel sektörün uzun vadeli yatırımlarını kısıtlamış ve sonuç olarak Türkiye ekonomisi sürdürülebilir ve yüksek bir büyüme hızına ulaşamamıştır.

Bankacılık sisteminin kırılgan yapısı ve yüksek bütçe açıkları, Türkiye ekonomisinin 2001 yılında ciddi bir ekonomik krizle karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. İktisadi faaliyette şiddetli bir daralma meydana gelmiş, işsizlik hızla artmış, birçok bankanın faaliyetlerine son verilmiştir. Kriz sırasında gecelik faizler % 6.200 seviyelerine çıkmış, Türk lirası ABD doları karşısında iki gün içerisinde % 36 değer kaybetmiştir.

2001 Krizi Sonrası Yapısal Dönüşüm

2001 sonrası dönemde Türkiye ekonomisinde önemli bir yapısal dönüşüm gerçekleşmiştir. İlk olarak makroekonomik istikrarı tesis etmek amacıyla milli gelirin yaklaşık üçte biri oranında bir maliyetle finansal sistem yeniden yapılandırılmıştır. Kamu bütçesine ağır bir yük getirme pahasına uygulanan kurtarma paketi sonrasında benzer bir durumun tekrar yaşanmasının önlenmesi amacıyla Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu kurularak banka gözetim ve denetimi güçlendirilmiştir. 2001 yılı Mayıs ayında Merkez Bankası Kanununda yapılan değişiklikle bankanın temel hedefi fiyat istikrarını sağlamak olarak belirlenmiş ve bankaya hedeflerine ulaşmak için kullanacağı para politikası araçlarını bağımsız olarak belirleyebilme yetkisi verilmiştir. Aynı zamanda, sabit kur rejiminden dalgalı döviz kuru rejimine geçilmesi, disiplinli maliye politikaları, özelleştirme uygulamaları ile birlikte rekabeti artırıcı politikalar, kurumsallaşma ve yapısal reformlar konularında alınan mesafe ile enflasyon hedeflemesi rejiminin uygulanmaya başlanması bu dönüşümün diğer önemli yapıtaşlarıdır.

2001 krizi sonrasında hayata geçirilen ekonomik program sonucunda Türkiye, dünyanın en hızlı büyüyen ekonomilerden biri olmuştur. Söz konusu dönemdeki yüksek büyüme rakamları, daha önceki örneklerin aksine kamu harcamaları ile gerçekleşmemiş, özel sektörün tüketim ve yatırım harcamalarından kaynaklanmıştır. Ekonomideki yapısal değişim sürecine paralel olarak verimlilikte görülen yüksek artışlar da yüksek büyümenin sürdürebilirliğine katkıda bulunmuş ve enflasyonsuz büyüme sürecini önemli ölçüde desteklemiştir.

2002 yılı ile küresel krizin etkilerinin hissedilmeye başlandığı 2007 yılı arasındaki dönemde yüksek büyüme oranlarına ulaşılırken, aynı zamanda enflasyonda da belirgin bir düşüş görülmüştür. Söz konusu dönemde enflasyonla mücadelede önemli mesafe alınmış ve 2001 yılında % 68,5 seviyesinde bulunan tüketici fiyatları enflasyonu, 2007 yılı sonu itibarıyla % 8,4 seviyesine gerilemiştir. Ayrıca, ekonomideki yapısal değişim sürecine bağlı olarak istihdamın sektörel dağılımı değişmeye başlamış ve tarım sektöründen sanayi ve hizmetler sektörlerine hızlı bir geçiş yaşanmıştır. Aynı zamanda, piyasa faizlerinin gerek nominal gerek reel

olarak kademeli olarak gerilemesi ve borçlanma vadelerinin uzaması, bu dönemde fiyat istikrarının ve mali disiplinin tesisine yönelik politikaların başarıyla uygulanmasının bir sonucudur.

Diğer yandan, 1990'lı yıllardan bu yana ekonomimizi olumsuz etkileyen dolarizasyon olgusunun bu dönemde kırılarak, paramızın tekrar itibar kazanması, kurumların ve vatandaşlarımızın yabancı para yerine, Türk lirası cinsinden yatırım ve borçlanma araçlarına itibar göstermesi, gelecek nesillere bırakılan değerli bir mirastır. Sonuç olarak 2001 sonrası dönemde şahit olduğumuz bu gelişmeler, fiyat istikrarı ve mali disiplini temel alan politika uygulamalarının ne derece önemli olduğunu göstermiştir.

Küresel Kriz ve Türkiye'ye Etkileri

Küresel ölçekteki makro ekonomik dengesizlikler, piyasa reel faizlerinin uzun süreli düşük seviyesi nedeniyle oluşan likidite bolluğu ve finansal piyasaların daha önce şahit olunmamış boyutta karmaşıklaştığı bir yapıda denetim ve gözetimden sorumlu kurumların bu hıza ayak uyduramamaları küresel finans krizinin ortaya çıkmasına neden olan temel unsurlardır. Gelişmiş ülkelerin finans piyasalarında başlayan ve 2008 yılı son çeyreğinden itibaren tüm dünyayı etkisi altına alan kriz, hafiflemekle birlikte küresel istikrara yönelik olumsuz etkilerini devam ettirmektedir. Gelişmiş ülkelerin bankacılık kesiminde sorunlu varlıkların hâlâ çözüme kavuşturulamamış olması, kredi mekanizmasının etkin bir şekilde işlemesini engellemektedir. Bunun yanı sıra birçok ülkede hızla artan ve yüksek seviyesini koruyan işsizlik oranları, hane halkı harcamalarını azaltarak toplam talebi olumsuz yönde etkilemektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerde uygulanan gevşek maliye politikalarının bir sonucu olarak hızla büyüyen bütçe açıklarının ve kamu borç stoklarının, uzun vadeli faiz oranları üzerinde yukarı yönlü baskı yaparak özel talebi kısıtlayacağı öngörülmektedir.

Küresel krizin dünya genelindeki olumsuz etkileri, diğer gelişmekte olan ülkeler gibi Türkiye'de de iktisadi faaliyette belirgin bir yavaşlamaya yol açmıştır. Küresel krizin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkisinin temel olarak üç kanal üzerinden ortaya çıktığı değerlendirilmektedir. Bu kanalları; (1) dış ticaret, (2) dış finansman akımları ve (3) beklentiler olarak özetlemek mümkündür. Ekonomimizin kronik olarak yaşadığı iç tasarruf açığı, ihracat pazarlarımızın gelişmiş ülkelere yönelik olması, ihracatımızın kompozisyonunun ağırlıklı olarak ekonominin devresel hareketlerine duyarlı ürünlerden oluşması ve özel sektörün beklentilerinde ortaya çıkan hızlı ve şiddetli bozulma iktisadi faaliyette yüksek bir daralma yaşanmasına neden olmuştur.

Söz konusu dönemde, iktisadi faaliyette yavaşlamaya paralel olarak enflasyonda hızlı bir düşüş olacağını öngören Merkez Bankası, fiyat istikrarını sağlama temel amacı ile çelişmeksizin, küresel krizin ekonomide oluşturacağı tahribatı sınırlamaya odaklı bir para politikası uygulamıştır. Bu süreçte bir yandan kısa vadeli faiz oranları süratli bir şekilde aşağı çekilirken, diğer yandan dengeleyici bir likidite politikası izlenerek kredi piyasasındaki tıkanıklığın giderilmesi hedeflenmiştir. Bu çerçevede, Merkez Bankası 2008 yılının Kasım ayından 2009 yılının Kasım ayına kadar olan süreçte politika faizinde toplam 1.025 baz puan indirime giderek, diğer gelişmekte olan ülkelerin merkez bankaları arasında öncü bir rol oynamıştır.

Risk algılamalarındaki sınırlı iyileşme ve Merkez Bankası'nın öngörülerinin enflasyon gerçekleşmeleri ile desteklenmesi sonucunda piyasa faizleri belirgin bir düşüş eğilimi göstermiştir. Küresel krizin yaşandığı bu dönemde, politika faizleri piyasa faizlerinin temel belirleyicilerinden biri olmuştur. Tüm dünyada kamunun artan borçluluk oranlarının orta ve uzun vadeli faizler üzerinde yukarı yönlü baskı yapmasının beklendiği, piyasaların risk iştahına olan duyarlılığının halen yüksek seviyelerde seyrettiği bir dönemde, Türkiye'de piyasa faizlerinin temel belirleyicisinin Merkez Bankası'nın politika faizleri olmaya devam etmesi, para politikasının etkinliğinin bir göstergesidir.

Türkiye, basiretli para ve maliye politikalarının katkısıyla küresel krizin etkilerini en çabuk atlatan ülkelerden biri olmuş, 2009 yılının dördüncü çeyreğinde ve 2010 yılının ilk çeyreğinde yüksek oranda büyüyen ülkeler arasında yer almıştır. Türkiye'nin 2010 yılında da hızlı büyüyen ekonomiler arasında yer alması beklenmektedir. Diğer yandan, Türkiye'nin risk primi kriz süresince istikrarlı bir seyir izlemiş ve kredi notu kendisinden daha yüksek olan birçok ülkeden daha iyi bir performans göstermiştir. Bu durum, Türkiye ekonomisinin, kredi notunun ima ettiğinden çok daha güçlü ve sağlam bir yapıya sahip olduğunu teyit etmektedir. Bir başka deyişle, ekonomimiz 2001 yılından bu yana gerçekleştirdiği yapısal dönüşüm ve politika uygulamaları sayesinde geçmişte yaşanan krizlerin aksine küresel krize önemli bir direnç göstermeyi başarmıştır.

Bu direncin nedenlerine bakıldığında dalgalı kur rejimi uygulamasının ülkemize kazandırdığı esneklik, bankacılık sistemimizin sağlam yapısı, kriz öncesinde ve kriz sırasında uygulanan dengeleyici para politikası ile kriz öncesi dönemde izlenen mali disiplinin kamu maliyesine vermiş olduğu hareket alanı ön plana çıkmaktadır. Bu etkenler, küresel krizin etkilerinin azalmaya başlaması ile birlikte ekonomimizdeki toparlanmanın küresel ekonomiye göre daha erken ve daha kuvvetli yaşanmasına destek vermektedir. Ancak, küresel ekonomiye ilişkin riskler, Türkiye'yi de olumsuz etkileme potansiyeli taşımaktadır. Avrupa Birliği'nin en büyük ihracat pazarımız olduğu göz önüne alındığında, Avrupa ekonomilerinin

içinde bulunduğu sorunlar ülkemiz için de önemli bir risk teşkil etmektedir. Bununla birlikte, Türkiye'nin son dönemde ihracat pazarlarını çeşitlendirmesi, Avrupa ekonomilerinde yaşanan sorunların ihracatımız üzerindeki etkisini sınırlamaktadır.

İçinde bulunduğumuz kriz aynı zamanda "güvenli liman" olarak kabul edilen gelişmiş ülke finans piyasalarının kırılganlığını ortaya koyarken, gelişmekte olan ülkelerin de zannedildiği derecede riskli olmadığını göstermiştir. Bu kapsamda, Türkiye'nin kredi notu kriz sürecinde iki kademe birden yükseltilen tek ülke olmuş ve ekonomik ve finansal sistemimizin sağlamlığına olan güven belgelenmiştir. Türkiye bu iyileşmeyi enflasyondaki kazanımlara, mali disiplinde kaydedilen gelişmelere ve bankacılık sisteminin sağlam yapısına borçludur.

Diğer taraftan, geçmiş dönemlerde oynaklığı en yüksek ve küresel risk iştahına en duyarlı para birimlerinden olan Türk lirasının kriz dönemi boyunca istikrarlı bir performans sergilemesi ve piyasa faizlerinin reel seviyesinin düşüklüğü, Türkiye ekonomisine ve finansal sistemine duyulan güveni yansıtmaktadır. Reel faizin durgunluk dönemlerinde düşmesi, sağlıklı işleyen ekonomilerde beklenen bir değişim olmakla birlikte, Türkiye ekonomisinde daha önce gözlenmemiş bir durumdur. Bu bağlamda, reel faizlerin mevcut düzeyi, para politikasının etkinliğini göstermesi ve ekonomimizin normalleştiğini tescil etmesi bakımından olumlu bir gösterge olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye Ekonomisi ve Beklentiler

Büyüme ve kalkınma süreçlerinde başarılı olmuş ülke örneklerine bakıldığında, bu sürecin sırasıyla sermaye birikimi, verimlilik artışı ve araştırma-geliştirme faaliyetlerine dayalı büyüme safhalarını içerdiği görülmektedir. Türkiye ekonomisi, 2000'li yıllara kadar sermaye birikimi yoluyla büyüme göstermiştir. 2001 krizi sonrası ise iktisadi büyümeye verimlilik artışının sağladığı katkıda önemli bir artış olmuştur. Ancak orta ve uzun vadede büyümenin kalıcılığının ve sürdürülebilirliğinin sağlanması, verimlilik artışlarının yanı sıra araştırma ve geliştirme faaliyetlerine ağırlık verilmesini ve yeniliklere dayalı bir büyüme aşamasına geçilmesini gerekli kılmaktadır.

Türkiye ekonomisi son yarım yüzyıl içinde ortalama % 4,5 seviyesinde bir büyüme hızı kaydetmiştir. Bu büyüme hızında sermaye birikiminin payı % 75 gibi çok yüksek bir orana sahiptir. İstihdam artışının payı % 20 civarında, verimlilik artışının payı ise % 5 gibi çok sınırlı bir seviyede gerçekleşmiştir. Gelişmekte olan bir ülkenin kalkınmasında sermaye birikiminin öncü bir rol oynaması beklenen bir

gelişmedir. Ancak hızlı bir büyüme sergileyen Japonya ve Güney Kore gibi ülkelerin geçirdikleri iktisadi dönüşüm incelendiğinde, bu ülkelerde sermaye birikiminin payının Türkiye'ye göre daha az olduğu (% 50 civarında), istihdam ve toplam verimlilik artış paylarının ise daha yüksek gerçekleştiği (% 25 civarında) görülmektedir. Diğer bir deyişle, Türkiye ekonomisi mevcut üretim kaynaklarını daha etkin ve verimli kullanmak yerine, bu kaynakları artırarak kalkınmaya çalışmaktadır. Tasarruf eğiliminin düşük olduğu bir ülkede sermaye birikimi yoluyla kalkınma teşebbüsü, ekonominin yüksek oranda cari açık vermesine ve istihdam artışının sınırlı düzeyde kalmasına neden olmaktadır. Bu kapsamda 2001 sonrası dönemde gerçekleştirilen reformlar ve yapısal dönüşümün desteği ile toplam faktör verimliliğinin iktisadi büyümeye katkısının % 30 seviyesine çıkması önemli bir gelişmedir.

Türkiye'nin diğer önemli sorunlarından biri de yüksek işsizlik oranıdır. Diğer ülkelere kıyasla genç nüfus yapısının Türkiye'ye önemli bir avantaj sağladığı sıklıkla dile getirilmesine rağmen bu nüfusun işgücü piyasası dışında kalması, üzerinde önemle durulması gereken bir husustur. Türkiye'de istihdamın tarımdan, tarım dışı sektörlere kayması ile birlikte istihdam vergilerinin yüksek seviyesi istihdamdaki artışı sınırladığı gibi, istihdamın kayıtdışına çıkmasına da neden olmaktadır. Kayıtdışı istihdamın artması ise istihdam artışlarının kalıcılığını engellemekte ve oynaklığını artırmaktadır. Aynı zamanda, ülkemizde nüfus artış hızı nedeniyle çalışabilir kişi sayısı sürekli artmakta, ancak bu artışa karşılık talep edilen nitelikteki işgücünü karşılayacak eğitim olanaklarının sınırlı olması işsizlik oranlarının istihdamdaki artışa paralel bir hızla düşmesini engellemektedir.

Bu çerçevede, Türkiye'de işgücü piyasasındaki kronik sorunları iyileştirici yapısal reformların uygulamaya konulması, küresel kriz sırasında yükselen işsizlik oranlarının kriz sonrasında kalıcı hale gelmesini önleyecek ve ekonominin potansiyel büyüme oranının artmasına destek verecektir. Bununla birlikte, ekonomideki kayıtdışılığın önüne geçilmesi, işgücü piyasasının eğitim olanaklarının artırılmasıyla daha esnek bir yapıya kavuşturulması ve tarım sektöründe verimliliğin artırılması gibi konulardaki reformlar öncelikle ele alınmalıdır.

Kriz sonrası süreçte Türkiye, düşük enflasyon ve düşük faiz ortamının kalıcı olabilmesi bakımından önemli bir fırsatla karşı karşıyadır. Türkiye ekonomisinin temelleri faizlerin düşük seviyesinin uzun dönemler boyunca korunması için elverişli bir ortam sunmaktadır. Bu konuda özellikle maliye politikasının orta vadede izleyeceği seyir kritik önem taşımaktadır. Orta Vadeli Program'da öngörülen tutarlı çerçeve mali disiplini sağlamlaştıracak düzenlemelerle desteklenerek daha da güçlendirildiği takdirde, ülkemizin kredi riskindeki göreli iyileşmeyi destekleyecek ve piyasa faizlerindeki düşüşün kalıcı olmasını sağlayacaktır. Bu durum orta ve

uzun vadede iktisadi büyüme ve istihdam açısından daha elverişli bir ortam oluşmasına katkıda bulunacaktır.

Önümüzdeki dönemde, ülkelerin ayrıştırıcı özelliklerinin ön plana çıkacağı, bu bağlamda riskliliği düşük, iktisadi temelleri sağlam, yüksek büyüme potansiyeline sahip ve en önemlisi yüksek verimlilik artışları sağlayan ülke ekonomilerinin olumlu performans sergileyeceği öngörülmektedir. Makro ekonomik istikrarın korunması ve yapısal reformların hayata geçirilmesi, Türkiye'nin de bu ülkeler arasında yer almasını sağlayacak, orta ve uzun vadede ülkemizde toplumsal refahın yükselmesine destek olacak ve ülkemizi gelişmiş ülkeler seviyesine çıkaracaktır.

M. Rifat Hisarcıklıoğlu[1]

DEĞİŞEN TÜRKİYE

ABSTRACT

Changing Turkey

Turkey has for the first time entered into a period, in which it bears importance for what it is and what it has built on this land instead, of its geographical position. In the changing structure of the world, the political and economic structure that Turkey has established on this soil has become even more important.

Turkey is now in the field as a G-20 member. We are now lecturers of the panels where we were mere listeners 10 years ago. Today, we are governors of the organizations, of which we were members yesterday. Today, our diplomats are in the United Nations Security Council, our politicians are in the Council of Europe Parliamentary Assembly, our navy is off the African shores, our contractors are in every country between Atlantic and Pacific, our professionals are in senior positions of world brands, our bureaucrats are at both NATO and OIC, our authors are at the Nobel Academy and our scientists are at prominent world universities.

That is why the completion of already started economic transformation

1. TOBB Başkanı (*TOBB Chairman*).

of Turkey and a fast adaptation of our companies to conditions of modern competition are very important. It will be pity to miss the light in the horizon, due to being sunk into the abyss of pessimism and paranoia. But this is a rare opportunity; if we miss it, we may not catch a second chance in a hundred years time, or perhaps such a chance never comes back.

Turkey should continue to develop a new cooperation and interdependent relations with the countries in the region. In that regard, Turkey should weave a very significant tie between Europe and Black Sea as well as Caucasus and Central Asian countries. This situation will contribute to much-needed cultural, social and political rapprochement between Islamic and Christian worlds, too.

Turkey will become one of the top 10 economies of the world with its entrepreneurial spirit. It will gain global influence with its own brands and companies, and prove its presence and power. And we will achieve this altogether, in unity. What we need is to keep in mind that "success belongs to those who are determined to succeed."

13 years later, our Republic will be 100 years old. We have assertive goals for this important threshold. We target a Turkey, which takes its place among the top 10 economies of the world with a national income in excess of 2 trillion dollars. We aim at setting up an innovative and competitive economic model, being the world leader in at least three sectors, pushing the exports beyond the 500 billion dollars mark, creating 10 well known brands in the world, and putting 20 Turkish companies in the top 500 companies of the world.

Türkiye değişiyor ve değişmek zorunda. Çünkü dünya değişiyor, hem de alışık olduğumuzdan çok daha hızla bir biçimde. Eskiden dünyayı ne simgelerdi diye baktığımızda; duvarları ve sınırları görüyorduk. Bu alanların içinde, dünyanın geri kalanından bağımsız olarak yaşanabiliyordu.

Bugünün dünyası artık buna imkân vermiyor. Artık dünyayı en iyi ne simgeliyor diye baktığımızda "internet"i görüyoruz. Ülkeler bir bütünün parçaları olarak işlev görmeye başlıyor. Bu yüzden de AB ve NAFTA gibi oluşumlar, yani bir bütünün parçası olmak daha fazla talep görüyor.

Türkiye'nin son yüzyılına baktığımızda, çarpıcı bir başlangıç yapan ama devamında bunu sürdüremeyip sıkıntılar yaşayan ve başarısı gölgelenen, sonrasında yeniden ayağa kalkarak aydınlık günlere ulaşılan bir film hikâyesine benziyor.

Ekonomimizin nereden nereye geldiğini görmek için, geçmişe göz atmak yararlı olacaktır. 1912 yılında, bir yabancı yazarın kaleminden, Osmanlı İmparatorluğu şöyle tasvir edilmişti: "Yalnız memurluk etmek, askerlik yapmak, kazançlı işlere rağbet göstermemek, Türkleri eksiltmiş ve fakirleştirmiştir. Türklerin arazi sahibi olan birkaç yüz bininden gayrisi memurluk ve askerlikle geçinir. Türkler zaten hayret edilecek derecede kanaatkârdırlar. İsraftan pek çekinirler. Yılda bir kere, o da bayram günü esvap yaptırırlar ve o esvabı yıl boyunca giyerler. Bu kadar az ihtiyacı olan bir halkta, teşebbüs fikri ve gayret ateşi için bir saik olmayacağından, bittabi Türk'ün iktisadiyeleri de mahduddur, ticaretleri adeta yok gibidir."

Cumhuriyetin ilk yıllarında sermaye ve girişimci eksikliğinden dolayı kamu doğrudan ekonominin içinde yer almış ve yatırımlar yapmıştır. Böylece başlayan sanayileşme seferberliği, devletin, müteşebbislerle birlikte hareket etmesi sonucudur. Ancak, burada üzerinde durulması gereken, önemli bir nokta vardır. Atatürk'ün devletçilik olarak nitelenen "karma ekonomi" anlayışı, asla sosyalizm benzeri bir yaklaşım olmayıp, esasen, gerekli altyapının hazırlanıp, kalkınma sürecine paralel olarak, piyasa ekonomisini yerleştirmeye yöneliktir. Yani bu uygulamalar, bir amaç değil zaruretti. Devlete, piyasa ekonomisine geçişte öncü ve destekleyici bir rol vermiş olan Atatürk, zaman içinde özel sektörün gelişip, devlet sektörünün üstlendiği işleri devralmasını hedeflemişti. Kısacası devlete, piyasa ekonomisine geçişte öncü ve destekleyici bir rol verilmiştir.

Ne yazık ki başlangıçta sadece bir araç olarak düşünülen devlet müdahalesi, zamanla bir iktidar dayanağı olarak kullanılmaya başlandı. Çağdaşlaşmanın önemli basamaklarından birini teşkil eden, iktisadi liberalleşmenin önü kesildi, rekabete dayalı sağlam bir piyasa ekonomisinin kurulması gecikti. Siyasetin yanlış amaçlarla kullanımı, kamu idaresindeki eksiklikler, usulsüzlük ve yolsuzluklarla birleşince, devamlı kriz üreten, istikrarsız bir ülke haline geldik. 2001 krizi işte bu hatalı yapının değişmesine vesile oldu. Kamu'nun doğrudan sanayi ve mali sektörde yer almasının nasıl büyük hatalar doğurduğu görüldü. Bu yüzden, bölgesel ve sektörel dengesizlikleri giderecek adımlar haricinde doğrudan kamunun iktisadi faaliyet içinde bulunması doğru değil.

Türkiye'nin geçmişte yaşadığı istikrarsızlıkların temel nedeni bu yapısal dengesizlik olduğu gibi, değişime ayak uyduramayan, niteliksiz, dar görüşlü ve vasıfsız idareciler de önemli bir sorun kaynağı olmuştur. Kamu idaresindeki israf ve hantallık, yolsuzluklarla birleşince, ekonomik istikrarın önündeki en önemli engeli

oluşturmuştur. Yine de, zaman zaman çağın gerçeklerini idrak eden yönetimlerin kurulması ve her şeye rağmen, ayakta kalmaya ve gelişmeye çalışan, özel sektörün önünün, kısmen açılması ile önemli sıçramalar kaydedilmiştir.

Neticede 80'lerin başında Türkiye ekonomisi; rekabete kapalı, yüksek gümrük duvarları arkasında kalitesiz malı içeride pahalı üreten, ithal ikameci bir yapıdaydı. Rahmetli Özal bu sağlıksız yapıyı değiştirecek adımları başlattı. Ekonomide ilk reform hamlesini başlatan rahmetli Özal ile birlikte Türkiye ekonomisi hızlı bir büyüme gösterdi. Böylece rekabete açık, ihracatı ciddi bir iş alanı gören yeni bir zihniyetle tanıştık. Sonuçta 70'lerin hasta adamı gitti ve yerine müthiş bir ekonomik performans sağlandı. Dünyaya açılarak ve rekabet ederek para kazanmayı öğrendik. Türkiye önemli bir güç ve çekim merkezi haline geldi. İşadamlarımız büyük bir şevk ve dinamizm ile dünyanın her yerinde iş yapmaya başladı.

90'ların başında bu ivme ve inancı yakalayan Türkiye'nin dinamik müteşebbis gücüyle 21. asra damgasını vurmaması için hiçbir neden görünmüyordu. Ne yazık ki bu performans ve reform süreci 90'larda devam ettirilemedi. Piyasa ekonomisine geçiyor gibi yaptık, ama geçmedik. Eski kötü alışkanlıklarımızdan, köhne ve hantal kurumlarımızdan, yasakçı zihniyetlerimizden vazgeçmedik. Siyasi hesaplar ve çıkarlar ön plana çıktı.

Koalisyon hükümetlerinin uyumsuzluğu ve vizyonsuzluğu, 90'lı yılların kayıp yıllar olarak tarihe geçmesine neden oldu. Kamu yönetimindeki zihniyet değişmediğinden, hâlâ eskisi gibi, kapalı bir ekonomide, dar bir dünya görüşü ile hareket edilmeye çalışıldığından, önceden yapılanlar da boşa gitti. Reel sektörün önünü açmak bir yana, aksine kapattık. Bankalar, reel sektörü değil, kamuyu fonladı. Kamu bankalarının kaynakları, hükümetlerin popülist ve verimsiz harcamaları ile israf edildi. Sonuçta bütün dünya büyürken, biz yerimizde saydık. Koca bir 10 yılı boşa geçirdik. Hem kamu maliyesi çöktü, hem de mali piyasalarımız. Bunun bedelini de 2001 krizinde ödedik.

Nihayet 2001 krizi ile gördük ki, Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu meselelerin çözümü için, başta kamuda olmak üzere, bir zihniyet devrimini gerçekleştirmemiz gerekiyor. Kamuyu müsrif yapan ve yolsuzlukları doğuran iktisadi, idari ve siyasi yapı, kesin olarak ve radikal bir biçimde değiştirilmelidir. İşte böylece ikinci reform hamlesi başladı. Kamu maliyesinde ve bankacılık sisteminde çürükler ayıklandı. Daha şeffaf ve hesap verebilir bir sistem kuruldu. İş ortamının iyileştiren adımlar atıldı. Bunların sonuçları da görüldü. 2002-2008 arasında ekonomi ortalama yıllık yüzde 7 büyüdü. 3 milyon kişiye yeni istihdam alanı açıldı. Enflasyon ve faiz oranları tek haneli seviyelere geriledi.

2001 krizinden sonra hayata geçirilen yapısal reformlar ve sağlanan siyasi istikrar ile yeniden çıkışa geçtik. 2001'de dünyanın 26. büyük ekonomisi iken bugün 17. büyük ekonomi olduk. Bu bir başarı hikâyesidir ve bunu sağlayan Türk müteşebbisi, sanayicisi, üreticisi, çalışanı hepimizin övünç kaynağı olmuştur.

1980'lerin başında Suudi Arabistan ekonomisi, Türkiye'den daha büyüktü, Yunanistan'la ise eşit konumdaydık. Bugünse Türkiye bu üç bölgenin en büyük ekonomisi konumunda. Bu bölgeden çıkan sanayi ürünü ihracatının dörtte biri Türkiye kaynaklıdır. Türkiye bunu, petrol veya doğalgaz gibi kaynaklara sahip olmadan, sadece müteşebbis gücüyle başarmıştır.

Sanayimizin geldiği nokta göz ardı edilemez bir başarı hikâyesidir. İtalya ile Hindistan arasındaki geniş coğrafyada en büyük sanayi üretim kapasitesi bu topraklarda kurulmuştur. Üstelik sanayimizi tüm Anadolu'ya yaydık. 1980'de Türkiye'de sadece 12 organize sanayi bölgesi vardı. Bugünse 200'e yakın OSB yatırımcılarla dolmuş durumda. Türkiye'nin imalat sanayi net üretimi 10 yıl önce 56 milyar dolar iken, küresel kriz öncesinde 120 milyar dolara ulaştı.

Tüm Anadolu'da 1980'de sadece 1000 kadar kayıtlı ihracatçı firma vardı, toplam ihracatımız ise 3 milyar dolar düzeyindeydi. Bugün ise ülkemizin her tarafında, tam 48 bin kayıtlı ihracatçımız, dünyaya açılarak para kazanmaya çalışıyorlar. 2008'de 200'den fazla ülkeye 130 milyar dolar düzeyinde ihracat yaptılar. Türkiye, 1980'lerin başında tarım ihracatçısı bir ülke konumundayken, bugün sattığımız malların yüzde doksanı sanayi ürünlerinden oluşuyor.

Komisyonculara mal satmakla ihracat yapmayı öğrenen firmalarımız, artık yabancı pazarlarda yerleşik hale geliyor. Türk özel sektörünün bugün yurtdışında 20 milyar dolardan fazla yatırımı bulunuyor. Müteahhitlerimizin, Türkiye'nin etrafındaki coğrafyanın neredeyse tamamında önemli yatırımları, makine parkları bulunuyor. Müteahhitlik firmalarımız, son 25 yılda, Kuzey Afrika'dan Rusya'ya, Balkanlardan Ortadoğu'ya, 90 milyar dolarlık proje üstlendi. Dünyanın en büyük 225 uluslararası müteahhitlik firmasından 33'ü Türk müteahhitleridir.

Sanayici ve tüccarımız da, üretim ve pazarlama ağlarını bu coğrafyaya genişletiyorlar. Yeri geldiğinde fabrika açıyorlar, yeri geldiğinde temsilcilik açıyorlar ya da stratejik ortaklıklar kurma yoluna giriyorlar. Bu dediklerimi artık sadece İstanbul'daki büyük şirketlerimiz değil, Anadolu'daki binlerce KOBİ'miz de yapıyor. İslam dünyasının en büyük 100 şirketinden 24'ü Türk şirketidir. Bu listede petrol ve doğalgaz şirketlerini dışarıda bıraktığımızda, İslam dünyasındaki en büyük 10 şirketin 8'i Türk şirketidir.

Şirketlerimizin artık zihinsel kodları da değişiyor. Markalaşmanın önemini ve faydasını anlıyoruz. Marka tescilinde son yıllarda Avrupa'nın ilk 3 ülkesinden biri haline geldik. Zira sadece iç pazarlara değil dış pazarlara odaklanarak üretim yapıyoruz. Bu sayede 210'dan fazla ülkeye ihracat yapıyoruz. Avrupa'da kullanılan her 3 TV'den, her beş beyaz eşyadan biri Türkiye'de üretiliyor. Demek ki "Türk Malı" imajını da olumlu yönde değiştiriyoruz.

Şimdi tarihin yeniden şekillendiği kırılma noktalarından birini yaşıyoruz. 2. Dünya Savaşı'nın ardından, liberal ve totaliter iki farklı görüş arasında kurulan siyasi, askeri ve ekonomik denge son buldu. Artık tüm toplumlar, daha serbest, özgür ve refah içinde yaşamak istiyor. Uzun yıllar boyunca direndikten sonra, piyasa ekonomisinin kalkınma için önemini kavrayan ve kademeli olarak bu anlayışa geçen Asya ülkelerinin hızla büyüyen ekonomileri, dünya sisteminin tek bir kutup etrafında yapılanmasının fazla uzun ömürlü olamayacağını gösteriyor.

21. asırda, siyasi ve ekonomik güç merkezi, Atlantik'ten Avrasya'ya kayarken, tek bir güç merkezinin dünyayı dilediği gibi idare edemeyeceğini düşünüyorum. Öte yandan liberal ekonomi ve çoğulcu demokrasi değerleri de tüm dünyaya yayılıyor.

Peki, bu noktada 5 bin yıllık bir medeniyetin varisi, vazgeçilmez bir jeopolitik konuma sahip, ancak mevcut yapı içerisinde fazla bir varlık gösteremeyen ülkemizin kaderi ne olacaktır. Bu sorunun cevabını başkasına bırakmadan bulmak ve kendi kaderimizi kendimiz çizmek zorundayız. Aksi takdirde, gelecek nesillere bağımsız, müreffeh ve saygın bir vatan bırakabileceğimiz şüphelidir.

Ben, insan potansiyelimizin ve kaynaklarımızın akılcı bir şekilde yönetilmesi durumunda, bir zamanlar paylaştığımız, ancak müthiş bir basiretsizlik sonucu, şimdi bize bir hayal gibi gelen, "21. Yüzyılın bir Türk asrı olacağı" söylemini yeniden yeşertebileceğimize inanıyorum.

Gündelik kaygılardan ve kısa vadeli bakışlardan arınıp bakınca, tarih kadar yaşlı, ama aynı zamanda genç bir insan kadar dinamik bir ülke görüyorum. Tarihin en köklü devlet geleneğine sahip milletlerden birinden söz ediyoruz. Tarihi boyunca kendini yönetmiş, tarih sayfalarının çoğunda yer almış, doğunun kültürünü Akdeniz kültürü ve Roma'nın devlet yönetimi mirası ile birleştirmiş, tam "hastalandı, öldü" denilirken dirilip ayağa kalkmış, yetinmeyip yeniden bölgesinde hatırı sayılır bir güç haline gelmiş bir millet olabilmek, azımsanır başarı değildir.

Mevcut tüm olumsuzluklara rağmen, geçtiğimiz 80 sene boyunca gösterdiğimiz performansı küçümsemeyelim. Türkiye daha 90 yıl önce, doğusu hastalık ve

isyanlarla, batısı işgaller ve savaşla harap olmuş bir ülkeyken, küllerinden yeniden doğmuştur. Cumhuriyetin doğuşu aynı zamanda ekonomik bir doğuştur. Düyunı Umumiye borçları, tanınan vadeden çok önce, 1954'e kadar ödenmiştir. İnsan bu çarpıcı performans karşısında düşünmeden edemiyor. 12 milyonluk fakir, okumamış ve ümitsiz bir toplumdan, 73 milyonluk nüfusuyla, girişimcileriyle, bilim adamlarıyla ve sanatçılarıyla, dünya ile yarışan bir millet teşekkül etmiştir.

Esasen bu milleti küçük görmek, toplumsal hasletlerimizi göz ardı etmek özgüvenimizi yitirmek asıl felakettir. Türkiye, 21. yüzyılda büyük, dinamik, genç, eğitimli ve küresel düzeyde deneyimli nüfusu ve çok geniş tarımsal üretimiyle dünyanın en etkin ekonomilerinden biri olmaya adaydır. Bu durum, geleceğe ümitle bakmamız için haklı bir sebeptir.

Küresel rekabet ortamından kaçmak, kapalı kapılar arkasında, korkularla ve vehimlerle Türk halkını yaşamaya mahkûm etmek, bu ülkeye yapılacak en büyük haksızlıktır. İnsanımızın yeteneklerine güvenmemek, yapay korkular üretip kafaları kuma gömmekse aslımıza ihanettir.

Türkiye bir başarı hikâyesi yazıyor. Bunu girişimci orta sınıfımız başarıyor. Doğu Bloğu bilimsizlikten, eğitimsizlikten ve kaynaksızlıktan değil, girişimci orta sınıf yokluğundan batmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda yerle bir edilen Almanya ve Japonya, yirmi yıl içinde, iktisadi birer dev haline geldilerse, bunun sebebi, daha 20. yüzyılın başında, son derece gelişmiş, "girişimci orta sınıf"a sahip olmalarıydı.

Türkiye ise, İkinci Dünya Savaşı'nın yıkımına uğramadığı halde, geride kaldı. Çünkü hâlâ bir tarım toplumuyduk. Osmanlı'nın son dönemlerinde oluşmaya başlayan girişimci orta sınıf Cumhuriyetle birlikte ortaya koyulan, "milli iktisat" politikalarıyla gelişti. Nitekim esas atılım 80'lerden itibaren başladı. "Piyasa ekonomisi" ve "rekabete açık büyüme" politikaları, bazen iyi, bazen kötü uygulandı.

Sonrasında 90'larda ağırlık kazanan siyasi ve ekonomik krizler, popülist uygulamalar, büyümenin dur-kalk ilerlemesi, yüksek enflasyon, artan borç, anlaşılmaz boyutta bir belirsizlik, büyüme potansiyelimizi hayata geçirmemizi engellemiştir. 2001 krizi belki çok derin izler açtığı içindir ki, son krizden sonra ekonomi farklı bir yola girebildi. Az zamanda uzun bir yol aldık.

Ve bugün, dünyanın en gelişmiş piyasalarıyla rekabet edecek kalitede sanayi ürünleri üretiyoruz. Müteahhitlerimiz yüzden fazla ülkede iş yapıyor. Turizmde dünyanın önde gelen cazibe merkezlerinden biri haline geliyoruz. Enerji arz güvenliğinde stratejik bir önem kazanıyoruz. Makroekonomik istikrarın sağlanması, ekonominin zaaflarının ve kırılgan tabiatının ortadan kalkması ve ekonominin

yapısal dönüşümünün hızlanması, Türkiye'yi küresel sistemin önemli aktörlerinden biri haline getirdi.

Türkiye artık tribünde değil, sahada. Periferide değil, merkezde. Analizlerin ve politikanın nesnesi değil, öznesi haline gelmiş durumda. Geçtiğimiz günlerde TOBB'u ziyaret eden İngiltere Başbakanı "Türkiye hem Batı'yı hem Doğu'yu seçti. Gelecekte Avrupa'nın en büyük ikinci ekonomisi olacak," dedi.

Evet, artık bir G-20 üyesi olan Türkiye olarak sahadayız. 10 yıl önce izleyicisi olduğumuz panellerin bugün konuşmacısıyız. Dün üyesi olduğumuz kuruluşların bugün yönetimindeyiz. Bugün diplomatımız Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde, siyasetçimiz Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi'nde, donanmamız Afrika sahillerinde, müteahhidimiz Atlantik ile Pasifik arasındaki her ülkede, profesyonel çalışanlarımız dünya markalarının üst düzey görevlerinde, bürokratlarımız hem NATO'da, hem İslam Konferansı'nda, edebiyatçımız Nobel akademisinde, bilim insanımız dünyanın en seçkin üniversitelerinde.

Demek ki mızrak artık bu çuvala sığmıyor; insanımız artık kabına sığmıyor. Bu önemsenmesi gereken bir başarı hikâyesidir. Gururla ifade etmek istiyorum ki, değişen küresel güç dengeleri içinde Türkiye'nin profili hızla yükseliyor. Bölgemizde bir merkez ülkeyiz. Dünyanın yakından takip ettiği, görüşleri dikkate alınan bir ülkeyiz.

Şimdi bir de, bunun gerisindeki, müteşebbis gücü, dinamizmi, şehirleşmeyi, dışa açılmayı, teknik altyapıyı bir düşünün. Bu tarihimizin en köklü yapısal değişimidir. Türkiye'nin çağdaşlaşması ve güçlenmesinin itici gücü girişimci orta sınıfıdır. Girişimci orta sınıf kavramının arkasında, şehirleşme ve eğitim vardır. Piyasa ekonomisi ve dışa açılma vardır. Kendi değerlerine ve köklerine sahip çıkan ama dünyayı da göz ardı etmeyen, takip eden bir yapı vardır. İşte yine bu sayede ülkemizdeki demokrasi bilinci de yükseliyor. Yılgın ve suskun bir üçüncü dünya ülkesi değiliz artık.

Önümüzdeki yıllarda hazar havzasının geniş petrol ve doğalgaz rezervlerinin dünyaya pazarlanacağı şimdiden belli olmuştur. Gelişmeler, hazar enerji kaynaklarının dünyaya taşınmasında Türkiye'nin en güvenli ve en ekonomik yol olduğunu ve olmaya devam edeceğini gösteriyor. Bu nedenle Türkiye, sadece Avrupa kıtası için değil, tüm diğer bölgeler için de bir enerji terminali olacaktır.

Ortadoğu coğrafyasında gelişen ekonomiler, ülkemizin özellikle doğu ve güneyinde yepyeni ekonomik gelişme fırsatları sağlayacak. Doğu Akdeniz'in artan ekonomik ve stratejik önemi, lojistikten petrokimyaya kadar ülkemiz için yeni yatırım fırsatları sunacak.

Bu faktörleri göz önünde bulundurarak Türkiye'nin 21. yüzyılda, Avrasya'nın siyasi ve ekonomik ekseninde bulunacağı sonucuna varabiliriz. Türkiye, artık soğuk savaş döneminde olduğu gibi, Avrupa'nın çevresinde değil, Avrasya'nın merkezinde yer alıyor.

Türkiye, ilk kez, nerede olduğu için değil, coğrafi konusu sayesinde değil, ne olduğu için, bu topraklar üzerinde ne inşa ettiği için önem taşıdığı bir döneme girmiştir. Dünyanın değişen yapısında, Türkiye'nin bu topraklar üzerinde kurduğu siyasi ve ekonomik yapı, çok daha önemli hale gelmiştir.

Bu gücün önemini daha iyi anlamamız, üstüne yeni politikalar kurgulamamız ve bunun sağlayacağı fırsatları daha iyi değerlendirmemiz gereken bir dönemdeyiz artık. Türk sanayinin ve ekonomisinin sorunlarına hep karamsar olarak yaklaşmak, hep sorunlara odaklanmak, bu gerçeğin, bu büyük fırsatın üstüne, bir toz bulutu çekmiştir. Artık bu toz bulutunun kalkması gerekmektedir.

Bahse konu olan, Türk özel sektörünün, gücü ve farklılığıdır. Zira Balkanlardan, Orta Asya'ya kadarki bölgenin tamamında, Türk özel sektörü bir devdir. Tüm Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinin sanayi ihracatlarının üçte birini Türkiye kaynaklı şirketler tek başına gerçekleştirmektedir.

Bu payın anlamı aslında çok büyüktür. Bu bölgedeki en girişimci, en dinamik, dünyaya açık özel sektör Türkiye'dedir. Henüz dünya ekonomisine entegre olmamış olan, cılız özel sektöre ve kurumsal yapılara sahip bu bölge ülkelerinde, Türkiye'nin ve Türk şirketlerin önünde inanılmaz fırsatlar çıkacaktır. İşte Türkiye, ilk defa sadece coğrafyanın değil, bu toprağın üstünde inşa ettiklerinin yepyeni fırsatlar yaratacağı bir döneme girmiştir. Bu fırsatlar öyle kolay kolay da gelmemektedir. Akıllı olup, bu fırsatları iyi değerlendirmek, elimizdedir. Artık, kendimize güvenmeli, meselelere daha uzun vadeli bakmayı öğrenmeliyiz.

Türkiye'nin başlamış olan iktisadi dönüşümünü tamamlanması, şirketlerimizin hızla modern rekabet şartlarına daha fazla uyum göstermeleri, işte bu yüzden önemlidir. Karamsarlık ve paranoyaklık çukuruna gömülüp, ufuktaki aydınlığı görememek yazık olur. Kullanmasını bilene ortada büyük bir fırsat vardır. Ama bu fırsat da her zaman gelmez, bunu kaçırırsak belki bırakın bu yüzyılı, bir daha böyle bir fırsat gelmez.

Etrafımızdaki dünya yeniden yapılanırken, Türkiye'nin önüne, yeni bir fırsat kapısı açılıyor. Limanından telekom sistemine, petrol rafinerilerinden deniz taşımacılığı sektörüne kadar Türkiye, çok büyük bir yeniden yapılanma sürecinin tam başındadır. Bu fırsatların farkında olanlar, kısa vadeye odaklanmayanlar için,

yeni iş ve yatırım fırsatlarının doğacağı çok önemli bir döneme giriyoruz. Türkiye'nin güçlenmesinin, içinde bulunduğumuz coğrafyada ayrı bir anlamı var. Giderek güçlenen bir demokrasisi ve doğal kaynaklara dayalı olmadan büyüyen ekonomisiyle hem istikrar hem de refah merkezi olan bir Türkiye var. Dün bölgesine güvenlik ve istikrar ihraç eden Türkiye, bölgesine refah ihraç eden bir konuma gelmiştir. Enerji arzının giderek daha fazla önem kazandığı bir dünyada, Türkiye bu yeni konumu ile dünyanın odağında olacaktır.

Türkiye, bölge ülkeleriyle yeni işbirliği ve karşılıklı bağımlılık ilişkileri kurmaya devam etmelidir. Bu bağlamda, Türkiye, Avrupa ile Karadeniz, Kafkaslar ve Orta Asya ülkeleri arasında çok önemli bir bağ oluşturmalıdır. Bu durum İslam ve Hıristiyan dünyaları arasında çok ihtiyaç duyulan kültürel, sosyal ve politik yakınlaşmaya da katkıda bulunacaktır.

Türkiye, girişimci ruhuyla, dünyanın en büyük 10 ekonomisinden biri haline gelecektir. Kendi markalarıyla ve firmalarıyla küresel alanda etkinlik kazanacak, varlığını ve gücünü kanıtlayacaktır. Ve bunu da hep birlikte, elbirliğiyle başaracağız. Yeter ki "başarının, başaracağım diyene ait olduğunu" hep akılda tutalım.

13 yıl sonra Cumhuriyetimiz 100 yaşına girecek. Bu önemli eşik için iddialı hedeflerimiz var. Dünyanın en büyük 10 ekonomisi arasında yerini almış, milli geliri 2 trilyon doların üzerine çıkmış bir Türkiye hedefliyoruz. Araştırma ve geliştirmeye dayanan yenilikçi ve rekabetçi bir ekonomik model kurmayı, en az üç sektörde dünya lideri olmayı, 500 milyar dolar ihracat yapmayı, dünyada tanınan 10 marka üretmeyi, dünyanın en büyük 500 şirketi arasında 20 Türk şirketine sahip olmayı hedefliyoruz.

Ben, dünya genelinde yapılan anketlerde "Dünyada en çok yaşamak istediğiniz ülke" sorusuna Türkiye cevabının ilk 10'a girdiği bir geleceği hayal ettikçe gururlanıyor ve heyecanlanıyorum. Hedeflerimize ulaşma yolunda, devletimizle, işadamlarımızla, üniversitelerimizle ve halkımızla el ele verip, var gücümüzle hizmet etmemiz, yarınlarımıza umutla bakmamızı sağlayacaktır. Ahmed Arif'in dediği gibi; "Umut ile sevda ile düş ile", bu büyük Türkiye hayalimiz için çalışıp, hedeflerimizin peşinden koşacağız.

TOBB olarak böyle bir Türkiye hedefine ulaşmak, gelecek nesillere böyle bir ülke bırakabilmek arzusuyla çalışıyoruz. İstikrarı ve huzuru muhafaza etmemiz halinde, daha iyi günlerin bizi beklediğini inanıyorum.

Doç. Dr. Temel Kotil[1]

YÜKSELEN KÜRESEL DEĞER: TÜRK HAVA YOLLARI

ABSTRACT

Rising Global Value: Turkish Airlines

Turkey's rise on both regional and global levels coincides with the regional and global rise of Turkish airlines. The establishment of the single-party government of AK Party after the early general elections that were held on November 3, 2010 has marked the date after which Turkey's transformation gained momentum. The process that started with the current government has made itself felt in three fields. The first is the economy, the second is democratization and the third is the foreign policy.

Turkish Airlines is the 6th in the world, in terms of net profits, with 3.7 billion dollars. It is also the 6th in the world in terms of operating profit. Turkish Airlines was chosen as the Best Performing Company financially by Aviation Week. With this performance, we left behind the leading airlines of the world, such as Lufthansa and British Airways. Turkish Airlines achieves important successes not only in profitability and net profits, but also in other categories. As an example, the number of passengers can be mentioned. Number of our passengers

1. THY Genel Müdürü (*Associate Prof., Board Chairman of THY*).

and profitability did not decline in 2008 and 2009, namely, during the global economic crisis. We transported 25.2 million passengers in 2009. This means that we are 4th in Europe and 22nd in the world. Turkish Airlines, that transports 1.24 % of the passengers and 3.6 % of the transit passengers in the sector and that has increased its market share in Europe from 4 % to 8,5 %, ranks 13th in world aviation.

The growth of Turkish Airlines relies on Turkey's rise and emergence as a global actor. We have just taken advantage of the opportunities offered by the rise of Turkey. We analyzed it and made investments in line with this rise.

Our projection is that Turkey will become an even more important actor in the global arena in the coming years. This projection tells us to make new investments and develop strategies accordingly.

Türk Hava Yolları'nın (THY) son yıllarda yaptığı atılımı anlamanın ilk yolu Türkiye'ye bakmaktan geçiyor. Çünkü THY'nin yükselişinin sırrı Türkiye'de. Bu yazıda değineceğimiz gibi Türkiye'nin hem bölgesel hem de küresel denklemde yükselişi ile THY'nin bölgesel ve küresel pazarda yükselişi paralellik arz ediyor.

Bugünden geçmişe döndüğümüzde her ülke için kritik dönüm noktaları sayılabilecek tarihleri görmemiz mümkün. Türkiye için de böyle tarihler çoktur. Ama biz çok eskiye değil, son on yıla dönüp baktığımızda gerçekten birkaç önemli tarih hemen gözümüze çarpabilir: 19-21 Şubat 2001'de yaşanan ekonomik kriz, 3 Kasım 2002'de yapılan erken seçim, 17 Aralık 2004'te Türkiye'nin AB üyeliği için müzakere tarihi (3 Ekim 2005) alması gibi. Bu üç tarih Türkiye'deki yaşanan değişim sürecin önemli noktalarından sadece birkaçı. Şüphesiz bunları çoğaltmak mümkün.

Bu tarihlerden 3 Kasım 2002'de yapılan erken genel seçimlerde Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) tek başına hükümet olması ile başlayan süreç, Türkiye'de yaşanan değişimlerin hızlanmaya başladığı tarih olmuştur. Mevcut hükümet ile başlayan süreç üç noktada kendini iyice hissettirmiştir. İlki ekonomik alan, ikincisi demokratikleşme ve üçüncüsü de dış politikadaki değişimlerdir.

ÜÇ DEĞİŞİM ALANI: EKONOMİ, DEMOKRATİKLEŞME VE DIŞ POLİTİKA

19 ve 21 Şubat 2001'de yaşanan büyük ekonomik dalgalanma, görünürde siyasi bir kriz olsa da, daha derinde 1990'lara kadar götürülebilecek mali bir krizin patlama anı olmuştur. Türkiye, birkaç gün içinde önemli ölçüde fakirleşmiş ve IMF ile Mayıs 2001'de yeni bir stand-by anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile ekonomide köklü ve yapısal değişimler yaşanmıştır. Para politikasından kamu harcamalarına, bankacılık sisteminden özelleştirmeye kadar birçok alanda neredeyse ilk defa yapısal dönüşüm kararları alınmış ve uygulanmaya başlamıştır. Tek başına iktidar olan hükümet kendisinden önce alınan bu yapısal dönüşümü sağlayacak kararları siyasi irade göstererek sürdürmesi, Türkiye'nin ekonomik alandaki en büyük şansı olmuştur. 2003'ten bugüne (2008-2009 saymazsak) sağlanan büyüme hızı büyük ölçüde bu politikaların sonuçlarından biridir.

2007'nin 3. çeyreğinde de ABD'de başlayan küresel mali kriz tüm dünyada etkisini hissettirirken; Türkiye'de bu etki göreli olarak az olmuştur. Bunun iki önemli nedeni vardı: İlki küresel mali sisteme daha az entegre olması ve ikincisi de 2001'de ekonomik alanda başlayan yapısal değişimin siyasal irade ortaya konarak devam ettirilmesidir. Bu açıdan Türk ekonomisinin 2002'den bu yana sürekli büyümesinde hükümetin kendisinden önce alınmış olan kararlara siyasal olarak sahip çıkmasının rolü büyüktür.

2002'den bu yana Türkiye sadece ekonomik açıdan değil, demokratikleşme ve dış politikada da geçmişle kıyaslandığında önemli mesafeler almıştır. 1999'da Avrupa Birliği (AB) üyeleri tarafından aday olarak kabul edilen Türkiye, 2001'de göreve başlayan Meclis'ten geçen uyum yasalarına hız vermiş ve 2003'ten itibaren AB üyelik sürecinde uyum paketleri peş peşe geçmiştir. Başta Kopenhag Kriterleri'nin hayata geçirilmesi konusunda olmak üzere, temel hak ve özgürlüklerin genişlemesi konusunda büyük mesafe kat edilmiştir. Ve bu çabaların neticesi 17 Aralık 2004'te alınmış ve Türkiye ile AB arasında tam üyelik müzakereleri 3 Ekim 2005 yılında başlamıştır. 33+2 (kapanış) fasıldan oluşan müzakarelerin 1/3 açılmış, bunların bir kısmı tamamlanarak kapatılmıştır. Türkiye'nin AB üyeliği hedefi için attığı adımların yarattığı değişimi, AB tarafından her yıl yayınlanan ilerleme raporlarından da görmek mümkündür.[2] Türkiye'nin AB üyeliği yolunda attığı adımlar, üyelikten bağımsız olarak önemlidir.

2. Kıyaslama için bakınız; 2009 İlerleme Raporu;
(http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2009.pdf)
2003 İlerleme Raporu;
(http://projeler.meb.gov.tr/pkm1/dokumanlar/duzenli_ilerleme_raporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2003.pdf)

Çünkü demokratikleşme, sonuçta AB için değil, Türkiye için, tüm vatandaşların temal hak ve özgürlüklerinden daha fazla yararlanması anlamını taşımakta ve bu açıdan da ekonomik gelişmeyi doğrudan etkilemektedir.

Türkiye'nin 2002'den sonra yaşanan değişimlerinden biri de, Türk dış politisasında göze çarpmaktadır. Dış politikada izlenmeye başlanan çok yönlü ilişkilerin büyük etkilerinden birisi ekonomik alanda olmuştur. Siyasi olarak AB ile ilişkilerin gelişmesi, AB ülkeleri ile olan ticari ilişkilerin gelişmesine yol açmıştır. Türkiye'nin Ortadoğu ile ilişkilerinin iyileşmesi, bölge ülkeleri ile olan ekonomik ilişkilerin artmasına yol açmıştır. Aynı şekilde Türkiye'nin Rusya ve Afrika ile olan ilişkilerinin gelişmesi bu bölgelerle olan ticari ilişkilerin artmasına yol açmıştır. Komşularla sıfır sorun politikası, komşularla ekonomik ilişkilerin gelişmesine yol açmıştır.

Kısaca, Türkiye içerde demokratikleştikçe, dışarıda dış politikadaki yapıcı rolünü genişlettikçe; hem bölgesel hem de küresel bir aktör olma yolunda ilerleme sağlamıştır. Bu durum yapısal değişimi kararlılıkla sürdüren ekonomiyi de büyütmüştür. Küresel mali krizin somut etkisinin yaşandığı 2009'u (% 4,7 küçülme) saymazsak Türkiye bu dönemde yüksek büyüme rakamları ortaya koymuştur. Yukarıda ifade etmeye çalıştığımız gibi Türkiye'nin küresel mali piyasalara göreli olarak daha az entegre olması ve Türkiye'nin içerde ve bölgesinde sürdürdüğü aktif politikalar krizin etkisini azalttığı gibi krizden çıkışı daha hızlı hale getirmiştir. Mesela Türkiye 2009 sonu itibari ile toplam 102,1 milyar dolar ihracat gerçekleştirdi. 2010 yılının ilk altı ayında bu rakam, 54,8 milyar dolardı. Geçen yıl aynı dönemde bu rakam 47,7 milyar dolar idi. Kişi başına düşen milli gelir 3.500 dolardan 10.000 dolar seviyesine çıkmıştır. Ve 2010'un ilk altı ayındaki ekonomik veriler Türkiye'nin bu yıl çift haneli oranda büyüyeceğini gösteriyor.

Yukarıda çizdiğimiz tablodan iki sonuç çıkmaktadır. İlki, Türkiye içerde demokratikleştikçe ekonomisi gelişiyor, buna bağlı olarak ikincisi, Türk dış politikasındaki proaktif politika da aynı şekilde ekonomik açıdan da Türkiye'yi güçlendiriyor.

THY DÜNYA MARKASI OLDU

Özetlemeye çalıştığımız bu tablo THY dahil, Türkiye'deki tüm firmaların yüzdüğü bir deniz adeta. Ve biz bu denizde gemimizi en önde tutmaya çalışıyoruz. Türkiye içerde ekonomik olarak geliştikçe, refah düzeyi arttıkça, Türkiye'nin bölgesel ve küresel gücü arttıkça THY olarak bizim bundan yararlanma imkân ve fırsatımız doğuyor. Ortaya çıkan bu imkân ve fırsatların değerlendirilmesi ise sizin şirket olarak kapasitenize bağlı. Biz THY olarak bunlardan yararlanmak için kurum içinde idari ve yapısal değişiklere gittik ve en doğru kararı, en hızlı şekilde

alabilecek bir yapı oluşturduk. Çünkü biz göreve geldiğimizde THY'nin geçmiş on yıllık (1992-2001) performansı -yolcu sayısı, kârlılık, hat sayısı, uçak sayısı gibi- çok parlak değildi. Yolcu sayısı artan ama bunu kâra dönüştüremeyen bir şirket tablosu vardı önümüzde.

İsterseniz bu tabloyu kısaca özetleyelim:

1992 ile 2001 arasındaki 10 yıla bakıldığında 4,7 milyon olan yolcu sayısının 10,3 milyona çıktığını görüyoruz. Yolcu sayısı açısından bir başarı söz konusu. Ancak aynı dönemde faaliyet kârına bakıldığında 1992'de 48 milyon dolar zarar söz konusu iken 2001 yılına kadar olan dönemde 1995'te 23 ve 1996'da 52 milyon dolar kâr dışında sürekli zarar söz konusu. Son olarak 2001 yılı zararı 151 milyon dolar. Burada şu tespiti yapmak yanlış olmaz sanırım: Ortada performans olarak başarılı ama bunu kâra dönüştüremeyen bir şirket var. O zaman soru basit; Yolcu sayısı artarken kâr neden artmıyor? İşte biz 2002-2003'ten itibaren bu soruya cevap aradık. Öncelikle bir analiz yaptık. Dünya havacılığını, buradaki trendleri inceledik. Burada elde ettiğimiz sonuçları, THY'nin mevcut yapısıyla kıyasladığımızda çarpıcı sonuçlar elde ettik. THY'nin mevcut örgüt yapısının çok hantal, karar süreçlerinin çok uzun olduğunu gördük ve öncelikle hem yönetsel anlamda değişiklere yöneldik hem de yeni yatırımlara. THY'yi yeniden yapılandırdık. Şimdi geriye baktığımızda bu cevapların ve bu cevaplara göre yeniden yapılanmanın doğru olduğunu görüyoruz.

Yönetim kademesinde hantal yapıyı reorganize edip, hızlı karar almayı mümkün hale getirdiğimiz andan itibaren önümüzdeki tablo daha açık hale geldi. Ve yukarıda ifade etmeye çalıştığım Türkiye fotoğrafına uygun bir gelecek projeksiyonu ortaya koymaya geldi sıra. Eğer Türkiye küresel sistem içinde yükselecekse bundan tüm Türkiye yararlanacağı gibi, THY de yararlanmalı. Bunun yolu ise yeni yatırımlar yapmaktır.

İç hatlarda meydana gelen talep bunun başlangıcı oldu. İçerde toplumun refahı yükseldikçe hava ulaşımı daha fazla tercih edilen bir yol oldu. Toplumdaki refah yükselmesine bağlı olarak THY'nin yeni pazarlama stratejileri (fiyat farklılaşması, ürün çeşitliliği gibi) ile hem talebe cevap vermiş hem de yeni talep yaratmış olduk. Bu bileşke bize rakamsal olarak yansıdı. 2005'te 27 olan iç hat sayısı 2010'da 39'a çıktı. Buna ek olarak daha uygun fiyata yolcu taşımak için Nisan 2008'de AnadoluJet'i kurduk. İç hatlardaki yolcu sayılarına baktığımızda bu gelişmeyi görüyoruz. THY olarak iç hatlarda 2003 yılında 5 milyon yolcu taşıyorken, 2009 sonunda bu rakam 12,3 milyona yükselmiş, yani % 125 civarında bir artış sağlanmıştır. Bu rakama AnadoluJet'in 2009'da taşıdığı 2,9 milyon yolcuyu eklediğinizde bu sayı 15,2 milyon'a ulaşıyor.

Türkiye'nin küresel bir aktör olmaya doğru yönelmesi de bizim için yeni fırsatlar yarattı. Çünkü Türkiye hem coğrafi olarak hem de geçmişteki kültürel ve tarihsel bağları itibariyle hem Doğu-Batı hem de Kuzey-Güney arasında önemli bir yerde duruyor. 10 yıl öncesine kadar dört tarafımız düşman ile çevrili iken şimdi komşu ülkelerle vizeleri kaldırdık. Ortadoğu'da, Afrika'da, Balkanlar'da; kısaca her yerde varız. Rusya turizm dahil birçok alanda en önemli partnerimiz haline geldi. Bütün bunlar THY olarak bize yeni imkânlar sundu.

Dış hatlardaki yatırımlarımızda bu politikanın sonuçlarına yönelik oldu. Yapılan araştırma ve incelemeler sonucunda ilk adımı Boeing ve Airbus olmak üzere 61 uçak siparişi vererek, o dönem için Cumhuriyet tarihinin en büyük alımını gerçekleştirerek attık. 2003 yılında dış hat sayımız 76 iken 2009 sonunda 119; 2010'da ise, ilk 7 ayın sonunda 127 oldu. Yıl sonuna kadar Washington DC, Dakar, Şiraz, Ho Chi Min City, Basra, Valencia, Toulouse, Novorsbirsk hatlarını açmayı planlıyoruz.

Dış hat sayısının artışına bağlı olarak uçak sayımız da artış göstermiştir. 2003 yılında uçak sayımız 65 iken, 2009 sonu itibariyle uçak sayımız 133'e çıkmıştır. Temmuz sonu itibari ile bu sayı 142 olacak. 24 adedi "geniş gövde" olmak üzere 89 uçak siparişi verdik. Bunların teslimi 2010 Eylül ayından başladı. Yıl sonuna kadar 4 adet Airbus 330-300, 5 adet 777-300 model uçak filoya katılacaktır. Ayrıca uçak sayımızı 2011'de 184'e, 2012'de 205 ve 2013'te de 217'ye ulaştırmayı hedefliyoruz. Şu anda sahip olduğumuz 142 uçaklık filo ile Avrupa'nın yaş ortalaması (6,2) en genç filosuyuz. Yolcu sayımız dış hatlarda 2003 yılında 5,4 milyon iken, 2009 sonunda bu rakam 12,9 milyona yükselmiş; yani % 130 civarında bir artış söz konusudur.

Kısaca özetlemek gerekirse, 2002'de toplam iç ve dış hat yolcu sayısı 10,4 milyon iken 2009'da bu sayı 25,1 milyona çıktı. Ama daha önemlisi faaliyet kârının da artıya geçmiş olmasıdır. 2002'de 255 milyon dolar çıkan faaliyet kârı 2009'da 538 milyon dolar oldu. Yani bu dönemde hem yolcu sayısında hem de faaliyet kârında büyük bir artış söz konusu.Yukarıda 1991'den 2010'a çizmeye çalıştığımız değişim tablosunun yolcu sayısı ve faaliyet kârı olarak açık görüntüsü aşağıdaki tablolardır.[3]

3. Tablo 3'te yer alan 2010 rakamı tahminidir.

Tablo 1. THY İç ve Dış Hat Sayısı

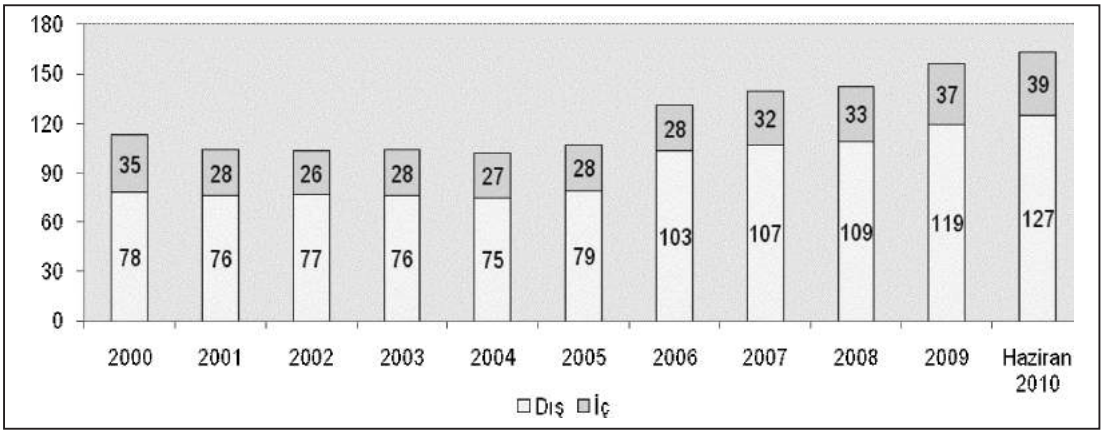

Tablo 2. THY Toplam Uçak Sayısı. (2011-2012-2013 alınması düşünülen uçaklarla toplam sayılardır.

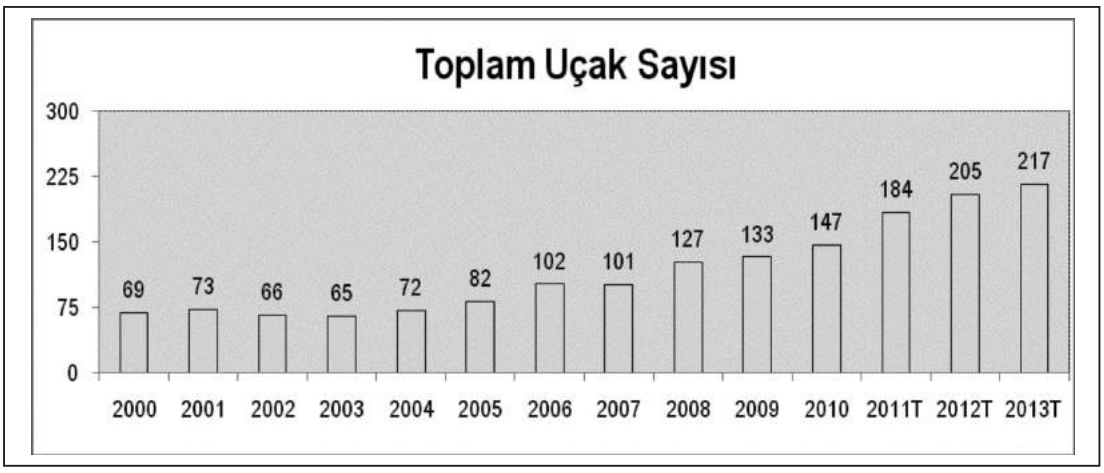

Tablo 3. THY 1991'den 2009'a Toplam Yolcu Sayısı

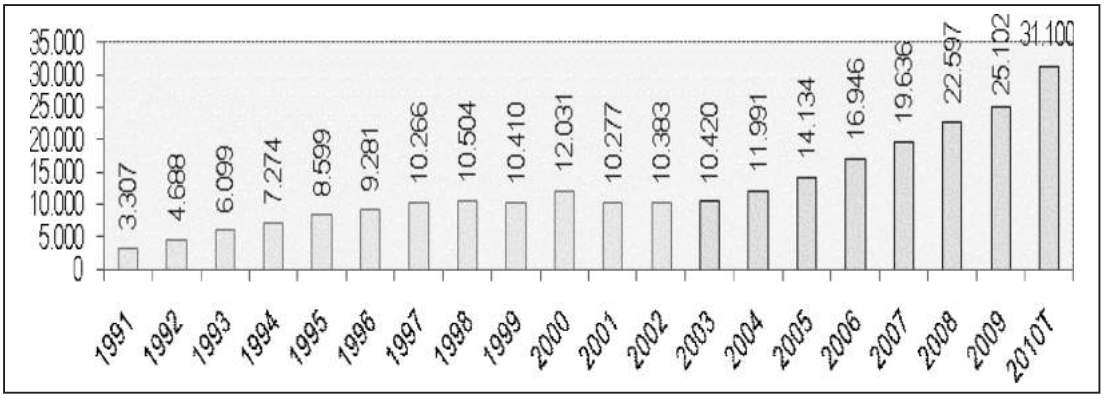

Tablo 4. THY 1991'den 2009'a Faaliyet Kârı (Milyon Dolar)

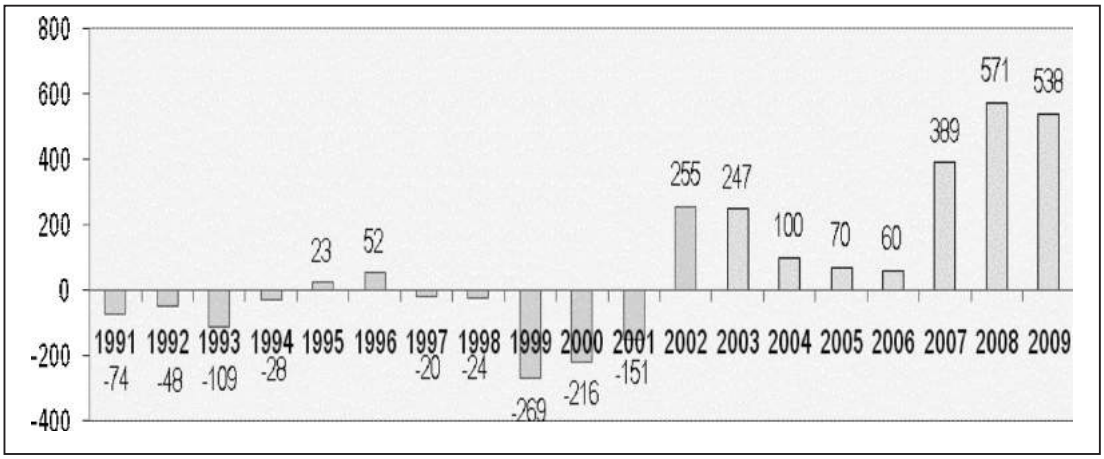

Eğer bugün THY bir global marka ise bunda, dünyada yaşanan değişimlerin özenle takip edilmesinin, Türkiye'nin iç ve dış siyasette izlediği politakanın yarattığı fırsatların kullanmasının ve buna uygun yatırımlar yapılmasının payı çok büyüktür. Tabii bu süreçte 2008'de üyesi olduğumuz dünyanın en büyük uçuş ittifakı olan Star Alliance'ın üyesi olmamızın da bize sunduğu fırsatları eklemeliyiz.

Yeni hatlar ve yeni uçaklarla birlikte yukarıda ifade ettiğim Türkiye'nin stratejik konumunun önemini gösteren bir gösterge de transfer yolculardaki artıştır. Türkiye'den veya Türkiye'ye seyahat etmeyen yolcuları, gidecekleri noktalara Türkiye -ki, çoğunlukla İstanbul- üzerinden giden yolculara transfer yolcuları diyoruz. Bu sayıda son yıllarda ciddi bir artış var. 2002 (1,02 milyon) yılından bugüne (6,4 milyon) artış yaklaşık % 450 civarındadır. THY olarak yeni stratejimiz, bu kategorideki yolcuların sayısını arttırmaktır. 2008'in Haziran ayından itibaren bu kategorideki yolcular için 6-8 saatlik İstanbul gezi programları düzenliyoruz. Düzenlenen bu İstanbul gezileri de transfer yolcu sayısının artmasına katkıda bulunan etkenlerdendir. Bu sayının artışında ve arttırılmasında Türkiye'nin dünyadaki konumunun, öneminin artmasının büyük payı var. Havacılık sektöründeki trafiğin % 66'sı Türkiye'nin ortasında bulunduğu Avrupa-Asya bölgesindedir.

TÜRK EKONOMİSİNE THY KATKISI

THY'nin global bir marka olarak yülselmesi sadece yeni hatlar ve yeni uçaklarla sınırlı değil. Yeni hatlar, yeni uçaklar demek; yeni pilotlardan yeni kabin memurlarına geniş bir yelpazede istihdam demek. Aynı zamanda yıllık 70 milyon doları bulan bilgi teknolojileri ve uçuş güvenliği konusunda yatırım demek.

Tablo 5. THY Transer Yolcu Sayısı

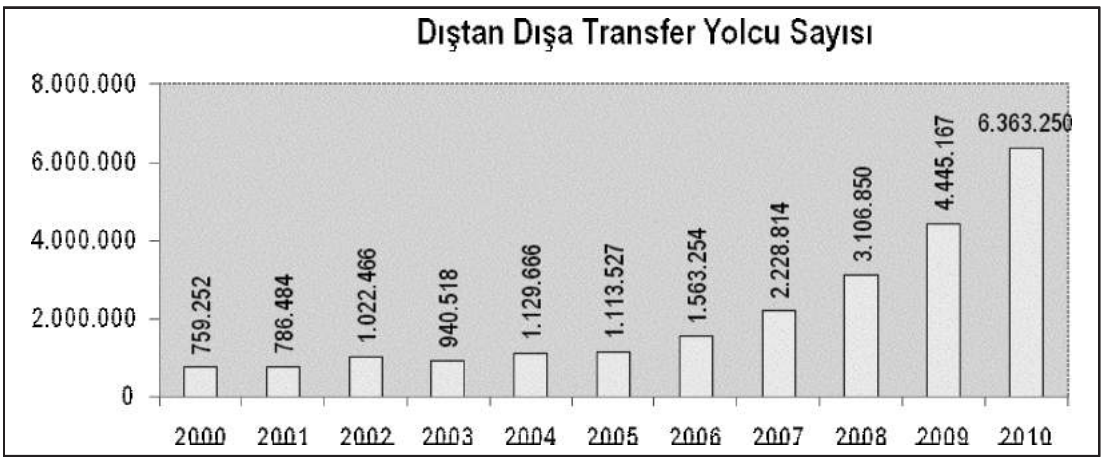

2005'de pilot sayımız 900 iken bu sayı 2010'da 1.844 olmuştur. Yani son 5 yıl içinde, pilot sayımız % 100'den fazla arttı. Büyüyen THY'nin en büyük ihtiyacı şüphesiz iyi eğitimli pilotlardır. Bunun için 2004 yılından sonra Türkkuşu ve Anadolu Üniversitesi gibi Türkiye'nin çeşitli pilot kaynaklarını da kullanmaya başladık. Ama bu kaynaklar yeterli değildi. Türkiye'den kendi imkânlarıyla yurtdışında eğitim almış insanları da bünyemize kattık. Ama hem kalite hem de THY'nin standartları açısından gelecekteki siparişlerimizi de dikkate aldığımız zaman, pilot eğitiminin ihtiyaçlarımızı karşılamayacağını düşündük ve kendi pilot okulumuzu kurduk. Şu anda Uçuş Akademisi'nde yılda 100 tane pilot yetiştiriyoruz. Türkiye'deki kaptan pilot açığını kapatmak için, 170'in üzerinde yabancı kaptan pilot alımı gerçekleştirdik. Halen 22 ülkenin vatandaşı bizim bünyemizde kaptan pilot olarak çalışıyor. Bu da Türk Hava Yolları'nın global kültürünün ortaya çıkarılmasına katkı sağlıyor. Önümüzdeki yıllarda Uçuş Akademisi'nin kapasitesini daha da yükseltmeyi hedefliyoruz. Florida'da bir Amerikan üniversitesi ile işbirliği yaparak, 200 üniversite mezunu Türk gencini pilotluk eğitimi almak üzere oraya gönderdik. O üniversitenin eğitim modelini Türkiye'ye getirerek, Uçuş Akademisi'ni daha modern ve geniş kapasiteli bir hale getirmeyi planlıyoruz.

Kabin memuru sayımız ise 2005'te 1.847 iken bu sayı 2010'da 4.378 olmuş yani % 250'ye yakın arttı. Tabii, burada THY olarak bir hedefimizde istihdamda verimliliği sağlamak. THY olarak ihtiyacımız neyse onu gidermek için çalışmalarımız sürekli devam edecek. Şu anda toplam personel sayımız 15.934'tür. Bu sayı 2005'te 11.125'ti.

Personel konusunda en önemli kıstasımız verimlilik. Personel artış oranı eğer yolcu ve hat sayısından göreli olarak düşükse bunun nedeni istihdamda verimlilik politikamızdandır. Ve bu dönemde verimlilik oranımız % 55 oranında artmıştır. 2005 yılında personel başına 1,2 yolcu düşerken, bu sayı 2009 sonu itibari ile 1,9 yolcuya çıkmıştır.

Tablo 6. THY Toplam Personel Sayısı

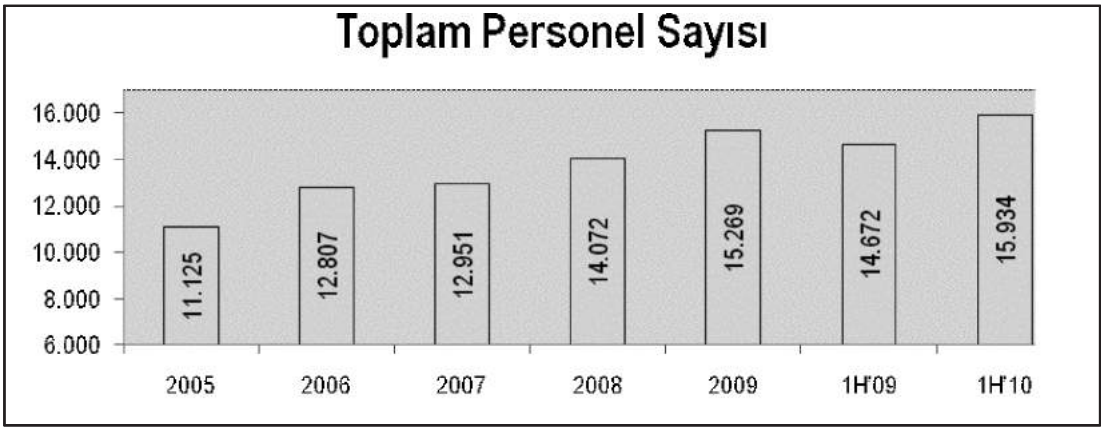

Tablo 7. THY Personel Başına Yolcu Sayısı

Personel Başına Yolcu	
2005	1.271
2006	1.641
2007	1.879
2008	1.956
2009	1.969

THY'NİN DÜNYADAKİ YERİ

Yukarıda anlatmaya çalıştığımız gibi, THY gerek yolcu sayısında gerekse sahip olduğu network ağı ile dünyada önemli bir yere sahiptir.

THY, net kâr açısından 3,7 milyar dolar ile sektörde dünya 6.'sıdır. Aynı şekilde faaliyet kârı açısından da dünya 6.'sıdır. Aviation Week tarafından THY, dünyanın mali açıdan en sağlıklı havayolu (Best Performing Companies) seçilmiştir. Bu performansımız ile dünyanın önde gelen hava yollarından Luftansa, British Airways gibi şirketleri geride bıraktık. THY sadece kârlılık ve net kâr açısından değil farklı kategorilerde de önemli başarılar elde etmektedir.

Mesela yolcu sayısında. Global ekonomik krizin yaşandığı 2008 ve 2009 yılında yolcu sayımız ve kârlılığımız düşmedi. 2009'da 25,1 milyon yolcu taşıdık. Bu, Avrupa'da 4., dünyada da 22. sırada olduğumuz anlamına gelir.

Sektördeki yolcuların % 1,24'ünü ve transit yolcuların % 3,6'sını taşıyan, Avrupa'daki pazar payını % 4'den % 8,5'e yükselten THY, dünya havacılık sıralamasında13'üncü sırada yer almaktadır.

Temmuz 2010 sonu itibariyle 39 iç, 127 dış hat olmak üzere uçtuğumuz 166 nokta ile dünyanın en geniş network ağına sahip 8. havayoluyuz. THY, Avrupa Havayolları Birliği'ne (AEA) üye havayolları içinde son 3 yıldır büyüme hızında 1. sırada. 2010'un ikinci çeyreğinde ise AEA üyesi havayolları arasında yolcu sayısı açısından da 3. sırada.

Giderek pazar payımızı arttırdığımız ve büyüttüğümüz bir alan da kargo taşımacılığıdır. Şu anda 4 adet A310 Kargo uçağımız bulunmaktadır. Son 1 yıl içinde % 48'lik artışla yaklaşık 238 ton kargo taşıdık. 2010'un ilk altı ayındaki artışımız yaklaşık % 49,6. Şu anda Avrupa'da en büyük 9. kargo taşıma şirketiyiz. Aynı şekilde kargo gelirleri açısından da dünya da 38. sıradayız.

BAŞARIMIZI ÖDÜLLERLE PERÇİNLEDİK

THY olarak son yıllarda elde ettiğimiz başarıların tesadüf olmadığını uluslararası alanda aldığımız ödüllerle kanıtladık. Havacılık sektörünün "Oskar"ı kabul edilen Skytrax tarafından 750 kritere göre yapılan değerlendirmede THY, 2009'da "Güney Avrupa'nın En İyi Havayolu" seçildi. Aynı başarıyı 2010'da da gösterdi ve yeniden Güney Avrupa'nın "En İyi havayolu" seçildi. THY aynı zamanda Avrupa'nın da "En İyi 3. Havayolu" şirketi seçildi. Yine THY ve Do&Co ortak kuruluşu olan "Turkish Do&Co"nun ekonomi sınıfında verdiği ikram hizmeti ile dünyanın en iyisi seçildi.

THY bir başka başarıyı da kalite konusunda göstermiştir. Skytrax tarafından yapılan denetimler sonucu THY yapılan tüm hizmet kategorilerde "4 yıldız" alan Avrupa'nın tek havayolu şirketi olmuştur. First Class'ta ürün ve hizmet kalitesinin çıtasını daha da yükselterek 4,5 yıldız ile "5 yıldız" hedefine bir adım daha yaklaşmış olduk.

DÜNYANIN HER YERİNDE THY VAR

Rekabetin en yoğun yaşandığı sektörlerin başında gelen havayolu taşımacılığında sadece alt yapıya yapılan yatırımlarla bir yere varmak mümkün değil. En iyi uçaklarda, en tecrübeli pilotlarla uçsanız dahi bunun reklamını, tanıtımını ve pazarlamasını yapmadıktan sonra çok fazla artı değer üretme şansınız yok. O yüzden THY'nin en önem verdiği alanlardan birisi reklam, pazarlama ve tanıtımdır. Tabii bir de sponsorluklar. Ve bu alanda verilen bütün kararlar global bir marka olarak THY'nin daha da bilinir kılmayı hedefliyor. Son yıllarda da bu konuda önemli mesafeler kat ettik.

Özellikle 2006 yılından sonra pazar araştırmalarını da hızlandırdık. Bugün THY'de, yeni hat açılmasından başlayarak, o hatta hangi büyüklükte uçağın uçacağına dair geniş bir araştırma yapılıyor. Eskiden THY, yaptığı araştırmalarda o bölgede bulunan Türk sayısını dikkate alırken, bugün dünyada seyahat eden yolcu pastasından alabileceğimiz pay ve yönelebileceğimiz pazarları araştırmaya başladık. Artık THY sadece Türkiye ile ilgili ülkeler arasında yolcu taşıyan bir şirket olmaktan ziyade, transit yolcu taşımaya da talip, bu yüzden hizmet verdiğimiz ve pazarı büyütmek istediğimiz her bölge için farklı konseptte reklam filmi, tanıtım filmi hazırlıyoruz. Reklam ve tanıtım stratejimizi daha çok hizmet verdiğimiz bölge belirliyor. Mesela dünyaca ünlü sinema oyuncusu Kevin Costner Avrupa ve Amerika'daki reklam yüzümüzken, Kıvanç Tatlıtuğ Ortadoğu pazarı için çalıştığımız reklam yüzümüzdür. Benzer bir araştırmamız Afrika pazarı için sürmektedir. Önümüzdeki aylarda Barselona ve Mancester United futbol takımlarının oyuncularının oynayacakları reklam filmleri tüm dünyada gösterilecek.

Bu konuda ikinci önem verdiğimiz alan sponsorluklar. Şu anda dünyanın önde gelen iki futbol kulübünün sponsoruyuz: İspanya'nın Barcelona ve İngiltere'nin Mancester United kulüpleri ile yapılan sponsorluk anlaşmaları bizim için yararlı oldu. Bu sponsorluklardan sonra dünyanın önde gelen birçok klübü sponsorluk teklifi ile bize geldi. Aynı şekilde Yunanistan Basketbol Kulübü Moroussi takımının da sponsoruyuz. Son dönemde iki önemli sponsorluk anlaşması daha imzaladık. İlki dünyanın en prestijli uluslararsı basketbol liglerinde biri olan Euroleague Basketball Ligi'nin adı önümüzdeki yıldan itibaren 5 yıl boyunca "Turkish Airlines Euroleague Basketball" oldu. Ligin dörtlü finalinin adı da "Turkish Airlines Final Four" oldu. Yine son FİBA Dünya Basketbol Şampiyonası'nda dünya ikincisi olan Türkiye'yi gururla temsil eden A Milli Basketbol takımımızın ana taşıma sponsoruyuz. Bunun dışında kültür, sanat, spor alanlarında düzenlenen çeşitli etkinliklerde sponsor oluyoruz. Türkiye'deki 4 büyük kulübe de sponsorluğumuz devam ediyor. Hem yerel hem de dünya çapında bilinirliğimizi arttıracak ve bize değer katacak bu tür çalışmalar olduğunda değerlendirmeye özen gösteriyoruz. Bütün bu sponsorluklar THY'nin marka bilinirliği ve global bir marka olduğunu açık bir biçimde ortaya koydu.

GLOBAL KÜRESEL KATMA DEĞER YARATAN İŞTİRAKLERİMİZ VAR

THY'nin bir başka özelliği ise havacılık sektöründe katma değer üreten ortaklıklara hayır demiyoruz. Şu anda 8 adet iştirakimiz var. Bir tane de henüz kurulmakta olan iştirakimiz var. Bunlar; THY Teknik, uçak bakım hizmeti vermektedir ve % 100'ün sahibiz, THY Do&Co ikram hizmeti (THY % 50 ortak), Sun Express hava taşımacılığı (THY % 50 ortak), TT P&W uçak bakım hizmeti (THY % 49 ortak),

Bosna Havayolları hava taşımacılığı (THY % 49 ortak), THY Opet jet yakıt ikmali (THY % 50 ortak), TGS yer hizmetleri (THY % 50 ortak), THY Goodrich bakım servis (THY % 40 ortak) şirketlerinde iştiraklerimiz var. Bunun dışına Zorlu O/M ile % 50 ortaklıkla bakım hizmeti anlaşması yaptık. Bütün bu iştirakler ile THY küresel taşıyıcı kimliğimizi güçlendirmekte ve global marka gücümüze güç katmaktadır. Bunun dışında THY olarak bazı ülkelerde havacılık alanında firma satın alma konusunda araştırma ve girişimlerimiz devam ediyor.

SONUÇ YERİNE

Bu kısa değerlendirmeye THY'nin yükselişi ile Türkiye'nin yükselişi arasındaki bağa değinerek başladık: Bu önemli; çünkü THY'nin büyümesinin ana ekseni Türkiye'nin küresel düzlemde aktör olması ve yükselmesine bağlı. Biz sadece bu yükselişin yarattığı fırsat ve imkânları değerlendirdik. Bunu analiz ettik ve buna uygun yatırımlar yaptık.

Bizim öngörümüz önümüzdeki yıllarda Türkiye'nin küresel oyunda daha da önemli bir aktör haline geleceğidir. Bu öngörümüz bize yeni yatırımlar yapmamızı ve bunu uygun stratejiler geliştirmemiz gerektirdiğini gösteriyor.

THY sahip olduğu ulusal güçle hem Türkiye'nin hem de dünya havacılık sektörünün en büyük oyuncularından birisidir. Gelen yeni talepleri de değerlendirerek, uçtuğumuz bölgelere frenkaslarımızı arttırarak daha fazla pazar payı elde edeceğimizi düşünüyoruz.

Mehmet Büyükekşi[1]

KALKINMANIN ÖNCÜSÜ, TÜRKİYE'NİN İHRACATTAKİ BAŞARISI OLACAKTIR

ABSTRACT

Turkey's Success in Exports Will Drive Development

Turkish economy caught a great tide after the economic crisis of 2001. Economy entered into a growth process after exports gained weight in the country's economy. Coherent financial policies supported by reforms had a great role in this process. These macroeconomic reforms and financial controls made Turkey a favorite destination for foreign direct investments and added momentum to Turkey's growth. With a total foreign direct investment amount of 83 billion dollars in the last eight years, Turkey has been designated as the 15th most attractive country for foreign direct investments in the period 2008-2010 by UNCTAD, United Nations Conference on Trade and Development.

The reforms that were hastily implemented with the support of EU membership process included liberalization of the economy, giving more weight to private sector, increasing efficiency/resilience in the financial sector and providing the social security system with a firmer foundation. Success level of these reforms can be seen from the economic indicators. Inflation was reduced down to 6.5 % in 2009 from 30 % in 2002. EU-defined general administration nominal debt

1. TİM (Türkiye İhracatçılar Meclisi) Başkanı. (*President of Assembly of Turkish Experters*).

stock dwindled from 74 % to 45.5 % in the period of 2002-2009. While many European countries struggled with a deep debt problem, Turkey has managed to comply with the Maastricht principle of "maximum 60 % public debt stock" since 2004.

In 2009, Turkey's gross domestic product (GDP) almost tripled from 231 billion US dollars in 2002 to 618 billion dollars. Income per capita rose from 3,500 US dollars to 8,590 US dollars in the same period. Turkey's exports made a great progress after the 2001 crisis. Exports increased from 27 billion dollar in 2001 to 132 billion dollars in 2008. But in parallel to the global crisis in 2009, Turkey's exports receded down to 102 billion dollars. While only 9 sectors had an export volume exceeding 1 billion dollars in 2001; in 2009, 18 out of 24 sectors surpassed 1 billion dollars in exports. While number of countries to which Turkey's exports exceeded 1 billion dollars was five in 2001, it was 25 in 2009.

As a result of this outstanding performance Turkey has become the 6th largest economy of Europe in terms of GDP and 17th largest in the world. Turkey also achieved growth for 27 successive quarters just prior to the latest global financial crisis. Turkey stood out amongst other countries with the resilience of its financial sector during the crisis, and while experienced a contraction of 4.7 % in 2009 it is rapidly growing out the crisis. In the first quarter of 2010, Turkey grew by 11.7 %. Turkey is now designated as the fastest growing country of Europe.

As Turkey's exports grew 22.3 % in the first three months of the year we knew that this would drive economic growth as well. Exports are the most important leading economic indicator of this country. It has become the driving force of economy again after the crisis. We infer from the exports that the second quarter growth of the economy will be high again. OECD estimates that Turkey will be the fastest growing country of OECD with an average rate of 6.7 % in the period of 2011-2017.

More than half of Turkey's exports go to Europe, which has the highest quality standards in the world. Turkey is Europe's door to the Middle East, at the junction of European and Asian continents. It is becoming the energy center of Middle East, Europe and Asia. Turkey is in Customs Union with 27 countries of the EU and signed Free Trade Agreements with Albania, Bosnia & Herzegovina, Iceland, Norway,

Switzerland, Lichtenstein, Morocco, Palestine, Georgia, Croatia, Israel, Macedonia, Egypt, Syria and Tunisia. Turkey offers great advantages to companies which consider investment. Companies may have access to European, Middle Eastern and other neighboring markets. Also, Turkey has a young and dynamic population of 72 million, which means it has a developed and dynamic domestic market.

Assembly of Turkish Exporters has a long term view of the export business. Export business is not a 100-meter race; in contrast, it is something that relies on long term strategies. We therefore, in cooperation with Undersecretariat of Foreign Trade, maintain the "Implementation of Turkey's 2023 Export Strategy and Performance Program". Our aim in this regard is to raise exports to 500 billion dollars in 2023.

With this strategy, we will increase our market share in current markets. But at the same time we will explore alternative markets. We will invest more on surrounding and neighboring countries. Exports will carry Turkey to the future, and make us one of the leading economies of the world. We are happy to see that government support is behind us with all its institutions. State Minister in Charge of Foreign Trade Zafer Çağlayan, Prime Minister Recep Tayyip Erdoğan and President Abdullah Gül support this project.

Türkiye ekonomisi 2001 yılında yaşadığı krizin ardından büyük bir yükseliş trendi yakaladı. İhracatın ülke ekonomisindeki ağırlığının artmasıyla birlikte, ekonomi büyüme sürecine girdi. Bu süreçte reformlarla desteklenen tutarlı finans politikaları büyük rol oynadı.

Makroekonomik anlamda global ekonomiye daha fazla entegre olmanın yolunu açan yapısal reformlar, bir yandan Türkiye'yi doğrudan yabancı yatırımların gözdesi haline getirirken, bir yandan da finans sektöründe yapılan sıkı denetimler, Türkiye'nin büyümesine hız kazandırdı.

Türkiye, son sekiz yılda çektiği toplam 83 milyar ABD doları tutarındaki doğrudan yabancı yatırımla Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Örgütü UNCTAD tarafından 2008-2010 yılları için doğrudan yabancı yatırım açısından en cazip 15. ülke oldu.

AB üyeliği sürecinin de katkısıyla hızla gerçekleştirilen bu reformlar, başta Türkiye ekonomisinin liberalizasyonu, özel sektöre ağırlık verilmesi, finans alanında verimlilik/direncin artırılması ve sosyal güvenlik sisteminin sağlam bir temele oturtulması gibi alanlara odaklandı.

Yapılan reformların başarı derecesi, ülkenin güçlü ekonomik yapı taşları ve mali göstergelerinden de anlaşılıyor. Enflasyon 2009 yılı sonunda, 2002 yılında kaydedilen % 30 seviyesinden % 6,5'e düştü. AB tanımlı genel yönetim nominal borç stoku 2002-2009 yılları arasındaki yedi yıl içinde % 74'ten % 45,5'e geriledi.

Birçok AB ülkesi derin bir borç problemi ile uğraşırken Türkiye, AB-Maastricht Kriterleri arasında yer alan "azami % 60 oranında kamu borç stoku" ilkesine 2004 yılından bu yana uyar hale geldi.

2009 yılında, ülkenin gayri safi yurt içi hasılası (GSYİH), neredeyse üçe katlanarak 2002 yılındaki 231 milyar ABD doları seviyesinden 618 milyar ABD dolarına ulaştı. Aynı dönemde kişi başına düşen milli gelir 3.500 ABD dolarından 8.590 ABD dolarına yükseldi.

Turizm geliri 2002 yılında 8,5 milyar ABD dolarıyken 2009 yılında 21 milyar ABD dolarını aştı.

Türkiye'nin ihracatı 2001 krizi sonrası dönemde büyük bir aşama kaydetti. 2001 yılında 27 milyar dolar olan ihracat rakamımız 2008 yılında 132 milyar dolara yükseldi. Ancak 2009 yılında yaşanan krizde Türkiye'nin ihracatı dünya ticaretinde yaşanan gerilemeye paralel olarak 102 milyar dolara geriledi.

2001 yılında 9 sektör 1 milyar doların üzerinde ihracat yaparken 2009 yılında 24 sektörümüzün 18'i 1 milyar doların üzerine çıktı.

2001 yılında 1 milyar doların üzerinde ihracat yaptığımız ülke sayısı 5 iken, 2009 yılında tam 25 ülkeye 1 milyar doların üzerinde ihracat gerçekleştirdik.

2001 yılında 4 ilimiz 1 milyar doların üzerinde ihracat yaparken 2009 yılında 12 ilimiz 1 milyar doların üzerinde ihracat yaptı.

Türkiye, böylesine kısa bir sürede sergilediği üstün performans sayesinde, tüm dünyanın yakından izlediği yükselen ekonomi haline geldi. Türkiye, satın alma gücü paritesine göre GSYİH sıralamasında, AB üyesi ülkelerle kıyaslandığında 6. büyük ekonomi, dünyanın ise 17. büyük ekonomisi konumuna yükseldi.

Türkiye, 2008 yılının ikinci yarısından itibaren etkileri hissedilmeye başlayan küresel ekonomik kriz öncesinde, art arda 27 çeyrek boyunca güçlü bir büyüme oranı yakalayarak Avrupa'nın en hızlı büyüyen ülkelerinden biri olmayı başardı. Bununla beraber, küresel krizin makroekonomik ve mali istikrarı sarsan etkileri, küresel ticari faaliyetlerde önemli oranda düşüşe neden oldu.

2001 krizinden çok iyi dersler çıkaran Türkiye, finans piyasalarının krize karşı dayanıklılığı ile ön plana çıktı.

Türkiye, ekonomisinde dış talebin düşmesi ve sermaye akışının yavaşlamasıyla birlikte 2009 yılında % 4,7'lik bir daralma yaşamış olmasına rağmen krizden hızlı bir şekilde çıkıyor.

2010'nun ilk çeyreğinde büyüme oranı % 11,7'ye yükseldi. Tüm dünyada krizin etkilerini en çabuk atlatan ülkeler arasında sayılan Türkiye'nin sergilediği ekonomik performans, ülkenin uluslararası kurumlarca "Avrupa'nın en hızlı büyüyen ekonomisi" olarak nitelendirilmesini sağladı.

Türkiye % 11,7 ile OECD ülkeleri arasında en hızlı büyüyen ülke olurken G-20 ülkeleri içinde ise Çin'den sonra en hızlı büyüyen ikinci ülke konumuna yerleşti. Çin ile büyüme oranımız arasında sadece % 0,2'lik bir fark oluştu.

Yılın ilk 3 ayında ihracatımız % 22,3 arttığı için bunun ülke büyümesini yukarı çekeceğini biliyorduk. İhracat bu ülkenin en önemli öncü göstergesi. Nitekim ihracat kriz sonrası dönemde tekrar büyümenin motor gücü oldu.

Büyüme rakamlarının alt detayına baktığımızda imalat sanayindeki % 20,6'lık büyümeyi görüyoruz. İçerdeki özel tüketim artışı % 9,9. Dolayısıyla üretim ihracata yöneldi. İhracat büyümeyi ateşledi. İstihdamı destekledi. İhracat bize yılın ikinci çeyrek büyümesinin de yine yüksek olacağını söylüyor.

OECD tahminlerine göre Türkiye, 2011-2017 döneminde yıllık ortalama % 6,7 büyüme oranıyla OECD'ye üye ülkeler arasındaki en hızlı büyüyen ekonomi olacaktır.

Son yıllarda büyük ivme kazanan ihracat, ülkemiz ekonomisinin motoru olmaya devam ediyor.

Türkiye 2008 yılında 132 milyar dolar, 2009 yılında ise 102 milyar dolar ihracat gerçekleştirdi. İhracatın yarıdan fazlasını dünya kalite standartlarının en yüksek olduğu Avrupa kıtasına gerçekleştiriyor.

Türkiye, Avrupa ve Asya kıtasının kesişim noktasında. Avrupa'nın Ortadoğu'ya açılan kapısı konumunda. Ortadoğu'nun, Asya'nın ve Avrupa'nın enerji merkezi olma yolunda ilerliyor. Türkiye'nin 27 AB üyesi ile Gümrük Birliği Anlaşması bulunuyor. Bunun yanı sıra Arnavutluk, Bosna Hersek, İzlanda, Norveç, İsviçre, Lichtenstein, Fas, Filistin, Gürcistan, Hırvatistan, İsrail, Makedonya, Mısır, Suriye, Tunus ile de Serbest Ticaret Anlaşmaları mevcut.

Türkiye, yatırım yapmayı düşünen firmalar için büyük avantajlara sahip. Firmalar Türkiye üzerinden Avrupa, Ortadoğu ve diğer komşu ülke pazarlarına girme şansına sahip olabilirler. Ayrıca Türkiye 72 milyonluk çok genç ve dinamik bir nüfusa sahip. Dolayısıyla çok gelişmiş ve dinamik bir iç pazarı bulunuyor.

2009'da ihracat lideri; 2008 yılında olduğu gibi, 16,8 milyar dolar ihracat ile otomotiv sektörü oldu. İkinci sırada 13,3 milyar dolar ihracat ile hazır giyim ve konfeksiyon sektörü yer alıyor. Geçen senenin ikinci sektörü olan demir çelik sektörü 11 milyar dolar ihracat ile üçüncü sırada yer aldı.

2010 yılının ilk 7 aylık rakamlarına baktığımızda ihracatımızdaki yüksek temponun sürdüğünü görmekteyiz. Yılın ilk yedi ayındaki ihracatımız ise, geçen yılın aynı dönemine göre % 13,14 artışla 64 milyar 239 milyon dolara yükselirken, son 12 aylık ihracatımız 109 milyar 596 milyon oldu. 2010 yılının ilk 7 ayında en fazla ihracat yapan sektör otomotiv sektörü oldu. 10,1 milyar dolar ihracat yapan sektörün ihracatı % 25,3 arttı. 2010 yılının ilk 7 ayında en fazla ihracat yapan ikinci sektör, hazır giyim ve konfeksiyon sektörü oldu. 8,3 milyar dolar ihracat yapan sektörün ihracatı % 12,5 arttı. 2010 yılının ilk 7 ayında en fazla ihracat yapan üçüncü sektör kimyevi ürünler sektörü oldu. 6,9 milyar dolar ihracat yapan sektörün ihracatı 2010'da % 36,7 arttı.

Bu artışlar % 13,5'lik bir parite kaybının da olduğu bir ortamda kaydedildi. İhracatımızın % 48'i Euro para birimi ile yapılıyor, dolar olarak istatistikler tutuluyor. Euro'nun değer kaybı hem rakamları hem de ihracatı olumsuz etkiliyor.

Yılın ilk 7 aylık rakamlarına göre en fazla ihracat yaptığımız pazarlar Almanya, İtalya, İngiltere, Fransa, Irak, Rusya, ABD, İspanya, İran ve Mısır oldu.

İlk 7 aylık rakamlara göre çarpıcı başarı gösterdiğimiz ülkeler şöyle oldu: Rusya'ya ihracatımız % 41, İspanya'ya ihracatımız % 39, ABD'ye ihracatımız % 21, İran'a ihracatımız % 56, Suudi Arabistan'a ihracatımız % 34, Çin'e ihracatımız % 77, İsrail'e ihracatımız % 40, Suriye'ye ihracatımız % 36, Türkmenistan'a ihracatımız % 34, Tunus'a ihracatımız % 49, Ürdün'e ihracatımız % 41, Brezilya'ya ihracatımız % 102 ve Singapur'a ihracatımız % 233 arttı.

Türkiye İhracatçılar Meclisi olarak ihracata uzun vadeli bakıyoruz. Bizim için ihracat kısa bir 100 metre koşusu değil, tam tersine uzun vadeli stratejilere dayanan, ekonominin motoru olan bir kavram.

Buradan yola çıkarak, TİM olarak, DTM işbirliği ile "Türkiye'nin 2023 İhracat Stratejisinin Uygulamaya Aktarılması ve Performans Programı" çalışmalarını sürdürüyoruz. Bu doğrultuda hedefimiz, 2023 yılında ihracatımızı 500 milyar dolara çıkartmak için "ihracata dönük üretim stratejisi" oluşturmak. Bu strateji düşük teknolojili sektörlerde katma değeri yüksek ürünlere geçişin sağlanmasını, orta düşük teknolojili sektörlerde üretimin artırılması ve daha yüksek katma değerli ürünlere geçişin gerçekleştirilmesini, orta yüksek teknolojili sektörlerde üretim artışına ulaşılmasını ve yüksek teknolojili sektörlerde de yeni yatırımlar gerçekleştirilmesini hedefliyor.

Proje geçtiğimizin yılın Nisan ayında başladı. Makro proje kapsamında Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Enerji Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, DTM, Hazine Müsteşarlığı, Merkez Bankası, TÜBİTAK, DPT Müsteşarlığı, Gümrük Müsteşarlığı, ABGS, Yatırım Ajansı, YASED gibi kurumlarla yakın işbirliği gerçekleştirdik. Projemizin tüm süreçleri tamamlandı.

Bu strateji ile birlikte mevcut pazarlarımızdaki pazar payımızı büyüteceğiz. Diğer taraftan da alternatif pazarlarımızı genişleteceğiz. Çevre ve komşu ülkelere daha fazla ihracat yapacağız.

Bu stratejiyi DTM ile birlikte hayata geçirdik. Dış Ticaretten Sorumlu Bakanımız Zafer Çağlayan projeye tam destek veriyor. Sayın Başbakanımız Recep Tayyip Erdoğan'ın ve Cumhurbaşkanımız Abdullah Gül'ün de desteği var.

Devletimizin tüm kurumlarıyla birlikte ihracatın arkasında olduğunu görmek son derece sevindirici. Biz de ihracatçılar olarak tüm kurumları ihracat ekseni etrafında birleştirme çabamızı kesintisiz sürdürüyoruz. Türkiye'nin ihracat konusunda birleşmesini ve bir araya gelmesini çok olumlu buluyoruz.

İhracat Türkiye'yi geleceğe taşıyacak, ülkemizin dünyanın sayılı ekonomileri arasında girmesini sağlayacaktır.

Murat Yalçıntaş[1]

TİCARİ DİPLOMASİ

ABSTRACT

Commercial Diplomacy

Commercial diplomacy has gained prominence especially after the second half of the 20th century. That is because; during 1950-1970, economic development and industrial growth of many countries became clearly visible. Diplomats of these countries started to take a more proactive stance on commercial issues in order to support the sales of industrial products of their public enterprises. Politicians, at the same time, noticed that the economic development and improvement of people's wealth are the primary goals. Thus, economy came to the fore in foreign relations as a defining factor and commercial diplomacy gained importance.

Today, commercial diplomacy has a significant weight in the foreign policies of countries. But, I would like to point out that commercial diplomacy has an aspect directly relevant to the private sector. That is because, most distinct feature of commercial diplomacy is development and implementation of policies aimed at protecting international or regional competitive power of the private sector, and for this purpose,

1. İTO Başkanı (*İTO Chairman*).

it requires taking proactive stance during negotiations with foreign countries.

Consequently, in the globalizing world, commercial diplomacy has gained significant weight in the foreign policies of countries. Each country now tries to enter into other countries with its goods and services, invest abroad or attract foreign investments.

Being influential in commercial diplomacy firstly requires an economic and political influence. No country's economic actors can claim to "pursue commercial diplomacy" on their own. They will need another relatively stronger power and a reference point to base this policy on. Turkey has achieved such a reference point in the recent period. Turkey's economic performance in the last 8 years in particular has enabled us to take stronger and definitive actions in commercial diplomacy.

Commercial diplomacy means taking initiative in international platforms to develop Turkey's trade. Commercial diplomacy is a broad participation in international fairs for the promotion of Turkish products. Commercial diplomacy is to travel from one country to another, to travel hundreds of thousands of kilometers and to organize exhibitions of Turkish products. Commercial diplomacy is to strive to make Turkey a partner country in important fairs of the world. Commercial diplomacy is to play influential role in international commercial organizations. Commercial diplomacy is to work continuously for a new and wealthy Turkey.

"Yükselen Değer Türkiye"nin ekonomik ve ticari gelişiminde ticari diplomasinin oynadığı rolü doğru bir şekilde tayin etmek için öncelikle bu kavramın ne olduğunu ifade etmek gerekir. Bu yaklaşım, İstanbul Ticaret Odası'nın son 6 yıllık dönemde bu yönde ortaya koyduğu dinamik çalışmaların içerik ve önemini anlamak bakamından da önemlidir.

Bilindiği gibi "diplomasi" denildiği zaman, daha çok siyasi diplomasi anlaşılır. Siyasetçilerin, diplomatlar aracılığıyla devletlerarası siyasi angajmanlar içine girerek yakın ya da güçlü siyasi ilişkiler kurmaları kastedilir. Elbette bunun başta ekonomi olmak üzere diğer alanlarda da verimli sonuçları olur. O zaman siyaset ve ekonomi arasında karşılıklı bir ilişki, etkileşim olduğunu söyleyebiliriz.

Tıpkı siyasi yakınlıkların, ekonomik alanda güçlü işbirlikleri kurulmasını sağlaması gibi ekonomik ilişkiler de siyasi ilişkileri güçlendirici bir etki yaparlar. Tarih boyu elde edilen deneyimler ortaya koymuştur ki, iki devlet arasında ekonomik ilişkilerin güçlenmesi devletler arasında siyasi işbirliklerinin artmasına yol açmıştır. Çünkü her iki taraf da ekonomik kazanımların azalmasına ya da yok olmasına izin vermenin kendi aleyhlerine olacağının farkında olarak hareket etmek zorunda kalmışlardır. Bunun en çarpıcı örneği tarih boyunca çatışma içinde olan Almanya ve Fransa'nın II. Dünya Savaşı sonrası imzaladıkları kömür ve çelik anlaşmasıdır. Bu, öylesine önemli bir ekonomik birlik anlaşmasıdır ki, daha sonra AB gibi önemli bir projeye dönüşmüştür.

Ticari diplomasi, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren öne çıkmıştır. Çünkü 1950-1970 arasında birçok ülkenin ekonomik kalkınması, endüstriyel büyümesi belirgin hale geldi. Bu ülkelerin diplomatları, özellikle kamuya ait endüstri ürünlerinin satılmasına yardımcı olmak üzere ticari meselelerde daha aktif hareket etmeye başladı. Aynı zamanda siyasiler de, ekonomik kalkınmanın ve halkın refahını artırmanın temel hedef olduğunu anladılar. Böylece dış ilişkiler de ekonomi belirleyici bir unsur olarak öne çıktı ve ticari diplomasiye büyük ağırlık verilmeye başlandı.

Günümüzde de ticari diplomasi, devletlerin dış politikalarında ağırlıklı yer tutan bir unsurdur. Elbette tanımın akademik boyutunu irdelemeyeceğim. Ama ticari diplomasinin, özel sektörü doğrudan ilgilendiren bir yönü olduğunun da altını çizmek isterim. Çünkü ticari diplomasinin en belirgin özelliği, özel sektörün küresel ya da bölgesel olarak rekabet gücünü koruyabileceği politikalar geliştirilip uygulanmasını sağlamaktır. Bu amaçla yabancı ülkelerle yapılan müzakereler ya da pazarlıklar esnasında aktif pozisyon alınmasıdır.

Sonuç olarak, küreselleşen ekonomik dünyada ticari diplomasi, ülkelerin dış politikalarında gittikçe artan bir ağırlığa sahip olmuştur. Her ülke artık diğer ülkelere mal ve servisleriyle girmeye, dışarıda yatırım yapmaya ya da dışarıdan yatırım çekmeye çalışmaktadır.

Ticari diplomasinin üç önemli boyutu vardır: İkili, bölgesel ve çok taraflı... İkili ticari diplomasi biçimi, en çok görülen türdür. Resmi ya da gayri resmi olarak yürütülen ikili ticaret anlaşmaları, çifte vergilendirmeyi önleyen anlaşmalar ya da yatırım ve mal dolaşımını kolaylaştırıcı serbest ticaret anlaşmaları bu tür diplomasinin örneğidir.

Bölgesel ve çok taraflı ekonomi diplomasileri de gitgide artan bir öneme sahiptir. Coğrafi olarak yakın olan ülkeler arasında yapılan anlaşmalar, tarihsel ya da

kültürel bağları bulunan ülkeler arası yakınlaşma çabaları bölgesel diplomasi türü olarak nitelendirilebilir.

Bu yaklaşımın bize verdiği en önemli fikir şudur: Ticari diplomaside etkin olmak, öncelikle ekonomik ya da siyasi bir etkinliğe sahip olmayı gerektirir. Hiçbir ülkenin ekonomik aktörleri, "Ben ticari diplomasi yapacağım" deyip bunu yapamaz. Çünkü bu çıkışı dayandıracağı, nispeten daha güçlü bir başka güce, yani dayanak noktasına sahip olması gerekir. İşte Türkiye son dönemde böylesine önemli bir istinat noktası elde etmiştir. Özellikle son 8 yılda ortaya koyduğu ekonomik performans, ticari diplomaside daha güçlü ve sonuç alıcı eylemlerde bulunmamızı sağlamıştır.

Türkiye, artık farklı bir Türkiye'dir. Sadece ekonomik perspektiften bakıldığında dahi şu çok açık görülür: Türkiye artık, ekonomik anlamda yükselen bir değerdir. Gelişmiş ülkelerden oluşan ilk 10'lu sırayı zorlayan bir ülkedir. Türkiye, satın alma gücü bazlı GSYH verilerine göre 2009 yılında 880 milyar dolar ile dünyanın 16. en büyük ekonomisine sahiptir. Türkiye ekonomisi; AB ülkeleri içinde Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya ve İspanya'dan sonra en büyük 6. ekonomidir.

Türkiye'nin bölgesinde hem sağlam kamu maliyesi yapısıyla hem de güçlü büyüme dinamikleriyle ayrıştığını artık herkes kabul etmektedir. AB için % 1 oranında büyüme beklenirken, Türkiye'nin 2010 yılını % 6 üzerinde bir büyümeyle kapatması öngörülüyor. AB ülkelerinde bütçe açıklarının milli gelire oranının % 10'ları geçmesi beklenirken bizde bütçe açığının milli gelire oranının % 5'ten daha az olacağı tahmin ediliyor.

2010 yılının ilk çeyreğinde % 11,7 büyüyen Türkiye, G-20 ülkeleri arasında ilk çeyrekte % 11,9 büyüme kaydeden Çin'den sonra en yüksek ikinci büyüme oranına sahip. Bütün veriler Türkiye'nin sağlam finansal yapısıyla ve yüksek büyüme potansiyeli ile ve de dış siyasette giderek artan ağırlığı ile, yeniden şekillenen dünyanın yıldız ülkelerinden biri olacağını işaret etmektedir.

Türkiye, diğer ülkeler ile karşılaştırıldığında her zaman "emsalsiz" bir konuma sahiptir. Türkiye ne tam anlamıyla batıdır, ne tam anlamıyla doğudur. Bu topraklar, Anadolu'nun geleneksel yapısı ile Avrupa'nın ilerici yapısını birleştiren çok farklı bir ahengi yakalamıştır. İşte sadece Türkiye'ye özgü olan bu özellik, Türkiye'nin ticari diplomasisine ve dış politikasına da yansımaktadır. Zira Ortadoğu, Avrupa, Balkanlar, Kafkasya gibi dünyanın hem en önemli hem de en zorlu coğrafyasının tam ortasında bulunan bir ülke için durağan bir ticari diplomasiden söz etmek mümkün değildir. Avrupa Birliği yolculuğu, NATO, Avrupa Konseyi üyeliği, BM Güvenlik Konseyi, Medeniyetler İttifakı gibi birçok örnek bu dinamik ekonomi diplomasisinin en somut örnekleridir.

Türkiye iktisadi alanda yaşadığı pozitif gelişmeleri diplomasiye de yansıtmayı başarmıştır. Başta "komşularla sıfır problem" prensibi olmak üzere uyguladığı birçok doğru politikayla dış politikada "seyreden" ülke konumundan "politika geliştirici ve yapıcı" ülke pozisyonuna gelmiştir. Bir yanda Balkan komşularımız ve başta Suriye olmak üzere Ortadoğu ülkeleriyle tarihinde hiç olmadığı kadar aktif ilişkiler geliştirmiştir. Ayrıca Orta Asya devletlerinden Afrika ülkelerine, Avrupa'dan Latin Amerika ülkelerine kadar uzanan geniş bir coğrafyada siyasi ilişkileri güçlendirici adımlar atmıştır. Bu siyasi ilişkilere paralel olarak özel sektör birlikteliğiyle ekonomik ilişkileri güçlendiren, serbest ticaret anlaşmalarından vize muafiyetlerine kadar değişen geniş bir spektrumda anlaşmalar imzalanmıştır. Elbette bu başarılı yaklaşım ve uygulamaların verimli sonuçlarını da ekonomik olarak toplamaya başlamıştır.

Özellikle son yıllarda izlenen politikalarla ticari diplomasiyi daha da hareketlendirerek, art arda birçok olumlu gelişmeler yaşanmasını sağlamıştır.

Bu gelişmelerden en günceli, Suriye, Ürdün ve Lübnan ile aramızdaki vizelerin karşılıklı olarak kaldırılmasıdır. İhracatının yüzde 20'sini Yakın ve Ortadoğu ülkeleriyle gerçekleştiren Türkiye'nin bu siyasi atılımı, bu ülkelerle ticaretimizi ve karşılıklı turistik ziyaretlerini de arttırmıştır.

Diğer taraftan Türkiye'nin, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile var olan derin kültürel ve tarihsel bağları da uluslararası platformda Türkiye'ye büyük avantaj sağlamaktadır. Aynı zamanda Türkiye, Avrupa'nın ise ayrılmaz bir parçasıdır. Hem AB ile üyelik müzakerelerini yürüten hem de Doğu ile Batı kültürel sentezini gerçekleştirebilmiş tek ülkedir.

Bunlara ilaveten, Türkiye'nin dış politikası çalışmaları kapsamında, son dönemlerde gelişmeye başlayan Afrika, Körfez ülkeleri ve Güney Amerika ülkeleri de bulunmaktadır. Bütün bu gelişmeler devlet-özel sektör işbirliği ile yürütülmüştür. Yurtdışı resmi gezilerde özel sektör temsilcileri ağırlıklı yer almıştır.

İTO'nun Ticari Diplomasideki Yeri

Yukarıda bahsettiğim Türk dış politikasındaki açılımlar, işadamlarımızın bu gelişmelerde yerlerini almaları adına da önem taşımaktadır. Bilindiği gibi, küreselleşen dünyada, uluslararası siyaset ve uluslararası ekonomi gibi kavramlar birbirinden ayrılmaz hale gelmiştir. Ülkemizin geleneksel pazarlarına ihracatta gerçekleşen daralmalar, bugüne kadar değerlendirilmeyen yeni pazarlar üzerinde yoğunlaşılmasını zorunlu kılmaktadır.

Düne kadar düşman kabul edilip ilişkilerin sınırlandırıldığı ülkelerle bugün ortak ekonomik çıkarlar gereğince ticaret, turizm ve yatırım imkânlarının hayata geçirilmesi amacıyla yakınlaşmalar başlamıştır. Yeni siyasi açılımlar iş dünyası için yeni fırsatlar sunarken, iş dünyasının geliştirdiği özel ilişkilerin siyasi olarak desteklenmesi eş zamanlı olarak gerçekleşmektedir. Bütün bu gelişmeler kamu kesiminde oluğu kadar özel sektörde de profesyonel bir ekonomi diplomasisi anlayışı geliştirilmesini zorunlu hale getirmektedir.

Bu kapsamda, iş dünyasını ekonomi diplomasisi konusunda bilinçlendirip harekete geçirecek, fırsatları değerlendirmelerini sağlayacak temsilciler, ticaret ve sanayi odalarıdır. Bu çerçevede, dünyanın en büyük beş odasından biri olan İstanbul Ticaret Odası, ticari diplomasinin daha da gelişmesi için uluslararası faaliyetlere önem vermektedir.

Yine biz şunun farkındayız ki, bölgemizde ve tüm dünyada kalıcı barış ve refahın inşa edilmesinde ticaret ve sanayi odaları tarafından temsil edilen iş dünyasına büyük bir sorumluluk düşmektedir. Bu da sektör temsilcisi odaların, ticari diplomasideki etkinliğini arttırması ve geçmişe göre daha aktif bir rol izlemesi anlamına gelmektedir.

İşte bu düşünceden hareketle, biz de İstanbul Ticaret Odası olarak 2005 yılından itibaren yeni bir anlayışla ticari diplomasi atağı başlattık. Böylece işadamlarımızın küresel ticarette daha etkin olmalarını ve daha etkin bir noktaya gelmelerini hedefledik. Bizler için, işletmelerimizin küresel ticaretin kurallarına uyum sağlamaları ve gelecekteki olası değişimleri göz önünde bulundurarak bunlara dönük hazırlıklar yapmaları çok önemliydi. Şu an gururla ifade edebiliriz ki, İTO artık ticari diplomasinin çok önemli bir aktörü haline gelerek, uluslararası platformlarda kendine çok önemli bir yer edinmiştir.

Peki, İTO ticari diplomasi kapsamında neler yapıyor? Sanıyorum şu örnekler, ticari diplomasi adına yaptıklarımızı çok daha iyi anlatacaktır.

Üyelerimizin ve ülkemizin çıkarları için, AB nezdinde başarılı lobicilik çalışmaları yapıyoruz: Sadece İstanbul'u değil tüm Türkiye'yi temsil eden vizyonuyla İTO, tam üyelik müzakerelerinin devam ettiği AB ile son derece önemli görüşmeler başlattı. AB'nin başkenti sayılan Brüksel'de her sene düzenli olarak yürütülen bu görüşmelerde, Türk iş dünyasının görüşleri ve talepleri birinci elden AB yöneticilerine iletiliyor.

Neden AB nezdinden böylesi bir lobicilik faaliyeti yapıyoruz? Çünkü AB müktesebatı, yani acquis communauitaire adını verdiğimiz yasa ve standartların 35 başlığının

20'den fazlası iş dünyamızı etkiliyor. Çünkü bu müktesebat, doğrudan ya da dolaylı olarak bizim "iş yapma şekillerimizi" değiştiriyor. İşte iş dünyasını bu konuda bilinçlendirecek ve uyaracak, hatta onları bu yüke hazırlayacak en önemli kurumlar bu kesimin temsilcileri, yani odalardır. Bu odaların en büyüklerinden biri olarak biz de üyelerimizin bu geçiş sürecini en başarılı şekilde gerçekleştirebilmeleri için çalışıyoruz. Ayrıca AB projelerinden özellikle KOBİ'lerimizin maksimum düzeyde faydalanabilmeleri için eğitimler düzenliyoruz.

Fuarlar ve ihraç ürünleri sergileriyle üyelerimizin önünü açtık: Ekonomi diplomasisi çalışmaları çerçevesinde en önemli faaliyetlerimizden biri, Türkiye milli katılımını organize ettiğimiz uluslararası fuarlar ile Türk İhraç Ürünleri Sergileridir. Özellikle son dönemde Bahreyn, Senegal, Fildişi Sahili Cumhuriyeti, Malezya, Arnavutluk, Bosna Hersek, Katar, Kuveyt, Ürdün, Umman ve Brezilya'da düzenlediğimiz ihraç ürünleri sergileri, Türk ürünlerinin dünyaya açılımında çok önemli rol oynadı. Firmalarımızın yeni pazarlar edinmesi amacıyla düzenlediğimiz bu sergilere, 2010 yılında Kosova ve Suriye ile devam edeceğiz. Bu ülkelerin ardından, yeni ihraç ürünleri sergilerinin Libya ve Cezayir gibi ülkelerde açılması için de hazırlık çalışmalarımızı sürdürüyoruz.

İTO, üyelerinin uluslararası fuarlara katılımını artırdı. Hannover Messe 2007'de Partner Ülke Türkiye organizasyonunu İTO gerçekleştirdi. İTO'nun girişimiyle Türkiye, 2009'da Anuga Gıda Fuarı'nda Partner Ülke oldu. 2009'da onur konuğu olduğumuz Frankfurt Kitap Fuarı'nda ülkemizin geniş kapsamlı katılımını sağlayarak kültürel hayata büyük katkıda bulunduk. Yine 2011'de Hannover'de düzenlenen CeBIT Bilişim Fuarı'nda Türkiye, İTO'nun öncülüğünde ve çalışmaları sayesinde partner ülke oldu. Bu organizasyonlar, Türk firmalarının katılımını sağladığımız diğer uluslararası fuarların yanında son derece büyük ve önemli bir işleve sahiptir. Çünkü Türk firmalarının, o fuarlara damgasını vurması anlamını taşımaktadır.

Fuar ve sergi çalışmalarına paralel olarak İTO, "ticari diplomasi" bağlamında bölgesel odaklı açılımlar başlattı. Bunlardan biri de Körfez Açılımı'ydı. Bu proje kapsamında Türk işadamlarıyla birlikte Katar'da, Kuveyt'te, Dubai'de ve Suudi Arabistan'da işbirliği görüşmeleri gerçekleştirdik. Körfez açılımından Türk işadamları adına milyarlarca dolarlık yeni pazarlar ve ihalelerle dönüldü.

Akdeniz Odaları'nın Başkanlığını İTO yürütüyor: Akdeniz Ticaret ve Sanayi Odaları Birliği ASCAME de, İTO'nun uluslararası etkinliğini ortaya koyan bir etkinlik olarak öne çıktı. Ben İTO Başkanı olarak, ASCAME Başkanlığını yürüttüğüm 2007 yılından beri, hem ülkemizin hem de Akdeniz ticaretinin gelişmesi için önemli faaliyetler gerçekleştirdik. Bu kapsamda, ASCAME üyelerinin katılımıyla, AB'nin başkenti Brüksel ile ABD'nin başkenti Washington'da lobi faaliyetleri

düzenledik. Bu faaliyetler sayesinde Avrupalı ve Amerikalı yatırımcıların bölgeye yapacakları yatırımlarda ASCAME'yi vazgeçilmez bir ortak olarak görmelerini sağladık.

Öte yandan, ASCAME'nin üyelerine yönelik olarak aktif proje üreten bir kurum olmasını sağladık. Çabalarımız neticesinde, Avrupa Birliği'nce hayata geçirilen Invest-in-Med Programı'nın konsorsiyum üyeleri arasında ASCAME de yerini aldı. Bu programın önemli bir bölümü ASCAME üyesi ülkelerin şirketlerinin projelerine ayrıldı.

Sonuç olarak, ASCAME bünyesinde gerçekleştirdiğimiz çalışmalar, İTO olarak bize gurur verirken ülkemize ve özel sektör temsilcilerimize de çok büyük deneyimler sağlıyor.

Uluslararası ekonomik etkinlik ve konferansların vazgeçilmez aktörü olduk: Birçok uluslararası etkinlikte ülkemizi en iyi şekilde temsil etmeye çalışıyoruz. Bunun en son örneğini geçtiğimiz yıl Fransız toplumuna, Türkiye'nin dinamikleri ile kültür ve mirasının daha iyi tanıtılmasına katkıda bulunmak amacıyla düzenlenen "Fransa'da Türk Mevsimi" kapsamında gerçekleştirdik. Bu kapsamda Marsilya Ticaret Odası ile Marsilya'da, Paris Ticaret Odası ile de Paris'te onlarca işadamının bir araya geldiği, iki büyük ekonomik etkinlik düzenledik.

Dünyanın neresinde düzenlenirse düzenlensin bütün önemli ekonomik toplantı ve zirvelerin konukları arasında yer aldık. Sözgelimi Güney Kore'de düzenlenen Asya'nın Davos'u Dünya Bilgi Forumu'nun düzenli konuşmacısı olduk. Washington'da düzenlenen Amerikan-Türk Konseyi (ATC) ile San Francisco'da gerçekleştirilen Türk-Amerikan İş Bağlantısı Yıllık Konferansı'nın (ATFA) düzenli konferansçıları arasında yer aldık. Dünya Odalar Kongresi'nden Dünya Ticaret Merkezleri Birliği'ne, Crans Montana Forumu'ndan Saraybosna İş Forumu'na kadar birçok ekonomik ve ticari platformun önemli aktörleri arasına girdik.

Yurtdışı inceleme gezileriyle yeni pazar ve işbirliklerinin izini sürdük: İşadamlarımızın dış pazarlara açılımını sağlamak için faaliyetlerimiz sadece uluslararası toplantılar veya fuarlarla sınırlı değil. Her yıl, kendi sektörlerini temsil eden üyelerimizden oluşan heyetlerle birçok araştırma ve inceleme gezisi düzenliyoruz.

Bunun yanı sıra, her yıl dünyanın dört bir yanından gelen işadamı heyetlerini ağırlıyoruz. Bu heyet ziyaretlerinden en yüksek faydayı sağlamak için, onlara ülkemizin ve İstanbul'un ekonomik imkânlarını tanıtıyoruz. Ayrıca, yabancı heyetlerle işadamlarımızın ikili görüşmelerde bulunmalarını sağlayarak, hem ortak yatırım ve üretim imkânlarının değerlendirilmesine, hem de ticaret hacminin artmasına katkıda bulunuyoruz.

AB ülkeleri ile yaşanan vize sorununa çözümler ürettik: Ticari diplomasi adına yürüttüğümüz bir diğer önemli çalışma da işadamlarımızın en büyük sıkıntılarından olan vize sorununun çözümü için yaptığımız çalışmalar. Vize sorunu, özellikle Avrupa'ya gidişlerde işadamlarımız için kanayan bir yaraya dönüşmüştü. Ticaretinin hemen hemen yarısını Avrupa ile yapan Türk işadamlarımız Schengen vizesi almaları hem oldukça maliyetli, hem de zaman alıcıydı.

Türk iş dünyasının yarısından fazlasını temsil eden bir oda olarak bu sıkıntıları bir ölçüde hafifletebilmek için bir çalışma başlattık. Bu çalışmalarımızdan olumlu sonuçlar aldık. İlk olarak 2008'de Fransa'nın İstanbul Başkonsolosluğu ile vize kolaylaştırma anlaşması imzaladık. Yine 15 Şubat 2010'ta İTO ve İtalya'nın İstanbul Başkonsolosluğu ile benzer bir protokolü imzalayarak yürürlüğe soktuk. Nihayet yine bu yıl içinde Malta ile vize kolaylaştırma anlaşmasını imzaladık. Böylece işadamlarımızın çok önemli bir sorununa, gerçekten sonuç veren çözümler üretmiş olduk.

İTO olarak biz, burada satır başlarıyla ifade ettiğim çalışmalarımızın yanı sıra hiç bahsedemediğim faaliyetler de yapıyoruz. Anadolu'daki ticaret odalarını da dahil ettiğimiz İhracata İlk Adım Programı'ndan ABD Pazarına İlk Adım Projesi'ne kadar irili ufaklı onlarca projeyle tek bir şeyi hedefliyoruz: Türk işadamlarının rekabet gücünü artırarak, küresel pazardaki paylarını artırmak. Bu, Türkiye'nin daha da kalkınması, ekonomik anlamda daha da büyümesi demektir.

Bu, 1882 yılında kurulan Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk ve kurucu odası olarak vazgeçemeyeceğimiz bir sorumluluk ve görevdir. 128 yıldır bu kutsal görevi, Türk iş dünyası adına yerine getirmeye çalışıyoruz. Çünkü biz şuna inanıyoruz:

Ticari diplomasi, ülke ticaretini geliştirmek için uluslararası platformlarda girişimlerde bulunmaktır. Ticari diplomasi, Türk ürünlerinin tanınması için uluslararası fuarlara daha geniş katılımdır. Ticari diplomasi, ihracatı artırmak yolunda yeni pazarlar bulmak için ülke ülke dolaşmak, yüz binlerce kilometre kat etmek ve buralarda Türk ürünleri sergileri düzenlemektir. Ticari diplomasi, dünyanın en önemli fuarlarında Türkiye'nin partner ülke olması için çabalamaktır. Ticari diplomasi, uluslararası ticari örgütlerde etkin rol almaktır. Ticari diplomasi, yeni, zengin, müreffeh bir Türkiye için durmaksızın çalışmaktır.

Biz bu süreçte İTO'yu "ticari diplomasinin" en önemli aktörü yapmaya çalıştık. Son 5 yılda yüzlerce yurtdışı ziyaret gerçekleştirdik. Bu ziyaretlerimizde ya bir işadamları heyetiyle birlikte gittik, ya da ülkemizden yüzlerce firmayla uluslararası fuarlara katılımcı olduk. Bunun için 5 yılda 500 bin kilometreyi aşkın yol yaptık. Bu ziyaretlerimizle İTO'yu dünyanın en önemli platformlarında sadece katılımcı

değil, yönlendirici pozisyonlara taşıdık. Böylece işadamlarımızın küresel ticarette yer edinmesini amaçladık. İnanıyorum ki, bugün artık hem İTO hem de Türk özel sektörü, ticari diplomasinin çok önemli bir aktörü olmuştur.

Ümit Boyner[1]

KENDİMİZE GÜVENİYORUZ

ABSTRACT

We Trust Ourselves

Turkey should prepare and implement a new Constitution based on a social contract in order to put its democratization process on a permanent track. On the other hand, its industrial production structure that causes current account deficit during each growth period should be developed with efficiency-oriented structural policies. In this process, spreading the notion of the "sustainable development" that horizontally coincides with the following fields will bear significance as the reform areas of 2010 and the subsequent period:

- Labor regulations,
- Innovation and R&D policies,
- Tax policies, and combat against unregistered economy in that regard,
- Liberalization of energy markets and achievement of energy supply security
- Inclusion of SMEs in the production process.

1. TÜSİAD Yönetim Kurulu Başkanı (*TÜSİAD Chairman*).

As TÜSİAD, we have confidence in Turkish entrepreneurs, employees, market and competition and of course ourselves. A merit-based executive power that functions under principles of transparency, a parliament with a high representative power and, an independent and objective judiciary are the factors that complement and strengthen this feeling of trust. Turkey will not only rise among the top 10 countries of the world by eliminating these deficiencies with a new Constitution, but it will also be able to become one of the richest nations of the world.

90'lı yılları ağır siyasi istikrarsızlık ve ardı ardına gelen ekonomik çalkantılarla geçiren Türkiye ekonomisinin, milenyuma girişi de geride bıraktığı 90'lı yıllar gibi epey sancılı olmuştur. Ancak 1999 yılında kurgulanan makro uyum programı, hem ölçeği, hem de iddialı araç ve hedefleriyle belki de son dönemlerin en somut ve umut bağlanan programı olmuştur. 1999 yılı programının iddialı olmasını gerektiren çok önemli arka plan gelişmeleri mevcuttur;

- Kamu kesimi açıkları, kesinlikle sürdürülemez bir dengesizliğe sürüklenmiş, kamu tasarrufu negatife dönmüştür,
- Sosyal güvenlik kurumlarının açıkları, tarihin en yüksek düzeyine ulaşmış ve düzenli olarak kötüleşmeye başlamıştır,
- Kamu bankaları, doğrudan ve dolaylı olarak kamu açıklarını finanse eder duruma gelmiştir,
- Yatırım ortamı, hem ağır belirsizlik hem de yüzde 30'lara varan reel faize bağlı olarak tamamen harap olmuş, tüketici güveni yok olmuş,
- Cari işlemler açıkları, hem büyüklük olarak hem de finansmanı açısından sürdürülemez bir aşamaya ulaşmış,
- Enflasyon ve faiz oranları, hem üç haneli rakamları geçmiş hem de değişkenliği açısından büyük belirsizlik taşır hale gelmiş, sınırlı iç tasarruflar yurtdışına hareketlenmeye başlamıştır.

1999 yılı programı, tüm bu olumsuzlukları karşılamak amacıyla kurgulanmış, eş zamanlı olarak hem enflasyonunun düşürülmesi, hem kamu maliyesinin sürdürülebilir bir düzeye çekilebilmesi hem de arz yönlü destek sağlamak amacıyla heterodoks öğeler ile donatılmış kapsamlı bir pakettir. Bugün kırılganlığı önemli ölçüde azalmış olan Türkiye ekonomisinin, bu inançla hazırlanmış 99 yılı paketine büyük borcu vardır.

Program fazla iddialı enflasyon hedefi ve kamu kesimini yeterince kapsayamadığından dolayı bir yol kazası geçirmiş olsa da, 2001 yılındaki ek IMF

kaynağı ile kurgulanan "Güçlü Ekonomiye Geçiş" programı ve sonrasında 2003 yılı itibariyle elde edilen siyasi istikrar ile birlikte başarıya ulaşmış ve Türkiye ekonomisi nefes alacak bir döneme ulaşmıştır.

Revize edilerek geliştirilen 1999 IMF destekli makro uyum programı, 2000'li yıllarda geliştirilerek uygulanmaya devam etmiştir. 2010 yılından geriye doğru bakıldığında çok önemli başarıların elde edildiğini görmek gerekiyor.

Öncelikle kamu maliyesinde denge anlayışı ve arayışı artık makro politikanın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Nitekim 2010 yılı itibariyle, IMF programının tamamlanmasını takiben politika yapıcıları, kapsamlı bir "Orta Vadeli Program" ve bağlayıcı bir "Mali Kural" uygulamasını devreye sokma girişimiyle bu davranışın içselleştiğinin teyidi konusunda önemli bir irade göstermiştir. Orta Vadeli Program ve Mali Kural uygulaması ile birlikte artık, kamu maliyesinin önemli dengesizliklere savrulma ihtimali belirgin derecede azalmış olacaktır. Bu anlayış henüz arzu edilen düzeye indirilmemiş olan kamu iç ve dış borcunun sürdürülebilirliği açısından da önemlidir.

Öte yandan, son on yılda Türkiye özelleştirme sürecinde de önemli bir dogmayı kırmış ve özelleştirme olgusunu siyasi tartışma ekseninden rekabet ve verimlilik eksenine taşıyabilmiştir. Ardı ardına gerçekleştirilen özelleştirmeler sayesinde hem kamu borcunda belirgin azalmalar elde edilmiş hem de rekabet ortamına katkı sağlanmıştır.

Özelleştirmeler ile bağlantılı olarak ve mali sektörün zorunlu olarak yeniden yapılandırmaya tabii tutulması soncunda ortaya çıkan bir diğer reform alanı da "özerk denetleme ve düzenleme" kurumlarıdır. Asimetrik bilgi ve doğal tekellerin doğduğu durumlarda piyasa ekonomisinin aksamasını telafi eden bu yapılar çağdaş piyasa ekonomilerinin önemli bir yönetişim teknolojisidir. Türkiye 2000'li yıllarda, rekabet kurumundan, bankacılığa, devlet ihalelerinden sermaye piyasalarına kadar bir seri alanda düzenleme ve denetleme mekanizmasını ya yeni kurmuş ya da daha ileri bir aşamaya taşımıştır. Bu alanda tam anlamıyla arzu edilen özerk yönetişim anlayışının yerleştiğini iddia etmek henüz mümkün olmamakla birlikte bu reform alanını da 2000'li yılların önemli bir kazanımı olarak değerlendirmek gerekir.

Yatırım ortamı ve rekabet düzeyi elbette, yukarıda özetlenmeye çalışılan kazanımlara bağlı olarak önemli ölçüde doğal bir iyileşme göstermiştir. Ancak bu doğal gelişimin ötesinde, 2000'li yılların başında kurulan YOİKK ve benzeri yapılar ile merkezi karar alıcılar ile özel sektör arasında önemli etkileşim ortamları yaratılmış ve düzenli olarak yatırım ortamı sorunlarının tespiti ve bertarafı amacıyla somut

çalışmalar gerçekleştirilebilmiştir. Kamu – Özel sektör arasında tesis edilen işbirliği anlayışını da 2000'li yılların önemli bir kazanımı olarak görmek mümkündür.

Ancak tüm bu olumlu gelişmelerin hem zeminini hem de sağlıklı işleyişini sağlayan temel olgu AB uyum perspektifidir. Eğer 2000'li yılların en önemli kazanımını tespit edecek isek AB üyelik perspektifi açık ara en temel dönüşüm tercihidir. Bu tespit, bugün her iki tarafta oluşmuş olan nispi isteksizliğe rağmen geçerlidir.

1999 Aralık Helsinki Zirvesi, hem tahrip olmuş demokratikleşme alt yapısını restore etmiş ve anlamlı bir ufuk çerçevesinde programlı bir sürece taşımıştır. Ölüm cezasından temel hak ve özgürlüklere, sivil-asker ilişkisinden terörle mücadeleye kadar çok önemli alanlarda reform niteliğindeki düzenlemeler AB Kopenhag Siyasi Kriterleri ufkunda gerçekleşmiştir.

Hiç şüphesiz, AB müktesebat fasılları bağlamında gerçekleştirilen mevzuat uyumu aynı önemde mikro-yapısal reform alanında yol gösterici olmuş, Türkiye dünya ölçeğinde rekabet edebilen bir ekonomik alanın mevzuatına yaklaşmaya başlamış ve bu uyum doğal olarak Türk idari kapasitesinin de benzer bir reforma tabi tutulmasına neden olmuştur. Rekabet Kurumu, Türk Patent Enstitüsü, Kamu İhale Kurumu, Kamu Yardımlarını İzleme Kurumu gibi piyasa ekonomisinin çağdaş kurumları, AB uyum sürecinin doğal sonuçlarıdır.

Gerek AB zemini gerekse 1999 yılında başlayarak yakın zamana kadar süren makro uyum programları, Türkiye'nin 2008-9 küresel krizinden nispeten az hasarla çıkmasını sağlamış ve 2010 yılı itibariyle Türkiye en hızlı toparlanan ülkeler arsında yer alabilmiştir.

1999-2010 döneminin bu kazanımları henüz tam anlamıyla sürdürülebilir bir demokratik standart ve mikro temele ulaşamamıştır. Sürecin özellikle son 3-4 yılı maalesef her alanda bir reform yorgunluğu görüntüsü vermektedir.

Türkiye, demokratikleşme sürecini kalıcı bir perspektife oturtabilmesi için yeni bir Anayasayı bir toplum sözleşmesi anlayışı ile hazırlamak ve uygulamaya koymak durumundadır. Öte yandan her büyüme döneminde, cari işlemler açığına neden sanayi üretim yapısı muhakkak verimlilik tabanlı yapısal politikalar geliştirilmelidir. Bu süreçte;

- Çalışma hayatı düzenlemeleri,
- İnovasyon ve Ar-Ge politikaları,
- Vergi politikaları bağlamında kayıtdışı ile mücadele,
- Enerji piyasalarının liberalizasyonu ve enerji arz güvenliğinin sağlanması,

- KOBİ'lerin üretim sürecine eklemlenmesi ve tüm bu temaları bir şekilde yatay kesen "sürdürülebilir kalkınma" anlayışının yaygınlaştırılması, 2010 yılı ve sonrasının en önemli reform alanları olarak önemini koruyacaktır.

TÜSİAD olarak, Türkiye'nin girişimcisine, çalışanına, piyasaya ve rekabete ve elbette kendimize güveniyoruz. Liyakat esaslı ve saydamlık ilkeleri bağlamında görev yapan bir yürütme gücü, temsil gücü yüksek bir parlamento ve bağımsız ve tarafsız bir yargı erki, bu güven duygusunu tamamlayan ve artıran unsurlardır. Bu alanlardaki eksikleri yeni Anayasa ile gidermek suretiyle Türkiye, önümüzdeki yıllarda dünyanın en büyük ilk 10 ülkesi arasına girmekle kalmayacak, aynı zamanda dünyanın en zengin toplumlarından biri de olabilecektir.

Rızanur Meral[1]

YENİ VİZYON, YENİ BİR STRATEJİ VE DAHA ÇOK DEMOKRASİ

ABSTRACT

New Vision, A New Strategy and More Democracy

"World governance mechanisms" that were shaped up in 1950s after the end of World War II and during the Cold War era have gone bankrupt. We live in a world order where interests are of primary concern, but not just friendships and enmities. In such an environment, you can come to the forefront and take your part on the table of giants not with a number of enemies but with your friends and success of your alliances. This strategic change and differentiation in the recent period has brought about the rise of new stars in the global scene. Turkey has experienced a significant take-off at the start of the new millennium. As a result, it has managed to be one of the top 20 economies of the world and secured a place on the G-20 table.

At the beginning of the 1980s, Turkey had 4-5 industrialized regions, whereas today 22 provinces have export volumes over 1 billion dollars and the number of industrialized provinces are over 20. This proud picture is supported by the latest figures as well and we achieved many export records lately. Achieving diversification of trade portfolio as we have mentioned above has a lot to do with this success. At this

1. TUSKON Yönetim Kurulu Başkanı (*Chairman of Cenfederation of Businessmen and Industrialist of Turkey)*

point, we wish to emphasize the contribution of (Cenfederation of Businessmen and Industrialist of Turkey) TUSKON in the process of opening out to new markets, with delegations organized to tens of countries.

All these perspective and vision efforts rely on something very important; economic development and economic liberty. In the period to come, Turkey will achieve a significant leap in development and progress, with the contribution of support given by civil society to this process and government policies. Here we need to express that economic development stems from political stability and predictability. Political and economic freedom should be provided to the people and businessmen as two important complementary elements in this environment. We should overcome the picture of a third world country and create mechanisms and regulations aimed at internalization of freedoms by all sections of the society.

It should not be forgotten that the source of stability relies on being a country that is at peace with itself, can stand on its feet in the international arena and has the potential to derive power from these.

73 milyonluk genç ve dinamik nüfusu, filizlenmesini başarıyla tamamlamış ve artık atılım dönemini yaşayan Anadolu'ya yayılan sanayisi, verimli toprakları ve stratejik yeri nedeniyle önemli bir potansiyeli barındırıyor. Ülkemiz; Önümüzdeki elli yıla damgasını vurması beklenen gelişmekte olan piyasaların yıldızları olarak görülen Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'in yanına artık Endonezya ve Meksika ile birlikte eklenen bir ülkenin sivil toplum kuruluşları olarak üzerimize önemli bir yük düşüyor.

2010 yılı ile birlikte küresel dünyanın yeniden şekillendiği bir ekonomik ve finansal krizden elini ve konumunu güçlendirerek çıkmış bir ülke olarak geleceğe daha bir güven ve daha bir azimle bakıyoruz. Burada, son 10 yılda istikrar ve çoğulcu yönetimle gelen başarı hikâyesini ayrıntılandıracak değiliz. Bunu zaten çok daha güzel yapacak kurumlar ve isimler vardır. Biz burada, bu yeni şekillenen dünyada Türkiye'nin hak ettiği yeri alabilmesinin olmazsa olmazları üzerinden yola çıkarak ülkemizin önümüzdeki dönemine damgasını vuracak trendlerden ve bu trendleri yakalamasının öneminden bahsetmeye çalışacağız. Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonu, (TUSKON) olarak, bu uğurda çalışmayı da kendimize görev kabul ederek yola çıktık.

Küresel Ekonomide Söz Sahipleri Değişiyor

1950'lerde İkinci Dünya Savaşı'nın ardından şekillenen ve Soğuk Savaş döneminde kurgulanan "dünya yönetişim mekanizmaları" artık iflas etmiş durumda. Salt dost ve düşmanların değil, çıkarların öne çıktığı bir Dünya Düzeni'nde yaşıyoruz. Böyle bir ortamda düşmanlarınızın sayısıyla değil dostlarınızın ve yaptığınız işbirliklerinin başarısıyla öne çıkıyor ve devler sofrasında yerinizi alıyorsunuz. Son dönemde yaşanan bu stratejik değişim ve ayrışma dünya ekseninde yeni yıldızların doğmasına yol açtı. Bu kervana, 80'li yıllarda doğru bir stratejiyle giriş yapan ancak 90'lı yıllardaki istikrarsızlıklar nedeniyle sarsıntılar yaşayan Türkiye, millenyumla birlikte önemli bir atak gerçekleştirdi ve hak ettiği yere doğru hızla ilerliyor. Bu atağın bir sonucu olarak artık dünyanın en büyük 20 ekonomisinden biri unvanını haklı olarak kazanırken, G-20 gibi yeni yönetişim mekanizmalarında da haklı söz sahibi olmayı başarmış bir ülkenin vatandaşlarıyız.

Bu ortamda başarının anahtarı sadece ülke dinamiklerini değil bölge dinamiklerini de harekete geçirebilecek mekanizmalarla ekonomik ve yatırım işbirlikleri ile her geçen gün daha da gelişen ve daha da rekabetçi hale gelen dünya ekonomisinde ve ticaretinde hak ettiğimiz yeri alabilmemiz çok kritik bir önem arz ediyor. Bu ortamda geliştirilen yeni politikalarla birlikte ticaretimizi çeşitlendiriyor olmamız; mesela Ortadoğu'nun ticaretimizdeki payının yüzde 6 gibi rakamlardan yüzde 16'lara kadar çıkmış olması, Afrika ile olan ticaretimizin 4 milyar dolar gibi komik rakamlardan 4-5 yıllık kısa bir süre içerisinde 20 milyar dolarları zorlaması, bu resmi doğru okuduğumuzun önemli bir göstergesi olarak başarı hanemize yazılıyor. Bu gerçekleri iyi okuyarak ve doğru pozisyon alarak 2023 vizyonumuza ulaşmamız hiç de zor olmayacaktır.

Dünya ekonomisindeki payı 90'lı yıllarda yüzde 32'ler düzeyinde olan Avrupa Birliği, 2020 yılı projeksiyonlarında artıkdünya GSYİH'sinden yüzde 25 gibi pay alıyor olacak. Son krizle birlikte bu rakamın daha da aşağı inme ihtimali hayli yüksek. Bununla birlikte kan kaybeden Japonya'nın yanında yükselen bir Asya var karşımızda. Bizler için henüz bilinmeyen bir bölge konumunda. Oysa 100 yıl öncesinde bölgenin önemini kavrayıp ilişkiler geliştirmeye çalışan bir liderler tablomuz olmasına karşın çok bilmediğimiz bir coğrafya burası. Bu bölgelerle geliştireceğimiz ilişkilerin, halen çok yakın ilişkimiz olan Avrupa'nın yanında bize önemli bir gelişme potansiyeli sağlayacağı açıktır. Bunun peşinden koşabilen bir vizyonun takipçileri olmayı kendimize bir borç addediyoruz.

Dünya ekonomisinin üçte biri konumundaki Kuzey Amerika ile hep stratejik düzeyde gelişmiş olan ilişkileri artık ekonomi alanında da sağlamak, büyümenin

önündeki en zaruri ihtiyaçlardan biri haline gelmektedir. Bu konuyu ölçek ekonomisi kapsamında bir sonraki bölümde değerlendirmeye çalışacağız. Yine bu meyanda dünya ekonomisinin yüzde 5'ini kontrol eden Latin Amerika, Asya'nın da ötesinde bir bilinmezler yumağı bizim için. Burası da önemli bir işbirliği alanı olacaktır. Brezilya ile başlatılan yakınlaşma ve diyalog mekanizmaları ticari alanda da semerelerini verdiği ve Meksika, Arjantin, Kolombiya gibi önemli ülkelere de yayıldığı taktirde sonuçları oldukça pozitif olacaktır.

İhracat Odaklı Politikaların Katkısının Yanında Yeni Büyüme Stratejilerinin Önemi Artıyor

1980'li yılların başında 4-5 sanayileşmiş bölgeye sahip olan Türkiye'nin bugün 22 ili 1 milyar doların üzerinde ihracat yapabilmekte ve sanayileşmiş illerinin sayısı 20'yi geçmiş görünmektedir. Böyle onur verici bir tablo; özellikle son dönemde rakamlara da yansımış ve bu sayede de ihracat rekorlarının yaşandığı bir dönemden geçmemizi sağlamıştır. Bunda, yukarıda bahsettiğimiz ticaret portfoyümüzü çeşitlendirmeyle yakaladığımız başarının da katkısı büyük. Bu noktada TUSKON olarak onlarca ülkeye düzenlediğimiz heyetlerin özellikle yeni pazarlara açılma sürecinde ülkemize sağladığı katkıyı da vurgulamak isteriz. Daha gideceğimiz çok yol var gibi görünüyor. Ancak bunun yanında hızlı büyümesini sürdüren gelişmekte olan piyasalara baktığımızda, göreceli maliyet avantajlarına dayalı büyüme stratejileri ile ayakta kaldıkları ve gelişmişlik sürecinde bunun da uzun vadede sürdürülebilir bir plan olamayacağı açıktır.

Bunun yanında gelişmiş ülkelerde ise verimlilik artışları, yeni sektörler açmak ve bunun yanında da inovasyonla büyümenin yakalandığı ve büyümenin ana motorlarının hep ölçek ekonomisinden geçtiği de gözlerden kaçmaması gereken bir gerçektir. Böyle bir dünyada pek çok ülke kimlik bunalımı yaşamakta ve kendine alan bulma sıkıntısı çekmektedir. Özellikle küçük ülkelerin bu gelişmelerden en fazla etkilenenler olduğu hemen göze çarpmaktadır. Yunanistan, Portekiz, İrlanda, Macaristan gibi ülkelerdeki krizleri hep bunun bir sonucu olarak değerlendirebiliriz. İşte böyle bir ortamda maliyet avantajı olarak çok iyi bir noktada olmadığımız açıktır. Ölçek ekonomisinden faydalanarak dış ticaretimizi yönlendiriyor ve başarılara imza atıyor olsak da bunun da özellikle son dönemde dünya ticaretindeki ciddi daralmanın sonucu olarak uluslararası piyasaları oldukça rekabetçi hale getirdiği açıktır.

Sanayimizi daha katma değerli ürünlere doğru kaydırmayı başarmak, özellikle enerji, yenilenebilir enerji, çevre odaklı sanayi konseptlerine de sadık kalarak vizyon ve katma değer odaklı bir büyüme stratejisine geçmek, ülkemiz açısından

oldukça kritik öneme haiz bir gerçek olarak önümüzde durmaktadır. Bu konuda atacağımız adımlar ve yakalayacağımız başarılar bizi diğer ülkelerden bir adım daha öteye götürecektir. Bunu başarmak 2023 vizyonunda önemli bir sorumluluktur.

Uluslararası Arenada Boy Gösteren Türk Firmaları ve Türk Diyasporası

Dünyada söz sahibi olmanın askeri gücü elde bulundurmaktan geçtiği bir dönemi geride bıraktık. Böyle bir ortamda ülkemizin yumuşak gücü olan ekonomik kalkınmışlık ve iç piyasanın dinamizminin yanında dış dünyadaki varlığımız da kritik bir değere haiz. Bu çerçevede belli bir büyüklüğe erişmiş Türk firmalarının artık sektörlerinde söz sahibi olabilmeleri ve uzun dönemli o ürün portföyünde uluslararası firmalarla boy ölçüşür hale gelmesi yumuşak gücümüzün dünya arenasında da duyulur olmasını sağlayacak. Bölgesel anlamda önemli bir yerde bulunan Türk firmaları Dünya ölçeğinde söz sahibi olacakları günlerin artık iyice yakın olduğunu düşünüyor ve bunun ilk örneklerini de selamlıyoruz. Bu alanda dünya markası projelerimizin sayısının artması gerekiyor.

Türk Okullarının bu markalaşma sürecinde önemli bir aşama olduğunu düşünüyor ve Türk Diyasporasının bu ortamda önemli bir rol oynayacağını öngörüyoruz. Bu çerçevede, biz sivil toplum kuruluşları olarak elimizden geleni yapmakla mükellef olduğumuzu ve TUSKON olarakta elimizden geleni yapacağımızı buradan da duyurmak isteriz. Türk sınırlarını aşan bir diyaspora ve bu diyasporanın oluşturduğu güçlü uluslararası bağlantılar her ülkede elimiz ayağımız olmaya adaydır. Bu noktada diyasoranın güçlenmesi ülkemizin güçlenmesi demektir. Verimli değerlendirme adına diyaspora ile ilişkilerimizi çok sıkı olarak devam ettirmeli ve ülkemiz işadamlarını bu fırsatlardan yararlandırmanın yollarını araştırmalıyız.

Yatırım ayaklarının yanında buralardaki akademik gücümüzün de önemli bir *know how* kaynağı olacağı gözlerden kaçmamaktadır. Dünyayla entegre olmuş, kendine güvenen, halkına güvenen bir perspektif bu sürecin en önemli ayağı olacaktır.

Demokrasi ve Özgürlükler Genişlemelidir

Yukarıda bahsettiğimiz bütün bu perspektif ve vizyon çalışmasının çok önemli bir ayağı vardır ki bunu da demokrasi ve özgürlük çerçevesinde değerlendirmenin uygun olduğu kanısındayız. Ekonomik gelişmişlik ile ekonomik özgürlük arasında anlamlı ve pozitif bir ilişkinin varlığı açıktır. Avrupa'da demokrasinin gelişimi

ekonomik anlamda ortaya çıkan bir orta sınıf elit ile gerçekleştirildiğini düşündüğümüzde ülkemizdeki bu ekonomik kalkınmışlığın semeresinin aslında çok yeni yeni görülmeye başlandığı ve önümüzdeki dönemde bu sürece sivil toplumun vereceği destek ve devlet politikalarının da katkısıyla ülkenin kalkınmışlığında önemli bir atılım yakalanacağı ve ilerletileceği gözden kaçırılmamalıdır. Buradan çıkardığımız çok önemli bir sonuç var ki oda ekonomik gelişmişliğin siyasi istikrar ve öngörülebilirlikten geçtiğidir. Siyasi ve ekonomik özgürlük böyle bir ortamda birbirini tamamlayan iki anlamlı öğe olarak halka ve işadamına bir katkı olarak sunulmak durumundadır. Üçüncü Dünya ülkesi görüntüsü vermeyi artık aşmamız gerektiği ve toplumun her kesimiyle özgürlükleri içselleştirici mekanizmaları ve kanunları yerleştirmek durumunda olduğumuz unutulmamalıdır.

İstikrarın kaynağının kendine güvenen, kendiyle barışık ve uluslararası arenada kendi ayakları üzerinde durabilen ve bu sayede gücüne güç katma potansiyeline sahip ülke olabilmekten geçtiği asla unutulmamalıdır.

Ülkemizi dünyanın en gelişmiş 10 ekonomisinden birisi olarak görmek istiyoruz. Son dönemde yapılanların hiçbirisini göz ardı etmemekle birlikte önümüzdeki dönemde çok daha sıkı ve istikrarlı bir çalışma ihtiyacının olduğu da açıktır.

Selahattin Esim[1]

İNSANA, İNSAN OLDUĞU İÇİN DEĞER VEREN SİSTEM ARAYIŞI

ABSTRACT

In Search of a System Which Values Humans for What They Are

Turkey has over time become a center of attraction with its young population, culture and dynamic and visionary political leaders. Finally, something has changed on these lands and Turkey has pioneered the countries adapting to this change. Turkey broke the norms by its capable businessmen, and an era of "Crazy Turks" started. Turkish Entrepreneurs have completed the incomplete projects, delivering quality work and most importantly keeping up their promises.

When Turkish economy showed an unbelievable performance recently, reputability of the Turkish people started to increase in a parallel manner. Now, Turkish citizens can travel to 67 countries, without visas, and the number will increase each day.

We experience this in many foreign trips we make with our statesmen. In our Slovakia visit with our President, hearing praises and expressions of a historical respect by the Slovak President did not surprise us. Whatever is said, the Ottomans left an affable heritage in this geography. Perhaps under the influence of this respect, Slovakia has become one

1. MÜSİAD Araştırmalar ve Yayın Komisyonu Başkanı. (*MÜSİAD Research and Publications Commission Chairman*)

of the biggest supporters of Turkey in the EU and played an effective role in the election of TOBB President Mr. Hisarcıklıoğlu as the President of European Chambers of Commerce. That proves that everything would be different if you gain somebody's affection and respected. When there is no respect, seeing oneself superior to, and an alienation of the others prevail. Humanity needs more than ever the tolerance expressed in the famous Yunus Emre poem, recited frequently by our Prime Minister Mr. Erdoğan in foreign trips: "We love the creatures for the sake of the Creator."

Today, taking advantage of this historical opportunity owned will be possible through a concerted action of all units of the country with a team spirit. Teams which do not have the ideal of serving this country in the democratic process cannot succeed. In order to speed up the development process of Turkey, service to the country should not be reserved for a single segment of the society. Turkey needs brave, fair and reliable businessmen. As a NGO which contains such businessmen, MÜSİAD is determined to serve this goal. We should not forget these virtues while we open to the world again. The historical anecdote that "the word of a Turk equals the signatures of two French" refers to a system based on these ideals. The fact that the Dutch merchants making trade with Turkish merchants have two rights to vote at the Dutch Exchange refers to the same system of references. As we re-explore our reference points again, the way of Turkey and Turkish people will be opened wide.

I.

Dünyada komünizmin çöküşünün üzerinden çok fazla vakit geçmeden, vahşi kapitalizm küresel bir krizin pimini çekerek dünya ekonomisine milyarlarca dolar tutarında bir zarar verdi ve bunun sonucunda tüm dünyanın kapitalizme olan güveni kayboldu. Seküler dünya düzeninin ahlaki değerlerinin yozlaşması, acaba bunda rol oynadı mı? Yoksa, kendilerine ödenecek primlerin peşine düşen profesyonel yöneticiler, bunu elde edecekleri her şeyi mubah kıldıkları bir sanal ekonomi yaratma peşine mi düşmüşlerdi? Gelecekte yapılabilecek hayali gelirler üzerine kurulmuş gayrimenkul piyasası şişirilmiş bir balon muydu? Bu ekonomik kazançlara inanan Körfez iş dünyasının hatırı sayılır sermaye sahiplerinin, bir gecede milyar dolarlık yatırımlarının buharlaştığını duymalarının ardından psikolojik çöküntü yaşamaları kaçınılmaz mıydı? Bu sistemin içinde kimler sürekli kazanıyor ve kimler sürekli kaybediyordu, yoksa tüm dünya birlikte mi kaybediyordu?

Yaşanan bu ahlaki çöküntülerin sonrasında dünya artık "insana, insan olduğu için değer veren" bir sistemi ve onun getireceği huzuru, mutluluğu, adaleti, hoşgörüyü arıyor. Bu sistemi geçmişte en iyi uygulayan devletlerin içinde ön plana çıkanlar acaba hangileriydi diye kendi kendimize sorabiliriz. Sömürme amacı gütmeden, binlerce kilometre uzaktaki insanlara yardım eden, kendinden olmayana hoşgörü ile yaklaşan, adaleti gözeten bu devletlerin referans aldıkları değerler acaba nelerdi? Böyle bir düzen 21. yüzyıl ve sonrasında kurulabilir miydi? Batı dünyasında maddi olarak inanılmaz olanaklara sahip insanlar, neden her şeylerini satıp daha mutlu olabileceklerini umdukları az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere göç ediyorlardı?

II.

Kamboçya'ya, Haziran 2010'da STK temsilcilerinden oluşan bir heyetle yapmış olduğumuz ziyaretimizde, Phnom Penh'de bizi götürdükleri Kızıl Khmerlerin "S21" kod adlı işkence kampında ancak 2 odayı gezebilmiş ve gördüğüm insanlık dışı manzara karşısında daha fazla dayanamayarak kendimi dışarı atmıştım.

Kamboçya 1953 yılında Fransa'dan tam bağımsızlığını kazandıktan sonra; Nisan 1975'te, 5 yıllık bir mücadelenin sonunda komünist Kızıl Khmer güçleri Phnom Penh'i ele geçirdi. Pol Pot idaresindeki Kızıl Khmerler rejimi sırasında en az 1,5 milyon Kamboçyalı ya idam edildi ya da ağır cezalar ve açlık nedeniyle hayatını kaybetti. Ölüme gönderilmeden önce fotoğrafı çekilip kodlanan 4-5 yaşındaki çocuklar acaba sistem için nasıl bir tehlike teşkil ediyordu, bunu tarif edecek bir insan bulmak herhalde zordur. Annesi veya babası Müslüman olan çocuklara özellikle domuz eti verilmiş ve bu çocuklar verilen etleri yemeyerek açlıktan ölmüşlerdi. O çocukların açlık içinde kıvranmalarına rağmen kendi inançlarına göre haram olan bir gıdaya el sürmeyip açlıktan ölmeyi tercih etmeleri çok hazin, fakat aynı derecede saygı duyulması gereken manevi bir duruştu.

Sorumluluğun, Kamboçya kültürünü, komünizmi ve Pol Pot'u aştığı oldukça açık. Fakat, eğer ki, bütün bunlar Kamboçya kültürünü oluşturan belli unsurlar yüzünden olmuş olsaydı ve tabii bu unsurların hemen hemen Doğu Asya kültürlerinin hepsinde görüldüğünü de göz önüne alırsak; kitle katliamları yalnızca Doğu Asya'da gerçekleşir, dünyanın başka hiçbir yerinde görülmezdi. Fakat siyasal tarihin son devirlerine şöyle bir baktığımızda, devlet eliyle yapılan bu kitle katliamlarının Doğu Asya'ya ya da tüm Doğu Asya ülkelerine özgü bir şey olmadığını görürüz. Aynı şey komünizm için de geçerli: Eğer bu, komünizme bağlı olsaydı; komünist ülkeler haricinde kitle katliamları görülmezdi. Fakat durum böyle değil. Sorun her yerde aynı: "İnsana, insan olduğu için değer veren" bir kültürel anlayışın olmaması.

Avrupa'nın göbeğinde, Bosna Hersek'te yaşanan Srebrenitsa Katliamı sırasında yaşananları anlatan *Leyla* adlı kitap; Bosnalı bir kadının 2 yıl boyunca toplama kampındaki iç acıtan gerçek hikâyesini (toplu tecavüzler de dahil) gözler önüne seriyor. Eleştirmenler, *Leyla*'yı ancak yüreği kaldırabilecek olanların okumasını tavsiye ediyorlar. Bir İsveç gazetesi bu kitap hakkında yaptığı yorumda şöyle diyor: "Eğer gücümüz olsaydı tüm okullarda 'İnsanlık' dersi olarak okuturduk."

İnsanlık, Avrupa medeniyetinin tam ortasında herkesin gözleri önünde Srebrenitsa'da katledilirken; ABD ve NATO da kendi hedefine ulaşmak amacıyla en uygun zamanı kollamaya çalıştı. Bu katliam; ABD ve NATO'nun bu ülkeye yoğunlaştırılmış askeri müdahalesini, nihayetinde NATO'nun 1999'un Mart-Haziran aylarında Kosova-Sırbistan'ı bombardımana tutmasını, bunu takiben NATO'nun Kosova'yı işgal etmesini ve bütün bu saldırıların sonunda Yugoslavya'nın parçalanmasını meşrulaştırmıştı. Srebrenitsa olayı, Sırpların itibarını düşürerek 1995'teki Dayton barış görüşmelerinde yer almalarına engel oldu ve sonrasında da ülkelerin destek verdiği NATO nezdindeki Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Yugoslavya hakkında aldığı karar (ICTY) kullanılarak, Miloseviç'in yargılanması için olanak elde edilmiş oldu. Aynı katliam, Sovyet sonrası dönemde Batılıların Balkanlara güç yerleştirme projelerine Sırbistan'ın direnmesinin intikamını almak üzere, Sırbistan'ın daha da aşağılanması ve boyun eğdirilmesi için ayrıca bir bahane oluşturdu.

Osmanlı'nın 415 yıl hüküm sürdüğü bu ülke ile, şimdi Türkiye'nin yakın bir şekilde ilgilenmesi garipsenmemelidir. Bosna Hersek'te yaşayan Sırplar Türklere karşı besledikleri tarihi bir önyargıdan kurtulmakta zorlandıkları için, Türkiye'nin yeni stratejisi doğrultusunda atmış olduğu her adımı iç işlerine müdahale olarak algılamakta ve işbirliğini olumsuz yönde etkilemeye çalışmaktadırlar. Halbuki Türkiye, Balkanlar üzerinde yürüttüğü yeni siyasetinde ekonomik işbirliğine çok önem vermekte ve geçmişten gelen husumetlerin artık kapatılarak hoşgörü ve toplum içinde herkesin bir diğerini kabullendiği bir ortama destek verdiğini apaçık ortaya koymaktadır. Türk ve Müslüman kökenli Bosnalılara Türkiye'nin tarihten gelen kuvvetli bağlarla sahip çıkması ve ağabeylik yapması gayet doğal olup, Sırp ve Hırvatlardan oluşan toplumun diğer kesimini de Osmanlı'nın bu topraklarda gösterdiği hoşgörü ve adaletli yaklaşımla kucaklamaya çalışmaktadır. Savaştan sonra Türkiye'nin Bosna Hersek'e yapmış olduğu yaklaşık 4,5 milyar dolarlık yatırım yardımı ise ülkenin kalkınması ve kendi ekonomik gelişimini tamamlaması için büyük olanak sağlamış ve bu önyargıların bir nebze silinmesinde rol oynamıştır. Savaştan sonra ülkeden kaçan göçmenlere yine büyük ölçüde Türkiye kucak açmıştır. Bugün Bosna Hersek'te yaşayan 4,5 milyon insandan daha fazla bir nüfus Türkiye'de huzur içinde yaşamaktadır. Önyargılarla hiçbir yere varılmasının mümkün olmadığı zaman geçtikçe daha iyi anlaşılacaktır.

III.

Avrupa Birliği ile ilgili bir konferansta tanıştığımız o zamanki Türkiye-AB Karma Parlamenterler Komisyonu Eş Başkanı ve Yeşiller Partisi Milletvekili Joost Lagendijk ile yaptığımız sohbette kendisinin *Brüksel-Varşova-Kiev* adlı kitabını okumak istediğimi belirtince, kitabını bana göndereceğine söz vermişti. Gerçekten de kitabı söz verdiği gibi kısa bir süre sonra posta yolu ile göndermişti. Tarihçi olan Lagendijk'in kitabını okuduğumda, AB-Türkiye ilişkileri hakkında birçok noktada Osmanlı döneminden ve anlayışından bir tarihçinin bakış açısından değerlendirmesi çok da tuhafıma gitmemişti. Kitabında değindiği en önemli konu; eğer AB'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlarda göstermiş olduğu hoşgörü, adalet, multietnik yapıyı kabullenme ve eşitlik ilkelerine benzeyen bir yapısı olmazsa kendinden olmayan kültürleri içine almakta çok zorlanacağı hakkındaydı. Doğrusu ilginç bir yorumdu, bir tarihçi olarak böyle bir sistem önerisi getirmesi. Polonya'ya yaptığı ziyarette, Polonya Başbakanına, neden Türkiye'yi AB'ye girmesi konusunda desteklediklerini sorduklarında Polonya Başbakanı şöyle cevap vermiş: "Osmanlı Padişahı; ülkemiz Avusturya İmparatorluğu tarafından işgal edildikten sonraki uzun dönemde Topkapı Sarayı'nda yabancı ülkelerin büyükelçiliklerinin kabul edildiği davetlerde, o zamanki adıyla, Lehistan Büyükelçisinin ismi çağrıldığında, 'Efendim, kendileri yoldalar, gelmek üzere yola çıkmışlar,' denilerek sürekli olarak ülkemizin adının protokolde kalmasını sağlamıştır. Bu jesti halen unutabilmiş değiliz."

Avrupa ülkelerinde, artık kendi kültüründen olmayana karşı sıfır toleransın gittikçe daha kuvvetli bir şekilde yer bulduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Hollanda, Danimarka, Almanya, Fransa gibi ülkeler, artık yabancılar için yaşanabilir ülke olmaktan çıkma yolunda hızla mesafe kaydediyorlar. Aşırı milliyetçi ve ırkçı partiler eskiden parlamentoda bir milletvekili bulundururken artık bu partilerin desteği olmadan hükümet kurulamıyor. Geçtiğimiz günlerde Hollanda'daki bir okul arkadaşımdan aldığım e-posta doğrusu beni hiç şaşırtmadı: Ülkesini, bu "sıfır tolerans" yüzünden terk ettiğini ve Uzakdoğu'ya yerleştiğini, mutluluğu oralarda aradığını belirtiyordu. Kız kardeşinin de, eğer bu zihniyet iktidara gelirse, ülkeyi terk etmek istediğini, rahatsız ve mutsuz olduğunu anlatıyordu. AB ülkeleri içinde, mantıklı düşünen ve insana, insan olduğu için değer veren birçok kişinin olduğunu görmek gerçekten umut verici; diğer yandan onların bir ülkeyi, üstelik kendi ülkelerini terk edecek şekilde azınlığa dönüşmeleri ise çok vahim bir durum. Bu insanların, ülkelerinden binlerce kilometre ötede huzur ve mutluluğu araması ise, Avrupa'nın sosyal olarak da yaşanacak bir yer olmaktan çıkmaya başladığının belirtisi gibi gözüküyor. Demek ki tüm zenginliğin ve refahın içinde bile insanlar mutlu olamayabiliyorlar.

Türkiye'de yaşayan, Galatasaray Kulübü'nün uluslararası reklam işlerini yöneten yabancı bir şirketin üst düzey yöneticisi bir dostum, İsviçre'ye tayin edildiğinde; ilk iş olarak kayak takımı almak için bir spor mağazasına gitmiş. Beğendiği kayak takımının ayarlarının yapılmasını istediğinde, spor mağazasındaki görevli, saatin altı olduğunu ve mesaisinin bittiğini belirtip ertesi gün gelmesi gerektiğini söylemiş. "Artık Türkiye'de yaşamadığım kafama o an dank etti; birden rüyadan uyandım," diyor. "Şimdi Türkiye'de olsaydım, 'Tamam abi, hemen yaparız; sen şöyle otur çayını iç…' deyip kesinlikle benim işimi görmeden dükkânı kapatmazlardı," diye bizim insanımızın o muhteşem yakınlığını ve sıcaklığını ne kadar özleyeceğini anlatıyordu. Elbette ki insanlar çok sistematik, kuralcı ve ruhsuz ortamlarda mutlu olmakta zorlanıyorlar. Türkiye'deki aşırı kuralcı olmayan yaklaşım, bir Avrupalı tarafından daha çok benimsenebiliyor veya bu durum onlara sempatik gelebiliyor. Örneğin, İtalya'dan gelen turistler İstanbul sokaklarında köfte, kokoreç, pilav satan seyyar satıcıları görünce, kendi ülkelerinin hızlı sanayileşmesi sonucunda kaybolan esnafı da hatırlayarak mutlu oluyorlar. Japonya'da bir Türk lokantasında tanıştığım Japon; Türkiye'de, tanınmış bir dış ticaret firmasının yetkilisi olarak on yıl yaşadığını belirtince, ona en çok beğendiği Türk yemeğinin ne olduğunu sormadan edemedim: Bana, yemeğin ismini unuttuğunu söyledi ve Galata Köprüsü'nün yanındaki kayıklarda satılan ekmek arasına koyulan balığı tarif etmeye çalışınca, ben hemen "balık-ekmek?" dedim… İşte o zaman, "evet" cevabını alınca şaşkınlığımın derecesini bu satırları okuyanlar da tebessüm ederek anlayacaklardır. Gerçekten de çocukken yediğimiz, içine hakiki palamut ve kırmızı soğan koyulan balık-ekmeğin tadını bunca yıl geçmesine rağmen unutabilmemiz mümkün değil. Demek ki insanlar çok basit şeylerle mutlu olabiliyorlar. Japon'un, Türk mutfağında bunca lezzet varken balık-ekmeği, tadını unutamadığı en güzel yemek olarak anımsamasını başka nasıl açıklayabiliriz?

IV.

Türkiye'nin son dönemlerde ekonomisi inanılmaz bir performans gösterince; buna bağlı olarak Türk insanının da itibarı aynı derecede artmaya başladı. Şu anda, vizesiz seyahat edebileceğimiz ülke sayısı 67 oldu ve her geçen gün bu liste büyüyecektir.

İşadamları olarak bunu devlet büyüklerimizle yaptığımız birçok yurtdışı iş ziyaretlerinde yaşıyoruz. Sayın Cumhurbaşkanımızla yapmış olduğumuz Slovakya ziyaretinde, Slovakya Cumhurbaşkanının ağzından Türkiye hakkında övücü sözler işitmek ve tarihi bir saygınlığın ifade edildiğini görmek, bizi hiç şaşırtmamıştı. Kim inkâr ederse etsin, bu coğrafyada Osmanlı'nın bir hatırşinaslığı miras olarak mevcuttu. Slovakya herhalde bu saygınlığın verdiği etki ile AB içerisinde Türkiye'ye

en çok destek veren ülkelerden olmuştu ve TOBB Başkanı Sayın Hisarcıklıoğlu'nun Avrupa Ticaret Odaları Başkanı seçilmesinde de etkin rol oynamıştı. Demek ki birileri sizi sever ve sayarsa her şey başka bir şekle bürünüyordu. Sevginin olmadığı ortamda ise hep önyargılar, kendini diğerinden üstün görme psikolojisi ve ötekileştirme duygusu daha ağır basıyordu. Sayın Başbakanımızın yurtdışı gezilerinde ağzından düşürmediği Yunus Emre'nin o güzel dizesinde anlattığı hoşgörüye, insanlığın her zamankinden daha fazla ihtiyacı var: "Yaratılanı severiz, Yaratandan ötürü".

Yaptığımız Kenya, Tanzanya, Suudi Arabistan, Romanya, Suriye gezilerinde hep buna benzer şeyler yaşadık. Türk insanına her yerde inanılmaz bir sıcaklıkla yaklaşılıyordu. Kenya'daki Mombasa Eyaleti, Osmanlı tarafından 350 yıl boyunca sömürgecilere karşı himaye edilmişti. Bugün Mombasa'nın nerede olduğunu sorsanız, Türkiye'de ancak yüzde bir insan doğru cevap verebilir bu soruya. Kenya ziyaretimizde çok ilginç bir olay yaşadık: Heyet olarak yaptığımız Nairobi'deki bir okul açılışında kalabalığın arasından ak sakallı bir ihtiyar benimle karşı karşıya gelince, birden boynuma sarılıp öpmeye ve dualar etmeye başladı. Ben, şaşkın bir şekilde ne olduğunu sormaya çalışırken, ihtiyar "Siz Türkleri yüzyıllardır bekliyoruz, nerede kaldınız? Sizler her gittiğiniz yere bereket götürürsünüz; Allah'a hamdolsun ki bugünleri ben de görebildim," deyince benim şaşkınlığım bir kat daha arttı. Ülkemizin 87 yıllık Cumhuriyet tarihinde ilk defa bir devlet büyüğünün ziyaret ettiği ülkede böyle bir tepkiyle karşılaşmak hangimizi şaşırtmaz ki? Afrika'nın bu bölgesinde acaba bizi tanıyan var mıdır, diye düşünürken böyle bir şeyle karşılaşınca insan şunu anlıyor: Tarihi mirasımızın sınırları ve boyutları gerçekten bizim düşündüğümüzden çok daha büyük. Ülkemizden bu kadar uzakta 350 yıl hamilik yapmış bir ecdadın torunları olarak bunun nasıl gerçekleştiğini acaba hayal edebilir miyiz? Hangi gemilerle gittiniz, nasıl ulaştınız oralara? O insanlara karşı sömürgecilik değil de hamilik yaptıran anlayış neydi? Nasıl insanlara bu kadar merhametli davranıp yüzyıllarca sürecek saygınlıklarını kazandınız? Sizler nasıl muhteşem insanlardınız, diye düşünmeden edemiyor insan…

Şimdi, komşuları ile "Sıfır Problem" stratejisini üreterek "yükselen değer" olan Türkiye'nin başarısının Türk insanının hoşgörüsü ve kendinden olmayanı kabullenme kültürü olduğunu söyleyebilir miyiz? "Komşusu aç iken tok yatan bizden değildir" diyen kültürümüz, bugün bir çekim merkezi haline gelmeye başladı. Kültürel değerlerimiz, tekrar tarihi itibarını bulmaya başladı.

Suriye ziyaretinde Şam ve Halep şehirlerinde büyülenip kalmıştık. Bizi büyüleyen modern veya çağdaş bir ortam değildi; tam tersine, karşılaştığımız içtenlik, o sıcak karşılama, yıllardır görmediğiniz akrabalarımızla karşılaştığımızda hissettiğimize benzer bir yakınlıktı. En uzun sınırımız olan ülke ile vizelerin kalkması ve

sonrasında yaşanan ekonomik canlılık geçen zamana hayıflanmaktan başka insanın aklına bir şey getirmiyor. Türk dış politikası bu eksen üzerine oturtulduğunda, komşular ile iyi ilişkiler sağlandı ve geniş bir coğrafyada Türkiye, ilgi gören ve daha çok sözü dinlenen bir ülke konumuna ulaştı. Sahip olduğumuz en önemli kültürel varlıklar olan hoşgörü ve tevazuun nelere muktedir olduğunu görmek elbette hepimizi mutlu etmekte.

V.

Özellikle 11 Eylül'den sonra Batı'daki birçok Müslüman toplum, hatta İslam ülkelerindeki mütedeyyin insanlar, çapı gittikçe genişleyen bir düşman çevreyle, hakaretlerle, çeşitli baskı ve karalama kampanyaları ile karşı karşıya kalmıştı. İslamofobia, artık lokal bir problem olmaktan çıkmış, iletişim vasıtaları ve küreselleşmenin tesiri ile küresel bir fenomen haline gelmişti. Bu raporda kendisi ile mülakat yaptığımız, Türk futbol tarihinin tüm rekorlarını kıran efsanevi futbolcusu Hakan Şükür, İtalya'nın İnter takımında Okan Buruk ve Emre Belözoğlu ile oynarken 11 Eylül olayı sonrasındaki antrenmanda soyunma odasına giren Materazzi'nin "Bunlar yaptılar," deyip kendilerini göstermesini hiç hoş karşılamadıklarını ve şaşırdıklarını ifade etmişti. Bugün ise, benzer bir tavır Amerika'daki bir rahibin *Kur'an-ı Kerim* yakma tehditleriydi.

Kendinden olmayanı kabullenme konusunda Osmanlı İmparatorluğu'nu örnek aldığı söylenen Amerika'da, önce finansal ve ardından insani boyutlarda artık sistem çatırdamaya başlamıştır. İkiz Kulelerin yakınında cami yapılmasını protesto mitinginde, Hollanda Özgürlük Partisi Başkanı Geert Wilders'in konuşmacı olarak aniden ortaya çıkıp "Buraya cami yok," diye konuşmaya başlıyorsa, "sıfır tolerans"ın her yere ne düzeyde sirayet ettiğini anlayabiliriz. Her ne kadar Hollanda Dışişleri Bakanı Maxime Verhagen bu konuşmanın Geert Wilders'in kendi görüşü olduğu ve Hollanda'yı bağlamadığını hemen ardından açıklasa da kendi ülkesinde oy patlaması yaşamış bu politikacının arkasında toplumsal bir destek hissederek bu konuşmayı yaptığı yadsınamaz. Hükümet tarafından yapılan açıklama; ülkede sağduyulu politikacıların var olduğunu ancak inanan ve inanmayan insanlara saygı duyulmasının toplum içinde giderek kaybolmakta olduğunu ne yazık ki kabullenmek gerektiğini ortaya koymaktadır. Eski dönemlerde dillere destan olmuş Hollanda'nın multietnik yapısı ve kendinden olmayanı kabullenme, artık yerini tehlikeli bir akıma bırakmaya başlamıştır. Tam bir "tek adam" partisi olan Özgürlük Partisi'nin son seçimdeki seçmen profili üzerinde saygın araştırma kurumlarından Synovate'in yaptığı bir araştırmanın sonuçları oldukça çarpıcı. Araştırmaya göre, geçen seçimlerde Hıristiyan Demokratlara oy verenlerin % 24'ü, Sosyalist Parti'ye oy verenlerin % 23'ü, İşçi Partisi'ne oy verenlerin % 17'si,

Özgürlük ve Demokrasi Partisi'ne oy verenlerin % 12'si ve yeni seçmenlerin % 18'i son seçimde Wilders'in partisine oy verdi. Bu, soldan ve merkez sağdan aşırı sağa doğru yoğun bir kayma yaşandığını gösteriyor.

Wilders'in seçmenlerinin % 64'ü 35 yaşın üzerinde. Dikkat çeken bir degişiklik de Wilders seçmenlerinin gelir ve eğitim durumlarındaki yükseliş. Daha önceki seçimlerde düşük gelirli ve az eğitimlilerden daha çok oy olan Wilders'e son seçimlerde oy verenlerin sadece % 32'si düşük gelirlilerden, % 52'si orta ve yüksek eğitimlilerden oluşuyor.

Amerikan Başkanı sağduyulu bir lider olarak, aynı Hollanda hükümeti gibi bu gelişmelerden kaygı duymakta, fakat toplumda oluşan bu dalga, bir yandan da önlenememektedir. Hoşgörünün başkentleri olan Amsterdam ve New York artık yavaş yavaş bu ırkçı dalganın etkisine kapılmaktadır.

Amerika ziyaretinde Levin Ensitüsü'ndeki konuşmasında özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra dünyayı daha fazla kutuplaşmaya sevk edecek bir söylemin hâkim olduğunu gördüklerini ifade eden Başbakanımız, "Şunu özellikle belirtmek isterim; ayrıştırmak, farklılaştırmak, bölmek, parçalamak, yıkmak kolay olandır. Zor olan, ama aynı zamanda olması gereken, evrensel ve insani olan; yapmaktır, inşa etmektir. Bir ve bütün olarak bir arada tutmaktır. Bizler farklıkları, ülkeleri ya da toplumları birbirinden ayıran, birbirine uzaklaştıran unsurlar olarak göremeyiz, görmemeliyiz. Tam tersine farklılıkları zenginlik olarak görmek ve o şekilde değerlendirmek gibi bir bakış açısını öne çıkarmak durumundayız. Şurası da son derece önemli: Nefret gibi, öfke gibi, önyargı, aşağılama, horlama gibi yaklaşımlar radikal akımlara ve tabii ki teröre zemin hazırlıyor. Terör bugün en fazla dünyadaki ayrışmaları bir istismar amacı olarak kullanıyor. Terörün en çok nemalandığı yer bu ayrışmalardır," diye konuşarak Türkiye'nin bakış açısını net olarak ortaya koymuştu.

İstanbul'da düzenlenen "İslamofobia" temalı bir foruma konuşmacı olarak İngiltere'den katılan yazar ve öğretim görevlisi Karen Armstrong konuşmasında katılımcılara doğru bakıp, Müslümanları kastederek, "Her zaman olduğunuz gibi olun, tarih boyunca her zaman yaptığınız gibi yapın yeter; başka bir şeye ihtiyacınız yok" deyince, geriye söyleyecek bir şey kalmıyordu. Bizler hep böyle olduğumuz için bir çekim gücü yaratmış ve hoşgörü, tevazu, adalet, eşitlik gibi temel öğelere İslam inancımız gereği sahip çıkmıştık. Biz zaman içerisinde üzerine ölü toprağı serpilen bu hasletlerimizi herhalde unutmuştuk. Bu unutkanlığımızı Batılı bir yazardan ve araştırmacıdan duymak çok acı vericiydi. Karen Amstrong, şefkatin dinlerin merkezinde altın bir kural olarak durduğunu ve "Kendinize nasıl davranılmasını istiyorsanız başkalarına öyle davranın" diyerek her şeyin odağında "insan"ın olduğunu vurguluyordu.

Hollanda'da bilgisayar mühendisliği eğitimi alırken, bir hocamız beni sürekli yanına çağırarak sohbet etmek istiyor, Türkler hakkında ilginç sorular sorup benden cevaplamamı bekliyordu. Önceleri bu soruların muhatabı olmak beni tedirgin etmişti. Okuldaki tek Türk talebe olmam nedeni ile hocamın maksadının ne olduğunu bir türlü kestiremiyordum. Sonraları, herkesin notlarını ufak detaylar yüzünden kırdığı halde, bana en yüksek notları vermesi ve hoşgörülü davranması, kendisinin Türklere karşı ayrı bir sevgiye sahip olduğu fikrini uyandırmıştı bende. Bir gün yine, sohbet etmek için beni yanına çağırdığında, o zamana kadar sormadığı en kritik soruyu sorarak beni iyice köşeye sıkıştıracaktı: Hocam, Osmanlı'nın o hoşgörü, adalet ve tevazuya dayalı sisteminin neye dayandığını ve asıl sebebinin ne olduğunu öğrenmek istiyordu. Bu sorunun cevabını bildiğim halde, dini anlayışı Hıristiyan olan bir ülkede yaşamanın verdiği çekingenlikle kaçamak cevaplar vermiştim. Bunun üzerine kendisi doğru cevabı verecekti bana: Hocam, bunun tek dayanağının İslam olduğunu ve Osmanlı'nın İslam anlayışı sayesinde muhteşem bir imparatorluk kurduğunu söyleyince nasıl şaşırdığımı anlatmam mümkün değil. Lisede Emin Oktay'ın *Tarih* kitabı ile eğitim almış birisi olarak bize hep Osmanlı Devleti'nin karanlık, gerici, çağdışı bir sistemi olduğu ve Batı'nın gerisinde kalmasının başlıca sebebinin dini bir devlet olduğu öğretilmişti. Bize hep ideal olarak anlatılan, bizden medeniyet ve teknoloji olarak ileri bir Batılı ülkede, Hollandalı bir akademisyenden duyduklarım bunların doğru olmadığını gösteriyordu.

VI.

Türkiye, genç nüfusu, kültürü, dinamik ve vizyonu olan siyasi liderleri ile zaman geçtikçe bir çekim merkezi haline geliyordu. Artık bütün dünyada ve bu coğrafyada bir şeyler değişiyordu ve bu değişime en hızlı ayak uyduran ülkelerin başında Türkiye geliyordu. Türkiye, becerikli işadamları ile kuralları neredeyse tepetaklak ediyor ve tam bir "Çılgın Türkler" dönemi başlıyordu. Türkler; bitmeyen projeleri bitiriyor, kaliteli iş yapıyor ve en önemlisi de sözlerinde duruyorlardı.

Türkiye bunları yaparken kesinlikle AB'ye sırtını dönmüyor ve iddia edildiği gibi eksen kayması yaşamıyordu. Bu konuda, Türk dış siyasetinin samimi olmadığını kimse söyleyemez. Türkiye, büyük bir coğrafyada tarihi bir mirası olduğundan yola çıkarak çekim merkezi olmaya ve bunu çok akıllı, dengeli bir şekilde yapmaya çalışıyor. Türkiye'nin AB katılım müzakerelerinin Kıbrıs konusuna takıldığını, Türkler "Evet" dediği halde sadece Rum yönetiminin AB'ye alınmasının büyük hata olduğunu burada görmek lazım. Türk tarafı her zaman olduğu gibi yine iyi niyetini ortaya koyduğu halde elleri boş kaldı ve dışlandı. Son Kıbrıs ziyaretimde genç bir arkadaşa bunu sorduğumda, "Biz Rumları iyi tanımıyorduk

ve onlarla her zaman dostça birlikte yaşayacağımıza inanıyorduk, büyüklerimizin yaşadığı kötü tecrübeleri biz genç olduğumuz için yaşamamıştık, iyi niyetle 'evet' dedik," diyordu. Fakat hemen arkasından "iyi ki onlar da 'evet' demediler; biz sınırı açıp gelen insanlarla temas ettiğimizde onların bizim düşündüğümüz Rumlar olmayıp, büyüklerimizin bahsettiği Rumlar olduğunu görmek bu işin hayırlı olduğunu bize gösterdi," diye sözlerini tamamlıyordu. Kıbrıslı Türkler istedikleri kadar iyi niyetli olsun, artık bu iki toplumun bir araya gelip yaşaması için son şans da kaçırılmış ve yaşanan tecrübeler ile iki toplum arasındaki uçurum derinleşmişti. AB bu konuda hata yaptığını çok geçmeden anlamıştı, ancak iş işten geçmişti. Maalesef, hoşgörünün ve kendinden olmayanı kabullenme anlayışının olmadığı her yerde düşmanlık tohumları ekiliyor ve yeşeriyordu.

Türkiye giderek daha Avrupalı oluyor ve aynı zamanda AB'den daha bağımsız hale geliyordu. Son yapılan referandumdan çıkan sonuç da Türk halkının değişimden yana olduğunu göstermiştir. Bundan sonra sivil ve politik haklar daha da gelişecektir. Türkiye bu coğrafyadaki her ülke ile ekonomik ilişkileri geliştirmeye öncelik veriyor ve kendisine yeni pazarlar arıyor. Türkiye'nin AB'ye halen alınmayışının nedeninin ise artık ekonomik olmadığı gün gibi ortaya çıkmıştır.

Bu geldiğimiz noktada en büyük sorun Türkiye'nin sahip olduğu bürokrat zihniyeti ve onların statükocu tutumları olmaktadır. Ankara'da bir bakanlığın müsteşar yardımcısı ile yaptığım görüşme sonrasında tüm hayallerim sarsılmış ve kısa bir süre kendime gelememiştim. Bu bürokrat ülkeye hizmeti kendi tekelinde görüyor ve bana verdiği nasihatte, benim para kazanmaya odaklanmamı söylüyordu. Ona göre bir işadamının ideali olamazdı, işadamı sürekli menfaat peşinde koşan, parayı düşünen, üçkâğıtçı zihniyetli bir yaratıktı. İşadamının kendi ülkesini yurtdışında temsil etmekten onur duyması da herhalde aptalca ve beklenmeyecek bir davranıştı. Ülkemizin yurtdışında itibarı arttıkça bu zihniyetin bir ülkenin önüne yüz yılda bir gelecek tarihi gelişim fırsatlarının da olmasını görmemesi gayet doğaldı. Bu bürokratlar "yumuşak güç", "kamu diplomasisi" gibi şeylerden haberi olmayan sadece lokal düşünen bir zihniyete sahip olmasalar işadamları hakkında yukarıda ifade ettiğim beyanlarda bulunmazlardı. Bürokratların kamu diplomasisini öğrenmesi ve bu konuda eğitim alması gerektiğini düşünüyorum. Bu ülkeyi yurtdışında temsil eden öğrenci, işçi, işadamı, sporcu, eğitimci ve ay yıldıza hizmet etmeyi onur kabul eden güzel insanlar her zaman vardır. Türk insanı yardım etmeyi bir gönül işi ve manevi lezzetleri tadacağı bir ideal olarak görüp işe koyulur. Dünya markası olan sporcularımıza sahip çıkmayı onları kamu diplomasisinde kullanmayı öğrendiğimiz zaman biz de gelişmiş ülkelerle rekabet edebiliriz. Hakan Şükür gibi bir dünya markasını ve gençlere her yönü ile örnek olacak bir sporcuyu bu ülkenin bürokratlarla aynı zihniyete sahip kesimi mahir

bir şekilde dışlamaya çalışmıştır. Rahmetli Turgut Özal kamu diplomasisini ve yumuşak gücü bu ülkede ilk kullanan siyasi olarak tarihe geçmiştir. Bulgaristan'dan getirdiği Naim Süleymanoğlu, inanılmaz tarihi başarılara imza atarak tüm dünyada "Türk gibi kuvvetli" sözünü tekrar gündeme getirmiştir. Geldiğimiz konumda Basketbol Milli Takımımızın dünya ikincisi olması bir tesadüf değil, tam aksine ülkemizin elde etmiş olduğu ilerleme seviyesinin bir kanıtıdır. Organizasyonu ile, altyapısı ile Türkiye artık "yükselen bir değer" olduğunun sinyallerini güçlü bir şekilde vermektedir.

VII.

Artık ülkeler, teknolojik gelişmelerini dünya çapında lanse ederek ön plana çıkmaya çalışıyorlar. Çin milyarlarca dolar vererek uzaya astronot göndererek, dünyaya "ben teknolojisi olan bir ülkeyim ve güvenilir ürünler üretiyorum" mesajı verir. Japonya hızlı treni 1964 Yaz Olimpiyatları'nda devreye sokarak tüm dünyadan gelen ziyaretçilere "ben teknoloji ülkesiyim" mesajı vermiştir. Japonya bunu 46 yıl önce yaptıysa, onun kendine örnek aldığı ülkelerin ne zaman yaptığını tahmin etmek zor olmasa gerek. 21 Temmuz 1969'da aya inişi gerçekleştirip gerçekleştirmediği halen tartışma konusu olan Apollo 11 ve bu projenin ülkeye kazandırdığı itibarı görmemek acaba mümkün mü? Biz ise bu sürecin henüz başlangıcındayız. Bir şeyi doğru ve kaliteli üretemeyeceğine inanmış bir ülke ile bir şeyleri başarabileceğine inanmış ülke aynı seviyede olabilir mi? UEFA Kupasını alarak bu ülkeye gelmiş geçmiş en büyük başarılardan birini tattıran efsane takımın ruhunu oluşturan neydi? Taktik mi, sistem mi yoksa birbirine inanmış ve birbiriyle kenetlenmiş aynı havayı soluyan bir oyuncular grubu mu?

Sonuç olarak geldiğimiz süreçte, Türkiye'nin, önündeki bu tarihi fırsatı değerlendirebilmesi tüm ülkenin birimlerinin, birbirine inanmış ve birbirine kenetlenmiş takım ruhu ile hareket etmesi ile olacaktır. Ülkeyi yöneten liderleri vatan haini olarak adlandırmak bu ülkeye yapılacak en büyük kötülüktür. Demokratik süreç içerisinde bu ülkeye hizmeti kendine ideal edinmemiş ekiplerin başarılı olması mümkün değildir. Ülkemize hizmetin yalnızca bir kesimin tekelinde olmaması, Türkiye'nin gelişimini de hızlandıracaktır. Savaştan sonra darmadağın olmuş Japon ekonomisi ve parçalanmış olan Zaibatsu şirketlerinin başına MITI (Ministry of International Trade and Industry) tarafından onurlu, haysiyetli ve ülkesine hizmeti bir yaşam biçimine getirmiş olan Samuraylar getirilir. Samuraylar, Konfüçyüsçü ilkeleri çerçevesinde ticaretle uğraşmayı küçük görmüşlerdir. Zaten Samurayların ekonomik faaliyette bulunmaları kanunla da yasaklanmıştır. Tüccarlar ise paraya karşı takınılan Japon tutumu nedeniyle o dönemlerde aşağılanmışlardır: Kısır, güvenilmez ve sefil olarak görülmüşlerdir. 1949'da kurulan MITI bu yeni

şirketlerin yönetim kurullarında Samuraylar ve tüccarları bir araya getirerek stratejik olarak çok önemli rol oynamıştır. MITI, savaş sonrası yasaklanan Zaibatsular da, bu iki grubu harmanlamış; Samuraylar bu birliktelikte ticareti, tüccarlar da erdemli olmayı öğrenerek bugün dünyanın en büyük şirketlerini kurmuşlardır. Bizim örneğimizde ise kendini Samuray zanneden fakat ekonomiyi bilmeyen bürokratlar ve kendilerine düşman ilan ettikleri bu ülkenin gelişiminde inanılmaz bir dinamik oluşturan tüccarlar birbirine karşı olan bir konumdadırlar. Bu sorun aşılmadıkça ve karşılıklı güven ortamı oluşmadıkça bu durum ülkenin önünde önemli bir engel olarak duracaktır.

"Kendini bil," İslam'dan, Zen'e kadar tüm dini inançların ortak emridir; "yiğit," benliğinde var olduğundan kuşkulandığı korkaklıkla yüzleşendir. Korkuyu, Allah inancı yok ederken, "yiğit," yüreğindeki savaşçıyı uyandırır, umutsuzluğu ve korkuyu ilkesel olarak reddeder. Özü sözü bir olanın yanında yer alır. Ülkemizin yiğit, özü sözü bir, kendilerine güvenilen işadamlarına ihtiyacı var. MÜSİAD bu hasletlere sahip işadamlarını bünyesinde barındıran bir STK olarak bu gayeye hizmet etmeyi kendine ilke edinmiştir. Dünyaya yeniden açılırken bu erdemlere sahip çıkmayı unutmamalıyız. Tarihte Türk insanının bir sözünün iki Fransızın imzasına bedel olduğunu söyleyen anlayış bu idealler üzerine kurulu bir sistemi referans almıştır. Hollanda borsasında Türk tüccar ile iş yapan Hollandalı tüccarın iki rey sahibi olmasının arkasında da yine aynı referanslar sistemi yer almıştır. Biz referans noktalarımızı tekrar keşfettikçe Türkiye'nin ve Türk insanının önü açık olacaktır.

Yunus Emre ne güzel söylemiş:

İlim ilim bilmektir
İlim kendin bilmektir
Sen kendini bilmezsen
Ya nice okumaktır

Okumaktan mana ne
Kişi Hakk'ı bilmektir
Çün okudun bilmezsin
Ha bir kuru emektir

Okudum bildim deme
Çok taat kıldım deme
Eğer Hak bilmez isen
Abes yere gelmektir

Dört kitabın mânâsı
Tamamdır bir elifte
Sen elifi bilmezsen
Bu nice okumaktır

Yiğirmi dokuz hece
Okursun uçtan uca
Sen elif dersin hoca,
Mânâsı ne demektir

Yunus Emre der hoca
Gerekse bin var hacca
Hepisinden eyice
Bir gönüle girmektir

Doç. Dr. İbrahim Öztürk[1]

YENİ BİR DÜNYANIN EŞİĞİNDE TÜRKİYE'NİN KONUMU

ABSTRACT

Change in the Basic Factors of the Global System and Turkey's Future

The global economic crisis, the first indications of which began to appear in 2007 and which turned into a full-blown spiral of fear in autumn of 2008 and winter of 2009, was only able to be taken largely under control in the first half of 2009 and entered a period of economic recovery in the second half of 2009. The crisis should not be seen as the end, but the beginning of a new period. It appears that together with this huge breakage in the fault-line, the touchstones of the system have changed places. Hence, a future that includes great unknowns is expected and in this regard Turkey's possibilities and restraints can be wondered about.

Many data show that the center of attraction of the new world will shift to the East. In this shift the critical factors of the largeness of the market, the existence of virgin sectors for economic dynamism, the existence of a cheap, qualified and disciplined work force and the abundance of energy-commodities are prominent. When taken into

1. Marmara Üniversitesi, İngilizce İktisat Bölümü Öğretim Üyesi (*Associate Prof., University of Marmara*).

consideration from the angle of these factors, Turkey will be the most western front of the new world to be established and South Korea-China will be the most eastern front.

While long-range strategic evaluations show that Turkey has the potential to be at the head of the list of "winners" in the new world order, conjunctural analyses in particular indicate that Turkey will head the list of countries that come out of the recent crisis in the world in a positive way and that, in fact, such an acceleration began at the beginning of the year 2010.

Turkey is located in the center of a youthful demographic structure and in an area of energy and commodity transport in the same geographical region for which there is no current alternative, both of which gain dynamism to the region. Turkey is also expected to gain prominence in this region with its heritage of history and civilization. A final critical factor that contributes to this is the matter of its being a "logistic base" that unites newly rising markets.

In spite of this analysis which points out Turkey's great potential, fulfillment of Turkey's potential will not occur by means of an automatic process or on its own. On the one hand, Turkey's being located in a geographical area that is a focal point of world attention and, on the other hand, the great advances Turkey has made in its economy and foreign affairs both have a share in Turkey's drawing attention in the world system. However, there is a serious homework to be done in order for Turkey to ride the waves rising in its favor.

Before anything else, Turkey needs to increase quality in regard to the development of goals of sources coming from outside, on the one hand, and to focus on reforms aimed at an increase in capacity of savings-making of the people, the finance sector and the public sector, on the other hand. Secondly, parallel to making public reforms and lowering social security deficits, in particular, efforts should be increased towards turning companies into the real address on the path of developing Turkey's long-range savings. By the way, however, a matter closely related to Turkey's path of growth being fragile is Turkey's energy supply being made secure. A third homework assignment is to effectively transform the quality of the youthful population which is an advantage.

I. DÜNYA SİSTEMİNDE "YARATICI YIKIM"

2007 yılında ipuçları belirginleşen, 2008 yılının sonbaharı ile 2009 yılının kışı arasında tam bir korku sarmalına dönüşen, ancak 2009 yılının ilk yarısı sonunda büyük oranda kontrol altına alınan, ikinci yarısı itibariyle de ekonomilerin toparlanma sürecine girdiği küresel kriz, bir son değil, yeni bir sürecin başlangıcı olarak görülmelidir. Fay hattındaki bu büyük kırılma ile birlikte dünya sisteminde taşların yerinden oynadığı görülmektedir.

Kriz, yoğun müdahaleler ile kontrol altına alınmış ancak krizin kaynakları üzerinden kalıcı bir tedavi yapılmış olmadığı gibi bu tedavinin mahiyetinin tam olarak anlaşıldığına dair inandırıcı veriler de henüz yoktur. Dünyada iktisadi, sosyal, siyasi sistemlerde, çevresel ve beşeri planda derin sorunlar ve büyük dengesizlikler vardır. Her şeyden evvel bilgi ve teknolojileri elinde bulunduran sanayileşmiş ülkeler, buna rağmen artan oranlarda dış (cari açık) ve iç açık (bütçe açığı) vermekte, borç sarmalına girmektedirler. Nüfusun yaşlı ve çalışma çağındaki nüfus hızla azalıyor olmasına rağmen, sanayileşmiş ülkelerde işsizlik oranı oldukça yüksektir ve yaşlılık nedeniyle sosyal güvenlik sistemi büyük bir çıkmazın içindedir. Yaşlanan nüfus ayrıca piyasalardaki iktisadi dinamizmi baltalamakta olup, yeni çağ ekonomisi için gerekli hareketliliğin yavaşça sönmesine neden olmaktadır.

Sürekli fazla veren, sahip olduğu ekonomik dinamizm karşılığında dünyaya işsizlik ve durgunluk ihraç eden Asya ise bu kazanımlarını Batı'dakinden çok farklı bir siyasi ve toplumsal düzende sürdürmektedir. Örneğin Çin, dünyadaki serbest ticaret ortamından istifade ederken, demokrasi ve gerçek bir piyasa ekonomisi ile telif edilemeyecek bir düzene sahiptir. Çevre standartları, insan hakları, şeffaflık, bireysel, siyasi ve iktisadi özgürlük alanındaki derin farklar, ekonomik rekabette, kapatılması imkânsız haksızlıklara neden olmaktadır. ABD gibi ülkelerin, sahip oldukları açıkları finanse etmek üzere Japonya ve Çin gibi ülkelerin tasarruf fazlalarını kullanmak adına "katlandıkları" mevcut durumun sürdürülmesi imkânsızdır. Zira mevcut süreç, açık veren ülkeler adına "deniz suyu ile susuzluk gidermek" anlamına gelmekte, bu da taşıma suyla değirmenin dönmeyeceğine işaret etmektedir.

Öte yandan kapitalistin kısa vadeli kâr ve tüketicinin haz tutkusunun (hedonizm) körüklediği yıkıcı rekabet, insanoğlunun bir daha yerine koyamayacağı küresel karbon kaynaklarının büyük bir yağma ve sömürüye maruz kalmasına, aynı kâr ve tatmin (haz) aşkına çevre duyarlılığının ikinci plana itilmesine neden olmuştur. Netice itibariyle iklim dengeleri bozulmuş, geçmişteki tüketim çılgınlığına dayalı bir ekonomik büyümeyi imkânsız kılan bir kaynak darboğazı gelip çatmıştır.

Keza, bencillik ve çıkarcılığı kalkınmışlık olarak gören materyalist ideoloji, insanı yalnızlaştırmış, aileyi parçalamış, neslin kendini yeniden üretmesini sağlayacak doğurganlığı yok etmiştir. Nitekim uzun süre nadasa bırakılan insan, zaman içinde bir çölleşmeye maruz kalmış, bu yüzden şimdilerde çeşitli ülkelerde devreye sokulan doğurganlık ve aile kurmayı motive eden teşvik paketlerine tepki vermemektedir.

Netice itibariyle dünyadaki iktisadi dengesizlik, ailevi ve demografik erozyon, çevresel yıkım ve kaynakların yağmalanması gibi olumsuz gelişmeler insanlığı yeni bir noktaya doğru sürüklemektedir. Hangi açıdan ele alınırsa alınsın, dünya sisteminde büyük bir "yaratıcı yıkımın" ufukta olduğu görülmektedir. Bu süreçteki "yıkımın" nasıl olacağı kestirilemediği gibi, "yapım" kısmının mahiyeti de henüz belirsizdir.

Olumlu yönden bakıldığında, yanlışlarıyla yüzleşmek zorunda kalacak insanoğlunun yeni modelde bu yanlışlara dur diyeceği ve ortaya çıkan yanlışların tamiratına ağırlık vereceği beklenebilir. Bir başka ifadeyle, sadece modelin öncülleri değil, aynı zamanda geleceğin sektörleri ve iş sahaları da kapitalizmin ve materyalizmin verdiği zararların telafi edilip onarılacağı alanlarda yoğunlaşacaktır. Bu meyanda sağlık, gen teknolojileri, yeniden dönüşüm, çevre ve enerji konuları yeni büyüme modellerinin merkezinde yer alacaktır. Kötümser senaryoda ise bütün bu arayışlara rağmen insanoğlunun bir kez daha dengesizlikleri onarmak üzere I. ve II. Dünya Savaşlarında olduğu gibi büyük bir katliama girişmesi yer almaktadır.

Büyük belirsizlikler içeren böyle bir geleceğe yönelik olarak acaba Türkiye'nin imkân ve kısıtları nelerdir?

II. YENİ BİR DÜNYANIN EŞİĞİNDE TÜRKİYE'NİN POTANSİYELLERİ

Öncelikle, birçok veri yeni kurulacak dünya düzeninin çekim merkezinin Doğu'ya kayacağını göstermektedir. Bu kaymada pazarın büyüklüğü, ekonomik dinamizm için bakir sektörlerin varlığı, ucuz, nitelikli ve disiplinli işgücünün varlığı, enerji-emtia kaynaklarının bolluğu kritik unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Bu unsurlar açısından ele alındığında, Türkiye kurulacak olan bu dünyanın en batısını, G. Kore ve Çin ise en doğusunu oluşturacaktır. Aşağıda önce Türkiye'nin böyle bir dünyanın merkezinde nasıl ve hangi araçlarla yer alabileceği ve böylece geleceğin büyük güçlerinden biri olacağı tartışılacaktır. Ardından da Türkiye'nin potansiyelini ortaya çıkartmada karşılaşacağı meydan okumalar irdelenecek, gerekli stratejiler tartışılacaktır.

Son yıllarda Türkiye ile ilgili olarak gerek uzun vadeli değerlendirmelerin, gerekse kısa vadeli uluslararası konjonktür değerlendirmelerinin sayısı bir hayli arttı. Türkiye artan oranlarda bir merak unsuru olmaya başladı. Bu gelişme bir yandan Türkiye'nin son yıllardaki başarılı dönüşüm sürecine işaret ederken, öte yandan dünyanın yeni sıklet merkezinin Türkiye'nin de içinde yer aldığı coğrafyaya kaydığını göstermektedir.

Uzun vadeli stratejik değerlendirmeler Türkiye'nin yeni kurulacak dünya düzeninde "kazananlarının" başında yer alacak potansiyele sahip olduğuna işaret ederken, bilhassa konjonktürel analizler de Türkiye'nin son yaşanan kriz sonrasında dünyada pozitif yönde ayrışacak ülkelerin başında yer alacağını, hatta böyle bir ivmenin 2010 yılı başında başladığını işaret etmektedir.

Örneğin, orta vadeli bir analiz yayınlayan Uluslararası Para Fonu (IMF), hızla kan kaybeden Batılı ülkelerin, 15 yıl içinde yerlerini Asya, Latin Amerika ve Ortadoğu'nun hızla büyüyen ekonomilerine bırakacağını tahmin etmektedir. Türkiye'nin bu durumdan en kazançlı çıkan ülkelerden biri olacağı öngörüsünde bulunulan çalışmaya göre, gayri safi yurtiçi hasıla (GSYH) büyüklüğü açısından 2009'da dünyanın en büyük 17. ekonomisi olan Türkiye'nin, 2010 yılında 16. sıraya, 2026'da ise 13. sıraya kadar yükselmesi bekleniyor. Bu projeksiyona göre, büyüme şampiyonu olacak olan Çin, 7 yıl içinde küresel ekonominin liderliğini ABD'den devralırken, Hindistan Japonya'yı; Brezilya, Rusya ve Meksika da tüm Batı Avrupa ülkelerini geride bırakmış olacak.

IMF'nin yaptığı hesaplamalara göre 1985 yılında Türkiye'nin dünya GSYH'sinden aldığı pay yüzde 1,03 civarındaydı. Bu payın 2010 yılında yüzde 1,35'e yükseleceği tahmin edilirken, ABD'nin payının yüzde 19,60, Çin'in yüzde 12,73 ve Japonya'nın ise yüzde 6,04 olacağı öngörülüyor. Yine dünya ekonomisinin yükselen yıldızlarından Hindistan'ın yüzde 5,1 ile dördüncü, Almanya'nın yüzde 3,96 ile beşinci, Rusya'nın yüzde 3,35 ile altıncı, İngiltere'nin yüzde 3,03 ile yedinci, Fransa'nın yüzde 2,92 ile sekizinci, Brezilya'nın yüzde 2,89 ile dokuzuncu ve İtalya'nın ise yüzde 2,46 ile onuncu sırada yer alacağı öngörülüyor.

Küresel finansal krize rağmen ekonomisindeki büyümeyi sürdüren Çin'in 2017'de ABD'yi geride bırakarak, ilk sıraya yerleşeceği öngörülüyor. 2017'de Çin'in dünya ekonomisindeki payının yüzde 17,49'a çıkacağı, ABD'nin payının ise yüzde 17,26'ya gerileyeceği hesaplanmaktadır. Söz konusu yıl Hindistan'ın payı ise yüzde 6,18 olacak. IMF verilerine göre, mevcut gidişatın 2026 yılına kadar devamı halinde, dünya ekonomisine yön veren ülkelerin GSYH sıralaması önemli ölçüde değişecek. 2026 yılında Çin'in dünya GSYH'sinden aldığı pay yüzde 23,61'e ulaşacak.

Halen dünyanın en büyük ekonomisi olan ABD'nin 2026'da dünya ekonomisinden aldığı payın yüzde 14,24'e düşmesi, Hindistan'ın yüzde 7,58, Japonya'nın yüzde 3,69, Rusya'nın yüzde 3,66, Brezilya'nın yüzde 2,59, İngiltere'nin yüzde 2,39, Meksika'nın yüzde 2,16, Fransa'nın yüzde 2,11, Almanya'nın da yüzde 2,05 paya sahip olacağı tahmin ediliyor. Gelişmekte olan ülkeler arasında bulunan Türkiye'nin ise 2026'da GSYH sıralamasında 13. sıraya yükselmesi bekleniyor. Söz konusu yılda Türkiye'nin dünya GSYH'sinden aldığı pay yüzde 1,45 ile İtalya, İspanya ve Kanada gibi ekonomisi güçlü ülkelerin önüne geçme ihtimali bulunuyor.

2.1. İstikbal Köklerdedir: Medeniyet ve Miras

Peki bütün bu projeksiyonların arkasında hangi dinamikler yer almaktadır? Bu konuda çeşitli araştırma kuruluşlarının çalışmaları öne çıkmaktadır. Örneğin, Amerika'nın stratejik araştırma kuruluşu olan Stratfor'un 2010-2020 dönemini kapsayan tahmin raporunda, Türkiye'nin bölgesinin "hâkim gücü" haline geleceği öngörülmektedir. Rapora göre, "Akdeniz ve İran, hatta Kafkaslar ve Orta Asya arasındaki dinamikler, Türkiye'nin yeniden ortaya çıkışıyla tanımlanacak." Kurumun çalışmasına göre buna tek engeli Türkiye'deki muhtemel kaos ortamı oluşturabilir. Türkiye'nin ayağındaki en büyük prangaların başında içerideki atanmışlar tahakkümü olduğu ve bu yapıdan kaynaklanan siyasi istikrarsızlığın Türkiye'ye ne kadar ağır bedelleri ödettiği yakından bilinmektedir. Türkiye halkı büyük ülke olma ve geleceğin "kazananları" safında yer almak üzere bugün büyük bir milli hakimiyet mücadelesi vermektedir. Hedef, halkını "tehdit" olarak ilan edip, sürekli bir mahkûmiyet psikolojisine sokan seçkinci bir zümreye karşı katılımcı demokrasiyi tahkim ederek, Türkiye'nin gerçek enerjisi olan farklılıklarını açığa çıkartarak yoluna devam etmektir.

Nitekim Türkiye ile ilgili olarak bir başka dikkate değer değerlendirmede bulunan ABD eksenli Trend Araştırma Enstitüsü de bu noktaya parmak basmaktadır. Kurumun başkanı olan Gerald Celente'e göre Türkiye'nin geleceğinin çok parlak olmasını tetikleyen en büyük imkân medeniyet birikimi, tarihi mirası ve bunlardan teşekkül eden bölgesel etkinliğidir. Esasen Celente'nin verdiği mesajın özü, Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in 1960'larda yaptığı büyük tespitlerle örtüşmektedir: Türkiye'de "ölmek istemeyen bir mazi ile hayata doğmaya çalışan bir istikbalin çatışması vardır." Türkiye'nin çıkış yolu; bunları çatıştırmak değil, modern bir formda barıştırması ve tesanüte sokulmasından ibarettir. Bu tezi tavzih eden Celente ayrıca felsefi düzeyde materyalizme güçlü bir reddiyede bulunmaktadır: "Türkiye'nin ülke olarak hayata ilişkin, paradan daha önemli olan bazı şeyleri kavradığını düşünüyorum. Geçmişin azametini alıp onu geleceğe taşıyarak bir tür Rönesans'la yeniden doğma sürecinde.

Oysa maalesef dünyada zihniyetler o kadar para odaklı oldu ki artık, yaşamın temelleri, esasları unutuluyor… Bu nedenle, kültür mirasını korumak gelecek için en büyük zenginlik olacaktır. Maddiyat üzerine oluşturulan kültürler çok daha kolay çökecekler bence… Bu noktada medeniyet devreye giriyor. Unutmayalım ki Türkiye, dünyanın en büyük imparatorluklarından birinin mirasçısı. Hâlâ bu ülkenin sistemini zenginleştirmeye devam eden bu mirası önemsiyorum. Ve elbette aile değerleri, cemaat geleneği, bunlar da unutulmamalı. Geçmişi geleceğe taşımak, ondan kopmamak çok önemli bir vasıftır. Bir toplumun asıl geleceği işte bunlarda yatıyor. Türkiye'nin kültürel çeşitliliği ve bu özelliğine sahip çıkması da gelecekte yıldızının parlaması açısından bence kayda değer bir etken." (*Zaman*, 14 Şubat 2010)

Türkiye'de 2002 yılından beri kaydedilen gelişmeler hem bu tespitleri haklı çıkartmakta, hem de mümkün kılmaktadır. Teorik açılımlarını Dışişleri Bakanı Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu'nun Stratejik Derinlik adlı eserinden alan bir vizyonla, Türkiye bir yandan komşularıyla "sıfır sorun" stratejisini etkinlikle hayata geçirmiş, öte yandan da istikrarsız bir dünyada "Medeniyetler Diyaloğu" için öncü rol üstlenmiştir. Böylece Türkiye Darwinist-Malthusçu yaklaşımların siyasi alandaki karşılığı olan ve S. Hantington'un "icat" ettiği medeniyetler çatışması tezine karşılık medeniyetlerin diyalogundan oluşacak katma değerin herkes için daha yaygın bir refah artışına ve barışa hizmet edeceğini ön plana çıkartarak etkin bir "küresel barış gücü" olma misyonuna soyunmuştur.

Böylece Türkiye, medeniyet değerlerinin verdiği imkânları aktif hale getirdikçe en büyük "yumuşak gücünü" (*soft power*) keşfetmiş olmaktadır. Nitekim Türkiye büyük bir hızla yakın ve uzak komşularıyla vizeleri kaldırmakta, serbest ticaret anlaşmaları yapmakta, kronik sorunların olduğu Ermenistan ile bile artık ortak aklı ve çıkarları harekete geçirecek tarzda bir diyalog dilini devreye sokmuş bulunmaktadır.

Keza Türkiye'nin 2003 yılında başvuruda bulunduğu ve 1 Ocak 2009 tarihinden itibaren iki sene süreyle geçerli olacak olan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde (BMGK) elde ettiği geçici üyeliğine ve dönem başkanlığına bu mecradaki somut kazanımı olarak bakmak gerekmektedir. Türkiye daha önce BMGK'de 1951-1952, 1954-1955 dönemlerinde ve son olarak da 1961 yılında ile paylaştığı bir yıllık yarı dönemde yer almıştı. Bu tarihten beri 47 yıldır konseyde temsil edilmiyordu. Türkiye, 2009-2010 döneminde ayrıca iki kez de başkanlık yapmış olacaktır. Bilindiği üzere bu konum 15 üye ülke arasında alfabetik sıraya göre belirlenmekte ve her ay başka bir konsey ülkesine geçmektedir. 2009 yılının Haziran ayında bu koltuk Türkiye'ye geçmiştir.

İki yıl süren Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) geçici üyeliği sırasında Türkiye'nin bir daha 2010 Eylül ve Ekim'de başkan olması beklenmektedir. Ancak burada esas olan, Türkiye'nin zorlu bir yarıştan geçerek büyük bir teveccühle güvenlik Konseyi'nin geçici üyeliğini elde etmiş olmasıdır. Gerçekten de Türkiye, Batı bölgesinden aday olduğu 2009-2010 BMGK geçici üyeliği seçimlerinde, Batı Avrupa grubunda 1. turda üçte iki çoğunluğu alarak 151 oyla BMGK'nin üyesi seçilmeyi başarmıştır.[2]

Bu gelişme üzerine, büyük bir vizyon sahibi olan 'nin 11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül yaptığı ufuk açıcı değerlendirmede Türkiye'nin yeni vizyonunu ve misyonunu aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

"Türkiye bölgesinde, istikrar ve huzur için sorunların çözümünde rol oynayan bir güç olmaya; medeniyetler, kültürler ve dinler arasında diyalog ve uyum sağlama çabalarına katkıda bulunmaya devam edecektir. İnsanlığın, demokrasi, insan hakları, saydamlık, -erkek eşitliği gibi ortak değerlerinin güçlendirilmesi ve yaygınlaştırılması; açlık, yoksulluk, salgınlar, iklim değişikliği gibi ortak sorunlarının çözüme kavuşturulması için uluslararası toplumla elbirliği içinde çaba harcamaya kararlı olan Türkiye, terörizm ve şiddet, kitle imha silahlarının yayılması, ırkçılık, hoşgörüsüzlük, yabancı düşmanlığı ile her türlü etnik-dini ayrımcılık ve aşırılıkla mücadele alanlarında da titizlikle gayretlerini sürdürecektir."

Türkiye'nin büyük ülke olma potansiyelinin dört kritik ayağından biri olan ve yukarıda tartışılan bu "medeniyet-miras-kökler" değişkenine ilaveten diğer üç ayak şöyle sıralanabilir:

- Türkiye'nin kendisinin ve yakın komşu coğrafyanın sahip olduğu büyük "demografik fırsat penceresi,
- Jeo-stratejik konumu,
- Girişimci ve esnek KOBİ yapısı.

Bu ve benzeri verilere bakılarak yapılan birtakım projeksiyonlara göre[3] Türkiye 2050'de dünyanın dokuz, Avrupa'nın ise üçüncü büyük ekonomisi olabilecek bir potansiyele sahiptir.

---

2. Türkiye ile aynı grupta yer alan İzlanda gerekli olan 128 oyda kalarak 87 oyla elenirken, Türkiye ise 132 oy alarak seçilmiştir. Diğer bölgesel gruplarda ise bölgesinden Uganda (tek aday), Latin ve Karayibler bölgesinden Meksika (tek aday) ve grubunda da Japonya'yı geride bırakarak BMGK'nin 2009-2010 dönemi için geçici üyesi olmuşlardır. Ocak 2009'dan itibaren BMGK'nin yeni üyesi olarak görev yapmaktadır.
3. Goldman Sachs, 2008.

AB üyeliği bu süreci daha kolay kılarken, üyeliğin olmaması durumunda da bu senaryo büyük oranda geçerliliği korumaktadır. Kurumun tahminlerine göre, 2050 yılında 6 trilyon dolarlık bir GSYH'ye ulaşacak olan Türkiye'de kişi başına düşen milli gelir 60 bin dolara çıkacak ve böylece AB'nin ortalama gelirinin yüzde 75'ine yakınsamış olacaktır. Bu gelişmeye paralel olarak da şu anda dünyanın on yedinci, Avrupa'nın ise sekizinci büyük ekonomisi konumunda olan Türkiye, 2050'de Japonya, Almanya ve Fransa'yı geçerek dünyanın dokuzuncu büyük ekonomisi olacaktır.

Bilindiği üzere IMF'nin mevcut verilerine göre, dünyanın ilk üç büyük ekonomisi ABD, Japonya ve Çin'dir. Onu sırasıyla Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya, Rusya, İspanya ve Brezilya takip etmektedir. 2050'de en büyük 10 ekonomi sıralamasında ise taşlar yerinden oynayacak ve GSYH büyüklüğü itibariyle ilk üç sırayı Çin, ABD ve Hindistan alacaktır. Onları Brezilya, Rusya, Endonezya, Meksika, İngiltere, Türkiye ve Japonya takip ederken, Fransa, Almanya ve Kanada'nın ilk 10 ekonominin dışında kalması beklenmektedir.

Türkiye ile ilgili olumlu tahminlerde bulunan kurumların çoğu bu gelişmeyi aşağıdaki bir dizi parametreye indirgemektedir: Türkiye'nin piyasa büyüklüğü, demografik yapısı, jeopolitik konumu ve dinamik girişimci sınıfı.

2. 2. Demografik Fırsat Penceresi

Türkiye'nin uzun vadeli geleceği üzerinde etkili olacak önemli değişkenlerden biri de demografi olacaktır. Bu gelişmeyi yakından etkileyecek olan demografik yapı ile ilgili Türkiye'den ve bulunduğu bölgeden kaynaklanan fırsatlar ise şu şekilde ifade edilebilir. Öncelikli olarak Türkiye'nin nüfusu da yavaşça yaşlanmakta ve doğum oranı düşmektedir. Ancak mukayeseli olarak bakıldığında bu aşamada Türkiye hâlâ genç ve hâlâ kendini yeniden üretmeye yeten bir doğurganlık oranına sahiptir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayımlanan istatistiki verilere göre, Türkiye'de toplam doğurganlık hızı 2025'e kadar yüzde sekiz oranında düşecektir. 2008 yılında yüzde 2,15 olarak hesaplanan doğurganlık hızının ise ancak 2025 yılında 1,97'nin altına düşmesi beklenmektedir. İlaveten doğum hızındaki düşüş ile ölüm hızı arasında da ters bir orantının varlığı bilinmektedir. Türkiye'de ise 2008'de binde 6 olan ölüm hızı 2025'e dek binde yediye kadar çıkabilecek iken, doğum hızı şimdiki binde 18'den binde 15'lere kadar düşebilecektir. Ancak şimdiki durumda Türkiye mukayeseli olarak yaş ortalaması en genç ülkelerin arasında bulunuyor (Şekil. 1 ve 2). Türkiye, bağımlılık oranının en düşük olduğu ülkelerden biri ve bu sürecin 2025 yılına kadar devam etmesi bekleniyor. Bu demografik fırsatın Türkiye'ye sunduğu istisnai şanslar var.

Kaynak: Birleşmiş Milletler.

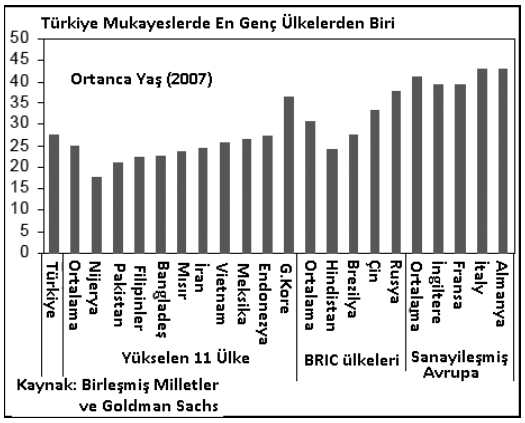

Şekil-1. Dünyada yaş, (Türkiye'nin mukayeseli).

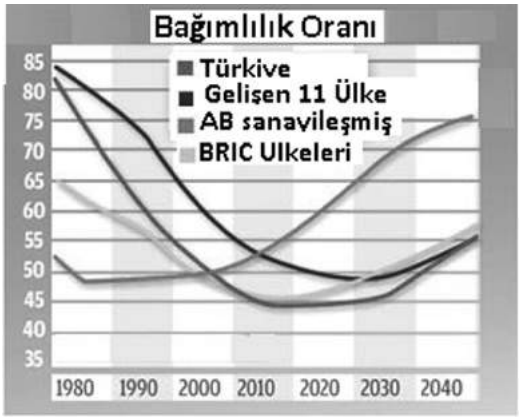

Şekil-2. Ülke gruplarına göre bağımlılık oranı

Bilhassa son yapılan sosyal güvenlik reformu sayesinde bağımlık oranı düşerken, genç nüfusun katma değer üretme ve prim ödeme kapasitesi bir süreliğine artarak devam edecektir. Böylece yaşlılık tehdidi henüz düşük olması nedeniyle harcamaların makul bir seyir takip edeceği varsayımına göre, böyle bir yapının bütçe üzerinde mukayeseli olarak büyük bir baskı oluşturması beklenmemektedir. Öte yandan bu demografik yapının tüketimi, yenilikçiliği, toplumsal inovasyonu ve verimlilik artışını tetikleyeceğinde kuşku yoktur. Bütün bunlar ekonomiye canlılık kazandıracak hususlardır.

2. 3. Geleceğin Pazarlarına Yönelik Konumlanma

Öte yandan Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafya daha geniş bir kapsamdan bakıldığında da gelecekte tüketimin ve piyasaların büyük bir kaymaya uğrayacağı tahmini yapılabilir. 2025 yılında dünya nüfusunun 8 milyara çıkacağı ve bunun yüzde 61'inin Asya'da, yüzde 5'inin ise AB-27'de yaşayacağı, Avrupa nüfusunun yüzde 31'inin 60 yaş ve üzerinde olacağı tahmin edilmektedir. Bu tarihte Türkiye'den başka Avrupa'da 100 milyon ve üzerinde bir ülke öngörülmemektedir.

Böyle bir dönemde Türkiye'den geçen, bir ucu Kafkaslardan Türkî Cumhuriyetlerine ulaşan, diğer ucu ise Kuzey Afrika'daki Fas, Tunus, Cezayir gibi ülkelere varan hat üzerindeki ülkeler göreceli olarak genç ve dinamik bir nüfusa sahip olacaklardır. Afrika'nın ise neredeyse tümü ileri derecede genç bir nüfusa sahip olmuş olacaktır (Harita-1). Bu veriler, pazar ve tüketimin büyük bir eksen kaymasına maruz kalacağını göstermektedir.

Kaynak: Birleşmiş Milletler (BM), 2008.

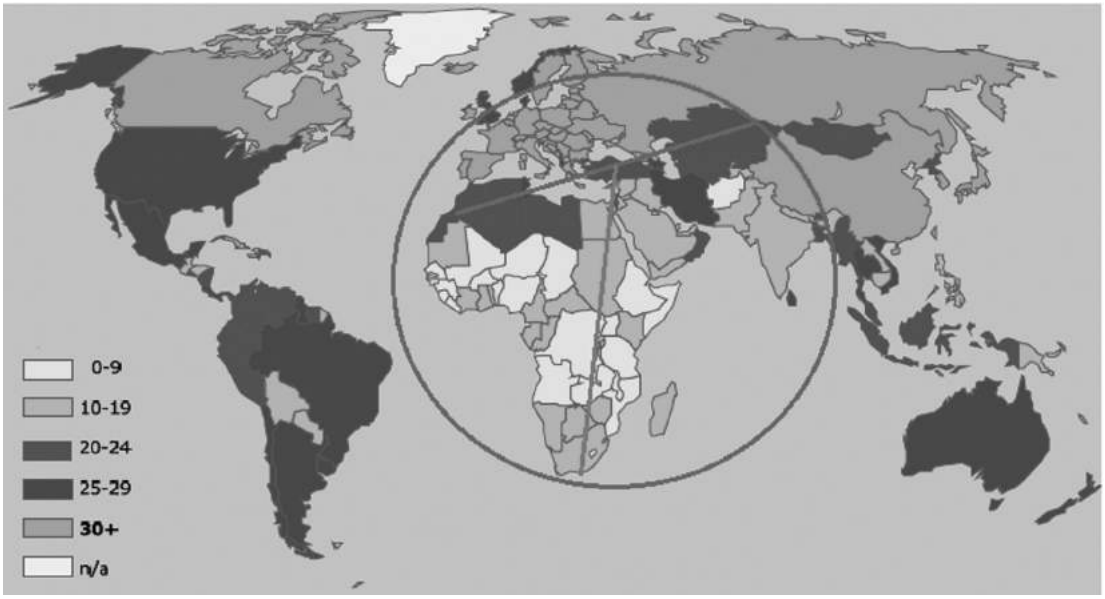

Harita-1. 2050 yılında küresel demografik yapı.

2. 4. Enerji ve Emtia Güzergâhı

Hiç şüphesiz Türkiye'nin önemini artıran bir başka jeo-stratejik unsur da, yerine yeni alternatifleri konulana kadar, mevcut enerji ve emtia kaynaklarının ve/veya bunların geçiş güzergahlarının Türkiye'nin çevresinde yoğunlaşmış olmasıdır (Tablo.1). Türkiye'nin yakın çevresindeki coğrafya bilinen doğalgaz rezervlerinin yaklaşık yüzde 65'ine sahipken, petrol rezervlerinin yüzde 70'ine sahiptir. Enerji arz güvenliğinin ekonominin önünde en büyük darboğaz olduğu günümüzde, doğal olarak bu kaynak zenginliği, bölgeyi bu yüzyılda avantajlı bir konuma oturtmaktadır.

Öte yandan alternatif enerji alanındaki arayışlar bu yüzyıla damgasını vuracak gibidir. Bunlar arasında kuşkusuz rüzgâr, güneş, jeotermal ya da biyolojik yakıtlar da yer alacak. Ancak bütün bu alternatiflerin tek başına enerji arz güvenliğini temin etmesi mümkün gözükmemektedir.

Bu bağlamda "devrim niteliğinde" olacak gelişmelerin "sıfır nokta enerjisi" ya da "soğuk füzyon" alanlarında beklenmesi gerektiği uzmanlarca artan oranlarda vurgulanmaktadır. 21. yüzyılın gerçek "oyun değiştiricisi" olarak da bu konu öne çıkmaktadır. Dünya ekonomisinde yeni bir kaosun önüne geçmek, ancak böyle mümkün olacaktır. Tersine olarak da, böyle bir gelişme olmadıkça çevremizdeki petrol ve doğalgaz odaklı çatışmaların sükun bulması muhtemel gözükmediği gibi, bu durumda Türkiye'nin kilit ülke olma konumu da devam edecektir.

Bu nedenle en azından yakın ve orta vadede Türkiye'nin enerji geçiş güzergâhı olma, enerjinin depolanması ve saklanması, işlenip yeniş ürünlere döndürülmesi gibi imkânları sonuna kadar zorlaması gerekmektedir. Boru hatları ile Ceyhan gibi bölgelerin enerji havzası haline getirilmesi çabaları bu bağlamda son derece yerinde stratejik adımlardır.

Tablo 1. Küresel Doğalgaz Rezervlerinin Dağılımı

	2004	2005	2006	2007	2008
Eski SSCB	**30,6**	**30,5**	**30,5**	**30**	**29,6**
İran	**15,7**	**15,6**	**15,2**	**15,6**	**16,2**
Katar	**14,7**	**14,5**	**14,5**	**14,3**	**13,9**
Suudi Arabistan	**3,9**	**3,9**	**4,1**	**4,1**	**4,1**
BAE	**3,5**	**3,4**	**3,4**	**3,4**	**3,3**
Afrika	8,1	8,1	8,1	8,1	8
Asya ve Pasifik	8	8,2	8,2	8,5	8,4
Batı Avrupa	3,4	3,3	3,1	3	2,9
OPEC	51,3	50,7	50,7	51	51,1
Petrol Rezervlerinin Dağılımı					
Latin Amerika	10	9,9	10,3	11,3	16,3
Eski SSCB	**10,5**	**10,5**	**10,6**	**10,5**	**9,9**
Orta Doğu	**62,9**	**62,7**	**62,4**	**61,6**	**58,1**
İran	11,1	11,4	11,4	11,2	10,6
Irak	9,7	9,6	9,5	9,4	8,9
Kuveyt	8,5	8,5	8,4	8,3	7,8
Suudi Arabistan	22,2	22	21,8	21,7	20,4
BAE	8,2	8,2	8,1	8	7,6
Afrika	9,5	9,8	9,8	10	9,4
OPEC	77,4	77,4	77,7	78,1	79,3

Kaynak: Uluslararası Enerji Ajansı, 2009.

2. 5. Modern İpek Yolunun Merkezi

Yukarıda Türkiye'nin bölgeye dinamizm kazandıran (i) genç bir demografik yapının merkezinde yer aldığı, (ii) aynı coğrafyanın dünyanın şimdilik alternatifi olmayan enerji ve emtia kaynaklarının süpürme alanında olduğu ifade edildi. Tarihi ve medeniyet birikimiyle de öne çıkmasının beklendiği bu bölgede Türkiye'yi öne çıkartan son bir kritik unsur da yeni yükselen piyasaları birleştiren bir "lojistik üs" olması hususudur.

Türkiye 1-3 saat arasında seyahat edildiğinde Avrupa, Asya ve Afrika'dan oluşan devasa üç kıtanın merkezine kadar varılabilecek kritik bir ulaşım ağının üzerinde yer almaktadır (Harita 2). Son yıllarda Türk Hava Yollarını bir dünya markası konumuna doğru taşıyan parametrelerin içinde, harekete geçen bu coğrafyada

Türkiye'nin bu artan talebin cazibe merkezi olması da başta gelmektedir. Gerçekten de 3 saatlik bir uçak seyahati sonunda oluşacak dairede Türkiye yaklaşık 9,4 trilyon dolarlık bir pazara ulaşmaktadır. Bu meyanda bir büyük yarımada olan Türkiye için deniz ticareti, limancılık ve deniz ulaşımını kara ulaşımı ile entegre edecek demiryolu ulaşım ağı gibi lojistik sektörlerinin de geleceği parlak olacaktır.

Kaynak: Türkiye Yatırım Ajansı, 2010.

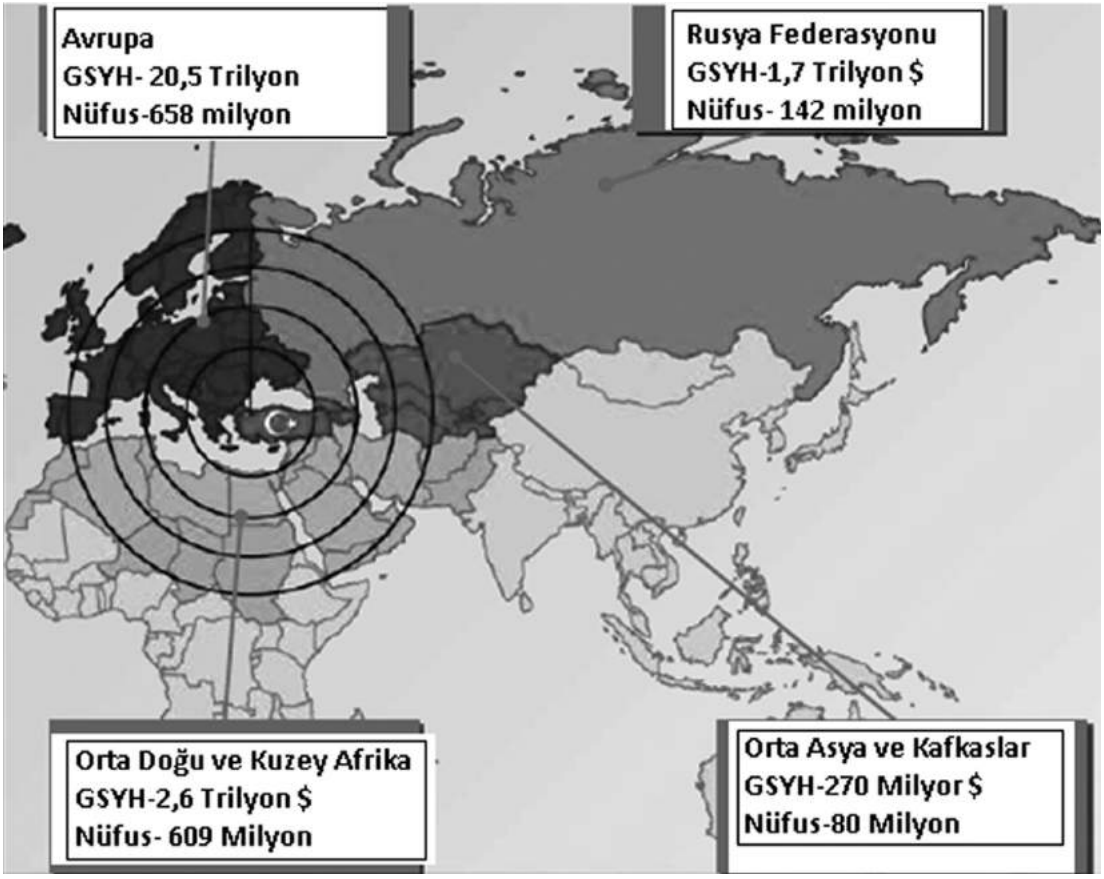

Harita-2. Türkiye ve yeni küresel cazibe merkezleri.

III. "ŞARTLI YAKINSAMA" YOLUNDA BÜYÜK MEYDAN OKUMALAR

Bu aşamaya kadar sürdürülen ve Türkiye'nin büyük potansiyeline işaret eden bu analize rağmen, Türkiye'nin potansiyelini açığa çıkartmak otomatik bir süreç ile, yani kendi kendine olmayacaktır. Türkiye'nin dünya sistem içinde dikkat çeker hale gelmesinde bir yandan Türkiye'nin de içinde bulunduğu coğrafyanın dünyanın ilgi odağı olmasının, öte yandan Türkiye'nin ekonomide ve dış politikada kaydettiği büyük hamlelerin payı vardır. Türkiye'nin lehte yükselen dalgaların sırtına binebilmesi için başarması gereken ciddi ev ödevleri vardır. Bunları kısaca aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

3. 1. Büyüme'nin Dinamiklerini Yeniden Düşünmek

Büyüme modelini tedricen toplam faktör verimliliğine kaydırmak. Tablo 2'de Türkiye'de uzun dönemli büyüme ve üretim sürecinde üretim faktörlerinin katkısı gösterilmektedir. Örneğin, Toplam üretimde TFV, sermaye (K) ve emeğin (L) katkısı ise aynı dönemde sırasıyla yüzde 32, 56 ve 12 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu açıdan bakıldığında da yine TFV'nin yetersiz, sermayenin katkısının ise fazla olduğu görülmektedir. Sermayenin katkısının fazla görünmesinin iki temel nedeni vardır. Birincisi, enflasyonun ortalama olarak yüzde 70'ler bandında dalgalandığı söz konusu dönemde, enflasyon karşısında eriyen sermayenin tekrar yerine konması sermayenin payını fazla göstermektedir. İkincisi, faktörler arası nispi fiyatların sermaye lehine bozulmuş olması nedeniyle emeğin payı gerçekte olduğundan düşük, sermayenin payının ise olduğundan yüksek çıkmış olması mümkündür. Buna rağmen söz konusu gözlem, Türkiye'nin büyüme modelinin yaşadığımız rekabet ortamına uygun olmadığı gerçeğini değiştirmemektedir.

Tablo 2 Başlıca Dönemlere Göre Büyümenin Kaynakları

	Yıllık Ortalama Büyüme ve Faktör Katkıları (%)				Faktörlerin Üretimdeki Payı (%)		
Dönem	GSYH	TFV	K	L	TFV	K	L
1987 - 2007	4,52	1,55	4,77	1,26	32	56	12
1987 - 2001	3,83	0,73	5,01	1,37	5	77	18
1987 - 1993	4,87	2,53	4,93	-0,05	48	50	2
1994 - 2001	3,04	-0,62	5,07	2,44	-66	132	34
2002 -2007	6,14	3,47	4,2	1,02	53	37	10

Kaynak: DPT verilerine dayanılarak hesaplanmıştır.

Bahsedilen çarpıklığı daha açık göstermek üzere alt dönemlere bakmak yerinde olacaktır. 1987-2001 arasında GSYH yüzde 3,8 büyürken, TFV'nin üretimdeki payı yüzde 5 düzeyinde kalmış, sermayenin payı yüzde 77 ve emeğin payı ise yüzde 18 olarak tespit edilmiştir. Rekabet kabiliyeti, verimlilik göstergesi, refah yaratma kapasitesi ve sürdürülebilir büyümenin bir göstergesi olarak alınabilecek olan TFV açısından bakıldığında 1990'lı yılların tümüyle kaybedildiği ve büyüme modelinde sermaye ağırlığının aşırı düzeye ulaştığı görülmektedir. Hele 1994, 1999 ve 2001 yıllarında yaşanan büyük ekonomik daralmaların yaşandığı 1994-2001 arasındaki "en kötü dönem" veri alındığında durum iç karartıcı bir şekilde kötüleşmektedir.

2002 sonrasında ise yapılan reformlara, makroekonomik dengelerin göreceli olarak oturmasına, siyasi istikrarın, yatırım ortamının korunmasına paralel olarak verilerde dikkat çeken bir düzelme kaydedilmiştir. 2002-2007 arasında ekonomi yüzde 6,1 oranında büyürken, üretimde TFV'nin payı yüzde 53'e çıkmıştır. Sermayenin payı yüzde 37, emeğin payı ise yüzde 10 olarak gerçekleşmiştir. TFV'nin ulaştığı düzey çok büyük bir aşama olup, hala yeterli değildir. Mukayeseli olarak Türkiye'nin TFV'nin sürdürülebilir bir şekilde yüzde 60-70 bandına oturması gerekmektedir ki, yakın bir gelecekte bu seviyeleri yakalamak çok zor bir meydan okuma olarak durmaktadır.

Türkiye'nin uzun vadede bu görevin üstesinden gelebilmesi yolunda birkaç büyük kısıttan bahsetmek gerekmektedir.

3. 2. Şirketlerin ve İktisadi Zihniyetin Dönüşümü

Bunlardan birincisi, Türkiye'de şirketlerin dönüşümünün sağlanmasıdır. Bu meyanda KOBİ tarzı şirketlerle büyükler arasında etkin bir eşleştirme mekanizması kurularak KOBİ'lerin dönüşüm ve dışa açılma sürecine sokulması; satın alma ve birleşmelere hız verilerek ekonomi genelinde optimum ölçeklerin yakalanması, dolayısı ile rantabilitenin sağlanması; girişimcilik kültür ve zihniyetinin dönüşümünün sağlanması gerekmektedir.

3. 3. Büyümenin Finansmanı

İkinci olarak, Türkiye'de yönlendirilmiş bir sanayi politikası eşliğinde yatırımların uzun süreli olarak, istikrar içinde ve GSYH'nin en az yüzde 25'leri düzeyinde sürdürülmesi gerekmektedir. Ancak, bu yatırımları yaparken aynı zamanda tasarruf-yatırım açığının da büyük oranda kapatılmış olması ve kısaca büyümenin yerli kaynaklarla finanse edilebiliyor olması gerekmektedir. Aksi takdirde net kaynak transferleri nedeniyle büyümenin refaha olan katkısı düşük kalacaktır. Şekil 3'te gösterildiği üzere, 2002 yılından beri Türkiye'de yatırımlar GSYH'nın yüzde 23-25'i arasında dalgalanmaktadır. Mukayeseli olarak Türkiye'nin yatırım performansı diğer yükselen piyasa ekonomileriyle at-başı gitmesine rağmen, Türkiye'nin fark yaratabilmesi için 2008-2009 arasında ve birtakım iç ve dış mecburiyetlerden dolayı olduğu gibi bu performansını düşürmesi değil, artırması gerekmektedir.

Kaynak: TÜİK.

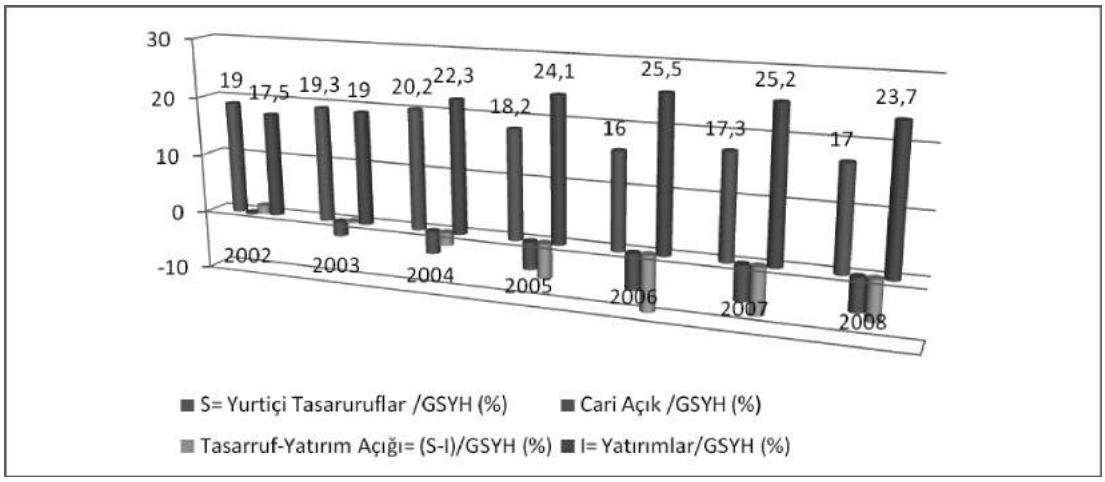

Şekil-3. Türkiye'de tasarruf-yatırım açığının gelişimi (2002-2008).

Ancak, yine şekilden takip edileceği üzere, GSYH'nin yüzde 17'leri düzeyinde dolaşan toplam tasarrufların bu düzeydeki bir yatırımı finanse etmesi mümkün değildir. Bu koşullar altında Türkiye'nin dış tasarruflardan yararlanması şimdilik kaçınılmaz gözükmektedir. Böyle bir objektif veriye karşı Türkiye'nin faiz, kur, emisyon hacmi, vergi gibi değişkenlere kısa vadeli müdahalesi ve sapma yaratacak iktisat politikaları ile karşı koyması mümkün değildir. Bir başka ifadeyle, ekonomide reel sorunların nominal araçlarla halledilemeyeceği ve bunlara karşı aynı ölçüde reel ve yapısal tedbirlerle karşı koymanın gerektiği not edilmelidir.

Türkiye'nin bu konudaki ev ödevi yeterince açıktır ve kamuoyunca bilinmektedir: Her şeyden önce Türkiye bir yandan dışarıdan içeriye giren kaynakların kalkınma hedefleri doğrultusunda niteliğinin artırılmasına, öte yandan da içeride hanehalkının, finans sektörünün ve kamu kesiminin tasarruf yapma kapasitesinin artırılmasına yönelik reformlara odaklanmalıdır. Yabancı kaynakların kalitesinden kasıt, borç oluşturmayan, üretime, istihdama ve döviz girdisine katkı sağlayacak ve olabildiğince sıfırdan yatırımlar şeklinde cereyan edecek doğrudan yabancı sermaye yatırımlarıdır (DYSY). Bu açıdan bakıldığında son yıllarda Türkiye'ye giren sermayenin miktarı kriz yılı hariç 2004 yılından beri hızla artmış, ayrıca bileşimi de büyük oranda DYSY'ye kaymıştır. Ancak bu sermaye girişi hem beklenen ölçüde yeni yatırım (green fiel investment) şeklinde cereyan etmemiş, hem de sektörel (perakende satış ve finans) tercihleri şimdilik Türkiye'nin yukarıda ifade edilen önceliklerini tatmin etmekten uzak gerçekleşmiştir.

Bu bağlamda Türkiye'de;

(i) yatırım ortamını geliştirici düzenlemelere devam edilmesi,
(ii) yabancı sermaye girişlerinin daha fazla etkinlikle kanalize ve idare edilmesi,
(iii) içeride adil ve etkin rekabet ortamının temin edilerek rekabetin tetiklenmesi ve piyasadaki rekabetin arttırılması gerekmektedir.

İkinci olarak, kamu kesimi refomunun yapılması ve bilhassa sosyal güvenlik açıklarının düşürülmesi görevine paralel olarak, uzun vadede Türkiye'nin tasarruflarının geliştirilmesi yolunda esas adres olan şirketlerin dönüştürülmesine yönelik çabalar artırılmalıdır. Bu meyanda şirketlerin dönüşümünün sağlanması, alternatif finansman araçları çıkartılarak halka açılmalarının temin edilmesi, ekonominin verimlilik ve katma değer eksenli dönüşümüne paralel olarak "şirket artığının" geliştirilmesi, emek piyasası katılıklarının giderilmesi, vergisel yüklerin azaltılması gibi ikinci nesil reformlara devam edilmesi gerekmektedir.

Türkiye'de bilhassa özel kesim eksenli olarak sürüp giden dış kaynak kullanımının bir yansıması olarak karşımıza çıkan cari açık sorunu da ancak böyle nitelikli bir iktisadi, sektörel ve şirketler bazındaki bir dönüşüm sonrasında sürdürülebilir olacaktır. Ancak yeri gelmişken, Türkiye'nin büyüme patikasını kırılgan hale getiren konuyla yakında ilişkili husus Türkiye'nin enerji arz güvenliğinin sağlamış olmasıdır. Şimdilik büyümenin önündeki en kırılgan hususların başında gelen bu konunun zor ve uzun bir yol olduğu ve esasen dünyanın ortak sorunlarından biri olduğu açıktır. Bu meyanda Türkiye'nin hedefi sadece "enerji geçiş güzergâhı" olmanın ötesinde enerjinin işlenmesi, katma değeri yüksek çeşitli ürünlere çevrilmesi, saklanması ve ticaretinin yapılması olmalıdır. Bunun bir gereği olarak gündeme alınmış olan Ceyhan Enerji Havzası projesinin ve arsa üretmek ve yan sanayisinin oturtulması gibi bunun zorunlu bileşenlerinin hızlandırılması gerekmektedir.

Üçüncü bir ödev de yine bu bölümde avantaj olarak gündeme getirilen genç nüfusun nitelik yönünden etkin bir şekilde dönüştürülmesidir. Türkiye'de üniversite-sanayi işbirliği içinde, bilhassa özel kesimin kendi sektörel öncelikleri doğrultusunda meslek eğitimine yatırım yapmasını da teşvik edecek türden bir eğitim reformu gereği yıllardır ağır bir şekilde etkisini hissettirmektedir..

Türkiye'nin büyük potansiyelini harekete geçirmede ve sosyal barışı sağlamada işsizlik sorununun çözülmesi gereği de bu üçüncü ev ödevinin önemli bir alt bileşenidir. Türkiye'nin hem kriz öncesinde hem de kriz ortamında bu açıdan çok zorlandığı doğrudur. Türkiye'de istihdam oluşturan geleneksel yapılar son yıllarda gerilemektedir. Bunların başında (i) ekonomik alandan geri çekilen kamu sektörü, (ii) büyük bir rekabet baskısı altında daralan tekstil ve konfeksiyon gibi emek yoğun sektörler, (iii) yeniden yapılanma ve dönüşüm sürecinde büyük bir göç veren tarım sektörü.

Son olarak yeni dönemin ruhuna uygun istihdam alanları ise modern hizmet sektörleri ve ileri düzeyde beşeri sermaye girdisi gerektiren yüksek katma değerli sektörlerdir.

Açıktır ki, buradaki "yaratıcı yıkım"ın kırılganlığı; istihdam açısında gerileyen sektörlerin yerine, yükselmekte olan sektörlerin verimlilik ve rekabet baskısı altında yeterli oranda istihdam yaratamamasıdır. Keza, yavaş yavaş ortaya çıkan modern sektörler zaten aradığı nitelikte kalifiye ara elemanı da bulamamaktadır.

IV. SONUÇ

Sonuç olarak, dünya sistemde taşlar yerinden oynamış, gerek yaşanmakta olan kriz ve gerekse kriz öncesinde meydana gelen gelişmeler nedeniyle dünyada yeni bir "yaratıcı yıkım" damarının önlenemez bir şekilde harekete geçtiği görülmektedir. Bu meyanda dünya ekonomisinin ağırlık merkezinde bir kayma, büyümenin aktör ve faktörlerinde bir değişim söz konusu olacak gibidir. Yeni çağın iktisadi çekim merkezi ve rızık haritası doğuya kayarken, Türkiye son yıllarda kaydettiği hamlelerle bu sürece aktif uyum sağlamaya çalışmıştır. Yeni çağda oyunun kurallarını ve kralını belirleyecek sektörler olarak enerji, biyo teknolojiler, nano-teknoloji, çevre, yeşil devrim, gıda sektörü ön plana çıkarken, yeni dönemde demografik yapılar ile tüketim kabiliyeti yüksek piyasalar da belirleyici olacak gibidir.

Orta vadede bu denklemin "yıkım kısmı" galebe çalarken, uzun vadede ise bunun "inşa" kısmının nasıl olacağı konusunda büyük belirsizlikler vardır. Ancak görünen odur ki, Türk-İslam dünyası bütün bu "muhtemel senaryoların" merkezinde yer alacaktır. Bu süreçte söz konusu coğrafyanın ne kadar "aktör", ne kadar "figüran" olacağı ise şimdilik büyük bir soru(n) olarak yerinde duruyor.

Böyle bir yaratıcı yıkımın ortasından geçilirken, kulağını arzın derinlerinden gelen fay hatlarındaki hareketlere kabartan ve yeni süreçleri öncelikli olarak algılaması gereken, ilk haberleri veren ve bütün bir ülkenin bunun gereğince konumlanmasını temin edecek kesim Türkiye için ihracatçı girişimciler olacaktır.

İhracatçı odaklı bir konumlanma Türkiye ekonomisinin yeni dönemdeki şekillenmesinde mihenk taşı oluşturacaktır. Rekabetçi ve katma değer odaklı sektörlerin ön plana çıkmasında, üretim deseninin derinleştirilmesi ve çeşitlendirilmesinde, istihdam, enflasyon, ödemeler dengesi gibi kısıtların gevşetilmesinde ihracata dayalı bu kapsayıcı yapılanma kritik bir değer ifade edecektir.

Yard. Doç. Dr. Kahraman Arslan[1]

İSLAM ÜLKELERİ ARASINDAKİ EKONOMİK İLİŞKİLERİN GELİŞTİRİLMESİNDE TÜRKİYE'NİN ROLÜ VE ÖNEMİ

ABSTRACT

Turkey's Role and Importance in Developing the Economic Relations Among Islamic Countries

The path that will take Turkey and Islamic world to the result is the achievement of the "capacity of mutual work." That is because; "cooperation" has now become the defining "trend" of the new world. Crossing the borders, increasing the production and cooperating to outgrow the competitors are the basic rules. The classical definition of competition based on "defeating the competitor" left its place to strategic partnerships.

Some of the Islamic countries are dependent on imports in foodstuffs, some others in capital goods and some in both. Turkey is currently a net exporter of foodstuffs, and considering the expected expansion in the production capacity owing to the GAP project it can be concluded that Turkey will become an important food exporter. Efforts of the EU and the US to export foodstuffs to the Islamic world should make us understand the importance of the issue. Therefore, seeing the

1. İstanbul Ticaret Üniversitesi Öğretim Üyesi (*Lecturer at Istanbul Commercial University*)

Islamic countries that import foodstuffs as potential markets, where the excess of Turkey's agricultural production may be sold, and arrangements aimed at these markets can create significant opportunities for Turkey.

In the same way, due to Turkey's ability to export industrial products and technology in the recent years and practicality of our technological level in these countries, the market of the Islamic world will be beneficial both to us and the Islamic countries. Despite the countries that create difficulties, we need to be able to forge a system that is practical and open to participation, and that protects the mutual interests of the parties and show flexibility according to changing conditions.

The OIC group of 57 countries has a very suitable position that will enable initiation, formation and conclusion of mutually beneficial schemes and projects. What we need is to have the collective will and determination to remove the barriers before implementation of common projects and activities among the member countries, and to proceed to concrete actions aimed at increasing economic and commercial relations. Turkey is a country that has attained the political and economic maturity needed to achieve this.

Turkey has achieved important reforms in recent years in economic, political and social restructuring and entered into cooperation with Islamic countries. If these activities are imitated and implemented by the other Islamic countries, the long-awaited cooperation and solidarity among the Islamic countries will be achieved in the widest sense and a new World order will be initiated. At this point, the greatest responsibility lies upon Turkey and Turkey's historical mission entails this.

İslam ülkeleri arasındaki dayanışma ve işbirliğinin geliştirilmesi konusu, uzun yıllardan beri gündemdeki yerini korumaktadır. Bu yöndeki girişimler ilk olarak 1966 yılında "İslam Birliği" sloganı ile başlatılmış ve 1969 yılında Rabat'ta 24 ülkenin katılımı ile gerçekleştirilen Birinci İslam Zirve Konferansı'nda alınan kararla İslam Konferansı Teşkilatı'nın (İKT) temelleri atılmıştır. Türkiye, bu zirveye Dışişleri Bakanı başkanlığında bir heyetle katılmış ve konuya ilgisini daha başlangıçta ortaya koymuştur.

Nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan ülkelerin üye olduğu İKT'nin temel amacı; üye ülkeler arasında politik, ekonomik, kültürel, bilimsel ve sosyal dayanışma ve işbirliğinin geliştirilmesidir. İKT'nin kuruluş amacı her ne kadar politik nedenlere dayansa da ekonomik amaçla işbirliği ve ortak hareket etme güdüsü, kısa zamanda öncelikli alanlardan biri haline gelmiş ve bu doğrultuda üye ülkeler arasında ekonomik ve ticari işbirliğinin geliştirilmesine yol açan önemli adımlar atılmıştır.

Gelecek Arayışları

Kısa sürede değişik alanlarda üye ülkelerin kaygılarını ve ortak çıkarlarını kapsayan ekonomik meseleler üzerinde ayrıntılı bir gündem oluşturan İKT, İslam ülkeleri arasında "örgütlü ve ortaklığa dayalı işbirliğini" gerçekleştirme mekanizması haline gelmiş ve İKT şemsiyesi altında çeşitli işbirliği modelleri geliştirilmiştir. İKT'nin en önemli organlarından biri olan Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi'nin (İSEDAK) 1984 yılında kurulması ve komite başkanlığına Türkiye Cumhurbaşkanı'nın seçilmesi ile birlikte İKT bünyesindeki ekonomik ve ticari işbirliğinin en yüksek seviyede ve sistematik bir biçimde uygulanması imkânı ortaya çıkmıştır. Faaliyetleri 1984 yılından bu yana kesintisiz olarak Türkiye Cumhurbaşkanlarının başkanlığında sürdürülen İSEDAK'ın 25. toplantısı 2009 yılında İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. İslam ülkelerinin bir kısmı gıda yönünden bir kısmı da yatırım malları veya her iki yönden ithalata bağımlı durumdadırlar. Türkiye'nin halen net gıda maddeleri ihracatçısı olması ve gelecekte GAP projesinin oluşturması beklenen üretim artışı nedeniyle önemli bir gıda maddeleri ihracatçısı olabileceği anlaşılmaktadır. İslam ülkelerinde gıda maddeleri ihracatında AB ve ABD'nin gösterdiği çabalar göz önüne alındığında konunun önemi daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, gıda maddeleri ithalatçısı olan İslam ülkelerinin, Türkiye'nin tarım ürünleri üretim fazlasının değerlendirilebileceği bir pazar olarak görülmesi ve bu pazarlarla ilgili düzenlemelerin yapılması Türkiye açısından önemli fırsatlar doğuracaktır.

Aynı şekilde ülkemizin son birkaç yıldır imalat sanayi ürünleri ve teknoloji ihraç etmeye başlaması ve teknolojik seviyemizin bu ülkelerde uygulanabilir olması nedeniyle İslam ülkeleri pazarının karşılıklı olarak hem ülkemize ve hem de İslam ülkelerine yararlı olacağı açıktır. Bütün mesele, çeşitli nedenlerle güçlük çıkaran ülkelere rağmen gönüllü katılıma açık, uygulanabilir ve tarafların menfaatini gözeten ve değişen şartlara göre esnek bir sistemin oluşturulabilmesidir.

Sonuca Götüren Yol...

Türkiye ve İslam ülkeleri açısından sonuca giden yol, "birlikte çalışma yeteneği" oluşturulmasıdır. Zira bugün hemen her alanda "işbirliği" yapılması, yeni dünyanın en belirleyici "trendi" haline gelmiştir. Sınırları aşmak, üretimi artırmak, kendini ve rakiplerini aşmak için işbirliği yapmak temel kural olarak kabul edilmektedir. Rekabetin "rakibi alt etmek" üzerine kurgulanmış klasik tanımı, yerini stratejik ortaklıklara bırakmıştır.

Küresel gelişmeler ve ticaretin değişen yapısı karşısında İslam ülkeleri arasında da "örgütlü ve ortaklığa dayalı işbirliği" stratejisine bağlı olarak, en üst düzey siyasi kuruluş olan İslam Konferansı Teşkilatı (İKT) aracılığı ile bir dizi ticari işbirliği adımları atılmıştır.

İslam ülkeleri arasındaki genel ticaret seviyelerini artırmak amacıyla kaydedilen gelişmeler, çok yeterli görülmese bile yine de İslam ülkeleri arasında karşılıklı bir "yakınlaşma" sağlanmıştır. Bu yakınlaşmanın etkisi ile, karşılıklı ticaretin mütevazı da olsa artan bir seyir izlediği görülmektedir. Yapılan tahminlere göre bu eğilimin önümüzdeki yıllarda da devam etmesi ve halihazırda İslam ülkeleri arasında gerçekleşen % 15 oranındaki ticaret hacminin 2015 yılında % 22 seviyesine çıkarılması öngörülmektedir.

Bunun için siyasi irade, işbirliği ve entegrasyonu ilerletmenin anahtarıdır. Ama akılda tutulması gerekir ki bu iki yönlü bir yoldur: teorik ve ampirik olarak siyasi irade ve enformasyon birbirini destekler ve birbirine yol açar. Bu bağlamda, sonuçların henüz görülmediği durumlarda başlangıçta gereken güçlü siyasi iradeyi sağlamak kolay olmayabilir. Bu nedenle, karar vericileri daha güçlü bir entegrasyon ve işbirliğine ikna edebilmek için, bu konuda gerekli olan kantitatif araştırma ve ekonomik analizlerin yapılarak entegrasyonun muhtemel yararlarını göstermek oldukça yararlı olabilir.

57 ülkeli İKT camiası, herkesin karşılıklı yararına olacak işbirliği şema ve projelerini başlatma, kurma ve elle tutulur sonuçlara ulaştırma imkanları açısından çok uygun bir konumdadır. Yapılacak şey, üye ülkeler arasındaki ortak proje ve faaliyetlerin önündeki engelleri aşmak için gerekli kolektif siyasi irade ve azmi göstermek ve böylece, küresel düzeyde ve uzun yıllara uzanabilecek şekilde, bu ülkelerin arasındaki ekonomik ve ticari işbirliğini artıracak somut eylemlere girişebilmektir. Bunu gerçekleştirebilecek siyasi ve ekonomik olgunluğa erişmiş ülke ise Türkiye'dir.

Yeni Gündemi İyi Okumalıyız...

İhracata dayalı ekonomik büyüme modeline örnek teşkil eden ülkelerin uygulamalarının sadece kendi iç dinamikleri ile değil, dış çevre şartlarının sunduğu fırsat ve tehditler ile birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Her gelişmekte olan ülke gibi Türkiye'nin de gelecekten beklentileri ve hedefleri vardır. Bulunduğu coğrafi konum itibariyle gelişmiş olan ülkelerin yoğun olduğu Avrupa pazarının merkezine yakın olması, petrol zengini Arap ülkelerine ve İslam bloğuna yakınlığı, bakir Doğu Bloğu ülkeleri ve Türki Cumhuriyetleri arasında bulunması, Türkiye'nin hedeflere ve fırsatlara yakınlığı hakkında ipuçları vermektedir.

Türkiye, İslam Kalkınma Teşkilatı bünyesinde en yüksek kalkınmışlık düzeyine ulaşmış, en çok itibar gören ve liderlik konumunda olan çok sınırlı sayıdaki ülkelerden birisi, hatta birincisidir. Bu konumunu daha da güçlendirmek ve bundan büyük yararlar sağlamak nerede ise tamamen Türkiye'nin kendi inisiyatifindedir. Bu inisiyatif, Türkiye'nin çok önem ve öncelik verdiği AB ve ABD ilişkilerine zarar vermeden, hatta o ilişkileri daha da güçlendirmek için kullanılabilmelidir. Böyle bir yaklaşım, Türkiye'ye aynı zamanda çok önemli dış ekonomik ve politik açılımlar sağlayabilecektir.

Hazır Bir Platform: İSEDAK

Esasen 1973 yılından bu yana Türkiye'nin dış ticaretinde İslam ülkeleri önemli bir yere sahip olmuş ve Türkiye'nin İslam Konferansı Teşkilatı'na üyeliği, ticari ilişkilerine doğrudan yansımıştır. Özellikle Türkiye Cumhurbaşkanı'nın İSEDAK başkanlığına seçilmesi ile birlikte Türkiye'nin İSEDAK'taki öncü rolü kısa zamanda temayüz etmiş ve üye ülkeler nezdinde önemli bir saygınlık kazanmıştır.

Bu nedenle İSEDAK, Türkiye'nin İslam Konferansı Teşkilatı bünyesinde yer alan ülke ve bölgelerle çok taraflı ekonomik ilişkilerinin geliştirilebilmesi için "hazır bir platform" olarak kabul edilmelidir.

İSEDAK üyesi ülkelerin dünya ticaret hacmindeki payı yaklaşık % 10 düzeyindedir. 2007 yılı itibariyle üye ülkelerin kendi aralarındaki ticaret hacmi ise 200 milyar dolara ulaşmış olup İKT içi ticaretin toplam ticaretlerine oranı % 16,4'tür. Bu oranın, 2015 yılında % 20'ye çıkarılması hedeflenmektedir. Genel seviyedeki bu değişimlerde, İKT üyesi 57 ülkenin GSMH'sinin % 42'sini oluşturan ve İslam ülkeleri arasında en büyük dört ekonomiden biri (Türkiye, Suudi Arabistan, Malezya ve Endonezya) olan Türkiye'nin 2003-2007 döneminde İslam ülkeleri ile olan ticaretinin, diğer dünya ülkeleri ile olanlardan daha büyük bir büyüme göstermesi önemli bir rol oynamıştır.

Belirtilen dönemde Türkiye'nin İslam ülkelerine olan ihracatı (% 23,4), ithalatının (% 22,2) önüne geçerek diğer dünya ülkeleriyle olan ticaretinin üzerinde seyretmiştir. Türkiye'nin İKT üyesi ülkelere 2000 yılında 3,6 milyar dolar olan ihracatı, 2007 yılında 20,3 milyar dolara yükselmiştir. Böylece İKT üyesi ülkelerle dış ticaret açığımız hızla kapanmış ve 2007'de ihracatın ithalatı karşılama oranı % 95'e ulaşmıştır.

Bu iyileşmede, ikili ve çok taraflı ticari işbirliği girişimlerinin önemli payı vardır. Türkiye'nin önümüzdeki dönemde İslam ülkeleri arasında ekonomik ve ticari işbirliğini geliştirmek ve bölgesinde etkin bir güç olabilmek için somut ve gerçekleşebilir projelere ağırlık vermesi gerekmektedir. Bu amaçla, küresel ve bölgesel ölçekte sorun alanları ve fırsat alanlarını çok iyi analiz etmesi, ileriye dönük öncelikli ve somut bir hedef durumundadır.

Yeni Pazar Arayışları İçinde İslam Ülkeleri

Türkiye; AB, Karadeniz, Ortadoğu ülkeleri ve Türk Cumhuriyetlerine yalnızca coğrafi yakınlığı bakımından değil, bu ülkeler ile var olan ekonomik, ticari, tarihsel ve kültürel ilişkileri bakımından da bölge pazarları için avantajlı bir merkezdir. Türkiye, AB'ye tam üyelik adaylığının yanı sıra KEİ, EİT ve İSEDAK'daki önderlik konumu ile bölgesinde somut ve verimli iş olanakları yaratmaktadır. Bu çerçevede, bölge ülkeleri ile yakın kültürel ve tarihsel ilişkileri olan ve merkezi konumunun avantajından yararlanabilecek Türkiye, çok büyük bir pazar imkânına sahiptir.

Türkiye; Avrupa Birliği (AB), Karadeniz, Ortadoğu ülkeleri ile Kafkas ve Orta Asya Cumhuriyetlerine sadece stratejik konumundan ötürü değil, bu ülkeler ile mevcut güçlü ilişkileri ve anlaşmaları bakımından da bölge pazarları için avantajlı bir merkezdir. Türkiye'nin AB ile Gümrük Birliği (GB) ve tam üyeliğe adaylığının kabulü ile Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT), Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ), İslam Konferansı Teşkilatı'ndaki (İKT) üyeliği bu bölgede somut ve verimli iş imkânları sağlamaktadır. EFTA, G-20'ler ve D-8'ler içindeki yeri Türk ekonomisinin dünya ekonomisi ile bütünleşmesindeki potansiyelini artırmaktadır. Değişen dünyanın en çok değişmekte olan bölgesinde yer alan ve bölgesel bir güç iddiasında olan Türkiye'nin, yukarıda belirtilen ekonomik entegrasyon ve işbirliği hareketleri ile uluslararası kuruluşlara üyeliğinden dolayı ortaya çıkan yükümlülüklerini ve bu yükümlülüklerden doğan hak ve menfaatlerini iyi değerlendirmesi gerekmektedir.

Bu yüzden, önümüzdeki dönemde ulusal ekonomiyi etkileyecek politikalara ve stratejilere yön verecek tüm projeksiyonları, AB ile tam üyeliğin bütünleşme hareketi ve İslam ülkeleri ile oluşturulacak ilişkiler içinde ele almak mümkündür. Türkiye'nin AB dışındaki ülkelerle ilişkileri bir ekonomik işbirliği hareketi olduğu için, bu ilişkileri Türkiye-AB ekonomik entegrasyonuna bir alternatif değil, tamamlayıcı bir unsur olarak görmek gerekmektedir.

İKT üyesi ülkelerin arasında ticaretin artırılmasında asıl tartışılması gereken konuların başında özel sektörün kurumsallaşması ve kapasitesinin geliştirilmesi gelmektedir. Bu yönde yeni adımlar atılmalı, bugüne kadar gelinen noktalardaki gelişmeler ve ortak girişimler desteklenmeli, ortak projeler geliştirilmeli ve birlikte hareket ederek sahip olunan potansiyelin etkisi katlanarak artırılmalıdır.

Örneğin Bahreyn, Kuveyt, Umman, Katar, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin üye olduğu Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi'nin (GCC) gelecek 5 yılda petrol, doğalgaz, altyapı ve gayri menkul sektörlerine yapacağı yatırımların bir trilyon dolar olacağı öngörülmektedir. Bu yatırımlardan altyapı yatırımlarının kamu-özel sektör ortaklıkları tarafından finanse edilmesi, gayri menkul sektöründeki yatırımların ise özel sektörün ağırlığında olacağı beklenmektedir. Bu sebeple İKT, İslam Kalkınma Bankası, İslam Ticaret Odası, İSEDAK gibi ortak uluslararası kurumların koordinasyon ve yönlendirmesi son derce önem arz etmektedir.

İSEDAK'ın yakın dönemde üstlendiği diğer bir proje ise Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD) benzeri mümtaz iş topluluklarıyla işbirliği yapmak için ticari forumlar organize edilmesi ve üye ülkelerdeki spesifik bir endüstrinin ihracatçıları ve ithalatçıları bir araya getirmeyi amaçlayan sektörel/alt sektörel alıcı-satıcı toplantılarının düzenlenmesidir. Yaratılan bu işbirliği atmosferi, kuşkusuz İKT ülkeleri arasındaki siyasi bağların da pekişmesine katkıda bulunmuştur.

Küresel finansal krizin yol açtığı olumsuz durum karşısında, özellikle son 5 yıl içerisinde İslam ülkelerinde biriken fonların yine İslam ülkelerinde değerlendirilmesinin uygun olacağı görüşü ön plana çıkmaktadır. Ancak, bu fonların akışkanlığını sağlamak açısından, üye ülkelerin sermaye piyasaları arasında işbirliğinin tesis edilmesi kritik önem arz etmektedir. Bu itibarla, İslam ülkeleri arasında kurumsal ve ürünsel bazda bir an önce ortak yaklaşımların geliştirilmesi yerinde olacaktır. Bu noktada, önemli sermeye birikimine sahip ülkelerin diğer üye ülkelerde yaptıkları yatırımları artırmalarının önemi açıktır. Bunun yanı sıra, yatırım almak isteyen üye ülkelerin de yatırım ortamının iyileştirilmesine ilişkin gerekli tedbirleri ivedilikle yürürlüğe koymaları gerekmektedir.

İslam ülkeleri arasındaki ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi, bir yandan çok taraflı program ve düzenlemelerin geliştirilmesine, diğer yandan da milli düzeyde atılacak güçlü adımlara bağlıdır. Tercihli ticaret, ticaretin finansmanı gibi alanlardaki işbirliğine ilaveten ortak yatırımlara, sermaye ve insan hareketlerinin kolaylaştırılmasına, üretimde ihtisaslaşmaya ve küresel pazarlarda rekabet edebilir güçlü bir üretim altyapısının geliştirilmesine özel önem verilmesi gerekmektedir. Bu amaçla, Türkiye tarafından başlatılan bir başka yeni girişim, üye ülkelerdeki işadamları dernekleri ile işbirliği halinde iş forumları düzenlemektir. Bu forumlar sırasında üye ülkelerin spesifik sektörlerdeki ihracatçı ve ithalatçılarını bir araya getirecek sektörel alıcı satıcı toplantıları da organize edilmektedir. Bu bağlamda, İSEDAK'la işbirliği halinde düzenlenen ve binlerce Türk işadamının yanı sıra, yurtdışından da 3000 civarında işadamının katıldığı Uluslararası İş Forumu (IBF) ve MÜSİAD Uluslararası Fuarı etkinlikleri büyük önem arz etmektedir.

Sonuç olarak, İslam ülkeleri arasında ticaretin artırılması, ileriye dönük öncelikli ve somut bir hedef durumundadır. Bu alanda önemli gelişmeler sağlanmakla birlikte, engelleyici problemler hâlâ aşılabilmiş değildir. Üye ülkelerin ticari işbirliğini güçlendirmek için, yatırım ortamının iyileştirilmesi, yasal düzenlemelerin yapılması, ticareti kolaylaştırıcı yeni projelerin geliştirilmesinin yanı sıra, özel sektörün de, ekonomik ve ticari faaliyetlere katılması önemli bir faktördür. Bu çerçevede yapılması gereken, İslam Birliği şuuru ile ortak duygu, ortak düşünce ve bilgi paylaşımı içerisinde, sosyal ve ticari ilişkilerin önünü tıkayan engelleri aşma konusunda çaba göstermek gerekmektedir.

Türkiye son yıllarda ekonomik, siyasi ve sosyal alanlarda yeniden yapılanma yolunda önemli reformlar gerçekleştirmiş ve İslam ülkeleri ile belirli bir dayanışma içine girmiştir. Bu uygulamaların, diğer İslam ülkeleri için de örnek teşkil etmesi ve hayata geçirilmesi halinde, İslam ülkeleri arasında özlenen ve beklenen işbirliği ve dayanışma, en geniş ölçüde sağlanmış ve yeni bir Dünya düzenine geçilmiş olacaktır. Bu noktada en büyük görev ve sorumluluk, yine Türkiye'ye düşmektedir ve Türkiye'nin tarihsel misyonu bunu zorunlu kılmaktadır.

Saleh Abdullah Kamel[1]

TÜRKİYE'NİN ARAP DÜNYASI İLE OLAN BAĞLARI ÇOK DERİN VE SAĞLAMDIR[2]

ABSTRACT

"Turkey's Ties with The Arab World Are Very Deep and Strong"

What do you think about the latest policies of Turkey on Middle East in particular and how these policies will contribute to development of Turk-Arab relations?

Turkey has deep historical ties with the Arabic world. Turks and we Arabs are not only representatives of the same civilization but we were members of the same state as well. It is not easy to break apart such strong ties. Turkey's relations with the Arabic countries should be established as economic friendship and brotherhood at first, and secondly in the political realm. The latest Turkish-Arab rapprochement makes us very happy and we pray Allah to enhance this positive atmosphere.

Turkey should now attach more importance to countries of the Islamic Conference. Turkey is a founding member of this organization and chairs COMCEC. Turkey, therefore can act as a driving force. I really want the other countries to experience the economic growth Turkey

1. İKB / Cidde Sanayi ve Ticaret Odası Başkanı (*Jeddah Chamber of Commerce & Industry Chairman*).
2. Söyleşi (*Interview*): Abdullah Serenli.

has achieved. I hereby request His Excellency President Abdullah Gül to attach more importance to this committee and contribute to the development in the OIC countries.

TRT has launched its Arabic channel this year. Do you think this channel will help to develop relations with the Arabic countries?

Relations established among nations through media are highly important. Recently Arabic channels had much experience with Turkish culture and Turkish television. Turkish series are watched more than American films. This makes us happy for sure. But I wish the Turkish producers would respect Islamic principles, especially regarding the illegitimate relationships.

Do you think Arabic world's perception of Turkey changed after Recep Tayyip Erdoğan's walkout in Davos?

Arabic world has always seen Turkey with love and respect. Recep Tayyip Erdoğan's mentioned walkout gained him a lot of respect in the Arab street. Same is valid for Turkey, as well. This was followed by the events around freedom flotilla. Turkish citizens were martyred and mass protests were organized, which gathered more people than any other country including Arabic countries. We thank Turkish people, Turkish Prime Minister and President for their brave and humanitarian stand by the people of Gaza. This will never be forgotten.

Do you think Turkish businessmen are effective or have desired levels of investment in the Arabic countries?

I don't think so. Likewise, I don't think Arabic investments in Turkey are sufficient, either. We should all work to increase bilateral investments, as required by our common historical and religious background. There are barriers, first of which is lack of knowledge. We do not know what Turkey produces and Turkey does not know what Arabic countries produce. Secondly, there are no regular maritime lines between Turkish and Arabic ports.

Do you think fixed exchange rate will help?

Fixed exchange rate is an artificial system and not healthy for the economy. It only works if it is done through limitation of printing money and payment of public debts.

Türkiye'nin son dönemde özellikle Ortadoğu ile geliştirdiği dış politika açılımlarını nasıl değerlendiriyor ve bu politikaların Türk-Arap ilişkilerinin gelişmesine katkı sağlayacağını düşünüyor musunuz?

Türkiye'nin Arap dünyasıyla köklü ve tarihsel bağları bulunmaktadır. Türkler ve biz sadece tek bir medeniyetin temsilcileri değil aynı zamanda tek bir devletin mensuplarıydık. Çağlar boyunca yalnızca tek bir ümmet olarak değil tek bir devlet olarak da yaşadık. Bu sebeple Türkiye'nin Arap dünyası ile olan bağları çok derin ve sağlamdır. Bu bağların zedelenmesi veya koparılması o kadar kolay değildir. Türkiye'nin, Arap ülkeleri ile kurduğu ilişkiler ilk olarak ekonomik dostluk ve kardeşlik ve ikinci olarak da siyasi alanlarda gerçekleştirilmelidir. Bunun sağlanamaması her iki tarafın çıkarına da ters düşer.

Son dönemlerde ekonomik ve siyasi alanlarda gözlemlenen Türk-Arap yakınlaşması bizleri çok memnun etmekte. Yüce Allah'tan bu yaşanan olumlu havayı arttırmasını niyaz ediyoruz

Türkiye sahip olduğu konum itibarı ile İslam Konferansı ülkelerine daha çok önem vermelidir. Şu anda Türkiye bu örgütün kurucu üyesi ve İSEDAK başkanlığını yürütmektedir. Bu açıdan Türkiye'nin İslam Konferansı ülkelerinin ekonomisi için bir motor rolü üstlenmesi son derece uygun olur. İSEDAK başkanlığını yürütmekte olan Türkiye'nin öncülüğünde, Türkiye'de yaşanan aynı ekonomik kalkınmanın, Örgüt üyesi ülkelerde de yaşanmasını çok istiyorum. Bu görüşme aracılığı ile buradan, İKÖ'nün en önemli komitesi olan İSEDAK Başkanı, Sayın Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'e seslenerek kendilerinden bu komiteye çok önem vermesini rica ediyorum. Zatıâlilerinin ekonomist olduklarını ve İslam Kalkınma Bankası'nda uzun yıllar görev yaptıklarını bilmekteyim. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ve İSEDAK Başkanı olarak kendisinden tüm İKÖ üyesi ülkelerde ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmasını rica ediyorum.

TRT'nin Arap kanalı bu yıl yayına başladı. Sizce bu kanal Arap ülkeleri ile ilişkilerin gelişmesinde faydalı olacak mı?

Halklar arasında basın aracılığıyla kurulan ilişkiler son derece önemlidir. Son dönemde, Arap kanalları, Türk kültürü ve özellikle de Türk televizyonu ile bir tecrübe yaşadı. Bugünlerde, Türk dizi filmleri, Amerikan filmlerinden daha fazla seyredilmekte. Bu durum elbette bizleri çok mutlu ediyor. Ancak Türk yapımcılardan bir isteğim olacak: İslam dininin esaslarına riayet etmeliler. Gerek İslam dini ve gerek diğer dinler gayrimeşru ilişkileri uygun bulmamaktadır. Türk dizi filmlerinde bu türden gayrimeşru ilişkilerin işlenmemesini temenni ediyorum. Genç nesillerimizin ahlâkı bozulmasın istiyorum.

Recep Tayyip Erdoğan'ın Davos'taki çıkışından sonra Arap dünyasının Türkiye'ye bakışında bir değişiklik görüyor musunuz?

Arap dünyasının Türkiye'ye olan bakışı her zaman saygı ve sevgi ölçülerinde olmuştur. Recep Tayyip Erdoğan'ın bu çıkışı kendisine Arap kamuoyunda çok puan kazandırdı. Sadece kendisi değil, Türkiye de Arap kamuoyunun desteğini elde etti. Recep Tayyip Erdoğan kendisiyle birlikte Türk halkını da temsil etmektedir. Davos'ta yaşananlardan sonra özgürlük filosunun başına gelen olaylar yaşandı. Türk vatandaşları şehit edildi, ardından kalabalık sokak gösterileri düzenlendi. Bu gösterilerde Arap ülkeleri de dahil hiçbir ülkede olmayan kalabalıklar bir araya gelmeyi başarabildi.

Bizler Araplar olarak Türk halkına, Türkiye Başbakan ve Cumhurbaşkanına Gazze'nin yanında bu şekilde cesur ve insani duruşlarından dolayı şükranlarımızı sunuyoruz. Bu hiçbir zaman unutulmayacaktır.

Türk işadamlarının etkili olduklarına ya da Arap ülkelerindeki yatırımlarının istenilen düzeyde olduğuna inanıyor musunuz?

Arap ülkelerindeki Türk yatırımlarının, istenilen düzeyde yapıldığı görüşünde değilim. Diğer açıdan Türkiye'deki Arap yatırımlarının da yeterli düzeyde olduğunu sanmıyorum. Türk-Arap milletleri olarak yatırımların arttırılması yönünde karşılıklı çalışmalıyız. İfade ettiğim üzere tarihsel ve dini bağlarımız birbirimize destek olmamızı gerektiriyor.

O halde şu soruyu da sormalıyız: Ekonomik alanda İKÖ ülkeleri arasında ticari ilişkilerin kurulmasının önünde bazı engeller bulunmaktadır. Bu sorunların en önemlileri nelerdir sizce?

İlk engel, bilgi eksikliğidir. Bizler Türkiye'nin neler ürettiği hakkında bilgiye sahip değilken, Türkiye de Suudi Arabistan'ın, Birleşik Arap Emirlikleri'nin, Mısır'ın neler ürettiği hakkında bilgiye sahip değil.

İkinci olarak Türk limanlarını, Arap ülkeleri ile bağlayan düzenli gemi seferleri bulunmamaktadır. Avrupa limanlarında bulunan gemilerin ülkemizdeki limanlara ulaşımı daha sistematik ve kolay gerçekleşmektedir. Bu açığın kapatılması için çaba sarf etmeliyiz.

Suudi Arabistanlı yatırımcıların Türkiye'de yatırım yapma aşamasında yaşadıkları başlıca sorunlar nelerdir? Para transfer konusunda karşılaşılan sıkıntılar var mı?

Arap işadamlarının Türkiye'de sorun yaşadıklarını zannetmiyorum. Asıl sorun, Türk Lirasının, Amerikan Doları ya da Riyal karşısında değer kaybetmesidir. Kâr-zarar ilişkisi çerçevesinde değerlendirdiğim zaman ben kendimi tüm sermayesini kaybetmiş buluyorum. Ancak yatırımcı olarak bu ülke toprakları üzerinde işime devam ediyorum.

Sizce, sabit kur uygulaması teşvik edici olur mu?

Sabit kur politikası yapay bir uygulamadır. Ekonomik açıdan sağlıklı uygulama değildir. Sabit kur uygulaması, para basımının azaltılması ve kamu borçlarının ödenmesi ile yapıldığı takdirde sonuç verir.

Son olarak şunu sormak istiyoruz. Neden bazı İKÖ ülkeleri işadamlarına vize vermeyi zorlaştırıyor. Bu İslam ülkelerinin ortak vize uygulamasına geçmesi mümkün müdür?

İslam Konferansı Teşkilatı'na üye olan ülkelerin işadamları için ortak vize uygulama meselesi, İslam Ticaret Odası'nın hedeflerinden biridir. Bu konuyu, Suriye, Sudan Türkiye onaylamış durumdalar. Bizler de bu aşamadayız.

Bu uygulama iş potansiyelini arttırır mı?

Kesinlikle. Benden daha fazla ticaret ve yatırım yapmamı istiyorsanız bu kaçınılmazdır. Ülke içindeki dolaşımımda sıkıntılar varsa olmaz.

3. BÖLÜM

KÜLTÜR

Ümit Yaşar Gözüm[1]

TEDA PROJESİ

ABSTRACT

Project TEDA

TEDA is basically "a translation and publication" support project which aims at translating classical and contemporary works of Turkish culture, arts and literature to languages other than Turkish and publishing these in the country, and the countries where the language is spoken.

In this world where borders disappear owing to the developing technology, in order for Turkey to claim its place among developing countries it is necessary to convey the literary, cultural and artistic accumulation of our deep-rooted civilization to universal masses of readers and render Turkish publishing sector competitive in the world. For this purpose, Ministry of Culture and Tourism launched the Project TEDA in 2005 to promote Turkish culture, arts and literature in the world through translations.

Contributions of the Project TEDA to Turkish Publishing

Turkish authors need literary agencies that will represent them abroad and qualified translators. Project TEDA played an important role in

1. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdür Yardımcısı.
(*General Manager Asistant of Librariers and Broadcasting of Ministry Culture and Tourizm*)

this regard and provided support to qualitative and quantitative development of Turkish translators and literary agencies. TEDA provides translators with the chance to produce new and continuous projects and opens a whole marketable world of the Turkish culture, arts and literature. This also led to the establishment of new literary agencies and allowed the current ones to perform their jobs.

Turkish publishers want to have a market in the world publishing industry, where their authors will be promoted professionally and copyrights will be sold. In this regard, more than 10 literary agencies started the exchange of copyrights, along with more than 20 publishers which created their own copyright departments. It is clear that we have made a successful start and this is accepted by the actors of the world publishing industry.

After Project TEDA was launched, authors, literary agencies and publishing houses that were active in the domestic market participated in major international fairs. This helped authors and publishers get to know the world publishing industry closely and gain a mass of readers worldwide.

Activities Aimed at Increasing Efficiency and Effectiveness of Project TEDA

Ministry of Culture and Tourism launched a series of projects that will excite the actors of the industry in order to attract the attention of world's prestigious publishing houses to the Turkish literature and publishing.

After the launch of Project TEDA, a need for qualified Turkish translators was felt and a workshop was organized in Cunda where Turkish translators from Turkey and around the world met and exchanged their experiences. This workshop, the 4th of which was held in 2009, is supported by Bosphorus University and European Union Funds (LAF).

To attract the attention of the world publishing industry to the Turkish literature and create a synergy, "The Symposium of Turkish Literature with its Translators and Publishers" was organized firstly in 2007 and repeated every 2 years. The symposium in 2009 was attended by over

50 translators from 25 countries and the directors and editors of the world's leading publishing houses.

Turkish/German – German/Turkish Tarabya Translation Awards is another project aimed at promoting Turkish literature abroad and attracting attention to the Turkish literature. Our Ministry plans to introduce awards in other languages, as well. The awards are given in coordination with Foreign Ministry of Federal Republic of Germany. The awards, first of which will be given this year, were announced in Germany jointly by German Minister Cornelia Pieper and Turkish Minister of Culture and Tourism Ertuğrul Günay. The best German translation of the Turkish literary works and the best Turkish translation of the German literary works will be awarded.

Contributions of Project TEDA to the Promotion of Turkish Culture, Arts and Literature

A few books of Halide Edip Adıvar in the first years of the Republic, one or two books of Peyami Safa and Reşat Nuri Güntekin in 1940s, a Melih Cevdet Anday book translated by Talat Halman and a few Sait Faik, Fakir Baykurt, Necati Cumalı and Fazıl Hüsnü Dağlarca translations in 1960s, and a few Orhan Veli and Yakup Kadri works in 70s and 80s were added to the list. Of Aziz Nesin, Yaşar Kemal and Nâzım Hikmet who are widely known abroad, only Yaşar Kemal's books are having new editions. 90s were less Yaşar Kemal and more Orhan Pamuk years. In 2000s, Orhan Pamuk's books enjoyed wide popularity, while Turkish authors who wanted to be read abroad were starting to attend the Frankfurt Book Fair.

When we look at this picture at one side and the 711 works supported in 50 countries and 40 different languages, 424 of which were already published and met with readers as of July 2010, one can see the progress made by Project TEDA for the promotion of the Turkish culture, arts and literature. Another benefit of the Project TEDA is that foreign students in important universities abroad will have the chance to read the Turkish literature in their own languages.

Anthology of love poems titled *Nightingales and Pleasure Gardens: Turkish Love Poems* edited and translated by Talat Sait Halman and supported within the scope of the Project TEDA in 2005 was elected

as one of best 10 books published by universities' publishing houses. It is in fact the first Turkish work in the "Best 10".

Ferit Edgü's *O/Hakkari'de Bir Mevsim* was translated to Bosnian within the scope of the Project TEDA and was elected as the best translation by the Bosnia & Herzegovina Authors Association.

On the other hand, the number of literary agencies which will represent Turkish authors and protect their copyrights abroad was only a few; but after the launch of the Project TEDA, their number has grown up to 15. The Ministry of Culture started to take literary agencies with to important book fairs abroad. Project TEDA also gives the translators the change to indulge in their own occupation on a continuous basis.

Project TEDA also affects authors positively, as they now do not limit themselves with the Turkish reader and try to get a sense of the universal readers. Project TEDA provides the chance to publish works of the late Turkish authors such as Ahmet Hamdi Tanpınar, Orhan Kemal, Peyami Safa, Halit Ziya Uşaklıgil, Sabahattin Ali, Falih Rıfkı, Aziz Nesin, Halide Edip and Nâzım Hikmet in the international arena.

The books that received most support are Ahmet Hamdi Tanpınar's *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* with 10 supports, followed by Orhan Pamuk's *Beyaz Kale* and *Masumiyet Müzesi* with 8 supports each and another book of Ahmet Hamdi Tanpınar; *Huzur* with 7 supports. The other authors with most supports include Orhan Kemal, Perihan Mağden, Mario Levi and Elif Şafak. Both the classical and modern writers have benefited from support.

TEDA PROJESİ NEDİR?

TEDA, Türk kültür, sanat ve edebiyatının klasik ve çağdaş eserlerinin ilgili ülkelerin tanınmış yayınevlerince Türkçe dışındaki dillere çevrilmesi, o dilin konuşulduğu ülke veya ülkelerde yayımlanması, tanıtılması ve pazarlanması esasına dayalı özünde bir "çeviri ve yayım" destek projesidir.

TEDA PROJESİ'NİN MİSYONU

Gelişen teknoloji sayesinde sınırların ortadan kalktığı dünyamızda Türk toplumunun

gelişen ülkeler nezdinde yer edinmesinin yolu derin köklere sahip medeniyetimizin edebi, kültürel ve sanatsal birikimini evrensel okur kitlelerine ulaştırmak ve Türk yayıncılığını dünya yayıncılık pazarında rekabet edecek hale getirmekle mümkündür. Toplumların tanışması ve kaynaşması, yeni merak ve ilgi alanlarının oluşmasının kalıcı yolu kültür, sanat ve edebiyattan geçmektedir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı bu amaç doğrultusunda Türk kültür, sanat ve edebiyatını çeviriler yoluyla dünyada tanıtmak için 2005 yılında bir çeviri destek projesi olan TEDA Projesi'ni hayata geçirmiştir.

Bu projenin hayata geçirilmesi ile Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın sadece kitap basan bir kurum değil, Türk edebiyatını dünyaya açarak yeni bir yayıncılık vizyonu güden bir kurum haline gelmesi hedeflenmektedir. Böylelikle uzun vadede ülke içersinde henüz dünyaya tam olarak açılamayan çoğu yayınevinin ve sayıları projenin hayata geçtiği dönemde sadece birkaç tane olan telif ajanslarının önünün açılması ve bu kurumların dünya pazarından önemli pay alan teşebbüsler haline gelmesi de düşünülmüştür.

TEDA PROJESİ'NİN TÜRK YAYINCILIĞINA KATKILARI

Yazarlarımız kendilerini yurtdışında temsil edecek telif ajanslarına ve nitelikli çevirmene ihtiyaç duymaktadır. TEDA Projesi bu alanda yeni ufuklar açacak bir rol oynamış, uluslararası Türkçe çevirmenleri ve telif ajanslarının nitelik ve nicelik yönünde gelişmesini sağlamıştır. TEDA, çevirmenlere yeni ve sürekli projeler üretme fırsatı yarattığı gibi telif ajanslarına da Türk kültür, sanat ve edebiyatının telif haklarının satılabilir bir dünyanın kapısını aralamıştır. Böylelikle sayısal olarak yeni ajansların kurulmasının yanı sıra mevcutlar da kendi mesleklerini icra eder hale gelmiştir.

Türk yayıncıları dünya yayıncılık piyasasında yazarlarının profesyonel anlamda tanıtıldığı ve teliflerinin satıldığı bir pazara sahip olmak arzusundalar. Bu anlamda yayıncılarımız TEDA Projesi'nin desteğiyle yazarlarının yurtdışında profesyonel anlamda tanıtılması ve teliflerinin pazarlanmasını bekliyorlar. Ayrıca bu konuda uluslararası işbirliği olanaklarından faydalanmayı da arzu ediyorlar. Bu kapsamda sayıları 10'u aşan telif ajanslarının yanı sıra 20'yi aşkın yayınevimizde kendi bünyelerinde telif hakları bölümlerini oluşturarak telif hakkı alışverişine başlamıştır. Ülke olarak başarılı bir çıkış yaptığımız ortadadır ve bu başarı yayıncılık sektörünün dünyadaki aktörleri tarafından da görülmeye ve kabullenilmeye başlanmıştır.

TEDA Projesi'nin hayata geçmesiyle birlikte ulusal bazda eylemde bulunan yazarlarımız, telif ajanslarımız ve yayınevlerimizin dünyanın önde gelen uluslararası kitap fuarlarına katılımları sağlanmıştır. Bu çalışmaların sonucunda alanın aktörlerinin dünya yayıncılık sektörünü yakından tanıma fırsatı bulmaları ve dünyaya açılmaları sağlanmıştır. Yazarlarımız, yayıncılarımız TEDA Projesi'yle dünyada kendilerine yeni bir okur kitlesi edinmenin yanında yerelden evrensele hızlı bir geçiş de yaşamaya başlamışlardır.

TEDA PROJESİ'NİN ETKİNLİLİĞİNİ VE VERİMLİLİĞİNİ ARTIRMAYA YÖNELİK YÜRÜTÜLEN FAALİYETLER

Dünyada dev bütçelerle faaliyet gösteren yayınevlerinin dikkatini çekmek ve Türk edebiyatının dışa açılımı elbette yalnızca bir çeviri destek projesinin hayata geçirilmesi ile mümkün olmamaktadır. Bunu bildiğimiz için, Kültür ve Turizm Bakanlığı'mız dünyadaki saygın yayınevlerinin dikkatini Türk edebiyatına ve yayıncılığına çekmek için öncelikle sektörü oluşturan temel grupları heyecanlandıracak ve yeni ufuklara yöneltecek bir dizi projeyi hayata geçirmiştir. Çok değil, beş yıl önce ülkemizin adının anılmadığı birçok alanda bugün vazgeçilmez konuma gelmemiz veya sıkı rakip olarak görülmemiz kendiliğinden oluşmamıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı kitap fuarlarına yönelik yeni bir konsept oluşturmak amacıyla 2004 yılında Frankfurt Kitap Fuarı'nda önemli strateji değişikliğiyle, Türk edebiyatı ve yazarlarını tanıtmak amacıyla yazar, yayıncı, çevirmen ve telif ajansı meslek kuruluşları ile eşgüdüm içinde çalışmalar yaptılar. Telif hakları katalogları ve yazarların tanıtıldığı broşürler hazırlandı. Böylelikle altyapısı hazırlanan çalışmalar 2005 yılında uygulanmaya başlanmış ve bu çalışmalar günümüze kadar devam ettirilmektedir. Bu çerçevede katılınacak kitap fuarları belirlenirken, daha önceden gerçekleştirdikleri misyonlar, katılımcı memnuniyetleri, katılımcı sayıları, kültürel dışa açılım ve etkileşim dikkate alınmaktadır. Telif ağırlıklı kitap fuarlarına telif ajansları ve yayıncı meslek birlikleri ile ortak katılım sağlanmaya çalışılmaktadır. Günümüzde dünyanın önemli kitap fuarlarına Bakanlığımızın koordinatörlüğünde Türkiye Ulusal Yürütme Komitesi'nce yayıncılarımız, yazarlarımız ve yayıncılık alanında faaliyet gösteren temsilciler katılmaktadır.

Türk Edebiyatı Çevirmenleri Cunda Atölyesi

TEDA Projesi'nin hayata geçmesiyle nitelikli Türkçe çevirmenlere olan ihtiyaç ortaya çıkmış ve bu bağlamda Türkçeye yetkin çevirmenler kazandırmak ve yeni çevirmenleri teşvik etmek amacıyla Türkiye'den ve dünyanın çeşitli yerlerinden

çevirmenlerin katıldığı ve bilgi ve birikimlerini paylaştıkları TEÇCA (Türk Edebiyatı Çevirmenleri Cunda Atölyesi) hayata geçirilmiştir. 2009 yılında dördüncüsü düzenlenen bu atölye Kültür ve Turizm Bakanlığı, Boğaziçi Üniversitesi ve Avrupa Birliği Fonları (LAF) desteği ile yapılmaktadır. Bakanlığımızın girişimleri sonucu bu atölye diğer yaygın konuşulan dilleri de içerecek şekilde genişleyecektir.

Çevirmenleri ve Yayıncılarıyla Türk Edebiyatı Uluslararası Sempozyumları

Türk edebiyatına dünya yayıncılık sektörünün ilgisini çekmek ve bir sinerji yaratmak amacıyla ilki 2007 yılında yapılan Çevirmenleri ve Yayıncılarıyla Türk Edebiyatı Uluslararası Sempozyumları geleneksel hale getirilerek her 2 yılda bir düzenlenmektedir. Sempozyum Kültür ve Turizm Bakanlığının yanı sıra Boğaziçi Üniversitesi Çeviribilim Bölümü, Türkiye Yayıncılar Birliği, Basın Yayın Birliği, Kitap Çevirmenleri Meslek Birliği (ÇEV-BİR) ve Telif Ajansları Platformu işbirliğiyle gerçekleştirilmektedir. 2009 yılında yapılan sempozyum çok geniş kapsamlı olmuş ve 25 ülkeden 50'yi aşkın çevirmen ile dünyanın sayılı yayınevlerinin yönetici ve editörleri katılmıştır.

Bu sempozyumlarda Türk edebiyatının klasik ve çağdaş eserlerinin Türkçe dışındaki dillere çevirisi ve yurtdışında yayınlanmasına yönelik deneyimlerin paylaşımı yanı sıra Türk kültür, sanat ve edebiyat eserlerinin farklı dünya dillerine çevrilmesinde ve o dillerde yayımlanmasında izlenen yöntemler; yazarlar, çevirmenler, akademisyenler, editörler, yayınevi yöneticileri ve telif ajanslarından oluşan katılımcılar arasında paralel oturumlar şeklinde tartışılmış ve çeşitli bildiriler sunulmuştur. Katılımcıların katkılarıyla, önemli değerlendirmelerin ve son derece verimli projeksiyonların ortaya konduğu sempozyum, Türk edebiyatının evrensel yolculuğunda yeni ufukların açılmasına ve daha dolaysız rotaların çizilmesine katkı sağlamıştır.

Türk/Alman – Alman/Türk Tarabya Çeviri Ödülü

Bakanlığımızın Türk edebiyatının yurtdışında tanıtmak ve ilgiyi Türk edebiyatına çekmek amacıyla yakında hayata geçireceği bazı projeler de mevcuttur. Bunlar arasında Türk-Alman, Alman-Türk çeviri ödülü mevcuttur. Bakanlığımız bu ödülü diğer dillerde de vermeyi planlamaktadır.

Türk edebiyatının yurtdışında tanıtılması yolunda öncü projeleri başarıyla yürüten Kültür ve Turizm Bakanlığı, Almanya Federal Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı ile işbirliği içerisinde çeviri ödülleri veriyor.

2009 yılında Almanya Federal Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı heyetinin Türkiye'yi ziyaretleri sırasında, iki ülke arasında düşünsel ve kültürel bazlı değişimi, edebiyat eserlerinin diğer ülke diline çevrilmesi yoluyla arttırmayı hedefleyen karşılıklı bir çeviri ödülü verilmesi projesinin temelleri atılmıştır.

Çeviri alanında Türkiye'nin ilk ve en büyük ödülü niteliğini taşıyacak olan Türk-Alman/Alman-Türk Tarabya Çeviri Ödülü'nün duyurusu 9 Mart 2010 tarihinde Alman Dışişleri Bakanlığı Devlet Bakanı Bayan Cornelia Pieper ve Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanı Ertuğrul Günay tarafından Almanya'da yapılmıştır.

İlki bu yıl sahiplerini bulacak olan ödül, "Kültürlerarası Diyalog ve Anlayış için Ernst-Reuter-Girişimi" çerçevesinde Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı, Almanya Federal Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, S. Fischer Vakfı, Robert Bosch Vakfı ve İstanbul Goethe Enstitüsü'nün işbirliği içerisinde verilecektir. Türk edebiyatının en iyi Almanca çevirisine ve Alman edebiyatının öne çıkan en iyi Türkçe çevirisine büyük ödül verilecektir. Bunun yanında 2 adet de "Yeni Nesil Teşvik Ödülü" verilecektir.

Türkçeden Almancaya yapılan çeviriler için Türkiye ve Almanya'da yapılacak duyuru sonunda yapılan başvurular ve öneri eser çevirileri arasından jüri ödüle değer çevirmeni belirleyecektir. Almancadan Türkçeye yapılacak çeviriler için jüri yayımlanmış çok sayıda çeviri arasından ödüle değer çevirmenleri belirleyecektir. Türk-Alman jürisinde Yunus Emre Enstitüsünün bir temsilcisinin yanı sıra, bir Türkolog, bir Alman yayıncı, bir Alman edebiyat eleştirmeni ve Robert Bosch Vakfı'nın bir temsilcisi yer alacak. Aynı şekilde Alman-Türk jürisinde de S. Fischer Vakfı'nın bir temsilcisi, bir Türk yayıncı, bir edebiyat eleştirmeni, bir akademisyen, İstanbul Goethe Enstitüsü'nün bir temsilcisi yer alacaktır.

TEDA PROJESİ'NİN TÜRK KÜLTÜR, SANAT VE EDEBİYATININ TANITIMINA YÖNELİK KATKILARI

Türkiye'de çeviri faaliyetlerinin geçmişine bakılacak olursa Cumhuriyetin ilk yıllarında üç-dört Halide Edip Adıvar, 40'larda bir iki Peyami Safa ve Reşat Nuri Güntekin kitabı yayımlanıyor. 60'larda Talât Halman çevirisi, Melih Cevdet Anday ile bir iki Sait Faik, Fakir Baykurt, Necati Cumalı, Fazıl Hüsnü Dağlarca; 70'li ve 80'li yıllarda listeye eklenen bir iki Orhan Veli ve Yakup Kadri, yurtdışında yaygın okur bulan Aziz Nesin, Yaşar Kemal ve Nâzım Hikmet üçlüsünden sadece Yaşar Kemal'in az da olsa hâlâ yeni baskıları yapılıyor. 90'lar biraz Yaşar Kemal; daha

çok Orhan Pamuk yılları. 2000'lere gelindiğinde Orhan Pamuk kitapları yaygınlık kazanırken 'dışarıda okunmak' isteyen Türk yazarlarının Frankfurt Kitap Fuarı'nda arz-ı endam ettiğine şahit oluyoruz.

Bu cılız fotoğrafa bakıldığında, 2005 yılında hayata geçen TEDA Projesi kapsamında 6 yıllık kısa bir zaman dilinde 50 farklı ülkeye, 40 farklı dilde 711 esere destek verilmiş olması ve bunların -2010 yılı Temmuz ayı başı itibariyle- 424'ünün yayımlanıp dünya okurlarıyla buluşmuş olması TEDA Projesi'nin Türk kültür, sanat ve edebiyatının tanıtımı açısından ne kadar mesafe kat ettiğini ortaya koymaktadır.

TEDA Projesi'nin Türk edebiyatının tanıtımı açısından bir başka önemli katkısı ise proje sayesinde artık Amerika ve İngiltere gibi önemli ülke üniversitelerinde yabancı öğrencilere Türk edebiyatını kendi dillerinde okuma fırsatını sunmasıdır.

TEDA Projesi kapsamında 2005 yılında desteklenen Talât S. Halman'ın hazırladığı ve çevirmenliğini yaptığı *Nightingales and Pleasure Gardens: Turkish Love Poems* başlıklı Türk aşk şiirleri antolojisi Amerika'da üniversite yayınevleri tarafından yayımlanan en iyi 10 kitaptan biri seçilmiştir. Değerlendirmeyi yapan Amerika'nın saygın eleştiri dergilerinden *ForeWord*'tür. İngilizce yayımlanan ilk Türk şiiri antolojisi olan bu kitabın aynı zamanda ABD'de "En İyi 10"a giren ilk Türk eseri olması manidardır.

Yine 2005 yılında TEDA Projesi'nce desteklenen Ferit Edgü'nün *O/Hakkari'de Bir Mevsim* adlı eseri Boşnakçaya çevrilmiş ve Bosna-Hersek Yazarlar Birliği'nin en iyi çeviri ödülüyle taçlandırılmıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı bu proje ile kültürlerin ve medeniyetlerin kaynaştığı ve alışveriş içersinde olduğu şu dönemde, TEDA Projesi ile Türk edebiyatının yalnızca Türkler tarafından bilindiği bu dar çerçeveden çıkartarak, dünya okurlarına Türk edebiyatını kendi dillerinde okuma fırsatı sunmuştur.

TEDA Projesi'nin önceki devlet odaklı projelerden farklı kılan en önemli özelliği piyasa şartlarında şekilleniyor olmasıdır. Yani devlet kitapları çevirterek okuyucuya sunmak yerine, talep yurtdışında yayın yapan yayınevlerinden gelmektedir. Taleplerin bu şekilde gelmesi ise basılan kitapların amaca hizmet edecek şekilde direkt ilgili okuyucuyla buluşmasına aracılık etmektedir.

Türk yazarların teliflerinin profesyonel bir şekilde yurtdışında pazarlamasına yönelik TEDA Projesi'nin yaptığı katkılar ayrıca ele alınması gereken bir konudur.

Yurtdışındaki saygın kitap fuarlarına katılan Türk yazarlarının kendi eserlerinin yurtdışında okunmasını temin edecek profesyonel telif ajanslarına ihtiyaç duymaktaydı. Ancak proje öncesinde sayıları çok az olan telif ajansları bu ihtiyaca cevap vermekten çok uzaktı. Zaman için TEDA Projesi bu alandaki boşluğu doldurmak adına önemli bir dayanak olmuştur. Zira sayıları 2-3 olan telif ajansları projenin hayata geçmesiyle zaman içersinde 15'e kadar ulaşmıştır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın dünya çapında katıldığı önemli fuarlara TEDA Projesi kapsamında telif ajanslarını da götürmeye başlaması bu konuda yaptığı katkıları açıkça göz önüne sermektedir. TEDA Projesi'nin yaptığı önemli bir katkı da çevirmenlere asıl mesleklerinin hatırlatması ve onlara asıl mesleklerini yapma fırsatı sunmasıdır. Pek çok kişi, TEDA Projesi'nin yürürlüğe girmesi ve çeviri işinin süreklilik kazanmasıyla birlikte çevirmenlerin asıl mesleklerine döndüğünü gözlemlediğini ifade etmektedir.

TEDA Projesi'nin hayata geçmesiyle yazar bakışlarında ve profillerinde de bir değişim olduğu söylenebilir. Zira yabancı dillere çevrilerek okunmak arzusunda olan yazarlar kendilerini yalnızca Türk okuruyla sınırlı tutmayan ve evrensel havayı da koklayan bir yazar profili çizmeye çabalamaktadır.

TEDA Projesi'yle birlikte artık aramızda olmayan, Türk edebiyatının köşe taşları sayılan Ahmet Hamdi Tanpınar, Orhan Kemal, Peyami Safa, Halit Ziya Uşaklıgil, Sabahattin Ali, Falih Rıfkı, Aziz Nesin, Halide Edip, Nâzım Hikmet gibi birçok yazarların eserlerinin de basılarak uluslararası arenada dolaşıma sokulma imkânı bulunmuştur.

1961 yılında resmen başlayan göç sürecinde Aras Ören, Yüksel Pazarkaya, Güney Dal, Emine Sevgi Özdamar, Zehra Çırak, Feridun Zaimoğlu, Zafer Şenocak, Alev Tekinay, İsmet Elçi, Selim Özdoğan, Yadé Kara gibi yazarlar Almanya'da çok yoğun bir edebiyat etkinliği yaratmışlardır. Son 22 yılda birçok Türk kökenli yazar, anadili Almanca olmayan, ama Alman edebiyatına katkı sağlayan yazarlar için Robert Bosch Vakfı ve Bavyera Akademisi tarafından konulan Adelbert-von-Chamisso Ödülü'ne layık görüldü (Pazarkaya, 2007). Çeşitli sebeplerden ötürü yurtdışına göçmüş Murat Tuncel (Hollanda) ve Nedim Gürsel (Fransa) gibi yazarlar bulundukları ülkede Türk edebiyatını Türk ve yabancı okurlara sunma imkânı bulmakta sıkıntı çekmektedir. Burada TEDA Projesi'nin, bu yazarlara destek sağlayarak hem ülkelerinin arkasında olduğu güvenini onlara vermek, hem de Türk edebiyatını göçmen edebiyatçı diliyle diğer okurlara sunma fırsatını sağlamak açısından önemi aşikârdır.

TEDA Projesi'nin çok önemli bir başka işlevi ise gurbetçi çocuklara iki dilli olarak Türk çocuk edebiyatını okuma imkânını sağlamış olmasıdır. Ali Osman Öztürk "Almanya'daki Türk Çocuk Edebiyatı Üzerine Kısa Notlar" adlı yazısında, günümüzde Almanya'da 500.000'den fazla Türk çocuğunun yaşadığını, kiminin orada doğduğunu kiminin ise sonradan ailesiyle Almanya'ya göçtüğünü dile getiriyor ve şöyle devam ediyor: "Türk çocuklarının çok ilginç bir konumu var Alman toplumunda. Ne tam Türkler, ne de tam Alman. İki dünyanın ortasında yabancı, ikisine de tanıdık. Akranları Alman çocuklarıyla sağlıklı ilişki kurabilseler de, yabancılıkları hep bir gölge gibi onları izlemekte."

Almanya'da yaşayıp da edebi ürünler veren Türk yazarlarını inceleyen Özyer, öncelikle Jugend und Volk, Ararat, Önel, Anadolu ve Ortadoğu gibi yayınevlerinin çocukların dil öğretimine katkıda bulunmak için iki dilli kitaplar yayımladığını tespit eder. Bu kitaplarda, fakir ailelerden gelen Türk çocukları hep başrolü oynamaktadır; 7-14 yaşlarında Almanya'ya gelir, evde geleneksel bir yaşam sürmekte, sokakta ise modern yaşamla karşılaşmaktadırlar. İki kültür arasında bunalan çocuklar, sorunların üstesinden gelinmesi söz konusu olduğunda yalnız kalmaktadırlar, çünkü anne-baba zaten çaresiz bir durumdadır. Bu şekilde, 70'li yılların kitapları, Türk çocuklarının dil ve kültür şoku yaşantılarını ele alır ve dolayısıyla onlara Almancayı ve Alman kültürünü öğretmeyi hedefler.

Yukarıda nakledilenlerden de anlaşılacağı üzere gurbetçi çocuklar Alman toplumuna uyum sorunu yaşamaktadır. Türk çocuklarının hem Alman toplumuna uyum sağlamaları hem de kendi kültürel kimliklerini korumaları açısından Türkçe ve Almancayı iyi bilmeleri elzemdir. Bu açıdan TEDA Projesi'nin gurbetteki Türk ailelerinin çocuklarına yönelik iki dilli çevirilere destek sağlaması manidardır.

TEDA Projesi'nin yaptığı önemli katkılardan biri de ilklere imza atmış olmasıdır. Örneğin TEDA Projesi kapsamında ABD'den Syracuse University Press'e *Nightingales and Pleasure Garden: Turkish Love Poems* adlı eser için verilen destekle İngilizceye ilk defa bir Türk şiir antolojisi kazandırılmıştır. Bunun yanı sıra A. Hamdi Tanpınar'ın Huzur adlı klasik romanı da yine ilk defa TEDA Projesi kapsamında verilen destekle İngilizce yayımlanma imkânı bulmuştur.

TEDA PROJESİ'NİN 6 YILININ DEĞERLENDİRMESİ

TEDA Projesi'nin altı yıllık serüvenini değerlendirecek olursak, projenin ilk hayata geçtiği yıldan itibaren daha üçüncü yılına kadar desteklenen eser sayısında çok ciddi bir sıçrama olduğu ve sonraki yıllarda artışın bu skalaya yakın bir seviyede devam ettiği görülmektedir. Ayrıca ülke çeşitliğine bakılacak olursa 2005 yılında

14, 2006 yılında 25, 2007 yılında 35, 2008 yılında 33, 2009 yılında 35 ve 2010 yılı 1. döneminde ise 27 farklı ülke olmak üzere toplam 6 yıllık süreç için de ise 50 farklı ülkeye destek verilmiştir. Bu rakamlar bize TEDA Projesi'nin kısa bir zaman içerisinde dünya çapında ne kadar rağbet gördüğüne dair bir fikir verebilir.

TEDA Projesi kapsamında destek verilen yazarlara bakılacak olursa; Orhan Pamuk, Orhan Kemal, Ahmet Hamdi Tanpınar, Perihan Mağden, Mario Levi ve Elif Şafak gibi önemli yazarlarımızın öne çıktığını görmekteyiz.

En çok desteklen eserler arasında 10 destekle Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* başı çekmektedir. Onu 8'er destekle Orhan Pamuk'un *Beyaz Kale*'si ve *Masumiyet Müzesi* takip etmektedir. Bu eserleri yine Ahmet Hamdi'nin 7 desteğiyle Huzur adlı eseri takip etmektedir. Bu bulgular bizi TEDA Projesi'nin hem çağdaş hem de klasik yazarlarımızın eserlerinin tanıtımında bir başarı yakaladığı fikrini verebilir.

TEDA Projesi kapsamında 2005 yılından itibaren günümüze kadar 50 farklı ülkeden yayınevlerine, 40 farklı dilde toplam 711 eser için destek verilmiştir ve bunlarda 2010 yılı Temmuz ayı itibariyle 449 tanesi yayımlanarak dünya okurlarının beğenisine sunulmuştur. Bu veriler TEDA Projesi'nin benzeri diğer projelere nispeten kısa zamanda büyük bir başarı yakaladığını göstermektedir. Bunda projenin işleyiş açısından pratik olmasının büyük payı vardır.

Prof. Dr. Ali Fuat Bilkan[1]

YUNUS EMRE TÜRK KÜLTÜR MERKEZLERİ

ABSTRACT

Yunus Emre Turkish Culture Centers

The Board of Trustees of Yunus Emre Foundation, which is a public foundation, is chaired by Foreign Minister Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu. Minister of Culture and Tourism, Minister of National Education, Minister of Finance and President of TOBB are members of the Board of Trustees, along with six other well-known members in literature, arts and culture. The Board of Directors of the foundation is chaired by Mr. İsmet Yılmaz, Undersecretary of Ministry of Culture and Tourism.

The Foundation, first of all, established the Yunus Emre Institute with the aim of promoting Turkey, its cultural heritage, and the Turkish language, culture and arts, developing friendship between Turkey and other countries, increasing cultural exchange, offering information and documents in Turkey and abroad to the use of world, offering service to those abroad who want to receive education on Turkish literature, culture and arts.

Yunus Emre Turkish Culture Centers will provide support to literary, cultural and artistic activities abroad in the field of public diplomacy

1. Yunus Emre Vakfı Genel Müdürü (*General Manager of Yunus Emre Foundation*)

and cultural diplomacy, in cooperation with other organizations of Turkey with similar functions. Improving Turkish language education lies at the top of these supports as mentioned above. But, teaching Turkish is not meant only for those who will get their education in the field of Turcology. Of course, foreign researchers and Turcologs who want to learn Turkish and Ottoman will be supported. But, Yunus Emre Turkish Culture Centers will first and foremost pursue a literary and economic policy. From this perspective, learning Turkish will give citizens of many countries opportunities to find jobs at Turkish investments in their countries. Activities in diverse fields by Ziraat Bankası, TRT, Turkish Airlines, TIKA and Turkish businessmen provide direct or indirect support to Turkey's public diplomacy. Youths who want to work at Turkish hotels, energy investments, and banking and restaurant chains all around the world show interest in Turkish courses as they will have an advantage if they learn Turkish. Likewise, expatriates working in Turkey, which attracts considerable foreign investments in recent years, will have the chance to learn Turkish in centers opened in their countries, before coming to Turkey.

Bir kamu vakfı olan Yunus Emre Vakfı'nın Mütevelli Heyet Başkanlığını, Dışişleri Bakanı Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu yürütmektedir. Kültür ve Turizm Bakanı, Milli Eğitim Bakanı, Maliye Bakanı, TOBB Başkanı'nın da yer aldığı Mütevelli Heyeti'nde dil, kültür ve sanat alanlarında tanınmış altı üye de bulunmaktadır. Vakfın Yönetim Kurulu Başkanlığında Kültür ve Turizm Bakanlığı Müsteşarı İsmet Yılmaz bulunmaktadır.

Türkiye'yi, kültürel mirasını, Türk dilini, kültürünü ve sanatını tanıtmak, Türkiye'nin diğer ülkeler ile dostluğunu geliştirmek, kültürel alışverişini artırmak, bununla ilgili yurtiçi ve yurtdışındaki bilgi ve belgeleri dünyanın istifadesine sunmak, Türk dili, kültürü ve sanatı alanlarında eğitim almak isteyenlere yurtdışında hizmet vermek gibi alanlarda faaliyetler gerçekleştirecek olan Vakıf, ilk olarak Yunus Emre Enstitüsü'nü kurmuştur.

Enstitü, bir bakıma yurtdışındaki faaliyetlerin mutfağını oluşturacak ve başta eğitim-öğretim faaliyetleri olmak üzere, gerçekleştirilecek bütün çalışmalara kaynak ve materyal sağlayacaktır.

Yunus Emre Enstitüsü'ne bağlı olarak yurtdışında açılan merkezlerin ilki olan Saraybosna Yunus Emre Türk Kültür Merkezi, 2009 Ekiminde faaliyetlerine

başlamıştır. Bundan hemen sonra, Tiran, Kahire, Üsküp ve Astana Yunus Emre Türk Kültür Merkezlerinin açılışları gerçekleştirilmiştir.

2010 yılı sonuna kadar Londra, Berlin, Köln, Brüksel ve Şam'da da birer merkezin açılması planlanmaktadır. Bundan sonraki çalışmalarımız, daha ziyade Türkiye'nin yeni dış politikasının yöneldiği coğrafyalar olacaktır. Buna bağlı olarak kısa zamanda; Moskova, Cezayir, Tokyo, Delhi ve Sau Poulo gibi başkentlerde de birer Yunus Emre Türk Kültür Merkezi açılması konusunda girişimlerimiz devam etmektedir.

Özellikle kültür diplomasisi alanında önemli bir boşluğu dolduracak olan Yunus Emre Türk Kültür Merkezleri, Türkiye'nin dış politikasına paralel olarak dil, sanat ve kültür alanındaki faaliyetlerin gerçekleştirilmesi için çalışmaktadır. British Councel, Goethe Enstitüsü, Fransız Kültür Merkezi, Cervantes Enstitüsü gibi benzer kuruluşlar, yüzlerce kültür merkezlerinde yıllarca bu tür faaliyetler yürütmektedir.

Türkiye'nin son yıllarda yürütmüş olduğu dış politika, başta komşuları olmak üzere, bütün dünya ülkeleriyle ortaklık ve işbirliklerini geliştirme zeminini de hazırlamıştır. Türkiye'nin bölgesinde önemli bir aktör haline gelmesi ve özellikle dünyanın belli başlı ekonomileri arasında yer alması, Türkçeyi, Türk kültürünü, sanat ve müzik eserlerine olan ilgiyi de ön plana çıkarmıştır.

Dünyanın yüze yakın ülkesinde, Türk dili ve edebiyatı bölümleri, Türkçe dersleri, Türkoloji kürsüleri, Türkiye Araştırma Merkezleri ve Türk Kültür Merkezleri faaliyet göstermektedir. Bu kuruluşlarda, özellikle Türkiye'ye yönelen ilginin ve bu yöndeki beklentilerin karşılanması büyük önem taşımaktadır. Sadece Türkçe öğretimi bile belli başlı bir kurumun organizasyonunu, idare ve denetimini gerektirmektedir. Yurtdışında görev yapacak Türkçe okutmanlarının yetiştirilmesi, ders müfredatlarının geliştirilmesi, kitap desteği, kütüphanelerin kurulması gibi çalışmalar, bu alanın ne denli bir ilgiye ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Esasen, Türkçe öğretiminin ülkemizde yurtiçinde görev yapacak Türkçe öğretmenleri yetiştirmeye münhasır bir alan olarak planlanmış olması, küresel dünyanın ihtiyaçlarının gerisinde kalmamıza sebep olmuştur. Türk üniversitelerinin kısa sürede, yeni bir istihdam alanı olarak karşımıza çıkan bu alanda çalışabilecek donanıma sahip öğretmenler yetiştirmesi gerekiyor. Yunus Emre Enstitüsü, Ankara Üniversitesi ile yapmış olduğu anlaşma çerçevesinde, "Yabancılara Türkçe Öğretimi" alanında bir sertifika programı başlatmıştır. Bu faaliyet kapsamında, özellikle yabancı dil bilen Türkçe okutmanlarının yetiştirilerek, ihtiyaç duyulan merkezlerde görevlendirilmeleri hedeflenmektedir.

Yunus Emre Türk Kültür Merkezleri, gerek kamu diplomasisi gerekse kültür diplomasisi alanında, Türkiye'nin aynı işleve sahip kurumlarıyla birlikte, yurtdışındaki dil, kültür ve sanat faaliyetlerine destekler sağlayacaktır. Bu desteklerin başında, daha önce de belirtildiği gibi, Türkçe öğretimini belli bir seviye ve disipline kavuşturmak gelmektedir. Ancak Türkçe öğretimini, sadece klasik bir algılamayla Türkoloji alanında çalışacaklara bir hizmet sağlamak amacıyla düşünülmemektedir. Elbette ki Türkçe, hatta Osmanlıca öğrenmek isteyen yabancı araştırmacılara ve Türkologlara gerekli hizmetler sunulacaktır. Ama Yunus Emre Türk Kültür Merkezleri, özellikle dil ve ekonomi bağlamında bir politikanın izlenmesinde ısrar edecektir. Türkçenin henüz 17. yüzyılda Fransız Ticaret Odası tarafından Paris'te ders olarak okutulduğu hatırlanırsa, konunun tarihsel önemi de anlaşılmış olur. Bu gözle bakıldığında, Türkçe öğrenmek, birçok ülke vatandaşının kendi ülkelerindeki Türk yatırımlarında iş bulma avantajını da sağlayacaktır. Ziraat Bankası, TRT, THY, TİKA gibi kurumlarla, Türk işadamlarının geniş bir alanda faaliyet göstermeleri, Türkiye'nin kamu diplomasisine direkt veya dolaylı yollardan önemli katkılar sağlamaktadır. Artık dünyanın farklı bölgelerinde faaliyet gösteren Türk otelleri, enerji yatırımları, bankacılık ve restoran zincirlerinde çalışmak isteyen ve Türkçe öğrendikleri takdirde avantajlı konuma geçecek gençler, Türkçe kurslara yönelmektedir. Aynı şekilde, son yıllarda önemli oranda yabancı yatırımcı çeken ülkemizde, bu kurumlarda çalışacak yabancıların da kendi ülkelerinde açılan merkezlerde Türkçe öğrenmeleri mümkün olabilecektir.

Yurtdışında açılan Yunus Emre Türk Kültür Merkezleri, Türkçeyi sadece televizyonlardaki Türk dizilerini seyretmek amacıyla öğrenmek isteyenlerden, Türkiye'de tatil yapmayı planlayan veya Türkçe müzik hayranı olup Türkçe öğrenmeye çalışan geniş bir kesime kadar farklı bir öğrenci kitlesine sahiptir. Bu öğrencilerin sadece dil öğrenmeleri değil, Türk yemekleri, Türk müziği, Türk sineması gibi kültürün diğer unsurlarını tanımaları da sağlanmaktadır. Merkezlerdeki konferans, seminer ve sempozyumlar vasıtasıyla da Türkiye'nin bilim ve kültür çevreleri tarafından doğru algılanması yönünde çalışmalar yapılmaktadır. Bu amaçla, özellikle Balkanlar'da, Avrupa'da ve Ortadoğu'da akademik faaliyetlerin desteklenmesine önem verilmektedir. Üsküp'te ve Saraybosna'daki merkezlerimizin desteğiyle gerçekleştirilen konferanslardan sonra, Kahire ve Astana'da da yakın bir zamanda, Türkiye'nin tanıtımı ve doğru algılanması yönünde akademik faaliyetlere devam edilecektir.

Yunus Emre Enstitüsü, Türkçenin uluslararası standartlarda bir sınav sistemine kavuşması ve Milli Eğitim Bakanlığı ile ortaklaşa bir "Türkçe Seviye Sınavı"nın gerçekleştirilmesi için çalışmalarını sürdürmektedir. Bu sınavın yazılım ve güvenliği MEB tarafından, içeriğinin hazırlanması ve uygulanması ise Yunus Emre Enstitüsü tarafından desteklenecektir. Bu çalışma gerçekleştirildiği takdirde, Türkçenin de

TOEFL benzeri, uluslararası geçerliliği bulunacak ve bir sınavı olacaktır. Bu sınav sonucunda, Avrupa Birliği ülkelerinde uygulanan kriterler olan A1, A2, B1, B2, C1, C2 basamaklarındaki yeterlilik şartlarını sağlayan adaylara bir belge verilecektir. Böylece isteyen herkese, belli aralıklarla yurtiçinde ve yurtdışında gerçekleştirilecek sınavlarla hem Türk vatandaşlarına hem de yabancılara verilen belgelerle farklı sınavlardan muafiyetlerin alınması da mümkün olabilecektir.

Türkiye son yıllarda sadece turizm imkânlarıyla değil, eğitim imkânlarıyla da cazip bir ülke konumuna gelmiştir. Son birkaç yıldaki üniversiteleşme oranının yüksek olması, beraberinde bu üniversitelere yabancı öğrenci kabul şartlarının değiştirilmesini de sağlamış ve ilk olarak yabancı öğrenciler için yapılan bir seçme sınavı olan YÖS'ün kaldırılması gündeme gelmiştir. Bu da yurtdışında açılan Yunus Emre Türk Kültür Merkezlerinde Türkçe öğrenen öğrencilerin, kendi ülkelerinde yapılacak bir Türkçe Yeterlilik Sınavı'ndan alacakları sonuçla, Türk üniversitelerine kayıt yapabilme imkânını sağlayacaktır.

Henüz birinci yılındaki Vakfın en önemli hassasiyeti, kaliteyi koruyarak ve aynı alanda faaliyet gösteren uluslararası kuruluşların sahip olduğu standartlara uygun kalarak büyümek ve farklı coğrafyalara bu anlayışla yeni merkezler kurmaktır. Bu amaçla, daha köklü, kalıcı ve süreklilik sağlayacak bir sistemin arzu edilen nitelik ve şartlarda geliştirilmesi konusunda, yerli ve yabancı bütün kurumların tecrübelerinden yararlanmaya azami gayret sarf etmekteyiz.

Önümüzdeki yıllarda da Türk girişimcilerinin ve STK'larının etkili oldukları alanlarda, Türkçe'yi yaygınlaştırma ve Türkçe öğrenme süreçlerine katkıda bulunmaya devam edeceğiz.

Kudsi Erguner[1]

MÜZİK, KÜLTÜR VE DEĞİŞEN TÜRKİYE

ABSTRACT

Music, Culture and A Changing Turkey

Similar to the secret of life in the form of the union of spirit and body, spirit of Turkish culture involves co-existence of many contrasts. Arts and cultures of rival civilizations, for which it seems impossible to come together and were fought for centuries, could marry and even become a family in Turkey. It took many years to create this peaceful environment; contrasts that abstain from, fear and even try to eliminate each other lived together but in denial of one another. The arabesque culture that has arisen from dilemmas of rural/urban, West/East, Islam/modernity was excluded and even banned by the Republican elite. Of course, since the resultant hybrid culture could not reach the rich resources that make up its core, most of the time it turned out to be degeneration.

At the beginning of the 20th century, while the ways of being Western or "civilized" were searched, one of the proposals was to "erase the past completely." For example, in order to achieve this goal in music, all traditional music would be banned and all institutions of the state would broadcast classical music of the west so that people would adopt and like it.

1. Müzisyen (*Musician*).

Second proposal was the idea that "Turkish Republic is a nation-state; therefore uniting national arts with western arts should give birth to contemporary Turkish culture." The dream that if the Anatolian traditions, which are the continuation of Asian-origin national culture, could meet with the West, culture and art of the contemporary Turkey would emerge, became the official policy. The multinational Ottoman Empire at the apex of the Islamic civilization would definitely be excluded from this project.

Third proposal was the idea that the Ottoman heritage, that gained power during the multi-party political system of the 1950s, would have a national value and if it could be united with the West it could contribute much to the contemporary Turkish culture. The goal of this quest was not to revive the synthesis of Turkish style and European style as in the Tanzimat period but to Europeanize the Turkish style. This started a period of deterioration when Europeanization of values was supposed to be innovation and progressivism. As a result of all these, Turkish society forgot its history and lost its identity. In the world of arts, they could produce nothing but bad imitations of Western arts. The Ottoman heritage and folk arts that were portrayed as representations of a culture to be eliminated could never gain an academic status nor could they preserve their originality. In contrast to Mevlana Celaleddin Rumi's advice "Seem as you are or be as you seem", up until recently Turkey could never be as Western as it sought to be, nor could we proudly pronounce inherent historical values that we could not erase.

Turkey has become an important stop for renowned artists of different art branches such as jazz, rock, classical music and ballet. Today, Turkish artists win recognition in many festival and concert halls of the world, with not only Western but also traditional arts.

Yaşamın sırrı olan ruh ve bedenin birlikteliği gibi, bugünkü Türk kültürünün ruhu da birçok zıddın beraberliğinden oluşur. Bir araya gelmeleri imkânsız görünen, hatta birbirlerine asırlarca düşmanlık eden medeniyetlerin sanat ve kültürleri bugün Türkiye'de evlenerek yuva dahi kurmuşlardır. Bu barış ortamını kurmak yıllar sürmüş; birbirlerinden çekinen, korkan, hatta diğerini yok etmeye çalışan zıtlar, beraber ama birbirlerini inkâr ederek yaşamışlardır.

Bir asırdır Türkiye'de resmi kültür politikasının yaşayan kültürlere uyguladığı baskı, tamamıyla batılılaşmış bir elit kültürü ile, yaşayan halk kültürü ve Osmanlı mirasını karşı karşıya getirmiştir.

Modernliği geçmişe düşman olma, batılılığı kendine düşman olma, dindarlığı çağdaşlığa düşman olma, tarihi cumhuriyete düşman olma sanan tek taraflılıklar sonucu, toplum ağır şok yaşamış, bir kanadı kırık kuş gibi uçamaz olmuştur.

Edebiyatı, müziği ve yaşam tarzıyla köylü/kentli, Batı/Doğu, İslam/modernlik gibi ikilemlerden ortaya çıkan arabesk kültür, Cumhuriyet aristokrasisi tarafından dışlanmış, hatta yasaklanmıştır.

Elbette, sonuçta ortaya çıkan melez kültür, özünü oluşturan zengin kaynaklara ulaşamadığı için, çoğu zaman yozlaşmaya dönüşmektedir.

Yıllardır bir meyve ağacına kendi tabiatına aykırı bir meyve ısmarlayan devlet, artık görevinin sadece bu ağacı sulamak ve toprağını havalandırmak olduğunun bilincine varmıştır. Türk sanatları artık devlet tekelinden kurtulmuş, tarihin verdiği zenginlikle bahçesinde sanki binlerce çeşit çiçek açmıştır. Son yıllara kadar tahakküm altında bırakılan toplum artık değişen kültür politikaları sayesinde çeşitliliğini gururla yaşayabileceği demokratik bir ortama kavuşmuştur. Türkiye'nin bugünkü sosyo-kültürel ortamını anlayabilmek için tarihini, özellikle yakın tarihini gözden geçirmek gerekir.

XVIII., XIX. ve XX. yy. siyasal nedenlerle dünyanın birçok ülkesinin kültürel yaşamının sekteye uğradığı dönemlerdir. XX. yy.da bazı Avrupa ülkelerinin faşist idareleri, savundukları "üstün ırk ve üstün medeniyet" iddialarına tüm dünyayı inandırarak Avrupa merkezli bir hegemonya kurmuşlardı. Batı medeniyeti karşısında yenik düşen milletler, çareyi batılılaşmakta bularak yalnız kendilerini değil, tüm insanlığı zengin kültürel miraslarından mahrum bırakmaya başladılar.

İlimde, bilgide, sanatta, düşüncede, inanç dünyasında her şey Avrupa ile yeniden keşfedildi ve çağdaş Batı medeniyeti süzgecinden geçmeyen değerler kabul edilemez hale geldi.

Bu maddi, manevi baskı ve imha, UNESCO gibi uluslararası kurumlar, özel vakıflar ile çağımızın entelektüellerinin çabalarına rağmen, ne yazık ki halen sürmekte. Türkiye'ye gelince, Osmanlı İmparatorluğu'nun XVIII. yy.dan itibaren başlattığı reformlar, yeni cumhuriyetle birlikte, topluma kanunlarla empoze edilen, batıcılık ideali halini almıştır. Eflatun'un "Tüm kurumları, gelenekleri değişmedikçe o toplumun sanat ve musikisi de değişmez," prensibi, Cumhuriyetle birlikte tersine

çevrilmiş; "Bir milletin çağdaş medeniyetler seviyesine varmasının sanatta yapacağı değişimlerle ölçüleceği" iddiasına dönüşmüştür.

Toplumların kültürel yaşamları onların iç dünyalarının aynasıdır. Bugün, Türkiye dahil, çoğu İslam ülkesinde var olan kitle kültürünün, asırların süzgecinden geçmiş zevk ve estetiğin devamı olmadığı aşikârdır. Ayna kırılmış, biri diğerinden alakasız mozaiklere dönüşmüştür.

XX. yy. başında, Türkiye'de Batılı veya medeni (!) olabilmenin yolları araştırılırken öne sürülen metotlardan ilki, "geçmişi tamamen silmekti." Örneğin müzikte, amaca ulaşmak için, geleneksel müzikleri yasaklamak, devletin tüm kurumlarında klasik batı müziği yayınlayarak halka bu müziği benimsetip sevdirmek hedefleniyordu.

İkinci öneri ise, "Türkiye Cumhuriyeti bir ulusal devlettir, öyleyse milli sanatların Batı sanatları ile buluşması çağdaş Türk kültürünü doğuracaktır" fikriydi. Asya kökenli milli kültürün devamı olduğu düşünülen Anadolu geleneklerinin Batı ile buluşması temin edilirse çağdaş Türkiye'nin kültür ve sanatının ortaya çıkacağı hayali resmiyet kazandı. İslam medeniyetinin zirvesinde, çok uluslu bir toplum olan Osmanlı İmparatorluğu elbette bu projeye dahil edilemezdi.

Üçüncü öneri de; 1950'de siyasi yaşamın çok partili rejimle buluşması sonucu güç kazanan Osmanlı mirasının da ulusal değere sahip olabileceği ve Batı ile buluşturulduğunda çağdaş Türk kültürüne büyük katkıda bulunacağı fikridir. Bu arayışta amaç, hem Batı hem de Doğu kültürünü özümsemiş olan, Tanzimat aydını gibi alaturka ve alafranga sentezini yeniden canlandırmak değil, alaturkayı alafrangalılaştırmaktı! Bundan hareketle de, değerlerini batılılaştırmayı yenilik ve ilericilik zanneden bir bozgunculuk dönemi başlamış oldu. Tüm bunların sonucunda, Türk toplumu tarihini unutarak, kişiliğini kaybetti. Sanat dünyasında ise Batı sanatlarının kötü taklitlerini yapmaktan öteye gidemez hale geldi. Yaşamaması gereken bir kültürün tarihi vesikası olarak sunulan Osmanlı mirası ve halk sanatları ise, ne akademik bir statü kazanabildiler, ne de orijinalliklerini koruyabildiler. Mevlânâ Celâleddin Rumî hazretlerinin "Ya olduğun gibi görün ya da göründüğün gibi ol" tavsiyesinin aksine, Türkiye, son dönemlere kadar, ne görünmek istediği kadar Batılı olabildi, ne de izlerini silemediği, içindeki tarihi değerlerini gurur duyarak ifade edebildi.

Bugün içinde yaşadığımız globalleşme, toplumların kültür yaşamını da etkileyerek tüm dünyayı tek bir medeniyet, tek bir düşünce ve kültüre zorlamakta. İletişim ve medya gücünü de elinde tutan Batı ülkeleri, sanat dünyasını aynı zamanda bir ticari ürüne dönüştürerek, tek taraflı bir dünya kültürü oluşturmaktalar.

XX. yy.da Batı fikir ve sanatlarını var olabilecek tek doğru kabul edenler, XXI. yy.da da dünyadaki içi boşaltılmış inanç, düşünce ve sanat ürünlerinin oluşturduğu global kültüre aynı ümitle sarılıverdiler.

Ömürler vakfedilerek elde edilen bilgi ve sanatlar bu yüzeyselleşme ile geniş kitlelere açılıp, popüler kültüre dönüşerek demokratikleştirildi. Lakin, yılların birikimi bir hazinenin, siyasi nedenlerle kapalı tutulan kapısı bir anda açılınca, önce herkes sevinse de, kısa süren bu mutluluk sağ duyulu herkese "keşke" dedirtti.

Kavuşulan değerlerin nerede, nasıl kullanılacağı bilinmediğinden en yüksek manevi değerler en küçük ihtiyaçları karşılamaya başladı. Örneğin Türkiye'nin devlet büyükleri dahi, iftar sofralarında Mevlevi kıyafetli çocukları döndürerek Tasavvuf kültürüne sahip çıktıklarını sanıyorlar. Diğer yandan tekelleşmenin insanlığı büyük bir felakete götüreceğinin bilincinde olanlar artıyor. Çözümü ise diğer toplumların katkısıyla global kültürün çeşitlenip zenginleşmesinde ummaktalar.

Ne yazık ki, bu çözüm arayışları da ticari formüllere indirgenip yüzeyselleştirilerek bilginin ve sanatın otantik kaynaklarına ulaşılmasına engel olmaktalar. Misal vermek gerekirse; geleneksel müziklerin pop formatına uygulanmasından oluşan "world müzik" akımı, çoğu otantik müziği kendi estetiği içinde dinlenemez hale getirmiştir.

Sanat, özellikle de müzik, geçmiş ve geleceği şimdiki zamanda birleştirmektir. Bu da ancak özümsenmiş bir zevk ve otantik bir estetik ile gerçekleşebilir. Uzakdoğu'nun hikmet dolu inançları, Semavi dinler ve Tasavvuf gibi derin ve büyük konuları, Londra, Paris, Newyork, Los Angeles'ta yaşayanların küçücük dünyalarına indirgeyen yazarların eserleri, insanlık tarihinin ümit kaynaklarının üzerine adeta beton dökmekteler. Birçokları için Mevlânâ Celâledin Rumî hazretleri, artık kendi eserlerinden değil, Batılı yazarların anlatımıyla bilinmekte, dünya ve Türk toplumu yedi yüz yıllık Mevlânâ ve Mevlevîlik hazinesini Batı'nın mistik havasından teneffüs etmeye çalışmakta.

İnsanlık ve tarih önünde, örneğin bir mimari esere sahip çıkmak, onarmak, bakımını temin etmek her milletin görevidir. Her toplum müziğini, şiirini, edebiyatını, geleneğini canlı tutarak dünya kültürüne katkıda bulunmak zorundadır. Somut miras gibi soyut miras da insanlık önünde ciddi bir yükümlülüktür. Tüm tarihi ve siyasi engellere rağmen, Türkiye, son yıllarda geçmişi ile barışma yolunda çok önemli adımlar atıyor.

Nostalji ve şovenizm tuzağına düşmeden postmodernizm depreminden kurtulmaya, kişiliğini ararken içine kapanıp dünyayı unutmadan, var olabilecek tüm değerleri herkese açık tutmaya çalışıyor... Devletin, özel sermayenin, belediyelerin katkılarıyla, modern sanatlardan geleneksel sanatlara kadar büyük bir çeşitlilik Türkiye'yi canlandırıyor. Caz, rock, klasik müzik, bale gibi değişik sanat dallarının ünlü sanatçıları için Türkiye önemli bir uğrak yeri olmaya başladı. Türk sanatçıları da dünyanın birçok festival ve konser salonlarında, sadece Batı değil, geleneksel sanatlarıyla da beğeni kazanıyorlar.

Yükselen bir değer olan Türkiye'nin, ekonomisi ve coğrafyası ne kadar önemliyse, geleceğinin teminatı olan kültürel mirası ile manevi değerleri de o kadar önemlidir ve altının çizilmesi gerekir.

Rabia Yalçın[1]

DEĞİŞEN TÜRKİYE'DE MODA

ABSTRACT

Fashion in The Changing Turkey

Three basic needs of humanity are food, shelter and clothing. Fashion will continue to be an everlasting sector as long as clothing is among these basic needs. It is a misinterpretation to see many innovations since the Industrial Revolution as arising from scientific and technological aspirations alone. The fact that commercial use and financial returns are considered during research process of these innovations is a proof that the results are not simply accidental. With its significant weight in the capitalist economy, fashion sector attained its current position after many psychological researches that used large funds and had the stated aim of reaching out to the consumers. Fashion is not a phenomenon defined by imagination of a few designers and distribution to the other market countries.

Keeping pace with the fashion depends on a series of factors: country's integration with the dominant market, production power, imports and presentation of fashion to the buyer as a cultural phenomenon. Turkey made a remarkable progress at keeping pace with the fashion since 1990s. In the 1990s only one or two pieces of world fashion were

1. Moda Tasarımcısı (*Fashion Designer*)

produced in or imported to Turkey. Today it is much different. Fashion is not perceived as a few meaningless pieces but as a whole creation. This does not only bring about a visual improvement, but also perception of raw materials, dominant colors and preforms as a whole and renders the production means suitable to market conditions. Turkey has proved its sufficiency and quality in this changing and rapid production process. Owing to this, world's elite brands can be produced in Turkey. In the real market, we lag just one year behind world in following the fashion, but this one-year gap cannot be recovered by simply following the fashion. Only by playing an efficient role in the production of fashion with design and branding, we can stand side by side with fashion instead of lagging behind it.

Turkey benefited from contract manufacturing but the sector is now receding as expected. This was inevitable because no contract manufacturer is indispensable. China as the leading contract manufacturer of the world, thanks to the state policy and support, achieved success in the first phase and now supports its success in contract manufacturing with design. Similar attempts in Turkey get limited state support since there is no defined long term policy. Turkey needs to improve in design, marketing and advertisement. If we can unite these correctly, success will be inevitable. Society's approach to designed products has made progress in recent years. An important factor behind this was the fact that design has started to be positioned as an occupation. But it is still questionable how well its significance is recognized by employers. Investment in design and designers is seen as a commercial burden and therefore minimized.

Young population of Turkey has an important potential for design that needs to be processed. Education should be the main goal of works aimed at developing design. But educational institutions are very limited and only open to the use of those living in big cities. However, people of Anatolia have remarkable skills in handiwork. Youths who want to get trained in design go to design workshops since there are no educational institutions at world standards. But these workshops do not meet the demand in terms of the knowledge and experience required by these young people.

Marketing has always been a drawback in our country. Although marketing is something that has to be planned before production, in

Turkey it is usually the temporary solutions found to the question of "what will we do now?" after making the production. It is difficult to market a cultural product or motive without adding anything new to it, but that is a mistake we tend to make a lot. Cultural richness of Turkey sometimes confuses the designer and brings about results away from integrity as a thing from East and a thing from West are put into the product. The most important step after design and marketing in the fashion sector is advertisement. Advertisement is the most important dynamic that keeps the brand alive. The inherent visuality and noticeability of fashion has a strong advertisement advantage in the show business. Fashion activities maintained by the support of sponsors will stir up the sector by creating resources.

Fashion is now perceived as a branch of art that drives people in the world and a progress in this field will let Turkey and Turkish people gain a better footing in the world. This obvious reality should mobilize the Turkish investors and people who want to work in this field should be given the chance. This will be the chance of our country in the long term.

İnsanoğlunun en temel üç ihtiyacı; yemek, barınma ve giyinmedir. Giyinmek bu temel ihtiyaçların içerisinde olduğu sürece moda da çok büyük ve ölümsüz bir sektör olmaya devam edecektir. Sanayi Devrimi'nden bu yana bakıldığında birçoğu keşif niteliği taşıyan yeniliklerin sadece bilimsel veya teknolojik ilerlemeyi hedef alarak ortaya çıktığına inanmak, bazı okuma hataları yapıldığının göstergesidir. Bahsettiğimiz yeniliklerin araştırma sürecinde öncelikle ticari kullanım ve getirilerinin belirlenmesi sonuçlarının da tesadüfi olmadığının ispatıdır. Yeni dünya düzeninde ticari olarak devleşen bütün sektörlerin oluşumu ve bu sektörlerdeki üretim-tüketim dengesindeki değişikliklerin tümü devlet desteğiyle gerçekleşmektedir. Kapitalist ekonomide büyük bir yer sahibi olan moda sektörü de, ciddi fonlar ayrılan bilimsel ve tüketiciye ulaşmak adına yapılan psikolojik araştırmalarla bugün olduğu hale gelmiştir. Moda birkaç tasarımcının hayal gücüyle belirlenip diğer pazar ülkelerine dağıtılan bir fenomen değildir.

Moda sektörü kapital düzende değerlendirildiğinde şüphesiz en hızlı tüketim araçlarından biridir. Bu hıza ayak uydurmanın, başka bir deyişle modayı takip etmenin değerlendirileceği birkaç temel nokta vardır: Bunları, ülkenin egemen pazarla bütünleşmesi, üretim gücü, ithalatı ve kültürel bir olgu olarak modanın alıcıya sunumu olarak -ki bu aslında pazarlama stratejileriyle belirlenir- sıralayabiliriz.

Türkiye, 1990'lardan bugüne bakınca biraz önce sıraladığımız alanlarda moda takibinde önemli bir gelişme kaydetti. 90'lı yıllarda ülkemizde dünya modasında sezonun dikkat çeken sadece bir veya iki parçası üretilir veya ithal edilirdi. Son moda bir pantolonun stil olarak tamamen uyumsuz, geçmiş on yılın modası bir parçayla birleştirilmesiyle beraber ortaya garip görüntülerin çıkmasına sebep olurdu. Şu anki durum ise çok farklı. Başat moda; kreasyonların sadece tek başına anlamsız birkaç parçası olarak değil, tam bir kreasyon halinde algılanıyor. Bu algılama biçimi sadece görsel bir iyileşmeyi ifade etmiyor. Hammadde, baskın renkler ve kalıpların bir bütün halinde değerlendirilmesi üretim ayağını piyasa şartlarına uygun bir hale getiriyor. Türkiye, bu değişken ve hızlı üretim sürecinde yeterliliğini ve kalitesini ispat etmiş durumdadır. Bu yüzden dünyanın en elit markaları ülkemizde üretilmektedir. Reel piyasaya bakıldığında ise moda takibinde dünyanın sadece bir yıl gerisindeyiz fakat bu bir yıllık süreç takip hızıyla aşılamaz. Ancak tasarım ve markalaşma ile beraber moda üretiminde etkin bir rol oynayarak egemen modanın gerisinde değil yanında durulabilir.

Moda sektörünün ülkemizdeki gelişimine kısaca göz atacak olursak fason üretiminde gösterilen başarı karşılığını almış ve gerilemeye başlamıştır. Ülkenin temel üretim alanlarından olan tekstilin gerilemesinin ise nasıl sonuçlar doğurduğunu üzücü bir şekilde izledik. Aslında beklenenin dışında bir durum olmadı, hatta bence kaçınılmaz olan gerçekleşti. Zira üretimi belirleyen tarafta olmadığınız sürece fasonculuk belli aşamaları takip ettikten sonra sonlanan bir süreçtir. Daha ucuz işgücü ve hammadde sunulan tüm pazarlarda, hiçbir fason üreticisi vazgeçilmez değildir. Tüm dünyadaki fason üretimi etkileyen Çin, ilk olarak tekstil üretimini devlet politikası ve desteğiyle oluşturarak oyunun ilk kuralını başarıyla gerçekleştirdi. İlk etapta haksız rekabet hissi uyandıran Çin'deki bu yükseliş beklenen herhangi bir sosyal patlamayla sonlanmadı. Aksine Türkiye'den farklı olarak fasondaki yükselişini tasarımlarıyla desteklemeye devam ediyor. Çin, henüz bir dünya markası yaratmaya çok uzak görünse de (ki ben bunun aksini düşünüyorum) tasarımın önemini kavramış ve bu alanda çalışmalara başlamıştır. Ülkemizdeki iyi niyetli çalışmalar ise uzun vadeli planlanmış bir politika olmadığı için bürokratik engellerle dolu, düzensiz yardım hareketleriyle sınırlı kalmaktadır.

Sektördeki temel eksiklerimizin olduğu alanlar; tasarım, pazarlama ve reklam olarak belirlenebilir. Bu üç başlığı doğru bir biçimde bir araya getirdiğimiz sürece başarı kaçınılmaz olacaktır. Toplumun tasarım ürüne bakış açısı son yıllarda önemli bir gelişme kaydetti. Bence bu gelişmenin içindeki en önemli faktör tasarımın bir meslek olarak konumlandırılmasıydı. Herhangi bir iş kolunun gerekliliğinin toplum tarafından onaylanması, o meslek dalının geleceği adına atılmış önemli bir ilk adımdır. Tasarımın artık bir meslek olarak algılandığını ve saygınlığının arttığını gözlemliyoruz. Fakat aynı önemin, yine ekonomik temelli

bir yanlışla işverenler tarafından algılanmadığını atlamamak gerekir. Maalesef ülkemizde tasarım ve tasarımcıya yapılan yatırım ticari bir kayıp olarak addedilip, asgari düzeylere çekilmektedir.

Toplumun tasarıma ve tasarımcıya bakışında ilerlemeler kaydedilse de bu durumun hâlâ kendi içinde birtakım açmazları barındırdığını belirtmek durumundayım. Bir Üçüncü Dünya ülkesi olarak lüks tüketim anlayışımız, anlayışın kendisi ve ürünlerle beraber tamamen ithal bir durumdur. Bunun en temel sebebi sanayi veya kültürel hiçbir metada markalaşma örneği gösteremeyişimizdir. Türk bir tasarımcı olarak şunu rahatlıkla dile getirebilirim ki; tasarımlarınız ülke dışına çıkmadığı sürece hak ettiği ilgiyi görmüyor, çünkü toplumun lüks algısı dışarıdan gelene kodlanmış durumda. Ancak tasarımlarınız yurtdışına çıkabiliyorsa aynadaki yansıma gibi tekrar kendi ülkenizde değerlendirilme fırsatı yakalıyor. Tasarımın ilerleyebilmesi içinse gereken altyapı çalışmaları için temel hedefimiz eğitim olmalı. Ülkemizdeki genç nüfusta tasarım adına işlenmesi gereken beyinlerle beraber ciddi bir potansiyel var. Fakat bu potansiyel için eğitim kurumları hatta olanakları çok yetersiz. Var olan sınırlı eğitimden ise sadece büyük şehirlerde yaşayan insanlar yararlanabiliyor. Oysa Anadolu'daki insanımızın el işindeki yeteneği küçümsenmeyecek bir boyutta. Tasarım için hâlâ dünya standartlarında bir eğitim kurumuzun olmaması gençleri bu işi öğrenmek adına tasarım atölyelerine sevk ediyor. Bu atölyeler eğitim kurumu olmadıkları için de stajyer alımında istekli davranmıyor. Tasarım atölyesi ticari bir kurum olduğundan dolayı gençlerin bu ihtiyacına bilgi ve tecrübe kazanmaları açısından asla tam bir karşılık veremiyor.

Sadece moda değil tüm sektörlerdeki en temel ihtiyaç pazarlama ise ülkemizde her zaman bir handikap olmuştur. 1940'larda tarımda mekanizasyona geçildiğinde üretim ciddi bir ivme kazanmış fakat mekanizasyondan önce ürünün pazara ulaşacağı kara yolları oluşturulmadığından hasat çiftçinin elinde kalmıştır. Bu örnek ticari zihniyetimizdeki büyük bir açığı göz önüne sunmaktadır. Pazarlama üretimden önce planlanması gereken basit bir ekonomik kuralken, bizler için üretim aşamasından sonra şimdi ne yapacağız sorusuna mukabil eğreti çözümlerden ibarettir. Tasarım ve pazarlama stratejisi adına ülkemizde yapılan yanlışlardan en barizi, kendi kültürel altyapımızdan faydalanan moda tasarımları üretmememizdir. Kültürümüze ait motiflerin, model ve kalıpların örneklerini dünya modasında çok rahat bir şekilde izleyebiliyor hatta bu durumdan gurur duyuyoruz. Fakat aynı şeyi biz uygulamaya çalışırken yüz elli sene önce kullanılan formatı aynen iade yöntemini kullanıyoruz. Günümüz ihtiyaçlarına ve daha önceden oluşturulmuş görsel inşaya uyarlamadan, üzerine hiçbir yenilik koymadan kültürel bir değer taşıyan herhangi bir ürünü pazarlamanız çok zor. Kendi modamızı yaratma fikriyle beraber Türkiye'deki kültürel zenginlik tasarımcıyı bir karmaşaya sürüklüyor. Kültürel motifler taşıyan tasarımların, bir parça Doğu bir parça Batı derken

bütünlükten uzak ve yapılmaya çalışılanın aksine kültürel zenginliği yansıtmayan sonuçlar doğurduğunu görüyoruz.

Moda sektöründe tasarım ve pazarlamadan sonraki en önemli adım reklamdır. Reklam, ürününüzün markalaşma sürecini belirleyen, markayı ayakta tutan dinamiklerin başında gelmektedir. Marka tüketiciye sunulan ürünün beraberinde getirmesi gereken olguların tümünü kapsamalıdır. Marka; lüks, statü, yaşam tarzı, kimlik göstergeleri gibi sınırsız içeriklerle doldurulabilir. Bugün farklı sektörlerdeki şirketler sponsorluklarıyla, dünyanın bütün büyük tekstil markalarının oluşturduğu bu olguları satın alabilmek için sıraya dizilmiş durumdalar. Ülkemizde ise henüz bu ticari ortaklık fikri oluşmuş değil. Moda sektörünün kendi doğasında olan görselliği ve dikkat çekiciliğinin, show dünyasındaki reklam getirisi çok yüksek bir boyutta. Bu durumun algılanması ülkemizdeki moda sektörünün gelişimi açısından büyük bir önem taşıyor. Sponsorlarla birlikte yürütülen tüm moda aktiviteleri kaynak oluşumu açısından sektörü hareketlendirip, bu aktivitelerin çoğalmasına sebep olacaktır. Tasarımcının üzerindeki maddi baskının azalması, üretim için ayrılan kaynağın pazarlama ve reklama devredilmesiyle sektör gelişimine önemli bir katkı sağlayacaktır. Ayrıca modanın sponsorlarla birlikte diğer sektörlere geçişi ortak pazarı hareketlendirecektir.

Yukarıda bahsettiğimiz eksiklerin giderilmesi muhakkak ki her şeyden önce ciddi bir yatırım meselesidir. Biraz da bu yatırımın getireceği kazançtan söz etmek istiyorum. Kârlılık esasında, tasarımın ürüne yapacağı katma değer bire bin gibi oranlarla ölçülebilir hatta bazı ürün gamlarında çok daha yüksek rakamlardan bahsedebiliriz. Üretimin tamamını mükemmel bir şekilde gerçekleştiren altyapıya sahip (işgücü potansiyeli ve hammadde üretimi de atlanılmamalı) bir ülke olmanın dünya pazarındaki avantajının yanında beklenen yatırım çok ufak bir boyut olarak kalıyor. Daha önce de belirtildiği gibi sistemli ve işler bir politikayla Türkiyede birçok dünya markası yaratıp, pazarda kalıcı bir yere sahip olabilir.

Tüm bu gelişmelerin yanı sıra, kültürel ve toplumsal açıdan bakıldığında modanın özgürleştiğine inanıyorum. Bunun başlıca sebeplerinden biri genç nüfusun modayla etkin bir biçimde ilgilenmesidir. Gençlerin modaya bakışında hem mesleki hem de tüketici boyutunda birçok değişim gerçekleşti. Seçeneklerin artmasıyla ve daha da önemlisi bu seçeneklere gelişen teknoloji ve internet sayesinde hızlı bir biçimde ulaşılmasıyla tüketicinin kendisine en uygun olanı seçme fırsatı oluştu. Bundan on yıl öncesinde pazarda farklı bir ürün olmadığı için dayatılmış modanın çok daha üstünde bir anlayış hâkim. Artık gençler için herhangi bir marka ürüne sahip olmamanın sosyal bir intihar olduğu dönemleri de yavaş yavaş geride bıraktığımızı düşünüyorum. Toplum algısındaki pahalı ve marka olan her şey şıktır yanılsamasının da büyük ölçüde ortadan kalktığına

inanıyorum. Bu noktada tasarımcıya önemli bir rol daha düşüyor. Tasarımcılar aynı zamanda birer eğitmen gibi insanları kendilerine neyin yakışıp neyin yakışmadığı konusunda tüm samimiyetleriyle bilgilendirmeliler. Bu ilk etapta ticari bir yanlış gibi gözükse de uzun vadede tüketicinin bilinçlenmesini sağlayıp, her iki taraf için de daha olumlu bir alışverişin gerçekleşmesi için gereklidir. Entelektüel anlamda bakıldığında da marka giymek bir suç olmamalıdır. Markayı sadece marka olduğu için giyinmek sakilliktir, fakat kişiler her zaman giyindikleri kıyafete bir şeyler katabilir hatta katabilmelidirler. Bu durum yine modaya bakış açısıyla alakalıdır. Eğer modaya dayatmacı bir unsur olarak bakarsanız, modanın içine girip ona bir şeyler katmanıza engel olur. Moda da tüm görsel sanatlar gibi içinde kendinizden bir şeyler bulup yine kendinizden bir şeyler katabildiğiniz sürece güzel ve estetiktir.

Kendi tecrübelerimden yola çıkarak anlatmaya çalıştığım; moda, yatırım yapılması gereken gerçek, ciddi, değişken, hızlı, tanıtım getirisi çok yüksek bir sektördür. Doğru kararlar ve doğru adımlar atılması durumunda yatırımcısına çok büyük gelir sağlayacak bir ticaret kapısıdır. Moda; şimdi tüm dünyada, insanları peşinden sürükleyen bir “sanat dalı” olarak algılanmaktadır ve bu alanda sağlanacak başarı hem bireysel olarak hem de ülke olarak Türkiye’yi ve Türk vatandaşına statü atlatacaktır. Çıplak gözle görülen bu gerçek Türk yatırımcılarını ve devletimizi harekete geçirmeli ve bu konuda çalışmak isteyen insanlara fırsat verilmelidir. Verilen bu fırsat kişiye özel değil, uzun vadeli olarak bakıldığında ülkemize verilecek bir fırsat olacaktır.

Prof. Dr. Naci Bostancı[1]

KÜRESELLEŞEN DÜNYADA TÜRK OKULLARININ ANLAMI VE ROLÜ

ABSTRACT

Meaning and Role of Turkish Schools in the Globalizing World

Turkish schools raise the flag of science, knowledge and culture all around the world. Turkey's gain from the efforts for these schools is the vision that it can become a global actor, beyond the given conditions, as citizens of a country which receded behind its borders after the Ottoman Empire. It is for sure that these schools give faith, courage and challenging power to masses for realization of the idea of world in peace and security, which is inherent in our cultural codes. The role played by the Turkish Olympics each year to this effect is acknowledged by many.

Today it is the social support that increases the number of the schools, called Turkish schools and flourished under the guidance of the Gülen movement, and makes them widely acclaimed educational institutions worldwide. In fact, it is not possible to achieve such a success with mere words, without a social basis and supporting segments.

These schools are financed by businessmen and they run the business with sound accounting and commercial motives. Their understanding

1. Gazi Üniversitesi Öğretim Üyesi (*Gazi University*).

is not one that stresses morality but underestimates this world, which would turn these institutions into organizations like clumsy state enterprises. A selective environment based on success prevails in these institutions. Teachers, who are grounded on morality and focused on success, are employed in these institutions. The source of this morality is modern conservatism. This has an effect that reinforces success.

Those educated in these schools meet with teachers from a different culture, prepare ambitiously for the global world, achieve success and experience cultural diversity of the world at one hand while they get their education on the other. Students who graduate from these schools and occupy important positions in those countries are establishing bridges of love with Turkey and the rest of the world. The role played by these new elites who perceive the world from the perspective of "a peaceful future together with diverse cultures" will be seen well in the coming period, which is not a mere wishful thinking.

Toplumsal anlamı olan her olayın, her gelişmenin yine toplumda derin bir ilgiyle karşılık bulması olağandır. Ancak şüphesiz bunların bir kısmı, anlamaya, çözümlemeye, illiyet bağlarını değerlendirmeye yönelikken, bir kısmı sadece spekülasyon olarak vücut bulur. Her halükârda tartışmaların büyüklüğü ve kapsamı, olgunun çok önemli ve derin bir etkiye sahip olduğunu ortaya koyar. Çünkü lehinde ya da aleyhinde yapılan konuşmalar, değerlendirmeler bigâne kalınamayacak kadar çok önemli bir durumla, gelişmeyle karşı karşıya olduğumuzu ifade eder.

İşte Türk okulları diye adlandırılan ve yaklaşık yüz onun üzerinde ülkede faaliyet gösteren okulların durumu da tam olarak böyledir. Okulların yaygınlaşmasına paralel olarak haklarında çok geniş bir repertuar oluşmaya başlamış, hayranlık, övgü, şartsız destek kadar olumsuz değerlendirmeler, şikâyetler, hayretler, imalar dile getirilmekten geri kalınmamıştır. Esasen aynı olguya ilişkin böylesine farklı ve zıt yaklaşımların varlığı ilk defa karşımıza çıkmamaktadır. Gündelik hayat içinde kamusal iletişime konu olan her olgu hakkında benzeri tutumlar hatırlanmalıdır. Nasıl giyinmeliyiz, neleri yemeliyiz, hayatı nasıl yaşamalıyız, Türkiye'nin bölgedeki anlamı, millet, devlet, ekonomi hemen hemen her başlık benzeri bir kaderi paylaşmaktadır. Esasen burada farklılığın anlaşılacağı yer olgu kadar bundan daha önemlisi tartışmayı yürüten kesimlerin politik ve ideolojik konumlarıdır. İnsanlar neye inanıyor, nasıl düşünüyor, meseleleri nasıl aklediyorlarsa hayatta karşılaştıkları konuları da bu bağlamda görüyorlar.

Bu duruma önemli bir örnek, Türkiye'nin geleceğine ilişkin öngörülere ait kapanma ya da açılma istikametindeki tartışmalardan verilebilir. Türkiye'nin kendi içine kapanmasını doğrudan ya da dolaylı olarak talep edenler bunu haklılaştırma adına çeşitli gerekçeler üretirlerken, aynı şekilde dışa açılmasını isteyenler de bu taleplerinin altını "ortak akıl" ve "sağduyu" adına doldurmaya çalışırlar. Fakat belli bir safta yer alan ve ona ait dil kurma çabalarına katılanlar elbette bunu keyfe keder şekilde yapmazlar. Aynı zamanda ülkenin şu veya bu istikamette gitmesi onların çıkarlarıyla da ilişkilidir. Dışa açılan bir Türkiye baskın hale getirdiği yeni dinamiklerle elitlerin dolaşımına yardımcı olur. Bu gelişme ise yerleşik elitlerin yerlerini kaybetme riskini doğurduğu için onlar bundan hoşlanmazlar. İtirazlarını ise muhakkak "kendi çıkarları" üzerinden anlatmazlar, herkesin çıkarıyla ilişkili hale getirmeye çalışarak saflarını sıklaştırmak, kendilerine yeni destekler bulmak isterler.

Öte yandan açılmaya destek verenler için de durum farklı değildir. Ancak Türkiye'nin dışa açılmasını isteyenlerin çıkarlarıyla daha geniş kesimlerin çıkarları örtüşür. Çünkü modernleşen, dışa açılan bir Türkiye "kerameti kendinden menkul iktidar iddialarından" da kurtulur. Halk, toplumsal, politik konularda daha etkin failler olarak öne çıkar, kendi hayatının kararlarını daha fazla elinde tutmaya başlar. Belli bir olguya ilişkin olarak lehte ve aleyhte davrananların tutumlarının aynı değerde tutumlar olduğunu, tüm mekanizmaların birbirine simetrik halde oluştuğunu söylemiyorum. Aksine dikkatli bir çözümleme bize bu taraflardan birisinin çıkarlarıyla daha geniş kesimlerin çıkarları arasında yakınlık ve örtüşme olduğunu gösterir ve zaten birbirine zıt olarak teşekkül eden her iki tutumu, birbirinden farklı toplumsal ve politik değerlere kavuşturanı da böylelikle anlamış oluruz. Yoksa bütün olumlamaları ve itirazları aynı kefeye koyan, mahiyet olarak onları birbirinden farksız kılan bir değerlendirme biçimi manasızdır. İnsanlar her vakit seçmek durumundadırlar. Bu seçimi nasıl yapacakları konusunda bakacakları yer ise çıkarların kimlerle ilişkili olduğudur. Elbette buradaki çıkar ifadesinin dar anlamda *clientel*, maddi çıkarlar olduğu düşünülmesin. Maddi olduğu kadar manevi, kişisel ve gruba ait olduğu kadar tüm toplum için de anlamlı olabilir bu çıkarlar.

TÜRK OKULLARININ ARKA PLANI

Bu kısa akıl yürütme, Türk okullarını nasıl bir bağlam içinde görmemiz gerektiğine ilişkindir. Sistematik olmayan, dedikoduya, fanteziye, temelsiz iddialara dayalı ifadelerin olup bitenleri anlamamıza yardımcı olmayacağı muhakkaktır. Eğer her türlü tema, konu bir kenara, akıl yürütmelerden ve tartışmalardan kastımız toplum için iyi olanı tespit etmek ise, bunun yolunun sistematik düşünce ve iddiaları ikna edici şekilde delillendirme olacağı her türlü takdirden varestedir.

Türk okulları dediğimizde herkesin aklına Fethullah Gülen ve bu ismin çağrıştırdığı "cemaat" gelir. Bu okullarla Gülen ve cemaat arasında bir bağ olduğu kesindir, fakat mesele bu bağın mahiyetidir. Yine Türk okullarını anlamak için aradaki bağ sebebiyle Gülen'i ve cemaati anlamak büyük önem taşımaktadır. Öncelikle Gülen'i ve cemaati değerlendirmek, konunun bağlamını açıklığa kavuşturmak bakımından gereklidir. Fethullah Gülen, geleneksel İslami öğreti kadar modern dünyadaki gelişmeleri, fikirleri, keza uluslararası ilişkileri takip eden, bilgilerini yakın çevresi için olduğu kadar kamuoyuyla da paylaşan, bunlardan pratiğe yönelik sonuçlar çıkartan bir önder insandır. Ona önderlik vasfını kazandıran, onun yorum ve değerlendirmelerinin geniş bir toplumsal kesim tarafından doğru ve tutarlı bulunması, esasen "duyup da anlatamadıklarının" bir karşılığı olarak görülmesidir. Doğduğu Erzurum'dan on sekiz yaşında ayrılan, gittiği Edirne'de, Kırklareli'nde imamlık ve vaizlik yapan, sonra İzmir'de, Manisa'da, Edremit'te benzeri görevleri yürüten, 12 Eylül Darbesinin ardından Çanakkale vaizliğine atanan, hastalığı sebebiyle burada görevinden ayrılan Fethullah Gülen, 1985 yılında Anadolu'yu dolaşmış, bu tarihten itibaren ise daha geniş kitlelere gerek vaazlarıyla, gerekse yazıları ve konferanslarıyla seslenmeye başlamıştır. Burada bir cümleyle toparlamaya çalıştığımız hayatının da işaret ettiği gibi, her zaman halkla iç içe olabilecek, onlarla canlı bir iletişimi sürdürebilecek dini bir görevi mevcuttur. Ancak "bir dini görev"in çok ötesinde, hayatının hemen her anını iletişime, aydınlatmaya, bilime ve paylaşıma adamış, adeta kendisine başka bir hayat alanı bırakmamıştır.

Kitlelerle ilişkili her görev iki türlü yürütülebilir: Birincisi, biriktirdiğiniz sermayeyi harcarsınız, kitleyi, toplumu, gelişmeleri takip etmek yerine birikiminizi kullanarak görevinizi yerine getirir, bir emeklilik hayatına hazırlanırsınız. İkincisi ise, üstlendiğiniz görevin size yüklediği sorumluluğu en derin şekilde duyarak sürekli kendinizi yenilemek, hayatı, dünyayı, toplumu anlamak, yorumlamak, bunları geleneksel dini bilginin birikimiyle birlikte insanlara aktarmak lüzumunu duyarsınız. Gülen ikinci kategoride yer alır. Esasen böyle bir lüzum duyma işinin İslam tarihi içinde birçok örneği vardır ve Fethullah Gülen bu manada yegâne örnek değildir. Kimi insanlar, İslam'ın o tarih üstü bilgisiyle güncel arasındaki bağları engin bilgileriyle kurarak, her devirde yollarını tayin etmeye çalışan, önlerini görmek isteyen insanlara hizmet etmek isterler. Özellikle toplumların değişim dönemleri bu hizmetin görülme talebini güçlendirirken bunu karşılamak isteyen insanları da öne çıkartır. Fethullah Gülen'in bu manada üstlendiği görevi, Cemaleddin Efgani, Mısırlı Abduh, Said'i Nursi, Mehmet Akif Ersoy gibi isimlerle mukayese etmek mümkündür. Ancak her birinin kimliği, kişiliği, yaşadığı dönemin tarihi şartları farklı olduğu için bu mukayesenin sadece bize fikir vereceği, indirgemeci olmayacağı ortadadır.

ÖNDERLERİN KADERİNİ TAYİN EDEN İKİ HUSUS

Dini ve dünyevi bilgiyi "toplumsal talebi" karşılayacak şekilde yorumlayıp bundan "pratik" sonuçlar çıkartan önderlerin kaderini iki önemli husus tayin eder. Bunlardan birincisi dini ve dünyayı yorumlama becerileri ile bunlardan anlamlı pratik sonuçlar çıkartabilme kapasiteleridir. İkincisi ise, yaptıkları işin ve oluşturdukları repertuarın "seslendiği" toplumsal kesimlerin olup olmaması, bu manada bir toplumsal talebin varlığıdır. Hakkında son derece olumsuz düşünen ve hatta ölçüsüz eleştirilerde bulunanların da bildiği gibi, Fethullah Gülen hem bu yorum işinde, hem pratik sonuçlar doğurmada son derece başarılıdır hem de Türkiye'nin yaşadığı toplumsal ve ekonomik dönüşüm, bu hizmete duyarlı yeni toplumsal kesimleri öne çıkartmıştır. Yani bir bakıma hem çok etkili bir "seslenen" vardır hem de bu seslenmeyi "duyan, anlayan ve kendi hayatının gerçek ihtiyaçlarının karşılığı olarak gören" toplumsal kesimler ortaya çıkmıştır. Bugün onun ismine derin hürmet ve hayranlık duyan geniş toplumsal kesimlerin varlığı ile gösterdiği "pratik"ler istikametinde çalışmalar yapan organizasyonların etkinliği, onun önderliğinin kanıtları olarak ortadadır.

Gülen, bir din adamıdır, fakat bu kavramın geleneksel çağrışımları onu anlamaya yardımcı olmaz. İslam dünyasında "din adamları" denilen toplumsal kategori "bir sınıf olarak" teşekkül etmediği için, dini yorum ile yorum gücünü elinde tutan sınıfın çıkarları, prestij arayışı arasında illiyet bağları kurulamaz. Yani, dini eksenli yorum işini üstlenen kişiler, bir gözleriyle İslam'ın kaynaklarına bakarken diğer yandan itibar ve çıkar arayışı odaklı bir şekilde davranmazlar. İslami yorumun sınıfsal ilişkilerden bağımsız karakteri, onun hasbi ve tüm inananları ilgilendiren bir zeminde gerçekleşmesine yardımcı olur. Şüphesiz bu nitelik Gülen için de geçerlidir. O da İslam esaslı yorumlarda bulunurken, temel öğretiye uygunluğunu, hasbiliği ve tutarlılığı esas alır.

"CEMAAT"

Gülen'in etrafında çeşitli yakınlık derecelerinde sevenlerinden, dinleyenlerinden oluşmuş topluluğa bir sosyolojik kategori olarak cemaat adlandırması yapıldığını biliyoruz. Bu adlandırma ilgili topluluğu anlamlandırmakta yeterli ve açıklayıcı değildir. Çünkü modern hayat tüm yerleşik ilişkileri dönüştürürken sosyolojik kategorileri de yeni ilişki biçimlerine, bağlara taşımaktadır. Klasik dönemde cemaat denildiğinde belli bir dini öğreti etrafında örgütlenmiş topluluk akla gelirken, "Gülen cemaati" adlandırmasında durumun tam olarak böyle olduğu söylenemez. Dünyanın her tarafına dağılmış, farklı kültürlerin, alışkanlıkların, pratiklerin içinde bulunan insanların insicamlı bir dini organizasyon niteliği

göstermeleri beklenemez. Keza aynı ülke içindeki çevreler dahi sınıfsal, politik, toplumsal farklılıkları dolayısıyla Gülen'in yorumlarını "bir cemaat disiplini" içinde algılamayacakları gibi, esasen bizzat Gülen'in kendisinin de dinin temel ilkelerini ve toplumsal tezahürlerini bir cemaate temel teşkil edecek "özel bir şekilde" yorumlamadığı ortadadır. Cemaate mensup kabul edilen bir kişi ile mensup olmayan kişi arasında, diğer farklar saklı kalmak kaydıyla İslam'a yaklaşımda, yorumlarda dikkat çekici farklar görülemez.

"Cemaat" adlandırmasına başvurulmasının iki önemli sebebi olduğu söylenebilir: Bunlardan birincisi "adlandırma siyasettir" hükmü çerçevesinde, bir siyasal yaklaşımın konusu yapılmasıdır. Kimi çevreler bu adlandırma üzerinden eleştirilerini daha kolay bir şekilde yapacaklarını düşünmektedirler. Çünkü cemaat ifadesi, daha başka güçlendiricilere ihtiyaç hissetmeksizin "dini karaktere" atıf yapmakta ve dine mesafeli duran, laikliği esas almış çevreleri daha baştan şartlı reflekse dayalı bir şekilde eleştirilerin ortağı yapma kastını gütmektedir. Özellikle bu çevrenin uluslararası boyut kazanmasına paralel, eleştirel konumda bulunanlar da "cemaat"i daha bir istekle vurgulamaya ve farklı inanca sahip uluslararası kesimleri de tam da bu niteliklerini harekete geçirecek şekilde kendi saflarına katmak istemişlerdir. Cemaat adlandırmasının ikinci sebebi ise, modern bir hareketi adlandırma zorluğuna bir çare olarak geleneğe müracaat edilmesidir. Buradaki arayış bir grubu pratik bir şekilde adlandırma ihtiyacıdır. Ancak Gülen'in etrafında teşekkül eden topluluğun bütünüyle amorf bir yapıda olduğu da söylenemez. Onları başkalarından ayıran husus, din temelli yorumlar değil, daha çok modern dünya içinde ilişkilerimizin ve yerimizin nasıl olması gerektiğine ilişkin yaklaşımlardır. İşte "cemaat"i yakın tarihteki gelenekle bağlantılı kılan, ona anlamını veren temel nitelik de tam olarak burada aranmalıdır. Asıl mecra bu olduğu içindir ki, son zamanlarda bu grubun içinde yer alanlar adlandırma olarak "Gülen Hareketi" ismini benimsemişlerdir. Bu adlandırma modern dünya ile ilişkileri bakımından kendine has nitelikleri bulunan grubu adlandırmada çok daha doğru bir tercih olarak öne çıkmaktadır.

GÜLEN HAREKETİ

Gülen hareketinin son iki yüzyıl içinde geleneksel ve modern olarak ikiye ayrılan İslam temalı hareketler içinde modern olana daha yakın olduğunu söyleyebiliriz. Modernliğin mecrasında yer alan İslam temalı hareketler, Avrupa merkezli olarak yaşanan büyük toplumsal, politik, ekonomik dönüşümü anlamayı, buradan dersler çıkartmayı, reddiyeci değil seçici bir yaklaşımı öne çıkartmayı, nihayet modern dünyanın çok kültürlü, çok kimlikli gerçeğiyle barışmayı esas alırlar. Bu nitelikleriyle de 19. yüzyılda güç kazanmış sosyalizm ve milliyetçilikten beslenen, ilham

kaynağını bunların oluşturduğu İslami tahayyüllerden de ayrılırlar. Ayrıldıkları İslami yaklaşım, devlet marifetiyle İslam ümmetini yeniden inşa etmeye dayalı politik yaklaşımlardır. Bu tür projelere İslam tarihinden kanıt getirmenin zorluğu, ceberut yönetimlere davetiye çıkartması, radikal eğilimlere güç kazandırması İslam dünyasındaki çok geniş kesimler tarafından eleştirilmiştir. Bu projenin muhakkak ki en önemli açmazlarından birisi, iktidar ilişkilerini ve politik elitleri öne çıkartan karakteridir. Böylelikle özgür olması gereken İslami tefekkür ve bunun taşıyıcısı kesimler çatışmacı bir politik tahayyülün hiyerarşisine tabi olmaya zorlanmakta, vurgu İslami tefekkürden siyaset tarafından tayin edilen iktidar ilişkilerine kaymaktadır. Önemli olan artık "neyin doğru olduğu" değildir, neyin "iktidarı elde etmek için daha işlevsel" olduğudur. Bu vurgu kayması, radikal siyasetin sıfatlarla bezenmiş kışkırtıcı diline rağmen ilgili çevreleri İslam odaklı tefekkürden uzaklaştırmakta, politik bürokrasinin hegemonyasını güçlendirmektedir.

Her toplumsal olgunun aynı zamanda siyasetle kaçınılmaz bağlar kurduğu malumdur. Siyasetin dışında bir alan düşünmek imkânsızdır. Fakat siyasetle ilişki toplumsal hareketin mahiyetinin bir işlevi olarak asli ya da tali olabilir. Radikal hareketler, tabiatları gereği siyaseti önceler ve kendilerini özgün olduğunu iddia ettikleri bir siyaset marifetiyle açığa vururlarken, yorumu, tefekkürü, yaklaşımı önceleyenler siyasete karşı da daha mesafeli ve esnek bir tutumu benimserler. Gülen hareketinin siyasetle ilişkisi ikinci türdendir. Bir hareket olarak düşünceyi, yorumu esas almaları sebebiyle vurguyu buraya yaparlarken, ilişkili oldukları toplumsal kesimlerin siyasi renkliliği de ayrıca bunu destekler. Gülen hareketinin siyasetle ilişkisi takip edildiğinde partiden daha çok "özgürlükçü ve demokrat" tutumları destekledikleri, bunları öne çıkartan partilere karşı sempati duydukları görülür. İçinde yaşadığımız dünyanın baskın değerleriyle uyumlu böyle bir modern Türkiye, hem bu ülkeyi güçlü kılacak bir yaklaşımdır hem de sivil topluma destek veren etkisiyle vatandaşların özgür iradelerine, rızaya yer açmaları bakımından önemlidir. Kendisini sivil toplumun bir parçası olarak gören hareketin diğer sivil toplum hareketleriyle ortak kaderi sebebiyle tıpkı onlar gibi siyaseti demokrasi ve özgürlükler üzerinden okuması olağandır.

Gülen hareketinin, ilişkili olduğu toplumsal kesimlerin hikâyesiyle ve nihayet uluslararası karakteriyle birlikte tekemmül eden yaklaşımını şu şekilde ifade etmek mümkündür: "Bu dünya yüce Allah tarafından farklı milletlerin, inançların barış içinde bir arada yaşamaları için yaratılmıştır. Herkesin kendi inancı ve anlayışı içinde kalması kaydıyla barışı ve esenliği sağlamak için ilişki kurmak, çeşitli insani konularda işbirliği yapmak hem doğru hem de modern dünya içinde kaçınılmazdır. Öyleyse kesimler arasında diyaloglar oluşturulmalı, işbirliği imkânları araştırılmalı, barışın ve esenliğin dünyası hep birlikte inşa edilmelidir." Bu kısa özet, aslında uluslararası fail olan her kesimin, her çevrenin farklı terimlerle ifade

edilse bile nihai hedefte buluştuğu bir durumu anlatır. İkinci Dünya Harbi'nin ardından Cemiyeti Akvam oluşturulurken de insanlığın aradığı buna benzer bir gelecek tasavvurudur.

Gülen hareketinin bu uluslararası konumu, ulusal konumundan bağımsız değildir. Buna geçmeden önce, "seslenen"in yaklaşımı etkili ve güçlü kılan "seslenilen"in, yani ilişkili toplumsal kesimlerin durumuna ilişkin bir değerlendirme kaçınılmazdır.

HAREKETİN SOSYAL ZEMİNİ: SESLENİLENLER

Türkiye 1980 sonrasında Özal tarafından yürütülen "dışa açık büyüme modeli" üzerinden ciddi bir dönüşüm yaşamıştır. Otarşiyi ilga eden, koruma duvarlarıyla iç piyasayı sömürme üzerine kurulu ekonomik yapıyı ortadan kaldıran bu yaklaşım, paradigma değişimiyle birlikte yerleşik iktisadi elitleri de yerinden etmiştir. Tüm yapılarını, bürokrasilerini, akıllarını otarşi üzerinden şekillendirmiş geleneksel iktisadi elitler, dönemin bürokratik ve politik elitleriyle birlikte müesses nizamın üç sacayağından birisini ve en güçlüsünü oluşturmaktaydılar. İktisadi dışa açılma, Anadolu'da bulunan esnaf ve tüccar sınıfını hareketlendirmiş, bu kesimlerin dünya pazarlarına açılmasını, sanayici ve işadamı olarak palazlanmasını sağlamıştır. Keza dışa açılma sadece iktisat ile sınırlı kalmamış, politika, hukuk, siyasal düşünceler, toplumsal ve kültürel yapı da bundan derin bir şekilde etkilenmiştir. Kapalı toplumsal ve politik yapının fantastik dünyasından uyanan Türkiye hem iç hem dış realiteyle gerçek şartlarında yüzleşmek durumunda kalmıştır. Bu süreçte öne çıkan, güç ve itibar kazanan Anadolu sanayicileri ve işadamları kesimi, Gülen hareketinin tezlerine de adeta doğal bir ilgiyle yaklaşmıştır. Bunun birbiriyle ilişkili iki nedeni vardır. Bu kesim, geleneksel olarak muhafazakâr kodlara sahiptir ve bu nitelikleri itibariyle Gülen hareketine yakın olmaları tabidir. Ancak daha önemlisi, dünya pazarlarına açılmalarıyla birlikte uluslararası aktör haline gelmelerinin onların profilinde doğurduğu değişimler ve tasavvurlardır. Bir yanda geleneksel muhafazakâr öğreti diğer yanda uluslararası ilişkilerle şekillenen yeni bir kültür, bu kesimi dünyayı yeniden yorumlama çizgisine taşımıştır. Dünyaya dair bir bakışınız olmadan dünya ile iç içe olmanız, orada ticaret yapmanız, insanlarla çok çeşitli bağlar kurmanız imkânsızdır. İşte bu yenidünyanın yorumunu, bu yeni iktisadi elitler Gülen hareketinin yaklaşımında bulmuşlardır. Bu yorum, yukarıda kısaca özetini yaptığımız, ancak zengin bir repertuar olarak çok çeşitli kaynaklarla ortaya konmuş yaklaşımdır.

Elbette her yeni yorum beraberinde kişiyi, aynı kader üzerinde buluşan toplumsal kesimleri konumlarını yeniden tayin etmeye zorlar. Bir kasabanın çarşısında manifaturacılık yaparken kişinin kendisine atfettiği rol ile dünya pazarlarında bir

tüccar, sanayici olduğunda kendisinin atfettiği/başkalarınca atfedilen rol elbette birbirinden farklıdır. Birincisi öğrenilmiş bir geleneğin sürdürülmesidir; çevrenizdeki insanlara yardımcı olursunuz, fakir fukaraya yardım edersiniz, kamuoyu önderi olarak bir rol ifa edersiniz. İkincisinde ise yapmanız gerekenlerin çapı ve etkisi artmıştır, çünkü konumunuz değişmiştir. İşte bu iktisadi elitler, adeta bir kuşak içinde yaşadıkları baş döndürücü değişim neticesinde kazandıkları yeni küresel rol ve şüphesiz zenginlik ile "ne yapmalıyım?" sorusuna cevap aramışlardır. Gülen hareketinin onlara sunduğu cevap, daha iyi, barış ve esenlik içindeki bir dünya için çaba göstermektir. Bunun önemli bir pratiği ise dünyanın her yerinde okullar kurmaktır. Böyle bir dünya elbette bu yeni iktisadi elitler için de aranılan ve istenilen bir dünyadır. Bir yanda kimliklere, inançlara dayalı çatışmalar dünyayı istikrarsızlaştırırken diğer yanda bunlara cevap mahiyetinde barış için çaba göstermek şüphesiz acil bir görev olarak da bu insanların önündedir.

Bugün Türk okulları denilen ve Gülen hareketinin mihmandarlığında gelişen okulların sayısını yüz onun üstüne çıkartan, bunları her ülkede beğenilen ve istenilen eğitim kurumları haline getiren temel dinamik işte arkasındaki bu sosyal hikâyedir. Zaten kendine ait bir toplumsal temeli, destek veren kesimleri olmaksızın, sadece soyut sözlerle böyle bir başarıyı elde etmek mümkün değildir. Olguların arkasındaki toplumsal desteğin ve ilgili kesimlerin karakteri de aynı zamanda o olgunun kendisini, mahiyetini tayin eder. Türk okullarının mahiyetini tayin eden de işte bu yeni iktisadi elitler olarak öne çıkan sanayici ve iş adamlarının özet bir şekilde ortaya koymaya çalıştığımız profilleridir.

Bu okulların istikrar içindeki bir dünya bakımından taşıdıkları değeri anlamak için ise onların bazı özelliklerine dikkat çekmek gerekir.

OKULLARIN BAZI ÖZELLİKLERİ

Bu okulları finanse edenler işadamlarıdır. Sağlam bir muhasebe ve ticari saiklerle işi yürütmektedirler. Sadece moraliteye vurgu yaparak dünyeviliği küçümseyen, böylelikle yanlış bir eğilimle bu kurumları adeta iktisadi devlet teşekküllerine çevirecek olan bir yaklaşım mevcut değildir. Başarıya dayalı bir seçicilik bu kurumlarda egemendir. Yine bu kurumlarda başarıya odaklanmış, bunun için bir moralite ile temellenmiş öğretmenler görev almaktadırlar. O moralitenin kaynağı modern muhafazakârlıktır. Bu nitelik ise başarıyı güçlendiren bir etki doğurmaktadır.

İkinci olarak okullar, içinde yer aldıkları ülkenin kültürüne, değerlerine ve sistemine başarılı bir uyum göstermektedirler. Esasen böyle bir uyum olmaksızın okulların orada var olması ve yaşaması beklenemez. Uyumun kaynağında, dünyayı

farklılıklarıyla birlikte bir bütün olarak kabul eden yaklaşımın yeri olduğu muhakkaktır. Takdir edilmelidir ki bu uyum gösterme çabası, zaman içinde kurulan bağlarla kendi somut sonuçlarını doğurmaktadır. Bu okullarda görev alan birçok öğretmen görev yaptıkları ülkedeki insanlarla insani, ailevi, kültürel bağlar kurmakta, tüm hayatlarını orada geçirmeye ve nihayet orada ölmeye ve gömülmeye dönük bir telakkiyle davranmaktadırlar. Onlar için adeta bir kendi ülkeleri ikincisi görev yaptıkları ülke olmak üzere iki ülke ortaya çıkmakta, bir tür "gönül köprüsü" olarak kendilerini görmektedirler. Tabir caizse bu kesimler kültürel olarak melezleşmektedirler.

İşte bu melezleşme meselesi, başta ortaya konulan barış içindeki dünya yaklaşımı için çok önemlidir ve bu iddiayı gerçek kılacak yeni toplumsal kesimlerin var oluşunu açıklamaktadır. Eğer ülkeler ve kültürler birbirleriyle bağlar kuracaklarsa, bu bağların kimler tarafından nasıl kurulacağı önem taşır. Diplomatlar, tüccarlar, siyasetçiler bu bağların taraflarıdır, ancak okullar marifetiyle dünyada yeni bir kesim ortaya çıkmaktadır. Bunlar saydığımız meslek sahiplerinden daha farklı olarak iki varlıkları, iki kültürleri, iki ülkeleri olan insanlardır. Onlar her iki ülkenin de temsilcileri olarak, her türlü manipülasyondan, çıkar arayışından bağımsız bir şekilde davranabilme ehliyetine ve güvenine layık kişiler olarak belirmektedirler.

Okulların bir başka etkisi ise elbette yetiştirdiği öğrencilere ilişkindir. Orada eğitim alanlar, farklı bir kültürden öğretmenlerle karşılaşmakta, küresel dünyaya iddialı bir şekilde hazırlanmakta, başarılı olmakta, bir yandan eğitimin gerektirdiği bilgileri alırken diğer yandan dünyanın kültürel çeşitliliğini tecrübe etmektedirler. Bu okullardan yetişen ve yarın o ülkelerin önemli kademelerinde görev alacak olan öğrenciler, gönül köprüleri üzerinden Türkiye ve dünya ile gönülden köprüler kurmaktadırlar. Dünya algısı "farklı kültürlerle birlikte barış içinde bir gelecek" olan bu yeni nesil elitlerin temenniden öte bu yeni dünyayı biçimlendirmede oynayacakları rol, önümüzdeki dönemde çok daha iyi görülecektir.

Burada, okullara yönelik birbiriyle çelişen iki eleştiriye yer vermek elzemdir: Bunlardan birincisi, okulların İslami misyoner okulları gibi görev yaptıkları, ikincisi ise bunun tam tersi olarak, hiçbir Türklük, Müslümanlık vurgusuna sahip olmadıkları, küresel güçlerin kontrolünde ve yönetiminde bir işlev gördükleri şeklindedir. Birbirini tekzip eden bu iki iddiadan birisi doğruysa diğeri mutlak yanlıştır. Her ikisinin birden dile getirilmesi "alıcıya göre uygun senaryo" stratejisini akla getirmekte ve bir bakıma ikisini birden ikna edicilikten yoksun bırakmaktadır. Mesele tutarlılık değil dünyaya bakış farklılığını tahkim edici şekilde propagandadır. Bu tür eleştiriler arkasında açık seçik delilleri olan analitik bir değerlendirmeye tabi değildirler, daha çok genel geçer hükümler esasında ortaya konmaktadırlar. Okulların çok kültürlü yapısı, köprü niteliği bu yöndeki eleştiriler için bazen

malzeme olarak kullanılmak istenmektedir. Zaten bu tür köprü rolü üstlenen kişi ve kurumların böyle eleştirilerle karşılaşması olağandır, adeta onların kaderidir ve bunlar duyulduğunda şaşırmamak gerekir. Toplumsal olguları sosyal ve iktisadi temelleri bakımından değil entrikacı okumalarla değerlendiren akıl, iddialarını desteklemede bir sefalet yaşadığı gibi, gücünü ikna ediciliğinden değil kışkırtıcılığından ve dünyaya "korku dolu bir şekilde baktığı" varsayılan kolektif okumadan almaya çalışır. Fakat Türkiye modernleştikçe bu tür entrikacı okumalar gücünü yitirmekte, insanlar temelsiz isnatlara değil, olup bitenlerin toplumsal hikâyesine bakmaktadırlar. "Polisiye" bir muhakeme ile toplumsal olayları anlama azgelişmişliği Türkiye için de çoktandır yerini sosyolojiye bırakmıştır. Ancak bu değişimi kavrayamayanlar hâlâ bildik yöntemlerle davranmayı sürdürmektedirler. Bu akletmeden Türk okullarının payına düşen de işte böyle "küresel güçlerin kontrolünde olmak" gibi karanlık değil "karartıcı" bir değerlendirme biçimidir.

Türk okulları dünyanın her yerinde bilimin, irfanın, kültürün bayrağını yükseltmektedir. Bu çabalarda Türkiye'ye düşen pay ise, küresel bir aktör olan Osmanlı İmparatorluğu'ndan sonra sınırlarına çekilmiş bir ülkenin vatandaşlarıyken, mevcut verili şartları aşkın bir şekilde küresel bir aktör olabilme imkânını ve iddiasını okullar üzerinden mümkün görebilme tasavvurudur. Müktesebatımızda yer alan barış ve esenlik içinde bir dünya hayalini fikirden gerçeğe çıkartma bakımından okulların geniş kitlelere bir inanç, cesaret ve meydan okuma gücü kazandırdığı muhakkaktır. Her yıl tekrar eden Türkçe Olimpiyatlarının bu doğrultuda oynadığı rol, çok farklı çevrelerin dile getirdiği bir gerçekliktir.

Dünyanın her tarafına dağılmış olan Türk okulları, maddi olarak kimi şirketlere aitse de manevi olarak bu millete; aynı zamanda yine manevi olarak görev yaptıkları ülkeye ve nihayet küresel dünyaya aittirler. Küreselleşen dünyada böylesine çok katmanlı ve önümüzdeki modern dünya bakımından çok değerli ve anlamlı Türk okullarının varlığının gelecekte çok daha geniş kesimler tarafından layık olduğu şekilde takdir edileceğini beklemek yanlış olmaz. Yakın geçmişten günümüze gelen tartışmalara baktığımızda bu takdir edişte ve okullardan onur duymada yaşanan geniş paylaşım, eğilimin gelecekteki yönünü bugünden ortaya koymaktadır.

Doç. Dr. Murat Gül[1]

GÜNÜMÜZ TÜRKİYE'SİNDE MİMARİ

ABSTRACT

Architecture in Contemporary Turkey

Turkish Architecture in the early 20th Century had two principal sources of inspiration. These were the Ottoman Revivalism which was developed during the last phase of the Ottoman Empire and Turkish modernization project which gained a new momentum after the establishment of Turkish Republic in 1923. While the impacts of the revivalist style continued in the early years of the Republican era, from the 1930s onwards Turkish architecture began to be influenced by the European Modernism. As a result many public buildings were designed by both European and Turkish architects in the new capital Ankara and other Anatolian cities represented stylistic features of modern movement.

Turkey embarked upon a new political system after the Second World War. In line with the increasing contact with Western World, and especially the United States, Turkish architecture was influenced by the post-war International Style in the 1950s. In this era Turkey also

1. Saraybosna Üniversitesi Öğretim Üyesi (*Associate Prof., University of Sarajevo*).

saw a rapid immigration from rural areas to big cities because of mechanization in agriculture. As a result of this uncontrolled population boom many Turkish cities experienced mushrooming of reinforced concrete buildings constructed with little architectural merits. This trend, which still continues today, has formed the mainstream urban morphology in many Turkish cities. On the other hand the second half of the 20th Century saw the construction of a group of noticeable buildings designed by leading Turkish architects that contribute to the modern Turkish architecture.

In line with the growing economy and increasing international relationships Turkish architecture encountered new opportunities during the first decade of the 21 Century. Many Turkish architects have been provided with new job opportunities both in Turkey and neighboring regions including Caucasia, Middle East and Central Asia. Although Turkish Architecture still experiences a series of problems on cultural, technological and political grounds, a group of new generation Turkish architects have designed eminent buildings representing contemporary trends in world architecture. In the light of the above, this essay aims to provide a short review of contemporary Turkish architecture through a historical perspective.

Türkiye'de yapı sektörü, yirmi birinci yüzyılın ilk on yılında Türk ekonomisindeki gözle görülür büyümeye paralel bir şekilde hatırı sayılır bir gelişme göstermiştir. Bu gelişmeye bağlı olarak da günümüzde Türk mimarları iş kapasitelerini artırmış ve gerek ülke içinde ve gerekse Kafkasya, Ortadoğu ve Orta Asya ülkelerinde değişik nitelikte ve ölçekte iş yapabilme imkânına sahip duruma gelmişlerdir. Bu yazıda, Türk mimarlığının içerisinde bulunduğu şartları, yirminci yüzyılın başından bu yana mimarlık alanında yaşanan önemli gelişmeler ışığında kısa bir özet halinde sunmak amaçlanmıştır.

Yirminci yüzyıl başlarında Türk mimarisi iki önemli esin kaynağı ile şekillenme imkânı bulmuştur. Bunlardan birincisi Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde Mimar Vedat ve Kemalettin Beylerin öncülüğünü yaptığı "Osmanlı Canlandırmacılığı" akımıdır. Türk mimarlık tarihinde sonraları "Birinci Milli Mimari" olarak da adlandırılan bu akım Osmanlı ve Selçuklu devirlerinin klasik dönem başyapıtlarından seçmeci bir yaklaşımla alıntılar yapılarak, bu motifleri dönemin ihtiyacı olan binaların cephelerinde bir kompozisyon dahilinde uygulanması şeklinde kendini

göstermiştir. İmparatorluğun son döneminde değişen yaşam koşulları beraberinde o zamana kadar Osmanlı klasik düzeni içerisinde ihtiyaç hissedilmeyen bina türlerini bir zorunluluk olarak ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda büyük ölçekli kamu binaları, okullar, hastaneler ve çok katlı ticari yapılar önceleri Avrupa mimarlığının o dönemdeki hâkim eklektik üslupları kullanılarak yine ya Batılı ya da Türkiye'de yerleşik Levanten ve gayrimüslim mimarlar tarafından uygulamaya konulmuştur. Her ne kadar Batı mimarisinin hegemonyasına karşı ilk tepkiler, 1860'lı yıllardan beri ortaya konulmaya başlanmışsa da bu tepkinin doruğa çıkışı Vedat ve Kemalettin Beylerin yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde ortaya koydukları yoğun çabaları sayesindedir.[2] Yine özellikle Balkan savaşları öncesi ve sonrasında yükselen milliyetçi politikalar da "milli" olarak nitelenen bu mimari üslubun doğup büyümesi için gerekli sosyal şartları sağlamıştır. Sonuç olarak, o dönemde yapılan hemen bütün kamu binaları ve başka büyük ölçekli yapılarda Osmanlı Canlandırmacılığı, sıkça rağbet gören bir üslup olarak öne çıkmıştır. Tasarımını Vedat Bey'in üstlendiği Sirkeci'deki Büyük Postane (1909) ile Kemalettin Bey tarafından yapılan yine Sirkeci'deki 4. Vakıf Han (1911-26) bu dönemin Osmanlı başkentindeki en dikkat çeken yapıları arasında gösterilebilir.

Türk mimarlığının yirminci yüzyıl başlarındaki ikinci önemli esin kaynağı ise 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile yeni bir ivme kazanan çağdaşlaşma projesinin her alanda hissedilen etkisidir. Her ne kadar Milli Mimari olarak adlandırılan Osmanlı Canlandırmacılığı akımı Cumhuriyet idaresi tarafından başlangıçta benimsenip ve hatta desteklenmişse de, özellikle 1920'li yılların sonlarından itibaren Batı Avrupa'nın rasyonalist mimari etkisi Türk mimarlığında da kendini etkili bir biçimde hissettirmeye başlamıştır. Özellikle Almanya, Avusturya ve İsviçre gibi ülkelerden Avrupa'nın çalkantılı politik coğrafyasından kaçarak Türkiye'ye gelen mimarların büyük rol oynadığı bu değişim, 1930'lu yıllar boyunca mimarlık mesleğinin uygulanmasından ülkedeki mimarlık eğitiminin yeniden şekillenmesine kadar ilgili her alanda kesin bir dönüşümü sağlamıştır. Başta ülkemize gelen Avrupalı mimarlar olmak üzere, Cumhuriyet döneminin genç mimarları ülkemizde "Kübik Mimari" olarak da adlandırılan Avrupa Modernizmi'ni irili ufaklı her tür yapıda büyük bir şevkle tasarlamış ve başkent Ankara olmak üzere hemen hemen bütün Anadolu şehirlerinde bu akımın etkisi gözle görülür bir biçimde hissedilmiştir.

2. "Milli Mimari" hakkında daha fazla bilgi için: Sibel Bozdoğan, *Modernizim ve Ulusun İnşaası, Erken Cumhuriyet Türkiyesi'nde Mimari Kültür* (İstanbul, 2001), s. 29-70; Metin Sözen, Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarisi (Ankara, 1984), s. 127-66.

Bu dönemin en dikkat çeken örnekleri Avusturyalı mimar Clemens Holzmeister tarafından tasarlanan Türkiye Büyük Millet Meclisi Binası (1938) ile İçişleri Bakanlığı Binası (1932-34), Modern Mimari'nin en önemli temsilcileri arasında yer alan Alman Bruno Taut tarafından yapılan Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Binası (1937), İsviçreli mimar Ernst Egli tarafından yapılan Sayıştay Binası (1928-30) ve İsmet Paşa/Zübeyde Hanım Kız Enstitüsü (1930) Binasıdır. Aslında söz konusu dönemde başkentte yapılan hemen hemen bütün bakanlık binaları ve büyük ölçekteki diğer kamu yapıları da bu akımın özgün örnekleridirler.[3]

Yine bu dönemde başta yeni başkent Ankara olmak üzere İstanbul ve diğer Anadolu şehirlerinin cumhuriyet rejiminin ilkeleri ışığında yeniden şekillendirilmeleri için Avrupalı şehir plancılarının yapmış olduğu çalışmalar da Türk mimarlık tarihi içerisinde önemli bir yer tutmaktadırlar. Alman plancı Hermann Jansen'in hazırlamış olduğu Ankara İmar Planı (1927-32) ile Fransız şehirci Henri Prost'un hazırlamış olduğu İstanbul İmar Planları (1939) bu dönem şehirciliğindeki en önemli örnekler arasında yer alırlar. Her ne kadar yeterlilikleri ve şehirlerimizin doğal ve kültürel özellikleri üzerinde yapmış oldukları tahribat açısından sonraları sıkça eleştirilmiş olsalar da, bu dönemdeki planlama çalışmaları kendilerinden sonraki dönemler üzerinde de büyük etkiler bırakmış ve şehirlerimizin bugünkü şeklini almalarında büyük bir rol oynamışlardır.[4]

1930'lu yıllarda görülen bu kesif Batı etkisi 1940'lı yıllarda tıpkı Birinci Milli Mimari Dönemi'nde olduğu gibi Türk mimarlar tarafından yürütülen bir karşı hareketin ortaya çıkışına sebep olmuştur. "İkinci Milli Mimari Dönemi" olarak adlandırılan süreç yirminci yüzyılın ilk yarısının sonlarına doğru Türk mimarlığında önemli izler bırakmıştır. Öncülüğünü Sedad Hakkı Eldem ve Emin Onat'ın yaptığı bu akım esin kaynağını klasik devir Osmanlı ve Selçuklu anıtsal binalarının yanı sıra geleneksel Türk sivil mimarlığının temel biçimlerinden de almıştır. Eldem-Onat ikilisi tarafından tasarlanan İstanbul Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi (1944), İstanbul Adalet Sarayı (1949) ve yine Eldem tarafından tasarlanan Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi (1943) binaları bu dönemin en önemli örnekleri arasında gösterilebilir.[5]

---

3. 1930'lu yıllar Türk mimarisi için: Bozdoğan, *Modernizm*, s. 71-121.
4. Henri Prost ve İstanbul Planı hakkında daha fazla bilgi için: Murat Gül, T*he Emergence of Modern Istanbul, Modernisation and Transformation of a City* (London, 2009), s. 84-120.
5. Sözen, *Cumhuriyet*, s. 243-72.

1940'lı yılların ikinci yarısı Türkiye için her açıdan birçok gelişmenin yaşandığı ve erken Cumhuriyet dönemi politikalarının köklü değişikliklere uğradığı bir dönemdir. Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında izlemiş olduğu tarafsızlık politikası savaşın son dönemlerinde değişikliğe uğramış ve nihayetinde 1945 yılında Almanya'ya sembolik de olsa savaş ilanı ile noktalanmıştır. Bu tavır değişikliği Türkiye'nin yeni kurulan Birleşmiş Milletler bünyesinde yer almasını sağlamış ve savaş sonrasında oluşan iki kutuplu dünyada ülke kendisini Batı Bloku'nun içerisine konumlandırmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nda Batı demokrasilerinin Almanya ve İtalya gibi otoriter rejimler üzerinde elde ettiği üstünlük Türk siyasal hayatında da etkisini göstermiş, ülke 1946 yılında çok partili siyasal sisteme geçiş yapmıştır. Yine bu yıllar Türk-Amerikan ilişkilerinin sağlam bir temel üzerinde kurulduğu bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. 1947 yıllında Türkiye'nin Marshall Yardımı Programı'na dahil edilmesi, Amerikan askeri ve mali yardımlarının ülkeye gelmeye başlaması ve iki ülke arasında imzalanan birçok alandaki işbirliği anlaşması ile 1940'lı yılların ikinci yarısı Türkiye'nin o dönem sonrası yol haritasının bir anlamda yazıldığı bir devir olması sonucunu doğurmuştur.

Yeni dünya düzeni içerisinde Türkiye'nin tarımsal potansiyelinin geliştirilmesi çabaları köyde makineleşmeyi başlatmış, bu değişiklik de kırsal alanlardan, başta İstanbul olmak üzere, büyük şehirlere göç hareketini tetiklemiştir. Tarımdaki makineleşme, Cumhuriyetin ilk yıllarında benimsenen ve köycülük ideolojisi ile desteklenen ve Türkiye nüfusunun büyük çoğunluğunun köylerde yerleşmesinin korunması gerektiği yaklaşımını sergileyen sosyal politikaları köklü bir değişikliğe uğratmıştır. Ülke içinde köyden kente doğru hızı gittikçe artan bir şekilde gerçekleşen nüfus hareketi, mevcut altyapıları ile zaten yetersiz durumda olan büyük şehirleri hazırlıksız yakalamış ve ülkemiz gecekondulaşma olgusu ile 1940'lı yılların sonlarında yüz yüze gelmeye başlamıştır. Şehirlerdeki ani nüfus artışı berberinde hızlı bir yapılaşmayı getirmiş, devletin ve belediyelerin arsa üretimi ve gerekli imar planlarını yapma konusunda geç kalışı her türlü denetimden uzak ve estetik açıdan fazla endişe taşımayan bir yapılaşmanın doğmasına sebep olmuştur. Günümüzde "yap-sat" ya da "müteaahhit mimarlığı" olarak da adlandırılan bu mimari, 1950'li yıllardan itibaren betonarme yapı teknolojisinin yaygınlaşması ve kat mülkiyeti kanununun çıkması ile birlikte hemen bütün şehirlerimizde apartmanlaşma diye tanımlanan bir akımın yaygınlaşmasına sebep olmuştur.

Bu gelişmelerin yanında 1950'li yıllar, Türkiye'nin savaş sonrası "Uluslararası Üslup" (*International Style*) ile tanıştığı bir dönemdir.

Gösterişten uzak, sade bir mimari çizgiye sahip, yatay ve düşey hatların belirlediği prizmatik kütlelerden oluşan ve betonarme, cam ve çelik gibi malzemelerin yalın bir üslupta kullanıldığı bu akımın Türkiye'deki en önemli örnekleri arasında 1953 yılında yapılan Nevzat Erol'un tasarladığı İstanbul Belediye Sarayı ve 1955 yılında Amerikalı mimarlık ofisi Skidmore Owings Merrills'in projelendirdiği Sedad Hakkı Eldem'in de bazı tasarımlarıyla katkıda bulunduğu İstanbul Hilton Oteli gösterilebilir. Anadolu'nun diğer kentlerinde sınırlı da olsa etkisini hissettiren bu akımın dikkat çeken örnekleri arasında başkent Ankara'daki Ulus İşhanı (1954) ve Kızılay İşhanı (1959) binaları da yer alırlar. Kitlesel büyüklükleri ve konumlandıkları çevreyle olan ilişkileri bakımından sıkça eleştirilmiş olsalar da bu binalar yapıldıkları dönemin dünya mimarisinin ülkemizdeki başarılı yansımaları olarak Türk mimarlık tarihi içerisinde önemli bir yer tutmaktadırlar.

1950'ler sonrası Türk mimarlığı bir yandan yukarıda değinilen sıradan apartmanlaşmanın yoğun olarak devam ettiği ve şehirlerimizdeki büyümenin planlama ile kontrol edilemediği ama bir yandan da Türk mimarlarının bazı özgün tasarımlar gerçekleştirdiği bir dönem olarak ortaya çıkar. Sedad Hakkı Eldem'in Sosyal Sigortalar Kurumu için 1963 yılında İstanbul Zeyrek'te tasarladığı kompleks bu döneme ait önemli projelerden birisidir. İçerisinde yer aldığı tarihi doku ile başarılı bir şekilde bütünleşmiş bu proje Eldem'e prestijli Ağa Han Mimarlık Ödülü'nü kazandırmıştır. Yine Ankara'da Pakistan (1966-74) ve Hindistan (1965) Büyükelçilikleri ve Boğaziçi kıyılarındaki modern yalı tasarımları da 1960'lı ve 70'li yılların Eldem imzasını taşıyan dikkat çeken mimari ürünler olarak göze çarpar. Geleneksel Türk mimarisinin bazı öğelerinin seçmeci bir tavırla bir arada kullanıldığı İkinci Milli Mimari Dönemi yapılarının aksine, Eldem bu dönem yapılarında geleneksel formlardan esinlenen ama taklide kaçmadan bu formları modern bir şekilde yorumlayan çok özgün yapıtlar ortaya koymuştur.[6]

Yine Hayati Tabanlıoğlu tarafından tasarlanan İstanbul Atatürk Kültür Merkezi (1969), Ankara'daki Ayhan Böle ve Yılmaz Sargın tarafından tasarlanan İş Bankası Genel Müdürlüğü (1977) ve Turgut Cansever ve Ertur Yener imzasını taşıyan Ankara Türk Tarih Kurumu (1967) binaları da bu dönemin özgün örnekleri arasında yer alırlar.

6. Sedad Hakkı Eldem mimarisi ile ilgili daha fazla bilgi için: Sibel Bozdoğan, Süha Özkan, Engin Yenal, Sedad Eldem, *Architect in Turkey* (New York, 1987).

1980'li yıllarda Türkiye'nin ekonomik alanda gerçekleştirmiş olduğu dışa açılım her alanda olduğu gibi mimari ve yapı üretimi alanlarında da yeni perspektifler ortaya çıkarmıştır. Tercih edilen ekonomik politikalar ile ithalatın daha kolay yapılabilir hale gelmesi, ülkemizdeki yabancı yatırımların artması ve Türk işadamlarının yabancı ülkeler ile artarak gelişen ilişkisi, yapı sektörü üzerinde de etkilerini göstermiştir. Bu gelişmeler, kullanılan malzeme ve teknoloji konularında Türk mimarlarına eskiye oranla çok daha fazla imkân tanıyan bir ortam hazırlamıştır. Yine 1980'li yıllarda özellikle Ege ve Akdeniz kıyılarında yoğun bir yapılaşmanın olduğu dönemde, bir yandan tabiat güzelliklerini ve çevresel faktörleri pek de dikkate almayan yoğun bir yazlık konut yapma furyası devam ederken, öte yandan da Türkiye, nitelikli turizm tesislerinin kıyılarda inşa edilmesine tanık olmuştur. Artan dış turizm hacmini karşılamak maksadıyla inşa edilen tatil köyleri ve oteller Türk mimarları için yeni iş imkânları sağlamış, sonuçta sıradan binaların yanı sıra, özgün tasarımları ile dikkat çeken başarılı örnekler de gerçekleştirilmiştir. Yine 1980'li yıllar Türk müteahhitlerinin Ortadoğu'da ve Kuzey Afrika ülkelerinde önemli işler alabildikleri yıllar olmuştur.

1990'lı yıllarda Doğu Bloku'nun yıkılması ile Rusya ve yeni Türk Cumhuriyetleri'nde de faaliyetlerini genişleten Türk müteahhitleri birçok projede taşeronluktan sıyrılıp birinci yüklenici duruma gelmiş ve Türk mimarları da artık bu ülkeler için proje üretir hale gelmişlerdir. Türk mimarlığının içinde bulunduğu bu süreç 1990'lı yıllarda da artarak devam etmiş başta büyük şehirlerimiz olmak üzere hemen hemen bütün Anadolu şehirlerinde devam eden hızlı kentleşmeye paralel olarak bir yandan gecekondulaşma ve kontrolsüz yapı faaliyeti devam ederken, diğer taraftan da Türk mimarları bazı göze çarpan uygulamalara imza atmışlardır. İstanbul'da inşa edilen ve tasarımını Haluk Tümay ve Ayhan Böke'nin yaptığı Sabancı İş Kuleleri (1993) bu dönem Türkiye mimarisinde teknolojinin o güne kadar görülmeyen ölçekte ve nitelikte kullanıldığı ilgi çeken bir örnek oluşturur. Yine Hayati Tabanlıoğlu'nun tasarımını yaptığı İstanbul Bakırköy'deki Galleria Alışveriş Merkezi (1988) ile Mutlu Çilingiroğlu ve Adnan Kazmaoğlu tarafından tasarlanan Capitol Alışveriş Merkezi (1993) ileriki yıllarda etkisini gösterecek olan alışveriş merkezleri furyasının öncülüğünü yapan projeler olarak dikkat çekerler. 2000'li yıllar yine diğer alanlarda olduğu gibi mimarlık alanında da bazı önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Türkiye'nin artan ekonomik gelişimi, büyüyen ihracat, Avrupa Birliği ile müzakerelerin başlatılması, komşu ülkeler ile gelişen ilişkiler diğer alanlarda olduğu gibi mimari ve inşaat sektörlerinde de etkisini göstermiştir. Bu dönemde Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı

(TOKİ) tarafından başlatılan toplu konut projeleri inşaat sektörüne itici bir ivme kazandırmış, Türkiye'nin bütün şehirlerinde talebi karşılamaya yönelik konut projeleri gerçekleştirilmiştir. Türk mimarları da günümüz dünya mimarlığında yaşanmakta olan gelişmelerin ışığında mimari ürünler vermekte ve hem teknoloji hem de tasarım kalitesi olarak öne çıkan yapılar tasarlamaktadırlar. 2005 yılında İstanbul'da yapılan Dünya Mimarlar Birliği toplantısı hem ülkemizin mimari mirasının tanıtılması hem de Türk mimarlarının yabancı meslektaşları ile tanışabilmeleri için önemli bir fırsat sağlamıştır. Yine son yıllarda çeşitli mimarlık ofislerinin yurtdışında sergilenen projeleri, her ne kadar istenilen seviyenin çok altında da olsa, günümüz Türk mimarisinin sesini uluslararası alanda duyurabilme fırsatı yakalaması açısından önem arz etmektedir. Tabanlıoğlu Mimarlık Ofisi'nin 2008 yılında Londra'da Birleşik Krallık Mimarlık Enstitüsü RIBA'da açılan "Istanbul and Beyond: Selected Projects of Tabanlıoğlu Architects" isimli sergisi ve yine aynı yıl Torino'da Dünya Mimarlar Birliği toplantısı kapsamında gerçekleştirilen "Turkish Architecture Now: 7 Architects from 7 Hills" isimli sergi Türk mimarlığının uluslararası ölçekte tanınması açısından önemli olan iki faaliyet olarak öne çıkmaktadır. Emre Arolat, Can Çinici, Mehmet Kütükçüoğlu, Şevki Pekin, Nevzat Sayın, Melkan - Murat Tabanlıoğlu ve Han Tümertekin gibi günümüz Türk mimarlığının önde gelen isimlerinin son dönemdeki yapıtlarından oluşan sergi büyük ilgi toplaması sebebi ile daha sonra Frankfurt'ta, Almanya Mimarlık Merkezi'nde, Cakarta'da ve en son olarak da İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından Brüksel'de açılan İstanbul Merkezi'nde sergilenmiştir. Yine dünyaca ünlü mimar Zaha Hadid'in 2006 yılında İstanbul Kartal bölgesi için geliştirmiş olduğu master plan ülkemiz mimarisinin dünya gündeminde ele alınmasına katkıda bulunmuştur. Bu tür faaliyetler her ne kadar günümüz Türk mimarisinin kendisini dünyaya tanıtması için olumlu girişimler olsa da, bu konuda daha çok çabanın gösterilmesi gerekmektedir. Örnek vermek gerekirse, 2008 yılında yayımlanan *The Phadion Atlas of Contemporary World Architecture* isimli ve içinde binin üzerinde yapı bulunan kitapta çağdaş Türk mimarlığının sadece altı projeyle yer alması, çağdaş mimarlığımızın dünyaya tanıtımı için daha çok yol alınması lazım geldiği gerçeğini açıkça göz önüne sermektedir.

Türkiye'nin dünya ekonomisi ile bütünleşmesinin büyük ölçüde pekiştiği bir dönem olan yirmi birinci yüzyılın ilk on yılı, Türk şehirlerinde olumlu ve olumsuz etkilerini göstermiştir. Yerel yönetimler eskiye oranla daha fazla çevresel korumaya değer verir bir yaklaşım sergilerken, gecikmiş altyapı projeleri de bu dönemde yapılmaya başlanmıştır.

Özellikle İstanbul Metrosu'nun genişletilmesi çalışmalarının devamı, Boğaziçi Raylı Sistem Tüp Geçidi'nin yapılmaya başlanılması, 1980'lerde başlatılan Haliç ve çevresinin rehabilitasyonu çalışmalarının tamamlanması bu dönemde göze çarpan olumlu uygulamaların başında gelmektedir. 2000'li yılların mimarlık alanında göze çarpan bir başka gelişme de, yine başta İstanbul olmak üzere büyük şehirlerde yaşanan inşaat kalitesindeki artış, altyapısı daha dikkatlice detaylandırılmış projelerin gündeme gelmesi ve yapılarda çağdaş teknoloji kullanımının daha yaygın olarak kullanılmasıdır. Daha çok büyük şehirlerdeki yüksek katlı ofis ve konforlu konut projelerinde uygulamalarını gördüğümüz bu yaklaşım, ülkemizdeki sermaye birikimindeki yüksek artışın ve genel alım gücündeki yükselişin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Ayrıca 1999 yılında yaşanan İzmit-Adapazarı depreminin ardından alınan önlemler sayesinde inşaat sektöründe eskiye oranla daha dikkatli ve kontrol edilebilir bir sürecin yeterli düzeyde olmasa da başladığı gözlemlenmektedir.

Yapı sektöründe artan bu faaliyet mimarlık okullarına olan talebi de artırmış, 1980'li yıllarda sadece İstanbul, Ankara, İzmir ve Anadolu'daki toplam 11 devlet üniversitesinde verilmekte olan mimarlık eğitimi günümüzde devlet ve vakıf üniversiteleri olmak üzere 40'ın üzerinde üniversite tarafından verilir hale gelmiştir. Yine 1990'lı yılların başında ülkemizde bulunan toplam mimar sayısı 20.000 civarında iken, bu sayı günümüzde ikiye katlanmış ve 40.000 civarına erişmiştir. Mimar sayısındaki bu hızlı artış istihdam ve planlama açısından belli eleştirileri beraberinde getirse de sektördeki alt iş kollarındaki çeşitlilik ve ülkemizdeki mevcut yapı stokunun kalitesine bağlı olarak belli aralıklarla yenilenme ihtiyacı, bu okullardan mezun olan mimarların çeşitli alanlarda iş bulmalarını mümkün kılmaktadır. Mimarlık eğitimi ile ilgili olarak karşımıza çıkan bir sorun da ülkemizdeki mimarlık eğitimini Avrupa ve Kuzey Amerika başta olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde bulunan standartlara ulaştırma çabalarının hâlâ istenilen düzeye gelememiş olmasıdır. Uzun yıllardır üzerinde tartışılan konuların başında mimar olabilmek için gerekli eğitim süresinin, diğer birçok ülkede olduğu gibi, asgari beş yıl olarak belirlenmesi ve mezunların ancak belirli bir mesleki deneyimden sonra mimar unvanı almaları gibi iki temel konu gelmektedir. Bu iki konunun ivedilikle ele alınması ve Avrupa Birliği ülkelerinde mevcut olan uygulamaların belli incelemelerden geçirilerek tatbik edilmesi gerekmektedir. Mimarlık eğitiminin asgari beş yıla çıkarılmasının üniversitelerimizde verilen eğitimin kalitesini artıracağı şüphesizdir. Öte yandan üniversite eğitimi sonrası mimar unvanı kullanabilmek için gereken süre ve aşamalar, mezunların tasarım

yapma yeterliliği gibi üniversite eğitimleri süresince belli değerlendirmelerden geçmiş ve sübjektif olarak uygulanabilecek kriterleri değil, diğer birçok ülkede olduğu gibi mesleğin icrasına yönelik (büro ve şantiye yönetimi, müşterilere karşı olan sorumluluk, yasal prosedürlere hakim olma gibi), profesyonel kriterleri esas almalıdır.

2000'li yıllarda mimarlık alanında göze çarpan bir diğer gelişme de kültürel mirasın korunması konusundaki artan bilinç ve uygulamalar olarak ortaya çıkmaktadır. 1970'li ve 80'li yıllarda görülen kültürel mirasın anıtsal binalar dışında kalan kısmının hoyratça yok edilmesi eğilimleri günümüzde büyük ölçüde terk edilmiş, hemen bütün Anadolu şehirlerinde gerek yerel yönetimler ve gerekse genel toplum kültürel mirasa karşı daha duyarlı bir tavır sergiler hale gelmiştir. Her ne kadar eski eser koruma uygulamalarında yeterli ara eleman eksikliği, kullanılan malzeme ve yapı tekniğinden kaynaklanan bazı sorunlar ve ihale yasasından kaynaklanan engeller gibi bazı temel eksiklikler olsa da, bugün gelinen noktada yapılan çalışmalar ileride daha kapsamlı ve başarılı uygulamaların yapılabilmesi konusunda umut vericidir. Koruma ve yenileme konularında ara eleman yetiştiren meslek yüksek okullarının sayısı artırılmalı ve bu okullarda verilen eğitimin gerekli laboratuvar ve teknik donanım bakımından takviye edilmesi gerekmektedir. Yine 2005 yılında çıkartılan bir yönetmelik ile yerel yönetimlere koruma uygulamaları konusunda destek vermesi amacı ile kurulan Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü (KUDEB) benzeri kuruluşların etkinliğinin artırılması ve yaygınlaştırılması koruma konusunda daha ileri seviyelere gelinmesi bakımından büyük faydalar sağlayabilecektir. Yine özellikle 2010 Avrupa Kültür Başkenti olan İstanbul'da geçekleştirilen koruma ve restorasyon uygulamaları da çok önemli kültürel mirasa sahip olan İstanbul'da hiç değilse bazı önemli yapıların korunması kapsamında önemli bazı projelerin gerçekleştirilmesine tanıklık etmiştir.

Bütün bu olumlu gelişmelerin yanı sıra, günümüz Türk mimarlığının içinde bulunduğu durum bazı önemli sorunları da kapsamaktadır. Bu sorunların başında yerel yönetimlerin kentlerin büyümesini kontrol edememesi ve arsa spekülasyonunun kontrolden uzak bir şekilde yapı faaliyetlerini yönlendirmesi gelmektedir. Bu istenmeyen gelişme sadece şehirlerin varoşlarındaki gecekondulaşmayı değil, aynı zamanda kent içerisindeki birçok prestijli konut veya ticari alanları da kapsamaktadır.

Yeterli çevresel etki değerlendirmesi olmaksızın yapılan imar planı tadilatları ile onaylanan büyük projeler halihazırdaki yetersiz altyapıyı fazlaca zorlamakta ve başta trafik sıkışıklığı olmak üzere birçok çevresel sorunu da beraberinde getirmektedir. Ayrıca İstanbul Maslak Merkezi İş Alanı örneğinde olduğu gibi tek tek bakıldığında bazı iyi mimarlık örneklerinin de bulunduğu alanlar, kentsel tasarım yönünden son derece fakir, rasgele bir araya gelmiş yapılardan oluşan bölgeler olma özelliği göstermektedir. Son yıllarda artan oranda gerçekleştirilen duvarlarla çevrili güvenlikli konut sitelerinin kent bütününden kopukluğu, inşa edilen birçok yüksek katlı iş merkezinin de bir özelliği olmaktadır. Sonuçta bu yapılar tek tek bakıldığında belli bir mimari kaliteye ulaşmış olsalar da kentsel tasarım açısından ele alındığında son derece zayıf, kent bütününü hiç de dikkate almayan ve yakın çevresi ile hemen hemen hiçbir ilişkisi olmayan bağımsız adalar şeklinde ortaya çıkmaktadırlar. Bu konunun yerel yönetimler tarafından ivedilikle ele alınması ve gerekli politika değişikliklerinin yapılması kentlerimizin sürdürülebilir, sağlıklı ve belirli bir kentsel tasarım estetiği içerisinde büyümesini/rehabilitasyonunu sağlayabilmesi açısından büyük bir öneme sahiptir.

Yukarıda bahsedildiği gibi 1980'li yıllarda başlayan ve başta İstanbul olmak üzere hemen hemen bütün büyük kentlerimizin şehircilik alanında karşılaştığı önemli bir husus da birbiri ardına açılan alışveriş merkezlerinin beraberinde getirmiş olduğu sorunlardır. Yeni yapılan alışveriş merkezleri her ne kadar günümüz Türk mimarlarının ilginç tasarımlarını sergileyebildikleri yeni bir fırsat olarak değerlendirilebilirse de, gerekli planlama ve altyapı analizleri yapılmadan yapımına izin verilen büyük ölçekli alışveriş merkezleri başta trafik sıkışıklığı olmak üzere bir dizi çevresel sorunu da beraberinde getirmektedir. Bu merkezlerin bir diğer önemli özelliği de Türk insanının sosyal yaşam biçimi üzerine olan etkileridir. Büyük şehirlerimizde çok az miktarda kalan rekreasyon alanları (parklar ve gezinti bölgeleri) günümüz insanının bu tür büyük merkezleri alışveriş faaliyetlerinin yanı sıra, hatta belki de daha büyük oranda, sosyal faaliyetlerini yürüttüğü alanlar olarak kullanmasına sebep olmaktadır. Bu durum da İstanbul örneğinde olduğu gibi şehre Singapur benzeri bir karakter kazandırmakta ve toplumun şehir bütününden kopup kapalı mekânlarda sosyalleşmesini beraberinde getirmektedir. Günümüz Türk mimarlığının yaşamakta olduğu bir diğer sorun da irili ufaklı birçok binada görülen mimari tasarımda tarihselciliğin bir üslup olarak ileri derecede rağbet görmesidir. Yeni yapılan birçok bina genel olarak postmodernist olarak adlandırılan ve geçmiş mimarilerden çok da fazla bilgi birikimi olmadan ödünç alınan öğelerin seçmeci bir tavırla kullanıldığı bir mimari tarzı sergilemektedir.

Bu tutum son yıllarda yapılan kamu yapıları, büyük ölçekteki ticari yapılar ve yüksek konforlu toplu konut projeleri gibi hemen her alanda karşımıza çıkan bir gerçekliktir. Gerek kamu sektöründe ve gerekse sivil binalarda bu tarihselci yaklaşıma olan rağbet Türk mimarisinin dünyanın çeşitli coğrafyalarında bulunan çağdaşları arasında ses getiren, günümüz dünya mimarisinde fark edilebilir nitelikte ürünler verememesi sonucunu doğurmaktadır. Örnek vermek gerekirse, kentsel tasarım ilkelerini büyük ölçüde hiçe sayarak yapılan ve meşruiyeti tartışmalı olan İstanbul'daki Gökkafes binası da, geçtiğimiz yıllarda bitirilen Üsküdar Evlendirme Sarayı da çok farklı şartlarda, ölçeklerde ve farklı işverenlerce yapılmış olmalarına rağmen İstanbul Boğazı'nın iki yakasında aynı tutumu değişik ifade tarzları ile sergileyen yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu binalar yerel yönetimlerin ve merkezi devlet birimlerinin mimari kaliteyi değerlendirebilme yetisi ve şehir planlaması konularında halen büyük mesafeler kat etmesi gerektiğini açıkça göstermektedir. Gökkafes, içerisinde bulunduğu alanın özellikleri ve şehir siluetine olan etkisi ile hemen her çevreden haklı tepkiler toplarken, Üsküdar'daki yapı garip kubbesi ile Üsküdar'ın denizden görünen ve Şemsipaşa ve Rumi Mehmet Paşa Camileri ile belirlenmiş siluetine olumsuz anlamda etkide bulunmaktadır.

Devlet birimlerinin ve yerel yönetimlerin mimari ve kentsel tasarım konuları ile olan ilişkisinin bir diğer göze çarpan konusu da büyük ölçekli kentsel dönüşüm projelerinin gerçekleştirilmesinde karşılaşılan sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır. Hemen her dönemde ortaya atılan Galataport ve Haydarpaşa gibi büyük ölçekli projelerde istenilen sonuçlara ulaşılamamasının iki temel nedeni bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, proje sahibi olan kurumların ve yerel yönetimlerin şeffaflık ilkesi içerisinde hareket etmemesi ve ilgili sivil toplum örgütleri ile olması gereken iletişim kanallarını her projede yeteri kadar işletememesi gelmektedir. Diğer önemli bir neden ise, Mimarlar Odası gibi meslek kuruluşlarının geçmişten gelen kökleşmiş politik tercihlerin bir yansıması olarak bu tür projelere karşı ortaya koydukları olumsuz tavırlarıdır. Yukarıda adı geçen alanlar gibi şehirlerimizin önemli noktalarında gerçekleştirilmesi düşünülen projelerde kamu kurumlarından beklenen tavır daha şeffaf davranılması ve bu projelerin kentin bütününü ve geniş halk kesimlerinin taleplerini dikkate alacak şekilde yönetilmesi şeklinde özetlenebilir. Öte yandan Mimarlar Odası ve benzeri kuruluşların da reel ekonomik gerçeklerin ışığında ve dünyada bu tür uygulamaların yasal ve prosedürel olarak hangi şartlar altında gerçekleştirilebildiği bilgisine vakıf olarak bu projelere karşı daha yapıcı ve yol gösterici bir tavır sergilemeleri gerekmektedir.

Sonuç olarak özetlemek gerekirse, ülkemizdeki inşaat sektörü son yıllarda Türk ekonomisindeki büyüme ve dışa açılmanın etkisiyle hızlı bir gelişme göstermekte, Türk mimarları da bu gelişmeye paralel olarak daha fazla iş bulabilme ve daha nitelikli yapılar yapabilme şansını elde etmiş bulunmaktadırlar. Yukarıda bahsi geçen sorunların çözümü ülkemiz mimarlığını ve mimarlarımızı dünya çapında daha fazla tanınan ve günümüz dünya mimarlığına daha fazla sayıda eserle katkıda bulunabilecek ürünler verebilme imkânına kavuştururken, şehirlerimizin de daha yaşanabilir mekânlar haline gelmesini sağlayacağı aşikârdır.

Kemal Kahraman[1]

MİLLİ İKTİSAT'TAN AK PARTİ'YE SOSYAL VE EKONOMİK KALKINMA SERÜVENİMİZ

ABSTRACT

From National Economy to AK Party: The Story Of Social And Economic Development Of Turkey

During the period of Ataturk, a wave of industrialization accompanied the attack on traditional institutions. The biggest economic partner naturally became Russia. A statist industrialization initiative gained momentum. Iron-steel, sugar and textile factories were launched one after another. While giant companies like Sumerbank, Etibank and Sekerbank were created at one hand, the largest railway boom after Abdulhamid II was introduced on the other. Social state oriented structure of Sumerbank, Etibank and Sekerbank made significant contributions to wealth of workers and also had effects on regional economy and even the world views of people.

However, the İnonu period was far away from national development campaigns of the national leaders. In his period, Turkey was probably one of the poorest countries of the world. Since "national products" reminded us only figs grapes, cotton and printed cloth even during my childhood in 60s, it is difficult to imagine the 1940s.

1. Dr., TBMM Milli Saraylar Daire Başkan Yardımcısı (*TBMM Deparment of National Palaces Vice Chairman*).

The Menderes period was in a way a revenge of the İnonu period. The civil initiative, which could not rise against the Young Turk ideology and find a way out with Progressive Republican Party and Free Republican Party, finally exploded with Democrat Party.

The next wave after Menderes that brought a deep change and opened novel ways of thoughts and enterprises is undoubtedly the period of Turgut Ozal. Ozal had better leadership capabilities than Menderes, in terms of both the relations with the civil society and the push he gave to the economy. The period of Menderes is a milestone in shifting to the multi-party system. But Turkey's basic economic and social parameters remained unchanged until Ozal. Neither Demirel nor anyone else sided with change.

The greatest opening and rise of Turkey after Ozal came with Recep Tayyip Erdoğan. His period will be better evaluated in the years to come. But I doubt that the opponents wearing blinkers will not be able to see this reality in the future, either.

It is not possible to compare the previous periods with the AKP period in terms of economic indicators. Inflation for one has been tamed, something that could not be achieved even during the Ozal era. Dollar's value against TL is pegged around 1.5. People do not see the difference between the two in terms of investment. Exchanges and shares were concepts known in the final period of the Ottoman Empire. But they were forgotten with the Republican era. They emerged again during the Ozal period. During the AKP period the stock exchange index broke records and reached 64,000. In terms of GDP, Turkey climbed fast in the ranking and now is the 16th biggest economy of the world. As of 2010, it has become one of the fastest growing economies of the world together with China. The growth rates of Western European countries this year are around 1.5 %. The global crisis has hardly touched Turkey. It has just affected the growth rate, and that is all.

All these are the results of Turkey's opening out to the world. By removing visas with its neighbors and opening its doors, Turkey strives to get over its problems quickly. It also tries to revive its political and commercial ties with the countries in the former Ottoman lands of the Middle East and the Balkans. We should not forget the role of Ahmet Davutoglu in these initiatives. Number of embassies in Africa alone doubled compared to previous periods. In recent days, status-quoist CHP deputies filed an interpellation motion. They asked; "Why the heck are these embassies opened in Africa? In fact, total trade with these countries is less than our trade with Spain." Davutoglu responded; "Do not worry, cost of all these embassies are less than the cost of embassy in Madrid."

Significant steps are taken to harmonize the relationship between politics and judiciary with the European standards. These steps represent a first in the history of the Republic. When the issue could not be resolved in the National Assembly, the public opinion was sought via a referendum. After realization of the judiciary reform, Turkey will be closer to achieving rules of law. The two mottoes written on the walls of the National Assembly and the state institutions are for the first time very close to be realized: 1. Sovereignty rests unconditionally with the people, 2. Justice is the Foundation of the State.

BAŞLANGIÇ

İslam'ın ilk döneminde ticaretin önemini anlatmaya gerek yoktur sanırım. Mekke ve Medine tarım şehirleri değildi. Özellikle kuzey istikametine sürekli kervanlar gidip gelmekteydi. Orta Asya'da Türklerin hayvancılık ve tarımla uğraşmalarına karşılık, Mekke ve Medine ahalisinin ticaretle ve bedevilere bağlı olarak hayvancılıkla uğraştıklarını söyleyebiliriz. Fakat kabileler halinde yaşayan bu şehir-devletlerinde büyük bir zenginlik ve refahtan da söz edemiyoruz. İlk Müslümanların, ancak Yahudilerin oturduğu Hayber Kalesi'nin fethinden sonra biraz bolluk gördüklerini Siyer kitapları kaydediyor.

Öte yandan İslamiyet'in yayılmasında ticaretin rolü de bilinen bir gerçektir. Ticaret şehirleri olan Mekke ve Medine'de ortaya çıkan İslam, Müslüman tüccarlar vasıtasıyla kuzeye, doğuya, Uzakdoğu'ya yayıldı.

Çin, Endonezya, Malezya, Hindistan gibi birçok bölgeye Müslüman askerler girmeden, Müslüman tüccarlar İslam'ın tohumlarını ekti. Bugün en büyük Müslüman nüfusa sahip olan bölgelerden söz ediyoruz. Batı dünyasının masallarını süsleyen Sinbat, Alaeddin, Ali Baba gibi hikâyeler, onların ortaçağ karanlığında gördükleri zenginliklerle dolu İslam dünyası rüyalarının bir parçasıdır. Sonunda bu rüyalar, onları Haçlı Seferlerine götürdü. Amacı ne olursa olsun seyahat etmek, dışa açılmak, onların da işine yaradı; Doğu'da ve Endülüs'te gördükleri, Batı'da Rönesans'a zemin hazırladı ve tetikledi. Ticaret gemileriyle başlayan Batı'nın macerası onları sömürgeciliğe, Dünya zenginliklerini ülkelerine taşımaya götürdü.

OSMANLI

Osmanlı ise belki Orta Asya'dan gelen göçün tabii etkisiyle sürekli Batı'ya doğru hareket etti ve bunu başardı. Tabii etkinin bir başka boyutu tarım ve hayvancılıktı. Yerleşik hayata geçmek Osmanlı'nın temel bir içgüdüsüydü. Selçuklularla şekillenen toprak sistemi, Osmanlılarda kıvamını buldu. Fethedilen Avrupa topraklarında da bu sistem bir yenilik, barış içinde birlikte yaşamanın bir formülü olarak varlığını uzun yıllar sürdürdü. Benzeri pek görülmemiş ve halen görülmemekte olan Osmanlı sisteminde çok sayıda farklı din, kültür, dil bir arada Devlet-i Âl-i Osman şemsiyesi altında barış içinde yaşayabiliyordu. İslam zaten insanların selamet ve huzur içinde yaşadıkları sistemdi. Osmanlı, yükselme devrinde, Batı ülkelerini etkileyen bir sisteme sahip, askeri, ekonomik ve sosyal olarak dünyanın en gelişmiş devleti durumundaydı.

Sonra neler oldu? Bir kere Osmanlı, Akdeniz'in Türk gölü olmasını sağladı, İspanyolları buradan uzak tutmaya çalıştı. İspanyollar o sırada Meksika'yı "fethetmekle" meşguldü. Osmanlı okyanusa açılamadı. Toprak sistemine dayanan varlığını geliştirme çabalarını sürdürdü. Öyle ki Osmanlı, Viyana hayalleri kurarken sömürgecilik Batı başkentlerinde ticaret burjuvazisini oluşturuyor, İspanya ve Portekiz Güney Amerika'ya yerleşiyordu. İngiltere, Kuzey Amerika, Avustralya, Yeni Zelanda gibi bakir toprakların zenginliklerini Birleşik Krallık'a taşıyordu. Zenginlikler, Rönesans'ın etkileri derken Sanayi Devrimi sürecine girildi. Bu da sömürgecilerin elini sürekli güçlendirdi.

Bu süreçte Osmanlı Devleti'nde Müslüman tebaanın askerlik ve bürokraside kaldığını, ticaret ve zanaatlarla daha çok Gayrimüslim tebaanın uğraştığını görüyoruz. Askeri yenilgiler arttıkça ordu ve bürokrasi daha stratejik meslekler haline gelmişti. Osmanlı, mevcut topraklarını koruma derdine düştü. Batı'da olup bitenleri pek izleyemedi. Kapitülasyonlarla, vergilerle ekonomiyi dik tutmaya çalıştı. Fakat ticaretten sonra sanayideki gelişmelerin de gerisinde kalmıştı.

Verilen ticari imtiyazlar, refah getirmek şöyle dursun, yerli üretimi baltalamaya başladı. 1835'te İngilizlerle yapılan ticaret anlaşmasıyla İngiliz tüccarlar düşük vergilerle Osmanlı pazarına girince, sadece Üsküdar'daki 3500 dokuma tezgâhının birkaç yılda 300'e kadar düştüğü biliniyor. Çünkü el tezgâhları, buharlı makineyle çalışan İngiliz tezgâhlarıyla yarışamıyordu. Makineler seri ve ucuz üretim yapıyordu.

MİLLİ İKTİSAT

Osmanlı son döneminde varlık savaşı vermiştir. Avrupa'daki topraklar büyük trajedilerle elden çıkmaktadır. Osmanlı toplumuna Batılılar tarafından ulusçuluk akımlarının tohumları ekilmiş ve desteklenmiştir. Bu da son dönem yöneticilerini milli iktisat politikalarına zorlamıştır. İlk defa milli iktisat – milli burjuvaziden söz edilmektedir. Çünkü Osmanlı Devleti varlık savaşı verirken İstanbul'da ve Osmanlı şehirlerinde ticaret ve zenginlik azınlıkların eline kalmıştır. Osmanlı alicenaplığı geleneksel olarak bundan rahatsız değildir. Fakat yaşanan ihanetler, Batılı ülkelerin Osmanlı tebaasını himayesine alarak kışkırtması, gerektiğinde vatandaşlık vermesi, Balkan Savaşı gibi felaketler, Osmanlı'yı milli politikalara açıkça zorladı. Küçük bir örnek verelim: Robert Kolej'de okuyan Bulgar ve Slav öğrenciler, Balkan Savaşı çıkınca gidip Bulgarların safında Osmanlı'ya karşı savaştı. Birileri Balkanlar'daki uyumu bozmak için çalışmıştı. Aynı senaryo birkaç yıl içinde Ortadoğu'da da yaşanacaktı.

Osmanlı sistemindeki bugünkü adıyla "azınlıkların" rolünü anlamamız için iki anekdot verelim: *Benden Selam Söyle Anadolu'ya* adında bir roman vardır. Yunanlı yazar Dido Sotiriyu'ya ait. (Asıl adı "Kanlı Topraklar" [*Matomena Homata*] anlamına gelen Yunanca bir söz ama Türkçe'de yayımlarken tepki çekmemek için yumuşatarak şiirselleştirmek istemişler.) Batı Anadolu'da yaşayan Rum çiftçilerle ilgili bir hikâye: Bunlar zengin, işini bilen, tarım tekniklerinde maharetli insanlardır. Fakat Yunanlılarla olan savaşta Batı Anadolu'nun Rum gençleri Yunanistan'a geçerek Osmanlı'ya karşı savaşırlar. Bunun üzerine Osmanlı, bölgedeki gençleri toplayarak iç bölgelere nakletme politikası benimser. Amaç bir taşla iki kuş vurmaktır. Hem gençleri Türk çiftliklerinde kontrol altında tutmak, hem de tarım tekniklerini Türklerin öğrenmesini sağlamak. Yunanlı yazar, konuyu ilginç ayrıntılarıyla sunuyor bu kitapta.

Bir başka ayrıntı İzmir'in işgaliyle ilgili. Malum, İzmir – Aydın – Denizli demiryolu İngilizler tarafından yapılıyor. Demiryolunda çalışan işçiler, memurlar, tren personeli de bu şirket tarafından işe alınıyor ve onlar da daha çok güvendikleri Rum ve Ermeni vatandaşları tercih ediyorlar. Fakat Birinci Dünya Savaşı sürecine girilince stratejik öneme sahip demiryollarının güvenliği için azınlıklar mümkün mertebe işten çıkarılıyor.

Derken yıl 1919. Yunanlılar Batı ülkelerinin gemileriyle İzmir'e taşınıyor. "Hadi oğlum, burası sizin" der gibi. Ellerine gelişmiş silahlar tutuşturuluyor. Ve işgal başlıyor. İzmir, Aydın, Nazilli, Denizli… Bu aynı zamanda demiryolu güzergâhıdır. Daha önce demiryolu sisteminde çalışan azınlık personel geri dönüyor. "Milli" personel en hafif ifadesiyle "işten çıkarılıyor". Esasen bunlar bilgi, tecrübe ve beceri isteyen alanlar olduğundan, personel hareketi kolay olmuyor. Mesela Cumhuriyet devrinin başlarında Haydarpaşa Garı'nda Fransızca konuşmanın yasaklandığını biliyor muydunuz? O kadar çok yabancı veya yabancı personel varmış ki, buna gerek duyulmuş.

Tabii bir de personelin hemen hiç değiştirilemediği alanlar var. Bankacılık başta olmak üzere, ticaret, moda, terzilik, mobilya, inşaat gibi burjuva ve aristokrasiyle doğrudan ilgili alanlar. Temelde Batılı bir hayat tarzını Osmanlı şehirlerine, İstanbul'a ve şimdi de yeni başkent Ankara'ya taşıyan insanların azınlık ve Levantenlerden oluşması normal karşılanıyordu. Yeni oluşan Ankara sosyetesi "milli devlet" kavramıyla bu Levanten kültürü uyuşturma ve içselleştirme mücadelesi vermiştir.

CUMHURİYET

Cumhuriyetin kuruluş yılları diyebileceğimiz 1923 ile 1938 arasındaki dönem, kapsamlı değişimlere sahne oldu. Yüzyılların toplumsal birikimine sırt çevrildi. Bu ölçüdeki bir kopuş, ne Fransız Devrimi'nde ne de Rus Devrimi'nde yaşanmamıştı. Kuruluş çalışmaları sürerken, kuzeyde örnek alınacak dev bir devlet vardı: Rusya. Orada da 1917 Devrimi'yle yeni bir devlet kurulmuş, monarşiye son verilmiş, hanedan elimine edilmiş, halka dayandığı söylenen yepyeni bir sistem kuruluş sürecine girmişti. Onlar da Çarı destekleyen Batılı emperyalistlere karşı mücadele vermiş ve kazanmıştı. Ellerinde büyük bir sanayi potansiyeli vardı. Bizde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden, Kuva-yi Milliye'den sonra Halk Fırkası'nın kurulması bir rastlantı değildir. Tek partili, devletçi, otoriter sisteme geçilmesi rastlantı değildir.

Fakat yeni kurulan devlet, Batı Avrupa ülkeleriyle mücadele ederek, savaşarak buralara gelmişti. Osmanlı geleneği Türklerin her zaman Avrupa liginde kalmasını gerektiriyordu fakat şimdi geçici de olsa tepkisel bir ortam mevcuttu. Etrafta somut bir model olarak Rusya görünüyordu. Zaten Milli Mücadele, Rus Devrimi'ne çok şey borçluydu. Devrim sayesinde Doğu Cephesi kapanmış, Doğu'daki birlikler ve silahlar Batı Cephesine kaydırılmıştı. Bu kadar da değil. Lenin Rusya'sı Türk halkına Batılı emperyalistlere karşı para ve silah yardımında bulundu. Cumhuriyet kurulduğunda etraftaki en büyük dost devlet Rusya idi.

İki ülke benzer süreçlerden geçmişlerdi. Rusya'da II. Aleksandr'la yenileşme ve Batılılaşma dönemine girilmiş, monarşik otorite zayıflamış, 1905'te Meşrutiyet (Duma) Meclisi kurulmuş, Birinci Dünya Savaşı yıkımlarının faturası Romanov Hanedanı'na çıkmış, Berlin ve Londra'da odaklanan muhalifler (Bolşevikler) 1917'de gücü ele geçirerek kanlı bir devrimle Sovyetler Birliği'ni kurmuştu. Bizde II. Mahmut'la başlayan yenileşme sürecinden sonra ilk Meşrutiyet biraz eskilere (1876) dayanıyor fakat II. Abdülhamid'in istikrarlı yönetimi sonu geciktiriyor. Muhalif aydınlar Paris ve Londra'da konuşlanıyor, 1908'de İkinci Meşrutiyet'le dönüyorlar. Birinci Dünya Savaşı'nın yıkımları Osmanlı Hanedanı'nın da sonu oluyor. Her iki yeni devletin ortak refleksi, hanedan ve dini otoriteye karşı olmaları. Bu psikolojik ortam, Sovyetlere model özelliği kazandırmaya yetiyordu. Öyle ki İnönü devrinde yürürlüğe konan Köy Enstitüleri sisteminde bile Devrim Rusya'sındaki Zemstvo'lara bir öykünme vardır. Yeni Türkiye'nin yapılanmasında Rusya'nın rolü gayet geniş bir konudur. Biz burada, Türkiye'nin sosyo-ekonomik tarihiyle olan ilişkisine değinip geçmek istiyoruz.

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında Türkiye gerçekten bitik bir ülke durumundadır. Anadolu, Balkanlar'dan Ortadoğu ve Yemen'e kadar süren ölümcül bir mücadeleye insan kaynaklığı etmiş bir bölgenin adıdır. Koca imparatorluğu kurtaramamış, ama en son Yunanlılarla kapışarak, iyi bir sonuç alabilmiştir. Buna "ulusal kurtuluş savaşı" adı verilmiştir. Bölgede müttefik arayışı içinde olan Rusya için uygun bir ülkedir. Bu fırsatı Türkiye tarafının da iyi değerlendirdiğini söyleyebiliriz. Atatürk'ün cumhurbaşkanı olduğu dönem, gerçekte bir başkanlık sistemi yaşadı. Hanedanı elimine etme sürecinde önce Saltanat (1922) sonra Hilafet (1924) ortadan kaldırıldı. Türkiye yeni vizyonuna uygun olarak İslam dünyasına liderlik etme iddiasından vazgeçti. Bu, Victoria İngiltere'sinin en çok istediği şeydi. Çünkü henüz Ortadoğu ve Süveyş Kanalı'nı bırakmak niyetinde olmayan İngiltere, Hindistan'ın da hâkimidir. En büyük Müslüman tebaaya sahip olan Kraliçe'yi tedirgin edecek bir engel kalmamıştır.

SANAYİ VE TİCARET HAMLESİ

Atatürk devrinde geleneksel kurumlara karşı bir hareket devam ederken, bir yandan sanayileşme hamlesine önem verildi. En büyük iktisadi partner, doğal olarak Rusya oldu. Devletçi sanayileşmeye hız verildi. Demirçelik, şeker, tekstil fabrikaları birbirini izledi. Bir yandan tüm sosyal donanımlarıyla Sümerbank, Etibank, Şekerbank gibi dev kuruluşlar ortaya çıkarken, Abdülhamid'den sonra en büyük demiryolu hamlesi yaşandı. Kurulan bir tesisin şehir ve bölge ekonomisini nasıl etkilediğini anlamak için her tesisin hikayesine bakmak gerekir. 1937'de Nazilli'de açılan Basma Fabrikası, Nazilli ve bölgesini bir sanayi merkezi haline getirmiştir.

Tesisin sosyal devletçi yapısı, işçilerin refah düzeyine önemli katkı sağlarken, bölge ekonomisine, hatta insanların dünya görüşüne yönlendirici bir etkisi olmuştur. Aynı şeyi Kayseri Şeker Fabrikası, Bursa Merinos Fabrikası gibi daha birçok tesis için söylemek mümkündür.

Paralel olarak İstanbul başta olmak üzere İzmir, Konya, Aydın, Kayseri, Kütahya, Eskişehir, Ankara gibi belli başlı şehirlerde anonim şirketler, finans kuruluşları kendini göstermeye başladı. Devlet açısından bu hamleler, İttihatçıların milli iktisat politikalarının bir devamıydı. Fakat bir açıdan da azınlık ve Levanten müteşebbisler ya ülkeyi terk etmiş veya eski desteklerini kaybetmişti. Artık eşit koşullarda bir piyasa söz konusuydu. Bu da eski Hayriye tüccarının devamı olan Müslüman tüccarlar için yepyeni bir durumdu. 1938'e kadar olan dönemi Türkiye'nin birinci kalkınma dönemi sayabiliriz. Rusya, binlerce işçinin çalıştığı dev sanayi tesisleriyle Türkiye'de bir işçi sınıfı "yaratmak" istemiş olmalıdır. Gerçekten bu tesisler ülkemizin sanayi altyapısını oluşturmuştur. Fakat 1938'e doğru gidilirken Rusya'da Stalin, Almanya'da Hitler, İtalya'da Mussolini gibi milli şefler ve diktatörler iktidara gelmiştir. İnönü'ye model olarak böyle bir dünya miras kalmıştır. Atatürk ise bu durumdan rahatsız olduğunu ifade etmiştir.

Malum, 1925'te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurulmuştur. Başında Kâzım Karabekir gibi güçlü bir lider vardır. Fakat İnönü cephesi, Doğu isyanlarını fırsat bilerek başa geçer. İsyanı bastırır fakat İstiklal Mahkemeleriyle memlekette terör havası esmeye başlar. TPCF kapatılır. Takriri Sükun kanunuyla basın susturulur. İstanbul'un liberal aydınları da bu rüzgârdan nasibini alır: Hüseyin Cahit Yalçın gibi. İstiklal Mahkemelerinin uygulamaları, gerçekten Çehov anlatımına uygun trajikomik sahnelerle doludur. 1930'da yine Atatürk'ün isteğiyle Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulur. Fakat üç aydan fazla yaşayamaz. Kuruluş ve kapanış süreci günümüzde ancak komedi mevzuu olabilir. Atatürk, bir gün arkadaşlarına şöyle der: "Ülkemizin vaziyeti bir diktatörlük manzarası arz etmektedir. Birden fazla parti lazımdır..." Ve bu iş için Fethi Okyar görevlendirilir. Okyar, istemeye istemeye partiyi kurar; korktuğu başına gelir. CHF'nin komplo ve provokasyonlarıyla kapanmak zorunda kalır. Bu film yakın tarihimizde defalarca tekrarlanacaktır. CHF yapayalnız hükmettiği parlamentoda üstüne kuma istememektedir.

Atatürk devrinin son zamanları İnönü devriyle örtüşür. Çünkü Atatürk, Selanik'te havasını soluduğu liberalizm ile ittihat devrinde yaşadığı otoriter devletçilik arasında gidip gelirken, son zamanlarında tercihini ikincisinden yana koymuş veya ikinci kanat ağır basmıştır. İnönü devri ise Türk tarihinin en yoksul devirlerinden birisidir. Bu devri değerlendirmek için Avrupa ve Rusya'ya bakmak yeter. Avrupa'da faşizm en büyük güç olma yolundadır. Nazi Partisi Almanya'ya hâkimdir.

Türkiye'de CHF dahil, o zamanın *Cumhuriyet* gazetesi dahil sözde yenilikçi kanat Almanya'ya sempatiyle bakmaktadır. O zamanın beyanatları ilgiyle incelenmelidir. Almanya'daki milliyetçilik dalgası Türkiye'yi de etkilemiş, Güneş Dil Teorisi gibi safsatalar Hitler'den kaçan Yahudi bilim adamları tarafından Türkiye için üretilmiştir.

Ve Stalin Rusyası… Rakip iki diktatör, ülkelerini var güçleriyle kalkındırmaktadır. Gerçekten Almanya, bilim ve teknolojide dünya birincisidir. Dünya pazarlarından yeterince pay alamadığı için tepkilidir. Eski sömürgeciler İngiltere ve Fransa, okyanuslara uzanan bu rakipten rahatsızdırlar. Almanya ekonomideki Yahudilerin gücüne karşı da tepkilidir. Nazi Partisi, bir eliminasyon süreci başlatır. Kendine fazla güvenerek Batı'da ve Doğu'da tüm dünyaya saldırır. Stalin Rusya'sı da bütün zulümlerine, katliamlarına karşılık büyük bir kalkınma dönemi yaşar. En azından devlet, süper güçler arasına katılır. Bunda İkinci Dünya Savaşı'nda doğru tarafta bulunmasının da payı büyüktür.

İNÖNÜ DEVRİ

Milli şeflerle yönetilen bir dünyada İnönü ve arkadaşlarının onlara özenmesi belki de normaldi. Dönemin fotoğraflarında, Hitler bıyığının epey moda olduğunu görüyoruz. Tıpkı Birinci Dünya Savaşı sırasında Alman imparatoruna atfen Wilhelm bıyığının moda olması gibi. Malum, uçları yukarıya doğru incelerek uzayan bir tarzdır. Alman kültürü İttihatçı kanatta kalıcı izler bırakmıştır.

Ne var ki İnönü, milli şeflerin milli kalkınma seferberliğinden uzaktır. Döneminde Türkiye dünyanın en yoksul ülkeleri arasında olsa gerektir. Çocukluğumun geçtiği 60'lı yıllarda bile yerli malı denince akla incir, üzüm, pamuk, basma geldiğine göre, 1940'lı yılları tahmin bile etmek zordur. Döneme damgasını vuran olaylar; İstiklal Mahkemeleri, varlık vergisi, ekmek karnesi, tarihi eser katliamı, köy enstitüleri. Ekonomik kalkınma söz konusu değil. İnönü – Atatürk çekişmesi tarihimizde üstü kapatılmaya çalışılan bir konudur. İnönü ise kendi devrinde var gücüyle Atatürk'ü arka plana atarak kendini parlatmaya çalıştı. Cumhuriyet tarihimizde sadece onun döneminde başka bir lider (İnönü) adına para bastırıldı. İnönü'nün ana hedefi dini kurumlar ve insanlardı. Stalin, Rusya'da nasıl kiliseleri kapatıp din adamlarını mahkûm edip, yok edip materyalist bir toplum kurmaya çalıştıysa, İnönü aynısını yaptı. Rus köylerini "aydınlatmaya" giden devrimci örgütler gibi köy enstitülerini kurdu. İstiklal Mahkemeleri ortaçağın engizisyon mahkemeleri gibi kasıp kavurdu. Bundan her türlü muhalif düşünce nasibini aldı. Nâzım Hikmet, Kemal Tahir, Necip Fazıl, Cevat Şakir Kabaağaçlı (Halikarnas Balıkçısı), Yakup Kadri, Nurullah Ataç… Hatta Tanpınar gibi dönemin aydınları, Helenistik kültürün sözcüleri oldular. Ama Demokles'in kılıcı onlara da uzandı. İnönü devrinde azınlıklara varlık vergisi konması biraz Almanya'daki ayrımcılığı

hatırlatırken, vergi ödeyemeyenlerin, ayrıca köylülerin yol yapımlarında zorla çalıştırılması Rusya'daki uygulamaları hatırlatıyor. İnönü devri, görünüşe göre dünyadaki modellerin kötü yanlarını almakta büyük bir maharet göstermiş. Bu dönemin sosyal ve iktisadi hayatı hakkında kişisel tecrübeleri okumakta büyük yarar vardır: Ali Ulvi Kurucu'nun Konya üzerinden, Ahmet Muhtar Büyükçınar hocanın Güneydoğu üzerinden anlattığı hatıralar döneme fazlasıyla ışık tutar niteliktedir ve birer tarih belgesidir.

MENDERES DEVRİ

Menderes devri, Türk milleti için bir bakıma İnönü devrinin rövanşı olmuştur. İttihatçılara karşı varlık gösteremeyen, TPCF ve SCF ile çıkış yapma imkânı bulamayan serbest girişim ruhu veya sivil inisiyatif, DP ile bir patlama yaptı. Esasen bu, İkinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı yeni dünya düzeninin bir sonucuydu. 1945'te İnönü, savaşın galipleri olan Batı'dan yana tercih kullandı ve bunun gereği olarak çok partili parlamentoya geçilmeye "çalışıldı". 1946 seçimleri, namı diğer "eli sopalı seçimler" bunun ilk provası oldu. CHP, işi bir anda şansa bırakacak kadar saf değildi. Seçimlerin "emniyeti" için lazım gelen tedbirleri aldı. Sandıkların başında kolluk kuvvetleri bekledi. Rahmetli Ahmet Yüksel Özemre'nin *Ah Üsküdar* isimli kitabına bakarsanız bir sahnesini görürsünüz. Halk güvenmediği ve korktuğu için seçime katılmıyor veya oran gayet düşük kalıyor. Fakat sandık görevlileri hep aynı partiden. Oy kullanmayanları kullanmış gösterip Halk Partisi'ne yazıyorlar. Özemre, "ben küçük olduğum için, anlamaz diye yanımda bunları yapıyorlardı" diyor. Ama ne zaman diyor? 2000'li yıllarda.

Bu memlekette İnönü, Lozan kahramanı olarak tanınmıştır. Sanki cephelerde savaş kazanılmamış da politik dehasıyla fazlasını koparmış gibi. Oysa Misak-ı Milli'ye sadık kalınmamıştır. Musul, Batum, Batı Trakya elden çıkmıştır. Adaların elden çıkması ise ayrı bir trajedidir. Limni, Meis gibi adaların dikkatsizlik sonucu verildiği söylenir. İnönü'ye atfedilen bir hikâye vardır: Kaş'a tatil için gitmiş. Yanındaki avanesine sormuş; "Şu karşıdaki adamızın adı ne?" Görevli cevap vermiş; "Adı Meis'tir paşam, ama bizim adamız değil."

CHP Aydın Vekili Adnan Menderes, uyumsuz fikirleriyle partiden atılıyor. Celal Bayar, Fuat Köprülü, Koraltan gibi arkadaşlarıyla. Onlar da DP'yi kuruyor. Zaten halk, CHP dışında her partiyi destekleyecek. Beklentiler belli: Özel teşebbüsün, özgür düşüncenin, geleneksel kültür ve inancın önü kapalı. Normal ezan yasak, dini eğitim yasak, Türk müziği bile yasak. Solcular, sağcılar, dindarlar, liberaller, hepsi hapiste. İnönü devri öyle ters bir dönem olmuştur ki Menderes'e sadece bir seçenek kalmıştır; her şeyin tersini yapmak. Sonra 1950 seçimleri geliyor. Önlenemez bir durum. DP büyük bir oy farkıyla mecliste hâkimiyet kuruyor.

Sosyal ve iktisadi hayatta özgürlük rüzgarları esti. 30 yıldır yaşanan sıkıyönetim gevşedi. Özel teşebbüs önem kazandı. Aydınlar, düşünürler serbest kaldı. Bunlar arasında Nâzım Hikmet, Kemal Tahir gibi sol aydınlar olduğu gibi Necip Fazıl gibi dindarlar da vardı.

Kent burjuvazisi canlandı, devlet işletmelerinin altın çağı devam ederken yeni işletmeler mantar gibi ortaya çıkmaya başladı. Ülke çapında bir kalkınma hamlesi yaşandı. Bu ancak Atatürk devrindeki demiryolu hamlesiyle karşılaştırılabilirdi. Ulaşılamayan kentlere, köylere asfalt yollar yapıldı. Yeni işletmelerin yetişmiş eleman ihtiyacı devlet kurumlarından karşılanıyordu. Menderes'in iki kez büyük bir ekseriyetle iktidara geldiği 1950-1960 yılları arasında ülke ekonomik bir sıçrama, bir hamle yaşadı. Fakat geçen dönemde o kadar geri bırakılmıştı ki savaşa katılmamasına rağmen Avrupa ligiyle karşılaştırılması mümkün değildi.

Menderes, ezanı, dini eğitimi (imam hatipler), özel teşebbüsü, fikir açıklamayı serbest bıraktı. Fakat Anadolu insanını en çok ezan, dini eğitim etkiledi. Zira büyüklerimizin ifadesine göre İnönü devrinde cenaze yıkayacak hoca kalmamıştı. Muhafazakâr bir aileden gelen babamın dolabında Menderes resmi bulunan bir tabak hatırlıyorum. 60'lı 70'li yıllarda bile o tabak özenle korundu. Daha sonra etrafta Erbakan'ın resmi görülmeye başlandı. Menderes devrinin önemli özelliklerinden birisi köyden kente, Doğu'dan Batı'ya göç ve kent dokularının değişmesidir. Modernleşme adına şehirlerde apartman yapıları görülmeye, yollar, köprüler yapılmaya başlandı. Geniş caddeler açmak için eski yapılar yıkıldı. Bu da muhaliflerin eline iyi bir fırsat verdi. İstanbul'daki Vatan ve Millet Caddeleri açılırken yapılan yıkımlar günümüzde bile anlatılır. Benzeri sahneler Dalan devrinde yaşanmıştır.

İnönü devrinde Hasan Âli Yücel tarafında başlatılan tercüme faaliyetleri, Batı'dan ve Doğu'dan birçok klasiği Türkçeye kazandırmıştır. Bu iyi çeviriler, dönemin edebiyat hayatının ne kadar zengin olduğunu gösteren belgelerdir. Menderes devrinde bu gelenek devam etmiş, rekabetin bütün şiddetine rağmen her görüşten yazar, dergi, kitap, dernek, birlik zenginliği yaşanmıştır. Bu devre ticaret ve bayındırlık faaliyetlerinin öne çıkması ve göç dalgası nedeniyle bir yozlaşma devri olarak da bakılmıştır. Fakat genelde bu yorum devletçi zihniyete aittir. Esasen Menderes hükümetleri ip cambazları gibidir. Yargı ve ordu ile halkın talepleri arasında denge kurmaya çalışılmıştır. Bu çaba bundan sonraki Türkiye siyasi hayatına damgasını vuracaktır.

Ve Türkiye karıştırılıyor. Yargı mensupları, öğretim üyeleri, halkın deyimiyle "kara cübbeliler" sokağa çıktı. Üniversite öğrencileri kışkırtıldı. Harbiye öğrencileri bile bu sürece alet edildi.

Halk dışında kimse DP'yi istemiyordu! Üç beş sokak olayına binaen Ordu'nun yönetime el koyduğu duyuruldu. Başka bir deyişle, Albaylar cuntası işe el koydu. Genel Kurmay Başkanı durumdan habersizdi ve bir süre göz altında tutuldu. Duyuruyu yapmak, Albay Türkeş'e nasip oldu. Bugünlerde yaşanan CHP-MHP işbirliğine şaşıranlar o günleri hatırlamalıdır. Devletin âli menfaatleri için ulusalcı kanat işbirliği yapabilmektedir. Bu arada İnönü'nün ünlü sözünü hatırlatmakta fayda var: "Devlet, yani ben."

Ve halk tarafından iktidara getirilmiş bir başbakan ve iki bakan, Ordu içinden çıkan bir avuç cuntacı ve onlara hizmet eden sözde hukuk adamları tarafından idama mahkûm edildi. Hüküm uygulandı, dehşet fotoğrafları, göğsünü gere gere medyaya servis edildi. Türkiye o günlerde Ortadoğu'nun askeri diktatörlüklerinden herhangi birisiydi. Fakat bu olay karşısında başta CHP olmak üzere hukuk camiasının, bilim adamlarının, medyanın ve sivil kuruluşların suskunluğu, oportünizmi, ders çıkarılacak mahiyettedir. Halk kitleleri bir kez daha sindirilmiştir. Bütün hukuksuzluğa rağmen halk legalite arayışındadır. Bir sonraki fırsatı, yani seçimleri bekleyecektir. Bütün demokrasiyi hazmetmiş toplumlarda olduğu gibi.

1924'ten sonra en kapsamlı Anayasa çalışması 1960'da yapıldı. Ve bir süre sonra DP'nin mirasına Adalet Partisi sahip çıktı. Fakat Demirel adeta yalancı bir şafaktı. CHP'nin karşısında olan ve sürekli sindirilen muhafazakâr orta sağ kitle oylarına uzun yıllar talip oldu ve bu sayede defalarca başbakan oldu. Fakat o, daha sonra anlaşıldı ki muhafazakâr biri değildi. 28 Şubat sürecinde toplum mühendislerinin safında yer aldı. On yıllarca oylarını topladığı muhafazakâr demokrat kitleleri karşısına almaktan çekinmedi.

TURGUT ÖZAL

Menderes gibi temelden değiştiren, düşünce ve teşebbüs dünyasına yepyeni yollar açan bir sonraki dalga, hiç kuşku yok Turgut Özal'dır. Ve Özal, Menderes'ten çok fazla bir liderdir. Hem sivil toplumla ilişkileri bakımından, hem de ekonomiye kazandırdığı ivme bakımından. Çok partili hayata geçiş açısından Menderes devri bir milattır. Fakat Türkiye'nin temel ekonomik ve sosyal parametreleri Özal'a kadar pek değişmemiştir. Ne Demirel ne başkası, bu anlamda değişimden yana değildir. Özal'ın yeni bir askeri darbeden (12 Eylül) sonra başa geçtiği bir gerçektir. Fakat bunun, darbecilerin istediği bir şey olduğunu söyleyemeyiz. Aksine, bir tepki olarak ANAP desteklenmiştir. Yani ANAP, DP'nin misyonunu üstlenmiştir. Bunun en sembolik göstergesi, Menderes ve arkadaşlarına itibarlarını iade etmesi, mezarlarını İstanbul'a naklettirmesi oldu. Onlara Topkapı'da mütevazı ama özel bir kabir yaptırdı. Bu, DP mirasından yiyen Demirel'in aklına gelen bir şey değildi.

Özal devrinin özellikleri, Türkiye'nin iktisadi ve sosyal hayatına kazandırdığı şeyler anlatmakla bitmez. Bir defa Türkiye'nin temel parametreleri yerinden oynamış, devletçi bir yapıdan toplumcu bir yapıya geçilmeye başlanmıştır. Artık devlet millet için felsefesi yerleşmektedir. Sivil toplum kuruluşları etkinliğini artırır. Dışa açılım, özel teşebbüsün kabuğunu kırması yaşanır. Ve ilkler furyası başlar: İlk defa döviz serbest olur. TV renklenir, TRT'den başka TV ve Radyo kuruluşları ortaya çıkar. Bunlar devletçi zihniyet tarafından hep kuşkuyla karşılanır. Borsa kurulur, millet hisse senedi, borsa, döviz hesaplarını öğrenir. Telefon en ücra köşelere ulaşır. Cep telefonu başlar. Bilgisayar yaygınlaşır. Türkiye'nin dış ticareti, fert başına düşen gelir, büyük bir ivme kazanır. Cumhuriyet tarihinde görülmemiş rakamlara ulaşılır. Esasen Türk insanı ilk defa bu ölçüde ticarete, iş dünyasına açılır. Bu devletten başka kapı tanımayanları rahatsız eder.

Başbakanlığı ve Cumhurbaşkanlığı döneminde Özal hep ilklerin insanıdır. Türkiye onun gibi kendisine yakın bir Başbakan, hele hele Cumhurbaşkanı görmemiştir. İlk defa bir askeri birliği kısa pantolonla denetlediğinde medyada kıyamet kopmuştur. Profesyonel askerlikten söz etti, uygulatmadılar. Fakat dövizle askerlik uygulamasını yaptırdı. O günlerden bu yana siviller, hükümet, istiyor fakat askerler onaylamıyor. Bendeniz de 1993 yılında bu haktan yararlananlardanım. Ben Burdur'da vatani görevimi ifa ederken, sanıyorum Mayıs ayında, Özal'ın öldüğü haberi geldi. Birden her şey değişecekmiş, geriye dönecekmiş sanarak telaşlanmıştık. Nitekim başta YÖK olmak üzere pek çok kurumda geriye dönüşler yaşandı. Özal'ın açtığı yolları, makamları, ona karşı olanlar işgal etti. Mirasına da tıpkı Demirel vakasında olduğu gibi, bu defa Mesut Yılmaz sahip çıktı veya el koydu. Adeta görevini yerine getirerek, ANAP'ı günden güne eriterek bitirdi.

ERDOĞAN VEYA AK PARTİ

Türkiye'nin Özal'dan sonraki büyük açılımı ve çıkışı, Recep Tayip Erdoğan devrinde oldu. Bu devrin değerlendirmesi gelecek yıllarda daha iyi yapılabilecektir. Fakat gelecekte de at gözlüğü takmış muhaliflerin bu gerçeği görebileceğini sanmıyorum. Maalesef bizde kör kütük bir siyasi tutuculuk geleneği vardır. Bunlar siyaseti memleket yararına çalışma olarak değil, inanç dünyasının bir uzantısı olarak görme eğilimindedir. Ekonomik göstergeler, başarı grafikleri, gelir tabloları onlar için teferruattır. Onlar için çağdaşlık, laiklik ve inanç durumu önemlidir. İçlerinden aklı selim sahipleri çıkıp da, "yahu bu işi iyi yapıyorlar" dese hemen "liboş" damgasını yapıştırırlar.

Cumhuriyet tarihinin ilk sahici çıkışı Menderes'e aitse, Özal ona göre daha sahici ve halka yakındır. Tayyip Erdoğan ise belki halkın ta kendisidir. Fakat bu süreçte yaşanan yol kazalarından, darbelerden, muhtıralardan sonra, tecrübe açısından gelinen son noktadır. Onca medyasına, AB ilişkilerine, dünyaya rağmen hâlâ müdahale damarı hazır beklediğinden biraz cesaret istemektedir. O da Erdoğan'da fazlasıyla vardır. Özal, serbest hareket alanlarında hızla sonuç aldı. Fakat siyaset-ordu ilişkileri, yüksek yargı organları ve medya açısından düşündüklerini gerçekleştirebilmekten uzak kaldı.

AKP devrinde bir bakıma Özal tarafından başlatılan ne varsa devasa boyutlarda geliştirildi. Diyelim ki Özal ulaşıma önem verdi ve TEM otoyollarını yaptırdı. Fakat projenin birçok ayağı yarım kaldı ve AKP'ye kadar tamamlanamadı. Bolu Dağı Tüneli, Karadeniz otoyolu yıllarca bekledi, AKP devrinde hızla tamamlanarak hizmete açıldı. Bunları sembolik oldukları için biliyoruz. Yoksa ülkemiz Cumhuriyet tarihinde görülmemiş bir otoyol devrimi yaşadı. İzmir-Aydın otoyolundaki tünel, Bolu dağından az değil. Bilecik otoyolu tüneli de öyle. Esasen ülkenin dört köşesinde eşzamanlı olarak otoyol ve bölünmüş yol hamlesi, devrimi yaşandı. Her bölgemizin bu konuda kendine göre bir hikâyesi olacaktır. Ana hatlarda bölünmüş yol problemi kalmamış durumda.

Ekonomik göstergeler açısından AKP devrini önceki dönemlerle karşılaştırmak mümkün değil. Üçe beşe çarpmamız gerekiyor. Bir kere enflasyon kontrol altına alınmış ve normale çekilmiş durumdadır ki Özal'ın başaramadığı bir şeydi. TL, dolar karşısında 1,5 rakamına çakılıp kalmış durumda. İnsanlar TL veya dövize yatırımda fark görmüyor. Borsa, hisse senetleri gibi kavramlar Osmanlı'nın son döneminde bilinen şeylerdi. Fakat Cumhuriyet'le unutulmuştu. Özal devrinde yeniden ortaya çıktı. AKP devrinde ise tarihi rekorlar kırarak 64.000'e ulaştı. GSMH açısından Türkiye basamakları üçer beşer çıkarak dünyanın 16. büyük ekonomisi haline geldi. 2010 itibariyle Çin'le birlikte dünyanın en fazla büyüyen ekonomisi oldu (% 10,5). Batı Avrupa ülkelerinin bu yıla ait büyüme oranı % 1,5 civarında. Dünyanın krizi Türkiye'yi teğet bile geçmedi. Büyüme oranını etkiledi, o kadar. Fert başına düşen gelir 10.000 dolara ulaşmış durumda. Şu kadarını söyleyelim; Petrol zengini Suudi Arabistan'ın ekonomik hacmi Türkiye ekonomisinin yarısı kadardır. S. Arabistan dünyanın 25. büyük ekonomisi durumunda. Bir sayı vereyim: İhracat 1997'de 25 milyar dolardır, 2009'da 100 milyar doları geçmiştir (2009 kriz yılıdır).

Bütün bunlar Türkiye'nin dışa açılmasının bir sonucudur. Komşularıyla vizeleri kaldırarak kapıları açan Türkiye, sorunları da hızla çözmeye çalışıyor. Ortadoğu ve Balkanlar'daki eski Osmanlı topraklarında bulunan ülkelerle siyasi ve ticari ilişkilerini canlandırmaya çalışıyor.

Suriye'den, Ürdün'den Rusya'ya, Yunanistan'dan Sırbistan'a kadar. Bu pozitif yaklaşım ister istemez sonuçlarını veriyor. Dışa açılımdaki Ahmet Davutoğlu faktörünü unutmamak lazımdır. Sadece Afrika'da öncekine göre elçilik sayımız iki katına çıkmıştır. Geçtiğimiz günlerde statükocu CHP vekilleri gensoru vermişler. Soruyorlar; "Afrika ülkelerinde bunca elçilik neden? Oysa hepsiyle olan toplam ticaretimiz, İspanya ile olan ticaretimiz kadar değil." Davutoğlu Hoca cevap veriyor; "Merak etmeyin, hepsinin masrafı İspanya elçiliğimiz kadar değil."

Ekonomide, dış politikada taşlar yerine oturdukça sonuç alınıyor. Üniversitelere bakalım. AKP devrinde önceki dönemlerin tümünden daha fazla üniversite kuruldu. 70 civarındaydı. 140'a ulaştı. Sağlıkta devrim yaşandı. SGK kuruldu. SGK'lılar istediği devlet hastanesine, hatta özel hastaneye gidebiliyor. Birçok özel hastane sigortalılardan muayene veya ameliyat parası almıyor. Zorunlu eğitimde, hatta lisede kitapları devlet veriyor. Eski zihniyet hemen devreye giriyor; değirmenin suyu nereden geliyor? Bu paralar bir gün bitecek!

Konut sektöründe TOKİ ile sessiz bir devrim yaşandı. Devlet en büyük konut üreticisi oldu. Yalnız büyük şehirlerde değil, ülkenin her yanında. THY neydi, ne oldu. Zarar eden küçük bir hava yolu şirketinden dünyanın en büyük ve kârlı hava yolu şirketlerinden birine… Avrupa'nın devleriyle yarışıyor. Belki beş, belki yedi katlık bir büyüme. Ecevit hükümetinde Özal'ın açtığı Isparta, Sinop gibi havaalanları sorgulanmıştı. Ekonomiyi mahvettikten sonra, ne gerek vardı, diyorlardı. AKP devrinde, otobüs fiyatına uçak bileti rüyası gerçekleşti.

Gelelim halkın temsilcisi olarak AKP'den beklenen ve esasen onun dinamiklerini oluşturan asıl konulara; Özal'ın çözemediği veya zaman yetiremediği siyaset-ordu, siyaset-yargı, siyaset-medya ilişkilerine. AKP hükümeti, bu konularda kendinden önceki tecrübelerden yararlanan bir performans gösterdi. Yeni 28 Şubat girişimlerine, muhtıra geleneğine prim vermeyerek ordu-siyaset ilişkilerini sağlıklı bir zemine oturttu. Bu adım bundan böyle askerleri de rahatlatacak, demokrasi dışı beklentilere, kışkırtmalara prim vermeyecek bir süreci başlatmıştır. Medya-siyaset ilişkileri demokratik zemine çekilerek medyadaki dengeler daha önce görülmemiş ölçüde normal bir çizgiye çekildi.

Ve siyaset-yargı ilişkilerini Avrupa standartlarına uygun hale getirmek için önemli adımlar atıldı. Bu adımlar, Cumhuriyet tarihinde ilktir. Mecliste çözme imkânı bulunmayınca referanduma başvurularak halkın onayı alındı. Daha önce Abdullah Gül'ün Cumhurbaşkanlığında benzeri bir sorun yaşanarak, halk oyuyla çözülmüştü. Fakat son referandum bize 60 İhtilalini hatırlatacak niteliktedir. CHP-MHP ve tüm sol örgütler, BDP dahil olmak üzere "hayır" cephesinde birleşti. Onlar için neye "hayır" dedikleri önemli değildi.

AKP politikalarını yıpratmak için Yeni Osmanlıcılıktan bahsetmeyi seviyorlar. Oysa onların "AKP'ye Hayır"da birleşmesini bir çeşit Yeni İttihatçılık olarak görmek mümkündür. Her durumda, muhafazakâr Türk halkının sağduyusu bir kez daha galip gelmiştir.

Yargı reformunun gerçekleşmesiyle birlikte Türkiye hukuk devleti zeminine biraz daha yaklaşacaktır. Ta başından beri meclis duvarında, devlet dairelerinde slogan olarak kullanılan iki cümle, gerçekleşmeye ilk defa bu kadar yaklaşmıştır; 1. "Hâkimiyet Kayıtsız Şartsız Milletindir" 2. "Adalet Mülkün Temelidir."

Mahmut Sami Kirazoğlu[1]

YÜKSELEN DEĞER TÜRKİYE

ABSTRACT

Turkey, the Rising Value

Happiness is an indispensable factor in every domain of life and in every profession. Happy man is productive, hard-working and self-sacrificing. When happy, man thinks better and more comprehensively; and has a more unprejudiced attitude towards life without wearing blinkers on. His horizon is three hundred and sixty degrees horizontally and vertically. A poem, an essay, lyrics and composition of a song, an article, a book, a play, a musical performance, a diagnosis, a therapy, a heart-searching, a judgment, a comment, a session, a painting, a decoration, a teaching, a learning, and administration, a project, an implementation etc. ... i.e. all aspects of life have better quality then. A happy man benefits from what he eats and drinks; he enjoys everything in life. He affects those around him with his positive energy. If this positive rise in all fields consolidates and becomes permanent, spiritual illnesses, unemployment, ignorance, problems, unrests, enmities and disputes decrease. Crime rates decline and jailors start to search new jobs. Do not think that this is a pink dream. We progress in this direction with confident and long steps. Our rising value Turkey continues to spread happiness to itself and its surrounding.

1. Yüksek Mimar (*Master Architect*).

Wealth brings peace and peace brings wealth. This infrastructure and visual and functional means of technology are put to service in the fields of transportation, architecture and construction. While I live abroad, I come to Turkey in every few months. I can see these developments and pleasant differences like every prudent man. As a man who has tried to investigate many places of the world in terms of history, arts, culture, geography, urban development, architecture, social life, technology, present day and future and who has projects in many countries, I follow the rising stature of Turkey with bliss, praise and pride and I thank Allah for that. If there is requital for everything, the price of these services and self-sacrificing will of course be challenges and incomprehensions in this world, along with facilitations, praises, prayers and rewards.

My sincere prayer and sole wish of my heart is success and happiness of our respected administrators, who set their heart to service of this country regardless of illnesses, tiredness, and internal and external pressures and work hard by the day and night, and all official and civil servants and citizens on their behalf.

Seni, bir gün bu sıfatınla anlatmaya çalışmak ne büyük mutluluk, canım Türkiyem..! Neden mi bir gün? Çünkü; her zaman daha da iyilerine layık olduğun bu günlere hiç de kolay gelinmedi. Neler çekildi neler… Gıda maddeleri için, benzin ve mazot için uzun kuyruklar oluştu; enflasyon dibe vurdu, ekonomi iflas etti; yüzlerde gülme kaslarının yerine çaresizlikten, imkânsızlıktan, mutsuzluktanküçükten büyüğe üzüntü, sıkıntı, hüzün kasları gelişip kalıcı çizgiler bıraktı; kimi insanımız yurtdışında bir şeyler arama peşinde, türlü tehlikeleri göze alarak maceradan maceraya atıldı; işçilerimiz kenarı tüylü bir şapkamsı ile "Alamancı" damgası yiyerek karikatürize edildi; bir on doların dahi karaborsa olduğu, rüşvetin, hortumcu tüccarların kol gezdiği, uluslararası toplantılarda feryatlarımızın desibeli fısıltıdan öte geçemedi; altı delik bardağımız bir taraftan dolar gibi iken, diğer taraftan boşaldığını göstermeden halk oyalanmaya çalışıldı; düşünce özgürlüğünün antidemokratik kulvarda olimpiyat şampiyonluğuna oynadı vb. vb… O günler; evet o günler... Unutulmadı, unutulmaz da!..

Takriben on senedir giderek yükselen refah grafiği ile ön plana çıkan ülkemiz ve insanımız, bardağın yarıdan fazlası dolu olan kısmını değil, o bardağı taşıyan elin, suyu oraya dolduranların kıymetini de bilerek, bize bu ak günleri gösteren Yaratanımıza şükretmeli. Bu gerçekleri doğru görebilmek için doğru bakabilmek

gerekir. Partiler, birer futbol takımı değildirler. Araştırma, irdeleme sempatinin önünde gelmelidir. Objektif ve önyargısız görüş, insanın kıymet bilmesini, takdir etmesini ve doğru tespitini sağlar. Yapıcı tenkitte de bu kaide geçerlidir. Sadece eleştirip iyi olanları görememek ciddi bir eksikliktir, bilhassa ülke menfaatleri söz konusu olduğunda... Başkasının eksiğini (doğru veya yanlış) gören kendisini küçültür yalnızca, hiçbir zaman büyütmez. İkaz ve öneri iyi niyetle, üslubuyla, yerinde ve ehilleri tarafından yapılmalıdır: "Marifet iltifata tabidir." Diğer yandan bakınca tabii ki hatalar vardır ve olacaktır da: "Hatasız kul olmaz" ise, hatasız topluluk ve toplum da olamaz. Yeter ki olanların düzeltilmesi için azami çaba sarf edilsin, yenileri yapılmamaya çalışılsın, tekrar edilerek yanlış sınırına girilmesin.

Bir ülkenin idaresi; herhalde mesleklerin, mesuliyetlerin en zoru olsa gerek. Bir de teslim alınan mirasın durumu, büyük etken. Hele tarihi, sanatı, coğrafyası, yakın uzak çevresi ile bizim ülkemiz!.. En başta iyi niyet, dürüstlük, samimiyet, eminlik, özveri, işi bilmek, çalışkanlık, yaptırım gücü, azim, bilgi, deneyim, donanım, önsezi, saygı, duygu, hoşgörü, demokratik anlayış, meşruluk düzeyinde çağdaş gereksinimlere uymak, adalet, cesaret, karakter, otorite, temsil kabiliyeti, karizma, vizyon, tevazu, sıhhat vb. gereklidir. Emanet ehline verilmelidir. Bu da; "ehil benim" diyenin değil, "ehil sensin" denilenindir. Negatiften sıfıra yükselmek, sıfırdan pozitife yükselmekten zorken, geçmiş senelerin negatifliğinden bu dönem de pozitiflikte artan bir ivme ile seyrediyoruz. Otuz iki senedir yurtdışındayım; taraflı veya tarafsız olarak her şartta gözlemlediğim budur. Güçlü olunca, doğal olarak uluslararası arenadaki saygınlığımız da üst düzeylere çıkmış oluyor. Bu doğrudan ticaret ve turizm sektörünü de etkiliyor. Bir kıtada masaya vurduğumuz fiske, diğer kıtalarda yumruk etkisi yapabiliyor artık...

Gerekli bölgelere gerekli konularda (eğitim, sağlık, iş, vb.) yeni ilave imkânlar açarsak, tembelhaneleri boşaltıp nefsimize beğendirebilirsek aş da var iş de var; yeter ki bunun için çaba harcansın. Mümkün olduğunca dışarıya bağlı kalınmamaya çalışılsın. Tabii ki idareci, kanun koyucu, uygulattırıcı, uygulayıcı, kontrol edici, koruyucu, yargılayıcı, öğretici, öğrenici, iş açan, iş veren, iş alan, haber veren, yorumlayan, dinleyen, seyreyleyen, doğruyu bilen, yanlışı bilen, bilmediğini bilen, imkânını bilen, doğruyu yanlış, yanlışı doğru bilen, bir şey bilmeyen, bilmediğini de bilmeyen vb. dengelerinin de ideal ölçülerde kurulmasının, ayrıca faydalı ilim aşkının, birlikteliğin, kardeşliğin, paylaşımın, hakka hukuka riayetin, hasetsizliğin, özetle; yaratılış gayesine uygun bilinçli bir yaşantı süren herkesin bu yükselişteki payı büyüktür.

İlim, sosyal ve inanç kanunlarında; insanın sonucuna katlandıktan sonra her şeyi yapması mubah mıdır? Asla… Birinciden misal verelim: Sel yatağına kaçak ev yapıp bir gün sel basınca, demiri çimentoyu eksik uygulayıp bir sarsıntıda bina

göçünce; sarhoşken araba kullanıp kaza yaparak kendine ve başkalarına maddi ve manevi zarar verince; suçlu doğrudan aynada aranmalıdır, çevrede değil! Bir filozofun[2] "mademki düşünüyorum o halde varım" sözü üzerine akıl yürütelim biz de: "Mademki varım o halde varlığımın mutlu devamı için yaşantının kanunlarına uymalıyım." "Suçlu ortak arar" deyiminden hareketle genelde mutsuz olan kişi, herkes de kendi gibi mutsuz olsun ister; mutlu ise, herkesin mutluluğunu ister. Buradaki lezzet, paylaşımdadır. "Keyif aldım" yerine "keyif aldık" daha doğru olandır. Hasetle, huzur bozup çelme takmak isteyenler de, belki bir gün iyiyi ve kötüyü ayırt ederek "kaynaşmış bütünün" her zaman parçalardan daha güçlü olduğunun bilincine ererek birlikteliğin ve mutluluğun tadını yudumlayabileceklerdir. Kötü oyunla galibiyet bekleyip puan çalmak yerine, güzel bir oyunla, inançla çalışıp, hak edip puan almak… Hâkim olan ikinci inanç ve bilinçli uygulama sayesinde bu mutlu günlere kavuşabildik. Zemin ve zamanı doğru seçmek ve doğru fikir, doğru karar, doğru uygulama; doğru neticeye götürür.

Mutluluk; yaşamın her dalında veya her meslekte başarının olmazsa olmazıdır, kaliteyi arttırır. Mutlu insan üretkendir, çalışkandır, özverilidir. İnsan mutlu iken daha güzel, daha kapsamlı düşünür, hayata at gözlükleriyle bakmadan önyargısız bir tavır takınır. Ufku, yatayda ve düşeyde üç yüz altmış derecedir. Bir şiir, bir nesir, bir güfte, bir beste, bir makale, bir kitap, bir oyun, bir musiki icrası, bir teşhis, bir tedavi, bir muhasebe, bir muhakeme, bir yorum, bir oturum, bir resim, bir süsleme, bir öğreti, bir öğreni, bir idare, bir proje, bir uygulama vb… yani yaşantıdan bazı bölümler, bu zamandan sonra daha kaliteli olur. Mutlu insanın yediği içtiği ona yarar, her şeyden lezzet alır o. Pozitif enerji dağıttığından çevresini de bu yönde etkiler. Her alandaki bu müspet yükseliş, giderek otururs a ve devamlı olursa; özellikle ruhi hastalıklar, işsizlikler, yoksulluklar, tahsilsizlikler, sıkıntılar, huzursuzluklar, düşmanlıklar, geçimsizlikler vb. azalır. Suç oranları düşerek hapishaneler boşalmaya, gardiyanlar yeni iş aramaya başlar. Bu pembe bir rüya sanılmasın sakın. Emin ve uzun adımlarla bu yönde ilerliyoruz. Yükselen değer Türkiye'miz kendine ve iyi niyetli çevresine mutluluk dağıtmaya devam ediyor. Refah huzuru sağlıyor, huzur refahı arttırıyor. Bu altyapı, ulaşım, iletişim, mimari alanlarında ve inşaat sektöründe de böyle, görsel ve işlevsel açıdan teknolojinin imkânları hizmete sunuluyor. Yurtdışında oturmama rağmen birkaç ayda bir vatanıma geliyorum. Bu gelişmeleri, bu güzel farklılıkları her sağduyu sahibi insan gibi rahatlıkla görebiliyorum. Dünyanın birçok yerini tarih, sanat, kültür, coğrafya, şehircilik, mimari, sosyal yaşam, teknoloji, günümüz ve gelecek konularında incelemeye çalışmış ve birçok ülkede projesi olan biri olarak Türkiye'mizin şimdiki yükselen durumunu sürurla, gururla, takdirle seyrediyor,

2. René Descartes (31 Mart 1596-11 Şubat 1650) –y.n.

takip ediyor ve Allah'ıma şükrediyorum. Her şeyin bir bedeli varsa; bu azmin, bu hizmetlerin, bu özverinin bedelinde de bu dünya için elbette hem zorluklar ve anlayışsızlıklar, hem de kolaylıklar, takdirler, dualar, ecirler olacaktır. Sonsuzluk âlemi içinse; sadece ve sadece mükâfatlar vardır.

Yürekten duam, gönlümün tek dileği; gecesi gündüzü, yemesi içmesi karışmış, hastalık, yorgunluk dinlenme bilmeyen, iç dış baskılar altında can-ı gönülden vatan hizmetine baş koymuş muhterem fedakâr idarecilerimize ve onların şahsında bütün resmi, sivil görevlilerimiz ve vatandaşlarımızın başarısına ve mutluluğuna dairdir.

YÜKSELEN DEĞER TÜRKİYEM

Yanlışlardan arınıp
Doğruluklarla dolmak
Hakkıdır Türkiye'min
Yükselen değer olmak...

Adaletle idare
Hayatla mücadele
Mahlukat sevgisi ile
Şefkatle muamele...

Yılmadan çalışmaktı
Hedef konmuştu önden;
"Yükseldikçe yükselmek"
Bugün belli idi dünden...

Dikenli telli bu yol
Kimisi kıymet bilmez
Kimisi destek olur
Kimi ter bile silmez...

Ağzınla kuş da tutsan
Herkese yaranılmaz
Zafer yolunda biraz
Hasar da aranılmaz...

Emekliler maaşın
Hasta ilacın aldı
"Sabahın körü" bitti
Yollar kuyruksuz kaldı...

Bakıp canlandırarak
Erozyonlu toprağı
Sulayıp dirilttiler
Boynu bükük yaprağı...

Zor şartlarda da olsa
Başarı gayeleri
Düşünmeseler bile
Yükseldi payeleri...

Güzel icraatlarla
Sözünün eri olmak
Tarihe mal olarak
Hoş sedalar bırakmak...

Engebeler aşılır
Azimle koşuşunca
"Akıbet hayırlıdır
niyet halis olunca"!..

Hak için halka hizmet
Yolunda şaha kalkan
Bu yaşamı çözmüştür
Dua almaya bakan...

Dua ve yükselişte
Şehidindir en çok pay
Şerbeti ölümsüzlük
Tespihidir ism-i hay...

Her ölen şehit olmaz
İmanla göçmek gerek
Bâtılı değil, hakkı
Yaşarken seçmek gerek ...

- Senin hürriyetine
Kirli el bitişemez
İman gücüne asla
Başka güç yetişemez...

Bu vatana söylenmiş
Hadis-i peygamberi
Yüce şehitlerimiz
Yayar misk-i amberi...

"Şehitler ölmez" sözü
Gerçeğin ta kendisi
Hem vatanın bekçisi
Hemi de efendisi...

Mehmetçiğin görevi
Sanma göçünce biter
Hizmetinde devleşir
Yüce boyutta gider!..

Kötülerin kaderi
Hakikatten bihaber
- "Şehit" başına bela
Mahşere dek, ne haber?..

Nasipli anne baba
Şehit sahibi olmak
Cennete açan gülde
Bir daha olmaz solmak...

- Bekçiler emrindedir
Al bayrağım ve vatan!..
Kimi toprak üstünde,
Kimi altında yatan!..

İlk kan damladığında
Makamını görerek
Cemalullah'a uçar
"Şehidim" hep gülerek...

- Senin sayende varız
Şehit yatanım senin
"Şüheda kabristanım
Canım vatanım" benim...

Giderek yükselerek
Bu dünyada hep var ol
Enbiyalar diyarı
Aziz Türkiye'm nur ol!..

Prof. Dr. İskender Pala[1]

İNSANLARIN KALBİNE KOYABİLDİĞİNİZ BİR İLHAM MİLYONLAR HARCAMANIZDAN DAHA ÖNEMLİDİR[2]

ABSTRACT

"An Inspiration You Can Place Into Hearts of People Is More Important Than Millions You Spend"

It is clearly visible that Turkey is on the rise in economy and politics. Much progress has been made in the last ten or fifteen years. New business areas emerged and Turkey has become more active in foreign policy. But in my opinion, this rise is not yet adequately reflected in the cultural dimension. Turkey could not yet repeat the leap it achieved in the political realm, in the cultural realm. Today, we can frequently come across many rich but clumsy and impolite people. But as it is known, this is a natural process: humans have to find food first. If one is hungry, then there is no point in him knowing the price of cinema ticket, for example.

Culture-arts is an area that we can derive results from in the long term, as it is the case with education. That means that an investment we make today will return, perhaps, thirty years later. For this reason, our businessmen do not quite want to invest on culture-arts. They want to get results soon. For example, they encourage young people to become business administrators or engineers, so that the people they finance come back to their factories or companies soon after

1. Uşak Üniversitesi Öğretim Üyesi (*University of Uşak*)
2. Söyleşi (*Interview*): Yavuz Türk

education. However, I think it is necessary to encourage people to learn a language and send them abroad to become movie makers, theater actors or musicians. Those youths will, maybe, make a movie on Manzkiert or Salahaddin Ayyubi or make music inspired by this culture, 15-20 years after the education they receive. As a result, an inspiration you can place in people's hearts is more important than the millions you spend. A correction you can make in people's minds is more important than enriching their meals.

There is another dimension to the issue: If industrialists or merchants invest on culture, they can benefit financially from that too. In fact, we did not speak these issues fifteen years ago. After much talk, there is some action to this effect. The growing economic and political superiority is not paralleled adequately in the cultural realm. However, cultural realm will be mobilized too, over time. Of course, discussing and pondering over these issues today is a gain in itself.

Türkiye'de son dönemde dış politika ve ekonomi alanında görece bir yükseliş söz konusu. Bu eğilim, kültür alanına da yeterince yansıdı mı? Sizce, ülkemizin kültür ortamında böyle bir yükseliş var mı?

Kültür, tanımı itibariyle yüzü geçmişe dönük olan ve kaynakları geçmişte bulunan, uzun bir tarihsel sürecin biriktiregeldiği, vicdan, sanat, anlayış, fikir, yaşayış biçimi gibi alanları kapsar. Bu açıdan bakıldığında kültürün, öncelikli olarak Türkiye'de yükselen bir yanını asla görmüyorum. Hatta yükselen başka alanların yanında kültürün kadük bırakıldığını, bir kenara itildiğini, insanların kültür diye bir problemlerinin hiç olmadığını düşünüyorum. Mesela Türkiye'de ekonomi çok büyük yükseliş göstermiştir. Elli sene öncesine göre ekonomik yönden çok büyük nimetlere sahibiz ve önemli gelişmeler sağlanmıştır. Türkiye bilimsel açıdan büyük gelişmeler sağlamıştır. Son elli yıla göre, yüz yıla göre, yüz elli yıla göre, neye göre ölçerseniz ölçün, bugün bulunduğu nokta itibariyle daha öncekilerden çok daha zengin bir zemine sahiptir.

Bu söylediğiniz şeyleri son 10-15 yıllık periyodu düşünerek söylersek nasıl bir sonuç çıkar ortaya?

Son on beş yıl için de aynıdır. Mesela son on beş yılda Anadolu insanının daha fazla imkâna sahip olduğu, daha atılımcı bir ruh kazandığı, daha zengin bir hayat yaşadığı ve artık kabuğunu kırmış, geleceğine daha iyi yatırım yapan bir algılama

ve anlayışa sahip olduğunu söyleyebiliriz. Fakat bütün bunları söylerken, aynı insanların kültüre göre bir algılamaları var mı? Bana göre henüz yok. Şöyle ifade edebilirim: Son on-on beş yılda lüks arabalara binen, zengin döşenmiş evlerde oturan, istediği her türlü nimete kavuşabilen insanların sayısında büyük artış oldu. Ancak bu durum kültürel gelişmeye doğru orantılı olarak yansımadı kanaatimce. Çünkü kültür; insanı zarafet, asalet, hayatı güzelleştiren bir bakış açısıyla donatır. Şimdiki insanlarda, şimdiki dünyanın son on-on beş yıldaki imkânlarını kullanan insanlarda, daha dar çerçevede söyleyelim, Türkiye'nin son on-on beş yılda atılım gösteren sermaye gruplarında, biz ne tiyatro gibi bir dert, ne sinema gibi bir gayret, ne opera gibi bir algı, ne de bir sanat algısı görmüyoruz. Bu insanlar hafta sonlarında AVM'lerde eğleniyorlar.

Kültür ve sanat, hayatı güzelleştirir, insanlarının yüzüne gülümseme sunar, düzene koyar, ruhunuzu dinlendirir ve sizi Allah'ın yaratışındaki insaniyet özelliklerinizin tamamını gösterebilecek olgunluğa getirir. Size format atar. Mesela, son on yılda 12 Eylül'le ilgili 23 adet sinema filmi veya dizi çekilmiştir. Bir tanesi, İsmail Güneş'inki hariç, bunların tamamında, 12 Eylül'de devrimci ve solcu gençlere neler yapıldığı anlatılır. Eğer Türkiye'nin son on-on beş yılının zenginleşen, imkânlara kavuşan, atılım gösteren, insanlarında birazcık kültür ve sanat algısı olsaydı, 12 Eylül'de kendilerinin de acı çektiğini, sağcı, İslamcı gibi kategorize edilen insanların da devrimci ve solcu insanlar kadar eziyet gördüğünü anlatan bir tane film yaparlardı. Demek ki bu ülkede kültür ve sanatın henüz esamisi okunmuyor. Ülkemizde yapılan bütün etkinliklerde bir sanat sergisi, bir kültürel konuşma, bir seminerler serisi vs. yapılmadığı müddetçe, 'Türkiye'de kültürel alanda bir atılım var, bunun için ne söylersiniz?' sorusu her zaman boşlukta kalan bir sorudur. Ben inanmıyorum: Türkiye'de kültür ve sanat henüz parayla buluşmamıştır. Bakın kültürün yaşaması için, sanatın yaşaması için paraya ihtiyaç vardır. Türkiye'de sermaye grupları, paraya hükmeden insanlar, henüz kültürden uzak, sanattan uzak yaşamaktalar. Sanatçılar ve kültür adamları ise parasızdır. Para ile sanatı buluşturduğunuz zaman Türkiye'de kültürden bahsedebilirsiniz. Türkiye'de para ile sanat henüz buluşmamıştır. Buluşma noktasında da ben henüz bir ilerleme görmüyorum. Yani son on-on beş yılda Türkiye kültürel anlamda ilerledi diye kendimizi kandırmanın bir anlamı yok. Çünkü hâlâ sokaklarda birbirimize kaşlarımızı çatarak konuşuyoruz. Hâlâ belediye otobüsünü kiracı gibi, tüketir gibi kullanıyoruz. Hâlâ İstanbul'u tüketen bir konumda yaşıyoruz. Ama eğer biraz kültürümüz olsaydı, biraz sanatımız olsaydı o zaman biz bu yaşadığımız şehri de, biraz gezindiğimiz mekânları da bu karşılaştığımız insanları da kendimizden bilir, gülümser, hayatımıza güzellikler yansır, hayatın birdenbire güzelleştiğini görürdük. Bir defa sağ algı, Türkiye'de kültür ve sanat bakımından sol algılamanın gerisindedir. Bunu bir özeleştiri olarak almamız gerekiyor.

Peki, bunun temel sebebi nedir sizce?

Önce insanlar zengin olur, geçimlerini temin ederler. Geçimlerinden arta kalan fazla paradan kültür ve sanata ödenek ayırırlar. Türkiye'de, kemer sıkma politikasından söz edildiğinde ilk önce kitap almaktan, tiyatroya gitmekten vazgeçeriz. Türkiye'de atılım gösteren kesimleri, insanları küçümsemek için söylemiyorum, asla küçümsemiyorum; bu bir süreçtir, kültürle sanatla örtüşen işler yapabilmeleri için daha bir on beş yıl geçmesi gereklidir. Çünkü, televizyonun günah kutusu olduğunu söyleyen bir gelenekten geliyorlar. Televizyonu çocukluğunda günah kutusu olarak gören bir insanın o televizyonda dizi filmler yapması, mesela bir Alpaslan'ı, bir Kanuni'yi, bir Hz. Ömer'i, bir Selahaddin Eyyubi'yi kendi tarihinden ilham alan, kendi kültüründen devşirilmiş konuları tiyatroya dönüştürmesi, operaya dönüştürmesi, sanata dönüştürmesi ve kültürel bir aktivite içine sokması henüz beklenemez. Çünkü bu insanların böyle bir algısı yok. Çünkü onlar, daha yeni yeni karınlarını doyurup para arttırmaya başladılar. Bundan sonra başlayacaklardır. Evinize götürecek ekmeğiniz yoksa sinema biletlerinin kaç para olduğunu öğrenmeye ihtiyacınız yoktur. Önce evinize ekmek götürmek durumundasınız. Kültüre, sanata daha çok zaman var. Olmayacak mı? Elbette olacak. Bunları konuşa konuşa, bunları anlata anlata bu insanların bazıları; evet, bir film şirketi kurabiliriz diyecek. Bazıları, biz de bir belgesel kanalı kuralım; bazıları, bir özel tiyatro açalım da burada kendimize ait, kendi algımıza hizmet eden oyunlar oynasın, diyebilir. Ama şimdilik daha tiyatroya gitmiyor bu adamlar. Şimdilik daha sinemaya gitmiyor. Gidiyorsa alışveriş merkezlerine gidiyor, eğlenceyi o zannediyor. Bundan kurtulmadıktan sonra Türkiye'de bir kültür-sanat algısından söz edemeyiz.

Türkiye'deki kültürel değişimi, sosyal değişim ve dönüşmeyle paralel görüyorsunuz. İşadamlarına düşen görev nedir sizce burada? Doğal süreci beklemek mi, yoksa süreci hızlandırmak mı?

Elbette bu süreci hızlandırmakta fayda var. Bugün bizler çocuklarımızın nasıl ki mühendis, doktor, avukat olması için çırpınıyorsak, aynı şekilde müzisyen, edebiyatçı, tiyatrocu, yönetmen olması için de çaba harcamalıyız. İşadamlarımız için de böyle bu: Hangisi, ben bu sene şirketimin hayrı olsun, iki tane öğrenciyi piyano öğrenmek için İngiltere'ye gönderiyorum, iki sene orada okutacağım, der? Eğer gönderecekse mühendis yetiştirmek için gönderir, daha sonra gelip kendi fabrikasında bir iş yapsın, çalışsın diye. Ama hayat böyle dönüşmez. Hayatı harmanlamanın, güzelleştirmenin de yolu budur. Yoksa hep çatışmalarımızla, kavgalarımızla, yüreklerimiz çizik çizik yaşarız. Eğer sermaye grupları kendiliklerinden, "Bu ülkede benim kültürel birikimime, benim medeniyet

birikimime de atıf yapan filmlere, tiyatrolara, operalara, müzikallere, gösterilere, konserlere ihtiyaç var," diye düşünüp bu konserlere yer verebilecek, bu operaları yazabilecek, bu filmleri çekebilecek insanları kendisi yetiştirmediği müddetçe bunu başaramaz. Kendisinin yetiştirmesinin bir tek yolu vardır: Herkes kendi miktarınca, benim yılda şu kadar bütçem, şu kadar cirom var… Bu ciro içerisinden üç tane öğrenci okutacağım. Herkes mühendis okutuyor, herkes tabip okutuyor; yeter artık, ben sanatçı okutmak istiyorum. Üç tane öğrenciyi, Fransa'ya gönderiyorum, New York'a gönderiyorum, Sydney'e gönderiyorum, Japonya'ya gönderiyorum… Sırf oralardaki sanat alanlarını alsınlar, devşirsinler, getirsinler; geri geldiklerinde de benim için opera yazsınlar, benim kültürüm için. Bu kültür adına, bu medeniyet adına film çeksinler, bu medeniyet adına senaryolar üretsinler, bu medeniyet adına konserler düzenlesinler. Bu yatırımı yapmadıktan sonra hangi kültürden, hangi sanattan bahsedebiliriz? Biz bol bol kazanıp, bol bol zengin olup ondan sonra iş kültür-sanata gelince, ama bu israftır, buraya bu kadar para yatırılmaz, diyoruz. Bakın, örneğin finans kurumları işte gözünüzün önünde. Finans kurumlarına, kültür-sanat adına ne yaptınız, dediğinizde, ilk söyledikleri şey şu: Yılbaşında takvim bastık, Ramazan'da imsakiye bastık… İyi de, bunlar kültür-sanat çalışması değil! Hat yarışmalarından vazgeçelim artık. Yapmayalım demiyorum, ama gına geldi artık. Tezhip ve ebru kursu açmaktan bir süre vazgeçip biraz da şan ve resital, ne bileyim opera, piyano veya çelloya yatırım yapmak lazım. Çünkü dünya sanat ve kültür yönü o taraftan geliyor. Siz istediğiniz kadar hattatlık, tezhipçilik, ebruculuk kursları açabilirsiniz, bunlar çok güzel şeyler. Ama, bununla sanat yaptım, diyemezsiniz. O sanatın yalnızca bir dalıdır. Sanatı etkilemek istiyorsanız, sanatın bugünkü kulvarında neler kullanılıyorsa onları kullanmak zorundasınız. Bir sürü vakıf üniversitesi var; hangisi bir konservatuar açtı veya programında bir konservatuar var. Hiç yok. Niye? Çünkü öyle bir algı yok henüz. İşletme fakültesi açılıyor, çünkü işletmeciye ihtiyaç var; mühendislik fakültesi açılıyor, çünkü mühendise ihtiyaç var. Bu da tabii. Bunun için ayıplamıyorum ama anlayışlarımız buraya gelmedikten sonra, kültür ve sanat alanında Türkiye son on-on beş yılda bir yere geldi cümlesi bence boşlukta kalır.

Kültür-sanat da tıpkı eğitim gibi uzun vadeli yatırım gerektiriyor. Bugün yapılan pek çok yatırımın karşılığını on beş yirmi yıl sonra alabiliriz ancak, öyle değil mi?

Kesinlikle. Bir şirket, on beş yıl boyunca her sene iki tane öğrenci gönderse yurtdışına, on sene sonra yurtdışında eğitim almış, sanat ve kültürel bakışı olan yirmi tane adama sahip olur, doğru mu? Ayrıca bu yirmi kişinin o şirkette çalışmasına gerek yok; onlar, Türkiye'ye çeşitli alanlarda katkı sağlayacak.

Bakın, yatırım şöyle olur: Kültür ve sanat adına düşünecek insanlarla iletişimde olursunuz. Parayla sanatı buluşturacak alanları, köprüleri kurarsınız. Sonra o alana yatırım yaparsınız, üç tane öğrenci bu sene, beş tane araştırmacı önümüzdeki sene, beş tane araştırmacı daha sonraki sene yurtdışına gönderirsiniz, dünyanın her yerindeki kültür ve sanatı harmanlarsınız. Yatırım yaptığınız insan on yıl sonra dönüp geldiğinde bir tane Selahaddin Eyyubi ya da Malazgirt filmi yaptığı zaman, işte o on yıllık yatırımın karşılığı alınmış olur. İnsanların kalbine koyabildiğiniz bir ilham, milyonlar harcamanızdan daha önemlidir. İnsanların zihinlerinde yapabileceğiniz bir düzeltme, onların sofralarını daha da zenginleştirmekten önemlidir. Biz burs verdiğimiz zaman, çocuğun eline ayda 200 lira para veriyoruz. Böyle burs olmaz; burs verecekseniz bir çocuğa yabancı dil imkânı hazırlayın. O çocuğa bir sanat alanında kendisini yetiştirme imkânı sağlayın. Biz sadece burs dağıtıyoruz... Ne yapıyoruz? Banka hesaplarına her ay yüz lira, iki yüz lira yatırıyoruz. O çocuk da ne yapıyor bununla? Ya ayakkabı alıyor ya pantolon alıyor. Çünkü ona yol göstermiyoruz. O çocuğa gene yüz elli lira harca ama bir yabancı dil öğret, bir sanat dalında yetkinleştir, bir şey yap yani; ona bir zenginlik kat, harcanacak para verme eline! Ben dertliyimdir bu konuda.

Bütün bu söylediklerinize rağmen, özellikle İstanbul özelinde bir gelişme, bir hareketlilik var: Son yıllarda İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin, Kültür Bakanlığı'nın, İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Ajansı'nın yaptığı şeyler var. Bunları biliyoruz. Oysa, daha on yıl öncesine kadar bunların çoğu yoktu. Artık kurslar açılıyor, farklı şeyler yapılıyor... Bu da bir ivme değil mi, bir hareket noktası... Mesela bugün, kültür ekonomisi diye bir kavram konuşuluyor... Yani kültüre para yatırmak ve oradan bir kazanç ortaya çıkarmak.

Bence daha önemlisi şu olmalı: Kültüre para yatırmak ve oradan insan kazanmak. İşin doğrusu, on beş sene önce bu konuştuklarımızı dahi konuşmuyorduk. Bunları konuşa konuşa, ucundan köşesinden bir şeyler yapılmaya başlanmıştır. Bu saydığınız etkinliklerin çoğunun içinde bizzat bulunduğum için; 2010'da, Kültür A.Ş.'de, bütün bunlarda çorbada tuzum olduğu için söylüyorum: Sanki çok kara bir tablo çizmiş gibi görünsem de aslında söylemek istediğim özetle şu: Türkiye, politik alanda yaptığı sıçramayı kültürel alanda henüz yapamamıştır. Türkiye, ekonomi alanında, sanayi alanında yaptığı sıçramayı henüz kültürel alanda yapamamıştır. Benim şikâyetim bundan dolayıdır. Bugün gelişen bu ekonomik ve siyasi üstünlük kültür alanında henüz istenilen düzeye ulaşmamıştır. Ancak, baştan beri söylediğim gibi; zamanla kültürel alanda da bir hareketlilik sağlanacaktır. Bugün, oturup bunları konuşuyor, bunlar üzerine kafa yoruyor oluşumuz bile bir kazanımdır elbette.

Beşir Ayvazoğlu[1]

KENDİ DÜNYALARINDAN SIYRILABİLİP DAHA GENİŞ KİTLELERE HİTAP EDEBİLEN YAZARLAR ÖN PLANA ÇIKIYOR[2]

ABSTRACT

"Authors Who Move Out of Their Worlds and Address To A Wider Audience Gain Prominence"

Is literature on the rise in Turkey? Does it really open out to the world? I do not think that there is anyone who monitors this environment closely enough to make a conclusion in this regard. But we can safely say this: Turkish literature is at the same time a literature that was awarded the Nobel Prize in 2006. Whatever you think of Orhan Pamuk, he is an important author and by winning the Nobel Prize he started a process that let the world notice the Turkish literature. This is surely important. Orhan Pamuk played a very important role in opening the Turkish literature out to the world. We have other very important authors today along with him.

Our authors' works are translated into world languages by Project TEDA and our literature is tried to be promoted abroad. But I think that the Turkish literature gained significant momentum in novels. We already have important names and young authors showing presence in the world literature. Women are more seen on the foreground in

1. Yazar (*Writer*).
2. Söyleşi (*Interview*): Yavuz Türk

short stories. There is a weakness in essays in the recent period, as only a few are written. Literary criticism is the weakest field in our literature. That is because in order to be a good literary critic one needs to earn his living with that. That means you will have to read hundreds of books; there is no other way. Many texts written by literary critics are in fact reviews only.

We can surely speak of a rise, but in general terms only. To see the nature of this rise in its entirety is not within anyone's means, as I said at the beginning. That is because today no-one has the means to cover every development in the world of literature and keep track of everything written. We just give a name to what appears quantitatively, and call it a "rise". In qualitative terms, we can only make partial evaluations. This is far short of covering the whole. In fact no-one in the world has the chance to cover the whole as it was possible before and make a comprehensive evaluation. Therefore, there are kinds of islands and individual standouts. What are these standouts? Those who move out of their worlds and address to a wider audience gain prominence. Perhaps they represent the literary world today. We see them when we talk about the Turkish literature.

Son on yıldır bildiğiniz gibi, kültür alanında, özellikle de edebiyatta görece bir yükseliş söz konusu. Siz bu yükselişi nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bu dikkatli bir şekilde araştırılıp düşünülmesi gereken bir konu. Gerçekten bir yükseliş var mı, yoksa bir yanılsama mı bu? Görünüşe göre hüküm vermek gerekirse, kültür ve edebiyat hayatımızda bir canlılıktan söz edilebilir. Romancı ve yazılan roman sayısında artış, bazıları kısa ömürlü olsa da çok sayıda edebiyat ve kültür dergisinin çıkması, yarışmalar, ödüller, kitap fuarları vb. Türk edebiyatının bir canlanma dönemi yaşadığını gösteriyor. Tabii, bu söylediklerim daha ziyade kemmiyete yönelik… Edebî ürünlerin kalitesi hakkında hüküm verebilmek için ciddi bir okuma, değerlendirme ve eleştiri faaliyeti gerekiyor. Tam burada edebiyatımızın temel bir problemine de değinmiş oluyoruz: Türk edebiyatının en önemli problemlerinden birisi eleştiri eksikliğidir. Yani canlanıp yükseldiğini düşündüğümüz edebiyatın, ciddi eleştirmen yokluğu yüzünden, gerçekten bir yükseliş yaşayıp yaşamadığı konusunda kesin bir şey söyleyemiyoruz. Benim kendi hesabıma verdiğim hüküm, vardığım netice okuduklarımla sınırlıdır. Dolayısıyla benim de, başkalarının da bugünkü edebiyatımızın geneli hakkında

vereceği hüküm gerçeği bütünüyle kuşatamaz. Bundan elli sene önce edebiyatın bütünü hakkında yorum yapmak mümkündü. Çok az kitap yayımlanıyor ve bunlar sınırlı bir çevreye hitap ediyordu. Bu konularda söz söyleyebilecek herkes yayımlanan hemen her şeyi okuyordu. Dolayısıyla sağlıklı hükümler vermek mümkündü. Bugün hem çok yayın var, hem de kendi adacıklarında yaşayan çok farklı anlayışlara sahip edebiyat muhitleri var. Hakikaten takip etmek imkânsız. Bana bazen bir günde otuz-kırk tane kitap geliyor. Şiir, hikâye, roman, deneme… Ve tabii dergiler…

Dergiler hakkında ne düşünüyorsunuz? Özellikle edebiyat dergilerinin ciddi zorluklarla pençeleştiklerini duyuyoruz.

Dergi meselesi önemli; uzun ömürlü birkaç dergimiz var; edebiyat dergileri maalesef genellikle uzun ömürlü olmuyor. Olsun, ne kadar çok dergi çıkıyorsa, bana sorarsanız, o kadar çok farklı şey söyleme ihtiyacı olan genç edebiyatçı var demektir. Bu manada ben edebiyat dergilerinin kısa ömürlü olsa da bir çıkıp batmalarını bile bir hayatiyet alameti olarak görüyorum. Hepsini önemsiyorum. Bu dergilerde yeni yazarlar yetişiyor; küçük dergilerde başlayıp önemli eserlere imza atan yazarlar var. Dergiler aslında, edebiyat ortamının en canlı platformlarıdır. Dolayısıyla edebiyat ortamının mahiyetini, hangi eğilimlerin ortaya çıktığını, hangilerinin hâkim olduğunu anlayabilmek için edebiyat dergilerinin takip edilmesi gerekiyor. Edebiyat dergilerinin de ne kadar zor şartlarda yaşama savaşı verdiklerini biliyorsunuz. Mesela ben, *Türk Edebiyatı* dergisini tek başıma çıkarıyorum diyebilirim, bir tane yardımcım var, o da tashihlere filan bakıyor. Dolayısıyla herhangi bir derginin de bütün bir edebiyat dünyasını kuşatması, bütün gelişmeleri yakından takip edip yansıtması ve değerlendirmesi mümkün değil. Türkiye'de edebiyatın yükselip yükselmediği, dünyaya açılıp açılmadığı meselesine dönersek: Bu konuda kesin kanaat belirtecek, hüküm verecek kadar bu ortamı yakından takip eden birisinin olduğunu zannetmiyorum. Yalnız şunu unutmamak lazım: Türk edebiyatı, 2006'da Nobel Ödülü'ne layık görülmüş bir edebiyattır. Orhan Pamuk hakkında ne düşünürseniz düşünün, önemli bir yazardır ve Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanarak Türk edebiyatının dünyada fark edilmesini sağlayan bir süreci başlatmıştır. Türk edebiyatının dünyaya açılmasında Orhan Pamuk'un rolü çok önemli. Tabi ki "Dünya çapında ses getirecek tek yazarımız Orhan Pamuk mu?" diye sorulabilir. Değil elbette. Çok önemli yazarlarımız ve şairlerimiz var. Ben özellikle romanda Türk edebiyatının ciddi bir ivme kazandığını düşünüyorum. Hikâyeye bakıyorum; bu alanda kadın yazarların öne çıktığı gibi bir izlenimim var. Bazı yazarlarımızın eserlerinin bir kısmı Kültür Bakanlığı'nın TEDA Projesi ile dünya dillerine çevriliyor ve yurtdışında tanıtılmaya çalışılıyor.

TEDA'ya benzer bir proje 1940'lı yıllarda yapılmış. Gerçi o dönemde daha çok dünya klasikleri dilimize kazandırılmış. Şimdi de TEDA ile Türk edebî eserler dünya dillerine çevriliyor. Sizce bu yeterli mi, yeterince faydası var mı?

Tabii faydası vardır. Bir şekilde dünyaya açılmalıyız. TEDA Projesi bu manada önemli bir proje. Yabancı dillere çevrilmek üzere seçilen eserler elbette tartışılabilir. Bu proje çerçevesinde tercüme edilen kitaplar gerçekten tercümeye layık mı değil mi, ayrı bir sorudur. Tabii Kültür Bakanlığı'na sormak lazım; kitaplar dillerine tercüme edildiği ülkelerde ne kadar ilgi görüyor, böyle bir araştırma yaptılar mı? Ne kadar zamanda, nasıl bir netice bekliyorlar? Bu konuda bir öngörüleri var mı? Bu sorulara cevap alabilmiş değiliz, ama en azından Türk edebiyatı namına ne yapılmış diye bir yabancı merak ettiği zaman, tercüme edilmiş çok sayıda eser bulabilecek. Bu bir kanaldır. Bu tür kanalları açmakta fayda vardır. Şu an için çok belirgin bir faydası görünmese de, uzun vadede birtakım kanallar açabilir. Diyelim bir gün bir eleştirmen Tanpınar'ı okuyacak, "Müthiş!" diyecek, "Başka eserleri var mı?" diyecek… TEDA Projesi gibi projeler, uzun vadede faydaları ortaya çıkacak projelerdir. Sabırlı olmak gerek o yüzden.

Eleştiri yokluğundan söz etmiştiniz. Bunun sebepleri nelerdir sizce?

Hakikaten edebiyat eleştirisi en zayıf olduğumuz alan. İyi bir edebiyat eleştirmeni olabilmek için hayatınızı bu yolla idame ettirebilmeniz, geçiminizi sağlayabilmeniz gerekir. Seçtiğiniz alanda sürekli okuyacak ve gelişmeleri yakından takip edeceksiniz. Kolay değil, ama bunun başka yolu yok. Edebiyat eleştirmenlerince yazıların çoğu aslında eleştiri değil, objektifliği tartışılabilir tanıtma yazılarıdır. Son yıllarda gazetelerin kitap ekleri arttı. Bugün neredeyse bütün gazeteler kitap eki veriyor. Bu güzel bir gelişme, fakat yayımlanan yazılar, daha çok sözü edilen kitabın övüldüğü tanıtma yazılarıdır. Derinlikli eleştiri yazılarına çok az rastlıyoruz. Gerçek manada eleştirisi olmayınca, zaaflarımız farkına varmak da zorlaşıyor. Tabii ciddi eleştiri cesaret isteyen sevimsiz bir iştir; kavga etmeyi, edebiyat dünyası ile çekişmeyi, boğuşmayı, dışlanmayı göze alacaksınız. Ama bunu göze almadan edebiyata hizmet etmek mümkün değil.

Türk edebiyatı nicel olarak arttığını söyledik. Bu zaten ortada, kitap satışları artıyor. Eskiden böyle değildi, kitap insanlar için bir ihtiyaca dönüşmeye başlıyor yavaş yavaş. Bu bağlamda şunu sormak istiyorum: Kitap satışları arttıkça, yani bu iş bir sanayiye dönüştükçe nitelik de artmayacak mı; nicel artış, sonrasında nitel artışı sağlamayacak mı? Yani ileriki aşamada, belki bundan 20-30 yıl sonra?

Pazarlama teknikleriyle okuyucunun artırılması ayrıca tartışılacak bir meseledir. Nitelikli okuyucunun artıp artmadığına bakmak lazım. Yazarı çıtayı yükseltmeye zorlayacak olan nitelikli okuyucudur. Belirli bir seviyenin üzerine çıkan, yani kitabı bilerek, seçerek alan okuyucu, zamanla kötü yazarların elenmesini sağlayabilir. Pazarlama teknikleriyle yükseltilen tirajlar, edebiyatı maalesef aşağıya çekiyor. İyi okuyucu; iyi roman, iyi şiir, iyi hikâye, deneme, araştırma vb. ister. Türkiye'de bunun sıkıntısını çekiyoruz. İstisnalar hariç, edebi eserin kalitesi yükseldikçe okuyucu sayısı düşüyor. Okuyucuların çoğu, sözü çok fazla edilen yazarları ve kitaplarını tercih ediyor. Sadece yazardan yazara değişen bir durum değil bu; aynı yazarın bile mesela bir kitabı çok satılıyor da, başka bir kitabı da hiç iltifat görmeyebiliyor. Henüz kaliteden ziyade popülariteye bakan bir okuyucu kitlesi hâkim. Piyasa da onlara gözünü dikmiş, onları avlamaya çalışıyor. Aslında eleştirmen yokluğunun da bu durumla bağlantısı var. Okuyucu kitlesinin artışına paralel olarak bu kitlenin seviyesini yükseltmenin yollarını da aramak gerekiyor. Eskiden kitaplar en az beş bin adet basılırdı, bugün belli yazarların kitapları dışında, çok az kitap iki bin adetten fazla basılıyor. Ama kitap çeşidinin eskisine nazaran çok arttığını unutmamak gerekir. Eskiden tirajlar yüksekti, şimdi basılan kitap sayısı… Dolayısıyla okuyucu sayısında düşüşten değil, yükselişten rahatlıkla söz edilebilir. Yine de bu yükseliş bu nüfusumuzdaki artışa oranla çok düşüktür.

Siz Frankfurt Kitap Fuarı'nda bulunmuş muydunuz? Fuar nasıldı sizce, yeterince verimli miydi?

Onur konuğu olduğumuz 2008 fuarını kastediyorsunuz herhalde. Tabii, bulundum. İki-üç yıllık hazırlığa rağmen aynı kattaki bazı ülkelerin, mesela İtalya'nın standıyla mukayese edildiğinde hayal kırıklığı yaratıyordu. Şüphesiz çok iyi hazırlanan, hatta belki de ciddi bağlantılar kurup sözleşmeler imzalayan yayınevleri vardı; fakat hiç hazırlanmadan kendilerini bu mahşerde buluveren yayınevleri çoğunluktaydı. Frankfurt'a TÜYAP veya Sultanahmet Fuarlarına gider gibi gitmişlerdi. Biliyorsunuz Frankfurt Kitap Fuarı, bizdekiler gibi indirimli perakende satışların yapıldığı bir fuar değil; kitaplar sadece sergilenir. Dünya yayıncılarının buluşma yeridir, ciddi anlaşmalar, sözleşmeler yaparlar. Bununla beraber Türkiye'nin başarısız olduğunu söylemek büyük haksızlıktır. Her şeyden önce, Frankfurt Kitap Fuarı'nda "Onur Konuğu" olarak temsil edilmenin başlı başına bir başarı olduğunu, birçok yayınevinin ve yazarın ilk defa böyle bir organizasyona katılarak dünyada neler olup bittiğine dair fikir sahibi olduğunu, bunun meyvelerinin önümüzdeki yıllarda alınabileceğini düşünüyorum.

Hakan Şükür[1]

SEVGİ VE SAYGININ OLDUĞU HER YERDE BAŞARI DA OLUR[2]

ABSTRACT

Success Comes Whenever There Is Love and Respect

Firs of all, a perfect vision has emerged in recent years. Why perfect? We are living in a time where neighborhoods of the past are dying; we live in apartments individually and as families but we do not know our neighbors. We have more egoist lives. I am talking about this, because when my head aches and when I have a problem, my neighbor should be my first resort. Neigborhood rights are therefore very important. Our country had very substantial values throughout history. We did not break up and get scattered throughout centuries of hegemony. Our country is therefore a great power. We need to be aware of this in the first place. When people who are aware of this came to power in Turkey, we have started to see very beautiful reflections of this. A new structure is emerging that encourages close ties with our neighbors and acquaintants first and opening out from that point onwards.

Biz hem futbolcu kimliğiyle, hem de araştıran, gözlemleyen ve bu anlamda konuşan; ülkesinin sıkıntılarıyla dertlenen; ekonomisiyle, sefaletiyle ilgilenen Hakan Şükür'ü tanımak istiyoruz. Bu vesileyle yükselen değer olarak bir Hakan Şükür pratiğini bu ülkeyle paylaşalım istedik. Bu anlamda sizi kısaca tanıyabilir miyiz?

Babam Kosova Priştina'dan, annem ise Makedonya-Üsküplü. 1956 yılında İstanbul'a gelmişiz, sonra İstanbul'dan Konya'ya, Konya'dan Sakarya'ya, sonra tekrar Sakarya'dan

1. Eski Milli Futbolcu (*Former Football Player*).
2. Söyleşi (*Interview*): Mustafa Öztürk.

da İstanbul'a göç etmişiz. Ben Sakarya'da dünyaya geldim, 1971 yılında. Tabii ortaokul ve lise dönemlerimde çok erken yaşlarda Sakaryaspor altyapısında bir futbol geçmişim var. Ondan öncesinde de altyapıda biraz oynadım. Yani böyle tozu toprağı biraz yuttuk. Amatör kümelerde ve birçok mevkide oynadım. Futbola başladığım ilk günden itibaren atletik özelliklerim olduğu için birçok mevkide beni denediler. Onun da faydasını ileriki dönemlerde gördüm. Yani sadece geride kalan değil, pres yaparak, takım savunmasına katkıda bulunarak, havaya çıkarak takımı savunan bir geçmişim var. Çok faydasını gördüm. Ve çok erken yaşta A takımına yükseldim. Bu süreçte babamın çok büyük katkısını gördüm.

Son yıllarda birçok şey değişti Türkiye'de; dışişleri politikalarından tutun da ekonomiye, kültürel hayata kadar. Türk futbolunda da büyük değişimler oldu mu sizce?

Bugün bize birçok değeri hatırlatan bir iktidar partisi var. Yaptıkları ortada. Dünyaya açıldık. Öyle ki, dünyaya yardım ediyoruz artık. Mesela, Filistin'le ilgili gerektiği şekilde tepki gösterebiliyoruz. Bu bizim tarihten aldığımız güçle çok doğru orantılı. Güçlü bir ulusuz, bir kere yüreğimiz güçlü. Bu yürekli insanlar arttıkça da hem maddi olarak hem manevi olarak güçlenecek ve dünyaya daha güçlü mesajlar vereceğiz. Liderimiz önemli işler yapıyor, ne olursa olsun, ülkeye bakış açısı değişti. Ben bunu dışarıdan, hani bir insanı seviyor gibi söylemiyorum, dışarından bir gözlemim olarak söylüyorum. Benim de kendi aile yaşantım var. Herhangi bir partiye mensup değilim. Bunu böyle düşünüp uygulayan her insana da saygı duyarım. Yani ülkem için bu başarıyı gösteren her insana saygı duyarım. Uluslararası platformda, değerlerimle kabul görmemi sağlayacak her hareketin yanındayım. Arkadaşlarla maç toplantılarında, sohbetlerimizde her zaman şunu söylüyorum: Her konuda Batı'ya ulaşmak çok önemli. Ama Batılıdan daha çok Batılı olmak da bizim kültürümüzde yok. O kadar düzenli bir yaşamları var ki, örnek almamız gereken. Yani bunu söyleyemiyorlar ama, bugün Batılılar, Türkiye'nin potansiyeline, üretimine muhtaç durumdadır. Çünkü artık kısıtlanmış bir dünyada yaşıyoruz. Krizde yaşananlar ortada. Bu birleştiriciliği yapan insanlara da, teşekkür etmek lazım.

Bu ülkede kaybolan değerler bu hükümetle birlikte gerçekten ayağa kalktı. Birçok kaybolan değerimiz ortaya çıkmaya başladı. Hem futbol cenahı, hem de federasyonda inançlarımıza da yeri geldiğinde saygı duyacak bir olgunun gelişmesi mümkün olmaz mı?

Yaşadığımız değerleri ortaya çıkaranları takdirle karşılıyorum ve saygı duyuyorum. Tarihimizde ne varsa bunları ortaya çıkaran bir kültür bakanımız var. Gerçekleri

görmemeyi, ideolojik körlük diye nitelendiriyorum. Ellerindeki ufak tefek şeyleri büyük medya kanalları aracılığıyla farklı yerlere getirme çabalarını da talihsizlik olarak görüyorum. Bütün dünyanın yaşadığı küresel bir krizi, çok net bir şekilde ve an az hasarla geçmişsiniz, bu bile farkındalık yaratıyor ama bazıları bunları söylerken zorlanıyor, söyleyemiyor. Bu ülke, tarih boyunca bu sosyal mozaikle yaşamayı, beraber savaşlara girip çıkmayı, büyük zaferler kazanmayı başarmış. Yani tarihimize baktığınızda bunu görüyorsunuz. Kürt kardeşlerimizle Çanakkale Savaşı'nda yaşanan milli ruh, milli birlik örneği var. Bize dünyanın her yerinden yardım gelmiş, Mesela şimdi karşılığını ödüyoruz Pakistan'a. Bu zenginlik de zaten bizi çok daha ileriye götürecek, kendimizi dünyaya anlatma fırsatını verecek.

Türkiye'nin bu hükümetle birlikte, özellikle Ortadoğu'da sorunlara çözüm önerileriyle gerçekten onurlu bir duruş sergileyen, duruşuyla da hakikaten hak ettiği yeri kazanan bir dış politikası var. Siz Türkiye'nin bu gidişatını nasıl yorumluyorsunuz? Bir vizyon oluştu mu, bu vizyonun ülkemize ve dışarıya yansıması nasıl?

Her şeyden önce, tek kelimeyle mükemmel bir vizyon oluştu. Neden mükemmel? Şimdi, komşuluk kültürünün kalktığı bir ortamda yaşıyoruz, yani bireysel olarak, aile olarak, apartmanlarda yanımızdaki komşumuzu tanımıyoruz. Yani biraz daha egoist bir yaşamımız oluştu. Buradan girmemin sebebi şu; mesela benim başım ağrıdığında, başım sıkıştığında en önce kapısına dayanacağım kişi komşum olmalı. Ülkemiz, tarih boyunca çok önemli değerlere sahip olmuş. Yüzyıllar boyunca egemenliği sürmüş, dağılmamış. Bir kere bunun farkında olmak lazım. Bunun farkında olan insanlar gelip ülkeyi yönetmeye başlayınca da ortaya büyük güzellikler çıkmaya başladı. Önce komşularımızla, yakın çevremizle ilişkiler içerisine girmeyi, oradan dışarıya doğru açılmayı deneyen bir yapı oluştu. Bizi senelerce dışarıya açmamışlar mesela. Bugün bir sürü işadamımız dışarıya gidiyor, yatırım yapıyor. Bu hükümetle o kadar büyük gelişmeler oldu ki, sadece Türkiye'de değil, gidip dışarıda doğru temsiller yapıldığında, ülkemizi iyi anlatabilmenin ne demek olduğunu gördük.

Hem dış politikanın oluşmasında hem ekonominin gelişmesinde sivil toplum örgütleri çok büyük etkendir. MÜSİAD da bunlardan bir tanesidir ülkemizde. Sivil toplum örgütleriyle ilgili düşünceleriniz nelerdir?

Birlikte hareket edebilmenin, ortak bir paydada buluşabilmenin faydalarını uzun vadede aslında hep beraber gördük. Ben de aslında bir sivil toplum kurumuyum, oyuncular için. Yani paylaşmanın ne demek olduğunu, paylaştıkça bereketlendiğini, biz inancımızdan biliriz. Ama bunu reele döndürdüğümüzde hakikaten çok net

bir biçimde karşımıza çıkıyor. Yani herkesin bir fikri vardır, bir araya geldiğinizde, farklı fikirlerden kendinize uyan birçok fikir çıkar. Buradan da doğru model oluşturabilirsiniz. Devlet, sadece öğreten olmamalı, bu tip birlikteliklerde öğrenen de olmalı. Siz ne yapıyorsunuz? Ortada bir şikâyet, bir sıkıntı var, geniş bir toplulukla bunu dile getiriyorsunuz. Devletin belki o an göremeyeceği, kafasının meşgul olduğu bir dönemde, siz bunun faydasını anlatıyorsunuz. Hayat yaşadıkça öğrenilir. Sadece bu değil, kültürel zenginliklerimizi de anlatmak zorundayız. Bunları yabancılarla paylaşmak durumundayız. İnsanlar gelsin iş yapsınlar, iş vasıtasıyla bizim mozaiğimizi görsünler, incelesinler. Biz doğru temsili bu şekilde de yapabiliriz. Bunu yapmak zorundayız. Bize yukarıdan bakmalarını engelleyecek tek şey, bizim bu topluluklarla dışarıya gitmemizdir. Bir Türkün, bir Müslümanın nasıl iş yaptığını gösterebilmek çok önemli. Para kazanmak aslında ikinci planda kalmalı. Bizim en çok ihtiyacımız olan şey, kendimizi doğru temsil etmek. Kendimizi anlatabilmenin tek yolu da önce doğru model olmaktır. Bunun için birlikte hareket edebilmek çok önemli. Hani derler ya; "Birbirimizi sevmek zorunda değiliz ama saygı duymak zorundayız." Ben sevmek zorundayım, öyle hissediyorum kendimi. Biz birbirimizi sevmezsek, birlikte hareket edemezsek, bir şey yapamayız, diye düşünüyorum.

Dışarıdan Türkiye'ye baktığınızda ekonomik, siyasi, kültürel gelişmeler nasıl yansıyor sizce?

Ben aynı zamanda bir yatırımcıyım. Enerji işleri yapıyorum. Yabancı yatırımcılarla birlikte oluyorum. Buraya akın akın gelme çabalarını gördükçe büyük mutluluk duyuyorum. Şimdi birçok yabancı düşünün, sizi arıyorlar, birlikte iş yapmak için. Bizi kendi içimize hapseden zihniyeti, kabuğu kırmamız lazım. Bizim ülkemizde her türlü yatırım olsun, her türlü imkânlar değerlendirilsin, insanlara istihdam sağlansın, büyük yatırımlar olsun. Kürdü, Alevisi, Sünnisi beraberce yaşasın. Herkes ekmeğini kazansın, çorbası kaynasın. Her şeyi devletten bekleyince bunun karşılığını alamazsınız ki. Hangi birimize yetsin. Geniş katılımcılığı, çoğulculuğu sağlamaya çalışana destek vermek lazım. Buradaki çalışmaları dışarıdan bir insanın gözüyle bir anlatabilsek… Dışarıdan biri ülkemize 1 milyar dolar, 500 milyon dolar para yatırdığı zaman, sadece para yatırdı demeyin. İstihdamına kadar birçok katkısı oluyor. Bunu ne kadar çoğaltırsak, değerlerimizi bozmadan, yapımızı sağlam tutarsak önümüz açık demektir.

Son bir mesaj alalım mı sizden?

Mesaj çok basit. Sevgi ve saygının olduğu her yerde başarı da olur. İnsana karşı sevgiyle yaklaşmak lazım, samimi olmak lazım. Bunları siyasetçisi, sporcusu, sanatçısı diye ayırmak çok doğru değil. Bugün siyasette maalesef sevginin eksik olduğunu düşünüyorum. Yani yapmamız gereken çok şey var…

Başakşehir'in alışveriş ve yaşam merkezi Olimpa, 10 Ekim 2010'da açılıyor!

Hayalini kurduğunuz yaşam tarzı, sevdiğiniz markalar, aradığınız lezzetler ve birbirinden eğlenceli aktiviteler sizi Olimpa'da bekliyor!

fuzul | 0212 635 34 34 | www.olimpaavm.com

Olimpa

PROFESSIONAL
Packaging Solutions

Kaliteyi konuşmuyoruz sadece uyguluyoruz.

We do not only talk about QUALITY, but do it.

- Özel kesim ünetesi ile minimum fire
- Dolum ünitesinde her vizkositede likit ve parçacıklı ürünü doldurabilme ve CIP uygulaması yapabilme imkanı.
- Otomatik robotlu dolum sistemi
- 3 kademeli filtre ile sterilizasyon sistemi

BETA-PAK
OTOMATİK PAKET AMB. MAK. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.

İslambey Mah. Yıldırım Beyazıt Cad. No:84 P.K.: 34275
Arnavutköy - G.O.P. - İSTANBUL / TURKEY

Phone: +90 212 597 69 90 (4 hat) / Fax: +90 212 597 22 44
e-mail: info@betapak.com

www.betapak.com

www.cukurovaisi.com

ÇUKUROVA ISI SİSTEMLERİ

ENDÜSTRİYEL ALAN
ISITMA SİSTEMLERİ

PROSES YAKMA
SİSTEMLERİ

KAFE, RESTORAN
ISITMA SİSTEMLERİ

STADYUM
ISITMA SİSTEMLERİ

Gebze Plastikçiler Organize Sanayi Bölgesi, Atatürk Bulvarı, No: 28 41400 Gebze - Kocaeli / TÜRKİYE
Tel: +90 262 751 33 66 Fax: +90 262 751 33 88
e-mail: info@cukurovaisi.com • www.cukurovaisi.com • www.goldsun.com.tr

OTOMATIP
HASTANE OTOMASYONU

Türkiye'nin En İyi Sağlık Yazılımı

Hastane Bilgi Yönetim Sistemlerinde

BİR BAŞARI ÖYKÜSÜ

- Sağlık Yazılım İhracatında Lider
- Dünya Liderleri ile Partner
- Hızlı Eğitim ve Geçiş Süreci
- Kolay Kullanım
- Düşük Toplam Sahip Olma Maliyeti
- Hızlı ve Sınırsız Erişim
- %100 Web Tabanlı Uygulama
- Kağıtsız Dijital Hastane Uygulaması
- Veriambarı ve İş Zekası ile Raporlama
- Her Dile Uyarlama Özelliği
- e-Sağlık Projeleriyle Tam Uyumlu
- HL7 ile Entegre Hasta Veri Alışverişi
- Mobil Cihazlarla Tam Entegrasyon
- Dünya Çapında Microsoft Desteği
- RFID ve Akıllı Kart Uygulamaları

esimyazilim
www.esimyazilim.com

Microsoft GOLD CERTIFIED Partner

PHILIPS
CareServant Türkiye Distribütörü